

Bingsályktanir afgreiddar til ríkisstjórnarinnar.

1. Karakúlasauðfé.

Á 18. fundi í Nd., 7. marz, var útbýtt:
Till. til þál. um innflutning karakúlasauðfjár (A. 105).

Á 19. fundi í Nd., 8. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 20. fundi í Nd., 9. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 24. fundi í Nd., 14. marz, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Halldór Stefánsson): Við höfum nokkrir þm. leyft okkur að bera fram þáttill. á þskj. 105 um innflutning karakúlasauðfjár, þar sem skorað er á ríkisstj. að nota heimild l. nr. 27 frá 8. sept. 1931, um innflutning þessa fjár frá Þýskalandi, og það svo fljótt, að unnt sé að hafa til framtígunar á næsta vetri.

Með þessum nefndu l. er leyfður innflutningur á tvennskónar fjártegundum frá útlöndum, brezku holdafé og þessu hérnefnda karakúlafé. Leyfið um innflutning holdafjárins brezka var notað á næstliðnu ári, svo að næsta haust verður hægt að gera sér hugmynd um ávinning af því. En heimild um þetta fé hefir ekki verið notuð. Ýmsir álíta þó, að ekki væri síður ástæða til að nota þessa heimild en hina, og því er það, að þessi till. er borin fram.

Eins og menn vita, framleiðum við nú meira en nóg kjöt fyrir þann markað, Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

sem til er. Landbúnaðinn skiptir því nú mestu máli að auka markaðssvið sitt, og þar sem dýrmætustu afurðir karakúlafjár eru loðfeldir, en markaður fyrir slíka vöru er sízt stopullur en aðrir markaðir, má ætla, að sízt sé minna að vænta af innflutningi karakúlafjár en hins brezka holdafjár. Í heimildinni fyrir innflutningnum er svo ákveðið, að fé megi flytja inn aðeins til einblendingsræktar eða hreinræktar. Til þess að innflutningur karakúlafjár eigi að geta komið að verulegum notum, þarf jafnframt að vera hægt að efna til stofnblendingsræktar með því og islenzku fé. Lagaheimildin er því of þröng, en nú hefir verið talað um að rýmka þessa heimild, og vil ég þá vænta, að þetta atriði verði einnig tekið til greina.

Okkur flm. er kunnugt, að stj. hefir haft þetta mál til athugunar og sent það til umsagnar Búnaðarfélagsins, og má vænta þess, að stj. hefði komið að þeirri niðurstöðu, að rétt sé að nota þessa heimild. En af því að það hefir dregið til þessa, en hinsvegar hafa komið fram áskoranir um, að svo verði gert, teljum við styrk og hvöt í því fyrir ríkisstj., að þáttill. verði samþ.

Í till. er gert ráð fyrir, að svo bráður bugur verði undinn að útvegum fjárins, að það geti orðið til framtígunar á næstu brundtið. Veit ég ekki, hve langan tíma útvegurinn ætti að taka. Þarf auðvitað að gæta sóttvarna, og verður álit dýralæknis að sjálfsögðu leitað um það efni.

Í þáttill. er ekki tekið fram, hve margt féð skuli vera, en við ætlum, að það megi ekki vera öllu færra en hið brezka holdafé, eða um 20 talsins.

Það skiptir öðru máli um fjöldann af hvoru kyni en um brezka féð. Yrði að flytja inn fleira af hrútum en ám, nálægt í öfugu hlutfalli við brezka féð, ef til vill eingöngu hrúta. Þó ætla ég, að menn muni einnig vilja reyna, hversu féð reynist til einræktar. Kemur það vel heim við þarfirnar í þessu efni, að hrútarnir eru miklu ódýrari en ærnar.

Ég vil svo gera ráð fyrir, að till. verði, að athuguðu máli, vel tekið af þingi og stjórn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 159).

2. Útborgun á launum embættismanna.

Á 14. fundi í Nd., 2. marz, var útbýtt:
Till. til þál. um útborgun á launum embættismanna (A. 76).

Á 15. fundi í Nd., 3. marz, var till. tekinn til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 16. fundi í Nd., 4. marz, var till. tekinn til einnar umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Það hafa nokkrir embættismenn búsettir utan Reykjavíkur haft orð á því í minni áheyrn, að þeim væri töluverð óþægindi að því að geta ekki fengið laun sín greidd mánaðarlega svo nærri heimilum sínum, að þeir gætu hafið þau sjálfir og ráðstafað þeim. Að laun embættismanna eru öll greidd hér í Reykjavík gerir það að verkum, að þeir, sem fjarri búa, verða að vera sér úti um umboðsmann hér til þess að hefja launin og senda sér þau eða ráðstafa þeim á annan hátt. Þótt þetta sé ekki stórvægilegt, getur það haft dálítinn kostnað í för með sér. Embættismaðurinn getur oft þurft að setja sig í samband við umboðsmann sinn, hringja

hann upp í síma, og ef honum liggur á að ráðstafa laununum heima hjá sér, verður hann venjulega að fá þau í símaávisun. Við þetta er ekki mikill kostnaður að visu, en þó er réttara að vera laus við hann, ef það er hægt án verulegra örðugleika. Ég færði þetta þess vegna í tal við mann einn, sem á að þekkja allra manna bezt til þessara mála, og spurði hann, hvort hann sæi nokkra „tekniska“ örðugleika á því að láta greiða laun embættismanna hvar sem væri á landinu. Kvaðst hann ekki sjá nein vandkvæði á því, enda mundu launagreiðslur vera þannig framkvæmdar víðsvegar í öðrum löndum.

Það mætti nú e. t. v. hafa ýmsar aðferðir við útborgun launa úti um land. Það væri t. d. hægt að láta útibú bankanna greiða launin, þar sem þau eru. Þó held ég, að einlægast sé að láta þá stofnun, sem ríkið sjálft ræður og peningaviðskipti hefir um allt landið, svo að segja fram til allra dala og út á hvert nes, annast þetta, en það er pósturinn. Það virðist muni vera tiltölulega auðvelt að láta pósthúsin borga út launin, og það ætti að verða kostnaðarlítið. Ég hefi heyrt, að t. d. í Danmörku sé höfð sú aðferð, að starfsmönnum ríkisins, sem búa utan Kaupmannahafnar, séu fyrir hver mánaðamót sendar ávísanir, sem þeir geta svo hafið hvar sem þeir vilja. Þetta er auðvelt þar, sem hægt er að koma ávísunum um svo að segja allt landið á einum degi. Hér finnst mér mundi vera auðvelt að láta pósthúsið gefa slíkar ávísanir á pósthúsin úti um land. Svo greiddi ríkissjóður pósthúsinur hér í Reykjavík launaféð í stórum upphæðum, til þess að ávisa út um landið. Launagreiðslunum hér mun vera hagað þannig nú, að notuð er einskonar spjaldskrá, þar sem hver starfsmaður ríkisins kvittar á sitt spjald fyrir hverja mánaðargreiðslu. Þegar fengin væri skýrsla yfir, í hvaða pósthúsi hver starfsmaður ríkisins úti um land vildi fá sín laun greidd, þyrfti ekki annað en senda þeim þessi spjöld, og myndu svo pósthúsin senda þau suður aftur „kvitteruð“ þegar árinu er lokið. Þetta virðist mjög einfalt. Hitt er annað mál, að stj. mun að sjálfsgöðu, ef till. þessi verður samþ.,

Útborgun á launum embættismanna.

leitast við að finna hina heppilegustu og einföldustu aðferð til þess að framkvæma þetta. Ég skal fyrir mitt leyti ekkert hafa á móti því, að umr. sé frestað og málið sett í n., ef sá hæstv. ráðh., sem þetta heyrir undir, óskar þess, þó sjálfur telji ég enga þörf á því, þar sem ég hefir borið till. undir einn þann mann, er beztá þekkingu á að hafa á þessum efnum.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson) [óyfirl.]: Ég sé ekki ástæðu til annars en að taka vel meginhugsun þessarar till., þeirri, að embættismönnum sé gert sem hægst fyrir að fá laun sín greidd. En það getur verið spurning um, með hvaða hætti það verður bezt gert hér á landi, og hvað mönnum kemur bezt. Ég veit, að það yrði ekki öllum embættismönnum til þæginda að fá öll laun sín útborguð á næsta pósthúsi, eins og hv. þm. var að tala um. Sumir hafa miklar útborganir hér í Reykjavík og vilja því gjarnan hafa umboðsmann hér. Fyrir hina, sem heldur vildu fá launin heim til sín, ætti að vera hægt að finna eitthvert heppilegt fyrirkomulag. Annars er það nú þegar svo í mörgum tilfellum, að bankarnir taka við launagreiðslum úr ríkissjóði og láta útibúin greiða þau til hlutaðeigenda heima fyrir. Á sama hátt mætti e. t. v. láta pósthús annast útborgun launa, og er það þó örðugra hér á landi en annarsstaðar, vegna hinna seinu samgangna. Einkum mun það valda örðugleikum, að í mörgum tilfellum fá menn ekki laun sín greidd út óskoruð. Ýmiskonar frádráttur kemur til greina, sem stundum er mismunandi hina ýmsu mánuði ársins og ekki fyrirfram vitanlegt, hvað miklu hann nemur. Af þessum ástæðum og fleirum þykir mér rétt, að till. sé vísað til fjhn., og geri það að till. minni. Það er æskilegt, að rækilega sé talað um þetta við póstmeistarann og ríkisféhirði áður en till. er afgr. En ég get fúslega tekið undir það með hv. flm., að ástæða sé til að gera meira heldur en undanfarið hefir gert verið til þess að embættismönnum úti um land verði hægra að ná launum sínum.

Flm. (Magnús Jónsson): Mér þykir vænt um, að hæstv. fjmrh. tekur mjög

lipurlega í þetta mál, eins og líka búast mátti við. En vegna einnar athugasemdar hans vil ég taka það fram, sem ég gleymdi að benda á áðan, en kemur skýrt fram í till. sjálfri, að þar er gert ráð fyrir, að sumir embættismenn úti um land kæri sig ekki um að fá laun sín útborguð annarsstaðar en hér í Rvík, vegna þess að þeir þurfi að nota þau eða einhvern hluta þeirra hér. Í till. stendur, að skorað sé á stj. að láta greiða embættismönnum utan Rvíkur, þeim sem þess óska, laun sín á næsta pósthúsi. Það væri allveg rétt, að þeir embættismenn, sem vilja fá laun sín greidd utan Rvíkur, þyrftu að óska sérstaklega eftir því, því þeim getur ekki verið mikil óþægindi að því að taka laun sín hér, sem ekki vildu ómaka sig til að senda ríkisféhirði línu um, að þeir óskuðu að fá þau greidd heima fyrir.

Sá örðugleiki, sem felst í því, að launin eru ekki alltaf greidd út óskoruð, hefir líka verið tekinn til athugunar. Á spjöldum þeim, sem ríkisféhirðir létur kvitta á, er tekið fram, hvaða laun þessi og þessi embættismaður á að fá, og hvaða frádráttur kemur þar til greina. Þessi spjöld ætti að mega senda út um land fyrir nokkra mánuði í einu. Vegna þess hvað samgöngurnar eru strjalar, þurfa pósthúsin að fá fyrirskipanir um, hvað þau eiga að greiða, fyrir lengri tíma í einu; annars hefði sennilega verið heppilegra að senda mánaðarlega ávísanir.

Ég get vel sætt mig við, að till. sé vísað til n., og leitar hún þá væntanlega um-sagnar fjármálaráðuneytisins um málið.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 19:1 atkv. og umr. frestað.

Á 35. fundi í Nd., 24. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 76, n. 223).

Magnús Jónsson: Frsm. fjhn. er ekki við. Ég ætla ekki að gerast frsm., en sem flm. þessarar till. get ég notað tækifærið á meðan til að lýsa því, hvernig ég lit á afgreiðslu nefndarinnar. N. hefir lagt til að breyta þessari till. þannig, að nota aðra aðferð til að ná sama tilgangi og ég miðaði að. Ég get vel fallizt á, að sú að-

Útborgun á launum embættismanna. — Innflutningur sauðfjár.

ferð sé töluvert einfaldari. Það hlýtur að verða algerlega kostnaðarlaust ríkisféhirði og fyrirhafnarlítið. Eins og hv. þd-m. sjá, er lagt til að greiða laun þeirra, sem óska, inn á reikning þeirra í Landsbankanum; og þeir embættismenn, sem þessa aðferð kjósa sér, geti gefið út tékka á þennan reikning eða sjálfir fengið þá greidda í sparisjóðum eða þeim peningastofnunum, sem þeim er hentast.

Ég tel, að tilgangi till. minnar sé algerlega náð með þessari till.

Halldór Stefánsson: Vegna þess að frsm. n. er ekki við, skal ég leyfa mér að skýra stuttlega frá ástæðum fyrir till. n. Nefndin leitaði álits póstmálastjóra, ríkisféhirðis og ríkisstj. um till. þessa, og sérstaklega um það, hvort þetta mundi valda auknum kostnaði og aukinni fyrirhöfn. Bæði póstmálastjóri og ríkisféhirðir gerðu ráð fyrir, að það mundi valda nokkurri aukinni fyrirhöfn og einnig nokkrum kostnaði, sem færi þó nokkuð eftir því, hvort þessa greiðslumáta yrði almennt óskað.

Álit ríkisstj. var á þá leið, að hún lagði fremur á móti, að till. yrði samþ., sökum þess að hún leiddi af sér kostnað og fyrirhöfn.

Það er álit n., að takast megi að ná tilgangi flm. með þessari einföldu leið, sem bent er til í till. Það gæti ekki aukið kostnað eða fyrirhöfn á nokkurn hátt, en orðið til nokkurrar fyrirgreiðslu um að hefja launin og féð kæmizt á vöxtu þegar er það er fallið í gjalddaga. Það mun að visu vera tíðkað að nokkru og er því engin gagngerð breyting á því, sem er. Má því skoða tillögu n. aðallega sem ábendingu til starfsmanna að nota þessa aðferð. Það fellur mjög vel saman, að hv. flm. till. getur fallið á till. n., og vænti ég því, að ekki standi á samþ. hv. deildar.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson) [öfirl.]: Ég vil einnig taka undir till. hv. n., en geta þess, að vitanlega mun stj. greiða laun manna í hvaða banka sem þeir óska, en ekki Landsbankann einan. Þessu fylgir lítill aukakostnaður, menn greiða bankanum 1 kr. á mánuði eða svo. Að svo stöddu ætti þessi fyrirgreiðsla að nægja, og er kostnaðarlaus fyrir ríkis-

sjóðinn. Vil ég mæla með, að till. verði samþ. En hún felur í sér litla breyt. frá því, sem er, en mönnum er bent á að nota þessa leið.

ATKVGR.

Brtt. 223 (ný tillgr.) samþ. með 15 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 17 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 248).

3. Innflutningur sauðfjár.

Á 16. fundi í Nd., 4. marz, var útbýtt: Till. til þál. um rýmkun á innflutningsleyfi fyrir sauðfé (A. 92).

Á 18. fundi í Nd., 7. marz, var till. tek-in til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 20. fundi í Nd., 9. marz, var till. tek-in til einnar umr.

Flm. (Steingrímur Steinþórsson): Á sumarþingi 1931 voru samþ. l., sem heimiluðu ríkisstj. að flytja inn vissa tegund af sauðfé til sláturfjárbóta. Var þetta leyfi þó takmarkað að því leyti, að aðeins mátti flytja inn holdafé frá Bretlandi og karakúlafé frá Þýskalandi. Hefir þetta leyfi verið notað að því er snertir fé frá Bretlandi, og nú liggur fyrir þáltill. um að skora á stj. að nota einnig hina heimildina.

Þó eru nokkrir örðugleikar á, að hægt sé að nota þetta eins og þyrfti að vera. Er þessu svo fyrir komið, að ríkisstj. hefir ein heimild til að koma upp búum til hreinræktar hinna erlendu sauðfjárkynja. Er hugmyndin sú, að þaðan verði seldir hrútar til þeirra bænda, er þá vilja kaupa og nota til einblendingsræktar. Nú er það séð, að bændum er gert ókleift að fá sér hrúta á þennan hátt, nema að litlu leyti, því að til þess þyrfti að setja upp slíkan fjölda sauðfjárbúa viðsvegar um land, ef fullnægja ætti á þann hátt þeirri eftirspurn, sem áreiðanlega verður

Innflutningur sauðfjár.

eftir hrútum þessum. Held ég því, að heppilegra verði að hafa frjáls samtök í þessu efni, að leyfa einstaklingum að hafa stofnfjárrækt með höndum, auðvit- að með nægilega ströngu eftirliti af ríkis- ins hálfu að því er kemur til sjúkdóms- hættu og slíks. Liggja þegar fyrir margar fyrirspurnir frá bændum og kröfur í þessa átt. Menn reyna nú, á þessum örð- ugleikatímum, að gripa hvert hálmstrá til þess að bæta afkomu sína.

Þessi þáttill, mín, sem ég ber fram á- samt. hv. þm. V.-Sk. og hv. þm. Ak. á þskj. 92, er komin fram vegna háværra krafna um þetta. Gerum við þar ekki meira en að skora á ríkisstj. að athuga, hvort ekki mætti endurskoða l. um þetta frá 1931 og breyta á þann hátt, að auð- veldara yrði gert fyrir um stofnfjárrækt.

Á síðasta ári var í fyrsta sinn flutt inn brezkt holdafé, og fæst fyrsta reynsla nú næsta sumar um það, hvernig lánast að nota það til einblendingsræktar með okk- ar kyni. En á karakúlafé byggja menn nú miklar vonir um fjölbreyttari afkomu at- vinnurekstrarins á landbúnaðarsviðinu. Er erfitt að standa á móti því að gera eitthvað í þessu efni, og verður þingið a. m. k. að sýna, að það hafi vilja á því að láta athuga málið.

Mín skoðun er sú, að rétt væri að láta fara fram breytingu á l., er veittu ein- staklingum möguleika á því að fá hingað erlent fé til reynslu. Þó hefi ég ekki tal- ið rétt að svo stöddu að leggja fram frv. í þessa átt. Verður Búnaðarfélagið að sjálfsögðu látið framkvæma athugun þessa, og þá einkum sauðfjárræktarráðu- nautur þess, ef hv. d. samþ. þáttill. þá, er hér liggur fyrir.

Sé ég svo ekki ástæðu til að orðlengja þetta. Mun ég ekki leggjast á móti því, að málinu verði vísað í n., ef óskir koma fram um það, þótt ég telji það ekki nauð- synlegt.

Tryggvi Þórhallsson: Ég tel rétt, að till. fari í n., áður en hún verður afgr. úr d., enda þótt aðeins sé um að ræða áskor- un á stj. um að láta fara fram rannsókn á málinu. Ef þetta verður samþ. svo sem hv. flm. flytur það, verður að líta svo á, sem þingið vilji stiga sporið eins stórt og hann.

Ég hefi fylgt með skoðunum manna á þessu máli. Fyrir 4—5 árum hefði eng- um manni dottið í hug að bera fram þetta mál á svona viðtækum grundvelli, því að svo minnisstæð var mönnum þá hættan af gin- og klaufaveiki.

Ég álit það réttan meðalveg að leyfa innflutning á skepnum í ákveðnum til- gangi, svo sem nú er, en svo mikil hætta er hér á ferðum, að ekki er ráð að láta einstaklinga hafa þann innflutning með höndum. Á ríkið að hafa hann í sinni hendi eða þá Búnaðarfé. Íslands.

Hv. þm. talaði um háværar kröfur utan af landi í þessa átt. Búnaðarfé. hefir, að því er mér er kunnugt, aðeins fengið 2 slíkar óskir, og er önnur þeirra mjög lit- ið rökstudd. Hitt er rétt, að þegar kreppa er og slíkt vandræðaástand sem nú, þá leita menn fastar á eftir einhverju, sem úr geti bætt. Er rétt að taka tillit til slíks, en má þó ekki ganga út. á hættulegar braut- ir. Er það allt of mikil hætta að láta þetta í hendur einstaklingum. Ætti alls ekki að leyfa innflutning á fé, nema þegar sér- fræðingar álita það rétt, en þá á það að vera í höndum stj. og Búnaðarfé. Íslands.

Tilraunir þær, er gerðar voru í sumar með skozku hrútana, hafa mætt meiri örðugleikum en búizt var við. Hafa áföll- in orðið meiri en gert var ráð fyrir í fyrstu. Helmingurinn af hinum útlendu gimbrum reyndist ófrjóar nú fyrsta vet- urinn. Hafa þannig orðið mikil vonbrigð- in á þessu sviði.

Ég álit till. um innflutning á karakúla- fé rétta, enda fer hún fram á, að inn- flutningurinn sé í höndum ríkisins. Vildi ég láta vísa till. til landbn.

Flm. (Steingrímur Steinþórsson): Ég hefi ekkert á móti því, að till. sé vísað til landbn. En út af orðum hv. þm. Str. vil ég taka það fram, að það er ekki meining okkar flm., að innflutningurinn verði tek- inn úr höndum stj. Við tókum það fram í niðurlagi till., að fullt öryggi verði að vera gagnvart því, að sjúkdómar berist ekki til landsins, og held ég ekki, að það geti orðið nema ríkisstj. annist innflut- ning fjárins og vörzlu þess fyrsta tímann, meðan sjúkdómshætta getur verið yfir- vofandi. Dettur mér ekki í hug, að ein- staklingar megi annast þetta hver út af

fyrir sig, eftirlitslaust að mestu leyti eða öllu.

Hv. þm. sagði, að fyrir 4—5 árum myndi engum hafa dottið í hug að bera fram slíka till. sem þessa. Getur það verið rétt. Þeim mönnum, sem eitthvað vildu reyna í þessa átt, hefir verið haldið í skefjum, ekki af hræðslu við gin- og klaufaveiki, heldur af því, að hinir ráðandi menn hafa jafnan beitt sér gegn slíku. Held ég, að vel mætti fyrirbyggja alla hættu, þótt þessi till. væri samþ. Hinsvegar veit ég fyrir vist, að ríkið getur ekki komið upp svo mörgum búum, að það geti fullnægt eftirspurn bænda eftir hrútum af þessum erlendu kynjum. Ætti ekkert að vera því til fyrirstöðu, að einstakir menn eða félög geti fengið hin erlendu fjárkyn og stundað stofnfjárrækt. Álit ég það að öllu leyti heppilegri leið. Þáttill. fer fram á það eitt, að mönnum verði gefið þetta tækifæri. Leggjum við áherzlu á, að ekki verði lokaðar leiðirnar fyrir því, að menn geti hafið innlenda stofnræktun hinna erlendu kynja, svo að ala megi upp hér innanlands nægilegt af hrútum til einblendingsræktar.

Þó að einstakir menn gætu fengið keypta innflutta hrúta af ríkinu, þá yrðu þær skepnur svo dýrar, að slíkt yrði ekki kleift. Væri réttara, að einstaklingar gætu sjálfir stofnað sauðfjARBÚ til þess að hreinrækta hið erlenda kyn, því að ríkið getur hvort sem er aldrei sett upp nægilega mörg slík bú.

Rétt er það hjá hv. þm. Str., að ýmsir erfiðleikar hafa komið fram við byrjunarframkvæmdir þessar. Þó hefir verið hjá mér einn skoðkur hrútur, og hefir allt gengið mjög vel með hann. Hefi ég ekki orðið fyrir neinum örðugleikum, hvorki við hirðingu hans né notkun, og get ég því gert mér góðar vonir í þessu efni.

Ég vildi aðeins taka þetta fram og orða skýrar en áður, hvað fyrir okkur flm. hefði vakað.

Tryggvi Þórhallsson: Það gleður mig að sjá, að okkur hv. flm. ber ekki mikið á milli. Mér finnst þó till. ekki heppilega orðuð. Þar stendur: „svo að einstakir menn geti flutt inn sauðfé“. Ég legg áherzlu á, að stj. geri það. Vil ég spyrja hv. þm., hvort hann vill ekki laga orða-

lagið, því að þeir, sem lesa, fá aðra meiningu út úr till. en kom fram í ræðu hans.

Viðvikjandi stofnfjárræktinni hallast ég að því, að hún sé bezt komin í höndum stj. og Búnaðarfél. Verður þá auðvitað að fá til aðstoðar menn með sérþekkingu, svo að ekki verði fúskað með þetta eða okrað á því o. s. frv.

ATKVGR.

Till. vísað til landbn. með 16 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 33. og 37. fundi í Nd., 22. og 27. marz, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 39. fundi í Nd., 29. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 92, n. 209).

Frsm. (Steingrímur Steinþórsson): Landbn. hefir athugað þáttill. og leggur til, að hún sé orðuð nokkuð öðruvísi, svo að ekki geti orkað tvímælis, að tilgangurinn sé að fá lögunum um innflutning sauðfjár breytt á þann hátt, að einstökum mönnum eða félögum verði leyfð stofnfjárrækt hinna erlendu kynja. Vér viljum því, að tillgr. verði orðuð upp, svo að þetta komi skýrt fram. Tveir nm., þeir þm. Borgf. og þm. Mýr., hafa skrifað undir nál. með fyrirvara, en eru annars samþykkir þessari breytingu. Ég mun ekki fara lengra inn á það mál, því að þessir hv. þm. munu sjálfsgagt gera grein fyrir fyrirvaranum sjálfir, en þeir eru nú reyndar hvorugur viðstaddur nú.

ATKVGR.

Brtt. 209 (ný tillgr.) samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 289).

4. Bættar samgöngur við Austfirði.

Á 19. fundi í Nd., 8. marz, var útbýtt: Till. til þál. um bættar samgöngur við Austfirði (A. 122).

Á 22. fundi í Nd., 11. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 24. fundi í Nd., 14. marz, var till. tek-in til fyrri umr.

Sveinn Ólafsson: Ég sé mig knúðan til að hlaupa í skörðin fyrir hv. 1. flm. till. þessarar, af því hann er fjarstaddur.

Ég hygg, að engum muni dyljast, að ástæða sé til að minna á það, hve Austfirðir hafa orðið afskiptir við ráðstafanir allar um samgöngubætur hin síðari ár.

Síðan vegagerðir hófust, hafa þær aðallega verið bundnar við nágrenni höfuðstaðarins og héruð þau sunnanlands, norðan og vestan, sem honum eru næst. Þær taka nær ekkert til Austurlands ennþá. En þegar þar við bætist, að samgöngum á sjó hefir stórlega aftur farið síðustu missirin í þeim landshluta, þá er sannarlega ekki ástæðulaust, að hreyft er þessu máli.

Þáttill. þessi felur í sér það tvennt: Að auknar verði viðkomur Eimskipafélagskipanna og teknar verði upp aukaferðir til Austfjarða með strandferðaskipum ríkissjóðs. Að áliti forstjóra Skipaútgerðar ríkisins eru þessar aukaferðir ekki aðeins æskilegar, heldur og vel framkvæmanlegar án mikilla — eða jafnvel nokkurra — fórna. Skipakost skortir ekki, enda er nú ráðgert að leggja upp öðru strandferðaskipinu í sparnaðarskyni, sem tvisýnn hagnaður mun þó að verða. Um fjárhagsútkomuna af auknum strandferðum verður ekkert með vissu sagt fyrirfram, enda hefir ekki alltaf verið mikið um hana spurt í sambandi við strandferðir, en ríkið jafnan lagt mikið af mörkum til þeirra, með hagsmuni landsmanna fyrir augum, og væri því ekkert undrunarefni, þótt þessar sérstöku aukaferðir borguðu sig ekki að fullu beinlínis eða framar öðrum strandferðum.

Ég skal ekki að sinni fjölyrða meira um þetta mál, þar sem hv. 1. flm. er kominn í deildina og mun færa fyllri rök fyrir máli okkar.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Ég þarf litlu við það að bæta, sem hv. með-

flm. minn hefir þegar tekið fram, en vil þó benda á nokkur atriði til að skýra það, hve gífurleg þörf er á bættum samgöngum við Austfirði. Ég geri ráð fyrir, að till. verði vísað til samgmn., og þætti vænt um að eiga kost á að mega gefa henni nokkrar upplýsingar.

1932 var gert ráð fyrir 24 strandferðum á Austfirði. Þessar ferðir hafa verið felldar niður að nokkru leyti, svo að á tímabilinu frá því í des.byrrjun og fram í miðjan febrúar féll þangað engin skipsferð, hvorki með pósti eða annað. Þetta er nú um strandferðirnar að segja.

Viðvikjandi Eimskipafélagsferðunum vil ég benda á nákvæma skýrslu um þetta efni, sem birtist í Mgbl. Sýnir sú skýrsla, að viðkomum hefir farið stórfækkandi. Eina skipið, sem heitið getur, að komi þangað, er Lagarfoss, er gengur norður á Húnaflóa og er oftast svo hlaðinn, að menn geta varla komið stykki með honum.

Ég vil benda á eitt dæmi þess, hvílikt fjárhagstjón þetta samgönguleysi getur haft í för með sér. Sildveiði 1932 byrjaði um miðjan nóv., en þó tókst ekki að koma út nema 400 tn. fyrr en um miðjan des. Sú sild var send hingað til umskipunar í skip Eimskipafél. og Sameinda félagsins. Þegar skip fengust til að sækja sildina, fengust þau aðeins með þeim skilyrðum, að þau fengju ákveðið magn, 6000 tn. Markaður þessi var í Danmörku, en var svo þröngur, að hann þoldi ekki svo stóra sendingu í einu. Þær 400 tn., er áður höfðu verið sendar, seldust á 45—48 kr. tn., en stóra sendingin á 30 kr. Ef hægt hefði verið að senda sildina vikulega eða hálfsmánaðarlega, er enginn vafi, að hægt hefði verið að selja 1000—2000 tn., eða jafnvel meira, með hærra verðinu.

Þá er alveg útilokað að koma frá sér kældum fiski, nema útvega sérstakt skip til þess. Mótorbátaúvegurinn annarsstaðar á landinu hefir þó oft haft gott af því að geta sent kassa til útlanda eftir hentugleikum.

Ég hygg því, að menn sjái, að það er ekki að ófyrirsynju, að þessi þáttill. er borin fram. Enda hafa komið fram ákveðnar raddir í þessa átt á öllum þingmálafundum eystra. Þetta er og engu

Bættar samgöngur við Austfirði.

siður áhugamál þeirra, er við verzlun fást, en allra framleiðenda.

Ég ætla, að ekki þurfi að skoða þessa till. svo, að hún heyri undir það að hafa sérstök útgjöld í för með sér. Mér virðist svo ríflega áætlað til strandferða í fjárl., og auk þess telur forstjóri ríkisútgerðarinnar, að þetta þurfi ekki að hafa aukin útgjöld í för með sér. Eimskipafélagsferðirnar eiga hinsvegar að vera samningsatriði milli félagsins og landsstj. um leið og rætt er um styrk til félagsins og áætlanir samdar.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Því fer fjarri, að mér detti í hug að neita því, að þörf sé á bættum samgöngum við þennan landshluta. Stj. er fús til að reyna að semja um það við Eimskipafél., að skip þess fjölgi viðkomum sínum. Má vera, að ég geti gefið nánari upplýsingar um það atriði við síðari umr.

Um strandferðirnar er það að segja, að ég er hræddur um, að fé það, sem áætlað er til strandferða í fjárl., nægi ekki til þessara aukaferða. Upphæðin er 225 þús. kr. í fjárl. 1933, og árið 1932 ætla ég, að hafi sýnt, að sú upphæð nægi ekki nema til rekstrar annars skipsins. Stj. hefir lagt til að hækka þessa upphæð um 55 þús. í fjárlfrv. fyrir 1934. Þegar þess er gætt, að síðasta ár var með yfir 1 millj. kr. tekjuhalla og að það er fjórða árið í röðinni með tekjuhallaútkomu, er fullkomin ástæða til að forðast að halda áfram á þeirri braut. Því getur ekki gengið að heimta meiri og meiri útgjöld af ríkissjóði án þess að sjá honum fyrir tekjustofnum. Vænti ég þess, að samgmn. at-hugi þetta.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. visað til síðari umr. með 16 shlj. atkv. og til samgmn. með 18 shlj. atkv.

Á 45. fundi í Nd., 5. apríl, var till. tekin til síðari umr. (A. 122, n. 261).

Frsm. (Sveinn Ólafsson): Það hefir orðið nokkur dráttur á afgreiðslu till. þessarar hjá samgmn., meðfram vegna

þess, að hún hefir orðið að leita fyrir sér um möguleika til að fá framgengt óskum þeim, sem í till. felast, bæði hjá Eimskipafél. Ísl. og skipaútgerð ríkisins, um fyrirkomulag þeirra auknu ferða, sem helzt gætu komið til greina og bætt samgöngur við Austfirði á næsta sumri og hausti. N. viðurkennir, að brýn þörf sé á því að gera það, sem hægt er, til þessara samgöngubóta, án stórfellds kostnaðar. Nú undanfarið, og þó einkum síðastl. ár, hefir verið það sleifarlag á samgöngunum við Austfirði, að ekki má við una. N. álitur, að ráðstafanir megi gera til þess að bæta nokkuð þessar samgöngur á næsta sumri og hausti án tilfinnanlegs kostnaðarauka. Forstjóri Eimskipafél. Ísl. telur, að takast megi að fullnægja að nokkru leyti þeirri ósk, sem fram kemur í till., með því að fjölga viðkomum skipa félagsins á Austfjörðum að haustinu og án þess þó að haggja að mun áætlun þeirri, sem þegar hefir verið birt fyrir skipin. Lík þessu eru svör þau, sem skipaútgerð ríkisins hefir gefið. Þess vegna virðast mér góðar horfur á því, að takast megi að lagfæra samgöngur þessar án verulega aukins kostnaðar.

Við þetta tækifæri vil ég leyfa mér að minna hv. þdm. á þær háværu raddir, bæði á undanförunum þingum og á þessu þingi, um milljónaframlög frá ríkissjóði til þess að bæta úr atvinnuþröng og erfiðleikum fólks í verstöðvum og kaupstöðum landsins. Þessar óskir hafa af eðlilegum ástæðum fengið litla áheyrn, með því að efnin hefir skort til þess að fullnægja þeim. En samtímis þessu, eða næstliðinn og yfirstandandi vetur, hefir borizt svo ríkulegur fengur af sjávaraf-la á Austfjörðum, að nægja mátti öllu þurfandi fólki í landinu, ef skilyrði hefði ekki skort og vinnandi hendur til að notfæra þessar auðlindir. Svo miklar og stöðugar göngur af sild hafa verið þar þessa tvo vetur, að nær takmarkalaust hefir mátt veiða stundum, en aðeins örlítið af þeirri veiði hefir verið hægt að hagnýta. Aðeins fáar þús. tunnur af valinni sild til söltunar hefir tekizt að senda á erlendan markað, og sumt þó svo seint — vegna flutningatregðu —, að lítið lið hefir að orðið, en meginhluti veiðinnar hefir verð-litill eða verðlaus orðið, enda hefir veiðin

oft verið vanrækt þegar sjáanlega var engin von um sölu.

Öllu öðru fremur hefir skortur hentugra skipa og samgangna valdið því, að þessi sjávargjöf hefir reynzt svo svipul. Nær engin tók hafa verið á því að koma sildinni kældri eða ísvarinni til Englands, vegna samgönguleysis. Það eina skip, Lagarfoss, sem hefir skrölt í förum til Austfjarða, verður alls eigi notað til slíkra flutninga, enda viðkomur þess þar fáar. Þetta framantalda er dáltil mynd af því, hvernig samgönguleysið er við Austfirði og hversu lamandi einangrun þar er. En með þeim ráðstöfunum, sem hér er leitast við að gera, má þess þó vænta, að einhver bót fái.

Þegar á þessum vetri voru gerðar litilsháttar tilraunir til þess að koma ísvarinni sild frá Austfjörðum á útlendan markað, en fyrsta tilraun fór svo, að varan reyndist skemmd, þegar þangað kom, vegna þess að nota varð skip, sem fyrst varð að fara til Reykjavíkur með sildina og þaðan til útlanda.

Allir, sem við sjó búa, munu skilja, að það er enginn búhnykkur, og sízt á þessum krepputímum, að láta ónotuð þau auðæfi hafsins, sem boðizt hafa svo ör-látlega undanfarna vetur og sem litt hafa nýtt, vegna vantandi samgangna. Ég vænti, að hv. þdm. sýni málinu svo mikinn skilning, að till. þessi verði samþ.

Að síðustu vil ég benda á það, að n. leggur til, að till. verði orðuð upp þannig, að ljósar sé tekið fram í henni, hvað fyrir þeim vakir, sem hlut eiga að máli, og hvernig n. álitur hentast að koma þessum samgöngubótum fyrir. Þessi umorðun á till. er gerð með hliðsjón af undirtektum þeirra aðilja, sem n. hefir borið sig saman við, og vænti ég þess, að hv. þm. geti fallizt á orðabreyt. þessa.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Það er auðvitað mál, að stj. vill nota það fé, sem Alþ. hefir veitt til strandferða, á sem haganlegastan hátt fyrir landsmenn yfirleitt. Og líka er það auðvitaður hlutur, að stj. vill taka vel öllum till., sem fram koma á þessu þingi um ráðstöfun á þessu fé.

Þessi till. er í tveim liðum. Í fyrsta lagi er skorað á stj. að sjá um, að Eimskipa-Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

fél. Ísl. geri ákveðna hluti, og í öðru lagi að sjá um, að ríkisskip geri ákveðna hluti. Stj. getur ekki ráðið yfir Eimskipafél. eða skipum þess. En það er að vísu satt, að Eimskipafél. Ísl. fer eins mikið eftir beiðni stj. eins og því er fært. Framkvæmdastjóri þess er hinn liðlegasti og vill gera það, sem unnt er að gera fyrir landsmenn. Þetta veit ég, að er umtalað milli n. og framkvæmdastjóra E. Í., og ég geri ráð fyrir því, að stj. geti litlu um þokað frekar í þá átt. Þess vegna er n. vel kunnugt um það, hvað hægt er að fá gert í þessu efni, enda er það tekið fram í nál.

Aftur á móti skyldi maður ætla, að stj. væri einvöld um að ákveða um framkvæmdir ríkisskips. En þó er það ekki nema að nokkru leyti, því að þingið í fyrra skammtaði stj. fé til strandferðanna. Það var litið og minna en þurfti, eins og þinginu var þá vitanlegt. Þess vegna fór stj. fram á, að þetta fjárframlag yrði aukið í fjárl. 1934.

Mér virðist vera litilsháttar villa í nál., sem að vísu skiptir ekki miklu máli. Í því er talað um 230 þús. kr. En mér virðist, að í stað þess hefði átt að vera 225 þús. kr. Þegar stj. er skammtað svona litið fé, verður það að koma niður á einhverjum. En hinsvegar verður að skipta því á milli landshluta svo réttlátlega sem unnt er. Ég er allur af vilja gerður um það efni. En hvort hægt er að uppfylla allt það, sem farið er fram á í till. n., þori ég ekki að lofa neinu um. Því þori ég aðeins að lofa, að gert verði allt, sem hægt er, innan ramma þeirrar fjárveitingar, sem til þessara framkvæmda hefir verið ætluð. Með þessum formála sé ég ekki neitt á móti því, að d. samþ. þessa till. En það verða landsmenn náttúrliga að gera sér að góðu, að í árferði eins og nú er hlýtur það að koma víða niður, hve litlar tekjur ríkissjóður hefir og hve illa gengur að innheimta þær. Einnig verða menn að hafa það hugfast, að stj. á að vera bundin við ákvæði fjárlaga í þessu efni. Enda þótt ekki sé hægt fyrir stj. að binda þetta nákvæmlega við hina veittu fjárhæð, þá má þó kostnaðurinn í framkvæmdinni ekki fara marga tugi þús. fram úr áætlun. Yfirleitt finnst mér, að ekki megi vikja verulega frá áætlun fjárl. um þetta, nema óhjákvæmilegt sé.

Bættar samgöngur við Austfirði.

Forseti (JörB): Ég ætla, að ég hafi á það bent við fyrri umr. till., að formið á henni er ekki eins og þingsköp áskilja. Ég hafði vænt þess, að n. mundi lagfæra þetta, en nú sé ég, að svo er ekki. En áður en hún er borin undir atkv. vonast ég eftir, að brtt. verði borin fram. Þessi till. fer áreiðanlega fram á gjöld úr ríkissjóði. (Dómsmrh.: Er það meiningin?). Ég tel þó tryggara, að hún verði látin koma fyrir báðar d.

Jón Auðunn Jónsson: Ég skrifaði undir nál. með fyrirvara, af því að ég er ekki samþ. því, að d. skori á ríkisstj. að hlutast til um það við Eimskipafél. Ísl. að taka upp auknar ferðir til Austfjarða eftir að forstjóri Eimskipafél. Ísl. hefir lofað því, að skip fél. skuli koma við á Austfjörðum í útleið 3–4 sinnum frá sept. til des., auk þeirra áætlunarferða, sem þegar eru ákveðnar, svo framarlega sem þörf er fyrir auknar viðkomur skipanna. Ég tel því óþarft, að þessi ályktun komi frá þinginu, þar sem það líka er vitanlegt, að Eimskipafél. getur ekki gert, vegna sinna áætlana, annað en það, sem það þegar hefir lofað. Hv. frsm. sagði, að framkvæmdastjórn ríkisskipa álitu, að bæta mætti samgöngurnar eins og hér er farið fram á án aukins kostnaðar. (SvÓ: Án þess að breyta áætlun). Áætlunin er ekki komin enn fyrir þennan tíma, júní—des. Hraðferðum til Austfjarða í júlí og ágúst álitu hann, að megi koma við án aukins kostnaðar. Frsm. gat um það, bæði í n. og eins við framsögu, að mest þörf væri á auknum samgöngum við Austfirði vegna sildveiða. En ég fæ ekki með nokkru móti skilið það, að auknar strandferðir geti bætt úr flutningaþörf á sild, eða að hægt sé að nota til muna við slíka flutninga áætlunarskip eða póstflutningaskip. Slíkt skip hljóta að verða allt of dýr til þess. Þessa flutninga má hafa miklu ódýrari með því að leigja til þeirra sérstök skip. Mér þykir það undarlegt og lýsa óvenjulegu framtaksleysi, þegar því er haldið fram, að ekki hafi nýtt að sildveiðinni á Austfjörðum á síðasta hausti af því póstskipin hafi of fáar viðkomur þar. Nú er h. u. b. $\frac{1}{3}$ af öllum heimsflotanum ónotaður og liggur í höfn, og mætti því vafalaust fá ódýr skip

á leigu til þessara flutninga, svo að segja fyrirvaralaust. Áætlunarskip Eimskips og ríkisskips geta aldrei fullnægt þörfinni á útflutningi sildar, og alls ekki útflutningi ísaðrar sildar.

Björn Kristjánsson: Ég er hv. flm. þessarar till. sammála um það, að auknar samgöngur við Austfirði eru mjög þýðingarmiklar fyrir Austfirðinga. Og það er eðlilegt, að þeir finni því sárar til þess, hve samgöngur við Austfirði eru slæmar nú, þar sem þeir hafa einu sinni haft betri samgöngur við útlönd heldur en aðrir landshlutar. Hinsvegar get ég skilið aðstöðu hæstv. stj., að hún geti ekki gert meira til að fullnægja óskum landsmanna en fjárveiting er fyrir, og ekki þarf að ætlast til þess, að hún geri nein kraftaverk.

Það, sem aðallega kom mér til að standa upp nú, var sú brtt. n., sem fer fram á, að Súðin verði látin fara 2 til 3 hringferðir í haust. Ég vil leggja sérstaklega mikla áherzlu á, að þetta verði gert, og undirstrika ég rækilega þessa till. Í Reykjavík er á hverju ári markaður fyrir allmikið af frosnu kjöti og öðrum sláturafurðum frá Austur- og Norðurlandi, en möguleikar til að nota þann markað eru algerlega háðir því skilyrði, að Súðin verði í förum þann tíma árs, sem þessar afurðir tilfallast, þar sem þær þurfa að vera í frystirúmi meðan ferðin varir, til þess að komast óskemmdar. Esju er ekki hægt að nota til slíkra flutninga, því hún hefir ekkert kæliúrum, og Fossana heldur ekki, nema Brúarfoss, en hann hefir um það leyti árs öðrum flutningum að sinna.

Þörf Norðlendinga og Austfirðinga á því að geta notað sér þennan markað í Reykjavík er vitanlega mjög brýn, og þegar við eigum skip, sem hefir kæliúrum og getur fullnægt okkar þörfum í þessu efni, finnst mér ófært að nota það ekki. Og ef stj. sér sér ekki fært vegna fjárskorts að bæta við þessum ferðum, sem farið er fram á í brtt., þá tel ég það ekkert áhorfsmál, að nota beri heldur Súðina en Esju til haustferðanna, enda má benda á það, auk þeirra ástæðna, sem ég þegar hefi tekið fram, að Súðin hefir miklu meira lestarárum en Esja og getur því miklu betur fullnægt hinni almennu

flutningaþörf, sem mest mun vera um það leyti árs.

Mér er kunnugt um, að við Húnaflóa og í Þingeyjarsýslum og sjálfsagt miklu víðar er brýn þörf á þessum kæliskipaferðum, ekki aðeins vegna kjötflutninga, heldur og líka vegna annara flutninga, svo sem fyrir svið o. fl. Að ég stóð upp, var til þess að leggja sérstaka áherzlu á þetta. Vænti ég, að þáttill. verði samþ. með brtt. þeirri, sem fyrir liggur, og að stj. hafi það alvarlega hugfast að láta Súðina taka 2—3 ferðir af Esju, ef ekki er hægt að láta bæði skipin ganga samtímis.

Forseti (JörB): Mér hefir borizt svo hljóðandi skrifl. brtt. frá hv. 1. þm. Eyf.: „Fyrir „Neðri deild Alþingis ályktar“ komi: Alþingi ályktar“.

Til þess að brtt. þessi megi komast að, þarf afbrigði frá þingsköpum.

ATKVGR.

Abrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 343) leyfð og samþ. með 15 shlj. atkv.

Haraldur Guðmundsson: Ég held, að það sé rangt hjá hæstv. forseta, að ekki sé hægt að afgr. till. eins og hún lá fyrir. Mér dettur ekki í hug að fullyrða, að það sé öruggt, ef þessar breyt. verða gerðar á strandferðunum, að sú upphæð, sem áætluð er í fjárl. til strandferðanna, hrökkvi nákvæmlega fyrir kostnaðinum við þær. En það er heldur ekki öruggt, að svo verði, þó að engin till. verði samþ. Annars veit ég ekki betur en að þetta sé áætlunarupphæð, sem í mörgum tilfellum hefir farið tugi og jafnvel hundruð þúsunda fram úr áætlun, og að stj. hafi greitt það án þess að leita fyrst samþykkis Alþingis. Það er því óþarfi að fara með þessa till. eins og um sé að ræða útgjöld, sem ekki er gert ráð fyrir í fjárlögum.

Út af ummælum hæstv. dómsmrh., að stj. gæti ekki sett Eimskipafél. neinar reglur um ferðir þess eða ráðið yfir því, vil ég taka það fram, að þetta er aðeins að forminu til rétt, því að stjórn „Eimskip“ hlýtur að taka tillit til óska stj., enda er mér t. d. kunnugt um, að framkvæmdastjóri þess hefir fullan hug á að gera það, sem hann getur í þessu efni.

Að því er snertir ferðir „Eimskip“ til Austfjarða, þá er þess að gæta, að þar sem það hefir tekið upp flutning á ísvörðum fiski héðan frá Faxaflóa, þá er ekki hægt að ætlast til þess, að þau skip komi til Austfjarða, sem flytja fiskinn héðan; það tefði skipin of lengi. Ég get því verið sammála hv. þm. N.-Ísf., að litils sé að vænta um ísfisksútflutning fyrir Austfirðinga frá Eimskip. Þá sagði þessi hv. þm., að töluvert sleifarlag hefði verið á sildarútflutningnum frá Austfjörðum síðastl. haust, sem eingöngu hefði verið Austfirðingum að kenna. Ég vissi nú ekki, hvort hann átti við saltsild eða ísaða sild. Hafi hann átt við útflutning á saltsild, þá veður hann eintóman reyk, því eins og ég skýrði frá við fyrri umr. till. þessarar, þá var engin ferð til útlanda frá Austfjörðum eftir að sildveiði hófst, fyrr en 5. des. Var því tvisvar sinnum send sild hingað með strandferðaskipunum til þess að koma henni á erlendan markað. Þetta gekk bærilega meðan hægt var að hnýta saman ríkisskipunum og skipum Eimskipafélagsins. En ef skip Sameinaða félagsins áttu að taka við, varð að greiða 6—7 kr. fragt fyrir hverja tunnu.

Að sjálfsögðu reiddu menn sig á Lagarfoss í des., en það varð ekki til neins. Þegar hann kom, var hann alveg fullfermdur og gat því ekki tekið neitt. Varð því að fá annan Fossanna til þess að taka síldina. Hann kom nokkru fyrir jól og tók 6000 tn., en hann kom svo seint út, að síldin seldist ekki fyrir jól og varð því að biða fram í miðjan janúar.

Þá sagði hv. þm., að það hefði verið barnaskapur af Austfirðingum að leigja ekki skip til þess að flytja út síld sína. En eins og tekið hefir verið fram, er þessi Austfjarðasild, sem hér er um að ræða, ekki sambærileg við aðra síld; markaður fyrir hana er svo miklu þrengri. Sé hægt að senda út 1000—1200 tn. í einu, má búast við sæmilegri sölu. En að senda í einu 6000 tn. er allt of mikið. Það næði því engri átt að fara að leigja skip fyrir 10—12 hundr. tunnur. Slíkt yrði allt of dýrt. Hinsvegar skal ég játa, að ef það tækist að koma markaðnum fyrir ísaða síld, að magni til, svo upp, að milliferðaskipin önnuðu ekki flutningunum, þá væri al-

Bættar samgöngur við Austfirði.

veg sjálfsagt að leigja sérstakt skip til þeirra. En eins og nú standa sakir, væri æskilegast, að ferðunum væri hagað svo, að hægt væri að senda út smásendingar, nokkur hundruð kassa í einu; meiri útflutningur í einu gæti orðið óheppilegur meðan markaðurinn fyrir þessa sild er svona takmarkaður og óviss.

Þá þykir mér rétt að geta þess hér, sem flestum hv. þdm. mun vitanlegt, að óánægja Austfirðinga yfir hinum mjög svo óhentugu samgöngum við útlönd er mjög almenn. Það hefir því verið vakið máls á því af erlendum skipafélögum, hvort Austfirðingar vildu ekki gera samninga við þau, sem tryggðu þeim hentuga flutninga. Um þetta hefir nokkuð verið rætt meðal Austfirðinga. Hvort úr því verður, að slíkir samningar verði teknir upp, skal ég ekkert fullyrða um að svo komnu, en verði eins greinilega gengið framhjá Austfirðingum framvegis eins og verið hefir, þá eiga þeir tæplega annars úrkosta en að bjarga sér sjálfir í sínum samgöngumálum. En það myndi ekki verða nein búbot, hvorki fyrir Eimskip eða ríkisskip, er erlent félag tæki upp hraðar og öruggar ferðir bæði til Norður- og Suðurlandsins. Annars er máli þessu mjög skammt á veg komið ennþá. En verði enn þvertekið fyrir að bæta samgöngurnar við Austurland frá því, sem nú er, þá mun eflaust verða að þessu horfið.

Út af ummælum hæstv. dómsmrh. um kostnaðinn við strandferðirnar verð ég að segja það, að ég skil ekki, hvaða búhnykkur það er að hafa Súðina liggjandi hér inni á Rvíkurhöfn nær hálfri árið. Það skaðar landsmenn án efa miklu meira en nemur því litla, sem ríkissjóði sparast í útgjöldum við það að halda henni ekki alltaf úti.

Ég vænti nú, að hv. þdm. sjái nauðsyn þessa máls og samþ. till. eins og hún er. Till. hv. 1. þm. Eyf. tel ég óþarfa, því að það hefir ekki verið gert að fastbinda slíkar fjárveitingar í fjárl.

Forseti (JörB): Vegna þess, hvernig hv. flm. hafa talað fyrir þáttill., og með skirskotun til ummæla hæstv. dómsmrh., að ekki sé um að ræða aukin gjöld úr ríkissjóði með samþykkt till., þá virðist

ekki þörf á, að hún gangi gegnum báðar deildir þingsins. Vil ég því spyrja hv. 1. þm. Eyf., hvort hann vilji ekki taka brtt. sína aftur.

Bernharð Stefánsson: Ég bar brtt. mína fram vegna tilmæla frá hæstv. forseta, en að fengnum þessum skýringum get ég auðvitað fallizt á að taka hana aftur.

Frsm. (Sveinn Ólafsson): Ég hefi ekki miklu við það að bæta, sem ég hefi áður sagt. Hv. þm. Seyðf. hefir líka svarað flestu því, sem svara þurfti, og mun ég því takmarka mál mitt. Ég get að mestu leyti unað við svör hæstv. dómsmrh.; mér virtist hann yfirleitt taka vingjarnlega í till. Hann gat þess réttilega, að stj. gæti ekki haft hönd yfir Eimskipafélaginu eða því, hvernig það hagaði ferðum skipa sinna. Í till. er heldur ekki gert ráð fyrir því, en aðeins að stj. beiti áhrifum sínum við stjórn félagsins um að koma því skipulagi á strandferðir þess, að þær verði austurhluta landsins að meira liði en verið hefir.

Hv. þm. N.-Ísf. virtist helst vilja halda því fram, að þegar væri búið að semja við „Eimskip“ um þessar ferðir. En svo er ekki. Framkvæmdarstjórinn hefir aðeins bent á, hvernig koma mætti fyrir breyt. á ferðum skipanna og nokkrum viðkomum þeirra eystra, án þess að haggja áætlun þeirra að nokkru ráði. Hér er ekki um neina samninga að ræða, heldur aðeins ráðagerð, sem jafnframt fylgdi það skilyrði, að þetta væri því aðeins mögulegt, að nægilegir flutningar fengjust í skipin. Á þetta má því ekki líta sem gerða samninga, heldur eins og möguleika til samninga.

Að því er snertir spurninguna um aukid framlag ríkissjóðs til strandferðanna, þá gerir samgm. í till. sínum ekki ráð fyrir, að meira fé verði veitt eða þurfi á þessu ári en upphaflega var áætlað. Hinsvegar virðist mér, að ekki megi eða sé fært að hnitmiða þessa upphæð svo mjög, að ekki megi vikja litillega frá henni eftir atvikum, ef þörf krefur. Slíkt væri allt of mikil smámunasemi og vafasöm fyrirhyggja. Nú hagar þannig til um strandferðir Esju og Súðarinnar, að þær

eru aðeins ákveðnar fyrir stuttan tíma í einu, og má því breyta áætlun með stuttum fyrirvara. Það er einmitt þetta, sem fyrir samgmn. vakir, að vikja megi hringferðunum til og flýta þeim meira, svo fá megi þessar aukaferðir austur milli hringferða. Ætti það ekki að auka útgerðarkostnað ríkissjóðs, þar sem mun minni tími ætti að fara til hringferðanna, en viðkomur skipanna alls að fjölga og þá um leið að aukast tekjur þeirra.

Út af aths. þm. N.-Ísf. um framkvæmdaleysi Austfirðinga í því að notfæra sér síldveiðina undanfarið vil ég taka það fram, sem öllum má þó augljóst vera, að þar sem um jafnstopula veiði er að ræða eins og við vetrargöngur þessar í Austfjörðum, þar er þess varla að vænta á þessum krepputímum, að einstakir menn taki á sig alla áhættu við að leigja skip fyrir þessa óvissu flutninga, þegar þá líka ekkert hefir gert verið af hálfu þess opinbera til að bæta úr þörfinni, en veiðistöðvarnar eystra undanfarið settar í lamandi einangrun af samgönguleysi.

Hv. 1. þm. Eyf. hefir tekið aftur hina skrifl. brtt. sína, um að till. þessi gangi til efri deildar. Út af till. hans vil ég geta þess, að hugmynd n. var — eins og fyrr var sagt — sú, að samþykkt till. þessarar þyrfti ekki að hafa í för með sér aukin gjöld fyrir ríkissjóð, og væri því óþarft, að hún gengi í gegnum báðar deildir. Ég skal svo ekki tefja mál þetta með öllu fleiri orðum. Hér er ekki um annað að ræða en hæverskleg tilmæli til ríkisstj. um að hlutast til um, að ferðum ríkisskipanna verði hagað þannig, að þær komi að almennari notum en að undanfögnu.

Að lokum vil ég taka undir það með hv. þm. N.-Þ., að sleifarlagið, sem verið hefir á strandferðunum og samgöngum við Austfirði og Norðausturlandið undanfarnin ár, kemur þeim mun harðar niður á héruðunum, sem þessir landshlutar nutu um 30—40 ára skeið betri samgangna en aðrir landshlutar, þótt fyrir tilstilli útlandinga væri. Viðbrigðin hafa verið hastarleg og örlagarík, og er sízt að undra, þótt Austfjörðum hafi orðið nokkur hnekkir að því, að þeim fyrri samgöngum var á brautu kippt og með því líkt og skorið á þá lífæð viðskipta og atvinnu,

sem fjöldi fólks hafði byggt á afkomu sína og atvinnu allt frá 1880.

Skal ég svo ekki fjölyrða frekar um þetta. Ég vona, að hæstv. dómsmrh. — eftir andsvörum hans að dæma — taki vingjarnlega móti till. og verði við þeim högværlegu tilmælum, sem í henni felast.

Hannes Jónsson: Með því að brtt. hv. 1. þm. Eyf. var tekin aftur, er að mestu horfin ástæðan fyrir því, að ég kvaddi mér hljóðs. Í till. þeirri, sem hér liggur fyrir, er engin heimild um aukna fjárveitingu til strandferðanna, enda þess ekki þörf, þar sem fjárveitingin til strandferðanna í fjárl. er aðeins áætlunarupphæð. Er því aðeins hér um að ræða framkvæmdaatriði fyrir stjórnina. Með þessu er ég þó alls ekki að hvetja stj. til þess að fara fram úr þeirri áætluðu upphæð. Þvert á móti væri æskilegast, að hún eyddi sem minnstu, jafnframt því þó að gæta þess að gera öllum landshlutum sem jafnasta aðstöðu til þess að njóta samgangnanna.

Flutningaþörfin er yfirleitt geysilega mikil hér við land. Það eru ekki einungis vöruflutningar, heldur einnig mannflutningar. Og allir þessir flutningar þurfa að komast í það horf, að eigi valdi бага. Í þessu efni vildum við Norðlendingar létta undir með Austfirðingum, með því að láta falla niður nokkrar ferðir Esju um hásumarið, til þess að hún gæti farið hraðferðir til Austurlands. Við skildum þörf Austfirðinga á slíkum ferðum og vildum taka á okkur nokkur óþægindi þeirra vegna. Og við gátum því fremur afsalað okkur sumum hringferðum Esju yfir sumarið, þar sem við teljum, að okkar fólksflutningum geti orðið betur borgið á annan hátt á þeim tíma árs. Við viljum efla samgöngur á landi og teljum það heppilegustu leiðina til þess að fullnægja fólksflutningaþörf Norðlendinga yfir sumarið. Á þessu hafa Austfirðingarnir góðan skilning. Hv. 1. þm. S.-M. er okkur samála um það, að efla beri meira samgöngurnar á landi fyrir Norðurland, en aftur á móti samgöngurnar á sjó til Austfjarða. Það hefir því sennilega verið í ógáti gert, en ekki af því hv. þm. meinti neitt með því, þegar hann flutti hér till. um að lækka framlagið til Holtavörðu-

heiðarvegarins. Fyrirgef ég honum það fúslega fyrir mitt leyti, þar sem hann hefir sennilega ekki munað eftir þessu samkomulagi okkar og því, að við Norðlendingar ætluðum að láta taka Esju af okkur yfir sumartímann til þess að fullnægja flutningabörf þeirra Austfirðinganna.

Þegar horfið var að því ráði að kaupa nýtt strandferðaskip — sem raunar var nú gamalt, en gott fyrir því —, var vitanlega meiningin að láta þau bæði ganga. Það var auðvitað ekki verið að hugsa um að eiga skip til þess að láta það liggja uppi til augnayndis fyrir Reykvíkinga, heldur átti með því að fullnægja þörfum landsmanna. Og ég vil taka undir það með hv. þm. N.-Þ., að Súðin er að mörgu leyti hentugasta skipið, sem við höfum til þess að annast flutninga fyrir Norður- og Austurland, sérstaklega yfir haustmánuðina. Þess vegna vænti ég þess, að hæstv. stj. geti látið einmitt Súðina fara einar tvær ferðir norður um land í sumar. Það eru fleiri en Austfirðingar, sem hafa dálítið óþægilega aðstöðu til flutninga hér við land. Frá Reykjavík til Norðurlands gengur ekki nema eitt skip frá Eimskipafél. Ísl., einu sinni á ári, þ. e. a. s. sem kemur inn á t. d. Húnaflóa. Og Esja hefir svo takmarkað lestarúm, að hún getur ekki flutt allt, sem við þurfum að flytja af vörum þessa leið. Það er t. d. ekki svo lítið, sem flytja þarf af benzini á hafnirnar við Húnaflóa handa bilunum, og margt fleira mætti benda á. Að þessu leyti er Esja margfalt óhentugri fyrir Norðurland heldur en Súðin.

Eins og ég tók fram áðan, liggja samgöngubætur við Norðurland að því er fólksflutninga snertir aðallega í því að bæta veginn á landi, sem við hv. 1. þm. S.-M. erum ásáttir um, að þyrftu sem allra fyrst að komast í viðunandi horf.

Ég þarf svo ekki miklu meira um þetta að segja. Utan þings hefir verið lítið svo á af sumum, að með þessari till. væri verið að leggja til að fækka ferðum Súðarinnar. En svo er alls ekki. Við viljum þvert á móti leggja mikla áherzlu á, að hæstv. stj. láti Súðina fara a. m. k. tvær eða þrjár ferðir yfir sumartímann, ef hún sér nokkra möguleika á því, auk þess sem við tökum sérstaklega fram nauðsyn

Norður- og Austurlands á ferðum Súðarinnar í okt. og nóv.

Okkur er þó ljóst, að það er mikill vandi fyrir hæstv. stj. að fullnægja strandferðabörfunum og láta samt ekki kostnaðinn fara fram úr áætlun fjárl. Ef ekki er hægt að uppfylla nema aðra þá kröfu, veit ég eigi vel, hvora þeirra er nauðsynlegra að uppfylla. Sennilega mætti fara þar bil beggja, fara eitthvað fram úr áætlun fjárl., en þó ekki mikið. og reyna með því að koma strandferðunum þannig fyrir, að allir megj samilega við una, með hóflegum kröfum.

Mér skildist á einum hv. flm. þessarar þáttill., að Austfirðingar væru nú í rauninni ekki á svo miklu flæðiskeri staddir með samgöngur, að þeim stæðu skipaferðir til boða, þó þær væru ekki frá Eimskipafél. Ísl. Það er vitanlega stórt mál út af fyrir sig, hvort við getum komið af án ferða útlendu skipanna hér við land og hvað er hægt að gera til þess að taka þá flutninga í okkar hendur, sem þau hafa. Það er mál, sem Alþingi getur ekki komið hjá að taka einhverntíma afstöðu til. En í því efni gildir auðvitað alveg það sama að því er snertir Austfirðinga eins og aðra landsmenn. Það er mjög gott, ef við gætum komið samgöngum okkar á sjó í það horf, að þeir flutningar, sem nú eru í höndum útlendinga, gætu orðið gróðavegur fyrir okkur sjálfa og dregið úr hallanum, sem nú er á okkar skipaútgerð, og ef við gætum þannig komið í veg fyrir, að mikið fé fari út úr landinu fyrir skipaferðir. En meðan ekki eru gerðar verulegar ráðstafanir í þessa átt, sé ég ekkert á móti því, að útlend skip taki eins ferðir fyrir Austfirði eins og aðra hluta landsins.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég þarf ekki miklu að bæta við það, sem ég hefi áður sagt. Vil þó segja fáein orð út af því, sem síðan hefir komið fram.

Það kom skýrt fram hjá hv. frsm. n., að hann gerir ekki kröfu til þess, að stj. eyði meiru til strandferða heldur en þingið hefir áætlað, en hinsvegar heyrir ég það á hv. þm., að það muni verða látið óátalið, þó kostnaðurinn fari eitthvað fram úr áætlun. Það er mjög gott fyrir stj. að fá að heyra þetta. Ég skal minna á

það, að á þinginu í fyrra var spursmáls-
laust gengið út frá því, að ekki yrði nema
annað strandferðaskipið látið ganga og
fjárveitingin fyrir árið 1933 var miðuð
við það. Nú verður það að sýna sig, þegar
kemur fram á árið, hvort nokkrar lík-
ur eru til þess, að ríkið geti bætt við þær
225 þús. kr., sem áætlaðar voru til strand-
ferðanna. Um það skal ég engu spá að svo
stöddu. Ég endurtek aðeins það, sem ég
sagði áðan, að stj. mun auðvitað reyna
að hafa samgöngurnar eins góðar og
mögulegt er fyrir það fé, sem hún hefir úr
að spila. En það verður að athuga, að
fjárl. fyrir árið 1933 eru með milljónar
tekjuhalla, og þarf því ekki mikið út af
að bera til þess að svo þröngt verði í
búi, að ómögulegt sé að uppfylla nema
allra brýnustu þarfirnar. Þetta veit ég, að
hv. þm. setja sér fyrir sjónir og sjá, að
ekki er hægt að lofa miklu fyrirfram um
aukin framlög.

Það er rétt, sem hv. þm. V.-Húnv. sagði,
að yfir hásumarið þarfnast Norðlendingar
ekki skipaferða til mannflutninga. Það
er af þeirri ástæðu, að flestir, sem ferðast
vilja milli Norðurlands og Suðurlands yfir
sumarið, fara landleiðina, en ekki sjó-
leiðina. Það hefir verið bent á það áður
hér, að það er því beinlínis sparnaður að
því fyrir ríkið, að aðalvegurinn milli
Suður- og Norðurlands komist í sæmi-
legt horf sem allra fyrst. Enda hefir þing-
ið oft sýnt góða viðleitni í þá átt. Ég mun
svo reyna að festa mér í minni þær óskir,
sem fram hafa komið frá ýmsum hv.
þdm., og gera mitt ýrasta til þess, að
hægt verði að fullnægja þeim. En loforð
get ég engin gefið um það efni.

Mér skildist á hv. þm. V.-Húnv., að
hann telja e. t. v. ráðlegt að gera ráðstaf-
anir í þá átt að banna útlendingum að
hafa strandferðir hér við land. Slikt gæti
komið til mála síðar, en ekki nú, meðan
við kvörtum yfir því, að við getum ekki
haldið uppi þeim strandferðum, sem okkur
eru nauðsynlegar. Á meðan svo standa
sakir, væri það að vera sínir eigin böðlar
að banna öðrum þjóðum að hafa hér slíkar
ferðir. Það er fyrst þegar við höfum
fjármagn til þess að reka nægilegar
strandferðir sjálfir, að við getum bannað
útlendingum að vera í strandferðum hér
við land.

Þorleifur Jónsson: Þegar sú kreppu-
ráðstöfun var gerð, að ekki skyldi nema
annað af strandferðaskipum ríkissjóðs
vera í gangi, urðu Austfirðingar harðar
úti heldur en aðrir landsmenn. Sökum
þess að þeir hafa svo fáar ferðir frá Eim-
skipafél. Ísl., hlaut það að valda þeim
miklum бага; þegar ferðum ríkisskip-
anna var fækkað um helming.

En þó að það sé Austfirðingum yfirleitt
mjög bagalegt, að strandferðunum var
þannig fækkað, þá er það þó tilfinnan-
legast fyrir þær hafnir, sem engin milli-
ferðaskip koma á, önnur en strandferða-
skipin. Vil ég í því efni benda til Horna-
fjarðar. Þar ríkir hin mesta óánægja út
af því, ef strandferðum ríkisskipanna er
fækkað, eins og nú horfir við. Það er ekki
einungis með tilliti til fólks- og vöruflut-
ninga, heldur og einnig með tilliti til póst-
samgangnanna. Þegar ákveðið var að
hafa tvö strandferðaskip, var gert ráð
fyrir, að þau hefðu á hendi aðalpóstflut-
ningana, og voru því póstferðir á landi
viða lagðar niður milli héraða. Var sú
tilhögun höfð, að póstar skyldu aðeins
ganga frá höfnunum og upp í sveitirnar.
Þegar svo strandferðunum var fækkað
aftur, urðu þess vegna póstferðir til
sumra landshluta ákaflega strjálar. Ég
skal geta þess, að ef senda þarf bréf frá
Hornafirði hingað suður til Rvíkur, þá
tekur það heilan mánuð. Þurfi maður að
skrifa austur í Hornafjörð og fá svar til
baka, tekur það þannig tvo mánuði. Þá
skal þess og getið, að nú er ekkert póst-
samband milli A.-Skaftafellsýslu og Múla-
sýslu landveginn. Það sjá allir, hvað
bagalegt þetta getur verið, þegar strand-
ferðum fækkar eins og nú.

Þá er það svo með stað eins og Horna-
fjörð, sem ekki hefir aðrar strandferðir
heldur en ferðir ríkisskipanna, að mjög
erfitt er þar um alla flutninga. Sérstak-
lega er það bagalegt, þar sem svo hagar
til, að mjög hefir aukizt ræktun garða-
vaxta á seinni árum, sem vegna sam-
gönguörðugleika er ekki hægt að koma
frá sér á hentugum tíma. Þess vegna getur
svo farið, að þó það sé talið nauðsyn-
legt að fækka strandferðunum og spara
með því fé ríkissjóðs, þá getur sá sparn-
aður komið svo hart niður á landsbúum
sjálfum, að hann orsaki hjá þeim jafn-

vel meiri kreppu heldur en annars þarf að vera.

Á þessum vetri hefir ekki verið hægt að bæta verulega úr þessum samgönguvandræðum Austfjarða, og ætla ég ekki sérstaklega að fárast um það. Ferð hefir ekki fallið til Austfjarða frá 20. febr. þar til nú 10. eða 12. apríl. Þannig hafa liðið um 50 dagar milli ferða, eða langaföstudiminn. Allir hljóta að sjá, hvað slíkt getur valdið miklum trafala í öllu atvinnulífi og haft áhrif á afkomu manna á þessum slóðum. Ég vil því taka undir það, að þó kostnaðurinn við strandferðirnar færi eitthvað fram úr áætlun fjárl. fyrir árið 1933 hjá hæstv. ríkisstj., þá skil ég ekki í, að hún yrði áttalin fyrir það. Það er á svo mörgum liðum, sem hæstv. stj. verður oft að fara fram úr áætlun fjárl., og upphæðin, sem ætluð er til strandferða, getur ekki talizt annað en áætlun, sem stj. að visu á að fara eftir, að svo miklu leyti sem fært er, en getur þó vikið frá, þegar nauðsyn krefur.

Ég legg mikla áherzlu á það, að Súðin verði látin halda uppi ferðum í októ. og nóv. Hún er hentugasta skipið, sem við höfum til strandferða einmitt á þeim tíma, sem mest er flutt af landbúnaðarafurðum milli hafna, þar sem hún hefir stórt lestarpláss og hefir auk þess kæli-
rúm.

Þá er hitt einnig mikilsvert, að hraðferðir þær, sem talað er um í till. milli Austfjarða og Rvíkur, komist á nú í sumar. Ég þurfti ekki að kveðja mér hljóðs hér fyrir það, að nokkur andstaða hafi komið fram gegn þessari till. Það er gott fyrir okkur Austfirðingana að heyra það, að hún hefir fremur fengið meðmæli þeirra, sem á hana hafa minnst. En ég vildi vekja athygli á því, hvað mjög sumir staðir á landinu eru afskiptir í samgöngum, þeir staðir, sem mesta þörfina hafa á samgöngum eins og þeim, sem haldið var uppi meðan bæði ríkisskipin gengu. Þá höfðu menn fengið að miklu leyti fullnægt þeim samgöngubörfum, sem menn höfðu lengi óskað eftir, að hægt væri að uppfylla.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um þetta mál. Óska ég, að till. á þskj. 261 fái samþykki hv. d. Jafnframt vænti ég þess, að ef hæstv. stj. þyrfti að

nota eitthvað meira til strandferða heldur en gert er ráð fyrir í fjárl. þessa árs, til þess að geta orðið við þeim kröfum, sem í till. felast, þá treysti hún sér til að gera það, eftir þau ummæli, sem hér hafa komið fram frá ýmsum hv. þm. um það, að slíkt mundi verða látið óátalið.

Jón Auðunn Jónsson: Ég get verið sammála hv. flm. þessarar till. um það, að samgöngur við Austfirði hafa verið slæmar á síðastl. ári, og einnig um það, að þörf er á því að bæta þær.

Hv. frsm. segir, að ekki séu komnir á neinir samningar við Eimskipafél. um að auka viðkomur skipanna á Austfjörðum á útleið á komandi hausti. En framkvæmdastjórinn hefir tjáð mér og hv. frsm., að hann væri fús að láta af hendi skriflega tillögur sínar um þessar viðkomur á Austurlandi. Það er vitanlega engum hagræði að því, þó að skipin komi á þá staði, þar sem ekkert er að gera. Það kom fyrir á síðastl. hausti, að búið var að ráðstafa því, að Gullfoss kæmi við á Austfjörðum á útleið, og þetta tilkynnt í útvarpinu. Þegar skipið ætlaði á stað, var símað á móti því af Austfirðingum sjálfum, því þá var ekkert fyrir það að gera á Austurlandi. Þetta getur oft komið fyrir, og það er eðlilegt, að skipin vilji ekki koma við nema þar, sem eitthvað er fyrir þau að gera. Ég tek till. framkvæmdarstjórans sem ákveðið loforð frá Eimskipafél., og ég veit, að staðið verður við það að bæta við þremur viðkomum á Austfjörðum á útleið skipanna á komandi hausti, ef nokkur þörf verður fyrir það.

Hv. 1. landsk. fékk því til leiðar komið 1931, að Eimskip jók mjög áætlunarferðir til Austfjarða. Forstjórinn hefir sagt mér, að skipin hafi fengið svo litla flutninga í þeim ferðum, að félagið hafi tapað mörgum tugum þúsunda kr. á þessum Austfjarðaferðum, án þess að það yrði til nokkurra hagsbóta fyrir fólkið þar. Það má nærri geta, hvort „Eimskip“, sem berst nú mjög í bókum, muni ekki vilja hlíðra sér hjá að komá oftar við á hverjum stað heldur en nauðsynlegt er fyrir viðkomandi héruð.

Hinsvegar held ég, að hægt sé án tilfinnanlegs kostnaðarauka að láta Esju fara nokkrar hraðferðir til Austfjarða í

sumar. Fengist þá um leið vissa fyrir því, hvort þörf er á slíkum ferðum. Ef svo reynist, verður þeim eflaust haldið uppi framvegis, en annars ekki.

Ég vil taka undir með þeim hv. þm., sem talað hafa um þörfina á því, að Súðin fari tvær hringferðir í okt.—nóv., til þess að flytja sláturafurðir héraðanna hingað til Rvíkur og víðar.

Hv. frsm. má ekki búast við öðru en skipaferðirnar fari nokkuð eftir flutningaþörfinni á hverjum tíma. Á árunum frá 1885 til 1900 var mikið og fjörukt atvinnulíf á Austfjörðum. Og þeir menn, sem að framkvæmdunum stóðu, sáu um, að bætt væri úr flutningaþörfinni, með því að fá skip til flutninganna. Þegar aftur atvinnulífið er dauft, er við búð, að skipaferðir verði strjálari. Þetta bindur alltaf hvað annað.

Ég er hræddur um, að það ásannist ekki, sem hv. þm. V.-Húnv. var að vona, að hægt verði að gera alla sémilega á-nægða með þeim strandferðum, sem hægt er að halda uppi á þessu ári, eingöngu fyrir það fé, sem ríkisskipunum er skammtað í þessa árs fjárl. Ég sé ekki fram á annað en að ríkissjóður verði að draga við sig allar útborganir fram yfir það, sem stendur í fjárl. Það getur meira að segja farið svo, að draga verði úr þeim fjárhæðum, sem áætlaðar eru í fjárl. Því eins og hæstv. ráðh. benti á, eru fjárl. fyrir þetta ár með millj. kr. tekjuhalla, og ég býst við, að allir séu sammála um það, að ekki verði komizt hjá því að borga út ýmislegt, sem ekki stendur í fjárl.

ATKVGR.

Brtt. 343 tekin aftur.

— 261 samþ. með 15 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 15 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingi (A. 349).

5. Enska lánið.

Á 39. fundi í Nd., 29. marz, var útbýtt: Till. til þál. um enska lánið (A. 280).

Á 42. fundi í Nd., 1. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 45. fundi í Nd., 5. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Ef ég man rétt, var samþ. á síðasta þingi að heimila stj. að taka allt að 12 millj. kr. lán. Og ég man ekki betur en að hæstv. forsrh., eftir að hann kom úr utanför skömmu eftir áramót, hafi látið í ljós, að hann teldi líkur til þess, að þegar gengið væri orðið fast í Englandi, þá yrði hægt að breyta enska láninu í hagkvæmara lán. Síðan hefir ekkert heyrzt um þetta. Og þó veit ég til þess, að ýmsar þjóðir hafa fengið betri lánskjör núna heldur en áður.

Þessi till. bendir stjórninni á að halda þessu máli vakandi og leita sér upplýsinga, svo hægt sé að vita, hvað gera skuli. Ég þarf ekki að taka það fram, hversu óhagstætt þetta lán er í alla staði. Það þarf ekki annað en að benda á það, að vextir af því eru 7%, eins og bankavextir, en flestar þjóðir hafa fengið vexti af sínum lánum niður fyrir þetta mark. — Ég sé svo ekki ástæðu til þess að fjölyrða um þetta meira.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson) [óyfirl.]: Ég sé ekkert því til fyrirstöðu, að hv. d. geri slíka ályktun og minni stj. á að nota fyrsta möguleikann til þess að losna við lánið frá 1921.

Ég get gefið þá skýrslu, að á síðastl. ári var gerð tilraun til þess að fá slík lán, bæði í London og í Stokkhólmi. En í London strandaði á því banni, sem þá var lagt á converteringu erlendra lána; þá mátti ekki bjóða erlend ríkisskuldabréf né veita leyfi fyrir erlendum lánum. Enska stjórnin hefir ekki talið sér mögulegt að gefa slíka undanþágu. En Englandsbanki hefir heitið því að gera ís-

lenzku stjórninni strax viðvart, þegar þetta bann verður upphafið og möguleikarnir skapast.

Líka sögu er að segja frá Svipjóð í þessu efni. Því að þótt þar væru möguleikar til að fá nýtt lán til að greiða þetta gamla lán með, þá strandar á banni sænska ríkisbankans gegn því að lána á ný peninga út úr landinu. Það er vegna verzlunarjafnaðarins, sem hann setur þetta bann. En ríkisbankinn sænski mun einnig tilkynna íslenzku stj., þegar þessu banni verður af létt, eða ef það verður mildað á einhvern hátt. Möguleikarnir verða því líklega sæmilegir, þegar þessum bönum gegn nýjum lánveitingum verður létt af.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 15 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun til neðri deildar Alþingis (A. 350).

6. Lífsábyrgðarstofnun innlend.

Á 46. fundi í Nd., 6. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um innlenda lífsábyrgðarstofnun (A. 347).

Á 47. fundi í Nd., 7. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 48. fundi í Nd., 8. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Þessi þáttill. er flutt af mér og hv. þm. Borgf., eins og þskj. ber með sér. Því miður eru ekki fyrir hendi gögn um það, hve margir séu líftryggðir hér á landi eða hvar. Hitt er vitanlegt, að hér starfa mörg líftryggingarfélög, og öll eru þau útlend. Mörg þeirra vinna kappsamlega að því að auka tölu líftryggðra. Okkur flm. hefir virzt, að þrátt fyrir öll þessi erlendu félög muni vera hér fyrir hendi starfsvið fyrir íslenska líftryggingarstofnun. Það eru nú um 80 ár síðan Danir settu á stofn Statsanstalten for Livsforsikring, þ. e. inn-

lenda, ríkistryggða lífsábyrgðarstofnun, og mun hún einnig hafa starfað hér á landi, en mér er sagt, að þetta félag muni vera frekar tregt á að taka nýjar tryggingar. Þó að við séum miklu færri og smærri en Danir, væri ekki ólíklegt, að það, sem þeir töldu nauðsynlegt hjá sér fyrir 80 árum, væri orðið nauðsynlegt hér nú. Og tilgangur okkar flm. með þessari þáttill. er sá, að skora á stj. að láta undirbúa fyrir næsta þing frv. um slíka stofnun. — Að undirbúningi þess frv. yrðu auðvitað að starfa „fagmenn“ í tryggingum, og mun nú vera svo komið, að við þurfum ekki að leita út fyrir landsteinana eftir hæfum mönnum á því sviði. Íslendingar hafa nú þegar tekið í sínar hendur nokkra tryggingarstarfsemi á öðrum sviðum, þar sem er Brunabótafélag Íslands, sem stofnað er samkv. l. frá 1907, og Sjóvátryggingafélag Íslands, sem ekki er stofnað fyrir atbeina þings og stjórnar, heldur með samtökum og frjálsum félagsskap. En að líftryggingum, og þeim öðrum tryggingargreinum, sem vant er að reka í sambandi við þær, hefir ekkert íslenskt félag verið starfandi. Vegna fólksfæðar hér á landi er varla von til þess, að slík stofnun geti risið upp án þess að hið opinbera láti til sín taka um byrjunarframkvæmdir, og ríkið taki strax hlutdeild í stofnuninni, sérstaklega með því að ábyrgjast allar skuldbindingar félagsins.

Ég ætla ekki að fara út í það hér, hvað gera þurfi til undirbúnings í þessu máli. Það ætla ég stj. og okkar færustu mönnum í tryggingarfræði. Ég legg áherzlu á það, að þessu máli yrði svo hrundið í framkvæmd, að slík stofnun sem hér um ræðir yrði samsvarandi þeim beztu erlendu líftryggingastofnunum, sem hér starfa, og hefði á boðstólum þær aðrar tryggingar, sem talið er nauðsynlegt að reka í sambandi við líftryggingar, svo sem ellirentu og annað slíkt. Hún yrði að vera svo, að hún væri fullkomlega samkeppnisfær við þau beztu útlendu félög, sem hér starfa. Framan af gæti það vel komið til mála, að þessi íslenska líftryggingarstofnun starfaði í einhverju sambandi við erlenda, ábyggilega stofnun af sama tægi. Okkur flm. virðist svo, sem með því að fá íslenska, ríkistryggða lífs-

ábyrgðarstofnun vinnist fyrst og fremst það, að þeir, sem vildu liftryggja sig hér á landi, fengju það fyllsta öryggi, sem hægt er að gefa, og í öðru lagi yrði það fé, sem greitt væri í iðgjöld, kyrrt til veltu í landinu sjálfu.

En ég skal geta þess, að sum af þeim útlendu félögum, sem hér starfa, hafa tekið upp þá venju að láta þá sjóði, sem safnast hafa hér, að mestu leyti vera starfandi í landinu sjálfu. En þetta verður þó aldrei eins tryggt eins og hjá íslenskri stofnun.

Ég sé ekki neina nauðsyn á því að vera að fara út í starf erlendu liftryggingarfélaganna hér, enda hefi ég ekki kynnt mér það mál neitt að ráði. Ég veit þó, að þau eru mjög misjöfn. Við sum þeirra þarf mikinn undirbúning og mikla skriffinnsku til þess að fá greiddar tryggingar við dauðsföll og þessháttar. Þetta snertir að visu ekki mikið það mál, er hér um ræðir, en þó sýnist það eitt atriði, sem yrði gert miklu hægara fyrir með, ef stofnunin væri í landinu sjálfu, og væri einhver munur á því að þurfa ekki að fara til annara landa með það að sanna dauðsföll og slíkt. Þó að þetta sé ekki stórt atriði, má einnig á það lita í sambandi við þetta mál.

Ég vil í sambandi við þetta mál geta þess, að okkur flm. fannst, að með stofnun íslenzks lífsábyrgðarfélags væri ýtt undir menn með að liftryggja sig, en það álitum við öllum mjög nauðsynlegt. Íslensk stofnun af þessu tægi, sem stæði fyllilega á sporði þeim beztu erlendu félögum, sem hér starfa, gæti orðið mikil lyftistöng til að ýta undir menn hér á landi að tryggja sig. Þessi stofnun þyrfti líka að hafa „invaliditetsforsikringer“, eða tryggingar gegn því, að menn verði farlama, og yfirleitt allar þær tryggingar, sem beztu lífsábyrgðarfélög hafa á höðstólum.

Verði ekki hreyft við því andmælum, óskum við flm., að þetta mál verði afgr. án n. Við sjáum ekki, að hægt sé að gera neitt frekara í þessu máli hér á þinginu en að samþ. eða fella þessa þáttill. okkar. Hér er um það að ræða, hvort d. vilji láta undirbúa þetta mál fyrir næsta þing, og má skera úr því með atkvgr. við eina umr.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 382).

7. Sæsímasambandið.

Á 17. fundi í Nd., 6. marz, var útbýtt:
Till til þál. um breyt. á leyfisbréfi 31.
júli 1926, um sæsímasambandið (A. 93).

Á 19. fundi í Nd., 8. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 20. fundi í Nd., 9. marz, var till. tekin til einnar umr.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson):
Ég býst ekki við, að þetta mál verði neitt hitamál, þó að það sé í rauninni eins stórt og önnur, sem hér eru á ferðinni. Hér er verið að reyna að búa í hagin fyrir það, að hægt sé að koma á talsambandi milli Íslands og útlanda. Þetta mun vera eitt af framfaramálunum í framtíðinni, og þess vegna er vert að gefa því vel gaum. Eins og kunnugt er, var á árinu 1926 gerður samningur að nýju við Mikla norræna ritsímafélagið um, að það skyldi hafa á hendi einkaleyfi í næstu 8 ár að því er snertir fréttáflutning milli Íslands og útlanda. Þessum samningi mátti þó segja upp annaðhvert ár síðustu 4 árin, og samkv. þeirri heimild ákvað þingið á árinu 1930 að heimila stj. að segja upp samningnum frá 1. jan. 1932. Af þessu varð þó ekki, en nú við áramótin síðustu kom til athugunar, hvort segja ætti upp samningnum eða ekki. Það valt að álitu stj. mest á tveim atriðum, — fyrst og fremst á því, hvort ritsímafélagið vildi heimila þrátt fyrir einkarétt þess, að við mættum setja upp talsamband við útlönd, ef við vildum. Hitt var það, að við þurftum að óska þess að fá einhverjar meiri tekjur af sendingu simskeyta en verið hefir, vegna þess að gengið hjá okkur hefir lækkað eins og hjá svo mörg-

um öðrum á síðustu tímum, en félagið reiknar sínar tekjur allar í gullfrönskum.

Í tilefni af þessu var farið fram á það við Mikla norræna, að það mætti segja upp samningnum með 9 mánaða fyrirvara, í staðinn fyrir 12 mánaða, frá 1. jan. næstkomandi, en áður en uppsögnin færi fram mundi landssímastjóri fara til viðtals við félagið og reyna að fá framgengt þeim breyt., sem stj. óskaði eftir.

Við þessa för landssímastjórans vannst það, að Mikla norræna ritsímafélagið hefir gengið inn á það, að við megum setja upp talsamband við útlönd án þráðar á leyfistímanum, þegar við viljum, en jafnframt er svo ákveðið, og er það nýtt ákvæði, að samningurinn með þessum breyt. haldi áfram að gilda eftir 1. jan. 1935, þó þannig, að jafnan verði hægt að segja honum upp með 9 mánaða fyrirvara, í staðinn fyrir að hann var áður eitt ár.

Það er eiginlega ekki annað, sem farið er fram á í þessari till., en að Alp. vilji samþ., að sú breyt. verði gerð á þessu leyfisbréfi, að samningurinn haldi áfram gildi sínu eftir 1. jan. 1935 þangað til honum verði sagt upp af annarhvors aðila hálfu frá 1. jan. einhvers árs.

Það stendur hér í þskj. gróflega meinleg prentvilla, neðst á bls. 3: „til den 1ste Januar, dog tidligst til den 1. Jan. 1935“. Þetta kemur greinilega fram hér í grg., þar sem sagt er: „þar til annaðhvort ríkjanna eða félagið segir því upp með 9 mánaða fyrirvara til brottfalls 1. janúar á eftir, þó eigi fyrr en 1. janúar 1935“. Annað atriði, og það er mjög mikilvægt, er, að íslenska ríkinu er veitt heimild til þess að koma á talsambandi við útlönd, án þess að það rekist á leyfisbréf félagsins, en svo, til að gefa því eitthvað á móti, er ákveðið, að samningurinn gildi áfram, nema annaðhvort við eða þeir segi honum upp með 9 mánaða fyrirvara.

Hinu atriðinu, sem ég nefndi viðvikjandi breyt. á töxtunum, hefir ekki fengizt framgengt, nema að nokkru leyti, og það eftir krókaleiðum. Félagið var ófánlegt til að hverfa frá því að reikna tekjur sínar eftir gullfrönskum, en til uppbótar kemur það, að gjaldið, sem við fáum fyrir að annast rekstur sæsimastöðvarinnar á Seyðisfirði, á að hækka um 3% af sæ-

símataxtatekjunum. Þá fáum við rúml. 30% af tekjunum fyrir að annast rekstur þessarar stöðvar. Það kostar okkur ekki svipað því eins mikið og við fáum inn fyrir það. Mætti þá verja mismuninum til þess að standast halla þann, sem ritsíminn hefir orðið fyrir vegna gengisfalls. Telur landssímastjóri, að þá megi komast af án þess að hækka skeytagjöld milli Íslands og útlanda. Held ég, að þótt málið sé nú ekki meira en þetta, þá sé samt rétt, að það sé skoðað í n. Legg ég því til, að því verði vísað til samgmn.

Ég vona, að hv. dm. taki eftir því, að stj. er hér ekki að fara fram á að mega setja upp þetta talsamband. En hún gengur út frá, að henni sé heimilt að útvega sér áætlun um, hvað slíkt samband muni kosta. 1931 fór fram rannsókn á þessu, en þó er líklegt, að fram verði að fara nýr undirbúningur í málinu, eða svo lítur landssímastjóri á. Hér er því ekki farið fram á aðra heimild en til rannsóknar, og mun hún ekki verða mjög kostnaðarsöm.

ATKVGR.

Till. vísað til samgmn. með 16 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 33. fundi í Nd., 22. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 93, n. 202).

Frsm. (Sveinn Ólafsson): Ég get að mestu leyti vísað til álits samgmn. á þskj. 202 um þetta mál. Þar er tekið fram það, sem máli skiptir um meðferð þessa samnings.

N. lítur svo á, að sú breyting, sem fengizt hefir í næstl. febrúarmánuði um samning milli íslenzku símastjórnarinnar annarsvegar og símastjórnarinnar dönsku og Mikla norræna ritsímafélagsins hinsvegar, sé talsverður ávinningur fyrir okkur, eftir því sem áður hafa samningar staðið til, og að breytingin frá samningnum 1926 sé okkur yfirleitt hagfelld. Það eru 2 meginaatriði, sem koma til greina í þessum nýju samningum. Í fyrsta lagi, að skýlaus heimild er fengin fyrir Íslendinga til að koma á talsambandi við útlönd, og í öðru lagi er breyting, sem gengur oss í vil um skiptingu á tekjum af sæsímamum. Einnig má álíta það nokkurn ávinning,

að breytt er til um uppsagnarskilyrði samningsins, þannig, að nú er uppsagnarfresturinn aðeins 9 mánuðir eftir þessum nýja samningi, en var áður heilt ár. Það gæti því farið svo, ef snemma þings væri tekin ákvörðun um að segja upp samningnum, að ekki þyrfti lengri frest en til næsta nýárs á eftir.

N. litur svo á, að tillgr., sem felur í raun og veru ekki annað í sér en samþykkt samningsins, ætti einnig að fela í sér heimild fyrir ríkisstj. til að koma á talsambandi við útlönd, ef sérstaklega hagfelld boð fengjust um að mynda sambandið. Þetta hefir landssismastjóri, sem að samningum stóð, líka lagt mikla áherzlu á, að heimildin yrði fengin sem fyrst, og n. vill fyrir sitt leyti leggja til, að hún verði veitt með þessari till. Í því skyni flytur n. viðaukatill. við tillgr. með álitinu á þskj. 202. En það er ekki með því sagt, að til heimildarinnar verði tekið á þessu ári eða fyrir næsta þing, og líkurnar mestar til þess, að það verði ekki. Hinsvegar álitur n. rétt, ef stj. byðust hagfelld og góð boð um myndun sambandsins, að hún eigi að geta tekið þeim.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fjölyrða frekar um þetta mál. Ég þykist vita, að hv. þm. hafi kynnt sér grg. till. til hlitar, og ég vænti þess, að till. n. um þessa heimild fyrir ríkisstj. verði vel tekið.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég vil þakka hv. samgm. fyrir skjóta og góða afgreiðslu þessa máls. En ég vil taka það fram, að mér þótti ekki rétt að fara fram á þá heimild, sem hv. n. býður nú fram, til þess að koma á sambandi milli Íslands og útlanda, vegna þess að ég áleit, að ekki væri hægt að fá því máli ráðið til lykta fyrir næsta þing. En það er langt frá því, að ég sé á móti því, að heimildin sé veitt, því það getur hugsast að hægt verði að gera þetta fyrir næsta þing, þó ég hafi hinsvegar litla trú á, að það takist, því gert er ráð fyrir, að það kosti um ½ millj. króna, og ekki er hægt að koma því á, nema hægt sé að ná þannig löguðum samningi um lánsfé til þess, að það verði tryggt, að það verði borgað með því, sem kemur inn fyrir samtöl, því það mun tæplegast hægt að

leggja frekari byrðar á ríkissjóð en hann hefir nú.

Út af orðum hv. frsm. viðvíkjandi þessum skilyrðum frá Mikla norræna, að ekki verði komið á talsambandi með sæþræði fyrir árslok 1934, þá er það þýðingarlaust atriði, því það kostar svo gífurlega mikið að koma á þráðsambandi, að um það getur ekki verið að ræða, sennilega aldrei, og allra sízt á tímum eins og nú. Álit ég þetta skilyrði þýðingarlaust.

Vona ég svo, að hv. d. hafi ekkert á móti því að samþ. þessa till. með þeirri breytingu sem n. leggur til.

Tryggvi Þórhallsson: Ég er samþykkur þessari till., sem hér liggur fyrir, en ég hefi ekki heyrt nefnda þá upphæð, sem gert er ráð fyrir, að það kosti að koma á talsambandi milli Íslands og útlanda. (Dómsmrh.: Allt að hálfri millj. kr.). Nú skilst mér, að þessi till. sé ekki nema til einnar umr., og felur hún þá ekki í sér heimild til fjárútláta. Þar af leiðandi býst ég við, að verði að líta svo á, að því aðeins geti þetta komið til framkvæmda, að fjárveiting liggi fyrir frá Alþingi.

Forseti (JörB): Viðvíkjandi því formi, sem hv. þm. Str. vék að í sinni ræðu, þá hefi ég hugsað mér, ef brtt. hv. samgm. nær samþykki í deildinni, að þessi umr. verði skoðuð sem fyrri umr. og síðar fari fram síðari umr. Það er að visu búið að samþ. eina umr., en ef þessi breyting verður samþ., þá felur hún það í sér, að önnur umr. verði að fara fram.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Hæstv. forseti ræður, hvernig hann fer með till., og má vel vera, að þetta sé leiðin, sem hann benti á. Annars vil ég taka fram, að hvort sem ein umr. eða tvær fara fram um málið, þá mundi stj. ekki fastbinda þessa samninga fyrr en þingið hefði samþ. fjárframlag í þessu skyni. Hér er um svo stóra upphæð að ræða, að ég álit ekki nema eðlilegt, að þingið vilji fá að segja sitt endanlega orð þar um.

Eins og ég tók fram áður, þá býst ég við, að þessu máli verði ekki komið lengra á næsta þingi en svo, að það liggi fyrir tilboð, sem hægt er að ganga að eða frá. Ég lýsi yfir því fyrir mitt leyti,

að ef ég hefi með þessi mál að gera á næsta þingi, þá mun ég ekki fullgera um þetta án samþykkis þingsins, ef ekki er nauðsyn á að gera það áður en þing kemur saman.

Tryggvi Þórhallsson: Ég geri ráð fyrir því, að ef farið verður út í framkvæmdir þessar, sem er náttúrulega mjög æskilegt, þá verði það ekki gert nema lántökur séu því samfara. Er mjög sennilegt, að það yrði að leita lántöku hjá því firma, sem framkvæmdi þetta fyrir ríkið. Þess vegna hygg ég rétt, að ef á annað borð ætti að koma með heimild, þá fæli hún í sér lántökuheimild. Hefði verið ástæða að athuga þetta, ef tvær umr. hefðu verið ákveðnar. En ég verð að vera í ofurlitlum efa um, að hægt sé að breyta til á eftir og hafa tvær umr. um málið, þegar búið er að ákveða eina umræðu.

Forseti (JörB): Ég ætla, að það sé ekkert því til fyrirstöðu, þótt ákveðin sé ein umr. upphaflega, sem gert var samkv. því efni, sem í till. var þegar hún kom fram, að hin síðari umr. megi fara fram um málið, þegar búið er að færa það í það horf, sem heimilar, að slík meðferð máls sé viðhöfð í þinginu. Sú breyt., sem gerð er á till., felur það í sér, ef samþ. verður, að tvær umr. þurfi að fara fram. Ég ætla, að brtt. hv. samgmn. geti því aðeins haft nokkurt gildi, að stjórnin megi framkvæma það, sem henni er þó vissulega falið að framkvæma. Og gildi fyrir ríkisstj. getur hún því aðeins haft, að það séu viðhafðar tvær umr. í hvorri deild. Upphaf till. eins og það er og var þegar hún kom fyrst, er ekki því til fyrirstöðu, að tvær umr. fari fram í deildinni. Vitaskuld hefir deildin í hendi sér, hvort hún gerir þessa breyt. á till. eða ekki. Þetta er ekki meiri breyt., sýnist mér, en oft gerist um meðferð ýmissa laga í þinginu. Ef því þessi breyt., sem samgmn. leggur til að verði gerð á till., verður samþ., þá mun ég skoða þessa umr. sem fyrri umr., og síðar fer fram síðari umr. um málið.

ATKVGR.

Brtt. 202 samþ. með 17 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 19 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Tryggvi Þórhallsson: Mér skildist á hæstv. forseta, að hann ætlaði að bera undir atkv. að vísa málinu til síðari umr. Ég vil vekja athygli hans á orðalagi 29. gr. þingskapa, sem segir alveg ákveðið, hvernig fari um till., ef ein umr. er ákveðin. Ég vil láta í ljós þá skoðun, að undir svona kringumstæðum eigi að koma fram ný till. og hún að fela í sér fjárhagsatriði.

Forseti (JörB): Það er rétt, að í þeirri gr. þingskapa, sem hv. þm. Str. vitnaði til, er ákveðið, að viðhafa skuli eina eða tvær umr. um till. eftir uppástungu forseta. En ég get ekki séð á orðalagi þeirrar gr. eða neinu atriði í þingsköpum, að forseti geti ekki á síðara stigi málsins stungið upp á tveimur umr., þótt ein hafi verið ákveðin upphaflega. Sérstaklega þar sem breyt. hefir verið gerð í meðferð þingsins um efni till., sem heimilar það, að tvær umr. fari fram. Og þó að það hafi ekki upphaflega verið gert af minni hálfu að ákveða tvær umr., þá sé ég ekki, að það komi á neinn hátt í bága við ákvæði þingskapa, að síðari umr. sé ákveðin nú, þar sem efni till. útheimtir þá meðferð, ef brtt. verður samþ.

Tryggvi Þórhallsson: Ég beygi mig nú að sjálfsögðu yfirleitt fyrir ályktun hæstv. forseta. En eftir 29. gr. þingskapa er það ekki forseti, sem ákveður um þetta, heldur deildin. Með leyfi hæstv. forseta: „Ályktar deildin eða þingið, eftir uppástungu forseta, hvort hún skuli rædd í einni eða tveimur umræðum“.

Deildin hefir ályktað áður, eftir uppástungu forseta, að hafa eina umr. Svo koma enn fremur ákvæði í 29. gr.:

„Ef ein umr. er ákveðin, skal henni og atkvgr. hagað eftir fyrirmælunum um 2. umr. lagafrumvarpa“.

Þetta hefir verið gert. Það hefir verið ákveðin ein umr., og þessari umr. hefir þess vegna verið hagað eftir fyrirmælum um 2. umr. lagafrv. Nú hefir hinsvegar komið fram till., sem felur í sér fjárveitingarheimild. En ég verð að lita svo á, að þegar ákveðin hefir verið ein umr. um málið og síðan komið fram brtt., sem felur í sér fjárveitingarheimild, þá sé sú heimild ekki fullnægjandi, eða að það

verði að koma fram sérstök till., sem feli í sér slíka heimild. Þessu vil ég vekja athygli á.

Forseti (JörB): Ég ætla, að það, sem hv. þm. Str. heldur fram, brjóti á engan hátt í bág við ákvæði þessarar gr. Að visu er það rétt, að deildin ákvarðar umræðurnar, en venjan er sú, að forseti geri uppástungu um, hvernig till. skuli ræða, án þess að til atkvgr. komi. Nú er ákvæði þingskapanna það, að atkvgr. um till., sem aðeins ein umr. er ákveðin um, fari fram á sama hátt og atkvgr. um till., sem tvær umr. hafa verið ákveðnar um, þ. e. við fyrri umr. þeirrar till. Það, sem því hér er að gerast nú viðvikjandi þessari till., er atkvgr., sem fer eins fram hvort sem ein eða tvær umr. hafa verið ákveðnar. En nú á deildin eftir með þeirri atkvgr., sem ég var kominn að, að taka ákvörðun um það, hvort till. skuli fara til síðari umr.

Ég ætla þess vegna, að með þeirri atkvgr., sem á nú að fara fram, sé formi þingskapanna í þessari gr. fullkomlega fullnægt.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 15 shlj. atkv.

Á 35. fundi í Nd., 24. marz, var till. tek-in til síðari umr. (A. 227).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 17 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 33. fundi í Ed., s. d., var till. úthýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 227).

Á 35. fundi í Ed., 27. marz, var till. tek-in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 37. fundi í Ed., 29. marz, var till. tek-in til fyrri umr.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Eins og kunnugt er, var gerður samningur við Mikla norræna ritsímafélagið 1926,

um sæsimasambandið milli Íslands og útlanda. Hann átti að gilda í 8 ár, eða til ársloka 1934. Þó mátti segja honum upp með eins árs fyrirvara.

Nú er það ákvæði í þessum samningi, að Íslendingar megi ekki setja upp neitt samband við útlönd, nema loftskýttasamband til afnota fyrir skip eða þegar sæsiminn er bilaður. En talsamband er ekki heimilt að setja upp. Nú hefir þessu þráðlausu talsambandi fleygt fram erlendis á undanförunum árum, og það hafa komið fram sterkar raddir um, að nauðsyn væri á því fyrir okkur Íslendinga að koma á þráðlausu talsambandi við útlönd. Til þess að gera þetta mögulegt var leitað eftir því við Mikla norræna, hvort það vildi ekki gera þá breyt. á samningnum, að við fengjum heimild til að setja upp þetta talsamband, og í þeim erindagerðum fór landssímastjóri til útlanda um síðustu áramót. Afleiðingin af því varð sú, að Mikla norræna lofaði þessu, þó með því skilyrði, að þráðsamband yrði ekki sett fyrir árslok 1934. Þetta var okkur allveg útlátalaust, því fyrst og fremst er það ekki kleift nú sökum kostnaðar að setja þráðlaust samband, og auk þess gæti það ekki orðið fyrir árslok 1934.

Félagið fékk það á móti, að samningurinn standi áfram eftir árslok 1934, svo framarlega sem honum er ekki sagt upp með 9 mánaða fyrirvara. En ef þetta hefði ekki fengizt, þá var heimilt að segja upp samningnum nú, til þess að hafa frjálshendur. Annað, sem hagfellt er í þessu fyrir okkur, er það, að borgun sú, sem ríkið fær fyrir að reka símastöðina á Seyðisfirði, er hækkuð. Þó var ekki farið fram á það; heldur það, að ekki væri reiknaður hluti Mikla norræna í gulli, eins og þó var ákveðið í samningnum. Þetta vildi félagið ekki gera vegna viðskipta sinna við önnur lönd, heldur skyldi það koma á móti kröfu Íslendinga, að meira væri borgað fyrir rekstur stöðvarinnar á Seyðisfirði.

Afleiðingin af þessu er sú, að líklegt er, ef gengið breytist ekki meira, að hægt sé að halda þeim töxtum, sem hafa verið síðastl. ár.

Þessi till. gengur út á það að fá samþ. þingsins fyrir þessum breytingum á leyfisbréfi Mikla norræna ritsímafélagsins.

Af hálfu ríkisstj. var ekki farið fram á meira, en í hv. Nd. var því bætt við, að heimila ríkisstj. að koma á talsambandi við útlönd svo fljótt sem henni virtist það tiltækilegt. Ég tel, að stjórnin hefði haft rétt til að undirbúa málið án nokkurrar heimildar. En ég hafði búið við, að málið yrði ekki komið lengra fyrir næsta þing, en að þá yrði í hæsta lagi lagt fram tilboð í þessu efni.

Landssimastjóri kvaðst ekki hafa rannsakað kostnaðinn til hlitar, en álitur, að hann muni ekki verða minni en 300—500 þús. kr. við að koma á talsambandi.

Auðvitað sér stjórnin enga ástæðu til að vera á móti því að fá þessa heimild, en ég vil taka það fram, að ég geri ekki ráð fyrir, að málinu verði komið lengra fyrir næsta þing en að fyrir liggi tilboð eða kostnaðaráætlun um það, og mér þykir líklegt, að þessi heimild, sem hér er nefnd í þáttill., verði ekki notuð án þess að vera borin undir þingið, og ég segi fyrir mig, að svo framarlega sem ég ætti að fara með þessi mál á næsta þingi, þá teldi ég tryggilegast að gera það.

Ég geri ráð fyrir, að hv. d. þyki það réttara, að þessi till. sé athuguð í n., og legg ég þess vegna til, að umr. verði frestað og málinu vísað til samgmn.

ATKVGR.

Till. vísað til samgmn. með 11 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 49. fundi í Ed., 12. apríl, var fram haldið fyrri umr. um till. (A. 227, n. 387).

Frsm. (Páll Hermannsson): Eins og hv. þdm. er kunnugt, var gerður af Íslands hálfu árið 1926 framhaldssamningur við Mikla norræna ritsimafélagið um simasamband milli Íslands og annara landa. Þessi samningur átti að gilda í 8 ár, eða til ársloka 1934. Á Alp. 1930 var ríkisstj. gefin heimild til þess að segja upp þessum samningi. Þetta hefir ekki verið gert, en núna að undanfögnu hefir að tilhlutun stj. verið leitað nýrra samninga við Stóra norræna félagið og hefir orðið samkomulag um nýja samninga, sem eru Íslandi nokkru hagkvæmari en þeir samningar, sem nú gilda. Það er að-

allega á þrennan hátt, sem þetta nýja samningsuppkast er aðgengilegra fyrir Ísland en það, sem nú á sér stað. Í fyrsta lagi er eftir þessu nýja samningsuppkasti leyft að koma á talsambandi milli Íslands og annara landa, talsambandi, sem sennilega mundi vera loftleiðina, því að þráðsamband er víst margfalt dýrara, en talsamband er talið, að muni kosta 300—500 þús. kr. Í öðru lagi leggur Mikla norræna nokkru meira framlag til sæsimastöðvarinnar á Seyðisfirði en verið hefir, sem er ávinningur fyrir Ísland. Í þriðja lagi er styttri uppsagnarfrestur, ef samningnum verður sagt upp af annarhvors aðila hálfu, sem sé aðeins 9 mánuðir eftir uppkastinu, en hefir verið eins árs fyrirvari eftir samningnum frá 1926. Það er gengið út frá því, að samningurinn frá 1926 haldi áfram að gilda eftir árslok 1934 frá ári til árs, með þeim breyt., sem ég hefi nefnt. Annars eru á þskj. 93, í grg. við till. og í fylgiskjöllum, sem þar fylgja, allgreinilegar upplýsingar um þessi atriði, sem ég býst við, að hv. þdm. hafi kynnt sér. Líka gat hæstv. dómsmrh. um ýms atriði, sem snerta þetta mál, þegar hann lagði till. fyrir hv. d., svo að ég held, að það sé ekki ástæða að fjölyrða um þetta hér í hv. d. Ég vil aðeins geta þess, að samgmn. leitaði upplýsinga hjá landssimastjóra, sem hefir verið við þessa samningagerð f. h. ríkisstj., og eftir þeim upplýsingum, sem hann hefir gefið getur n. ekki séð annað en að sjálfsgætt sé að leggja til, að þáttill. verði samþ.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 10 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 10 shlj. atkv.

Á 51. fundi í Ed., 19. apríl, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 7 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 418).

8. Slysatryggingalög.

Á 54. fundi i Nd., 21. apríl, var útbýtt:
Till. til þál. um breyt. á slysatrygginga-
lögum (A. 419).

Á 56. fundi i Nd., 24. apríl, var till. tek-
in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 57. fundi i Nd., 25. apríl, var till. tek-
in til einnar umr.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Ég ber þessa þáltill. fram eftir óskum, sem komu fram á þingmálafundi i kjördæmi mínu, á Akranesi. Ástæðan til þess, að hér er farið fram á litilsháttar breyt. á slys-
tryggingal. er sú, að þótt hefir koma fram i framkvæmd l. allmikið ósamræmi um greiðslu á tryggingum, eftir því hvort menn þeir, sem tryggðir eru, vinna á sjó eða landi. Þeir, sem sjó stunda, fá ekki greidda dagpeninga úr slysatrygging-
unni fyrr en eftir 6 vikur frá því slysið varð, en þeir, sem vinna i landi, fá dag-
peninga greidda eftir 10 daga. Í sjó-
mannal. er gert ráð fyrir, að maður, sem lögskráður er á skip, haldi fullu kaupi i 6 vikur, þótt hann slasist eða meiðist, og við það er greiðsla dagpeninga til sjó-
manna miðuð. En svo háttar útgerð t. d. á Akranesi, að allir hásetar eru ráðnir upp á hlut, og njóta þeir því einskis styrks fyrstu 6 vikurnar, sem þeir eru frá verki vegna slysa. Ennfremur háttar svo til á Akranesi, að helmingur þeirra manna, sem ráðnir eru á bátana, stunda sjó, en hinn helmingurinn vinnur i landi, við beitingu, aðgerð o. s. frv. En allir eru þessir menn lögskráðir á bátinn og teljast sjómenn. Þetta er gert af því, að þegar sjómenn veikjast, hlaupa landmenn i skörðin. Í slysatryggingal. er kveðið fast á um það, að enginn megi fara á sjó nema hann sé lögskráður á bátinn. Sé út af þessu brugðið, verður útgerðin að borga allar skaðabætur, ef slys vill til.

Það hefir þótt allmikið ósamræmi i því, að þessir landmenn, sem skráðir eru á bátana, skuli standa miklu verr að vígi en aðrir, sem ekki eru lögskráðir á skip, en

vinna líka vinnu. Í þessari till. minni er því beint til stj., hvort ekki sé hægt að afnema þetta ósamræmi, svo að báðir þessir aðilar hafi jafnan rétt og komi undir ákvæði slysatryggingal. eftir 10 daga frá því að slys verður. Í þessari till. felst ekkert um að breyta því takmarki, heldur aðeins reynt að jafna það ósamræmi, sem ég nú hefi bent á. Ég hefi líka heyrt á hv. 1. þm. N.-M., að það væru fleiri atriði i þessu, sem reynslan sýnir, að þörf væri að taka til athugunar, svo að það gæti algerlega farið saman.

Ég skal svo ekki fara fleiri orðum um þetta; ég tel þess ekki þörf, en vænti, að hv. d. samþykki þetta frv. og að hæstv. stjórn fari eftir tilmælum þess.

Halldór Stefánsson: Ég sé ekkert athugavert við það, þó að tilmælum sé beint til ríkisstj. eins og þeim, sem felast i þessari þáltill. En ég vil aðeins minnst á þau atriði i slysatryggingalögunum, sem þáltill. tekur til, ef verða mætti til upp-
lýsingar i málinu.

Hv. flm. talaði um að koma á meira samræmi um greiðslu dagpeninga á milli sjómanna og þeirra, sem vinna i landi. Þegar þetta er rætt, þá verður að athuga ástæðuna til þess, að gerður er mismunur á þessum mönnum i lögunum. Upphaflega þegar stofnuð var iðntryggingin árið 1925, þá voru biðdagar ákveðnir 28 fyrir alla, eða 4 vikur, en um það mun hafa verið miðað við þann tíma, sem skráðir hásetar hafa rétt til nokkurra hlunninda hjá útgerðarmönnum eftir sjómanna- og siglingalögum. Seinna var þessu breytt gagnvart landverkamönnum og hásetum á bátum minni en 12 smál. og fært niður i 10 daga, en biðtími skráðra sjómanna hélzt óbreyttur. Á þinginu 1931 var biðtími skráðra háseta lengdur úr 4 vikum i 6 (og 12) vikur og þá jafnframt i sjómannalögunum lögð skylda á útgerðarmenn um bætur til skráðra háseta um jafnlangan tíma. Þó að biðtími eftir bótum sé i iðnaðartryggingu 10 dagar og i sjómannatryggingunni 42 dagar (eða 84 dagar — lengri tím-
inn hefir ekki komið til greina), þá verður fyrst að líta á það, að ekki getur talizt, að slysatryggingin veiti fullar bætur fyrir tjón. Hitt verður og álitamál, hvort þeir

Slysatryggingalög.

menn, sem sæta biðtíma iðnaðartrygginga, eru betur settir en hinir, sem sæta biðtíma sjómannatrygginga. Í iðnaðartryggingu fá menn engar bætur fyrir biðdagana 10, en sjómenn njóta frá upphafi þeirra hlunninda, sem útgerðarmenn eru skyldir að veita, og síðan taka bætur slysatryggingar við. Það mætti því eins vel segja, að sjómenn væru betur settir með sinn biðtíma en iðntryggingarmenn, þar sem þeir hafa í raun og veru engan biðtíma. Þetta vildi ég aðeins taka fram hér, svo að það yrði athugað við nánari rannsókn.

Viðvikjandi því, sem hv. flm. sagði um sérstakar ástæður á Akranesi, þá býst ég við, að svipaðar ástæður séu viðar. Hv. flm. gat þess, að sjómenn væru ráðnir upp á hlut á Akranesi og ættu því ekkert tilkall til hlunninda af hálfu útgerðarmanna samkv. ákvæðum siglingalaganna. En ef þeir eru ráðnir upp á hlut, þá er það nokkurskonar félagsútgerð; þeir eru þá atvinnurekendur sjálfir og eiga því að hafa sömu skyldu gagnvart sjálfum sér eins og útgerðarmenn almennt gagnvart öðrum. Ennfremur gat hv. flm. um annað atriði á Akranesi og viðar, að skráðir væru fleiri menn á bátana heldur en þeir, sem róa á þeim að staðaldri. Ég veit, að það er rétt, að á Akranesi er það svo, að allir þeir, sem starfa að fiskveiðunum, bæði sjómennirnir og landverkamennirnir, eru skráðir á skipin, og verða því að hlíta hinum lengri biðtíma. Það er ekki slysatryggingin eða slysatryggingalögin, sem gera kröfur til þess, að fleiri séu skráðir á skipin heldur en þeir, sem fara á sjóinn, heldur er það algerlega eigin ákvörðun, og ef það væri ekki gert, þá kæmu landmennirnir ekki undir þessi lengri biðtímaákvæði. Ég hefi átt tal um þetta við lögreglustjóran á Akranesi, og færði hann það til, að skráningunni fylgdu ýms hlunnindi og réttindi, sem landmenn nyta ekki. Skildist mér á honum, að menn mætu þessi hlunnindi og réttindi svo mikils, að þeir vildu ekki breyta til í þessu efni. Ég skal játa, að ég er ekki kunnugur þessu til hlítar, en þegar mönnunum er bent á, að það sé á þeirra valdi, hvort þeir láta skrá sig í skiprúm eða ekki, og þeir taka þann kostinn að láta

skrá sig, þá verð ég að álíta, að þeir þykist hafa meiri hagnað af því. Hinsvegar má vel vera, að finna megi annað form fyrir þessu, og vil ég því ekki standa í vegi fyrir því, að þessum tilmælum verði vísað til stj. Mun ég þá gefa henni upplýsingar viðvikjandi þessu, að því leyti, sem ég hefi kunnugleika til.

Vilmundur Jónsson: Á sumarþinginu 1931 var því bætt inn í slysatryggingalöggjöfina eftir till. okkar Alþfl.manna, að greidd yrði læknishjálpar og lyf fyrir þá, sem slasast, ef slysið er á annað borð bótaskyldt. Mér er manna bezt kunnugt um, að til þess var ætlað, að þessi kostnaður yrði allur greiddur frá því að slysið verður. En það kom í ljós við framkvæmd laganna, að þessi greiðsla var ekki talin geta komið til greina fyrr en eftir 10 daga. Þetta er mjög bagalegt og gerir ákvæðið lítilsvert og allt annað en til var ætlað. Oftast er það svo um slys, t. d. þegar um beinbrot er að ræða, að mikill læknishjálpar þarf við þegar frá fyrsta degi, svo að kostnaðurinn verður hvað mestur einmitt fyrstu 10 dagana eftir að slysið vill til.

Það lægi nærri að flytja frv. til breytinga á slysatryggingalögunum, en ég mun verða að láta nægja að flytja vatill. við þessa þáttill. á þá leið, að læknishjálpar og lyf verði greidd þegar frá byrjun, er um slys er að ræða. Leyfi ég mér að æskja þess, að hæstv. forseti beri það undir atkv., hvort þessi skrifl. brtt. mín megi koma fram.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (A. 453) leyfð og samþ. með 15 shlj. atkv.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Það kemur greinilega í ljós við framkvæmd þessara laga í þessum atriðum, sem till. mín byggist á, að þegar lögin eru samþ. og reglugerð samin, þá er alls ekkert tillit tekið til þeirra manna, sem ráðnir eru upp á hlut eða part. Og það er heldur ekki tekið tillit til þess, að menn, sem vinna við fiskveiðar, eru ýmist í landi eða á sjó. Mér virtist gæta misskilnings hjá hv. 1. þm. N.-M. um það, hvaða áhrif þannig löguð ráðning hefði á slysatrygginguna.

Hann leit svo á, að úr því þeir væru útgerðarmenn, þá væri réttmætt, að þeir nýtu ekki meiri greiðslu en nú er raun á. Taldi hann það réttmætt, að niður félli greiðsla á dagpeningum í 6 vikur, eða jafnlangan tíma eins og hjá þeim mönnum, sem ráðnir eru upp á kaup. Þannig ætti að útiloka þá, af því að þeir eru sjálfir útgerðarmenn. En mér virðist þetta algerð hugsunarvilla, því að ef ætti að útiloka þá sökum þessa frá stuðningi þennan tíma, þá lægi beint við að útiloka þá allan tímann. Því að hvað væri meiri ástæða til þess að greiða þeim bætur eftir þennan tíma eða dánarpeninga, ef þeir eru útgerðarmenn sjálfir?

Þá kem ég að öðru atriðinu, sem hv. þm. hafði helzt út á að setja. Hann sagði, að sá hluti verkamanna, sem í landi ynni, gæti komizt undir aðra liði í slysatryggingalögunum. Þeir gætu komizt hjá því að láta skrá sig á skipin, en mér skildist á honum, að hann gæti dregið það út úr samtali við lögreglustjóran á Akranesi, að þeim bætti það ekki borga sig vegna þeirra réttinda, sem þeir fengju með því að láta skrásetja sig. Mér virðist engin ástæða til þess að hengja hatt sinn á þann snaga, því að það er í flestum tilfellum óhjákvæmilegt að skrá fleiri á bátana heldur en þar róa að staðaldri, og engin ástæða að útiloka þá menn frá dagpeningum. Ég tel líka alveg rétt, að þeir séu lögskráðir þegar frá byrjun, og það liggur í því, að ekki er leyfilegt að fara með þá á sjó, sem ekki eru skráðir minnst einni viku áður. En ef veikindi ganga eða mikið er að gera og þá kvillasamt, menn fá handarmein, eins og oft vill verða á vertíðinni, þá kemur það oft fyrir, að taka verður einhvern landmannanna og setja í skörðin á bátunum. Það væri því næstum ógerningur og mundi valda mikilli fyrirhöfn að þurfa að lögskrá mennina í hvert einasta skipti, sem þetta kemur fyrir. Auk þess fara þessir bátar oft í útilegur, þegar á liður, með allan mannskapinn, ef mikil fiskibrogð eru, og er þá gert að fiskinum úti. Og þó heldur hv. þm., að ekki sé þörf á því að lögskrá alla þá menn, sem fiskvinnuna stunda.

En hv. þm., sem er forstjóri slysatrygginganna og verður án efa spurður ráða í þessu efni, styður þá ósk mína,

að þetta atriði verði tekið til athugunar að nýju, og vonast ég þá til, að fram komi við þá athugun, að nauðsynlegt verði að breyta til á þann hátt, sem ég hefi nú lýst.

Halldór Stefánsson: Eftir þessa ræðu hv. þm. get ég ekki siður fallizt á, að þessi atriði í slysatryggingalögunum verði tekin til athugunar. Ég get hinsvegar ekki fallizt á þann skilning, sem hv. flm. leggur í þetta mál. Hann telur skýringar minar byggðar á hugsunarvillu, en ég get ekki fallizt á þau rök, sem hann færir fyrir því, að svo væri.

Hvað viðvikur skráningu allra manna, sem að útgerðinni vinna, jafnt landmanna sem háseta, þá telur hv. þm., að slíkt sé alveg óhjákvæmilegt. En til þess að sýna, að hér er það hann, sem er á villigötum, þá nægir að benda á það, að þetta fyrirkomulag er ekki hið almenna, heldur er hér frekar um undantekning að ræða. Viðvikjandi því atriði, að hér sé misskipt, eða hvort það sé réttmætt að gera mun á þeim, sem vinna í landi, en eru skráðir, og hinum, sem eru á skipunum, og að láta þá menn, sem vinna í landi, hafa styttri biðtíma og meiri réttindi en hina, þá held ég, að megi færa fullar ástæður fyrir því, að lögskráðir hásetar, sem vinna í landi, eru ekki verr settir með biðtíma sinn en hinir, sem á sjónum eru, eða jafnvel aðrir landverkamenn, heldur jafnvel betur. Ég vil þá byrja með því að spyrja: Eru þeir ekki ráðnir upp á samskonar hlut og sjómennirnir? (JA: Jú, sama hlut). Já, það hélt ég. Ætli starf sjómannsins sé nú ekki öllu meira hættustarf heldur en starf landverkamannsins? Og ætli það sé réttlátt, að sá, sem í landi vinnur og nýtur sömu kjara hjá útgerðinni og hinn, sem á sjóinn fer, hafi fyllri réttindi til slysabóta heldur en sjómaðurinn? Ég held, að fyrir því sé ekki hægt að færa nokkur rök, miklu fremur hið gagnstæða. Og ef þetta er einskonar félagsútgerð og skoða má alla, sem að henni vinna, sem atvinnurekendur að nokkru leyti, þá á eitt og hið sama við um þá menn, sem vinna að henni á sjó og á landi.

Ég álit, að vegna þessa mjög svo mismunandi skilnings á þessu atriði, sem

Slysatryggingalög.

kominn er í ljós, þá sé það því nauðsynlegra, að það sé tekið til athugunar.

Þá vil ég með örfáum orðum minnst á vatill. hv. þm. Ísaf., um læknishjálp, lyf og sjúkraumbúðir. Það er rétt, sem hann gat um, að það mun hafa verið á þinginu 1931, að ákveðið var, að slysatryggðir menn fengju greiddan kostnað við læknishjálp og lyf og umbúðir að $\frac{2}{3}$ hlutum. Hv. þm. sagði, að það hefði tvímælalaust verið meining þingsins, að þetta ákvæði skyldi gilda fyrir allan tímann, frá því er slysið vildi til, en þyrfti ekki að sæta sama biðtíma og önnur réttindi manna til slysabóta.

Ég skal ekki draga í efa, að þetta kynni að hafa verið meining hv. flm. En hitt efa ég, að það hafi getað verið meining þingsins. Það er ekki eðlilegt, að rétturinn til bóta fyrir sjúkrakostnað sé meiri, þ. e. til annars eða lengri tíma, en rétturinn til dagpeninganna sjálfra. Það kostaði mikið fé og enn meiri fyrirhöfn, því þá þyrfti oft að greiða sjúkrakostnað, þó ekki kæmi til nokkurra bóta annara, og það yrði endalaust umstang.

Ég mæli ekki sérstaklega á móti því, ef þingið vill ákveða mönnum þennan rétt, sem hv. þm. Ísaf. fer fram á í vatill. sinni. En ég vil benda á það, að þá verða menn að vera við því búnir, að leggja þurfi þyngri gjöld á atvinnurekendur, því að breytingin mundi kosta allverulega aukning útgjalda, sem þeir eiga að greiða.

Ég vil geta þess til upplýsingar fyrir hv. þingmenn, að síðan 1931, er ákvæðin um sjúkrakostnað voru samþ., hefir iðntryggingin ekki borið sig. Útgjöldin hafa orðið meiri en tekjurnar. Það hefir verið reynt í lengstu lög að komast hjá því að auka iðgjaldakröfur á hendur atvinnurekendum að nokkrum mun, vegna yfirstandandi örðugleika í atvinnulífinu. Ég vil þó geta þess, að árið 1931 var gerð litilsháttar breyt. á iðgjaldataxtanum, sem mun hafa verið heldur til hækkunar. Ýmsar iðngreinar voru færðar á milli flokka, eftir því sem ástæða þótti til, og mun það hafa stefnt heldur til iðgjaldahækkunar. En þrátt fyrir það hefir iðntryggingin ekki borið sig 3 síðustu árin. Ekki er hægt að segja, að enn sé fengin full reynsla fyrir því, hvort iðntrygging-

in kynni að geta borið sig til frambúðar. Það geta verið áraskipti að því, hve slys verða mikil, eins og bezt sjást dæmi um frá þessum vetri. Af þessum ástæðum og af hlífð við atvinnurekendur á þessum örðugu tímum hefir verið, eins og ég tók fram áðan, skirrt við því í lengstu lög að hækka iðgjaldakröfurnar. En það er sýnilegt, að ef ákveðið verður síðar út af þessari brtt., að læknishjálp verði borguð frá upphafi og án tillits til biðtíma, eins og við aðrar slysabætur, þá verður ekki komist hjá því að hækka iðgjöld að verulegum mun, sem mundi koma niður á atvinnurekendum. Þetta bið ég hv. þm. að athuga, ef þeir vilja fallast á þessa till. Það verður ekki gert nema jafnframt séu gerðar kröfur um hærri iðgjöld á hendur atvinnurekendum. Það er svo um þetta sem annað, að það verður ekki bæði haft og sparað. En út af fyrir sig munu allir geta fylgt því og óska þess, að slasaðir menn geti fengið sem hæstar bætur.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Ég skal aðeins til viðbótar því, sem ég hefi áður sagt, og með hliðsjón af þeim ákvæðum þessara l., að þegar svo stendur á, að menn eru ráðnir upp á kaup, að útgerðin borgi fullt kaup manni, sem verður fyrir slysi, í 6 vikur eftir að slysið vill til, — ég skal aðeins til samanburðar við þetta benda á það, hver aðstaða þeirra manna er, sem ráðnir eru á báta eða skip upp á hlut, eða part af afla. Hún er sú, að ef maður, þannig ráðinn, verður óvinnufær af slysi, missir hann alla sína atvinnu þennan tíma, 6 vikur, allan þann afla, sem honum hefði fallið í hlut þennan tíma, ef hann hefði verið heill heilsu og getað annast sitt hlutverk í skiprúminu. Þessi síðarnefndi háttur ráðningarkjara hefir alls ekki verið hafður til hliðsjónar, þegar þessi ákvæði voru sett inn í sjómannalögin fyrst, og síðar þegar slysatryggingarlögin voru samin. Vegna þeirra, sem ráðnir eru á báta eða skip upp á hlut, þarf þess vegna að taka þetta atriði til rækilegrar athugunar.

Út af því, sem hv. 1. þm. N.-M. sagði, að þeir menn væru í miklu meiri hættu, sem væru á sjónum, þá vil ég að visu viðurkenna, að það er alveg rétt, en jafn-

Slysatryggingalög. — Byggðarleyfi.

framt vil ég enn á ný segja það, sem ég hefi áður tekið fram, að þeir, sem lögskráðir eru á báta og eiga að stunda vinnu í landi, þeir sleppa heldur ekki við þessa hættu. Þeir verða í hvert skipti þegar sjómenn forfallast, að fara á bátana í staðinn, auk þess sem sá háttur er um útgerð, að síðari hluta vertiðar eru þessir menn allir úti á bátunum.

Um hitt atriðið, að hv. þm. sagði, að almennast væri, að aðeins þeir, sem á bátunum væru, væru lögskráðir, en landmenn ekki, vil ég taka það fram, að það er engin einstök undantekning frá þessu, hvernig það er haft á Akranesi. Ég veit ekki betur en að suður með sjó sé þetta eins og þar. Og hv. þm. N.-Ísf. segir, að svo sé það líka á Ísafirði og öðrum Vestfjörðum, þar sem mótorbátar eru gerðir út. Eftir þessum upplýsingum held ég, að draga meg þá ályktun, að þetta muni í flestum tilfellum vera haft eins og á Akranesi, og sé því nær að telja það aðalregluna.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Mér sýnist ekki þörf á að ræða þetta mál lengi, því að stj. hefir ekkert á móti því að rannsaka, hvort kröfur þær, sem koma fram í till., séu réttmætar. Sama gildir um vatill. hv. þm. Ísaf. En þetta verður rannsókn, og ég vil ekki lofa fyrir hönd stj., að hún flytji frv. um þetta nákvæmlega eftir stefnu till. En hinu vil ég lofa, að það skal ekki verða ákveðið að falla frá þeim, fyrr en þeir, sem hlut eiga að máli, hafa haft tækifæri til að færa fram ástæður fyrir sínum kröfum.

Hv. 1. þm. N.-M. hefir líka látið í ljós, að hann sé ekki á móti því, að þetta sé rannsakað. Vænti ég þess því, að hann veiti aðstoð sína til þess að gera skjótan og sanngjarnlegan endi á þessu máli.

Vona ég, að hv. flm. telji þetta nægilegt svar frá hendi stjórnarinnar. (PO: Já, já).

Vilmundur Jónsson: Mér virtist gæta misskilnings hjá hv. 1. þm. N.-M. viðvikjandi vatill. minni. Hún felur ekki í sér, að ætlaust sé til bóta fyrir hvert slys, hve lítið sem það er, og þó að það ekki valdi meiri meiðslum en svo, að það orsaki vinnutöf skemur en 10 daga. Ég hugsa

mér aðeins, að þau slys, sem valda sjúkleika lengur en 10 daga, skuli verða bætt frá byrjun, að því er snertir læknishjálp, lyf og umbúðir líka fyrir hina fyrstu 10 daga. En að þau slys, sem valda slíkum afleiðingum aðeins um skemmri tíma en 10 daga, komi hinsvegar ekki til greina.

Þetta vil ég taka fram til að fyrirbyggja misskilning. Vænti ég þá, að hv. þdm. samþ. vatill. því fremur, er þeir sjá, að þetta hefir ekki þann kostnað í för með sér, sem hv. 1. þm. N.-M. gerði ráð fyrir.

Halldór Stefánsson: Mér þykir gott að heyra þá skýringu hv. flm. á vatill., að hann meini ekki, að önnur slys en þau, sem annars eru bótaskyld, komi til greina. Vitanlega er það sanngirni nær, því að hitt mundi valda því, að þau yrðu mörg tilfelli, sem yrðu skoðuð sem bótaskyld slys á hendur slysatryggingunni, sem mundi leiða af sér mikla fyrirhöfn og málafar. Ég mæli ekki sérstaklega á móti því, að þetta verði gert, ef þingið treystir sér til, því að vitanlega eru þær bætur, sem nú eru ákveðnar, ekki fullar bætur.

En jafnframt vil ég ítreka það, sem ég hefi áður sagt, að samþykkt þessa ákvæðis mun orsaka talsvert mikla aukningu útgjalda fyrir slysatrygginguna, og yrði þá ekki komið hjá því að hækka iðgjöldin að verulegum mun.

ATKVGR.

Brtt. 453 samþ. með 15 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 454).

9. Byggðarleyfi.

Á 69. fundi í Nd., 9. maí, var útbýtt: Till. til þál. um undirbúning löggjafar um byggðarleyfi (A. 589).

Á 70. fundi í Nd., 10. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Byggðarleyfi.

Á 71. fundi í Nd., 11. maí, var till. tek-
in til einnar umr.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Eins
og grg. till. ber með sér, þá er hún flutt
eftir einróma áskorunum úr Ytri-Akra-
neshreppi í Borgarfjarðarsýslu. Á sið-
ustu missirum hefir verið þangað svo
mikið aðstreymi af fólki úr öðrum sveit-
arfélögum, að hreppsþúar telja, að það
stefni í óvænt efni, eins og högum er þar
háttað nú. Þar er ekki hægt að færa út
kviarnar eða auka atvinnureksturinn til
sjávarins, nema hrundið verði í fram-
kvæmd nauðsynlegum hafnarbótum. Það
er höfuðskilyrðið fyrir því, að hægt verði
að auka útgerðina. Með öðrum orðum:
Á meðan ekki er hægt að bæta úr hafn-
leysinu, þá eru engin skilyrði fyrir aukn-
um útvegi á þessum stað til að bæta úr at-
vinnuleysinu. En hinsvegar er aðstreymi
fólksins svo mikið, að það horfir beinlín-
is til vandræða fyrir hreppsfélagið. — Á
vertiðinni í vetur voru samileg aflabrögð
á Akranesi, en þrátt fyrir það var tals-
vert atvinnuleysi þar, beinlínis vegna
þess hvað margir aðkomumenn voru í
sveitarfélaginu.

Auk þess er svo ákveðið í lögum, að
nú þurfa menn ekki nema 2 ár til þess að
vinna sér sveitfesti í sveitarfélagi, og
kemur það mjög hart og ósanngjarn-
lega niður á slíkum stöðum sem þessum,
vegna framfærsluréttarins, sem hinir að-
komnu einstaklingar hljóta í sveitarfélag-
inu, og margfaldar sveitarþýngslin þar.
Af þessum ástæðum bera forráðamenn
Ytri-Akranshreypps fram þá ósk til Al-
þingis, að sett verði löggjöf, sem heim-
ili viðkomandi sveitarstjórn að takmarka
innflutning fólks í hvert hreppsfélag til
fastrar dvalar, og einnig þeirra, sem
koma þangað í atvinnuleit. Þessi heim-
ild þarf að vera nokkuð viðtæk.

Ég skal benda á það, að frumvörp, sem
fara í líka átt og hér er gert ráð fyrir,
hafa nokkrum sinnum verið flutt áður á
Alþingi. Á þinginu 1924 flutti hv. 1. þm.
Eyf. frv. um byggðarleyfi og einnig á
þinginu 1925. Á þinginu 1927 var samþ.
þáttill. um að skora á stj. að undirbúa
löggjöf um þetta efni, og sá undirbúning-
ur var látinn fara fram, en frv. var ekki
lagt fyrir þingið. Það liggja því fullkom-

in gögn fyrir til löggjafar um þetta efni,
sem stj. getur unnið úr og væntanlega lagt
frv. fyrir næsta þing.

Ég held, að hér sé um mikið alvöru-
og nauðsynjamál að ræða, eins og nú
standa sakir, og að það þurfi hreint og
beint að gefa sveitarstjórnnum í hrepp-
um og kaupsýslum og bæjarstjórnnum í
kaupstöðum, þar sem svo stendur á, að
aðstreymi fólks veldur atvinnuleysi og
sveitarþýngslum, fulla lagaheimild til
þess að gera þær varnarráðstafanir gegn
þessu, er tryggi sveitarfélögin fyrir ó-
bærilegum álögum af þeim sökum. Vænti
ég, að hv. þd. taki þessu máli vingjarn-
lega og að hæstv. stj. undirbúi löggjöf
um þetta efni og leggi frv. um það fyrir
næsta þing.

Héðinn Valdimarsson: Ég er mótfall-
inn þessari þáttill. Frv. um byggðarleyfi
hefir hvað eftir annað komið fram á Al-
þingi áður og ekki náð fram að ganga.
Sú stefna hefir oft látið á sér bæra, að
skorður væru reistar við flutningi fólks
til kaupþúna og kaupstaða, eftir því hvort
þeir menn, sem þangað vildu flytja, ættu
eignir eða ekki. Þessar skorður hafa ver-
ið hugsaðar þannig, að auðvelt yrði að
varna fátæku verkafólki að flytjast bú-
ferlum, sem hefir ekki annað en handafl
sitt að styðjast við. En þeim, sem hafa
eigna- eða peningaráð, væri vitanlega
heimilt að fara hvert á land sem þeir
vildu. Ég álit, að það sé engin ástæða til
að setja þetta áthagaband á fólkið, sem
hér er verið að óska eftir með þáttill. Það
vita allir, að fólkið flytur til kaupstað-
anna í þeirri von, að því muni líða þar
betur. Og það er engin lausn á þessum
vandræðum, sem af fólksflutningunum
og atvinnuleysinu stafa, að banna fólki-
nu að flytja þangað, sem því líður bet-
ur. Eina úrræðið væri það, að búa svo
um, að fólkinu líði betur í sveitunum, svo
það þurfi ekki að flýja til verstöðvanna
við sjóinn.

Það er öllum vitanlegt, að verkafólk-
inu, sem búsett er í verstöðvunum, kemur
ekki vel, að þangað streymi fólk úr sveit-
unum í atvinnuleit eða til aðseturs. En
þær tillögur, sem fram hafa komið á und-
anfórnum þingum til að sporna við því,
hafa ekki fallið verkafólkinu vel í geð,

Byggðarleyfi.

þótt verkamannafélagin hafi stundum reynt að komi á veg fyrir það sjálf, með auglýstum aðvörnum gegn því, að verkafólk flytjist úr einum stað í annan og þrengi að þeim, sem fyrir eru. Þessi þáttill. er auk þess algerlega óþörf. Hv. þm. Borgf. hefði vafalaust sjálfur getað undirbúið og flutt frv. um þetta efni, sem hann lætur sér svo annat um; það er ekki svo vandasamt.

Bernharð Stefánsson: Ég vildi aðeins segja fáein orð út af því, sem hv. 2. þm. Reykv. sagði um sögu þessa máls á undanförnum þingum. Mér virtist hann vilja skýra tilgang þess frumv., sem áður hefir verið flutt á Alþingi um byggðarleyfi, á þá leið, að hann hefði verið sá, að þrengja kosti þeirra, sem erfiðast eiga í þjóðfélaginu. Af því að ég var flm. að frv. um byggðarleyfi fyrir nokkrum árum, vil ég minna á það, sem fyrir mér vakti með því frv. Tilgangurinn var fyrst og fremst sá, að koma einhverjum vörnum við fyrir einstök sveitarfélög gegn aðstreymi fólks, sem teljast mætti óeðlilega mikið. Það má náttúrlega segja ýmislegt með því og móti. Hv. 2. þm. Reykv. taldi, að það væri sjálfsgætt að lofa fólkinu að vera þar, sem því liði bezt, og það er að vissu leyti rétt. En á það verður að líta, að eins og fátækralöggjöfin var þá, er ég flutti þetta frv., og er raunar enn, þá kemur það sannarlega fleirum við en innflytjendum, hverjir koma inn í sveitarfélagið. Íbúar sveitarfélagsins, sem fyrir eru, verða að ganga í einskona ábyrgð fyrir afkomu þess fólks, sem inn í sveitina flytur. En þó ber þess að gæta, að á síðasta þingi voru sett lög, sem jafna að nokkru leyti fátækraþyrðinni á milli sveitarfélaganna. Hættan fyrir sveitarfélög af innflutningi fólks er því ekki svipað því eins mikil nú og fyrir 9 árum síðan, þegar ég hreyfði þessu máli fyrst á Alþingi.

Ég sé ekki ástæðu til að fara frekar út í þetta mál nú. En ef hv. 2. þm. Reykv. heldur, að þetta frv. hafi verið flutt á undanförunum þingum með það fyrir augum að halda fólkinu í vistarbandi, þá er það alger misskilningur. Það var einungis flutt sem varnarráðstöfun fyrir sveitarfélögin, sem gátu ekki risið undir þeim útgjaldaþunga, sem leiddi af flutningi

þess fólks inn í sveitina, er ekki gat séð sér farborða af eigin rammleik og varð því að þiggja fátækrastryrk fyrr en varði.

Sveinbjörn Högnason: Hv. flm. þessarar þáttill. sagði, að hér væri um mikið vandamál að ræða, og ég er honum sam-mála um það. Þetta er svo mikið alvöru-mál, að ég hygg, að það yrði vart lifandi í landinu, ef lög væru sett og látin koma til framkvæmda á þann hátt, sem hv. flm. ætlast til. Þá er komið vistarband á fólk-ið í þessu þjóðfélagi, og má fastlega búast við því, að ef eitt hreppsfélag færi að nota sér þær heimildir, sem gert er ráð fyrir að veita þeim til að takmarka innflutning utanaðkomandi fólks í sveit-ina eða bæinn, þá eru miklar líkur til að þau myndu öll beita sömu takmörkunar-og þvingunarráðstöfunum. — Hvaða hreppsfélag mundi veita atvinnuleysingj-um viðtöku hindrunarlaust eftir að farið væri að beita þessari útilokun hér og þar á landinu? Og hvert er svo fólkinu ætl-að flýja, sem leitar sér atvinnu til lífs-bjargar, er sveitar- og bæjarfélög neita því um dvalarstað? Hér er einungis um vistarbandsþrælkun að ræða. Og ég undr-ast það, að nokkurt sveitarfélag skuli óska eftir slíku ástandi og hafa einurð í sér til að bera fram annað eins mál og þetta. Ef það væri krufið til mergjar, hvaða afleiðingar myndu af þessu hljó-tast, gæti það sannarlega komið hlutað-eigandi sveitarfélagi í koll. Við skulum hugsa okkur kaupþún, sem hefir haft rífleg atvinnuskilyrði og þess vegna all-marga íbúa, en fyrir breytta hætti taka lífsskilyrði þorpsins allt í einu að þverra, eins og ekki er óalgengt um kaupþún hér á landi. En fólk-ið kemst ekki burt og fær ekki að leita sér atvinnu í öðrum sveitarfélögum eða kaupstöðum. Hvernig yrði svo ástandið í þessu kaupþúni, sem tapar atvinnuskilyrðunum, ef íbúar þess mættu ekki flytja burt eða leita til ann-ara héraða? Það hljóta allir að skilja. — Ég hygg, að það sé ekki óalgengt hér á landi, að atvinnuskilyrðin aukist til muna í einu sjávarþorpi um leið eða á sama tíma og þau fara stórum þverrandi í öðru, en fólk-ið fylgir þeim eftir og flytur sig búferlum á milli verstöðvanna, eftir því sem bezt blæs. Ég hygg, að þetta geti

komið sér vel fyrir fólkið og þjóðfélagið í heild á þessum vandræðatímum.

Hvort sem lítið er á þetta mál frá sjónarmiði einstakra sveitarfélaga eða atvinnulausa fólksins í landinu, þá tel ég ekki annað sæma en að Alþingi felli þessa þáttill. nú þegar. Hér er um svo mikið alvörumál að ræða.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Ég vil út af andmælum hv. 2. þm. Reykv. benda honum á, að auk þess, sem áður hafa komið fram á Alþingi till. og frv. um þetta efni, þá hefir sú hugsun, sem hér er áformað að verði lögfest, verið framkvæmd án lagalegrar heimildar frá Alþingi í sumum kaupstöðum hér á landi. Það er kunnugt, að í blöðunum hafa verið birtar auglýsingar fyrir hönd bæjarfélags Reykjavíkur, sem báðir aðalflokkarnir, Sjálfst.fl. og Alþfl., hafa staðið að, þar sem skorað hefir verið á atvinnurekendur í bænum að taka ekki utanbæjarmenn í atvinnu og láta þá, sem eru húsettir í bænum, sitja fyrir vinnunni. Þannig hafa þessir aðilar tekið í sínar hendur það vald, sem löggjafarvaldið gat veitt þeim. Þetta sýnir fullkomlega, hvernig þeir hafa lítið á málið og spynt á móti því, að haldið yrði opnum leiðum í bænum til atvinnuleitar fyrir þá, sem enga atvinnu gátu fengið annarsstaðar. Afleiðingin hlaut að verða sú, að nokkur hluti af verkafólkinu gat ekkert fengið að gera, þar sem atvinnan var af skornum skammti. Samkv. óskum þeim, sem ég ber hér fram fyrir hönd Ytri-Akraneshrepps, er ekki farið fram á annað en það, sem þegar hefir verið framkvæmt í Reykjavík og Hafnarfirði, þar sem bæjarfélögin í sambandi við atvinnurekendur og verkamenn hafa komið sér saman um að sporna á móti innflutningi fólks til kaupstaðanna í atvinnuleit. Ég hefi einnig séð auglýsingar í blöðunum um samskonar aðvaranir frá Vestmannaeyjum, og sýna þær og sanna, að þörfin fyrir þessar takmarkanir er alveg sú sama í kaupstöðunum og í ýmsum sveitarfélögum, og að krafa Ytri-Akraneshrepps um að löggjafarvaldið veiti heimild til að beita þessum takmörkunum, er alveg réttmæt. Það liggur hverjum manni í augum uppi, hver voði það er fyrir þjóðfélagið,

þegar fjöldi fólks safnast saman á einn eða fáa staði í von um atvinnu, en verður svo fyrir algerðum vonbrigðum og getur enga atvinnu fengið. Það verður bæði til hnekkis þeim, sem að komu, og hinum, sem fyrir voru á staðnum. Atvinnan verður þeim ófullnægjandi vegna of mikils aðstreymis manna í atvinnuleit. Þess vegna verður að fyrirbyggja þessa hættu, sem einstökum sveitarfélögum stafar af fólksstraumnum, og landinu í heild. Ég held, að andmælendur þessarar þáttill. hafi ekki athugað þetta. Það er ekkert í núverandi löggjöf, sem hindrar það, að fólkið þjappist fyrirvaralaust saman á einstökum stöðum, en hinsvegar sýna þær framkvæmdir, sem bæjarstjórnir kaupstaðanna hafa gripið til, að hér verður að hafa hönd í bagga, eins og ástandið er nú í landinu. Það eru ekki samtök atvinnurekanda, sem standa þar á bak við, heldur hagsmunir bæjar- og sveitarfélaganna sjálfra. Með þessari þáttill. er því ekki verið að stofna til þjóðarvoða, heldur þvert á móti. Þó að ég hafi minnst á þær till., sem fram hafa komið á undanförunum þingum um þetta efni, þá felst hvorki í því né þessari till., sem fyrir liggur, nein ábending til stj. um það, hvernig hún eigi að koma þessum málum fyrir. Hún á að hafa alveg óbundnar hendur um það. Ég geri ráð fyrir, að hún athugi gaumgæfilega, hvernig þessu verður bezt fyrir komið, og setji þær skorður við heimildarákvæðum handa sveitar- og bæjarstjórnnum um þessi efni, sem tryggi það, að þau verði ekki misnotuð. Það er vitanlega jafnsjálfsagt eins og hitt, að Alþingi daufheyrist ekki við því, að takmarkanir verði settar fyrir aðstreymi fólks til einstakra sveitarfélaga og kaupstaða.

Ég vænti, að hv. þdm. geti fallið á, að þetta verði gert, og að stj. taki málið til athugunar og leggi tillögur um það fyrir næsta Alþingi. Þær yrðu svo vitanlega háðar gagnrýni þingsins eins og allt annað, sem þar er borið fram. Þá mun gefast tækifæri til þess að ræða hinar ýmsu hliðar þessa máls, þegar það liggur fyrir í frv.formi.

Ég skal geta þess út af því, sem kom fram í ræðu hv. 2. þm. Reykv., að fulltrúi jafnaðarmanna í hreppsnefnd Ytri-

Byggðarleyfi.

Akraneshrepps hefir litið öðruvísi á þetta mál en hv. þm. Honum er nauðsyn þessa máls jafnljós eins og mönnum úr öðrum stjórnmalaflokkum, sem hreppsnefndina skipa.

Héðinn Valdimarsson: Ég vil benda hv. þm. Borgf. á, að það er ekki rétt, að bæjarstj. Rvíkur hafi skorað á atvinnurekendur að taka ekki utanbæjarmenn í vinnu, heldur var farið fram á, að bæjarmenn væru látnir ganga fyrir, og er það allt annað. Er og mikill munur á þessu og hinu, að vilja, að maður, sem flytur í bæinn, þurfi til þess sérstakt leyfi frá hlutaðeigandi sveitarstjórn. Ef sveitarstjórnir eiga að ákveða þetta, er hætt við, að litið verði á fleira en það, hvort maðurinn getur hjargað sér í bænnum eða ekki, t. d. hvaða stjórnmalaskoðanir hann hefir. Hér er verið að gefa sveitarstjórn um þann rétt yfir mönnum, sem ekki nær nokkurri átt. Ef sveitarstjórnir ættu að geta varnað mönnum að setjast að í hlutaðeigandi byggðarlagi, myndi það þýða sama og að mönnum væri bannað að vinna annarsstaðar en þar, sem þeir ættu heima. Tökum dæmi af togaraflotanum. Ætli hv. þm. Borgf. þætti ekki hart, ef sjómenn af Akranesi kæmu til hans og segðu honum, að þeir hefðu af hans völdum verið reknir af togaraflotanum í Reykjavík?

Innan verkalýðsfélaganna hefir það komið fyrir, að menn hafa viljað koma þessu fyrir á svipaðan hátt og hv. þm. Borgf. En slíkt er ekki heppilegt. Myndu þá fljótlega koma fram kröfur frá öðrum byggðarlögum um að heita menn þar því sama. Með því væri farið að skapa sjálfstæð atvinnuríki hér á landi. Þessi till. hv. þm. Borgf. á ekki skilið að verða samþ. Það er ekki nóg að tala um það, að of mikið innstreymi sé í bæinn, því að það vita allir. En það verður að benda á aðrar leiðir til þess að bæta úr vandræðunum, sem af því stafa, heldur en að halda hverjum í svelt þar sem hann einu sinni hefir átt heimili.

Sveinbjörn Högnason: Hv. þm. Borgf. vildi verja till. sína með því, að hér væri ekki um annað að ræða en það, sem framkvæmt hefði verið á ýmsum stöðum áður.

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

Það getur verið, að það hafi nokkuð til síns máls, að bæjarstjórnir Reykjavíkur og annara bæja hafi skorað á atvinnurekendur að taka aðeins bæjarmenn í vinnu. En það er skritið, að slíkt skuli koma frá mönnum, sem eru að fírást yfir fjandskapnum milli sveita og bæja. Er þetta nokkuð annað en að ala á þeim fjandskap og etja mönnum út í atvinnustríð? Það hafa komið fram raddir um það í bæjarstj. Rvíkur, að bægja sveitamönnum frá þeirri litlu atvinnu, sem þeir hafa getað fengið hér. Ef Alþingi ætlar að ýta undir þessa stefnu, hlýtur að reka að því, að kaupstaðabúar geti ekki fengið atvinnu í sveitum. Myndi af þessu leiða hreint atvinnustríð, sem gæti komið óþyrmilega við kaupstaðabúa, enda þótt þeir sækji kannske ekki eins mikla atvinnu í sveitirnar og sveitabúar í kaupstaðina. Það eru ekki einungis fjárhæðirnar, sem hér koma til greina, heldur líka sú heilbrigðilega þýðing, sem það hefir fyrir kaupstaðabúa að dvelja í sveit um sumartímann, sérstaklega fyrir þá, sem versta aðbúð hafa. Er það furða, að till. skuli geta komið frá mönnum, sem kenna sig við sjálfstæði, um að taka allt atvinnusjálfstæði af mönnum í landinu.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Ég vil benda hv. 2. þm. Reykv. á það, að það kemur í sama stað niður, hvort samþykktir um þetta eru gerðar af sveitar- eða bæjarstjórnnum eða atvinnurekendum annarsvegar, eða þá af verkalýðsfélögnum hinsvegar. Það má einu gilda fyrir sjómenn af Akranesi, á hvern hátt þeir eru útilokaðir af togaraflotanum hér í Reykjavík. Þess vegna er, eins og ég benti á áðan, í þessari till. ekki farið fram á annað en það, sem bæjarstjórn Reykjavíkur, Hafnarfjarðar, Vestmannaeyja o. fl. staða hafa séð sig nauðbeygðar til að koma í framkvæmd, til þess að sporna við auknu atvinnuleysi innan sinna vébanda. Þetta ber allt að sama brunni.

Hv. þm. spurði, hvi ég vildi fela stj. að koma þessu máli á; ég gæti eins gert það sjálfur. Ég þykist vera sjálfráður að því, hvaða leið ég vel til þess að koma því á. Óskir um þetta komu svo seint fram, að mér hefir ekki unnizt tími til að ganga

Byggðarleyfi.

frá málinu, og því legg ég til, að stj. verði falið að undirbúa það fyrir næsta þing. Má búast við því, að málið fái með þeim hætti betri undirbúning, enda ekki víst, hve lengi þing kann að standa úr þessu.

Hv. 2. þm. Rang. virðist vera nokkuð viðkvæmur í þessu máli. Ég veit ekki, af hverju. Ég hefi, satt að segja, ekki orðið var við þessa viðkvæmni hjá honum áður, og hefir mér ekki virzt þynnri á honum skrápufrinn en öðrum. Held ég, að þetta muni vera sprottið af augnabliksæsingi, sem gripið hefir hv. þm. og engan veginn er í samræmi við alvöru málsins og nauðsynina á því að taka það til rólegrar ihugunar, því að málið er talsvert iðugunarvert. Hv. þm. sagði, að þetta fyrirkomulag myndi auka á óvildina milli sveita og bæja. Ég get ekki fallizt á það. Er engum manni fengur í því, að verið sé að hleypa fleirum til atvinnuleitar á einhverjum stað en þar geta fengið atvinnu. Er hér verið að fyrirbyggja það, að menn fari til atvinnuleitar í önnur héruð og komi síðan heim vonsviknir með tvær hendur tómar. Hv. þm. hélt því fram, að þetta myndi leiða til þess, að sveitirnar lokuðu fyrir atvinnu þá, sem þær hafa áður veitt kaupstaðabúum. Ég veit nú ekki betur en að sveitirnar hafi orðið að sækja á um það að fá vinnukraft úr kaupstöðunum. Hinsvegar leitar fleira fólk til kaupstaðanna en þörf er á þar. Sé ég heldur ekki, að þetta geti á nokkurn hátt komið í bága við, að fólk fari úr kaupstöðum upp í sveit sér til hressingar. — Mun ég svo ekki ræða þetta frekar.

Bernharð Stefánsson: Hv. 2. þm. Rang. talaði um það, að ef þessi till. næði fram að ganga, yðri ólífandi í þessu landi. Býst ég þó ekki við, að þetta myndi ná til þeirrar stéttar, sem hann telst til. Myndi eflaust verða leyft, að prestar flyttust milli brauða. En ég get þó að nokkru leyti tekið mér hans orð í munn, því í sumum sveitum er ólífandi, ekki vegna neinna þeirra hafta, sem till. fjallar um, heldur sökum sveitarþyngsla. Nú er svo komið, að nær ólífandi er í sumum sveitarfélögum vegna skattþyngsla. Er það óþolandi, að sveitarfélög skuli

vera skyldug til að ala önn fyrir mönnum, sem hafa verið þar ein 2 ár, en mega þó ekki hafa nokkurn ákvörðunarrétt um það, hverjir megi flytja þangað. Má búast við því, að sumum kunni að þykja ákvæði þessarar till. nokkuð hörð, en þau miða í þá átt, að sveitarfélög fái ákvörðunarrétt um þetta. En einstök sveitarfélög verða þó að geta fundið einhver ráð til að verjast gjaldþroti. Ég minnst á þetta hér af því, að ég er víst sá fyrsti, sem hefi borið þetta mál fram á Alþingi. Þó vil ég fúslega jata, að það kunna að vera til aðrar ráðstafanir af löggjafarvaldsins hálfu til að bæta úr þessu en þær, sem þessi till. fer fram á, ráðstafanir, sem yrðu vinsælli en þessi, því að ekki er hægt að neita því, að með þessu er gengið nærri persónufrelsi manna. Ætti mönnum að fara að verða það ljóst, að það er ekki heppileg leið til frambúðar að leggja fátækraframfærsluna á einstök sveitarfélög, heldur er það alþjóðarmál. Er ég sannfærður um, að krafan um einhverskonar byggðarleyfi verður uppi meðan svo er, að fæðingarhreppur á að nokkru leyti að ráða því, hvar maður á sveitarframfærslu. Ráðið er ekki að segja, eins og hv. 2. þm. Rang., að ólíft verði í landinu, ef þessi till. verður samþ., heldur verður að finna einhverja leið til úrlausnar. Ég mun, eins og nú stendur á, greiða þessari till. atkv. mitt, en ég viðurkenni um leið, að ef fátækral. væru komin í réttlátt horf, þá gerðist þess ekki þörf.

Hv. þm. Borgf. ber nú þetta mál fram af atvinnulegum ástæðum, en ekki vegna fátækramálanna. En ég lit á þetta fyrst og fremst í sambandi við fátækral. landsins. Held ég, að því hafi ekki verið nægur gaumur gefinn hingað til, hvað lagt er á sum sveitarfélög þessa lands í fátækraframfærslu. Þegar fólk, sem ekki getur séð fyrir sér sjálft, leitar í eitthvert sveitarfélag meira en eðlilegt er, þá verður það óþolandi byrði. Held ég, að það verði ekki nema þarfleg vakning fyrir landsstj., ef till. verður samþ.

Sveinbjörn Högnason: Ég leiði alveg hjá mér bollaleggingar hv. þm. Borgf. um það, hvaða hvatir liggi á bak við hjá mér, er ég andmæli þessari till. hans. Það getur vel verið, að hans skrápur og jafnvel

taugar hans séu finni en hjá mér. Það er rétt, að sveitirnar hafa oft orðið að sækja á um að fá vinnkraft úr kaupstöðunum, en þó hefir það ekki verið svo um sumar-timann. Annað atriði, sem hér kemur til greina, er það, að kaupstaðirnir hafa sótt hart á um það, að fá dvöl í sveitunum fyrir ungviði sitt. Væri það ekki alveg sama fyrir ungu kynslóðina í bæjunum, ef alveg yrði lokað fyrir þetta.

Við bollaleggingar hv. 1. þm. Eyf., sem virtist vera að reyna að hughreysta mig með því, að þetta myndi ekki eiga að ná til presta, get ég bætt því, að við megum víst báðir vera rólegir; er víst ekki hætta á, að það nái heldur til bankastjóra. En það eru nú til fleiri stéttir í landinu.

Fátækraframfærslan kemur þessu ekkert við. Ég er hv. þm. sammála um það, að þörf er á að athuga betur löggjöfina um fátækraframfærslu, en leiðin til umbóta á því sviði er ekki sú, að binda menn svo á klafann, að þeir geti ekki leitað annað um atvinnu en þangað, sem þeir eru fæddir og uppaldir. Verður það sízt til að létta af fátækraþyngslunum, ef loka á fyrir það, að fátæklingar í sveitum geti leitað sér atvinnu við sjó. Myndi þá gerast þröngt í búi hjá mörgum hreppnum.

Bernharð Stefánsson: Hv. 2. þm. Rang. þótti það fjarstæða að ræða þetta mál í sambandi við fátækraframfærsluna. En þegar það var borið fyrst fram hér á þingi, var það eingöngu með tilliti til þeirra mála, til þess að fyrirbyggja, að menn gætu flykkzt í sérstök héruð og orðið þar til byrði. Er því hæpið hjá hv. 2. þm. Rang., að þetta mál komi fátækraframfærslunni ekkert við. Í fátækramálunum er ekki sanngjarnt eða eðlilegt nema eitt af tvennu: annaðhvort að gera allt landið að einu framfærsluhéraði, eða þá að taka upp byggðarleyfi í einhverri mynd. Annars blandar hv. þm. of mjög saman búsetu og atvinnudvöl. Eftir till. virðist mér vera um það eitt að ræða, undir hvaða skilyrðum menn geta tekið sér búsetu í vissum héruðum. En þótt menn færu í önnur héruð í atvinnuleit, án þess að taka þar fast heimili, þá myndi það ekki koma hér undir og ekki ástæða til amast við því.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11:10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JJós, JÓL, LH, MG, PO, SvÓ, TrÞ, BSt, BÁ, HStef, HJ.

nei: HV, IngB, JAJ, StgrS, SvBH, VJ, BJ, BKr, HG, JörB.

Sjö þm. (JónasÞ, MJ, ÓTh, PHalld, ÞorlJ, ÁÁ, GÍ) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afrgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 658).

10. Sildarbræðslustöð dr. Pauls á Siglufirði.

Á 31. fundi í Ed., 22. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um leigu á sildarbræðslustöð dr. Pauls á Siglufirði (A. 219).

Á 32. fundi í Ed., 23. marz, var till.

tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 36. fundi í Ed., 28. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 37. fundi í Ed., 29. marz, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Bjarni Snæbjörnsson) [óyfirl.]:

Eins og hv. dm. sjá, er farið fram á það í þessari till., að Alþ. heimili ríkisstj. að taka á leigu yfir næsta sildveiðitímabil sildarbræðslustöð dr. Pauls á Siglufirði, ef samkomulag næst við eigendur hennar um leiguskiðmála, og að starfrækja verksmiðjuna í sambandi við sildarbræðslustöð ríkisins. Í grg. till. er litilega minnzt á þörfina, sem fyrir þessu er. Það hefir oft verið svo á síðustu árum, að erfitt hefir verið að koma sild í bræðslu, af því hve aflann hefir borið ört að. Sérstaklega munu hafa verið brögð að þessu síðastl. sumar, enda var sú stöð, sem hér um ræðir, ekki starfrækt þá, aðallega vegna þess, að hana vantaði geymi fyrir sildarolíu, en það er nú talið nauðsynlegt, því að gamla aðferðin, að geyma sildarolíuna í tunnum,

er miklu dýrari. Þessi verksmiðja hefir geymlubrær fyrir rösklega 12000 mál og getur brætt 1200 mál á sólarhring. Ég hefi heyrt það af manni, sem er þaulkunnugur verksmiðjunni, að vélar allar séu þar af beztu gerð og mjög fullkomnar, og að verksmiðjan hafi keypt 80—100 þús. mál á sumri, þegar hún hefir verið starfrækt. En svo vel vill til, að sildarbræðslustöð dr. Pauls og sildarbræðslustöð ríkisins liggja hlið við hlið, og liggur oliugeymir sildarbræðslu ríkisins á milli verksmiðjanna. Ég hefi átt tal við forstjóra ríkisverksmiðjunnar, og telur hann, að kostnaður við að leggja leiðslur frá verksmiðju dr. Pauls í þennan geymi muni verða mjög litill. Hann er því mjög fylgjandi, að till. þessi nái fram að ganga. T. d. telur hann það afarmikinn kost, að þessar tvær verksmiðjur geta unnið í sameiningu og afgr. skip til skiptis, eftir því sem hentast þætti. — Ekki mun það valda neinum erfiðleikum að fá fljótlega leigutilboð um þennan stað, þar sem umboðsmaður verksmiðjunnar er hér í Reykjavík; það mun vera Bernharð Petersen. — Gera má ráð fyrir, að eitthvað þurfi að bæta upp á verksmiðjuna, þar sem hún var ekki starfrækt síðastl. sumar, en stj. væri alveg trúandi fyrir því að sjá um, að verksmiðjan yrði leigð í leigufæru standi. Till. þessari eru ætlaðar 2 umr. Ég vil því leyfa mér að stinga upp á, að henni verði vísað til síðari umr. og sjútn. að þessari umr. lokinni.

Jón Baldvinsson: Ég tel það ágætt, ef það næðist fram, sem til er ætlað með till. þessari, að taka sildarbræðsluverksmiðju dr. Pauls á leigu og starfrækja hana í sambandi við sildarbræðslustöð ríkisins. En ég hefði viljað ganga lengra en hv. flm. og gefa stj. heimild til að kaupa þessa verksmiðju, og væri það góð viðbót við sildarbræðslu ríkisins, og getur verið, að ég komi með till. síðar, er fari fram á slíka heimild. En fáist ekki annað, mun ég auðvitað styðja að framgangi þessarar till.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég skal ekki mæla móti þessari till. á þessu stigi málsins, og álít rétt, að hún sé skoð-

uð í n. En í sambandi við þær upplýsingar, sem hv. flm. gaf, vil ég taka það fram, að ég hefi talað um þetta mál við framkvæmdarstjóra ríkisbræðslunnar á Siglufirði og einnig mann úr stjórn verksmiðjunnar, og töldu þeir varhugavert að taka verksmiðju dr. Pauls á leigu, nema með þeim skilyrðum, að heitið væri að setja í stand vélar verksmiðjunnar, og að leigusali bæri ábyrgð á öllum þeim bilunum, sem fyrir kynnu að koma yfir sumarið. Það er svo með þessa verksmiðju, að hún hefir ekki verið rekin síðastl. 1—2 ár, og hafa fagmenn sagt mér, að vegna þessa sé nákvæmt eftirlit mjög aðkallandi, og gæti aðgerð orðið nokkuð dýr. — En um lýsiseða oliugeyminn, sem hv. flm. talaði um, er það að segja, að hann er sízt of stór nú fyrir sildarbræðslu ríkisins eina. Hann er ekki stærri en svo, að það verður að fá skip um miðjan sildveiðitímann til þess að tæma hann, svo að verksmiðjan verði ekki að stöðvast. Til þess að bæta úr þessu, hefir nú verið ákveðið að byggja nýjan geymi fyrir sildarbræðslu ríkisins. En ef báðar verksmiðjurnar væru reknar þarna sameiginlega, gæti farið svo, að kaupa yrði tinnur undir oliuna, en það er miklu dýrara en að nota geyma. Mér er það ljóst, að það er talsverður vandi fyrir stj. að hafa heimild sem þessa. Allt af geta orðið stórtöp á rekstri slíkra verksmiðja. Og það, sem gerir aðstöðuna sérstaklega erfiða, er það, hvað l. um sildarbræðslustöð ríkisins eru ófullkomín. Þar hefir ekki verið hægt annað en að viðhafa þá aðferð að nota undanþáguheimild l. til þess að kaupa síld af sjómönnum. Þetta getur verið mikil áhætta fyrir stj., þó að vel hafi tekizt með sildarbræðslu ríkisins t. d. síðastl. sumar. — Ég veit ekki, hvort rétt er að binda heimildina við þessa einu sildarbræðslustöð, og held ég, að eins gott væri að hafa það óákveðið, hvaða bræðslustöð skyldi leigja. Auðvitað er eins hægt að bæta úr sildarsölupörf sjómanna með því að taka einhverja aðra verksmiðju á leigu og held ég, að gott væri að láta heimildina vera óákveðna.

Flm. (Bjarni Snæbjörnsson) [óyfirl.]: Ég vildi aðeins segja fáein orð viðvikjandi ræðu hæstv. dómsmrh. Það er auð-

Sildarbræðslustöð dr. Pauls á Siglufirði.

vitað, að eitthvað þarf að gera við stöðina, þar sem hún var ekki starfrækt síðastl. ár. En ég hefi fyrir mér umsögn manns, sem hefir gætt vélanna í þessari stöð, um það, að þær séu í ágætu lagi. Þegar ég talaði við forstjóra sildarbræðslu ríkisins, var hann ekki í vafa um, að vélarnar í verksmiðju dr. Pauls væru í góðu lagi, en hann áleit, að þurrkofnarnir þyrftu kannske aðgerðar við. En ég vorkenni stj. ekkert að búa svo um leigusamninga, að stöðin verði í leigu-færu ástandi í vor.

Hvað oliugeyminn snertir, þá var forstjórinn á því, að engin vandræði yrðu af því, þó að skipið, sem tæmir hann, yrði látið fara fleiri ferðir, og kæmi þá ekki til þess, að nota þyrfti tunnur. Það má vera, að hæstv. dómsmrh. hafi rétt fyrir sér í því, að ekki sé æskilegt að binda heimildina við ákveðna stöð, því að hugsanlegt er, að eigendur hennar notuðu sér þá sérstöðu og krefðust hærri leigu en annars. En því var þessi stöð tekin fram í till., en ekki einhver önnur, að hún liggur svo ágætlega fyrir sameiginlegan rekstur hennar og ríkisbræðslunnar. Ég sé ekki svo mikla áhættu fyrir ríkissjóð í þessum framkvæmdum og hæstv. dómsmrh. Áhætta ríkisins á rekstri sildarbræðslustöðva verður ekki meiri, þó að þessi stöð sé tekin með, en hún er nú þegar. Og með því fyrirkomulagi að reka stöðvarnar saman yrði kostnaður við rekstur þeirra ábyggilega miklu minni en hann yrði af því að reka stöðvarnar sitt í hvoru lagi.

Ég vona, að hæstv. stj. taki vel í þetta mál, þar sem líka hæstv. forsrh. lét þau orð falla í umr. um norska samninginn, að sjálfsagt væri að kosta kapps um það, að sem mest sild verði tekin í bræðslu hér á landi.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég geri ráð fyrir því, að þessi till. verði athuguð í n., og vildi ég óska eftir því, að hv. n. talaði við landssímastjóra um þetta mál. Hann er kunnugur vélunum þarna og auk þess í stjórn sildarbræðslu ríkisins. Tel ég vist, að hv. n. geti fengið ýmsar gagnlegar upplýsingar hjá honum.

Hv. flm. sagði, að alltaf væri hægt að fá skip til þess að taka oliuna. Þetta tel

ég vafasamt, og það er enn fremur mjög vont að vita það fyrirfram, hvenær skipið skuli fengið. Þó er þetta atriði ekki svo mjög fráfælandi. Það er alveg rétt, að sildarbræðsla dr. Pauls liggur mjög vel til sameiginlegs rekstrar við silda-bræðslu ríkisins. En hægt er að taka tillit til aðstöðunnar yfirleitt, ef samið væri við aðra. Það er einnig rétt, að rekstrarkostnaður yrði vafalaust minni, ef þessi verksmiðja yrði leigð, en ef tekin væri verksmiðja á öðrum stað. Samt álit ég, að rétt sé að tiltaka ekki þessa ákveðnu verksmiðju í till., því að það gefur stj. frjálsari hendur um samninga.

En eftir því sem fagmenn segja, þá er sérstök þörf á því að athuga, hvort til séu varahlutir í vélar verksmiðjunnar. Ef slíkir varahlutir eru ekki til á staðnum getur tekið langan tíma að ná í þá, og varaði framkvæmdarstjóri ríkisbræðslunnar sérstaklega við þessu atriði, af því að hann hélt, að varahlutir í vélarnar í verksmiðju dr. Pauls mundu ekki vera fyrir hendi.

ATKVGR.

Till. vísað til sjútv. með 12 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 50. fundi í Ed., 18. apríl, var till. tekin til frh. fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 51. fundi í Ed., 19. apríl, var fram haldið fyrri umr. um till. (A. 219, n. 399).

Frsm. (Jakob Möller) [óyfirl.]: Eins og hv. dm. sjá af nál., hefir n. í raun og veru fallizt alveg á till., þó að hún vilji að visu gera nokkrar breyt. á orðalagi. N. er þeirrar skoðunar, eins og nú er komið með sildveiðina, að það sé mikil nauðsyn á því, að sem allra flestar bræðslustöðvar séu í rekstri á hverju sildveiðitímabili, því að sannleikurinn er sá, að ef nokkur gangur er í sildveiðinni, þá er sennilegt, að þörf sé fyrir að bræða jafnvel töluverðan meiri hl. af þeirri sild, sem veiðist. Markaðurinn fyrir annarskonar sild, saltaða eða sérverkaða, er svo tiltölulega lítill, samanborið við það, sem veiðist, að það er ómögulegt, að útgerðin geti borið sig, ef ekki er hægt að koma

í eitthvert verð a. m. k. þeim afla, sem ekki er hægt að salta. E. t. v. kynni nú að rætast eitthvað úr þessu í framtíðinni, ef markaðsmöguleikarnir vaxa, sérstaklega í Þýskalandi og Póllandi, en enn sem komið er er það ekki svo mikið, að það geri neina verulega breyt. frá því, sem verið hefir. — Nú er svo ástatt, að undanfarin ár hafa ekki verið reknar sumar þær bræðslustöðvar, sem til eru, eins og t. d. sú stöð, sem nefnd er í till. og kennd er við dr. Paul, og önnur stöð líka. Þá hefir líka verið nokkur vafi á um rekstur stöðvarinnar á Sólbakka, sem að visu hefir verið rekin hingað til. Var hún í fyrra leigð einkafyrirtæki til rekstrar, en ég veit ekki til þess, að fullkomin vissa sé fyrir því, að sú stöð verði í rekstri á næsta sumri. Eins er um bræðslustöð Goos á Siglufirði, sem sumpart var rekin á síðastl. sumri. Maður veit ekki, hvort svo verður á komandi sumri. Það er auðsætt, að það er nauðsynlegt, að haft sé auga með því, hverjar af þessum stöðvum verði í rekstri af hálfu eigendanna og hverjar ekki. Ef svo kynni að fara, að góð stöð yrði ekki rekin af eigandanum, telur n., að ekki sé í það horfandi fyrir ríkisstj., a. m. k. að þessu sinni, að gera ráðstafanir til þess, að stöðin verði rekin, og þá fyrir ríkisins reikning. Það er augljóst mál, að til þess að reka þannig stöð fyrir ríkisins reikning, þá hentar bezst stöð dr. Pauls á Siglufirði. En það er hugsanlegt, að eigandinn reki hana sjálfur, ég hefi jafnvel heyrt, að það gæti komið til mála, og þá er ekki meining n., að það sé hindrað, að leitað sé svo fast á að fá stöðina leigða, að hún sé tekin til rekstrar, þrátt fyrir það, að eigandinn hafi ætlað að reka hana sjálfur. N. litur svo á, að það sé ekki kappsmál, að stöðvarnar séu reknar fyrir ríkisins reikning, heldur að þær verði í rekstri. Bæði af þessum ástæðum og svo hinu, að ef til mála gæti komið með aðrar stöðvar, að ríkið tæki þær á leigu til rekstrar, ef þær yrðu ekki reknar af eigendunum sjálfum, leggur n. til, að till. sé breytt þannig, að hún tilgreini ekki neina ákveðna stöð, sem ríkisstj. verði heimilað að taka á leigu. Þá telur n. sjálf-sagt, að gengið sé tryggilega frá því, að sú stöð, sem þannig yrði tekin á leigu

af stj., verði í fullkomnu standi, að ekki þurfi að leggja í allt of mikinn kostnað við að bæta úr hugsanlegum ágöllum, þannig að kostnaðurinn yrði óhæfilega mikill í samanburði við það gagn, sem stöðin annars kynni að gera; ennfremur að leiguskilmálar og annað viðvikjandi samningunum milli eiganda og ríkisstj. sé þannig úr garði gert, að áhættan verði ekki óhæfilega mikil, t. d. í sambandi við þær skemmdir eða slys, sem kynnu að verða í sambandi við tæki stöðvarinnar. Hygg ég, að með orðalagi tillgr., eins og n. leggur til að hún verði, sé tryggt, að ríkisstj. telji sér ekki skylt að fara út í allt of áhættusaman rekstur. Þrátt fyrir það telur n. það mjög nauðsynlegt, að sem flestar stöðvar verði reknar á komandi sumri. Sé ég svo ekki ástæðu til að fjölyrða frekar um þetta, en vænti, að till. verði samþ.

Forseti (GÓ): Ég hefi fengið tilmæli frá hæstv. dómsmrh. um að fresta umr. í bili, þangað til hann geti verið við, en nú er hann bundinn við umr. í Nd., svo að það verður hætt að ræða mál þetta, þangað til síðar á fundinum.

Síðar á sama fundi var umr. fram haldið.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég gat því miður ekki verið hér, þegar hv. frsm. mælti fyrir þessum brtt. n., sem eru á þskj. 399. En ég hefi séð þessar till. áður og skal lýsa því yfir, að ég hefi ekkert við hana að athuga. Ég vil undirstrika, að þetta er aðeins heimild, og ég vona, að hv. d. sé því samþykkt, að stj. megi líta svo á, að fyrst og fremst sé hún ekki bundin við, hvaða sildarverk-smiðju hún tekur á leigu, og í öðru lagi, að farið verði eftir, hvernig útlitið verður í sumar, þegar þar að kemur að ákveða, hvort bræðslustöð verður tekin á leigu eða ekki. M. ö. o., að það sé ekki meiningin að binda stj., heldur aðeins að veita henni þessa heimild. Það er auðvitað, að það verður að gera ýmsar kröfur til þeirrar verksmiðju, sem er tekin á leigu, t. d. að hún sé að öllu leyti í lagi og að varahlutir í vélarnar séu fyrir hendi, því að annars getur farið svo, að

stórkostlegur skaði hljótist af bilunum. En það hefir kunnugur maður sagt mér, að það sé mikill vafi, að þessi verksmiðja, sem um getur í þáttill., uppfylli þessa skilmála, en það verður athugað og málið tekið eins og haganlegast er, bæði fyrir ríkissjóðinn og þá, sem eiga að njóta góðs af þessari leigu, ef til kemur. Það gleður mig að sjá, að hv. flm. og hv. 2. landsk. líka álíta, að þrátt fyrir það, að norsku samningarnir væru samþ., verði sildveiðar hér við land í sumar, því að annars mundu þeir ekki flytja till. um að taka sildarbræðslustöð á leigu. Leiðir það af sjálfu sér, að þeir með þessu viðurkenna, að útlitið er ekki eins svart í þessu efni eins og þeir vildu láta líta út í umr. um norsku samningana. Annars er það um rekstur á sildarbræðslustöð á Siglufirði að segja, að á síðastl. ári gekk það sæmilega og útlit er fyrir, að það verði nokkur hagur að því.

Ég vona svo, að hv. n. láti sér nægja þessi ummæli og samþ. það, að þessi till. sé fram borin með það fyrir augum að skapa aðeins heimild, en ekki sérstakt aðhald fyrir ríkisstj. fram yfir það, sem hún álítur rétt vera og forsvaranlegt fyrir ríkissjóðinn.

Jón Baldvinsson: Hæstv. dómsmrh. var að hælasi um yfir samþykkt norsku samninganna. En mér finnst hann gera það fullsnemma, meðan hann hefir ekki ennþá séð árangurinn af þeim, sem stendur til að geti orðið eftir orðanna hljóðan í þessum samningum.

Það er hverjum einum skylt að klóra í bakkann og reyna að bjarga því, sem hægt er, þrátt fyrir mjög ósæmilega samninga stj. um hlunnindi Norðmanna hér við land. Hv. þm. er skylt að reyna að bjarga því, sem hægt er, m. a. að reyna að bjarga islenzkum sildveiðum, sem ef til vill er hægt að einhverju með þessu, vegna þess að sildarbræðslustöð ríkisins hefir ekki getað tekið á móti allri þeirri sild, sem til hennar hefir horizt. Þetta er tilraun, þó að það sé vitanlegt, að fá sildveiðiskip muni fara á sildveiðar með það eitt fyrir augum að veiða í bræðslu. Það jata sildarútgerðarmenn, að því aðeins sé von á því, að sildveiðin beri sig,

að hægt sé að selja eitthvað af veiðinni til söltunar með hærra verði en hægt er að fá fyrir hana í bræðslu. Það hefir verið á 7 til 8 kr. og upp í 10 kr. málið til söltunar, en ekki nema 3 kr. í bræðslu á síðastl. ári. Þetta er svo gífurlegur munur, að það þarf ekki að salta mikinn hluta af sildinni til þess að fá hagnað af veiðinni, ef vel gengur. En eins og nú standa sakir litur út fyrir, að auknar sildveiðar hér við land frá Norðmanna hálfu muni ef til vill draga úr sildarsöltun. Til þess er stofnað með norsku samningunum.

En ég vil segja það í sambandi við þessa þáttill., að ég er með í höndunum frv. um heimild handa ríkisstj. til þess að taka sildarbræðslustöð á leigu, einmitt þá bræðslustöð, sem um ræðir í þáttill. Ég þykist vera sannfærður um það, að aðstaða stj. mundi verða sterkari, ef þetta væri samþ. í frv. formi og jafnframt gefin heimild fyrir ríkisstj. að taka afnotaréttinn eignarnámi, ef ekki verður samkomulag um leigu. En helzt af öllu ætti að kaupa verksmiðjuna, þótt ekki sé það formað í frv. minn ennþá. Þess vegna ber ég fram frv. í dag um þetta tvennt. Fyrst að heimila stj. að taka þessa stöð á leigu, og í öðru lagi, ef ekki takast samningar, að hún geti tekið afnotaréttinn eignarnámi, því að ég skal ekki segja, hvernig ríkisstj. gengur að semja við dr. Paul um leigu á verksmiðjunni. Ég veit ekki nema Þjóðverjar vilji gjarnan nota verksmiðjuna sér til handa. Það er ekkert efamál, að þeir gætu fengið samskonar hlunnindi og Norðmenn til þess að reka hér sildarverksmiðjur. Ég þykist viss um það, að ef þeir fara fram á það, þá mundu þeir geta notað sér það eftir norska samningnum. Svo að hvert sem litið er, koma í ljós óheillavænlegar afleiðingar af þessum samningum, svo að hæstv. dómsmrh. ætti ekki að vera að hælasi um yfir því að hafa komið þessu skaðsemdarmáli í gegn, við okkur, sem erum að reyna að draga úr þeirri hættu, sem af þeim stafar.

Bjarni Snæbjörnsson [óyfirl.]: Ég vil þakka hv. n. fyrir góðar undirtektir í þessu máli. Hún hefir fullan skilning á því, að full þörf sé að hjálpa þessum atvinnuvegi, þegar þar að kemur, og ég

Sildarbræðslustöð dr. Pauls á Siglufirði.

vona, að hæstv. dómsmrh. hafi ekki bit-ið sig svo fast í þessa norsku samninga eða kjöttollsmálið, að hann sé farinn að fá óvild til sildarútvegsins. (Dómsmrh.: Óvild?) Já. Ég er ekki í vafa um það, að hæstv. ráðh. gerir hvað sem hann getur til þess að hjálpa sildarútgerðinni. En það á ekki eingöngu að líta á það í þessu tilfelli, hvað það kostar ríkissjóðinn í bili að reka þessa verksmiðju, heldur á einnig að taka tillit til þess, hvað landsbúum kemur vel og hvað þeir geta með auknum sköttum og ýmsum öðrum gjöldum greitt í ríkissjóðinn, ef útvegurinn blómgast frekar fyrir þetta. Þetta atriði verður líka að taka til greina, þegar farið er að semja um þessa leigu.

En þessi þáttill., og eins þrátt fyrir þessar breyt. frá n., verður aldrei nema heimild, og setti ég það í vald ríkisstj. meðfram með það fyrir augum, að hún gæti komizt að sem hagfelldustum samningum við það félag, sem hún þyrfti að semja við. Þess vegna skil ég ekki, hver grýla þessi þáttill. hefir verið í augum hæstv. dómsmrh. frá því fyrsta.

Ég þarf ekki að taka það fram, að þrátt fyrir það, að norsku samningarnir voru samþ., þá búast þeir, sem samþykktu þá, og eins þeir, sem voru á móti þeim, við því og vænta þess, þrátt fyrir allt, að það setji ekki sildarútveginn eða atvinnu landsmanna í kaldakol. En hitt er annað mál, að ef ekkert er reynt til þess að hjálpa upp á sildarútveginn, þá er stefnt í þá átt. Ég vona þess vegna, fyrir þessa góðu áheyrn, sem þessi till. mín fékk hjá hv. n., að það verði einnig í framkvæmdinni hjá hæstv. ríkisstjórn.

Frem. (Jakob Möller) [óyfirl.]: Hæstv. dómsmrh. var ekki við, þegar ég talaði áður, en ég get staðfest þá tilgátu hans, að af n. hálfu er þessi till. meint eins og hæstv. ráðh. gerði ráð fyrir, sem heimild, en ekki skipun. Ég vil þó leggja áherzlu á það, að n. telur, að hér geti verið um brýna nauðsyn að ræða, og eftir því sem orð féllu hjá hæstv. ráðh., þá finnst mér ástæða til að ýta heldur á eftir fyrir hönd n. um það, að hæstv. stj. verði ekki allt of röð við framkvæmd þessa máls. Hitt staðfesti ég einnig fullkomlega, að n. telur, að stj. eigi að meta það við sjálfa sig,

hvað hún telur fært áhættunnar vegna í þessu efni. En n. telur, að ekki komi til mála, að stj. taki á leigu stöðvar, sem ekki er nokkurn veginn tryggt, að séu í góðu standi og að til séu nauðsynlegir varahlutir í.

Út af því, sem hæstv. ráðh. sagði í sambandi við norsku samningana, get ég lýst því yfir sem skoðun n., að eftir að þeir voru samþ., þá sé meiri nauðsyn til slíkra ráðstafana sem þessara en áður. Vegna þess að gera verður ráð fyrir, að markaður fyrir íslenzka saltsild verði þrengri fyrir það, að Norðmenn fá þessa heimild til að selja sild í land, og þar við bætist það beinlínis, að gert er ráð fyrir, að norskar sildarbræðslustöðvar megi kaupa meira sildarmagn í bræðslu en þær máttu áður, eða 50% meira en áður var, þ. e. a. s., að áður höfðu þær leyfi til að kaupa 40% af notaðörf sinni af útlendum skipum, en nú 60%. Það liggur því í augum uppi, ef þessi heimild verður notuð, að það þrengir markaðinn fyrir íslenzka sild til bræðslu. Þess vegna er það augljóst, að þörf er á því að reka þær sildarbræðslustöðvar nú, sem ekki hafa verið starfræktar að undanfögnu og eru rekstrarhæfar. Ég vil því leggja að stj. um það, að hún fari það, sem hún telur fært í þessu efni, en þó ber að gæta þess, að fyllsta varfærni sé við höfð að því er leigukjör og annað þessháttar snertir, og ég skal taka fram, að í þáttill. er átt við, að nógir varahlutir fylgi vélunum, svo að ekki stafi af eins mikil áhætta t. d. í sambandi við bilanir.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég þarf ekki að segja nema örfá orð, því að það, sem ég sagði viðvíkjandi hv. 2. landsk. og hv. þm. Hafnf., var fyrir það eitt, að þeir höfðu verið allsterkorðir um norsku samningana, og mér fannst þeir liggja svo vel við höggi. Þeir töldu sildarútgerðina eyðilagða, þegar rætt var um samningana, og ég vildi aðeins minna þá á þetta; þar með var mínu áformi fullnægt, og skal ég ekki fara frekar út í það.

Það er gefinn hlutur, að ef þessi till. verður samþ., þá er stj. skylt að fara eftir henni, ef fært er, en það má ekki gleyma því, að mikil áhætta fylgir þess-

Sildarbræðslustöð dr. Pauls á Siglufirði.

um rekstri, því að þótt ekki líti illa út í fyrstu, þegar sildveiði byrjar, þá getur það alltaf breytzt, en því verður þingið að vera við búið, að tap geti af hlotizt. En ef fyrirsjáanlegt er tap á þessu, þá býst ég við, að stj. hiki við að leggja út í þetta fyrirtæki, en nú bendir ekkert til þess, og þess vegna býst ég við, að verksmiðjan verði tekin á leigu, svo framfarlega sem um leiguna geta tekizt sæmlegir samningar. Það var fjarstæða hjá hv. þm. Hafnf., að þessi þáttill. væri grýla í mínum augum, en það, að þessu er samfara talsverð áhætta á tímum eins og þessum, gefur tilefni til þess að athuga rækilega, út í hvað mikla áhættu maður getur lagt.

Það er svo í gildandi lögum um rekstur sildarbræðslustöðvarinnar á Siglufirði, að gert er ráð fyrir því, að sildareigendur fái ákveðinn hluta útborgaðan af því, sem inn kemur fyrir sildina, eftir að frá eru dregin gjöld til ýmissa sjóða. Þetta fyrirkomulag verður ekki hægt að hafa í framtíðinni, og það varð að hverfa frá því á síðastl. sumri, af því að sjómenn og útgerðarmenn kváðust ekki geta beðið eftir peningunum. Verður því að kaupa sildina föstu verði, ella verður óánægja og lítil eða engin útgerð. Það er að visu nokkur áhætta, sem þessu er samfara, en hún er nokkur hvort sem er.

ATKVGR.

Brtt. 399,1 (ný tillgr.) samþ. með 8 shlj. atkv.

— 399,2 (ný fyrirsögn) samþ. með 8 shlj. atkv.

Till. visað til síðari umr. með 9 shlj. atkv., með fyrirsögninni:

Till. til þál. um leigu á sildarbræðslustöð.

Á 66. fundi í Ed., 8. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 417, 563).

Frsm. (Jakob Möller) [óyfirl.]: Það hefir staðið nokkuð á því, að n. skilaði þessari till. frá sér aftur. Eins og menn muna, bar hv. 2. landsk. fram frv. þess efnis, að heimilá ríkisstj. að taka eignarnámi afnotarétt á sildarbræðslustöð dr. Pauls. Nú hefir sjútnv. fengið vitneskju um það, að þessi sildarbræðslustöð dr.

Alpt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

Pauls muni fást keypt fyrir skaplegt verð eða tækifærisverð. Telur því n. rétt að gefa stj. heimild til að kaupa stöðina, ef sliks er kostur með hagkvæmum kjörum, eins og n. hefir fregnað, að nú sé.

Sjútnv. virðist, að ef stöðin fæst keypt og verður rekin í sambandi við sildarverksmiðju ríkisins, þá muni útkoma ríkisbræðslunnar geta orðið betri, vegna minni stofnkostnaðar, ef stöðin verður keypt ódýrt, samanborið við afköst verksmiðjanna. N. var sammála um að veita stj. þessa heimild, í trausti þess þó, að henni takist að komast að hagkvæmum kaupum og gangi eigi að öðru en því, sem hún telur hagkvæmt.

Viðvikjandi frv. hv. 2. landsk. get ég sagt, að n. sá ekki, að ráðlegt væri að samþ. það. Hún taldi, að ef til þess kæmi að semja um leigu á sildarbræðslustöðinni, þá væri ekki líklegt, að lakari leigukjör fengjust með frjálsum samningi heldur en ef eignarnámi á afnotum stöðvarinnar væri beitt. Og eins og nú horfir, þá er ekki líklegt, að um leigu þurfi að tala, því n. gerir ráð fyrir því, að samningar um kaup á stöðinni takist.

Jón Baldvinsson: Aðalatriði í þessu máli er vitanlega það, að afnotaréttur fáiast á þessari verksmiðju, og þá helst með kaupum, eins og mér skildist, að hv. frsm. telja öruggt, að fást mundi. Og ef slikt er áreiðanlegt, mun ég ekki heimta frv. mitt fram, því tilgangi þess er þá náð. Annars hefði mér þótt gott að heyra, hvað hæstv. stj. hefir um þetta að segja. Máské hefir n. talað við hana. Mér finnst brtt. n. ekki fullnægjandi, því orðalag gr. er viðtækara en orðalag fyrirsagnarinnar. Í fyrirsögn till. er gert ráð fyrir kaupum eða leigu á sildarbræðslustöð. En mér finnst tillgr. gefa það í skyn, að ríkisstj. megi taka á leigu hverja óstarfrækta stöð, enda þótt verksmiðja dr. Pauls verði keypt. En ég held, að fyrirsögnin útiloki það, að um nema annaðtveggja, kaup eða leigu, verði að ræða. Ég vil beina þessu til hv. frsm., og vænti jafnframt að heyra frá hæstv. stj., hvort hún ætli að framkvæma þetta, ef till. verður samþ. Annars má vel vera, að hv. n. hafi rætt þetta við stj. og geti því gefið þessar upplýsingar nú þegar.

Sildarbræðslustöð dr. Pauls á Siglufirði.

Frsm. (Jakob Möller) [óyfirl.]: Ég held, að það hafi ekki vakað fyrir nm. að leggja til að kaupa sildarbræðslustöð og leigja aðra, enda felst það ekki í till. Dugir því ekki að breyta fyrirsögninni til þess að fá þetta tvennt út úr till. Hún er svo ótvírætt orðuð, að ekki getur leikið efi á, að verði sildarbræðslustöð keypt þá er ekki tilætluð að leigja aðra. Í tillgr. segir: „Alþingi heimilar ríkisstj. að kaupa sildarbræðslustöð dr. Pauls á Siglufirði, ef þess er kostur með hagkvæmum kjörum, eða að öðrum kosti að taka á leigu og starfrækja sildarbræðslustöð, sem ella mundi verða óstarfrækt, næsta sildveiðitímabil, á Siglufirði eða annarsstaðar“.

Þetta er svo skýrt orðalag, að ekki getur verið um það að deila, hvað meint er. Hitt er annað mál, hvort hv. þm. vill koma fram með þá breyt., að stj. verði heimilað að leigja aðra stöð, enda þótt ein verði keypt. En það vakti ekki fyrir sjútn. Hún leit svo á, að ef stj. keypti eða leigði eina stöð, þá væri svo mikið bætt úr þörfinni, að það nægði, a. m. k. fyrst um sinn. Þar að auki veit n. ekki, hversu hentugar þær stöðvar eru, sem helzt væri hægt að fá leigðar. Henni er ekki kunnugt um nema tvær, sem fánlegar myndu vera, en þær eru, eftir því sem bezt verður vitað, mestu gallagripir. Á ég þar ekki við sildarbræðslustöð þá, sem hv. 2. landsk. hefir að nokkru leyti yfirráð yfir. Hún er sæmileg, enda geri ég ráð fyrir, að hún muni verða rekin í sumar.

Samkv. því, sem ég nú hefi tekið fram, er það ekki meining sjútn., að heimildin verði viðtækari en brtt. hennar á þskj. 563 tilgreinir.

Jón Baldvinsson: Það má vel vera rétt hjá hv. frsm., að það þyrfti einnig að breyta orðalagi sjálfrar till. til þess að fá heimildina viðtækari, og það tel ég, að þurfi að gera, því að mér finnst eðlilegt, að þegar ríkið er búíð að byggja bræðslustöð á Siglufirði fyrir a. m. k. 1½ millj., sem er fullkomnasta sildarbræðslustöð á landinu, þá taki stj. einnig á leigu eða kaupi stöð dr. Pauls; með því yrði bætt úr fyrir hin smærri sildveiðiskip. En eins og kunnugt er, fara

aðeins örfáir togarar á sildveiðar, og væri því ástæða til þess, að ríkisstj. taki á leigu fleiri sildarbræðslustöðvar; má þar benda á stöðina á Sólbakka. Væri hún mjög hentug fyrir togarana, sem oft veiða mikla sild fyrir Vestfjörðum og kringum Horn. Er mikil þröng um sildveiðitímamann á Siglufirði og erfitt að komast þar að. En það er lífsspursmál fyrir landsmenn, að fiskiskipafлотinn geti sem mest stundað sildveiðar yfir sumarið, því að sú veiði hefir oft bjargað útveginum, eins og t. d. síðastl. sumar. Mér finnst því rétt, að í till. felist heimild fyrir ríkisstj. að taka fleiri sildarbræðslustöðvar á leigu, ef ekki semst t. d. um leigu á stöð dr. Pauls. Um þetta vildi ég koma með brtt., en það verður ekki gert á stuttri stund. Vil ég því mælast til þess við hæstv. forseta, hvort hann sjái sér ekki fært að draga mál þetta í 1—2 daga ennþá, svo að mér vinnist tími til að koma fram með brtt. um þetta.

Þá vil ég geta þess, að ég saknaði úr ræðu hv. frsm. upplýsinga um það, hvort hann hefði f. h. sjútn. átt tal við stj. um það, hvort hún myndi fús að nota þessa heimild, ef till. verður samþ., því að mér heyrðist sá ráðh., sem talaði við fyrri umr. þessa máls, hafa allt á hornum sér út af leigu á stöð dr. Pauls, því að hún væri svo gölluð. Það þýðir ekki að samþ. slíka till. sem þessa, ef ekki verður farið eftir henni.

Frsm. (Jakob Möller) [óyfirl.]: Það er rétt, að ég gleymdi að svara þeirri fyrirspurn hv. 2. landsk., hvort sjútn. hefði átt tal við stj. um þetta mál. Ég skal viðurkenna, að n. hefir ekki gert það. En ég skal geta þess, að mér er kunnugt um, að sá ráðh., sem mál þetta heyrir undir, verði till. samþ., er fús til að nota þessa heimild, ef hann telur kjör þau, sem um verður að ræða, sæmileg. En enn sem komið er vantar allar upplýsingar, svo ég hygg, að stj. geti ekki á þessu stigi málsins sagt neitt um það, hvort hún treystist til að kaupa stöðina eða ekki, en að sjálfsgöðu verður bráðlega gerð gangskör að þessu og jafnframt leitað samkomulags um kaup eða leigu á stöðinni.

Sildarbræðslustöð dr. Pauls á Siglufirði.

Viðvíkjandi því, sem hv. 2. landsk. sagði um brtt. þá, sem hann ætlar að bera fram við till. þessa, þá vil ég skjóta því til hans, hvort hann teldi ekki nægja, að breyt. þessi komi fram í Nd.; það tefði málið minna. Till. myndi að visu verða að koma fyrir Sp., en það ætti á engan hátt að verða henni til hindrunar.

Jón Baldvinsson: Ég get fallizt á, að biða með brtt. mína. Það munu verða tók á að koma henni inn í Nd. Fell ég því frá ósk minni um, að málið verði tekið út af dagskrá nú.

ATKVGR.

Brtt. 563,1 samþ. með 12 shlj. atkv.

— 563,2 samþ. með 12 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 13 shlj. atkv. og afgr. til Nd., með fyrirsögninni:

Till. til þál. um kaup eða leigu á sildarbræðslustöð.

Á 69. fundi í Nd., 9. maí, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Ed. (A. 595).

Á 70. fundi í Nd., 10. maí, var till. tek-in til meðferðar, hvornig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 71. fundi í Nd., 11. maí, var till. tek-in til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 18 shlj. atkv. og til sjútnv. með 21 shlj. atkv.

Á 73. fundi í Nd., 13. maí, var till. tek-in til síðari umr. (A. 595, n. 666).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 16 shlj. atkv.

Frsm. (Ólafur Thors) [óyfirl.]: Sjútnv. hefir athugað þessa till. og orðið á eitt sátt að leggja til, að till. verði samþ., svo sem nál. á þskj. 666 ber með sér. Ástæðan til, að n. hefir tekið þannig á mál-inu, er sú, að það er öllum kunnugt, að

vinnustöðvar þær á þessu sviði, sem starfræktar hafa verið hér á landi undanfarin ár, geta ekki fullnægt þörf útgerðarmanna og sjómanna til sölu á sild til bræðslu. Þessi stöð, sem hér er um að ræða, er eign Þjóðverja og hefir verið óstarfrækt nokkur undanfarin ár. Það er nú ósk sjútnv. eins og flm. þessarar till., og raunar hefir sá vilji einnig komið fram í Ed., því þar var till. samþ. ágreiningslaust, að gera tilraun til að fá þessa stöð leigða, eða jafnvel að ríkið keypti hana, eða að það yrði undir öllum kringumstæðum tryggt, að stöðin verði starfrækt.

Ég þykist mega gera ráð fyrir, eftir því sem atvinnuhorfur eru nú hér á landi, að á komandi sumri fari a. m. k. ekki færri skip til sildveiða heldur en í fyrra, nema horfur versni þá enn frá því, sem nú er. Nú er það upplýst, að Krossanesverksmiðjan hefir nú heimild til að kaupa 15—20 þús. málum meira en áður af erlendum skipum vegna norsku samninganna. Þess vegna álitur sjútnv., að Alþingi, sem hefir samþ. þessa norsku samninga og þar með að þessu leyti rýrt aðstöðu íslenzkra sjávarútvegsmanna og sjómanna, hafi skyldu til að bæta úr þessu. Þeir, sem vildu færa þessa fórn frá sjávarútveginum vegna þarfar þjóðarinnar á öðru sviði, koma nú til þeirra, sem voru þeim sammála að efla hag landbúnaðarins eins og gert var með norsku samningunum, og biðja þá um lið til þess að bæta úr þeim vandkvæðum, sem nú hafa færzt yfir á sjávarútveginum með samþykkt þessa samnings.

Ég vil því leyfa mér að vænta þess, að hv. d. geti orðið sammála um að samþ. þessa till. Um hitt, hvort heppilegra verði fyrir stj. að leigja stöðina eða kaupa, vil ég sem minnst tala hér í þessari d., og það er af því, sem allir menn hljóta að skilja, að það er engin ástæða fyrir okkur þm., sem erum talsmenn þess væntanlega kaupanda, ríkissjóðs, að halda hér hrókaræður, þó að við teljum hagkvæmara fyrir ríkissjóð að kaupa stöðina, enda mun stj. að sjálf-sögðu láta fram fara þá rannsókn á þessu máli, sem þurfa þykir og nauðsynlegt er, áður en nokkur ákvörðun verður tekin.

Ég sé svo ekki ástæðu til að bæta fleiri orðum við álit sjútnv., enda vænti ég þess, að ekki þurfi að verða ágreiningur um að samþ. þessa till.

ATKVGR.

Till. samþ. með 18 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 680).

11. Tekjustofnar sveitarfélaga.

Á 71. fundi í Ed., 13. maí, var útbýtt:
Till. til þál. um tekjustofna sveitarfélaga (A. 667).

Á 72. fundi í Ed., 15. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 73. fundi í Ed., 16. maí, var till. tekin til einnar umr.

Frsm. (Magnús Torfason): Ég er ekki svo máli farinn nú, að ég treysti mér að mæla fyrir till. að þessu sinni, en mundi hinsvegar geta fallizt á, að till. gengi umræðulaust til atkv., ef svo gæti orðið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 703).

12. Slátta tveggja minnispeninga.

Á 31. fundi í Nd., 20. marz, var útbýtt:
Till. til þál. um sláttu tveggja minnispeninga (A. 9).

Á 33. fundi í Nd., 22. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 35. fundi í Nd., 24. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson) [óyfirl.]: Ríkisstj. hefir látið það eftir ósk Slysavarnafélagsins að bera fram till. til þál. um að láta slá tvo minnispeninga, annan úr gulli, en hinn úr silfri, sem veittir væru mönnum fyrir sérstök hreystiverk. Ég býst við, að hér á landi muni menn ekki leggja mikið upp úr orðum fyrir slík hreystiverk. En ef einhverja má verðlauna, þá eru það þeir, sem leggja líf sitt í hættu fyrir líf og eigur annara. Þessu fylgir náttúrlega nokkur aukinn kostnaður, og verður athugað í n., hvort fært þykir að leggja í hann að svo stöddu. En stj. hefir ekki viljað synja eindregnum óskum Slysavarnafélagsins um, að þessu máli yrði hrint í framkvæmd svo fljótt sem kostur er á. Legg ég til, að málinu verði vísað til allshn. að umr. lokinni.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 17 shlj. atkv. og til allshn. með 16:1 atkv.

Á 67. fundi í Nd., 6. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 9. n. 519).

Frsm. (Jóhann Jósefsson): Ég vil lýsa því yfir f. h. sjútnv., að hún leggur eindregið til, að þessi till. til þál. verði samþ. Ástæðurnar fyrir því er að finna í grg. till. sjálfrar, og með því að n. er að öllu leyti samþykk því, að málið nái fram að ganga og tekur undir það, sem þar er sagt, þykir mér ekki þörf að skýra málið almennt eða fara út í einstök atriði þess.

ATKVGR.

Till. samþ. með 15:2 atkv. og afgr. til Ed.

Á 65. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 9).

Á 67. fundi í Ed., 9. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Slátta tveggja minnispeninga. — Tolleftirlit með póstsendingum.

Á 68. fundi í Ed., 10. maí, var till. tek-
in til fyrri umr.

Forseti (GÓ): Þessi till. er komin frá
allshn. Nd. Legg ég til, að umr. sé frest-
að og málinu vísað til allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 9 shlj. at-
kv. og umr. frestað.

Á 72. fundi í Ed., 15. maí, var fram-
haldið fyrri-umr. um till. (A. 9, n. 660).
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 9 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 9 shlj.
atkv.

Á 74. fundi í Ed., 17. maí, var till. tek-
in til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 8 shlj. atkv. og afgr.
sem ályktun Alþingis (A. 712).

13. Tolleftirlit með póstsendingum.

Á 79. fundi í Nd., 20. maí, var útbýtt:
Till. til þál. um tolleftirlit með póstsendingum (A. 744).

Á 80. fundi í Nd., 22. maí, var till. tek-
in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 81. fundi í Nd., 23. maí, var till. tek-
in til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson) [óyf-
irl.]: Eins og hv. þdm. er kunnugt, þá er
það ekki óverulegur hluti af innfluttum
varningi, sem ekki gengur í gegnum toll-
eftirlitið hjá tollgæzlumönnum ríkisins,
og mun það sérstaklega áberandi mik-
ið hér í Reykjavík. Ég á hér við þær

vörur, sem fluttar eru í pósti og ganga
í gegnum pósthúsin, því að þar er ekkert
sérstakt tolleftirlit. Að visu er sendandi
varanna skyldur til að gefa yfirlýsingu
um, að það sé ekkert annað í sending-
unni en það, sem stendur í faktúru; og
ennfremur verður móttakandi varanna að
gefa drengskaparyfirlýsingu um, að vör-
urnar séu hinar sömu og faktúran grein-
ir. En um tolleftirlit með þessum send-
ingum er sama sem ekkert að ræða. Mér
hefir verið sagt, að það væru að visu
gerðar prófanir á þessum póstsending-
um, en að öðru leyti væru þær látnar af-
skiptalausar.

Nú er það ætlun mín með þessari þál-
till., að komið verði á svipaðri tollskoð-
un á þessum vörusendingum í pósti eins
og fram fer við tolleftirlit með öðrum
innfluttum vörum. Hér er í raun og veru
aðeins um að ræða framkvæmdaatriði
fyrir stjórnina. Ég skal ekki fullyrða um,
hvernig því væri bezt fyrir komið, en tel
þó eðlilegast, að það verði á þann hátt,
að löggiltur tolleftirlitsmaður starfi í
pósthúsinu, eða að einhver póstpjónn
verði löggiltur til tolleftirlits þar. Það
skiptir litlu máli, hvor leiðin yrði farin.
Vörusendingar í pósti fara langmest hér
í gegnum pósthúsið í Rvík, og eru líkur
til, að þetta eftirlit þurfi ekki víðar. Mætti
svo hvetja lögreglustjóra og hreppstjóra
til að hafa eftirlit með vörusendingum,
sem koma í gegnum pósthúsin annarsstað-
ar á landinu. Ég skal nefna dæmi þess, að
hér muni vera um allháar upphæðir að
ræða. Árið 1932 fóru ca. 22 þús. vöru-
bögglar og ca. 2 þús. verðbögglar í gegn-
um pósthúsið í Rvík. Af þeim var greidd-
ur verðtollur ca. 132 þús. kr. og vöru-
tollur ca. 19 þús. kr. En uppgefið verð-
mæti varanna 1932 var ca. 2800 þús. kr.
og 1931 ca. 1400 þús. kr., eða um helm-
ingi minna en fyrra árið. Þó að hér sé
ekki um alveg nákvæmar tölur að ræða,
þá gefa þær nokkra hugmynd um þennan
mikla vöruinnflutning í pósti. Er mér
ekki grunlaust um, að margir noti sér
það að láta vörur fara gegnum póstin,
til þess að komast hjá tollgreiðslu. Er
þetta mikill tekjumissir fyrir ríkissjóð,
að menn komi sér þannig hjá lögmætum
gjöldum, og eins er það skaðlegt, ef sum-
ir geta komið sér hjá þessu, en aðrir

ekki. — Mun ég svo ekki ræða þetta frekar. Er það mest á valdi hæstv. stj., hvernig þessu verður fyrir komið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 778).

14. Fóðurrannsóknir.

Á 70. fundi í Ed., 12. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um fóðurrannsóknir (A. 656).

Á 71. fundi í Ed., 13. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 72. fundi í Ed., 15. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jón Jónsson): Eins og menn muna hefir Alþingi áður haft til meðferðar frv. um heimild fyrir ríkisstj. til að banna innflutning á útlendu kjarnfóðri. Aðalgreinin var þá felld, en frv. fór hinsvegar ekki fram á, að rannsókn yrði hafin á innlendum fóðurbætifnum. Þá þótti ekki ástæða til þess að halda áfram með frv., því að þau ákvæði, sem eftir stóðu, er að finna í lögum frá 1929 um rannsóknir í þarfir atvinnuveganna. En af því að þetta mál er svo mikilvægt og brýn þörf á rannsóknum á því sviði, þá hefi ég leyft mér að flytja þessa þáttill. Ég hefi borið málið undir okkar helzta vísindamann á þessu sviði, prófessor Niels Dungal, og hann hefir og aðstoðað mig við samning till. Ég vænti þess, að hv. dm. sé það ljóst, hve miklu máli það skiptir fyrir þjóðina, að þetta mál sé rannsakað. Því að oft vill vera svo, að of miklu er kostað til skepnufóðurs, vegna ófullkominnar blöndunar næringarefna. Erlendis hafa farið fram ýtarlegar rannsóknir á þessu sviði, til þess að gera bændum fært að fá sem mestar afurðir gegn sem minnstum tilkostnaði. En hér

eru alveg sérstakar kringumstæður, og fólkið þar að auki ókunnugt rannsókn-um þessum, sem gerðar hafa verið erlendis, og því útilokað, að menn geti fært sér þær í nyt. Meiningin með tillögu minni er að ýta undir ríkisstjórnina til að hefjast handa við þessar nauðsynlegu rannsóknir, og verði almenningi svo gert kleift að hagnýta sér árangurinn af þeim. Ég býst við, að hagarinn af þessu verði metinn í tugum þúsunda. Ég vona því, að hv. deild hleypi till. í gegn til síðari umr. og loks áleiðis til ríkisstjórnarinnar. Já, ef þess er óskað, að málið bíði og fari í nefnd, þá lætur víst næst að það fari til landbn.

ATKVGR.

Till. vísað til landbn. með 8 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 76. fundi í Ed., 19. maí, var fram haldið fyrri umr. um till. (A. 656, n. 709).

Frsm. (Jón Jónsson): Nefndin hefir athugað þetta mál og leggur einróma til, að þáttill. verði samþ. En ég vil aðeins fara um hana nokkrum orðum til áréttingar því, er ég sagði við fyrri hluta umr., þegar málið var flutt. Hér er vitanlega um mikið nauðsynjamál að ræða og merkilegt starf fyrir landbúnaðinn, sem að mestu leyti styðst við búfjárrækt. Í öðrum löndum eru reknar rannsóknarstofnanir, sem gefa bændum fyrirsagnir og úrskurði um það, hvernig heppilegast og jafnframt ódýrast megi fóðra búfenaðinn. Hér á landi er nálega ekkert gert í þessu efni. Enda er það áreiðanlegt, að bændur hafa oft beðið stórtjón vegna þess, hvað fóðurefnin hafa verið ill og óheppileg, eins og t. d. árin 1926—27. Það er vitanlegt, að hið stórfellda tjón, sem bændur urðu þá fyrir á búfé sínu víðsvegar um land, hefir stafað af óhollu fóðri. Smávegis tilraunir hafa farið fram á Hvanneyri um fóðrun búpenings og rannsóknir á fóðurefnum, en tæplega á nægilega vísindalegum grundvelli til þess að skera úr í þessum atriðum. Og nú er rannsóknarstofnun ríkisins í upp-siglingu undir stjórn merkilegs vísindamanns í ýmsum greinum, sem vænta má,

að taki þetta verkefni til meðferðar. Það er vitanlegt, að hér eru sérstakir lands-hættir og öðruvísi en í nágrannalöndun-um. Þess vegna er það nauðsynlegt, að góður og vel fær maður sé látinn kynna sér nýjustu vísindi erlendis í þessum efnum og samræma þau við innlenda staðhætti. Ég skal geta þess, að það er nauðsynlegt að rannsaka fleira viðvíkj-andi landbúnaðinum en innihald fóður-efna og blöndun þeirra, eins og t. d. ýmsa búfjársjúkdóma og orsakir þeirra, sem ég geri fastlega ráð fyrir, að verði teknir til athugunar og rannsóknar innan tíðar. Vona ég svo, að hv. þdm. taki þessari þáttill. vel.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 10 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 10 shlj. atkv.

Á 77. fundi í Ed., 20. maí, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 79. fundi í Nd., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Ed. (A. 656).

Á 80. fundi í Nd., 22. maí, var till. tek-in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 81. fundi í Nd., 23. maí, var till. tek-in til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 17 shlj. atkv.

Á 82. fundi í Nd., 24. maí, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 15 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 790).

15. Brúargerð á Múlakvísl.

Á 68. fundi í Nd., 8. maí, var útbýtt: Till. til þál. um heimild handa ríkis-stj. til þess að taka lán til brúargerðar á Múlakvísl (A. 581).

Á 69. fundi í Nd., 9. maí, var till. tek-in til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 70. fundi í Nd., 10. maí, var till. tek-in til fyrri umr.

Atvmrh. (Þorsteinn Briem): Með frv. því, sem liggur fyrir þessari hv. deild um heimild til lántöku til vega- og brúargerða, er aðeins átt við lántöku innanlands, sem boðið er fram af hlutaðeigandi hér-uðum. En í þessari till. er farið fram á heimild handa ríkisstj. til að taka lán erlendis, allt að 120 þús., til þess að gera brú á Múlakvísl í Skaftafellssýslu og til nauðsynlegra vegagerða að brúnni. Lán þetta er hægt að fá nú þegar með 6% vöxtum og til 12 ára, nokkuð lengri tíma en gert er ráð fyrir í frv., sem ég nefndi áðan. Þetta lán er affallalaust og afborganalaust fyrstu þrjú árin.

Með því að ástæða þykir til að nota þá möguleika, sem hægt er, til atvinnu-bóta og samgöngubóta á þessum tímum, þá hefir stj. óskað þess, að hún fengi þessa heimild. Hér er um að ræða sam-göngubót í héraði, sem lengi hefir farið á mis við samgöngubætur og nú fyrst er verið að reyna að bæta úr. Þarna eru fjöl-margar ár og torfærur, sem sanngirni er að gera yfirfærilegri svo fljótt sem auðið er, og hér er um að ræða mögu-leika til þess.

Vil ég leyfa mér að leggja til, að till. verði samþ.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 shlj. atkv.

Brúargerð á Múlakvísl. — Skýrslugerð um opinbera sjóði.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 16 shlj. atkv.

Á 72. fundi í Nd., 12. maí, var till. tek-
in til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 15 shlj. atkv. og afgr.
til Ed.Á 70. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt
eins og hún var samþ. við síðari umr. í
Nd. (A. 581).Á 72. fundi í Ed., 15. maí, var till. tek-
in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.Að till. forseta voru ákveðnar tvær
umr.Á 73. fundi í Ed., 16. maí, var till. tek-
in til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. vísað til samgmn. með 9:3 atkv.
og umr. frestað.Á 80. fundi í Ed., 24. maí, var fram
haldið fyrri umr. um till. (A. 581, n. 769).Of skammt var liðið frá útbýtingu nál.
— Afbrigði leyfð og samþ. með 12 shlj.
atkv.

Frsm. (Einar Árnason): Með samþ. þessarar till. heimilar Alp. ríkisstj. að taka allt að 120 þús. kr. lán til brúargerðar á Múlakvísl í Skaftafellssýslu og jafnframt til vegalagningar, sem nauðsynleg telst í sambandi við brúargerðir. Samgöngur við Skaftafellssýslu hafa verið bættar á síðari árum. Múlakvísl er farartálmi, sem nauðsynlegt er að brúa, og verður þá, ef það er gert, fært lengra austur í sýsluna. Þáttill. þessi hefir gengið greiðlega gegnum Nd. Samgmn. hefir athugað hana og leggur til, að hún verði samþ.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 10 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 11 shlj.
atkv.Á 81. fundi í Ed., 26. maí, var till. tekin
til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 8 shlj. atkv. og afgr.
sem ályktun Alþingis (A. 805).

16. Skýrslugerð um opinbera sjóði.

Á 15. fundi í Ed., 3. marz, og á 15.
fundu í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:Till. til þál. um skýrslugerð um opin-
bera sjóði (A. 89).Á 3. fundi í Sp., 6. marz, var till. tek-
in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 4. og 5. fundi í Sp., 10. og 13. marz,
var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 7. fundi í Sp., 29. maí, var till. enn
tekin til einnar umr.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Fyrr á þessu þingi hefir verið rætt töluvert um opinbera sjóði, í sambandi við frv. um vörzlu opinberra sjóða og vantrauststill. vegna Hlaðgerðarkotsmálsins. En þetta frv. hefir alltaf legið í nefnd, og þrátt fyrir það, þó að hæstv. forsrh. hafi lofað að hlutast til um, að það væri afgr., þá hefir það ekki orðið, og það er sýnilegt, að það mun ekki fá afgreiðslu á þessu þingi. En því meira er það áriðandi að fá samþ. þessa till. til þál. um skýrslugerð um opinbera sjóði, þannig að það sjáist, hve mikið opinbert fé er til og hvernig varzla þess sé, og eins skal greint frá um stofnun hvers sjóðs og tilgang, hvernig hinn upphaflegi eigandi hafi ráðstafað honum.

Það munu vera margar milljónir kr., sem liggja í þessum opinberu sjóðum í landinu, og það mikils varðandi, að fullt eftirlit sé um það, og það sé hægt með samskonar löggjöf að hafa eftirlit með því, hvernig þessi varzla er framkvæmd.

Skýrslugerð um opinbera sjóði. — Þjóðaratkvæði um aðflutningsbann á áfengi.

Mér heyrðist á umr. um frv. um vörzlu opinberra sjóða, að ýmsir af þeim, sem gerðu aths. um það, teldu sjálfsagt, að þessi till. yrði samþ., og vænti ég því, að ekki þurfi miklar málalengingar um þetta.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Ég fyrir mitt leyti vil mæla með þessari till., og stjórnin mun láta hagstofuna gera slíkar skýrslur, og einmitt slíkar skýrslur væru beztu grundvöllurinn undir almenna löggjöf, sem þurfa þætti á sínum tíma.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 22 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 854).

17. Þjóðaratkvæði um aðflutningsbann á áfengi.

Á 64. fundi í Ed., 5. maí, og á 66. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um þjóðaratkvæði um aðflutningsbann á áfengum drykkjum (A. 541).

Á 6. fundi í Sp., 18. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 7. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Steingrímur Steinþórsson): Lög-in um aðflutningsbann á áfengum drykkjum frá 1909 eru nú búin að standa í hart nær 25 ár. En þau gengu að visu ekki í gildi fyrr en 1912. Það hafa orðið allmiklar breyt. á þessari löggjöf, og stærsta breyt. mun hafa verið gerð 1921, þegar leyfður var innflutningur hinna svokölluðu Spánarvína, sem eingöngu var gert til þess að geta komizt að samningum við Spánverja um eina aðalútflutningsvöru landsmanna. Það er kunnugt, að það hefir verið hert á framkvæmd Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

bannlaganna og á þann hátt reynt að stemma stigu fyrir því, að farið yrði út fyrir ramma þeirra. En furðu litill virðist árangurinn hafa orðið af þeirri viðleitni löggjafarvaldsins að fyrirbyggja notkun áfengis á þann hátt, enda mun nú svo komið, að allir, jafnt þeir, sem telja sig bannmenn og andbanninga, eru á því, að einhverjar breyt. verði að gera á þessu ástandi. Það er allir ásáttir um það, að eins og nú sé um mál þetta, þá sé ástandið yfirleitt óviðunandi, en það munu vera allskiptar skoðanir um það, hvað eigi að gera til breytinga á þessu máli.

Ég ætla mér ekki hér að fara að koma með neina spádóma um það, hvernig ástandið hefði verið hér á þessu sviði, ef bannlögin hefðu aldrei verið sett og ef hefði verið haldið áfram á þeirri braut, sem haldið var til 1909, að efla bindindisstarfseminu í landinu, einkum gegnum stórstúku Íslands, eða eingöngu með frjálsri starfsemi, og í þriðja lagi má nefna ungmennafélögin, sem mjög hafa starfað að því að efla bindindisstarfseminu, einkum áður en aðflutningsbannið var lögleitt, en minna hefir kveðið að þeirri starfsemi þeirra upp á síðkastið, enda virðist svo, sem yngri fólk neyti áfengis miklu meir nú en áður var, og er það ef til vill alvarlegasta atriði þessa máls.

Ég ætla alls ekki að koma neitt inn á það, hvað um það hefir verið talað og þrætt hér á hinu háa Alþingi í sambandi við umr. um það mál fyrr og síðar, og hver áhrif það hefði haft á áfengisnotkun þjóðarinnar, ef bannið hefði aldrei verið sett, en hitt er öllum vitanlegt, að ástandið, sem nú er, er svo alvarlegt að ýmsu leyti, að ekki verður við það unað.

Vins er neytt hér mjög mikið, bæði á leyfilegan og óleyfilegan hátt. Á leyfilegan hátt að því er snertir neyzlu þeirra vína, sem flutt eru inn í landið á leyfilegan hátt, en á óleyfilegan hátt að því er snertir smyglað vín, og í öðru lagi að því er snertir það, sem bruggað er í landinu. Ef til vill er það, hve heima-bruggunin hefir aukizt mikið á síðustu árum, sem hefir gert það, að menn eru svo fúsir og ákveðnir í að gera einhverjar breyt. á þeirri löggjöf, sem gilt hefir.

Á þingi í fyrra var borið fram frv. til áfengislaga í Nd., þar sem lagt var til, að bannlögin yrðu afnumin, en sett allsherjarlöggjöf um notkun og meðferð áfengis í landinu. Þetta frv. náði ekki afgreiðslu þá. Það var síðar borið fram í Nd. Alþingis í vetur, og þá af 11 þingmönnum. Það er því auðséð, að það er mikill þingvilji fyrir því, að einhverjar breyt. séu gerðar á þessari löggjöf nú þegar. Allshn. Nd. fékk þetta frv. til meðferðar og athugaði það allrækilega, eftir því sem föng stóðu til, en samkomulag náðist ekki í n. um afgreiðslu málsins á þann hátt, sem frv. lagði drög til. Enda lýstu ýmsir flm. því yfir, að þó þeir gerðust flm., þá væru þeir óánægðir með frv. og vildu breyta því. Í allshn. náðist samkomulag á milli allra nm. um að leggja til, að fram yrði látið fara þjóðaratkvæði um bannlögin. Á þessum grundvelli berum við nú fram þáttill. á þskj. 541 um að nú skuli þegar á þessu ári fara fram þjóðaratkvæði um, hvort bannlögin skuli standa óbreytt eða ekki. Höfuðrökin fyrir því að láta þjóðaratkvæði fram fara um þetta mál eru þau, að bannlögunum var á komið með þjóðaratkvæði og því ekki rétt að afnema þau án þess þjóðaratkvæðagreiðsla færi fram um það áður. Og þó að vitnað hafi verið til þess, að Alþingi geti afnumið bannlögin á sama hátt og það gat gert þá tilslökun á bannlögunum, að leyfður yrði innflutningur á Spánarvínnum, þá var þar nokkru öðru máli að gegna, þar sem þessi ráðstöfun var gerð vegna þess, að hún virtist óhjákvæmileg vegna annars stærsta atvinnuvegar þjóðarinnar, og byggðist sú samþykkt eingöngu á þeirri nauðsyn að ná verzlunarsamningum við Spánverja, enda þótt alþjóð þætti þungt að láta erlent ríki beygja sig svo sem þá var gert og þó einkum þegar um jafnóparfa og skaðlega vöru var að ræða og áfengið er.

Hinsvegar hafa fram komið svo hávarar kröfur um afnám bannlaganna, bæði frá þingmönnum og almenningi utan þings, að sjálfsagt er að láta fara fram atkvæði um, hvort bannlögin skuli standa óbreytt eða hvort önnur lausn verði tekin í áfengismálinu.

Við flm. þáttill. gerum ráð fyrir í grg.

og teljum sjálfsagt, ef svo fer, að þjóðaratkvæði sýni vilja til afnáms bannlaganna, að þá undirbúi stjórnin löggjöf um áfengismálin og leggi hana fyrir næsta þing. Þá ber við samning slíks frv. að taka tillit til þeirra manna, sem vilja berjast gegn neyzlu áfengra drykkja. Ætlumst við til, að notkun þeirra verði stíllt svo í hóf, að sem minnst tjón yrði að fyrir þjóðfélagið. Við álitum óþarft að taka þetta fram í sjálfri þáttill., en töldum það nægja að taka þetta fram í greinargerðinni.

Ég sé svo ekki ástæðu til að tala lengra mál um þetta að svo komnu, en mæli með því, að Alþingi afgreiði þetta mál í því formi, sem hér liggur fyrir, svo að vilji þjóðarinnar komi fram og ekki þurfi lengur um það að þrátta, hvað þjóðin vill vera láta í þessu máli.

Pétur Ottesen [óyfirl.]: Eins og hv. frsm. þessa máls tók fram, hefir tvisvar sinnum verið borið fram frv. á þingi um að afnema bannlögin, án þess fram færi þjóðaratkvæði áður. Þessi tilraun til að ganga á snið við að leita álits þjóðarinnar dagaði uppi á síðasta þingi, en nú var fjölmennt um þetta, þar sem 11 þm. gerðust flm. að frv. Þetta átti sýnilega að vera til þess að sýna þessari hv. d. í tvo heimana, ef hún yrði ekki fortakslaust með afnámi bannlaganna án þess að leita þjóðaratkvæðis, enda þótt bannlögunum væri komið á með þjóðaratkvæði.

Ég verð nú að segja, að ég er ánægður með, að þessir menn létu segjast við þær undirtektir, sem þetta mál fékk við umr., og féllu frá að halda því til streitu og hafa nú sætt sig við hina einu og sjálf-sögðu leið í þessu máli, að leita þjóðaratkvæða, úr því slíkar till. sem þessar eru bornar fram á annað borð. Ég verð að fagna því, að þessir menn hafa nú látið sannfærast og viðurkennt með flutningi þessarar þáttill., að þeir hafi gengið í berhogg við rétt þjóðarinnar í þessu máli.

Ég skal ekki ræða málið almennt, enda gaf hv. frsm. ekki tilefni til þess. Reyndar taldi hann ástandið svo alvarlegt í þessu efni, að ekki væri við unandi. Ég skal viðurkenna, að það er allt annað og lakara en ég hefði kosið, en þá ber þess

að gæta, hvað við tekur, ef bannið verður afnumið.

Í grg. frv. er gert ráð fyrir, að þjóðaratkvæði verði látið fram fara á þessu ári. Ég vil í því sambandi benda á, að fyrir þessu þingi liggur till. um að breyta stj. skr., sem hefir fjölgun kjósenda í för með sér. En stj. skr. verður sennilega ekki samþ. endanlega fyrr en á næsta ári. Þess vegna þætti mér í sjálfu sér eðlilegt, að atkvæðagreiðslunni yrði frestað þar til þeir menn, sem samkv. þessari stj. skr. breyt. öðlast kosningarrétt, hefðu fengið réttinn til að kjósa. En þetta getur ekki samrímast því ákvæði í þáttill., að atkvæðagreiðsla fari fram á þessu ári. Vil ég því skjóta því til hv. flm., hvort þeir geti ekki fallizt á til samkomulags, þar sem nú stendur nærri útfærslu á kosningarréttinum, að fresta atkvgr. þar til stj. skrbreyt. verður endanlega samþ. Ef þeir geta þetta ekki, og gert verður ráð fyrir, að þjóðaratkvgr. fari fram á þessu ári, þá vil ég benda á, að ekki kemur til nokkurra mála að láta þessa atkvgr. fara fram samhliða væntanlegum þingkosningum í júlímánuði. Það væri allt of skammur tími fyrir báða aðila til þess að reifa málið fyrir þjóðinni. Þess vegna skýt ég máli mínu til hæstv. stj., ef þáttill. verður samþ., að hún fresti atkvgr. til haustsins, en láti hana ekki fara fram með svo skömmum fyrirvara eins og ef hún ætti að vera strax í júlí.

Annars vildi ég heyra undirtektir hv. frsm. um, hvort ekki væri eðlilegt, að þessum nýja kjósendahópi yrði gefið tækifæri til þess að láta álit sitt í ljós um þetta mál, þar sem ekki yrði á því lengri dráttur en fram á næsta ár.

Ólafur Thors [óyfirl.]: Það var eitt atriði í ræðu hv. þm. Borgf., sem ég vildi svara lítilega. Hann sagði, að við flm. hefðum viðurkennt, að við hefðum farið villir vegar með flutningi þessa máls. Ég neita því fyrir mína hönd að hafa farið hér með rangt mál. En það eru hér á Alb. menn eins og hv. þm. Borgf., hv. þm. Ísaf. og hv. þm. Str., sem ekki viðurkenna sannleikann. Þeir viðurkenna ekki þann sannleika, að drukkið sé ólöglegt vín í landinu. Þeir viðurkenna ekki þann sannleika, að bannið er orðin þjóð-

arskömm og því beri að afnema það — og það strax. Þetta vildi ég fá skjalfest.

Um hitt er ég hv. þm. Borgf. sammála, að ekki sé rétt, að þjóðaratkv. fari fram um leið og þingkosningar í júlí næstk. En það er ekki af sömu ástæðu sem hann. Það er ekki af því, að ég telji ekki málið nægilega reifað og athugað, heldur hitt, að málið fær eðlilegri og réttlátlegri afgreiðslu, ef atkvgr. fer fram sérstök, ella mundi bannhræsnin vaða uppi í sambandi við þingkosningar.

Að öðru leyti, hvort ekki væri rétt að fresta atkvgr. þar til stj. skr. yrði endanlega samþ., þá segi ég fyrir mitt leyti, að ég gæti þess vegna fallizt á þessa till. að ég óttast ekki, að hinn nýi kjósendahópur mundi halda hlífiskildi yfir bannlögnum, því að hinir yngri menn eru yfirleitt opinskáir og hreinskilnir. Ég mundi þess vegna geta aðhyllzt þessa till., ef ég teldi, að það orkaði tvímælis, hvort bannlögin yrðu úr gildi numin eða ekki. En það þarf ekki til, ég veit, að þjóðin er á móti banni. En ég sé ekki ástæðu til að fresta atkvgr. til næsta árs; það hefði aðeins þau áhrif, að lengur yrði drukkið ólöglega í landinu, og því er réttast að láta atkvgr. fara fram á þessu ári.

Flm. (Steingrímur Steinþórsson): Ég hefi litlu að svara út af þeim orðum, sem féllu. Ég er sammála hv. þm. Borgf. um, að ekki sé rétt, að þjóðaratkv. fari fram samtímis alþingiskosningum, heldur verði það alveg sérskiðið.

Um hitt atriðið, hvort við flm. gætum ekki fallizt á að fresta atkvgr. til næsta árs, þá get ég ekki sagt um álit hinna flm. á því, þar sem ég hefi ekki haft aðstöðu til þess að bera mig saman við þá. En ég tel sjálf sagt að hraða afgreiðslu málsins sem mest má verða, því að dráttur á afgreiðslu þess yrði ekki til að bæta það ástand, sem nú er. Ég held, að heppilegast verði, frá hvaða sjónarmiði, sem það er skoðað, að útkljá þetta mál sem allra fyrst. Það má að vísu segja, að eðlilegra væri að biða þar til stærri hópur landsmanna heldur en þeir, sem eru 25 ára eða eldri, fengju að láta í ljós álit sitt á þessu máli, en ég tel þetta ekkert aðalatriði. Bannlögin voru sett af þeim

mönnum, sem þá höfðu kosningarrétt, og því ekki óeðlilegt, að nú ráði sama aldurstakmark og þá. Ég get því ekki fallið á að fresta atkvgr. til næsta árs.

Annars er ég undrandi á því, að hv. þm. skuli setja afgreiðslu þessa máls í samband við stjkskr., því að þó að líklegt sé, að hún verði samþ. í því formi, sem hún nú hefir, þá er ekki vitað um það, hvernig næsta þing verður skipað, sem á að koma saman eftir þingrofið. Og þó að sterkar líkur séu til þess, að það þing samþykki stjkskr., þá er engin vissá fyrir því enn sem komið er.

Þess vegna er óeðlilegt að setja afgreiðslu þessa máls í samband við önnur mál, sem gætu tafið það ekki aðeins um eitt ár, heldur ef til vill um fleiri ár.

Ég held því, að hv. þm. Borgf. vilji með þessu hindra, að þjóðarviljinn komi í ljós í þessu máli, og það teldi ég illa farið. Mér sýnist rétt að hraða afgreiðslu málsins sem mest og láta fram fara þjóðaratkvæði í haust, ef þáttill. verður samþ. Ég sé svo ekki ástæðu til að lengja umr. um þetta meira en orðið er.

Pétur Ottesen [óyfirl.]: Ég verð að segja út af þeim orðum, sem hv. þm. G.-K. lét falla í garð okkar þriggja dm., hv. þm. Str., hv. þm. Ísaf. og mín, sem andmæltum frv., að við getum verið upp með okkur út af því, að svona mikið tillit skuli vera tekið til mótmæla okkar gegn meðferð og afgreiðslu þessa máls, án þess að það yrði borið undir atkv. þjóðarinnar. Ég votta hv. flm. þakkir fyrir að hafa tekið svo mikið tillit til okkar, að þeir hafa nú fallið á að fara þá einu leið, sem sæmilegt var að fara, að láta fram fara þjóðaratkv. áður en endanleg ákvörðun yrði tekin.

Það þýðir ekkert fyrir hv. þm. að tala um, að við þversköllumst við að viðurkenna sannleikann. Hv. flm. hafa viðurkennt þann sannleika, að ósæmilegt væri og með öllu óverjandi að útkljá þetta mál án þess að bera það undir þjóðina. Þeir hafa viðurkennt það með flutningi þessarar þáttill.

Út af því, sem hv. þm. sagði um bannhraesni, skal ég taka fram, að mér finnst óþarfi að fella dóm fyrirfram um það, hvernig kjósendur greiði atkv. í þessu

máli. Mér sýnist það ósæmandi af hv. þm. að telja alla mótspyrnu gegn afnámi bannlaganna byggða á hraesni, en hina, sem fylla flokk andbannmanna, hreina af slíku. Það er óþarfi af hv. þm. að gera upp á milli manna á þennan hátt.

Um þátttöku hinna yngri manna veit hv. þm. ekkert fremur en ég. Ég hygg, að meðal þeirra verði skiptar skoðanir alveg eins og meðal eldri manna. Hitt væri ekki nema eðlilegt, að beðið væri eftir þeim flokki manna, sem nú öðlast mjög bráðlega kosningarrétt, svo að þeim yrði gefinn kostur á að láta skoðun sína í ljós. Ég ber þá virðingu og fagna svo þessum mönnum upp í kjósendahópinn, að ég vil unna þeim þess að taka þátt í afgreiðslu þessa stórvægilega máls, þar sem ég sé ekki, að því liggi það á, að það mætti ekki biða eitt ár.

Sumir menn sjá aðeins gull og græna skóga, bara ef bannlögin yrðu afnumin. Ég vona allt hið bezta í þessu efni, en það get ég fullyrt, að ekki yrði við minni erfiðleika að striða, þó bannlögin yrðu afnumin, heldur en nú er, þó ófullkomin séu.

Hv. 1. þm. Skagf. talaði um, að ekki væri víst, að stjórnarskráfrv. næði samþykki á næsta þingi. Ég geng þó alveg að því visu, að það verði samþ. Þótt sárafaár raddir heyrast um, að þeir vilji haga afgreiðslu þess öðruvísi en samkomulag hefir orðið um, þá stendur þó svo sterkur þingvilji að því samkomulagi, að það er fyrirfram víst, að það verður samþ. Það mál dregur því ekkert úr því, að rétt sé að biða eftir því, að þessir ungu kjósendur geti öðlazi þátt í atkvgr. Ég vil því leyfa mér að koma fram með brtt., þess efnis, að atkvgr. verði frestað fram á árið 1934, og leyfi mér því að afhenda hæstv. forseta skrifl. brtt. um þetta. En jafnframt skal ég geta þess, að brtt. er eingöngu fram komin til þess að gefa hinum ungu kjósendum, sem væntanleg stjórnarskrá veitir atkv.rétt, tækifæri til að taka þátt í atkvgr., en hún er ekki fram komin af neinni tilhneigingu til þess að slá málinu á frest.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 852,1) leyfð og samþ. með 25 shlj. atkv.

Þjóðaratkvæði um aðflutningsbann á áfengi.

Lárus Helgason: Það var hv. þm. Borgf., sem þóttist vera mjög glaður yfir þeirri viðurkenningu, er hann taldi, að við, sem fluttum frv., hefðum sýnt sér. Ég þarf nú reyndar ekki að svara þessu, hv. þm. G.-K. hefir gert það svo rækilega. Ég hafði nú raunar haldið, að hv. þm. Borgf. væri ekki sérlega hætt við monti, en mér fannst þó nærri því, að það gæðist þarna upp. En ég get vel unnað honum ánægjunnar af því að hafa dregið þetta frv. á langinn með málþófi, sem hann hefir viðhaft í því eins og mörgum öðrum málum. Við, sem fluttum frv., vildum hvorki tefja önnur mál né heldur lengja þingið að mun með málþófi. Og af þessum ástæðum knúðum við það ekki fram. Það var þó vitað, að hægt var að koma því í gegnum þessa deild, þrátt fyrir málþóf hv. þm. Borgf. og samherja hans í þessu máli.

Hvað því viðvikur að fresta atkvgr. um ár, þá er það skiljanlegt frá sjónarmiði hv. þm. Borgf., að hann vilji það, þar sem hann er ánægður með ástandið eins og það er. En það er einkennilegt, hvað hv. þm. Borgf., sem þó er glöggur maður á ýmsum sviðum, missýnist þarna. Hann vill sjáanlega láta menn fá meiri æfingu í því að brugga og smygla inn. Hann ætti þó að geta séð, að ástandið er vont og fer æ versnandi. Það hefir sýnt sig hér sem annarsstaðar, að bannið hefir gefizt illa, enda er hér heldur ekki um fullkomnið hann að ræða, þar sem við vorum neyddir til að leyfa innflutning á Spánarvínnum. Er óskiljanlegt, að nokkur vilji halda slíku ástandi við, enda er vonandi, að Alþ. sýni, að það er ekki ánægt, og samp. till. þessa.

Bergur Jónsson: Ég var einn af flm. frv. til áfengislaga í vetur og er einn af þeim 3 flm. þess frv., sem jafnframt eru meðflm. að till. um þjóðaratkvæði. Ég verð því að gera nokkrar aths. við ræðu hv. þm. Borgf., sérstaklega að því er snertir ummæli hans um ástæður fyrir því, að till. er fram komin. Að visu hafa þeir hv. þm. G.-K. og hv. þm. V.-Sk. mótmælt því, að um nokkurt afturhvarf sé að ræða frá hálfu okkar flm. frv., þótt við bæði flytjum og fylgjum till. þessari, og get ég alveg tekið und-

ir þau mótmæli. Það er líka tekið fram í grg., að þessi till. sé flutt til samkomulags. Og að við, sem frv. fluttum, gátum gengið inn á þetta, stafar af því fyrst og fremst, að við vissum, að frv. mundi ekki fá framgang í Ed. og að vafasamt var um afgreiðslu þess í Nd. En afstaða okkar flm. til málsins er fyrir því óbreytt. Svo er a. m. k. um mig og meðnm. mína í hv. allshn. Nd. Annars er það álit mitt, að ef þm. telja það sjálfir rétt að afnema bannið, þá eigi þeir að gera það upp á eigin spýtur, eins og þeir yfirleitt í öllum málum eiga að gera það, sem þeir álita réttast og sannast og þjóðinni hollast, en standa síðan eða falla á gerðum sínum, ef þjóðinni mislíka gerðir þeirra. Aðstaðan til þessa máls hefir mjög breytzt frá því, er bannlögin voru sett 1909. Vini var veitt inn í landið, og var það gert án þess að leitað væri þjóðaratkv. um það, þegar Spánarvínaundanþágan var veitt. Og þótt þetta sé kallað afnám bannlaganna nú, þá er breyt., sem gerð verður, sízt meiri en sú breyt., sem þá var gerð. En það er annað, sem hvetur mig til að fylgja því, að þessi leið sé farin. Þó þingið samp. afnám bannlaganna með miklum meiri hl., þá mun aldrei fást friður um þetta mál fyrr en leitað hefir verið þjóðaratkv. Það er helzta ástæðan fyrir því, að ég get verið með því, að sú leið sé farin, að ég tel óheppilegt, að sifelldar deilur verði um málið. En það, sem hv. þm. Borgf. heldur, að sé ástæðan fyrir því, að þessi till. er fram komin, er hreinn misskilningur, sem ég fyrir mitt leyti mótmæli. Ræðuhöld hans um málið hefi ég ekki heyrt, því ég var veikur þegar málið var til umr. í hv. Nd., svo röksemdir hans geta engin áhrif hafa haft á mínar skoðanir. Ég get ekki gengið inn á það að fresta atkvgr. unz stjkskr. verður samp., sem hún að visu væntanlega verður. Fyrst má þess geta, að bannl. voru sett á af mönnum 25 ára og eldri, eins og nú er, og þó höfðu konur þá ekki kosningararrétt. Þetta er þó ekki stórt atriði. En þó að óskað sé, að aldurstakmarkið færist niður við þessa atkvgr., þá er þó óþarfi að koma með till., er frestar atkvgr. Það má breyta till. þannig, að atkv. greiði allir þeir, sem kosningararrétt hafa í bæja-

Þjóðaratkvæði um aðflutningsbann á áfengi.

og sveitamálum. Er þá að fullu fullnægt kröfu hv. þm. Borgf. Ég mun því bera fram og afhenda hæstv. forseta skrifl. brtt., sem tryggir það, að atkvgr. geti farið fram á þessu sumri og fullnægt þó vilja hv. þm. Borgf.

Ég tel óþarft að fresta þessari atkvgr. fram til hausts. Hægara og ódýrara er að láta hana fara fram samtímis kjördæmakosningu þm. En annars er það framkvæmdaatriði, sem stj. getur ráðið fram úr, ef till. nær samþykki. Leyfi ég mér svo að leggja fram umgetna brtt.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 852, II) leyfð og samþ. með 24 shlj. atkv.

Guðrún Lárusdóttir: Ég er ein í hópi þeirra manna, sem telja það rétt, að þjóðin skeri úr um þetta mál. Ég verð að líta svo á, að þessi löggjöf varði hvern einstakling þjóðarinnar allra l. mest. Bannlöggjöfin gripur inn í svo að segja líf hvers einasta manns og verkar inn fyrir vé hvers heimilis. Ég tel því óforvaranlegt að láta ekki heimilin og einstaklinga þeirra skera úr um þessa löggjöf. En þetta er nú einmitt það, sem liggur fyrir, og þarf því ekki að ræða það frekar. Ég verð að telja, eins og hv. þm. Borgf., að ekki sé heppilegt að knýja þetta mál fram í einum hveli. Þjóðin þarf að fá tíma til þess að hugsa málið og átta sig á því, áður en hún sker úr um það. Málið er ekki eins einfalt og margur hyggur. Það er margt, sem kemur til greina og athugunar þarf við, áður en sagt verður já eða nei. Mörg framkvæmdaatriði þarf að hugsa og kynna þjóðinni, áður en hún fellir úrskurð sinn. En til þess þarf mikinn undirbúning, er kostar tíma og málinu má ekki skjóta óundirbúnu undir úrskurð þjóðarinnar.

En hvað vill svo þjóðin? Um fleiri leiðir er að velja. Sumir vilja eflaust ótakmarkaðan innflutning og frjálsa sölu. Aðrir vilja innflutning, en takmörkun á sölunni, líkt og nú er. En ég geri þó ráð fyrir því, að langmestur hluti þjóðarinnar vilji algert bann og betra eftirlit með ólöglegri sölu. Þegar því þetta viðkvæma mál er lagt undir úrskurð þjóðarinnar, er nauðsynlegt, að

það sé borið fram á þann hátt, að vilji þjóðarinnar um hinar ýmsu leiðir geti sýnt sig eins og hann er. Þeir, sem vilja veita vínflóðinu óhindrað yfir landið, vilja fá brennivinstunnurnar á stokkana, aftur staupasölu og annað því tilheyrandi, verða að geta látið þann vilja sinn koma fram. Þá verða þeir menn einnig að geta sýnt sinn vilja, sem vilja takmarka söluna með einkasölu og takmörkuðum útsölustöðum. Og enn verða þeir, sem vilja bann og betra eftirlit, líka að fá tækifæri til að segja sitt álit, eins og allir aðrir. Þessu vil ég beina til Alþ. Og ég vil æskja þess, að það líti sem ég á þetta mál, að það þurfi betri undirbúning en það enn hefir fengið og að ekki megi slengja því undir úrskurð kjósendanna að þeim óviðbúnum. Ég skal engu um það spá, hversu atkv. falla um þetta mál. Ég tel víst, að margir verði með afnámi bannlaganna. En einnig veit ég það, að margir verða á móti. Ástandið er vont eins og það er nú. Ég viðurkenni það. En er hægt að vænta þess, að það verði betra, þegar bannlögin eru úr sögunni? Þetta er sú spurning, sem kjósendurnir verða að gera sér ljóst, hvernig beri að svara, áður en þeir greiða atkv. Og hér er um svo viðáttumikið mál að ræða, að til þess að öðlast rökfasta sannfæringu um það þarf mikla umhugsun og mikinn tíma. Þess ber líka að gæta, að bannl. hafa fengið þá mestu andstöðu, sem nokkur l. hafa fengið. Sumir, og það flokkur manna, hafa talið sér það beinlinis heiður að þverbrjóta þau. Bannlögin hafa því aldrei fengið að njóta sín í framkvæmd, eins og til er ætlazt um öll önnur l. Hv. þm. V.-Sk. sagði, að þau hefðu reynzt illa í öðrum löndum. Ég veit nú ekki, við hvaða lönd hann hefir átt. Ég skal þó ekki deila við hann um þetta. En það veit ég þó, að þrátt fyrir alla þá miklu andstöðu, sem bannl. hafa hvarvetna fengið, þar sem þau hafa verið sett, þá hafa þau þó komið miklu góðu til leiðar. Því til sönnunar skal ég, með leyfi hæstv. forseta, lesa upp kafla úr grein, er ég hefi þýtt úr ensku blaði, Christian Herald. Er það viðtal, sem fregnritari þess hefir átt við Evangelina Booth, dóttur hins fræga stofnanda Hjalpræðishersins, William

Þjóðaratkvæði um aðflutningsbann á áfengi.

Booths. Hún hefir starfað um langan tíma í Ameríku og kynnt áhrifum bannsins þar. Er fróðlegt að heyra álit hennar, sem sýnir, að bannið hefir þrátt fyrir allt reynzt allt annað en illa í Bandaríkjunum. Blaðamaðurinn spyr dóttur Booths, hvaða áhrif bannið hafi haft í Bandaríkjunum. Hún svarar svo:

„Í baráttu minni við áfengisbólið hefi ég farið víða um heim. Um gervallt Stóra-Bretland og meginlandið, um Canada, alla leið til Clondyke. Í 25 ár hefi ég verið í Bandaríkjunum, svo mér hafa gefizt næg tækifæri til þess að athuga ástandið, bæði áður og eftir að bannið var lögleitt. Þær athuganir gefa mér tilefni til að fullyrða, að aðflutningsbannið hefir komið mjög miklu góðu til leiðar fyrir Bandaríkin“.

Blaðamaðurinn furðar sig mjög á þessu. Hann hefir tíðast heyrt allt öðru haldið fram í blöðunum, því mikill styr hefir staðið um bannið í Ameríku. Hann hefir heyrt talað um „gömlu góðu dagana“, þegar vínverzlunin var frjáls og knæpur voru á hverju strái. En um „gömlu góðu daga“ kemst kommandör Booth svo að orði:

„Menn tala mikið um þá og margir hæla þeim. En sannleikurinn er sá, að það voru voðalegir tímar, fullir af eynd og þjáning ofdrykkjunnar. Á hverju laugardagskvöldi tindum við dauðadrukka menn og konur, alveg ósjálfhjarga, upp úr götúræsunum. Við höfum sent burðarmenn með börur, sem þessir manngarmar voru lagðir í og bornir inn í hæli Hjálpræðishersins. Þar fengu þeir að sofa úr sér án þess að eiga á hættu ýmist að verða drepnir, eða þá rændir allra seinustu aurunum, væru þeir nokkrir til í vösum þeirra. Burðarmennirnir entust ekki til starfsins. Við urðum brátt að fá vagna og kerrur. Það var alls ekki óvanalegt að þeir yrðu 1200—1300, sem bornir voru í hæli vort á einu kvöldi. En bannið breytti flönni mjög fljótt og færði hana niður í 400, og 12 árum eftir að bannið var lögleitt voru þeir aðeins 7 talsins“.

Það er of langt að lesa þetta allt upp. En hún segir síðar, að drykkjuskapurinn hafi minnkað um 60%, og þakkar hún það eingöngu banninu.

Ennfremur segir hún svo í áminnztu

viðtali við blaðamanninn frá Christian Herald:

„Aðsókn heimilisleysingja á hæli vort hefir minnkað um 50%. Barnadauði hefir minnkað ótrúlega. Og síðastl. ár höfum vér ekki rekið oss á neina móður, sem í öläði hefir deytt barnið sitt, en áður var það mjög títt.“

Berum þetta svo saman við ástandið eins og það var á meðan vér hörðumst við knæpunar og drykkjuskapinn“.

Ég gat ekki stillt mig um að lesa þetta hér, þegar ég hefi heyrt því haldið fram á lögþingi þjóðarinnar, að bannið hafi engu komið til leiðar í öðrum löndum. Þarna hafa þó menn og konur losnað undan fargi Bakkusar, einmitt fyrir bannið.

Nú kynni einhver að segja, að þetta komi okkur Íslendingum ekki við, af því að aðstaða hér sé öðruvísi. En munu þeir þó ekki æðimargir, einnig vor á meðal, sem hafa beðið stórtjón á sál og líkama vegna vinnautnarinnar? Ég held því hikaust fram, að þeir, sem vilja afnema bannlögin, verði að sjá þjóðinni fyrir einhverju í stað þeirra, sem geti forðað henni frá ógæfunni, sem ég tel, að hljóti að leiða af afnámi þeirra.

Haraldur Guðmundsson [óyfirl.]: Ég vil taka undir það með hv. 6. landsk., að ég hefði kosið, að þessi till. hefði verið öðruvísi samín. Ég er henni sammála um, að það sé að sumu leyti að spyrja kjósendur út í hött, að láta þá greiða atkv. samkv. þessari þáltill. Vitanlega er hér um þrennt að ræða. Fyrst það, hvort menn vilja hafa löggjöfina óbreytta eins og hún er. Í öðru lagi vilja sumir breyta henni, og í þriðja lagi vilja sumir fella hana algerlega niður, og hafa ekki þau bannlög eða bannlagaslitur, sem nú eru. Það er því réttara að spyrja kjósendur á þrennan hátt um álit sitt um það, hvað beri að gera við bannlögin, samkv. því, sem sagt hefir verið, heldur en að skjóta málinu undir dóm alþjóðar samkv. þáltill. Þó mun ég ekki greiða atkv. á móti henni í þeim búningi, sem hún er, því að ég tel, að þessu máli sé svo komið, að óhjákvæmilegt sé að fá þjóðarúrskurð um það, hvort halda beri í því áfram á þeirri braut, sem nú er farin. Sé svo, sem

Þjóðaratkvæði um aðflutningsbann á áfengi.

andbanningar halda mjög á lofti, að meiri hluti þjóðarinnar sé snúinn frá að reyna að hefta innflutning og neyzlu áfengis á þann hátt, sem gert er með áfengislöggjöfinni, þá verðum við, sem erum annarar skoðunar um málið, auðvitað að taka því. Það er ekki við því að búast, að hægt sé að halda uppi slíkum lögum sem þessum, ef meiri hluti þjóðarinnar er á móti því. En ég hygg nú, að svo sé ekki. Ég fylgi því, að málið verði útljás á þann hátt, sem ég hefi tekið fram, af því að ég hygg, að meiri hl. þjóðarinnar vilji halda við hömlum á innflutningi og sölu áfengra drykkja, eða jafnvel auka þær.

Það hefir því miður sýnt sig, að framkvæmd bannlaganna hefir verið þýsna slægleg hér á landi með köflum. Og ég er vondaufur um þátttöku almennings um framkvæmd bannlaganna og eftirlit með þeim, ef ekki liggur fyrir bein yfirlýsing um vilja kjósenda í landinu í þessu efni. Ef samþ. verður með þjóðaratkvæði að haggja ekki að neinu leyti þeim áfengislögum, sem nú gilda, þá álit ég, að þar með sé hæstv. ríkisstj. á herðar bundinn sá skyldubaggi, að taka þann þjóðarvilja til greina og stuðla að því, að löggjöfin verði í heiðri haldin.

Ég hefi nú gert grein fyrir því, hvers vegna ég vil stuðla að framgangi þessarar till., þótt ég hefði heldur kosið, að hún hefði verið samin á annan veg.

Ég vil beina þeirri ósk til hæstv. stj., að hún láti haga þannig almennri atkvgr. um þetta mál, að hún yrði ekki samtímis kosningu til Alþingis. Vildi ég einnig, að hæstv. stj. segði um þetta áður en atkvgr. fer hér fram um till., og að hún vildi einnig samþ., að atkvgr. sé ekki hraðað, heldur dregin nokkuð, til þess að gefa mönnum nokkurn tíma til að átta sig á málinu betur, áður en gengið er til atkv. um endanlega úrlausn þess. Ég er því sammála hv. þm. Borgf. um að fresta atkvgr. til ársins 1934. Hinsvegar sé ég ekki fært að gera ráð fyrir því, að þetta biði þangað til stjkskrbreyt. er samþ. og staðfest í annað sinn, enda er engin þörf á því. Ef brtt. hv. þm. Barð. væri samþ., þá væri séð fyrir því, að þeir, sem fá kosningarrétt við stjkskrbreyt., fengju atkvæðisrétt um þetta. En ef ætti að fresta

atkvgr. þangað til, þá yrði hún ekki framkvæmd fyrr en haustið 1934, ef ekki á að hafa hana um háannatímamann sumarið 1934.

Ég get því greitt atkv. með báðum brtt., sem hér hafa komið fram, með till. hv. þm. Borgf., um að í staðinn fyrir „á þessu ári“ komi árið 1934. Og með till. hv. þm. Barð., um að þeir megi greiða atkv., sem kosningarrétt hafa í málum sveitar- og bæjarfélaga.

Um bannlögina og afleiðingar þeirra fyrir þjóðina skal ég ekki ræða hér, þótt ýms ummæli hafi fallið um þau, sem ástæða væri að mótmæla. En þá herra, sem svo mjög ámæla bannlögnum og harma yfir ástandinu í áfengismálum hér á landi, bið ég minnst þess, hvernig hljóðið er í þeim löndum, sem engin bannlög hafa. Sízt er minna kvartað um ástandið í áfengismálum, heldur miklu meira, þar, sem engar hömlur eru lagðar á meðferð áfengisins.

Jón Auðunn Jónsson: Ég vildi aðeins benda hv. þm. Borgf. á það, að með samþykkt brtt. hv. þm. Barð. er þeim tilgangi náð, sem hann sagðist hafa með sinni brtt., sem sé, að þeir kjósendur, sem atkvæðisrétt hafa, ef stjkskr. verður endanlega samþ. — þeir, sem eru 21 árs eða eldri — geta þá greitt atkv. um þetta mál.

Hinsvegar vil ég eindregið óska þess, að atkvgr. verði fremur hraðað, af þeirri ástæðu sérstaklega, að ef atkvgr. gengur á móti bannlögnum, sem ég hygg og vænti, að muni verða, þá er ekki gerandi leikur að því að hafa af ríkissjóði þær miklu tekjur, sem hann vissulega gæti haft af einkasölu á víni fram yfir það, sem nú er.

Ef breyt. á stjkskr. verður samþ., sem væntanlega verður, þá verða að sjálf-sögðu kosningar í sumar. Og til athugunar vil ég benda hv. þm. Borgf. á það, að alls ekki er það útilokað, að aukapring verði háð seinni part þessa sumars, og nýjar kosningar fari svo fram í haust. Þannig getur það komið til, að þeir kjósendur kjósi á þessu ári, sem fá kosningarrétt þegar stjkskrbreyt. væntanlega verður samþ. En til þessara tveggja þingkosninga þarf ekki að koma til þess að

Þjóðaratkvæði um aðflutningsbann á áfengi. — Sútunar- og skófatnaðarverksmiðja.

kosningarétturinn miðist við 21 árs aldur, ef till. þeirra hv. þm. Barð og hv. 2. þm. Skagf. verður samþ.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Í tilefni af fyrirspurn hv. þm. Seyðf. læt ég þess getið, að ef till. verður samþ., þá mun stj. láta fram fara atkvgr. að haustinu (HG: Nú í haust?). Já, og stj. mundi ekki sameina þessa atkvgr. almennum alþingiskosningum. Svo mun verða með þetta farið, nema þingvilji um annað komi í ljós.

ATKVGR.

Brtt. 852,I felld með 22:13 atkv.

— 852,II samþ. með 22:2 atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 26:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afrgr. sem ályktun Alþingis (A. 855).

18. Sútunar- og skófatnaðarverksmiðja.

Á 50. fundi í Nd., 11. apríl, var útbýtt:
Till. til þál. um innlenda sútnar- og skófatnaðarverksmiðju (A. 393).

Á 51. fundi í Nd., 12. apríl, var till. tek-
in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 52. fundi í Nd., 18. apríl, var till. tek-
in til fyrri umr.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Því er mikið lýst í grg. till., að þó mjög sé áfátt hagnýtingu íslenzkra hráefna, þá sé einna lakast komið um hagnýtingu innlendra skinna, hvort sem um notkun innanlands er að ræða eða til þess að auka verðmæti þeirra á erlendum markaði. Þörfin til þess að stuðla að fullkomnari hagnýt. skinna liggur í augum uppi, ekki sízt ef athugað er, að til þess að vinna við skófatnaðargerð, reiðtýgi, aktýgi, bókbænd, hanzka og fleira, eru vörur fluttar inn í landið fyrir allt að 2 millj. króna og gúmmivörur fyrir 750 þús. kr. Nú er svo farið, að

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

þrátt fyrir þennan mikla innflutning á skinnnum og vörum til þesskonar iðnaðar, þá er í landinu sjálfu framleitt miklu meira en nóg til þess að fullnægja þörfunum. En skilyrðin eru ekki fyrir hendi til þess að nota sér það til hlítar, því að bæði vantar sútnarverksmiðju og skófatnaðarverksmiðju. Reyndar er til lítill vísir til þessara framkvæmda, sem nokkrir menn standa fyrir og miðar að því að vinna að sauðskinnnum, svo að þau geti orðið verðmætari og hæfari til útflutnings á erlendum markaði. S. Í. S. á Akureyri hefir einnig hafizt handa um litla viðleitni til þess að vinna úr stórgripaskinnnum ýmsa nytsama hluti, einkum reiðver og aktýgi. Það er öllum ljóst, hve mikið fjárhags- og atvinnuspursmál það er, að við verðum færir um að taka í vör-
hendur allt það, sem þarf til framleiðslu á skinnavörum, og útvegum þeirra tækja, sem til þess þarf. Það, sem helzt knýr á, að eitthvað verði framkvæmt í þessum efnum, er, að skinnavara sú, sem við flytjum út, er að heita má verðlaus. Auk þess eru afleiðingar verðfallsins, sem sérstaklega er á landbúnaðarafurðum og birtast í skorti erl. gjaldeyris, sem spara verður eins og unnt er, og þá með takmörkun innflutnings. Því verður ekki mótmælt, að hagnýting íslenzkra afurða til þess að fullnægja öllum þörfum er nauðsynjamál, og við megum ekki láta undir höfuð leggjast að sýna framtak og dugnað í þessum efnum, því að fyrst og fremst er þetta atvinnu- og iðnrekstrar-
spursmál, og að öðru leyti verður það til þess að auka verð á skinnnum. Í þriðja lagi sparar það oss erlendan gjaldeyri og í fjórða lagi má skoða það sem nauðvörn gegn þeirri skatta- og innilokunarstefnu, sem nú gengur um öll lönd og knýr þjóðirnar til þess að búa sem bezt að sínu. Þetta eru nú ástæðurnar til þess, að við hv. þm. Str. höfum borið fram þessa till. um, að ríkisstj. láti rannsaka, hvaða kostnað það hefði í för með sér að setja á stofn sútnarverksmiðju og hvort hún gæti fullnægt þörf landsmanna, og enn-
fremur, ef henni yrði komið á fót, hvernig muni gefast að vinna úr sauðskinn-
um til þess að þau verði útflutningshæf. 2. liður till. fer fram á það, að rannsókuð verði skilyrði fyrir því að koma á fót

skófatnaðarverksmiðju, því að langstærsti liðurinn í skinnainnflutningnum er einmitt skófatnaðurinn. Í 2. lið er gert ráð fyrir, að stjórnin hefjist handa og stuðli að stofnun félagsskapar, sem svo hrindi þessu af stokkunum. Þar er og bent á, hverjir séu líklegastir til að taka að sér forstöðuna, og að stjórnin leggi fram fé til þess að koma þessum fyrirtækjum á fót, öðru eða báðum, ef sami félagsskapur stendur þar að baki, en um það verður hagað til eins og bezt lætur.

Þannig höfum við hugsað okkur, að þessi félagsskapur yrði byggður upp og að hæstv. stj. hafi forgöngu um þessa hluti. En það er trú okkar flm. þessarar till., að bezt og varanlegast verði framgangi þessa máls borgið með því, að greitt sé fyrir því, að einstaklingsframtakið geti tekið að sér forustu í þessu efni, að koma upp og starfrækja slíka verksmiðju. En takist þetta ekki, er gert ráð fyrir því, að stj. leggi fram fyrir næsta þing till., sem feli í sér lausn á þessu máli. En við flm. væntum, að til þess þurfi ekki að koma, heldur verði hægt að mynda félagsskap til þess að hrinda þessu nauðsynjamáli í framkvæmd. Og við vonumst eftir, að það fái góðar undirtektir, bæði hér á hæstv. Alþ. og líka hjá einstökum mönnum og félögum, að landsmenn snúist vel við málinu og leggi fram fé og krafta til framkvæmda.

Ég geri ekki till. um að visa málinu í n., því að það liggur mjög ljóst fyrir. Hinsvegar munum við flm. ekki hafa neitt við það að athuga, ef hv. d. álitur það réttara.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. visað til síðari umr. með 16 shlj. atkv.

Á 54. fundi í Nd., 21. apríl, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 15 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 52. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 393).

Á 54. fundi í Ed., 24. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 55. fundi í Ed., 25. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. visað til iðnn. með 10 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 84. fundi í Ed., 30. maí, var fram haldið fyrri umr. um till.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 9 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. visað til síðari umr. með 10 shlj. atkv.

Á 85. fundi í Ed., 31. maí, var till. tekin til síðari umr.

Jónas Jónsson: Þetta mál hefir verið hjá iðnn., og hefir hún ekki enn skilað álit í því, enda hafði nefndin ekki búið til við, að í dag færi fram síðari umr. um till. En ég vil samt taka fram ýmsar upplýsingar, sem n. hefir aflað sér um þetta mál og ekki hafa komið fram áður. Þetta mál er borið fram af mikilli trú, bæði innan þings og utan, en því miður verð ég að segja það, að upplýsingar þær, sem n. fékk, staðfesti ekki vonir flutningsmanna. Ég vil þá skýra frá vitnisburði 4 manna, sem n. hefir borið þetta mál undir. Þetta voru menn, sem vegna atvinnu sinnar og þekkingar hafa sérstaklega góða aðstöðu til þess að gefa upplýsingar í þessu máli.

Sá fyrsti, sem n. talaði við, var aðal-eigandi skóverzlunar Lárusar Lúðvigs-sonar. Hann tjáði okkur, að skófatnaðargerð úr íslenskum skinum væri ekki álitlegt fyrirtæki. Nú væri gert þar í sambandi við verzlunina talsvert af inniskóm handa konum, en ekki úr íslensku skinni, heldur erlendu. Hann taldi þessa

Sútunar- og skófatnaðarverksmiðja.

skógerð verndaða af innflutningshöftunum, og mér skildist á honum, að henni yrði hætt, þegar innflutningshöftunum yrði létt af. Hann hafði ekki trú á því, að nokkuð verulegt yrði unnið af skófatnaði úr íslenskum skinnnum, þó að hér kæmist upp stór og fullkomin sútunarverksmiðja. Í skó þá, er mest eru notaðir, eru höfð öðruvísi skinn. Ég spurði, hvort sólaleður væri ekki mikið notað á viðgerðarstofu hans, en hann kvað það lítið og allt útlent, og að ekki væri mikil von til þess, að íslenskt skinn yrði notað í sólaleður að ráði. Hann benti einnig á það, að miklir erfiðleikar eru hér á því að koma upp skógerð, sem sé samkeppnisfær við erlendar verksmiðjur. T. d. væru sumar vélarnar í þessum iðnaði svo „monopoliseraðar“, að þær væru eign verksmiðjanna, sem búa vélarnar til, og ekki seldar, heldur lánaðar. Hann kvaðst hafa reynt að fá slíkar vélar hingað til lands, en vélaeigendurnir hefðu heimtað að mega senda mann með þeim og sett slík skilyrði, að stofnun fullkominar skóverksmiðju hér hefði orðið miklum erfiðleikum bundin. Þessi iðnaður stendur á háu stigi í stóru löndunum; við hann þarf stórfellda tækni, en hér á landi er markaður mjög lítill.

Næst fór n. til Haralds Árnasonar, þess kaupmanns, sem selur einna mest af allskonar fatnaði, þar á meðal kápur kvenna og karla úr allskonar skinnnum. Og svör hans gáfu sízt tilefni til meiri bjartsýni. Úr hans verzlun eru ekki seldar neinar kápur, sem gerðar eru úr íslenskum skinnnum. Áður hafði gengið talsvert út af bílstjóratreyjum úr skinni, en nú, síðan bílar urðu allir lokaðir, er nærri fyrir það tekið, þar sem kápurarnar þykja of heitar.

Þá talaði n. við son Jóns Brynjólfssonar, en þeir feðgar eru með þeim fáu kunnáttumönnum í sútun, sem til eru hér á landi. Var hann nokkru bjartsýnni á þetta mál en þeir tveir, sem n. hafði áður talað við.

Firmað Jón Brynjólfsson hefir um nokkur ár selt dálítið af sútuðum sauðskinnnum til Þýskalands, en við byltinguna í vetur hefir tekið fyrir þá sölu. Sonur Jóns Brynjólfssonar sagði, að hann hefði getað selt dálítið af sútuðum skinn-

um frá sútunarverksmiðju þeirra feðga, einkum í kvenkápur og hefði verið saumað úr þeim hér í Reykjavík, en skinnin lítið selzt erlendis.

Síðast fann nefndin að máli Sigurð Kristjánsson, forstjóra í Sambandi ísl. samvinnufélaga, en hans tilraun var í byrjun á Akureyri, og var þá nokkuð rætt um sútun í sambandi við þá ráðagerð að koma á stækkun á Gefjun, en það hefir verið dregið, þangað til séð verður, hvernig þessari till. reiðir af, því að hann sagði, að ef ríkið ætlaði að fara að setja slíkt fyrirtæki á stofn eða leggja öðrum fram fé til þess, þá væri gagnslaust fyrir aðra að byrja þar á samkeppni. Hann lét það uppi, að engar líkur væru til hagnaðar fyrir bændur að selja sútuð skinn til útlanda, vegna hins háa tolls, sem á þau er lagður þar. Hrávaran, óunnu skinnin, sleppur tolllítið eða tolllaust, en á þau sútuðu kemur svo hár tollur, að þau verða ekki flutt inn í önnur lönd, svo að svari kostnaði. En ráðagerð Sambandsins er sú, að færa út kvíarnar á Akureyri, þar sem nú er byrjað með gærurotun, og koma upp sútun, sem sé nægilega stór til að fullnægja allri þörf innanlands, eins og hún er nú eða verður í náinni framtíð.

Nú hefir deildin tekið málið til loka-meðferðar með því að samþykkja ábyrgð á allmikilli fjárhæð til að stofna sútunarverksmiðju, sem því miður myndi verða ofurefli þeim markaði, sem landsmenn eiga aðgang að.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson) [óyfirl.]: Ég tek til máls vegna þess, að nú á síðasta ári hafa ýmsir menn leitað til stj. um stuðning í þessum efnum, og árangurinn er þegar kominn í ljós með brtt. við fjárlögin, en sá árangur er samt ekki annað en velvilji þingsins. Ég get um margt tekið undir með síðasta ræðumanni, en það þykir mér sárt, hve lítið verður úr íslenskum skinnnum; svo mikið er flutt inn af erlendum skófatnaði og skinnfatnaði, að enginn vafi leikur á því, að mikið gagn mætti hafa af íslenskri framleiðslu á því sviði. T. d. gæti verið gott fyrir skinnæigendur að leggja skinn sín inn og fá aftur fullbúna vöru, en ég er sammála um það, að hér

Sútunar- og skófatnaðarverksmiðja.

eigi ekki að hafa stóra verksmiðju, þar eð hún er eingöngu ætluð til þess að fullnægja kröfum til heimanotkunar. Stærta rannsóknarefni er það, hvað skuli gera við þessi skinn. Ég vil ekki telja það útilokað, að hér geti risið upp skófatnaðargerð, sem framleiði inniskó og jafnvel vinnuskófatnað, þó að eitthvað af hráefni þyrfti að flytja inn til þess. En svo eru líka t. d. hanzkar og töskur, sem margt er gert úr íslenzkum skinnum, sem flutt eru út fyrir sama og ekkert verð, en koma svo inn aftur rándýr. Ég kom í fyrri í þorp eitt í Svihjóð, Malyng í Dölum vestra. Þar var sútunarverksmiðja, ekki stór, en var samt grundvöllur skinnaiðjunnar í héraðinu. Menn lögðu skinn sín í verksmiðjuna og fengu þau fullsútuð, og svo var saumavél til þeirra nota á hverju heimili. Það, sem einkum var gert þar, var fatnaður úr sútuðum og klipptum gærum. Það hygg ég, að auka megi notkun á þeim hlýja og skjólgóða fatnaði hér á landi. Ég ber þess vegna fram brtt. við 1. lið b, og fer hún fram á, að bætt sé inn orðunum „og fleira“, nefnilega að þetta sé ekki bundið við skófatnað eingöngu. Ég álit, að óþarft sé að skýra þetta nánar, því að í orðunum liggur, að hér sé átt við allt, sem unnið verður úr íslenzkum skinnum. Ég skal enn fremur geta þess, að fulltrúar frá Kaupfélagi Suðurlands, Kaupfélagi Borgfirðinga, Mjólurfélagi Reykjavíkur og Sláturfélagi Suðurlands hafa leitað til stjórnarinnar um aðstoð til þessara rannsókna, sem þeir álita mjög æskilegar. Ég tel, að ekki megi seinna hefjast handa við þessa rannsókn, og legg til eins og síðasti ræðumaður, að till. verði samþ.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. frá forsrh. (sjá þskj. 899) leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Jónas Jónsson: Ég vildi aðeins beina því til hæstv. stj. um leið og hún fær málið til meðferðar, að svo framarlega, sem það kemur í ljós, að litill markaður sé í vændum fyrir þessa vörutegund, þá hugsi hún sig tvisvar um áður en hún tekur á sig ábyrgð fyrir menn, sem hafa

máske ekki áttað sig á því, hve litlir möguleikar eru fyrir hendi.

Atvmrh. (Þorsteinn Briem): Ég get tekið undir það með hv. 5. landsk., að í till. er ekki tekið fram um 2 mikilsverð atriði. Annað er gæði og nothæfi skinnanna og hitt sölmöguleikar. En þó að þetta sé ekki sérstaklega tekið fram, þá liggur það í hlutarins eðli, að þetta eru þau undirstöðuatriði, sem verður fyrst og fremst að ganga úr skugga um með rannsókn. Hv. 5. landsk. sagði líka, að ein stór skóverzlun hér í bæ væri ekki trúuð á það, að þessi iðnaðargrein ætti nokkra framtíð fyrir sér hér í bæ. En ég þekki samt aðra stóra skóverzlun, sem er bjartsýnni í þessum efnum. Hefir hún sérstaklega mikla trú á því, að hér megi með góðum hagnaði gera alla venjulega slitskó, leikfímiskó og skó til notkunar inni við úr íslenzkum skinnum. Hæstv. forsrh. benti og á, að innlend skinn mætti og nota til annars en skógerðar, því að hingað væri fluttur inn fyrir stórfé ýmskonar skinnavarningur til klæða og skrauts, og ég get ekki trúað öðru en að vel unnin íslenzk skinn geti komið þar að notum. Við, sem búum í köldu landi, notfærum oss alls ekki sem vera skyldi innlend skinn til klæða á vetrum. Og stöndum vér þar að baki flestum eða öllum þeim þjóðum, er í jafnköldu loftslagi búa.

En þótt hverju heimili, til sveita a. m. k., sé nauðsynlegt að eiga slík hlífðarföt í vetrarhörkum og illviðrum, þá eru þau enn varla til nema á einstöku stað. Stafar það aðallega af því, að menn hafa ekki enn reynt þetta og þekkja vart annan skinnfatnað en útlendan, sem auðvitað er mikils til of dýr allri alþýðu manna. En ef reynslan er einu sinni fengin, þá hugsa ég, að þeir séu fáir, sem ekki vilja eiga hlífðarföt úr íslenzkum skinnum.

Þá er það og kunnugt, að innlend skinn eru ágætlega nothæf til hanzka- og töskugerðar og ýmskonar smáíðnaðar, er gætu sparað oss að miklum mun erlend leðurvörukaup.

Hv. 5. landsk. beindi því til stj. að gæta allrar varúðar um að veita ríkisábyrgð fyrir láni til innlendrar skófatnaðar- eða leðurvöruverksmiðju skv.

heimild í 22 gr. fjárl. Það er ljóst mál, að stj. mun ekki nota þá heimild fyrir en rannsókn í þessu efni er svo langt komin, að vænta má góðs árangurs. Það væri óforsvaranlegt að nota umrædda fjárlagaheimild án undangenginnar rannsóknar. Og m. a. af þeirri ástæðu vona ég, að þáltill. verði samþ.

Guðrún Lárusdóttir: Það er ekkert vafamál, að skinnin má nota til margs, og hafa þm. átt kost á að kynna sér það í vetur, þar sem greinileg sýnishorn um það lágu fyrir fjvn. Það var kona ein, sem sótti um styrk til þess að kaupa vél til þess að sniða íslensk skinn, bæði í hanzka, töskur og fleira. Ég hefi sjálf komið á verkstæði hennar og veit það vel, að hún notar jöfnum höndum íslensk skinn og erlend, og það var ekki hyggilega gert að neita um aðstoð til að koma þessari iðngrein vel á fót, allra sízt þegar fjárhæðin, sem farið var fram á, var ekki hærri en einar 2000 krónur. En um gæði og sölumöguleika get ég sagt eina sögu, sem ég hefi heyrt, af konu einni íslenskri, sem keypti sér dýrindis „pels“ í utanför sinni. Þegar svo konan kom heim til Íslands aftur, bilaði fóðrið í kápunni eitthvað lítilsháttar, og var því sprett frá, en undir því kom í ljós íslenskur sútnarstimpill. Þetta sýnir glögglega, að möguleikar eru fyrir hendi, ef vel er á haldið, og er óskandi, að málið komist sem fyrst og bezt í framkvæmd, og mun ég gefa því mitt atkvæði.

ATKVGR.

Brtt. 899 samþ. með 11 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 11 shlj. atkv. og afgr. til Sp.

Á 8. fundi í Sp., 1. júní, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Ed. (A. 900).

Á sama fundi var till. tekin til einnar umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 22 shlj. atkv.

Pétur Ottesen [óyfirl.]: Sú eina breyt., sem gerð var á þessari þáltill. í Ed., var,

að bætt var inn í b-liðinn, þar sem talið er um verksmiðju til að vinna úr innlendum skinum skófatnað, orðunum o. fl.

Hæstv. forsrh. flutti þessa brtt., og byggist hún á því, að vel gæti komið til mála að suta skinn í landinu til innlendrar fatagerðar og ýmissar annarar innlendrar iðju. Þetta er því mikil og þörf umbót á till., og vænti ég þess vegna, að hún verði samþ.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 24 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 908).

19. Sildarvíxlar á Austfjörðum.

Á 87. fundi í Nd., 30. maí, var útbýtt:

Till. til þál. út af víxilskuldum á Austfjörðum vegna Sildareinkasölu Íslands 1931 (A. 850).

Á 88. fundi í Nd., 31. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 89. fundi í Nd., 1. júní, var till. tekin til einnar umr.

Frsm. (Þorleifur Jónsson): Í apríl-mán. fluttu 1. þm. S.-M. og þm. Seyðf. frv. um greiðslu víxilskulda á Austfjörðum vegna Sildareinkasölu Íslands 1931. Frv. þessu var vísað til fjvn. Þar eð frv. mælti svo fyrir, að ríkissjóður greiddi þessar víxilskuldir, gat fjvn. ekki gefið því meðmæli sín, með því hún litur svo á, að ríkissjóðurinn sé ekki ábyrgur fyrir skuldum einkasöluinnar. Hinsvegar verður því ekki neitað, að sildarseljendur á Austfjörðum hafa orðið harðar úti en nokkrir aðrir sildarseljendur árið 1931, þar sem norðanlands og vestan fengu útgerðarmenn allar tunnur og salt frá einkasöluinni, greiddi hún og verkunarlaun og mörgum að auki 2 kr. fyrir tunnu. En á Austfjörðum urðu útgerðarmenn sjálfir að sjá sér fyrir salti og

Sildarvíxlar á Austfjörðum.

tunnum að miklu leyti og greiða öll verkarlaun. Austfirðingar seldu einkasölunni þetta ár 9280 tonnur og fengu ekki einn eyri fyrir. Þeir fengu ekki annað en yfirlýsingar einkasölnunnar um, að hún skyldi ábyrgjast greiðslur á bankalánum, sem útgerðarmenn tækju til að standast kostnaðinn, allt að ákveðinni upphæð fyrir hverja verkaða sldartunnu. Upp á þetta loforð tóku sildareigendur bankalán í víxlum, og eru þær upphæðir, sem óborgaðar standa, um 69 þús. kr.

Þessir víxlar eru víst flestir í vanskilum, og verða bankarnir að ganga að skuldunautum, enda dómur fallinn a. m. k. í einu víxilmálinu. Það vill nú svo til, að þetta tap kemur einmitt niður að mestu leyti þar, sem bágastar ástæður eru á Austfjörðum, nefnilega. Eskifirði og Reyðarfirði. Skuldir út af þessu, hvílandi á mönnum á Eskifirði, eru um 43 þús. kr. og á mönnum á Reyðarfirði um 11600 kr. Það er meðfram vegna hinna miklu erfiðleika, sem fólk á þessum stöðum á við að stríða og kunnugt er frá því í vetur, að meiri hl. fjv. gat samizt upp á að bera fram þáttill. þá, sem hér liggur fyrir á þskj. 850. Er aðalefni hennar, að stj. reyni að hafa einhver áhrif á það, að bankarnir fresti víxilmálunum út af umræddri sildarverzlun, og var meining n. sú, að til þess að víxilréttur glattist ekki þá framlengi bankarnir víxlana, og yrðu þeir þá hækkaðir sem vöxtum nemur. Því n. ætlast alls ekki til þess, að ríkið taki að sér neina ábyrgð eða greiðslu á þessum skuldum. — Í raun rétttri er þetta mál, sem viðkemur skilanevnd einkasölnunnar, og lagalega eiga þessir menn aðeins aðgang að búi einkasölnunnar. Ég hefi hér í höndum bréf frá skilanevnd sildareinkasölnunnar, dags. 25. febr. Vil ég, með leyfi hæstv. forseta, lesa það upp. Það hljóðar svo:

„Sem svar við bréfi ráðuneytisins, dags. 21. þ. m., út af erindi Eiríks Bjarnasonar, Eskifirði, viljum vér geta þess, að vér sjáum oss eigi fært að greiða áminnztar víxilkröfur að svo komnu máli. Landsbanki Íslands og Útvegsbanki Íslands hafa hvor um sig tilkynnt þessar kröfur í bú einkasölnunnar og munu þær verða teknar til greina við búskiptin sem hverjar aðrar venjulegar kröfur í búið.

Að öðru leyti viljum vér geta þess, að í erindinu er rétt frá skýrt um, hvernig þessar kröfur eru til orðnar og að útgerðarmenn eystra hafa orðið fyrir meira tjóni en aðrir við gjaldprot einkasölnunnar“.

Af þessu sést, að málið er komið á réttan stað, til einkasölnunnar. Ef till. meiri hl. fjv. verður samþ., þá er ætlast til, að hún geti orðið til þess, að ekki verði gengið að mönnum á Austurlandi, meðan málum einkasölnunnar er ólokið.

Ég hefi svo ekki fleira að segja. Ég vænti þess, að hv. deild telji till. sanngjarna og geti samþ. hana.

Sveinn Ólafsson: Ég hafði reyndar búið við annari afgreiðslu á frv. okkar hv. þm. Seyðf. frá fjv. en raun er á orðin. En ég verð þó að segja, ef tilætlunin er sú með þáttill. þessari, að rétta hlut þeirra manna að lokum, sem sviknir hafa verið af sildareinkasölnunni, þá er till. góðra gjalda verð. En það verður nú hvorki séð af till. né heyrt af orðum hv. frsm., að til þess sé ætlast. En ef það er eigi tilætlunin, þá verður þáttill. n. ný hengingaról um háls þeirra, sem tjónið biðu, því vitanlega auka vextirnir þessa skuldarupphæð því meir sem lengur dregst að gera skuldaskil. Þessir víxlar voru upphaflega 80—90 þús. kr., en eftirstöðvar munu við síðasta nýár hafa með vöxtum, er hlaðizt hafa á víxlana, numið um 80 þús. kr. Ég get vel skilið það, að skilan. vilji, vegna mála, er hún á í við kröfuhafa einkasölnunnar, heldur slá þessu máli á frest en ganga að kröfu frv. um greiðslu á víxlunum. Ég verð því að segja, þótt mér þyki linlega á þessu tekið, að þá verð ég samt að láta mér lynda þessa lausn í bili og byggja á þeirri von, að þeim mönnum, er svo illa hafa verið leiknir, verði sýnd linkind, þó síðar verði, að þeir fari ekki á vonarvöl fyrir þau hastarlegu svik, sem sildareinkasalan hefir beitt þá, og sem reyndar eru hreint og beint saknæm. Ég get þó sætt mig við þetta í bili og í þeirri von, að réttur þessara manna verði síðar að fullu viðurkenndur.

Pétur Ottesen [öyfirl.]: Það er skammt líðið síðan verið var að ræða hér fyrir-

spurn um uppgerð sildareinkasölunnar. Eins og kunnugt er, þá var á síðastl. ári skipuð sérstök skilan., þegar bú einkasölunnar var tekið til skiptameðferðar, til að gera upp allt það sukk, sem þar átti sér stað. Það hefir reynzt vera mik-ið verk að kafa niður í allt það grugg-uga djúp, er þar þurfti að kanna. Það kom í ljós af svari hæstv. dómsmrh., að óuppfylltar kröfur nema 1.2 millj. kr., sem lítið eða ekkert er til fyrir. Það eina, sem til er, er eitthvað af gamalli sild, sem máské kann að seljast fyrir skipta-kostnaði, sem óhjákvæmilega hlýtur að verða mikill.

Það hefir einnig verið upplýst, að kröfuhafar einkasölunnar byggi kröfur sínar á því, að ríkið beri í raun og veru alla ábyrgð á sildareinkasölnni og sé því skylt að greiða allar kröfur, sem á henni hvila. En inn á þá skoðun hefir ekki verið gengið. Og í sambandi við það vil ég benda á, hvernig á þetta var lítið 1928, á þinginu, þegar sildareinka-salan var stofnuð og rætt var um fjár-hagslega ábyrgð ríkissjóðs á henni. Því var haldið fram af andstæðingum máls-ins, að búast mætti við, að ríkið bakaði sér fjárhagslega ábyrgð á skuldbinding-um einkasölunnar. Hv. 1. þm. S.-M. og ég, sem þá var, illu heilli, samherji hans um að stofna sildareinkasöluna, tókum báðir fast í þann streng, að ekki kæmi til mála, að þingið skapaði með stofn-un einkasölunnar ríkissjóði slíka fjár-hagslega ábyrgð. Bæði þáv. þm. Dal., Sig-urður Eggerz, og núv. hv. 3. þm. Reykv., sem báðir voru mótfallnir stofnun einka-sölunnar, héldu því fram, að sú gæti orðið afleiðingin, að ríkið yrði að bera ábyrgð á skuldbindingum hennar. Ég sé, að ég hefi haldið því fram til andsvara þessari skoðun, að þetta kæmi ekki til nokkurra mála, og bar það saman við sildarbræðslustöð, sem valdið gæti fjár-hagslegri áhættu fyrir ríkið og væri að því leyti gagnstætt einkasölnni. Enda er skýlaust ákveðið svo í l. um einka-söluna, að allur kostnaður við hana skuli greiddur af rekstrinum. Alveg hið sama kemur fram hjá frsm. meiri hl., hv. 1. þm. S.-M. Hann tekur það skýrt fram, að ríkissjóður baki sér enga fjár-hagslega ábyrgð, þó sildareinkasalan sé

sett á stofn, eins og gert var. Má um þetta lesa nánar í Alpt. frá 1928.

Ég vil í þessu sambandi benda á, að það er vitanlega alveg sjálfsagt, bæði fyrir stj. og þá þingið að standa fast ut-an um stj. um að neita því gersamlega, að ríkið beri nokkra ábyrgð á þeim kröf-um, sem gerðar eru í þrotabú sildareinka-sölunnar, og forðast að gera nokkuð eða gefa nokkuð í skyn, hvorki með yfirlýs-ingum né samþykktum frá þinginu, sem veikt geti aðstöðu ríkisvaldsins í því að standa á móti þessum kröfum. Þetta er svo stór fjárupphæð, sem hér er um að ræða, að það yrði erfitt fyrir ríkissjóð að standa skil á slíkum greiðslum sem þessum, ef dómur félli á þá leið. En það er víst, að kröfuhafar í þrotabúi sildar-einkasölunnar munu láta ganga dóm um það, hvort ríkið beri ábyrgð á þessu eða ekki.

Hv. 1. þm. S.-M. sagði, að þessir menn fyrir austan, sem óneitanlega hafa orð-ið harkalega fyrir barðinu á þessu fyr-irtæki, hefðu verið hastarlega sviknir af ríkisstofnun. Það mætti vel skilja þessi orð hv. þm. — með því að vera að bendla þessa ríkisstofnun við þessa sviksemi og fjárdrátt, sem þarna var höfð í frammi gagnvart þessum mönnum — þannig, að í þeim fælist, að stj. bæri ábyrgð á þessu sukki öllu saman. En því vil ég í krafti minna fyrri ummæla og ummæla hv. þm. (SvÓ) mótmæla, að um nokkra slíka á-byrgð geti verið að ræða.

Nú vil ég út af því frv., sem hv. þm. flutti um þetta mál á öndverðu þingi, þar sem farið var fram á að greiða af forgangskröfufé ríkissjóðs í búi Sildar-einkasölu Íslands andvirði víxla þeirra, sem einkasalan ábyrgðist, og út af þeirri till. til þál., sem meiri hl. fjvn. hefir nú borið fram, benda á það, að það getur lítið svo út, sem þingið álití, að það sé þessu fyrirtæki ekki jafnóviðkomandi sem það í raun og veru er. Með þessu gæti verið gefin átylla fyrir aðra kröfu-hafa í þrotabúinu til þess að rökstyðja þær kröfur sínar, að ríkið beri ábyrgð á sildareinkasölnni og beri að inna af hendi greiðslur, sem sildareinkasalan á ekki fyrir til þess að greiða upp í sínar skuldir.

Af þessari ástæðu vildi ég ekki í n. taka

þátt í flutningi till., þar sem hún er sniðin og fram komin út af viðskiptum ákveðinna manna við þetta fyrirtæki og sem afleiðing af þessum viðskiptum, því það getur falið í sér viðurkenningu frá þinginu um, að það álitir sér skylt að gripa hér fram í. Ég er ekki alveg óhræddur um, að málstaður ríkisins gagnvart kröfuhöfum í þrotabúinu verði nokkuð veikari eftir að búið er að gera slíka samþykkt sem þessa. Það er hætt við því, að það gæti traudla staðizt, sem hv. frsm. (ÞorlJ) var að tala um, að n. ætlaðist til, að ríkissjóður biði engan halla af því, þó slík ráðstöfun væri gerð að fresta því, að gengið væri að þessum mönnum á Austfjörðum. Það leiðir af sjálfu sér, að það er hætt við því að bankarnir muni ekki láta niður falla sinn rétt að lögum til þess að ganga að þessum mönnum.

Þess vegna þýðir ekki að tala um það, að skora á stj. að bjarga þessum mönnum frá því, að að þeim verði gengið. Það er ekki hægt að búast við neinum árangri öðruvísi en að stj. taki upp á sig fjárhagslegar ábyrgðir þessara manna.

En annars skal ég segja það, að svo tilfinnanlegt, sem það tjón er, sem þessir menn, eftir því sem af er látið, hafa orðið fyrir út af viðskiptum sínum við sildareinkasöluna, þá getur verið full ástæða fyrir þingið e. t. v. að hjálpa eitthvað upp á þeirra sakir, en bara undir engum kringumstæðum að gera það upp á þann máta, að það kæmi fram, að það sé í sambandi við viðskipti þeirra við sildareinkasöluna. Ef það þætti óhjákvæmilegt að hjálpa þessum mönnum eitthvað, þá yrði það að koma fram í allt öðru formi, og allt, sem snertir þessi viðskipti við sildareinkasöluna, yrði að þurrkast burt.

Ég vil þess vegna alvarlega vara við því að samþ. þetta mál á þessum grundvelli, þó hinsvegar gæti verið nauðsynlegt, að stj. gerði einhverjar ráðstafanir gagnvart þessum mönnum og fjárhag þeirra, án tillits til þess, sem hér liggur fyrir.

Ég þykist nú hafa gert fullkomlega grein fyrir því, hvers vegna ég vildi ekki eiga hlut í því í fjvn. að láta þetta mál koma þannig fram eins og það gerir í þessari till.

Guðbrandur Ísberg [óyfirl.]: Það er vitanlega í alla staði virðingarvert af hv. þm. Borgf. að vilja standa hér á verði fyrir hagsmunum ríkisins og koma í veg fyrir, að þingið gefi nokkra yfirlýsingu, sem skapar „kreditorum“ einkasölunnar meiri rétt en þeir hafa.

En ég vil leyfa mér að benda hv. þm. á, að jafnhliða hinum lagalega rétti kröfuhafanna, sem er að ýmsu leyti vafasamur, að því er suma þeirra snertir a. m. k., þá má líka tala um siðferðislegan rétt þeirra manna, sem harðast hafa orðið úti í viðskiptunum. Að því er snertir þá menn, sem þessi till. fjallar um, þá er það óneitanlegt, að þeir hafa orðið sérstaklega hart úti.

Á síðasta þingi var rætt nokkuð um annan flokk manna, sem álíka stóð á fyrir, og þingið leit með sanngirni á kröfur þeirra. En að því er snertir þessa menn, þá höfðu þeir afhent sildareinkasölnunni vörur sínar í góðri trú. Þeir fengu að visu ekki peninga fyrir og ekki heldur ávisanir, en þeir fengu víxla, sem þeir skoðuðu jafntrygga greiðslu sem ávisanir eða peninga.

Ég verð því að lýsa því yfir sem minn álitir, að það mæli ákaflega mikil sanngirni með því að taka nokkurt tillit til þessara manna, og ég tel það sjálfsagt, að á sínum tíma verði það gert. Í þessari till. felst ekki annað en það, að málaferlum gagnvart þessum mönnum verði frestað um sinn. En ég er ekki viss um, að þessi leið sé sú heppilegasta. Það, sem hér er um að ræða, er, eins og hv. frsm. minntist á, að fresta því, að gengið verði að mönnunum, og að til þess gæti komið eftir að búið væri að taka dóm. Um þetta vil ég ekki deila. Ég get hugsað mér, að í sumum tilfellum, þar sem menn eiga víxla, þá geti verið nauðsynlegt að taka dóm, og þess vegna hefði verið réttara að binda þau ákvæði í þessari till., að það mætti ganga að mönnum til fullnægingar lögunum.

Ég sé ekki tilefni til að fara lengra út í þetta, en vil fyrir mitt leyti leggja til, að till. verði samþ.

Sveinn Ólafsson [óyfirl.]: Ef til vill væri bezt að láta umr. falla niður og atkv. skera úr.

En af því að það var ýmislegt, sem tekið var fram af hv. þm. Borgf., sem ég held, að ekki hafi verið athugað að fullu hjá honum, fannst mér ég verða að gera dálitla aths. Það lá í orðum hans, að sildareinkasalan hefði ekki verið ríkisstofnun. Vissulega var hún ríkisstofnun. En það er annað mál, hvort ríkið sé skylt að taka að sér skuldir allar, sem nú er kرافيð um. Ég veit það vel og það þarf ekki að taka það upp með mörgum orðum, að ríkissjóður verður ekki krafinn um þessar skuldir sem sjálfskuldir. Þá hefði ekki þurft að fara fram á þetta með frv. Hér er farið fram á þetta sem sanngirnismál. Þessir menn hafa verið á tál-ar dregnir og látnir í góðri trú selja víxla til þess að inna af hendi skuldir einkasölunnar, sem hún hafði annarsstaðar á landinu greitt. Hér er því aðeins um sanngirnismál að ræða, að þessir menn fái nokkurt jafnrétti við aðra skiptavini þessarar ríkisstofnunar. Að því er kemur til meðferðar málsins síðar meir, þá vita allir, að það getur ekki komið fram öðruvísi en ósk á þennan sama veg, eða ósk um að verða við sanngirniskröfu. Ég get minnt á það, að þingið hefir nokkrum sinnum hlaupið undir bagga með mönnum, sem fyrir óhöppum hafa orðið, án þess að þau hafi á nokkurn hátt verið sett í samband við ríkisfyrirtæki.

Ég man eftir því, að einu sinni samþ. þingið styrkveitingu til manna, sem höfðu orðið fyrir tjóni af því, að eldingu hafði slegið niður á hús. Einnig get ég bent á það tilfelli 1918, þegar Skaftfell-ingar urðu fyrir mestum búsifjum af Kötlugosi. Þá var hlaupið undir bagga með þeim.

Ég ætla svo ekki að elta ólar um þetta. Ég treysti sanngirni hv. þm., að þeir liti á þörf þessara manna og það, hvað þeir hafa verið illa leiknir, og sú sanngirni sigri að lokum, þó það verði ekki fyrr en síðar meir. Hverjar aðfarir stj. kann að hafa til þess að fá frestað aðförum að þessum mönnum, skiptir minnstu máli, en eins og það horfir við, virðist mér það tæplega geta orðið á annan veg en víxilrétturinn verði framlengdur eða gengið verði að mönnum. Um annað virðist ekki vera að ræða.

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson):

Eins og nærri má geta, þá er það ekki víst, að stj. geti komið því til leiðar, sem farið er fram á í till. En ég geng út frá því sem gefnu, að það verði reynt, og má vera, að það takist. En út af innihaldi till. sjálfrar vil ég segja það, að svo framarlega sem hún er samþ. með því fororði, að þetta sé gert af því einu, að ekki sé útilokað, að svo kunni að fara, að þessir menn fái eitthvað úr þrotabúi einkasölunnar, og að það sé tilgangurinn að skaffa þeim frest á meðan, get ég lát-ið þessa till. óátalda. En ef það er tilgangurinn að gefa í skyn, að ríkissjóður hafi nokkra lagalega skyldu í þessu efni, sem maður skyldi nú ætla, að allir væru sammála um, að ekki sé, þá vil ég alvarlega vara við því, að gengið verði inn á þá braut, því að þá verður áreiðanlega farið í sama farið af öllum skuldheimtu-mönnum einkasölunnar.

Þar sem talað er um í till. að biða þangað til úrlausn fæst, þá vil ég skilja það svo og tel mig þar vera í samræmi við hv. frsm. meiri hl., að átt sé við endanleg skipti í þrotabúi einkasölunnar. En hitt er auðvitað, að það er ekki hægt að skipa þeim, sem hlut eiga að máli, að biða, en að sjálfsögðu verður reynt að fá þá til þess, ef till. verður samþ.

En hvað því viðvíkur, að menn hafi verið sviknir af einkasölunni, þá er það nýtt atriði í málinu, og sé svo, þá skilst mér, að þessir menn eigi kröfur á hendur forstjóranum persónulega, en ekki á hendur ríkissjóði. Og það kom, eins og hv. þm. Borgf. minntist á, skýrt fram í umr., þegar sildareinkasalan var sett á stofn, að ríkissjóður átti ekki að bera neina ábyrgð á þessu fyrirtæki. En náttúrlega eru forstjórnarnir persónulega ábyrgir, ef þeir hafa svikið menn í viðskiptum við einkasöluna.

Ég hjó eftir því, að hv. 1. þm. S.-M. líkti sildareinkasölunni við Kötlugos og sagði, að svipuð ástæða væri til að hlaupa undir bagga og ef gos bæri að höndum. Það er komið annað hljóð í hans strokk nú en þegar hann var að berjast fyrir því að koma þessu Kötlugosi á 1928.

Pétur Ottesen [óyfirl.]: Hv. 1. þm. S.-M. sagði, að hér væri ekki verið að krefja

Sildarvíxlar á Austfjörðum.

rikissjóð um sjálfsskuld, þannig að rikissjóður hefði ekki stofnað til neinna slíkra skulda. En hér er verið að krefja rikissjóð um skuld, og það gera þeir, sem annars halda því fram, að rikissjóður beri ábyrgð á rekstri þessarar stofnunar, — ekki af því að rikissjóður hafi stofnað til skuldarinnar, heldur af því, að rikissjóður beri ábyrgð á þeirri stofnun, sem stofnað hefir til þessarar skuldar. Hv. þm. sagði, að krafan væri byggð á sanngirni. Það má vel vera, að þetta sé sanngirniskrafa, en það er þá sama sanngirniskrafa hjá öðrum, sem krefja sildareinkasöluna um skuld. Þessi stofnun er búin að greiða sumum að fullu þeirra skuldir, öðrum lítið eða ekki neitt. Því má segja það sama, að þeirra kröfur séu líka sanngirniskröfur, þegar þetta er lagt til grundvallar. En þingið verður að forðast að gefa nokkuð undir fótinn með þetta, en það gerir það með því að samþ. þessa till.

Hv. þm. minntist á nokkur dæmi þess, að rikissjóður hefði hlaupið undir bagga með mönnum, sem hefðu orðið fyrir óhöppum, og tók t. d. Kötlugos. Því svaraði hæstv. dómsmrh. eins og við átti, ekki einasta hv. 1. þm. S.-M., heldur mér líka, sem staðið hefi með honum að þessu óhappaverki að setja sildareinkasöluna á stofn. Að þessu leyti höfum við leitt nokkurskonar Kötlugos yfir sjávarútveginn, sem kannske einna harðast hefir komið niður á mönnum í námunda við hv. 1. þm. S.-M.

En hvað því viðvíkur, að eldingu hafi slegið niður í hús og ríkið hlaupið þar undir bagga, þá fór hv. þm. ekki inn á það, á hverju slíkt byggist. Það byggist á því, að þarna var landssímastöð. Nú dettur engum manni í hug, að rikissjóður beri ábyrgð á þeim kröfum, sem stofnað er til í nafni landssíma Íslands. Þar var um sanngirniskröfu að ræða, og ef það var af völdum þess, sem ríkisvaldið hafði gert, og óhappið byggðist á því, þá var það ríkið, sem átti að hlaupa undir baggan, eins og það líka gerði.

Hv. þm. Ak. var með einhverja kröfu í fyrra á hendur ríkinu út af því, hvernig komið er fyrir sildareinkasölnni. En það mætti þá ef til vill skilja hv. þm. þannig, að hann ætlaði að nota sér sam-

þykkt þessarar till. til þess að byggja brú fyrir sína kjósendur til þess að koma þeim inn á rikissjóðinn, sem honum tókst ekki í fyrra. Hann sagði, að það væri til tvennskonar réttur, lagalegur og siðferðislegur. Það er náttúrlega nokkuð mikið til í því, en ég vil benda á það, að ég og hv. 1. þm. S.-M. berum ábyrgð á því gagnvart okkar kjósendum, að hafa verið með í því að setja þetta fyrirtæki á stofn. Og hv. 1. þm. S.-M. byggði það á kröfu sinna kjósenda, að sildareinkasalan var sett á stofn, svo að það má benda á það, að það er ekki gott að heita þessum siðferðislega rétti til ríkisins. Það er yfirlýst af hv. 1. þm. S.-M., að ríkið beri enga ábyrgð á þessu fyrirtæki. Það er þá rétt að vekja athygli á því, að það ætti að beina þessum siðferðislega rétti í sambandi við þetta mál í einhverja aðra átt heldur en til ríkisins. Annars hefi ég verið með því, að þessum mönnum væri rétt einhver hjálparhönd, en ég mótmæli því, að Alþingi geri það á þann hátt, að það gæti orðið til þess, að menn geti fengið aðstöðu til að byggja á kröfur sínar um það, að ríkið beri ábyrgð á gjaldþroti sildareinkasölnunnar. Það er þess vegna, sem ég er algerlega á móti þessari till., og hefi ég ekki viljað taka neinn þátt í meðferð málsins á þeim grundvelli, og mun því greiða atkv. á móti till., því að ég vil ekki á nokkurn hátt veikja aðstöðu rikissjóðs.

Frsm. (Þorleifur Jónsson): Það eru aðeins fáein orð út af mótmælum, sem hafa komið fram frá hv. þm. Borgf., og svo athugun hæstv. ráðh. á þessu máli.

Ég skal játa það, að ég gleymdi því í minni framsöguræðu að geta þess, að hv. þm. Borgf. var sá af nm., sem ekki vildi vera flytjandi þessa máls og taldi á því öll tórmörk. Hann sagði, að það mætti líta svo á út af þessum afskiptum, sem þingið hefði haft af þessum lögum, að það gæti falizt í því viðurkenning hjá ríkinu, að það yrði að greiða skuldir einkasölnunnar. Ég hefi í framsöguræðu minni lýst því yfir sem minni skoðun — og það er einnig skoðun hinna nm. —, að með þessari till. er ekki hægt að leiða neina ályktun um það, að ríkið eigi að bera nokkra ábyrgð á sildareinkasöl-

unni eða skuldum hennar. Till. var einmitt stíluð með það fyrir augum, að hún yrði þannig orðuð, að ekki væri hægt að hengja hatt sinn á orðalag hennar. Og ég tók það fram í minni framsöguræðu, að það væri alls ekki meiningin hjá meiri hl. n. að gefa með þessari till. nokkuð undir fótinn um það, að ríkið ætti að bera ábyrgð á skuldum einkasölunnar. Þetta tók ég greinilega fram, og út af því, sem hæstv. ráðh. sagði, þar sem hann til-tók orðalag till.: „þar til úrlausn fæst um viðskipti þessi, að nánar athuguðu máli“, þá sagði ég út af þessu orðalagi till., að meiri hl. n. ætlaðist alls ekki til þess, að ríkið tæki að sér neina ábyrgð á greiðslu þessara skulda, og lagalega eiga þessir menn aðeins aðgang að búi sildareinka-sölunnar. Og í sambandi við þetta las ég upp bréf frá skilan. sildareinkasölunnar til stjórnarráðsins um þetta mál, þar sem n. skýrir frá því, að þetta mál hafi komið til sín og það verði ásamt öðrum slíkum kröfum tekið til greina, og það var með tilliti til þess, að ég útskýrði þetta orðalag till.: „þar til úrlausn fæst“ o. s. frv. þannig, að frá mínu sjónarmiði væri þessi úrlausn fengin, þegar skiptunum væri lokið. Þá sést bezt, hvað hver fær, og fyrr getur ríkið ekki hlaupið undir baggann með þessum mönnum að því er snertir viðskipti þeirra við einkasöluna. Ég var búinn að taka þetta svo greinilega fram, að mér finnst óþarfi af hv. þm. Borgf. að vera að væna meiri hl. n. um það, að hann hafi gefið nokkurn ádrátt í þessu efni, hvorki í till. eða ræðu þeirri, er ég flutti fyrir hennar hönd, að þetta geti orðið tilefni til þess, að ríkið beri ábyrgð á skuldum einkasölunnar. Þessu mótmæltum við greinilega í sambandi við till., þó það komi ekki beint fram í henni.

Hv. 1. þm. S.-M. var auðvitað ekki sem ánægðastur yfir þessari till., af því að honum þótti ekki nægilega hlaupið undir baggann með þessum mönnum, en málið er ekki komið svo langt ennþá, að hægt sé að hlaupa undir baggann á annan hátt en þann, að ríkisstj. reyni að fá banka-na til þess að gefa frest á þessum skuld-um. Mér finnst óþarfi að hafa fleiri orð um þetta, en ég vildi aðeins láta þessa skoðun í ljós, sem ég raunar hafði gert í minni framsöguræðu.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 13:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 913).

20. Búfjársjúkdómar.

Á 82. fundi í Nd., 24. maí, var útbýtt: Till. til þál. um rannsókn á búfjár-sjúkdómum (A. 788).

Á 83. fundi í Nd., 26. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 84. fundi í Nd., 27. maí, var till. tek-in til fyrri umr.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Allmik-ill faraldur í sauðfé gengur nú yfir viðs-vegar á landinu, sem stafar að langmestu leyti, eftir því sem sagnir herma, af lungna- og garnaormaveiki. Sömuleiðis hefir nokkuð borið á hinni svo kölluðu Hvanneyrarveiki. Slíkur faraldur sem þessi hefir gengið nokkrum sinnum áður yfir ýms héruð og valdið miklu tjóni. Horfir þetta mjög í óvænt efni fyrir sauðfjárræktina í landinu, og er þess vegna kominn tími til, að gerðar séu ráð-stafanir til þess að gera rannsókn á þess-um sjúkdómum og vita, hvort ekki sé hægt að finna orsakir þeirra. Nú á land-ið á að skipa duglegum og ötulum vis-indamanni á þessu sviði, sem er Niels Dungal, forstöðumaður rannsóknarstofu háskólans, sem einnig á að verða for-stöðumaður rannsóknarstofunnar í þarf-ir atvinnuveganna. Með tilliti til þess er farið fram á það við ríkisstj., að hún feli þessum manni að rannsaka þessi mál og yfirleitt verði gert það, sem hægt er, til þess að reyna að komast fyrir orsakir þessara kvilla og finna ráð við þeim. Þetta er einmitt eitt alvarlegasta áhyggju-efnið fyrir sauðfjárramleiðendurna í landinu eins og sakir standa, því af þess-um kvillum stafar mikil hætta. Ég vænti, að hæstv. ríkisstj. verði vel við tilmælum

í þessa átt og að hv. d. vilji samþ. þessa ályktun.

Atvmrh. (Þorsteinn Briem): Ég vil taka undir þetta mikilsverða mál fyrir annan aðalatvinnuveg þjóðarinnar og ég tel stj. skylt að verða við þessari áskorun, ef þáltill. verður samþ. Ég vil vænta þess, að það megi koma þessari rannsókn við á ódýran hátt einmitt vegna þess, að þetta þing hefir með heimild í fjárl. skapað stj. aðstöðu til þess að útvega rannsóknarstofu háskólans betra og hentugra húsnæði til rannsóknanna. Hinsvegar vil ég taka það fram, að eins og nú er um fjárhag landsins og eftir þær ráðstafanir, sem gerðar hafa verið á þessu þingi, sem hljóta að íþyngja ríkissjóði allmjög, þá mun verða gætt hins ýtrasta sparnaðar í framkvæmd þessara rannsókna. Ef í minn hlut fellur að hafa með þetta að gera, mun ég fela dýralæknum að útvega þau efni, sem til rannsóknanna þarf, en að öðru leyti fari rannsóknin fram í höndum þess manns, sem ríkið hefir í þjónustu sinni hvort sem er.

Halldór Stefánsson: Ég vil aðeins leyfa mér að mæla með þáltill. hv. þm. Borgf. og leggja frekari áherzlu á þá nauðsyn, sem fyrir henni er. Við höfðum nokkrir þm. hugsað okkur að bera fram till. í þessa átt, en þegar við ætluðum að afhenda hana, var þessi till. þegar komin fram, og sáum við þá ekki ástæðu til að bera fram aðra till., þar sem hún var mjög um sama efni. Ég veit, að það hefir verið svo um aðra þá sauðfjárpest, sem hér er sérstaklega nefnd, þá sjúkdóma, sem talið er að stafi af ormun í sauðfé, bæði lungnasjúkdóma og meltingarsjúkdóma, að þeir hafa gengið eins og faraldur yfir sveitirnar víðsvegar á landinu, og hefir ekki orðið rönd við reist, þegar þeir hafa komið. Þessir sjúkdómar hafa spíllt svo afurðunum og drepit fé, að einstakir bændur og einstakar sveitir, þar sem þessi faraldur hefir verið skæðastur, hafa fjárhagslega alls ekki rönd við því reist, og það er ein ástæðan til hins erfiða hags bænda. Ég hefi orðið þess var, að almenningi hefir þótt verða of lítil not af dýralæknum

landsins í starfi þeirra. Þetta ber ekki svo að skilja, að ég sé að bera neinar ásakanir á dýralæknana. Það er nú svo, að það næst oft ekki til dýralæknanna, sízt nægilega fljótt, þegar um einstaka sjúkdóma er að ræða; ennfremur er það, að verð einstakra gripa er ekki svo hátt, að það geti svarað kostnaði að vitja dýralæknis langar leiðir upp á von og óvon. Menn hafa tíðum óskað þess, að dýralæknarnir legðu meiri stund á að rannsaka farsóttir í búfénaði en verið hefir, enda þótt nokkuð hafi verið að því gert, og það alls ekki að árangurslausu. En það þarf betur að gera, ef duga skal.

Ég býst við, að ástæðan til þess, að dýralæknar hafa gefið sig minna að því að rannsaka sauðfjárpestir en vert hefði verið, sé m. a. sú, að þá hafi vantað nauðsynlegt starfsfé til þess að geta gefið sig við þessum rannsóknum. Og það tel ég, að sé aðalefni og aðalatriði þessarar till., að hún veiti heimild til fjárframlags í þessu skyni, sem máské hefir ekki verið áður.

Ég vil beina því til hæstv. ráðh., að þetta er hið mesta nauðsynjamál, og það má ekki horfa í það, þó að þurfi að verja nokkru fé í þessu skyni meira en verið hefir. Ég tel, að það ætti að fela dýralæknunum það, hverjum í sínu umdæmi, að vinna að því að rannsaka þessa búfjársjúkdóma, og vinna að því í samráði við ríkisstj., sem að sjálfsögðu myndi leita ráða og forsagnar forstöðumanns rannsóknarstofu háskólans um þessi efni.

Þar sem enginn ágreiningur virðist vera um þessa till., sé ég ekki ástæðu til að hafa um þetta lengra mál.

Atvmrh. (Þorsteinn Briem): Ég skal aðeins út af aths. þessa hv. þm., sem síðast talaði, taka það fram, að ég tel það ekki sjálfsagða leið eða líklega til fullkomins árangurs að fela dýralæknunum, hverjum í sínum landsfjórðungi, að hafa þessa rannsókn með höndum. Ég hygg, að þá vanti næga þekkingu og þó sérstaklega þau dýru áhöld, sem til þess þarf að hafa þessa rannsókn með höndum, svo að fullnægjandi verði. Það verður ekki á annars manns valdi að framkvæma þessa rannsókn, svo að fullnægjandi sé, heldur en forstöðumanns

rannsóknarstofu háskólans. En hitt er sjálfsagt atriði, að dýralæknarnir úti um land aðstoði rannsóknarstofuna um ýmislegt, sem þar að lýtur, t. d. ýmsar upplýsingar um, hvernig veikin hagar sér, og útvegum efnis, sem til rannsókna þarf.

En um þessa sjúkdóma er það að segja, að það riður mest á að finna frumorsakir veikinnar og ráð gegn þeim, og slíkt verður ekki gert nema í fullkominni rannsóknarstofu.

Halldór Stefánsson: Ég held, að það sé enginn ágreiningur milli mín og hæst- v. ráðh. um, hvernig skuli unnið að þessum rannsóknum. En það getur verið, að honum hafi ekki þótt ég komast rétt að orði. Ég talaði um, að rannsóknir dýralæknanna ættu að fara fram í samráði við ríkisstj., en hún myndi aftur haga þeim eftir forsoðn forstöðumanns rannsóknarstofu háskólans. Ég hygg, að það mundi gagn að því og vera sjálfsagt að láta dýralæknana, hvern í sínu héraði, vinna að rannsóknum eins og kostur væri á. (Atvmrh.: Já, aðstoða rannsóknarstofuna).

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 18 shlj. atkv.

Á 86. fundi í Nd., 29. maí, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 17 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 83. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 788).

Á 84. fundi í Ed., 30. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 85. fundi í Ed., 31. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Atvmrh. (Þorsteinn Briem): Öllum mun kunnugt, hve mikið hefir borið á sjúkdómum í sauðfé hin síðari ár, og hafa þeir reynzt hinir verstu vágestir, einkum þó þeir, sem nefndir eru í till., t. d. lungna- og garnaormaveiki og Hvanneyrarveikin svonefnda, sem mönnum er enn ókunnugt um, af hverju stafar. Það er nú mjög aðkallandi þörf á því, að þessir sjúkdómar séu rannsakaðir og ráð fundin við þeim. Nú stöndum vér og væntanlega betur að vígi til þess að framkvæma þessar og þvilikar rannsóknir en áður, vegna heimildar þeirra í 22. gr. fjárl., sem gerir stjórninni mögulegt að útvega fullkomnara húsnæði fyrir rannsóknarstofu háskólans. Til þess að rannsaka þetta höfum vér einn hinn færaasta mann í þeirri grein, prófessor Dungal, sem er forstöðumaður rannsóknarstofunnar. Og ef þessi þáttill. verður samþ., þá mun stj. einmitt fela rannsóknarstofunni á hendur þessa rannsókn í samráði og samvinnu við dýralækna landsins.

Jafnvel þótt þessi rannsókn kunni að hafa nokkurn kostnað í för með sér, sem ég hygg þó, að verði ekki mjög mikill, þá tel ég þetta mál skipta svo miklu fyrir landbúnaðinn, að ég vil mæla með því við hv. deild, að till. verði samþ.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 9 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 10 shlj. atkv.

Á 86. fundi í Ed., 1. júní, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 919).

21. Sjávarútvegsmál.

Á 87. fundi í Nd., 30. maí, var útbýtt:
Till. til þál. um sjávarútvegsmál (A. 869).

Á 88. fundi í Nd., 31. maí, var till. tek-
in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 91. fundi í Nd., 1. júní, var till. tek-
in til einnar umr. (A. 869, 884).

Flm. (Jóhann Jósefsson): Það er nú
eins og kunnugt er búið af þingsins hálfu
að reka smiðshöggð á þær ráðstafanir,
sem þingið sér sér fært að gera, til þess
að rétta landbúnaðinum — þ. e. bændum
landsins — hjálparhönd eftir því, sem
verða má, og forða þeim frá eignatapi
eða jafnvel gjaldþroti vegna yfirstand-
andi tíma, — tíma, sem allir kannast við,
að séu erfiðari sökum margra hluta fyr-
ir alla framleiðendur heldur en venju-
legir tímar. Við, sem flytjum hér þáttill.
á þskj. 869, erum því fyllilega samþykk-
ir, að þing og stjórn geri þær ráðstaf-
anir, sem réttar og skynsamlegar eru, til
hjálpar bændunum, og það, sem hér er
farið fram á með þessari þáttill., er í
raun og veru nokkurskonar áframhald
til viðreisnar landsmönnum. Með till. er
farið fram á, að lagður sé nauðsynlegur
grundvöllur undir það, að litíð sé nokk-
uð til aðalatvinnuvegar þjóðarinnar, þess
atvinnuvegar, sem ríkisbúskapurinn
byggist svo að segja að mestu leyti á, en
það er sjávarútvegurinn.

Þær kreppuráðstafanir til úrréttingar
fyrir bændur landsins, sem afgr. hafa
verið hér frá Alþingi, voru undirbyggð-
ar með skipun nefndar, sem var skipuð
23. nóv. síðastl. ár af stjórninni, til þess
að athuga hag landbúnaðarins og fjár-
hagsástæður bænda og gera till. um þær
ráðstafanir, sem tiltækilegar þættu til
að styrkja fjárhag bænda vegna þeirra
örðugleika, sem heimskreppan veldur.
Nú hefi ég nefnt í stórum dráttum verk-
efni þessarar n. og tilefni til þess, að hún
var skipuð. Í n. voru skipaðir þessir
menn: Tryggvi Þórhallsson bankastjóri,

Pétur Ottesen alpm., og Sigurður Krist-
insson forstjóri.

Nú er það vitað, að það, sem gert verð-
ur af ríkisins hálfu til viðreisnar land-
búnaðinum, hlýtur að koma niður á öll-
um landsmönnum yfirleitt, og þá eink-
um og sér í lagi þeim atvinnuveginum,
sem leggur drýgstan skerf til þjóðarbús-
ins, sem er sjávarútvegurinn. Þær vonir,
sem við getum gert okkur um, að stuðn-
ingur sá fyrir bændurna, sem felst í frv.
um kreppulánasjóð, komi að haldi,
byggjast að mestu á því, að afkoma sjáv-
arútvegsins hallist ekki til neinna muna
frá því, sem nú er, heldur miklu frem-
ur réttist. Það er sem sé gert ráð fyrir
því í frv. um kreppulánasjóð, að ríkis-
sjóður leggi fram á næstu 9 árum 2½
millj. kr. í þá sérstöku lánsstofnun, sem
nefnist kreppulánasjóður. Fyrir utan
þetta er sjóðnum heimilað að gefa út
handhafaskuldabréf, allt að 9 millj. kr.
Þessar ráðstafanir vaxa mörgum í aug-
um. Ég skal engu spá um það, hvernig
þær reynast í framkvæmdinni, en ég
vona, að þær nái þeim tilgangi, sem þing-
ið hefir haft fyrir augum, sem sé þeim,
að fleyta landbúnaðinum yfir þetta
mikla örðugleikatímabil. Nú er, eins og
ég áður sagði, öllum ljóst, að þær vonir
byggjast að mestu á því, að landið verði
þess megnugt að standa undir þeim byrð-
um, sem hér eru lagðar á ríkissjóð.

Ég skal skýra að nokkru frá, hvert
hlutfall hefir verið milli útflutnings-
magns eða útflutningsverðmætis á land-
búnaðarafurðum og sjávarafurðum hin
síðustu árin, og bregður það nokkru
ljósi yfir það, að við verðum í þessum
efnum að byggja mest á sjávarútvegin-
um. Árið 1930 eru fluttar út sjávaraf-
urðir fyrir 54564 þús. kr. Það sama ár
eru fluttar út landbúnaðarafurðir fyrir
4882 þús. kr. Ég skal taka það fram, að
það liggja ekki fyrir alveg síðustu og full-
komnustu skýrslur um útflutning ársins
1932, en ég styðst við þær tölur, sem geng-
isnefndin hefir gefið upp. Hún gefur upp,
að útflutningsverðmæti sjávarafurða
hafi það ár verið 41100 þús. kr., en
útflutningsverðmæti landbúnaðarafurða
2700 þús. kr.

Þessar tölur sýna það nægilega ljóst,
hversu viðskiptajöfnuður okkar við

aðrar þjóðir er stórkostlega háður því, hversu mikil verðmæti við fáum, einkum og sér í lagi fyrir sjávarafurðir okkar.

Hann er heldur ekki orðinn neitt smá-vaxinn sá floti, sem tekur þátt í veiðunum fyrir ströndum landsins, hinn innlendi fiskiskipafloði. Ég hefi tekið hér upp tölur fyrir 2 ár úr skýrslum, sem Ægir hefir birt, rétt til þess að sýna hv. þdm., hversu mörg framleiðslutæki sjávarútgerðin hefir á floti.

Árið 1931 stunduðu fiskiveiðar innlend fiskiskip sem hér segir:

Togara	40
Línuveiðarar	22
Vélbátar (yfir 12 smálestir)	183
Vélbátar (undir 12 smálestir)	233
Vélbátar (opnir)	329
Róðrabátar	27
Skip og bátar samtals	834

Árið 1932 líta þessar tölur þannig út:

Togara	36
Línuveiðarar	18
Vélbátar (yfir 12 smálestir)	170
Vélbátar (undir 12 smálestir)	214
Vélbátar (opnir)	281
Róðrabátar	43
Skip og bátar alls	762

Það er nú öllum vitanlegt, að þeir, sem reka sjávarútveg sem aðalatvinnuveg, eiga ekki síður í bökkum að berjast heldur en bændur, vegna þess verðfalls, sem orðið hefir á sjávarafurðum, og einkum og sér í lagi er það árið 1930, sem margir, ef ekki allir sjávarútvegsmenn hér á landi bera svo að segja sár á bakinu eftir. Það ár varð verðfallið gifurlegt á afurðunum, og stórtap mun hafa orðið á útgerðinni svo að segja alstaðar hér við land. Árið 1931 og 1932 hafa ekki verið eins slæm, en þó hygg ég, að afkoma manna hafi í fæstum tilfellum verið svo, að menn hafi getað borgað neitt verulega af þeim skuldum, sem á þá hlóðust einkum vegna ársins 1930. Fiskveiðasjóður Íslands hefir nú hjálpað mörgum af vélbátaeigendum til þess að komast yfir skipin, en margir þessara manna hafa árum saman átt í mestu erfiðleikum með að standa í skilum með afborganir og oft orðið að biðja um frest og reyna á bið-

lund stjórnenda sjóðsins, og oft hefir ekki annað legið fyrir dyrum en að þeir misstu þessi framleiðslutæki sín. vegna erfiðleikanna á að standa í skilum með afborganir. Þetta er mér mjög vel kunnugt um, því að ég þekki af eðlilegum ástæðum betur til þess hluta útgerðarinnar, sem stendur að vélbátunum. Og yfirleitt er sagt, að togaraflotinn sé litlu eða engu betur staddur. Þeir útgerðarmenn, sem ég þekki og hefi átt tal við um þessi efni, ljúka flestir upp einum munni um það, að tap hafi orðið á rekstri togaranna ár eftir ár. Þetta vilja menn oft ekki láta sér skiljast. Þeir halda því fram, að ef útgerðarmenn tapa ár eftir ár, þá verði þeir að hætta. Að útgerðin haldi áfram, þýði það, að þetta tap sé ekki til. Þeir, sem sjálfir hafa fengizt eitthvað við slíkan atvinnurekstur, kannast við, að útgerðin er þannig löguð, að sá, sem á bát eða skip, reynir í lengstu lög að klifa þrítugan hamarinn til þess að halda úti skipum sínum. Þeir vona, að þeir geti rétt hag sinn og vonast eftir betri veiði og betri sölu, því að í mörgum tilfellum hafa þeir enga aðra afkomumöguleika heldur en að reyna að starfrækja þennan atvinnurekstur, m. ö. o. að halda áfram útgerð meðan nokkursstaðar er hægt að fá hjálp eða aðstoð til þess.

Okkur flm. till. dylst það ekki, að þetta verk, sem við viljum, að Alþ. feli ríkisstj., er mikið og margþætt. Á það hefir verið drepð hér í þinginu, í sambandi við umr. um kreppuráðstafanir bændanna vegna, að þær ráðstafanir næðu líka til sjávarútvegsmanna, en því var andmælt á þeim grundvelli, að engin rannsókn hefði enn fram farið um það ástand, sem ríkir hjá þeim hluta framleiðendanna. Þjóðinni sem heild er hin mesta nauðsyn að því, að atvinnuvegirnir séu athugaðir gaumgæfilega, hagur þeirra og afkomuskilyrði og leiðir til lausnar út úr vandamálum þeirra og því öðru, sem þeir hafa við að stríða. Þetta er ekki hvað sízt nauðsyn fyrir það, að þeir atvinnuvegir, sem hér um ræðir, hin beina framleiðsla, eru undirstöður annara atvinnugreina og atvinnunnar í landinu, þær stöðir, sem velferð ríkisins hvílir á. Er því réttmætt að verja nokkru til rannsóknar á þessum atvinnuvegum. Og þetta, sem ég nú hefi lýst, er

það, sem farið er fram á í 1. lið till. Hinir liðirnir skýra sig sjálfir. Þó vil ég geta þess, að í 3. lið till. er lagt til, að athugað sé, á hvern hátt sameina megí hagsmuni vinnuveitenda og vinnuþiggjenda. Það stendur í sambandi við hagsmuni beggja, framleiðenda og þeirra, sem hjá þeim vinna, að sem nánast samband sé á milli þessara aðila, bæði til verndar sameiginlegum hagsmunum og til þess að forða árekstri milli þeirra.

Í sambandi við 4. lið, um fjölbreyttari verkunaraðferðir, vil ég benda á, að þar getur verið um stórt verkefni að ræða. T. d. er til ein algeng verkunaraðferð í Noregi, sem er óþekkt hér nú orðið, en vel mætti taka upp (harðfiskur til útflutnings).

Í 5. liðnum, um markaðsleit fyrir fisk, eru af ásettu ráði aðrar framleiðsluvörur teknar með. Þar sem leitað er markaðar á fiski og fiskiafurðum, getur og verið um sölu á öðrum framleiðsluvörum að ræða. Er þá hagsýni í að það sé athugað um leið.

Með 6. lið till. má segja, að minnt sé á loforð, sem gefið var þegar Búnaðarbankinn var stofnaður 1929. Framsóknarstj. gaf þá loforð um, að svipuð lánsstofnun yrði sett upp fyrir bátaútveginn. Það loforð er enn óuppfyllt.

Ég hefi þá minnt á verkefni till. Við flm. álitum, að hér sé um að ræða verkefni, sem sé svo mikilvægt fyrir afkomu þessa atvinnuvegar og landsins í heild, að ekki megí lengur dragast, að sú rannsókn fari fram, sem þar um ræðir. Teljum við, að ekki megí horfa í fé og fyrirhöfn af ríkisins hálfu til að fá þetta sem vendilegast rannsakað.

Nú hafa hv. jafnaðarmenn þessarar deildar borið fram brtt. um að færa verk-svið þessarar rannsóknar yfir á viðara svið. Þeir vilja taka undir þetta til viðbótar rannsókn á hag sjómanna, verkamanna og iðnaðarmanna. Um það vil ég segja, að verksvið þáttill. er ærið umsvifamikið, þótt ekki sé við það bætt. Sé það gert svo mjög sem till. á þskj. 884 bendir til, þá óttast ég, að verkið verði umsvifameira en svo, að það geti borið árangur í næstu framtíð. Liðir brtt. eru að visu nátengdir því, sem þáttill. ræðir um. Hagur verkamanna og sjómanna fer

að mestu eftir því, hvernig sjávarútvegurinn ber sig, en að nokkru eftir afkomu landbúnaðarins. Nú hefir nokkuð verið að því gert að tryggja afkomu bænda og forða þeim frá því að komast á vonarvöl. Það er afleiðing þeirrar rannsóknar, sem gerð var um hag þeirra. Og rannsókn á sjávarútveginum er alveg hliðstæð. Bændum á að forða frá því að missa jarðir, búfé og aðra áhöfn. Ef útgerðarmenn missa farkost, veiðarfæri og annað, er til útgerðar þarf, er þeirra atvinnuvegur stöðvaður og þeir tapa atvinnu sinni. Ef atvinnuvegur þeirra er gerður tryggari og arðvænlegri, er líka um leið beint og óbeint unnið að því að tryggja hag verkamanna og sjómanna — og iðnaðarmanna reyndar líka.

En þótt hagur þeirra, er till. jafnaðarmanna telur upp, sé rannsakaður, er efn-ið þó enn ekki nægilega tæmt. Verzlunarstéttin er eftir skilin fyrir því. Hún getur gert alveg réttmætar kröfur um að vera með, ef hinar eru allar teknar, og njóta hlunninda sem þær. Og hún á ekki minni kröfu til stuðnings ríkisvaldsins en hinar, þar sem hún hefir á síðustu tímum beðið tjón vegna aðgerða þess um takmörkun innflutnings. Sú ráðstöfun var mäske ekki að öllu leyti óréttmæt. En verzlunarstéttin hefir ei að síður beðið tjón vegna hennar.

Ég vona að þáttill. okkar verði samþ. óbreytt. Hún gripur út yfir það, sem allra nauðsynlegast er og undirstaða afkomu flestra landsmanna, einnig þeirra, sem taldir eru upp í brtt. jafnaðarmanna.

Haraldur Guðmundsson [óyfirl.]: Ég get tekið undir megíefni þáttill. og þess, er hv. frsm. sagði um hana og efni hennar. Sú rannsókn, sem þar er óskað eftir, er ekki einungis nauðsynleg, heldur alveg sjálfsögð, eftir afstaðna þá rannsókn, sem gerð hefir verið um hag bændastéttarinnar, og þá hjálp — sem að visu vantar mikið á, að nægileg sé —, sem þeim verður í té látin. Nú á þjóðin meira undir sjávarútveginum. Er því enn ríkari ástæða til að athuga hag hans og rannsaka, að þeirri athugun lokinni, hvað fyrir hann er hægt að gera.

Um 3. lið þáttill. vil ég þó segja, að engin von er til þess, að stjórnskipuð n., sem

margt fleira þarf að athuga, sé líkleg til að leysa það vandamál að sameina hag vinnuveitanda og vinnusala. Sú meinsemd, sem sá liður ræðir um, liggur svo djúpt, að vafasamt má telja, að hnifur n. nái til hennar. Vil ég því biðja hæstv. forseta að bera þennan lið sérstaklega upp, er atkvgr. fer fram. Við jafnaðarmenn flytjum brtt. á þskj. 884. Samskonar brtt. bárum við fram við kreppulánasjóðsfrv. Var henni andmælt á þeim grundvelli, að rannsókn hefði eigi fram farið og því óvíst, hve mikið ríkissjóður færðist í fang með samþ. hennar. Var till. talsvert rædd, en féll að lokum við lítinn atkv.mun. Nú er það till. okkar jafnaðarmanna, að þessi rannsókn verði látin fram fara samtímis þeirri, er þáltill. ræðir um. Er sú rannsókn auðveld, því að mikið af því, sem þarf að vita, má fá úr skattskýrslum, svo sem árstekjur manna og þá vinnudaga og vinnutekjur. Atvinnubótan., þótt lítið gerði, hefir einnig safnað skýrslum, er að liði geta komið. Um skuldir er auðvelt að fá skýrslur. Ég jata að vísu, að þetta verk verður umfangsmeira, ef brtt. okkar er samþ. En stj. er vitanlega ekki bundin við að láta sömu menn framkvæma verkið allt. Hún getur skipt því, ef hún telur það nauðsynlegt, til þess að till. geti komið fyrir næsta þing, eins og nauðsynlegt er.

Hv. frsm. taldi það skort á samræmi. að við höfum ekki tekið verzlunarstéttina með í till. okkar. Ég skal gera grein fyrir því, hvers vegna við gerum það ekki. Allar þær till., er fram hafa komið, eru miðaðar við framleiðslustéttirnar. Við fylgðum því. En verzlunarmenn geta ekki talizt til þeirra. Ef rannsaka skyldi hag þeirrar stéttar og umbótamöguleika, yrði sú rannsókn að fara fram á allt öðrum grundvelli. Sú stétt er allt of fjölmenn eftir verzlunarveltu, og frá því sjónarmiði verður sú rannsókn að fara fram. Það sást á frv., sem var hér nýlega til meðferðar, að þörf þótti að taka 25% álagningu sem lágmark til varnar óheilbrigðri samkeppni. Og þó er vitanlegt, að miklu hærra er lagt á margar vöruhegundir en 25%.

Í sambandi við innflutningshöftin hefir hagur kaupmanna ekki versnað almennt. Í skjóli þeirra hafa þeir getað lagt meira á sína vöru og selt upp það,

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

sem annars hefði verið lítt seljanlegt af birgðum sínum. Það gerir meira en að vega á móti þeim erfiðleikum, sem takmörkun innflutnings hefir valdið þeim. En athuga þarf, hvernig því fólki verður séð fyrir vinnu, sem verður atvinnulaust, ef verzlunum yrði fækkað. Till. okkar eru sjálfsagðar og hljóta því að verða samþ. Í kreppun. voru þær ræddar, en ekki teknar upp af n., vegna þess að rannsókn þótti vanta. Formaður n. taldi sig hlynntan því, að slík rannsókn færi fram. Ég vænti því, að allir geti á það fallizt, en tel að öðru leyti framkvæmd till. á valdi stjórnarinnar.

Magnús Jónsson [óyfirl.]: Ég vænti þess, að aðaltill. verði samþ. Ég hefði gjarnan viljað vera meðflm. að henni, en vissi ekki um hana, er hún fór í prent. En það sakar vitanlega ekki. Ég er með henni jafnt fyrir því og vænti, að hún verði samþ.

Ég vil geta þess, að ég mun greiða atkv. með því, að verksviðið verði fært út líkt og brtt. hv. þm. Seyðf. ráðgerir. Samskonar till. var vísað á bug í kreppun., vegna þess að rannsókn þótti vanta.

Það er alveg rétt hjá hv. þm. Seyðf.. að þetta á ekki að þurfa að standa í vegi fyrir rannsókn á sjávarútveginum, því að ef starfið reynist of umfangsmikið með þeirri viðbót, er ekki annað en að fela öðrum mönnum rannsókn á þeim málum, sem við bætast samkv. brtt. sócialista. Hin mótbáran, sem hv. þm. Vestm. kom með, að rannsókn á högum verkamanna væri ekki nauðsynleg, vegna þess að afkoma þeirra stæði og félli með atvinnuvegunum, á auðvitað fullan rétt á sér, en þó þessi rannsókn fari fram, er það á valdi þingsins að gera þann greinarmun, er því þykir rétt að gera um stuðning til hinna ýmsu stétta. Ég sýndi fram á það í kreppunefnd, að aðalörðugleikar framleiðenda eru í því fölgirnir að reyna að halda í atvinnutækin, en verkamanna að halda í atvinnuna, og því er ekki svo hægt að gera sameiginlegar ráðstafanir.

Það er nú svo um þessar ráðstafanir til hjálpar atvinnuvegunum, að þær verða tvennskonar. Annarsvegar er bráðabirgðalausn út úr kreppunni. Því

miður eru þær ráðstafanir, sem hér hafa verið gerðar vegna landbúnaðarins, flestar slíkar bráðabirgðaráðstafanir. Þær miða að því að bæta úr áföllnum vandræðum, fresta skuldum, lækka vexti o. þ. h., en síður að því að tryggja hagbænda í framtíðinni, svo að ekki sæki í sama horfið aftur og allt þetta verði gagnslaut.

Um tvo fyrstu liði þáttill. þessarar má segja, að þeir séu hliðstæðir þeim ráðstöfunum, er gerðar hafa verið vegna landbúnaðarins: Að rannsaka hve hag sjávarútvegsins sé komið og undirbúa tillögur til þess að varna því, að áfallin vandræði verði honum að fjörlesti. En aðrar ráðstafanir, sem gert er ráð fyrir að leiði af rannsókninni, eru hinsvegar til frambúðar, svo sem rannsóknir á fjölbreyttari verkunaraðferðum, um aukinn markað og undirbúningur um lánsstofnun fyrir bátaútvegin. En þó tel ég 3. liðinn mikilsverðastan, því að þar er gripið á rót meinsins. Hv. þm. Seyðf. hafði á móti þessum lið og vildi fella hann burt. En ég vil einmitt mæla sérstaklega með þessum lið. Ef rannsóknin gæti leyst úr þeim viðfangsefnum, er þar greinir, væri það atvinnuveitendum og þiggjendum í senn hinn bezti stuðningur, sem hægt væri að veita þeim í þessari atvinnugrein sem annarsstaðar. Það er efni liðsins: „að athuga leiðir til að treysta betur en nú sameiginlega hagsmuni vinnuþiggjenda og vinnuveitenda, þeirra, er vinna að sjávarútveginum, bæði á sjó og landi, og gera tillögur til að draga úr fjárhagsáhættu útvegsins“. Það er skiljanlegt, að hv. þm. Seyðf. vilji ekki ræða svona atriði undir því kapitalistiska skipulagi, sem nú er. Það er ein af aðalkennisetningum sósíalista, að hagsmunir atvinnurekenda og verkamanna rekist á, og hljóti að rekast á, og þeir benda ekki á aðra leið út úr þeim ógöngum en sitt aðalstefnuskráratríði, þjóðnýtingu í einhverri mynd. Og það er einmitt hinn sterki grundvöllur slíkra kenninga, að á þessum málum er mikið ólag. Vegna þessa ólags hefir stefna sósíalista náð viðgangi, en ekki vegna úrræða þeirra. Enda hafa þeir aldrei getað orðið sammála um leiðirnar sjálfir, þótt þeir séu sammála um ólagið, eins og við. Ég

vil því sterklega mæla með rannsókn á því, hvort ekki sé hægt að koma lagi á þessi mál án þess að gerbreyta þjóðskipulaginu. Ýms ráð hafa verið tekin upp annarsstaðar, og sum gefið sæmilega, svo að þetta er ekki óhugsandi. Reyndin hefir sýnt, að þessi tvö öfl, fjármagn og vinna, eru í sífelldri baráttu. Fyrrum kúgaði fjármagnið vinnuna og hirti meginhlutann af ágóðanum. Vinnan fór auðvitað að taka á móti, og nú er viðast svo komið, að vinnan hefir orðið yfirsterkari og undirokað fjármagnið. Þetta er auðvitað í fljótu bragði gleðilegt, en þó hefir þetta ekki orðið til hagsældar hinum vinnandi lýð. Þetta hefir orðið einn af svokölluðum Pyrrhusarsigrum. Um leið og verkalýðnum hefir tekizt að knýja upp kaupgjaldið, hefir atvinnuleysið sótt hann heim. Fjármagnið hefir lamað og dregið úr framkvæmdum. Út úr öllum atvinnurekstri fæst ákveðin upphæð og fái einn aðili meira hlutfallslega en honum ber, kemur það niður á öðrum og atvinnufyrirtækinu um leið. Hvort sem fjármagnið eða vinnan sigrar, leiðir það til ógæfu. Þess vegna þarf að sameina hagsmuni beggja. Allt annað er ný bót á gamalt fat.

Enska þjóðin hefir reynt fyrirkomulag, sem nefnt er profit sharing eða ágóðahlutdeild. Henni er svo varið, að allir, sem við fyrirtækið starfa, frá framkvæmdastjóra til sendisveins, fá ákveðinn hluta af ágóðanum. Sá galli er á þessu fyrirkomulagi, að það hefir alíð mjög á tortryggni. Menn efast gjarnan um, að reikningarnir séu réttir og þeir fái það, sem þeim ber. Ef ekkert fé er til úthlutunar, leiðir af því óánægju.

Í fyrirkomulagi því, er Englendingar nefna copartnership, geta verkamennirnir eignast hluti og þar með öll réttindi hluthafa. En reynslan hefir sýnt, að verkamönnum gengur svo seint að eignast hlutina, að þeir missa áhuga á því.

Þá hefir verið reynd þriðja leiðin, hin svokallaða starfsmannahlutdeild (employer partnership). Við hliðina á hinum almennu hlutabréfum eru einnig gefin út hlutabréf, sem hljóða á vinnu. Þannig getur verkamaður, sem enga peninga á, fengið hlutdeild í fyrirtækinu. Þau eru ekki reiknuð til skatts, en

veita, eins og fjármagnshlutabréfin, rétt til þátttöku í stjórn og eftirliti með rekstri fyrirtækisins og hlutdeildar í sjóðum. Og það er enn fremur ákveðið, að í arð af fjármagnshlutabréfum megi ekki greiða nema 5% og 1—2% vegna áhættu, en vinnan eigi allt, sem fram yfir er. Þetta er hvass spori, því að á þennan hátt fá þeir, sem vinna, hærri arð en þeir, sem eiga fjármagnið. Þarna er gengið út frá því, að fjármagnið sé í raun og veru óvirkt, eins og það lægi í banka, og beri því ekki hærri vexti en fjármagnið í landinu fær á hverjum tíma, að viðbættum áhættuprósentum. En hið starfandi magn í fyrirtækinu eru þeir, sem starfa við það, allt frá forstjóranum til hins lægsta. Þeir, sem þarf að spora áfram, eru ekki hluthafarnir, heldur starfsmennirnir. Þetta fyrirkomulag hefir reynzt vel, einkum þar sem launin eru mikill hluti af kostnaði. Má vera, að það ætti ekki eins vel við útgerðina, þar sem launin eru ekki aðalkostnaðarliðurinn. Ég skal ekki slá neinu föstu um þetta, en vil aðeins mæla á móti því, að þessi mikilsverðasti liður till. verði felldur niður. Og ég trúi því ekki, að hv. þm. Seyðf. geri sig að þeim skoðanapræli, að hann vilji ekki láta rannsaka leiðir til úrlausnar, meðan hann og flokksmenn hans geta ekki breytt skipulaginu hvort sem er.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Hv. 3. þm. Reykv. hefir rökstutt betur en ég myndi hafa getað gert réttmæti þess liðs þáttill., sem hv. þm. Seyðf. vildi láta fella niður. En að því er snertir brtt. hv. þm. Seyðf. að öðru leyti, verð ég að halda því fram, að sú rannsókn, sem hann vill láta fara fram samkv. viðaukatill. sinni, verði rannsókn á málum sjávarútvegsins til trafala. Að því er iðnaðinn snertir, er þess að gæta, að tímarnir, þótt slæmir séu, gera það að verkum, að ýmislegt er gert af hálfu hins opinbera, sem tryggir honum betri aðstöðu en áður, t. d. innflutningshöftin. Því er varla þörf á að blanda þeim atvinnuvegi inn í þetta mál.

Ég benti hv. þm. Seyðf. á það, er hann fór fram á að bæta brtt. sinni inn í mína, að betra væri að gera sérstakar ráðstafanir um þau atriði, er í henni felazt. Það

verður að meta hina brýnustu þörf mest. Nú hefir þingið gert sérstakar ráðstafanir vegna landbúnaðarins, en þá er sjávarútvegurinn eftir. Þetta eru tveir aðal- atvinnuvegirnir, og öllum má vera ljóst, að örlög hinna vinnandi stétta eru svo nátengd þessum atvinnugreinum, að þar verður ekki á milli greint. Ég óska því eftir, að þáttill. verði samþ. óbreytt, í stað þess, að hún verði færð svo út, að ekki megi vænta ávaxta af henni á næsta þingi, eins og til er ætlað.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 92. fundi í Nd., 2. júní, var fram haldið einni umr. um till.

ATKVGR.

Brtt. 884,1 felld með 12:9 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HStef, HG, HV, JónasB, PO, StgrS, VJ, ÞorlJ, JörB.

nei: Gf, HJ, JJós, JAJ, JÓl, LH, MG, ÓTh, PHalld, SvÓ, BSt,¹⁾ BKr.²⁾

MJ greiddi ekki atkv.

Sex þm. (IngB, SvBH, TrB, ÁÁ, BJ, BÁ) fjarstaddir.

Brtt. 884,2—3 kom ekki til atkv.

Tillgr. samþ. með 15 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 938).

22. Launamál, starfsmannafékkun o. fl.

Á 89. fundi í Nd., 31. maí, var úthýtt: Till. til þál. um launamál, starfsmannafékkun o. fl. (A. 894).

Á 91. fundi í Nd., 1. júní, var till. tekinn til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 92. fundi í Nd., 2. júní, var till. tekinn til einnar umr.

1) BSt: Ég er efni till. samþ., en vil ekki blanda þessu máli saman við hitt og segi því nei.

2) BKr: Með sömu greinargerð og hv. 1. þm. Eyf. segi ég nei.

Frsm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Hæstv. fors.- og fjmrh. gat þess í upphafi þessa þings, er hann lagði fram fjárlfrv. sitt, að hann hefði gert ráðstafanir til að láta hagstofuna semja skýrslur um starfsmannahald og launagreiðslur ríkissjóðs, og lagt svo fyrir, að fjvn. yrðu sendar þessar skýrslur. Beindi hann því til fjvn., að hún athugaði þessar skýrslur, eftir því sem tími ynnist til. Það var nú talsvert liðið á þing, er þessar skýrslur fóru að berast n. Um þær skýrslur, er fyrst bærust, er það að segja, að þær sýndu eingöngu launagreiðslur eins og þær eru ákveðnar í launal., með sérstökum l. eða þá eins og ríkisstj. hafði ákveðið þær. Auk þess húsnæðishlunnindi eða húsaleigustyrk. En slíkar skýrslur eru vitanlega ekki tæmandi. Fjvn. sá fram á það, að henni ynnist ekki tími til að koma fram með sjálfstæðar till. til breyt. á launakjörum embættis- og starfsmanna ríkisins. Til þess þurfti meiri tíma en þm. hafa yfir að ráða, og ekki sízt fjvn., sem segja má, að sé störfum hlaðin allan þingtímann. En fjvn. var það hinsvegar ljóst, að nauðsyn ber til, að þetta mál sé tekið til rækilegrar athugunar. Þess vegna voru 2 menn innan fjvn. kosnir til að taka þetta til nánari athugunar, eftir því sem föng væru á. Við athugun þeirra kom strax í ljós, að skýrslur þær, sem fjvn. hafði fengið, voru algerlega ófullnægjandi til að byggja á þeim rökstuddar till. Þeir létu því semja skrá yfir þá starfs- og embættismenn ríkisins, sem hafa, svo vitað sé, aukatekjur fram yfir föst laun. N. fékk slíkar skýrslur, en við athugun þeirra kom enn í ljós, að þær innihéldu ekki allar þær upplýsingar, sem nauðsynlegt var að fá. Eins og sjá má af þessu, kostar þetta allt mikla fyrirhöfn og tíma, og er því enn verið að afla þeirra skýrslna. Þótt ekki séu samkv. framansögðu öll kurl komin til grafar, hefir n. þó fengið allmiklar skýrslur og gögn. Við athugun þeirra kemur þegar í ljós, að geysilegt ósamræmi er í launagreiðslum ríkisins. Stofnlaun þeirra starfsmanna, er stjórnskipaðir eru, eru yfirleitt hærri en embættismenn ríkisins fá eftir launal. frá 1919, og það eins þótt dýrtíðaruppbótin sé tekin með. Þá kom og einnig í ljós, að launagreiðslur við

hinar einstöku ríkisstofnanir eru mjög mismunandi. Skál ég taka nokkur dæmi, er sýna þetta ljóslega. Sýna þau, að forstöðumenn ríkisstofnana hafa margir meira og minna hærri laun en þeir embættismenn ríkisins, sem eru hæstlaunaðir nú samkv. launal., svo sem dómara hæstaréttar. T. d. að taka hefir forstjóri skipaútgerðar ríkisins á fjórða þúsund kr. hærri en dómara í hæstarétti og 2000 kr. hærri en dómstjóri hæstaréttar. Þá má benda á, að prófessorar við háskólann hafa, eftir því sem þeim hefir verið greitt síðastl. ár, frá 5190—6690 kr. sem hæstu laun samkv. launalögum, en í því sambandi má benda á, að forstjóri landssmiðjunnar hefir 9000 kr. laun og annar af forstjórum ríkisstofnana hefir sömu laun og hann, 9000 kr., en hinir allir mun hærri, og sumir miklu hærri laun. Forstjóri tóbakseinkasöslunnar hefir t. d. 6000 kr. hærri laun en þeir af prófessorum háskólans, sem hæst eru launaðir. Ennfremur má benda á, að yfirkennarinn við menntaskólann hefir 5690 kr. laun, en skrifstofustjórinn hjá útvarpinu hefir 7000 kr. — Kennarar menntaskólans hafa 3921 kr. laun, en skrifstofumaður hjá skipaútgerð ríkisins 6000 kr., eða liðlega 2000 kr. hærri laun en menntaskólakennararnir. Póstfulltrúanum í Reykjavík eru greiddar 4692 kr., en fulltrúa landssmiðjunnar eru greiddar 7200 kr., eða rúml. 2500 kr. meira en pósthfulltrúanum. Aðrar ríkisstofnanir greiða ýmsum starfsmönnum sínum yfir 6000 kr. föst árslau, en laun presta í landinu eru frá 2500—4600 kr. hæst, eftir brauði og þjónustualdri. — Þá má einnig gera sam-
anburð á þessum launagreiðslum við laun sýslumanna úti á landi, jafnvel þó að skrifstofufé þeirra sé að nokkru leyti talið með laununum, en allmikið af skrifstofufénu þurfa þeir að borga út, eins og kunnugt er, fyrir keypta vinnu. T. d. má benda á það, að verkstjóranum í áfengisverzluninni eru greidd nákvæmlega sömu laun og elzta sýslumanni landsins. Einnig má benda á það, að fjórir verkstjórar hjá landssmiðjunni hafa í árslau hver um sig 5400 kr. og auk þess kr. 3,50 um hverja klst. fyrir eftirvinnu og helgidagavinnu, og sum árin hefir það hleypt laununum svo mikið upp, að

árstekjur þeirra hafa stundum orðið allt að 8000 kr., en bókaverðir Landsbókasafnsins fá frá 3565—4693 kr. árslaun. — Ég skal svo ekki rekja þennan sam-
anburð mikið lengur; þannig má telja í það endalausa. Forstjórar ríkisstofnana yfirleitt hafa nokkuð yfir 10 þús. kr. árslaun, að tveimur undanskildum, sem hafa um 9000 kr. En landsbókavörður hefir 6690 kr., eða eins og hæstu laun prófessora við háskólann.

Beri maður saman hliðstætt starfsfólk hjá ýmsum ríkisstofnunum, verður útkoman hin sama og mismunurinn áberandi. T. d. hefir annar bókarí hjá áfengisverzluninni, en þar eru þrír bókarar, í árslaun 5857 kr., en gjaldkeri og bókarí hjá lögreglustjóra hefir í laun 4620 kr., eða 1200 kr. minna. Verkstjóri hjá áfengisverzluninni hefir líka 5857 kr., en verkstjóri hjá landssímanum 4382 kr.; þar er 1500 kr. munur. Annar verkstjóri hjá landssímanum, sem verið hefir þar lengi, hefir aðeins 3690 kr., eða liðugum 2000 kr. minna en verkstjóri áfengisverzlunarinnar. Afgreiðslumaður í sömu verzlun hefir 5325 kr., en starfsmaður í hagstofnunni fær 2700 kr. fyrir starf sitt þar, eða um helmingi lægri laun.

Tóbakseinkasalan greiðir þó ekki einum afgreiðslumanni meira en 4380 kr. eða um 1000 kr. minna en áfengisverzlunin. Birgðavörður tóbakseinkasölunnar hefir í laun 4920 kr., en tollvörður í Reykjavík fær 3885 kr., eða á annað þús. kr. minna en birgðavörðurinn. Vélritunarstúlku greiðir tóbakseinkasalan 2760 kr. laun, en í ýmsum öðrum ríkisstofnunum fá þær lægri laun. Svona er ósamræmið mikið bæði í hærri og lægri launaflokkum. Ég vil þó sérstaklega benda á tvennt. Það er mismunurinn á þeim launum, sem greidd eru samkv. launalögunum, og öðrum launum, sem greidd eru samkv. sérstökum lögum, og í öðru lagi hinn gifurlegi mismunur á launagreiðslum innan ríkisstofnana til hliðstæðra starfsmanna. Við nánari athugun þessara mála kemur það í ljós, að ósamræmið í launagreiðslum til ýmsra starfsmanna ríkisins stafar ekki einungis af því, hvort þeir fá laun samkv. launalögunum eða sérstökum lögum; ósamræmið stafar ekki síður af því, að ýms-

um opinberum starfsmönnum eru greiddar upphæðir umfram föst laun, sem talið er fyrir aukastörf. Með þessum hætti verður ósamræmið í launagreiðslunum mest áberandi. Nú er svo komið, að laun þau, er ýmsir embættismenn fá samkv. launalögunum, eru ekki orðin nema hluti af því, sem ríkið greiðir þeim fyrir starfið. Fjöldamörg af þeim störfum, sem sérstök laun eru greidd fyrir, heyra beinlínis undir þá stofnun, sem hlutaðeigandi embættismaður starfar við, og eru ekki annað en hluti af þeim störfum, sem embættismennirnir eiga að vinna aðeins fyrir hin föstu laun. Þetta kemur svo áberilega í ljós, þegar skýrslur og reikningar um starfsmannahald og rekstur ríkisins eru lesnar niður í kjölinn. Auk þess er það í sumum tilfellum alveg bersýnilegt, að ýms skyld verkefni eru þannig notuð sem átylla til þess að fá grundvöll undir viðbótarlaunagreiðslu til einstakra manna. Og það er oft gengið svo langt í þessum efnum, að aukagreiðslurnar til einstakra manna eru í mörgum tilfellum hærri en föstu launin, sem embættismaðurinn hefir. Og þetta á ekki síður við um þá embættismenn, sem teljast til hærri launaflokka, heldur en um hina, sem lægri laun hafa. Ég skal í þessu sambandi benda á nokkur atriði, er sýna það og sanna, að ég fer hér með rétt mál.

Í stjórnarráðinu er þeim ýmsu opinberu sjóðum skipt upp á milli skrifstofustjóranna og þeim greitt sérstakt kaup fyrir að gæta þeirra. Og benda má á það t. d., að aðalendurskoðandi ríkisreikninganna, sem hefir föst laun, álíka há og skrifstofustjórar í stjórnarráðinu, fær sérstakar greiðslur fyrir endurskoðun á reikningum ríkisstofnana, — ein þeirra stofnana greiðir honum 500 kr. á ári fyrir starfið. Þetta er hér tekið samkv. skýrslum frá skrifstofustjóranum í fjmrn. Þessi endurskoðun á auðvitað að heyra undir endurskoðanda ríkisreikninganna án sérstaks endurgjalds. Eins er um mjög mörg önnur störf, er undir stjórnarráðið heyra, að búið er að gera þau að sér-launuðum aukastörfum. Störfum við Lögbirtingablaðið er skipt á milli tveggja manna. Annar hefir ritstjórn blaðsins og útsendingu, en hinn er gjaldkeri fyrir blaðið. Gjaldkerastarfið er launað með

1200 kr., en ritstjórn og útsending með 1580 kr., samkv. því, sem skýrslur skrifstofustjórans í fjmrn. herma. Þá eru nokkrir starfsliðir, sem borgað er fyrir alveg sérstaklega, auk hinna föstu launa, svo sem skipaskráning, vörumerkjaskrásetning, afgreiðsla stjórnartíðinda, framkvæmdir á berklavarnalögum, ritstjórn stjórnartíðinda, skrásetning einkaleyfa og ótal margt fleira. Engum blandast hugur um, að allt þetta er aðeins hluti af skyldustörfum stjórnarráðsins, þó að búið sé nú að gera það að sérlaunuðum störfum. Hér er aðeins verið að kljúfa störf, sem á að vinna fyrir föstu launin, í marga parta, til þess að embættismennirnir fái hærri laun. Sem dæmi um aukatekjur embættismanna frá því opinbera skal þetta nefnt: Skrifstofustjórnin í dómsmrn. hefir í laun samkv. launalögum 6690 kr., en greiðslur til hans fyrir aukastörf í stjórnarráðinu nema 10 þús. kr. Alls fær hann því fyrir störf sín í stjórnarráðinu 16690 kr. Skrifstofustjórnin í atvmrn. hefir í laun samkv. launalögum 6290 kr. Fyrir aukastörf fær hann 3900 kr. Aðstoðarmaður einn í stjórnarráðinu hefir í laun 3500 kr. og fyrir aukastörf 5180 kr. Annars aðstoðarmaður hefir líka í laun 3500 kr., en fyrir aukastörf 5000 kr. Í báðum þessum tilfellum eru aukalaunin mun hærri en stofnlaununum nemur. Þó að ég nefni ekki fleiri dæmi, þá er það svo um alla fasta starfsmenn, er vinna í stjórnarráðinu, að aukatekjur þeirra eru hærri eða eins miklar og stofnlaunin.

Lögreglustjórnin í Rvík hefir samkv. launalögum 8990 kr., en aukagreiðslur frá því opinbera eru 3600 kr., svo að launin verða samtals 12590 kr. Landssíma-
stjórnin í Rvík hefir í laun 9590 kr., en 3600 kr. í aukatekjur frá því opinbera, svo að laun hans verða samtals 13190 kr. Stöðvarstjórnin í Rvík hefir í föst laun 4552 kr. og auk þess stóra fría íbúð, ljós og hita, sem óhætt er að meta á 3000 kr. Auk þess fær hann allt, sem inn kemur fyrir auglýsingar í símaskránni, og gaf það honum 4000 kr. síðastl. ár. Laun stöðvarstjórans eru því alls 11552 kr. Þó að grunnlaunin séu aðeins 4552 kr., það sem greitt er í peningum. Vegamálastjóri hefir samkv. launalögum 6690 kr.,

en fyrir ýms opinber störf önnur er honum greitt kr. 4700, og verða laun hans því samtals 11390 kr. — Fulltrúi veðurstofunnar hefir föst laun samkv. launalögum 6190 kr., en fyrir önnur opinber störf fær hann greitt 2200 kr., og verður það samtals 8390 kr. Þá má ennfremur nefna, að samkv. skýrslu frá skattstjóra starfar fulltrúi í skattstofunni, og eru laun hans ákveðin 5610 kr., en fyrir aukavinnu í skattstofunni eru þessum fulltrúa greiddar 6070 kr. Laun hans á skrifstofunni eru því samtals 11682 kr. á ári. Fangavörður hegningarhússins í Rvík hefir föst laun, auk húsnæðis, ljóss og hita, 2265 kr., en fyrir eftirlit með gæzluföngum fær hann sérstaklega 2040 kr. Það er einkennilegt að kljúfa þessi laun í tvennt. Og auðvitað á það fyrst og fremst að vera starf fangavarðar að hafa eftirlit með gæzluföngum í húsinu. — Þá má nefna forstjóra ríkisútgerðarinnar, sem hefir í föst laun 9770 kr., auk þess er hann formaður í stjórn landssmiðjunnar og fær 1200 kr. fyrir það; eru þetta samtals 10970 kr. Ofan á þetta kaup, tæplega 11 þús. kr., eru honum greiddir fæðispeningar, 3 kr. á dag. Hann fær því alls hjá því opinbera yfir 12 þús. kr. — Þá má geta þess, að einn fréttaritarrinn hjá útvarpinu hefir 4800 kr. á ári, og landssíminn greiðir þessum sama manni 2628 kr. fyrir einhverskonar teikningar. Árskaup hans verður því samtals 7428 kr. — Loks má nefna hæstaréttarritara. Laun hans eru ákveðin í fjárl. 3000 kr., en auk þess fær hann fyrir störf í hagstofunni 5190 kr. — Þetta verða samtals 8190 kr. Og þó var það svo, að árið sem leið kom hann ekki í hagstofuna til neinna starfa, svo að þessi laun voru aðeins greidd fyrir hæstaréttarritarastarfið eitt síðastl. ár. Mér hefir ekki tekizt að fá upplýst, að ritarrinn vinni annarsstaðar en í hæstarétti fyrir það opinbera.

Ég hefi viljað benda á þessi dæmi til þess að sýna fram á mismuninn í launagreiðslum til opinberra starfsmanna, og sérstaklega á ósamræmið, sem aukagreiðslur umfram föst laun valda. Þá vil ég geta þess, eftir upplýsingum frá síðastl. ári, sem fylgdu fjárlfrv., að ríkisstj. hafði gert ráðstafanir til þess, að

Launamál, starfsmannafékkun o. fl.

laun þeirra opinberu starfsmanna, sem taka laun utan launalaganna, yrðu lækkuð um 15% á árinu 1932, í samræmi við lækkun dýrtiðaruppbótar á launum þeirra starfsmanna, sem hafa laun samkv. launalögunum. En eftir upplýsingum, sem fólust í þessum skjölum, þá höfðu þessar lækkunarráðstafanir eigi komið til framkvæmda nema hjá sumum ríkisstofnunum og starfsmönnum hins opinbera. Þær ríkisstofnanir, sem ekki höfðu lækkað kaup við starfsfólk sitt um 15% árið 1932, eru þessar: Landssiminn, pósthúsið, landssmiðjan, öll sjúkrahúsin, ríkisprentsmiðjan, hagstofan, lögmaðurinn í Rvík, tollstjórinn í Rvík, lögreglustjórinn í Rvík, vegamálastjóri, skipautgerð ríkisins, skipaskoðun ríkisins, bifreiðaeftirlit ríkisins, áfengisverzlunin.

Tóbakseinkasalan byrjaði um það leyti, er þessi lækkun fór fram, og var kaup starfsmanna þar lækkað um 15% frá því, er það hafði áður verið hjá tóbaksverzlun Íslands h/f.

Hjá eftirfarandi stofnunum hefir 15% lækkunin komið til framkvæmda 1932 (sumstaðar þó aðeins að nokkru leyti): Ríkisútvarpinu (að nokkru leyti, ríkisbókhaldinu, veðurstofunni, efnarannsóknarstofu ríkisins, skattstofunni, viðtækjaverzluninni, vitamálskrifstofunni (hjá einum manni), ríkisféhirði. Þær skýrslur, sem við höfum fengið í hendur, bera það ekki með sér, að launalækkun hafi átt sér stað hjá þeim stofnunum, sem taldar eru í fyrri flokknum hér að framan. Í svörum frá þeim til ríkisstj. eru tilgreindar ýmsar ástæður fyrir því að launalækkunin geti ekki farið fram. Sumstaðar er því borið við, að sérstakir samningar hafi verið gerðir um launagreiðslur til einstakra manna og þess vegna þyki ekki tiltækilegt að lækka þau.

Þá er það einn mikilsverður liður í þessu máli, að athugaðir verði möguleikarnir fyrir því að fækka ríkisstofnunum, og þó sérstaklega, að fækkað yrði starfsmönnum við þær stofnanir. Háværar raddir heyrðust um þessi atriði í fjvn., en n. taldi sig ekki hafa aðstöðu til þess að kveða upp úrskurði um það að lítt rannsókuðu máli. Hinsvegar vill hún

benda stj. á að láta rannsaka þetta gaumgefílega, og virðist sjálfsgagt, að á þann hátt verði dregið úr útgjöldum ríkissjóðs eftir föngum.

Niðurstaðan af öllum þessum athugunum n. er sú, sem fram kemur í þál.till., er n. ber fram. Og ég vil skjóta því til hv. flm. að annari þál.till. hér í d. um svipað efni, að ég vona, að tilgangi þeirra sé fullnægt með þessari till., sem við flytjum. Það er síður en svo, að fjvn. hafi viljað ganga á snið við þál.till. þeirra að efni til, en till. okkar er viðtækari. Fjvn. lítur svo á, að það sé ekki lengur hægt að skjóta því á frest að taka launagreiðslur ríkisins til embættismanna og starfsmanna þess opinbera til athugunar og koma þar á meira samræmi en verið hefir. Ennfremur telur fjvn. sjálfsgagt, að þegar ákvarðanir verði teknar um launakjör starfsmanna ríkisins, þá verði að ákveða þau með hliðsjón af greiðslumöguleikum ríkisins og því, hvað atvinnuvegirinnir í landinu geta staðið undir miklum starfrækslukostnaði við þjóðarþúið. Því að þangað verður vitanlega að sækja það fé, sem nota þarf til ríkisrekstrarins. Og má þá vitanlega ekki ganga nær atvinnurekstri einstakra borgara í landinu en svo, að þeir líði ekki hnekki við það, en geti fært út kvíarnar fyrir hann í landinu. Þegar svo langt er gengið, að þetta fer að verða til þess að draga úr möguleikum atvinnuvega landsmanna, þá er ríkisvaldið komið út fyrir þau takmörk, sem því er veitt, því þá virðist það vera farið að starfa gagnstætt því, sem til er ætlað í hverju lýðfrjálsu landi.

N. leit svo á, eins og ég sagði áðan, að þannig væri ástætt um þessar launagreiðslur, að það mætti ekki dragast lengur en orðið er að taka þetta til athugunar. N. gerir því ráð fyrir, að þetta mál verði rannsakað og athugað fyrir næsta þing og stj. leggi þá fyrir þingið frv. um nýja launalöggjöf. En hitt er vitanlega sjálfsgagt, að stj. dragi úr embættum og færi til samræmis á þessu ári, eftir því sem hún hefir á valdi sínu.

Ég skal svo ekki fara lengra út í þetta mál og ég vænti þess, að till. fjvn. fái góðar undirtektir í d. og hjá hæstv. ríkisstj.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson) [óyfirl.]: Ég skal ekki tala langt mál í þinglokin um þetta efni. Stj. lagði fyrir fjvn. þessarar d. nákvæmar skýrslur um launagreiðslur, í þeim tilgangi, að hún athugaði þær og kæmi með þáttill. í samráði við stj. Og nú er orðin sú raunin á, að n. flytur þáttill., sem stj. mun vera fús að taka á móti og leggja vinnu í að undirbúa málið undir næsta þing. Launamálin eru viðkvæm, og margt af því, sem hv. þm. talar um sem óvenju, eru þó gamlar reglur, sem staðið hafa í tíð undanfarinna stj., og ég hygg, að sumt af því, sem kallað er bitlingar, sé í raun og veru launauppbætur handa þeim, sem hafa of lág laun. Það þarf að hækka föstu launin og auka þá um leið vinnuskyldu þeirra manna, sem þar um ræðir. En út í það skal ég ekki nánar fara. Stj. mun taka við þessari þál. og sjá um framkvæmd hennar fyrir næsta þing.

Þjarni Ásgeirsson: Þó að launalögin séu ekki eldri en frá 1919, þá er það mála sannast, að það er fyrir löngu orðið tímabært að endurskoða þau. Þær miklu verðsveiflur, sem orðið hafa í landinu síðan þau voru sett, og það umrót, sem orðið hefir á gjaldeyrinum bæði hér á landi og annarsstaðar, hefir komið svo miklu ósamræmi á launamálin, bæði eldri og yngri, eins og rækilega hefir verið bent á af hv. frsm., að það er orðin hin mesta nauðsyn að koma á samræmi í þeim. Ég minnst þess, að á öllum þeim þingum, sem ég hefi setið, hafa komið fram raddir um það, að endurskoða þyrfti og samræma launalöggjöfina. En því hefir alltaf verið borið við, að ekki væri tímabært að ganga frá þessum málum, af því að ekki væri búið að verðfesta gjaldeyrinn og ómögulegt væri að vita, hvaða breyt. hann gæti tekið frá ári til árs, og meðan svo væri ástatt væri ekkert vit í að endurskoða löggjöfina og slá neinu föstu um launin, þar sem breyting á genginu gæti kollvarpað því innan skamms tíma. En ég held, að óhætt sé að segja, að þessar ástæður séu ennþá fyrir hendi. Ég held, að aldrei hafi verið meiri ruglingur á verðsveiflum en nú, og að því leyti má segja, að við séum í kviksyndi í þessu máli. En það er einn

möguleiki til þess að samræma þetta hvorutveggja, og hann er sá, að byggja að nokkru leyti á svipuðu fyrirkomulagi og gert var í gamla daga, á landaureikningi, sem að nokkru leyti, en þó á mjög ófullkominn hátt, var tekið upp 1919 með þeirri dýrtiðaruppbót, sem þá var samþ. og verið hefir í l. til þessa og er nú. Ég býst við, að langheppilegasta fyrirkomulagið um launalöggjöf væri það, að hafa stofnlaunin tiltölulega lág, en a. m. k. helmingur hinna venjulegu launa byggist á verðvisitölu, sem hækkaði og lækkaði eftir verðlaginu í landinu frá ári til árs. Það hefir réttlæga verið á það minnst, að dýrtiðaruppbótarreikningurinn er ekki að öllu leyti fullkominn. En ég hygg, að ef að þessu ráði væri hnigið, mundi mega finna einhverja verðvisitölu, sem tæki það marga af kostnaðarliðum, að hægt væri að finna nokkurnveginn rétta mynd af þessu verðlagi frá ári til árs. Ef sú regla væri upp tekin, þá væri ekki ástæða til að biða eftir því, sem sennilega gæti orðið langt þangað til, að nokkuð fast fengist undir fótinn um verðlag í landinu á vörum, sem menn verða að nota sér til lífsframfæris. Enda er þetta bæði réttlátt og hagkvæmt, því að þegar verðlagið er hátt og atvinnuvegirinn þar af leiðandi reknir með sámilega góðum arði, er hægara að greiða starfsmönnum ríkisins sámilega vel, og þá er þess meiri þörf, því þá er dýrara að lifa í landinu en þegar verðlagið er lágt; fer saman örðug geta þjóðarinnar að greiða há laun og minni þörf á, að launin séu há, því þá er venjulega ódýrara að lifa.

Ég býst við, að til fullnaðar verði ekki hægt að leysa málið réttlátlega nema með því að taka upp þá reglu að hafa nokkuð mikinn hluta launanna hreyfanlegan frá ári til árs eftir því, sem verðlag er í í landinu.

Ég vil því leggja áherzlu á það, að stj. taki rækilega til athugunar, hvort ekki sé rétt að taka nú upp hinn gamla landaureikning með nákvæmri verðvisitölu og koma launamálunum þannig fyrir, að hennar gæti mikið meira og réttlátar en verið hefir að undanfögnu samkv. þeirri dýrtiðaruppbót, sem ákveðin er í launalögunum frá 1919.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 940).

23. Vaxtalækkun.

Á 85. fundi í Ed., 31. maí, og á 88. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um lækkun vaxta (A. 881).

Á 8. fundi í Sp., 1. júní, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 2. júní, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Ég skal ekki fara mörgum orðum um þessa till. að sinni. Hún byggist á nauðsyn þeirri, sem krefur, að atvinnulíf þjóðarinnar sé eflt og létt undir með framleiðendum á þann hátt, að vextir séu lækkaðir og útvegum starfsfjár þar með gerð ódýrari að þeim mun. Á þessu þingi hefir verið samþ. frv. um lækkun innlánsvaxta, og það felur einnig í sér, að Landsbankinn ráði, hverjir sparisjóðsvextir gildi hér á landi, og ætla mætti, að hann hefði betri tök á því en aðrir að lækka vextina eitt-hvað. Á síðastl. hausti voru útlánsvextir lækkaðir um ½%, án þess þó að innlánsvextir lækkuðu að því skapi, og er því eigi ólíklegt, að enn megi lækka þá, gegn því að innlánsvextir sæti sömu meðferð. Með lögunum frá 1928 er forstjórum þjóðbankans falið að ákveða vaxtagreiðslur, og þess vegna hefir verið farin þessi leiðin, að þess er æst, að hæstv. ríkisstjórn beiti sér fyrir því við forstjóra bankans, að athuguð verði skilyrði fyrir þessu máli og hafizt handa.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Að fengnum þessum nýju lögum um völd Landsbankans í þessum efnum, mun stj. leggja ríka áherzlu á, að innlánsvextir verði sem fyrst lækkaðir eins mikið og hægt er.

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: Gf, GÓ, GL, HStef, HJ, HG,¹⁾ IP, JónJ, JÓl, JónB, JónasJ, JónasB, JörB, LH, MG, MT, PHalld, PO, SvBH, SvÓ, VJ, ÁÁ, BÁ, BSn, BKr, ÞorlJ.HV,²⁾ MJ, PM greiddu ekki atkv.

Þrettán þm. (HSteins, IngB, JakM, JJós, JAJ, JBald, ÓTh, PHERm, StgrS, TrB, BJ, BSt, EÁrna) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 942).

24. Atvinnumál.

Á 92. fundi í Nd., 2. júní, var útbýtt: Till. til þál. um atvinnumál (A. 928).

Á 93. fundi í Nd., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 15 shlj. atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 94. fundi í Nd., 3. júní, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson) [óyfirl.]: Þessi till., sem nú er flutt sérstök, er hv. d. kunn áður. Efni hennar var flutt sem brtt. við þá till. um sjávarútvegsmál, en var þá felld hér í deildinni. Ýmsir af þeim, sem greiddu atkv. móti henni, töldu sig vera hlynnta till., ef hún væri borin fram sem sérstök þál. Að öðru leyti er efni þessarar till. orðið prautrætt hér í d., og vænti ég því, að hv. þdm. geti fylgt henni eins og hún liggur fyrir. Ég vil svo bæta því við, að ég vænti þess einnig, ef till. verður samþ., að hæstv. stj. fari eftir

1) HG: Enda þótt ég álití þessa till. þýðingarlausu um slíkar ráðstafanir, vil ég ekki, að unnt sé að segja, að ég bregði fæti fyrir málið, og segi því já.

2) HV: Ég álit þessa till. bæði óþarfa og tilgangslausa og sé því ekki ástæðu til þess að greiða atkv. í málinu.

Atvinnumál.

till. Alþfl. um skipun manna í væntanlega n.

Magnús Jónsson [óyfirl.]: Þegar þáltill. um sjávarútvegsmál var hér til umr., lét ég það í ljós, að ég væri hlynntur efni þeirrar till., sem hér liggur fyrir, og sérstaklega í sambandi við kreppumálin tók ég það greinilega fram, að það vantaði tilfinnanlega skýrslur um hag annara stétta í landinu en bænda. Þó ég þess vegna greiddi þá atkv. móti till. sem brtt., hugsaði ég mér að skrifa þáltill. um þessa nefndarskipun, en í þeim svifum er þess-

ari till. útbýtt. Ég mun því greiða atkv. með þessari till., til þess að næsta þing geti ekki vísað frá umr. um þetta mál af þeirri ástæðu, að rannsókn vanti í málinu. En eins og allir sjá, er nauðsynlegt, að rannsókn fari fram um slík mál sem þessi áður en ráðstafanir eru gerðar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 953).

Pingsályktun afgreidd til forseta Alþingis.

Templaralóðin í Reykjavík.

Á 84. fundi í Ed., 30. maí, og á 87. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um templaralóðina í Reykjavík (A 844).

Á 8. fundi í Sp., 1. júní, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 2. júní, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Pétur Halldórsson) [óyfirl.]: Til-efnið til þess, að við nokkrir þm. höfum flutt þessa till. til þál., er það, að óklár-
uð viðskipti eru milli templara og Alþ. út af lóðinni hér sunnan við alþingishús-
ið, sem templarahúsið stendur á. Saga þessa máls er sú, að er templarar vildu byggja fundarhús, þá er þeim á árinu 1887 útmæld þessi lóð, en það skilyrði þó sett, að þeir, eða síðari eigendur, séu skyldir að flytja burt á aðra lóð, er þeim verði vísað á og sé á þeim stað, sem þeim verði kostnaðarminnst að flytja á. Þessi skilyrði eru dags. 21. jan. 1887. Templarar vildu ekki sætta sig við þessi skilyrði. Er þá ný útmæling gerð 10. febr. 1887. Er það ný lóð og engin skilyrði sett. Er hafinn undirbúningur til að byggja á henni. En síðar á árinu, þegar á að fara að byggja, leyfir byggingarn. templurum að byggja þar, sem fyrst var mælt út, og vissu þeir ekki annað en að það leyfi væri skilyrðislaust. En hvernig sem á því hefir staðið, þá fór það þó svo, að þegar þetta var bókað, þá var hin upphaflega kvöð

sett á aftur, án þess, að því er vitað verður, að templarar hefðu hugmynd um það. Kvöð þessi var miðuð við það, að þinghúsið hefði þörf fyrir þessa lóð. Þegar svo, 1893, girt var í kringum Alþ.húsið, héldu allir, að lóð Alþ.hússins væri ákveðin með þeirri girðingu, og mundi því ekki verða gengið eftir þessari kvöð meira. Hið næsta, sem gerist, er það, að í ágústmánuði 1923 hugsa templarar sér að reisa viðbótarhús á þessari lóð. En forsetar Alþ. mótmæla vegna þessarar kvaðar og stöðva bygginguna. Er svo mál hafið og það dæmt í gestarétti Reykjavíkur 7. nóv. 1927. Sá dómur staðfestir það, að kvöðin sé enn í gildi. Hæstiréttur staðfestir svo þennan dóm. Er því ekki efi á, að kvöðin er enn í gildi. En þá er eftir að vita, hvort Alþ. óskar eftir að njóta þessa réttar, hvenær eða hvernig. Einnig hvort ekki er hægt að komast að einhverjum öðrum samningum um þetta mál. Þeir, sem umráðaréttinn hafa nú á lóð þessari, þurfa að vita þetta, vegna mannvirkja, sem þeir hafa hugsað sér að reisa. Er því heppilegt, að endir sé bundinn á þetta og forsetum falin framkvæmd þess. Ekki er að visu hægt að búast við því, að þessu máli geti orðið lokið áður en þingi slitur nú. En heppilegt er fyrir báða aðilja, að sá endir sé bundinn á þetta, sem báðir geti sætt sig við. Við, sem till. flytjum, teljum heppilegt, að forsetum sé falið þetta mál. Gæti það þó verið á valdi þeirra, að ekki væri endanlega að samningum gengið, fyrr en Alþ. kemur saman næst. Það er óbundið í till. Á þennan hátt mætti fljótlega ljúka því máli, sem segja má, að beðið hafi óafgr. síðan 1887. En báðum aðiljum er nauðsyn á, að því sé lokið.

Magnús Jónsson [óyfirl.]: Eins og hv. 1. flm. till. gat um, þá er orðalag hennar allóákveðið. Hið eina, sem sagt er, er það, að millipíngaforsetum er falið að gera samning við templara um lóðina. Ég hefi nú ekki á móti því, að slík till. sé samþ. En mér þykir þetta þó allt of vitt umboð, þar sem engin ummæli fylgja um það, hver vilji þingsins er. Hv. 1. flm. forðaðist sem heitan eldinn að minnast einu orði á það, til hvers till.menn ætluðust í þessu efni. Ég vil því í fám orðum lýsa minni skoðun um þetta mál.

Þegar Alþ.húsið var reist, urðu um byggingu þess stór mistök. Húsið var í sparnaðarskyni lækkað um 1 metra frá því, sem það hafði verið teiknað. Við það missti það svip, þótt það sé fallett að vísu. Einnig var það sett á skakkan stað. Hefði það verið sett nokkru sunnar, þá hefði það notið sín betur í sambandi við dómkirkjuna. Þá hefði líka orðið autt pláss framundan því, sem hefði verið vel fallið fyrir samkomur. En þetta stafar af því, að tjörninn var miklu stærri þá en nú, og hér sunnan við voru þá fen og foræði. Menn voru þá ekki svo stórhuga, að þeim kæmi til hugar að fylla þau upp. Úr þessum mistökum er nú ekki hægt að bæta. Húsið verður hvorki hækkað né flutt. En þó væri til stórra bóta að taka templarahúsið burt, stækka garðinn og fá þar með frjálst útsýni yfir tjörnina. Þá mundi og Alþ.húsið njóta sín frá þeirri hlið. Ég hefi ávallt hugsað mér, að templarahúsið yrði látið víkjá. Ég vil því láta þá skoðun mína fylgja till., að ég vil undir öllum kringumstæðum, að forsetar semji á þeim grundvelli, að Alþ.húsið fái lóðina. Það er þó ekki meining mín, að þrengt sé að templurum. Ekki sízt fyrir þá sök, ef aftan að þeim hefir verið farið með þessa skilmála. Ég hygg, að ekki komi til mála að flytja hús þeirra, eins og sagt er í skilmálunum. Húsið er orðið hrörlegt og lóðir í nágrenni þess dýrar. En ég er sammála þeim forsetum Alþ., er töldu, að Alþ.húsið hefði þörf fyrir lóðina, og vil því heldur, að templurum sé bættur skaðinn á annan hátt. Ég var nýkominn á þing, er templarar vildu stækka húsið, og var alveg sammála forsetum, er komu í veg fyrir, að það væri gert. Ég vil því ekki, að neitt það sé gert, er orðið

geti til þess, að Alþ. missi þessa lóð, og óska þess, að forsetar geri ekkert í þá átt.

Flm. (Pétur Halldórsson) [óyfirl.]: Mér þótti vænt um að heyra, hvernig hv. 3. þm. Reykv. taldi, að bæri að leysa þetta mál. Ég vildi ekki koma að þessu í minni ræðu. En ég er sammála hv. þm. í öllum aðalatriðum. Ég tel, að æskilegast væri, að þessi lóð öll væri kvaðarlaus eign Alþingis. Og ég er sannfærður um, að frá hálfu hins aðilans er hægt að fá þá samninga, er allir mega vel við una. Ég get hugsað mér, að bæjarstj. Rvíkur hugsí á sama hátt, að heppilegra væri fyrir útlit bæjarins að leysa málið eins og hv. samþm. minn nefndi. Ég mundi undir þeim kringumstæðum vilja mæla með því, að forsetarnir teygðu sig mjög langt til samkomulags við templara um lausn málsins. Mér þykir þessi lausn æskilegust fyrir mitt leyti og held, að hún sé sú bezta. Og þá þarf Alþingi og ríkissjóður að gera templurum fært að koma sér upp húsi á öðrum stað, sem þeir gætu verið ánægðir með. Ég tel, að Alþingi eigi að fórna því, sem þarf, til þess að þessi lausn geti fengist.

Hannes Jónsson [óyfirl.]: Ég hnaut um nokkur orð hjá hv. 1. flm. Hann sagði, að hann vonaðist eftir, að forsetarnir teygðu sig sem lengst til samkomulags um þetta atriði, að fá þessa lóð til umráða fyrir Alþingi. Nú skilst mér, að það ákvæði fylgi lóðinni, að ríkið fái umráðarétt yfir henni, þegar það þyrist þurfa á henni að halda. Hér þarf því ekkert að teygja sig til samkomulags um að láta þessi ákvæði vera í gildi, sem er búið að dæma bæði fyrir undirrétti og yfirrétti.

Hitt verð ég að játa, að ég er dálítið hræddur við að fela forsetum að gera út um þetta mál við templara í Rvík, af því að ég hygg, að þeir séu óþarflega mikið á þeirra bandi, og finnst það kannske ekki minni prýði fyrir Alþingishúsið og umhverfið að hafa þar eitthvert templarahús „trónandi“, eins og þar væri fallegur garður til viðbótar við þann, sem nú er.

Mér sýnist sem sagt ekki vera mikil nauðsyn að afgr. málið á þennan hátt. Það hefir kannske farið framhjá mér, ef upplýst hefir verið, að templarar hafi

gert einhverja sérstaka tilraun við ríkisstj. eða Alþingi um samninga um alla lóðina fyrir þetta hús eða annað, sem kynni að verða byggt.

Ég verð að taka undir með hv. 3. þm. Reykv., og tel mjög varhugavert að gefa forsetum nokkurt vald í þessu efni, nema því aðeins, að það sé undirskilið, að ekkert sé gert bindandi fyrir en á næsta þingi, að þeir legðu þá fyrir þingið þann samning, sem þeir fyrir hönd Alþingis og stúkunnar í Reykjavík gætu sætt sig við.

Flm. (Pétur Halldórsson) [óyfirl.]: Ég játa, að ég hefi ekki getið um nokkuð stórt atriði í málinu, og á því byggjast sennilega orð hv. þm. V.-Húnv. Ég sagði „teygja sig langt til samkomulags við templara“. Það kemur til af því, að það er aðeins nokkur hluti lóðar templara fyrir sunnan garðinn, sem kvöðin hvílir á, hér um bil $\frac{1}{3}$; hinn parturinn er kvaðalaus, þannig að það þarf samkomulag um lóðina alla.

Þessi kvöð hefir skilyrði í för með sér fyrir ríkissjóðinn, að vísa á lóð á þeim stað, þar sem yrði sem kostnaðarminnst að flytja þetta hús á. Svo að Alþingi hefir líka skyldu við hinn aðilann um þann hluta lóðarinnar, sem kvöðin hvílir á. En þeir $\frac{2}{3}$ hlutar templaralóðarinnar, sem engin kvöð hvílir á, verða að sjálfsögðu að fylgja með í þeim samningi, sem gerður verður. Og það var þess hlutans vegna, sem ég talaði um, að forsetar teygðu sig til samkomulags við templara um alla lóðina.

Hannes Jónsson [óyfirl.]: Hér er talað um að ljúka deilumáli og gera samninga. Ég tel, að það sé búið að ljúka deilumáli um umráðarétt yfir þessari lóð, að því leyti sem um hana var deilt.

Ég tel mjög óráðlegt að fela forsetum að gera bindandi samning, enda skilst mér, að ekki liggi neitt fyrir, sem sanni nauðsyn hins aðilans til að fá þetta afgert með bindandi samningi áður en næsta þing kemur saman. Vildi ég því óska eftir að fá yfirlýsingu frá hv. 1. flm. um það, að hann teldi, að slíkan bindandi samning ætti ekki að gera fyrir en næsta þing kemur saman.

Flm. (Pétur Halldórsson) [óyfirl.]: Út af þessu vildi ég bara segja það, að mér virðist það eiga að vera á valdi forseta sjálfra, hvort þeir telji samninginn þess eðlis, sem þeir hafa náð við mótsemjanda, að þeir óski, að Alþingi taki ákvörðun um samninginn eða ekki. Ég vil ekki, að þeim sé gert að skyldu að leggja samninginn undir alþingisnefndir, heldur sé þeim í sjálfsvald sett, hvort þeir beri samninginn undir Alþingi.

Þó að það, að ljúka deilum um lóðina, eigi ekki við nema nokkurn hluta hennar, þá liggur í augum uppi, að samning verður að gera um alla lóðina. Því að ef samningur væri gerður aðeins um þann partinn, sem kvöðin hvílir á, þá myndu templarar ekki geta notað hinn hlutann án þess að til vandræða yrði fyrir þinghúseignina, og heldur til skemmda fyrir þennan hluta bæjarins.

Hannes Jónsson [óyfirl.]: Mér skildist hv. flm. leggja áðan áherzlu á, að forsetar teygðu sig langt til samkomulags við templara, til þess að fá þessa lóð handa Alþingi. En nú heyrir mér komið annað hljóð í strokkinn. Nú er það vegna þess, að templarar geta ekki notað sér þá lóð, sem er kvaðalaus. Það er þá ekki um hagsmuni annars aðilans að ræða, heldur beggja. Alþingi þarf að fá lóðina, templarar geta ekki notað hana. Ég sé því ekki annað en að það sé aðeins að gera þetta upp sanngjarnlega, og það án þess að neitt dektur eða ofteygjur eigi sér stað.

Magnús Jónsson [óyfirl.]: Mér hefði þótt, eins og hv. þm. V.-Húnv., vænt um að fá yfirlýsingu hv. 1. flm. um það, að hann teldi réttara, að forsetarnir bæru þetta undir Alþingi.

Þó að þetta mál sé ekki stórt í hópi þjóðmálanna, þá er það ekki litilsvert atriði, hvernig útlits er kringum Alþingishúsið. Og ég verð að segja, að það er nokkur geigur í mér að fela svona vitt umboð þeim mönnum, sem ég veit ekki einu sinni, hverjir eru, ef þeir eiga að binda endahnút á málið.

Ég vil undirstrika orð hv. þm. V.-Húnv., að forsetarnir, sem kosnir verða, bindi ekki samninginn fyrir en Alþingi kemur saman. Það er ekki útilit fyrir, að templ-

arar byggi í sumar, svo að þessi bið ætti að verða þeim að meinfangalaus. Forsetar geta hinsvegar undirbúið samning, svo að fyrirhöfn þingsins verði litið. Og þar sem ég skoða goodtemplararegluna svona hálfopinbera stofnun, þá hneykslast ég alls ekki á þeim ummælum hv. 1. flm., að forsetar teygi sig til samkomulags og reyni að gera rimilega samninga við þá.

Flm. (Pétur Halldórsson) [óyfirl.]: Ég vil spyrja þá hv. þm., sem halda fram, að nauðsynlegt sé að leggja samninginn fyrir næsta Alþingi, hvort ekki nægi að leita samþykkis ríkisstj. Það er millivegur, sem mér finnst, að mætti setta sig við.

En þótt það sé nú lagt í vald forsetanna, hvort þeir geri samninginn bindandi eða leggi hann fyrir næsta Alþingi, þá þykir mér líklegt, að þeir muni taka tillit til þessara mótmæla hv. þm. og leggi samninginn fyrir Alþingi, þannig að óhætt sé að samþ. þessa þáltill. eins og hún er nú.

Magnús Jónsson [óyfirl.]: Ég fyrir mitt leyti mun óhræddur samþ. till., þó að heldur hefði ég óskað eftir nefndri yfirlýsingu af hálfu hv. 1. flm., ef stj. — sem vonandi verður stj., sem maður getur borið fyllsta traust til, — á að leggja samþ. sitt á samninginn. Með því fororði get ég samþ. þessa till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15:7 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: IP, JakM, JÓl, JónÞ, JörB, LH, MG, MJ, PHalld, PM, PO, VJ, GL, HSteins, ÞorlJ.

nei: JAJ, JónJ, BSt, BÁ, GÍ, HStef, HJ. GÓ greiddi ekki atkv.

Nítján þm. (IngB, JJós, JBald, JónasJ, JónasÞ, MT, ÓTh, PHerm, StgrS, SvBH, SvÓ, TrÞ, ÁÁ, BJ, BSn, BKr, EÁrna, HG, HV) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 943).

Pingsályktun um skipun nefndar.

Kreppunefnd.

Á 4. fundi í Nd., 18. febr., var útbýtt:
Till. til þál. um skipun kreppunefndar
(A. 38).

Á 5. fundi í Nd., 20. febr., var till. tek-
in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 6. fundi í Nd., 21. febr., var till. tek-
in til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson) [óyfirl.]: Ég ætla, að ég muni það rétt, að hæstv. fors.- og fjmrh. hafi kveðið svo að orði í gær, þegar hann lagði fram fjárl. og gaf skýrslu um liðið ár, að höfuðverk-efni þessa þings væri, að hans dómi, að létta bændum og verkalyð kreppuna, og í sambandi við það að reyna að ná sem beztum viðskiptasamningum við önnur lönd og auka sölu afurða hér innanlands. Ég er hæstv. ráðh. fyllilega sammála um, að a. m. k. annað höfuðverkefni þessa þings sé að létta landsmönnum kreppuna og hjálpa þeim til að þola erfiðleika hennar. Það er enginn kaupstaður eða kaup-
tún hér á landi, sem ekki á tugi, hundruð eða jafnvel þúsundir atvinnulausra eða atvinnuskortandi manna. Naumast finnst það sveitarfélag, þar sem ekki hefir orðið halli á búrekstrinum síðasta ár. Og ekki eru fá dæmi til þess, að tekjur bænda hafi ekki hrokkið til greiðslu vaxta og afborgana gamalla og nýrra skulda. Ríkisstj. virðist hafa gert sér grein fyrir, að þörf væri sérstakra ráðstafana vegna

kreppunnar. Á seinasta ári var skipuð n. til þess að safna gögnum um fjárhag bænda og leggja till. til úrlausnar erfiðleikunum fyrir þing og stj. Eftir því sem mér er sagt, hefir n. þessi unnið talsvert starf, og væntanlega kemur skýrsla n. fyrir þingið og almenningssjónir. En því undarlegra er það, þar sem ríkisstj. hefir með réttu séð nauðsyn á að hjálpa bændum, að hún skuli ekki hafa komið auga á þörf verkafólksins og smærri atvinnurekenda við sjóinn, sem þó er engu minni en í sveitum landsins. Ég tel vist, að fyrir þetta þing verði lagðar margar till. til aðgerða í þessum efnum. N. þær, sem fyrir eru í d., munu flestar, ef að líkindum lætur, hafa nóg að starfa við þau mál, sem eftir eðli sínu heyra réttilega undir þær. Til þess að létta störf þingsins flytjum við Alþfl.fulltrúarnir till. um, að stofnuð verði sérstök n. og til hennar verði beint kreppumálunum. Vona ég, að hv. þdm. geti orðið sammála um þetta, þar sem hæstv. forsrh. hefir lýst yfir því, að kreppumálin séu höfuðverkefni þingsins.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson) [óyfirl.]: Ég get eftir atvikum verið því meðmæltur, að slík n. sem þessi verði skipuð. Að visu er það ekki höfuðnauðsyn vegna kreppumálanna, því að hér í þinginu eru margar n. með eðlilegri verkaskiptingu og þurfa því ekki að girða fyrir heppilega nefndarafgreislu slíkra mála. En þar sem svo er ástátt, að einn þingflokkurinn hefir enga fulltrúa í n. þessum, þá er sanngirni, að sérstök n. verði skipuð í þessi mál, svo flokkurinn fái þar n.-atkv., fyrst hann óskar þess. Til slíkrar n. ætti vitanlega að vísa öllum kreppumálum allra atvinnugreina og

Kreppunefnd.

höfuðstétta í landinu, og e. t. v. kæmi það til greina, ef þinginu sýndist, að vísa þangað einhverjum þeim kreppumálum, sem snerta hag ríkissjóðs sjálfs, því að hann á við kreppu að búa eigi síður en aðrir hér á landi. — Ég lýsi sem sagt yfir meðmælum með því, að n. verði skipuð. En fari svo, að till. verði samþ., þá óska ég, að n. verði ekki kosin fyrr en á næsta fundi.

Flm. (Haraldur Guðmundsson) [óyfirl.]: Ég get þakkað hæstv. forsrh. undirtektirnar, og mér skildist á honum, að hann teldi eðlilegt, að við jafnaðarmenn gætum fengið sæti í þessari n., og get ég látið flokksstj. vita, að við munum óska að fá sæti í slíkri nefnd, ef hún yrði kosin.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

NEFNDARKOSNING.

Á 7. fundi í Nd., 22. febr., var tekin til meðferðar kosning nefndar samkv. þál. Hlutfallskosning var viðhöfð, og komu fram 3 listar, er á voru samtals jafnmörg nöfn og kjósa skyldi menn í nefndina. Fór kosningin fram án atkvgr., og varð nefndin svo skipuð:

Tryggvi Þórhallsson,	} Af A-lista.
Ingólfur Bjarnarson,	
Bjarni Ásgeirsson,	
Steingrímur Steinþórsson,	
Pétur Ottesen	} — B-lista.
Magnús Jónsson,	
Haraldur Guðmundsson	— C-lista.

Pingsályktunartillaga felld.

Uppsögn viðskiptasamninga við Noreg.

Á 80. fundi í Ed., 24. maí, og á 82. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um uppsögn gildandi samkomulags um viðskiptamál og verzlunar- og siglingasamninga milli Íslands og Noregs (A. 774).

Á 7. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekinn til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 2. júní, var till. tekinn til einnar umr.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Ég ætla ekki að taka upp neinar deilur um þetta mál, sem afgr. var frá þinginu í vetur. En þó það væri samþ., þá mátti segja, að um hreina nauðungarsamninga væri að ræða, enda komu fram megn andmæli gegn þeim. Og margir þeir þm., er greiddu þeim atkv., lýstu sig mótfallna þeim, þó þeir af einni og annari ástæðu greiddu atkv. með þeim í þetta sinn. Ein ástæða var endurgreiðsla á tolli á kjöti því, er flutt var til Noregs síðastl. haust, sem annars hefði ekki fengizt. Nú er ekki slíku til að dreifa, og geta því þeir, sem þá greiddu atkv. með, en voru þó andvígir samningunum, verið með í því að samþ. þetta. Ríkisstj. á að geta verið búin að undirbúa kjötsölu fyrir bændur, sem a. m. k. verður ekki meira á kostnað sjávarútvegsins en þessir norsku samningar. Við alþfl.mennirnir höfum því ákveðið að flytja þessa till. um að ríkis-

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

stj. segi samningunum við Norðmenn upp.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson) [óyfirl.]: Þetta þing hefir samþ. þennan samning milli Íslands og Noregs. Einkennilegt væri, ef sama þing gerði samþykkt um að segja honum upp nú þegar, áður en reynsla er komin um það, hversu hann gefst. Ég held, að rétt sé að bíða þeirrar reynslu og láta svo stj. mynda sér skoðun um, hvort segja bæri samningnum upp. Það færi þá eftir þeirri reynslu og svo útflutningshorfum á kjötinu.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Mér fannst á orðum forsrh., að hann hefði breytt um skoðun, á þann veg, að hann treysti sér nú til að segja upp þessum samningum án þess að leita til þingsins með það. Um þetta vildi ég gjarnan heyra ákveðið.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson) [óyfirl.]: Ég lít svo á, að stj. hafi rétt til að segja þessum samningi upp án sérstaks samþykkis Alþ. — Hér er heldur ekki um að ræða nema þáltill. sem gefur hvorki lagaheimild né er á annan hátt bindandi fyrir stjórnina. Það er viðurkenndur réttur stjórnar, að geta gert og sagt upp slíkum samningum sem þessum. Að þessi samningur var lagður fyrir þingið, var til þess gert að fá öruggan þingvilja fyrir honum, en ekki af því, að skylda bæri til þess. Ég tel, að ef stj. álitur þennan samning óheppilegan, þá hafi hún fullt leyfi til að segja honum upp án þess að leita samþykkis þingsins.

Uppsögn viðskiptasamninga við Noreg.

Haraldur Guðmundsson [óyfirl.]: Hæstv. forsrh. sagði, að það væri ein-kennilegt að segja þessum samningi upp á sama þinginu og hann væri gerður. En ef litið er á allar aðstæður, er svo ekki. Aðstaða sú, sem Norðmenn hafa fengið nú, er meira en full endurgreiðsla fyrir þá tollívilnun, er þeir hafa af hendi látið. Ef þing kemur ekki saman fyrr en eftir áramót, er of seint að taka ákvörðun um uppsögn samningsins. Norðmenn mundu þá njóta sömu aðstöðu hér sumarið 1934. Ef svo á ekki að vera, þarf að segja samningnum upp í desember. Eftir því, sem afstaða stj. hefir verið til þessa máls, hefi ég ekki trú á því, að hún segi samningnum upp, nema yfirlýstur þingvilji sé fyrir því. Að slá því á frest

að lýsa yfir þeim vilja, verður sama sem að Norðmenn njóti þessara hlunninda í 2 ár.

ATKVGR.

Tillgr. felld með 14:13 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HV, IP, JakM, JJós, JAJ, JónasÞ, MJ, SvBH, VJ, GÍ, GL, HSteins, HG.
nei: IngB, JónJ, JÓl, LH, MG, PHalld, PM, PO, ÁÁ, BÁ, BKr, HStef, HJ, ÞorlJ.

Fimmtán þm. (JBald, JónÞ, JónasJ, JörB, MT, ÓTh, PHerm, StgrS, Sv-Ó, TrÞ, BJ, BSt, BSn, EÁrna, GÓ) fjarstaddir.

Till. þar með fallin.

Bingsályktunartillögur afgreiddar með rökstuddri dagskrá.

1. Rifting kaupna á Reykjahlíð.

Á 4. fundi í Nd., 18. febr., utan dagskrár, mælti

Héðinn Valdimarsson: Ég vil aðeins geta þess, að á þessum fundi átti að útbýta þáttill., sem átti að ræðast í Sp. viðvikjandi hinu þekkta Hlaðgerðarkotsmáli, er snertir Magnús Guðmundsson og Vigfús Einarsson, en af einhverjum orsökum hefir till. ekki komið hingað í deildina, og var þó prentunin ekki nema örfá orð. Vil ég leyfa mér að kvarta undan þessari afgreiðslu skrifstofunnar. Þáttill. var um riftun á kaupum þeim, sem hæstv. dómsmrh. hefir gert.

Forseti (JörB): Út af ummælum hv. 2. þm. Reykv. vil ég taka það fram, að þskj. þetta mun koma hingað og verða útbýtt fyrir lok þessa fundar.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég þarf ekki að bæta neinu við orð hæstv. forseta, en ég skil ekki, hvað hv. 2. þm. Reykv. er brátt í brók. Ég vona, að till. þessi geti komið áður en fundi verður slitið. En undir öllum kringumstæðum er ástæðulaust að ámæla skrifstofunni.

Héðinn Valdimarsson: Ég veit ekki til þess, að hæstv. dómsmrh. komi þetta nokkuð við. Aftur á móti snertir afgreiðsla till. forseta, og til hans sneri ég máli mínu. (**Dómsmrh.:** Ég tel mér fullkomlega heimilt að yrða á hv. 2. þm. Reykv.

Á sama fundi í Nd., og á 4. fundi í Ed., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um riftun kaupna á Reykjahlíð í Mosfellssveit (áður Hlaðgerðarkoti) (A. 37).

Á 2. fundi í Sp., 21. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 3. fundi í Sp., 6. marz, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Frá því þessi þáttill. kom fram hafa orðið nokkrar breyt. á þessu máli, sem gera það að verkum, að við flm. munum óska eftir sérstakri afgr. á till., og kem ég að því síðar, í hverju þessi sérstaka afgreiðsla er fólgin. Ég get þó ekki gengið framhjá því að fara nokkrum orðum um málið að því er snertir kaupin á Hlaðgerðarkoti og vörzlu þessa minningarsjóðs, sem sýnir einmitt átakanlega, hvernig sliikum sjóðum er stjórnað í stjórnarráðinu. Ég mun þó tala stuttlega um málið, af því að þm. er það nú þegar allkunnugt orðið af skrifum Alþýðublaðsins sérstaklega og annara blaða.

Samkv. skipulagsskrá 14. okt. 1914, staðfestri 15. okt. s. á., útgefinni á venjulegan hátt af ráðh., er lagt til hliðar allmikið fé, er myndi sjóð, er nefnist „Minningarsjóður hjónanna Jóhanns Jóhannessonar og Sigurbjargar Guðnadóttur“. Í hinum sjö gr. skipulagsskrárinnar er svo nánar tiltekið um fyrirkomulag sjóðsins að öllu leyti og tilgang hans. Segir fyrst, að stofnandi sjóðsins hafi afhent Eggert Claessen hrm. til innheimtu fjármuni þá,

Rífting kaupna á Reykjavíki.

er mynda stofnfé sjóðsins, eftir því sem þar að lútandi skuldabréf og samningar kveða á, og jafnframt að koma þessum fjármunum í peninga, er hann jafnóðum afhendi stjórnarráðinu til að leggja í sjóðinn. Tilgangur sjóðsins er samkv. 3. gr. „að veita fátækum ellihrumum mönnum og konum, eldri en 65 ára, sem ekki hafa notið sveitarstyrks frá fullnuðu 30. aldursári til fullnaðs 55. aldursárs, íslenskum og búsettum hér á landi, lífsuppheldi til dauðadags, sjá þeim fyrir öllum nauðsynjum og loks kosta sémilega útför þeirra“. Í 4. gr. skipulagsskrárinnar er skýrt frá því, að þessum tilgangi sjóðsins skuli fullnægja með því að kaupa jörð í sveit „á heilnæmum stað, þar sem fagurt er og vistlegt til dvalar fyrir gamlmenning“. „Á jörð þessari skal á kostnað sjóðsins byggja hús, vel traust og úr því efni, sem telst endingarhezt. Skal húsið vera reisulegt, en skrautlaust. Yfir aðaldyrum hússins skal gera nafnspjald og á það skal letrað með gylltum stöfum nafn stofnunarinnar, sem skal vera: „Æfíkvöld“, en yfir nafninu og kringum það skulu vera geislar lækandi sólar. Útboð skal gera á byggingu hússins. Jafnframt skal sérstaklega heita íslenskum listamönnum verðlaunum fyrir beztan uppdrátt af nafnspjaldinu, að dómi stjórnarráðsins. Í húsi þessu skulu eiga heimili gamlmenning þau, sem sjóðurinn veitir lífsuppheldi, og auk þess ráðsmaður stofnunarinnar með fjölskyldu sinni og þjónustufólki stofnunarinnar“. Í 5. gr. skipulagsskrárinnar segir svo, að sjóðurinn standi undir stjórn stjórnarráðs Íslands. „Það ræður kaupum á jörð handa sjóðnum skv. 4. gr., og áhöfn á hana, og sér um bygging húss þess, sem þar ræðir um. Ræður stjórnarráðið öllu fyrirkomulagi hússins og húsbúnaðar, en hafa skal aðallega fyrir augum, að gamlmenning þau, sem þar eiga að búa, fái hollan og hæfilega rúmgóðan bústað. Skal húsið vera fullbyggt og stofnunin taka til starfa á hundrað ára fæðingardegi hinnar látnu konu stofnandans, 13. apríl 1973. Skal vígja stofnunina þann dag. — Þangað til þörf verður á samkvæmt því, sem hér er sagt, að fara að nota fé sjóðsins, skal hann vera á vöxtum með sömu trygging, sem lög skipa fyrir á hverjum tíma

sem er um ómyndugra fé, en að öðru leyti ræður stjórnarráð Íslands ávöxtun sjóðsins“.

Í síðari málsg. 5. gr. segir svo: „Til gamlmenningastofnunar þeirrar, sem reist verður fyrir fé sjóðsins, má eigi kosta meiru en svo, að öruggt sé að dómi stjórnarráðs Íslands, að vextir af þeim höfuðstól, sem afgangur verður kostnaði við kaup jarðarinnar með áhöfn, bygging hússins og útvegum húsbúnaðar, nægi til þess að standast riflega allan kostnað við rekstur stofnunarinnar, en fé sjóðsins skal einnig eftir að stofnunin tekur til starfa ávaxta sem ómyndugra fé.“

Í 6. gr. skipulagsskrárinnar kveður svo nánar á um rekstur elliheimilisins, eftir að það hefir tekið til starfa, um endurskoðendur reikninga þess o. s. frv.

Það er þannig auglýst af ákvæðum skipulagsskrárinnar, að ætlað er til, að ríkisstj. láti byggja hús sérstaklega fyrir elliheimilið, að undangenginni rannsókn á því, hvernig slíku húsi verður bezt og haganlegast fyrir komið í öllu tiltiliti, og enn fremur, að ætlað er til, að þetta verði ekki gert fyrr né síðar en svo, að allt rétt aðeins sé til, þegar stofnunin á að taka til starfa. Nú verður það hins vegar í þessu máli, að þeir taka sig saman hæstv. dómsh. r., sem nú er, og skrifstofustjórnin í atvinnuáráðuneytinu, Vigfús Einarsson, sem er annar stjórnandi sjóðsins auk dómsh. r., og í raun og veru aðalstjórnandinn, og fara aðra leið í þessu máli en skipulagsskráin þannig skipar fyrir, að fara skuli, og kaupa fyrir sjóðsins fé jörðina Reykjavíki í Mosfellssveit, áður og oftast nefnt Hlaðgerðarkot, af eiganda hennar, Vigfúsi Einarssyni, aðalstjórnanda sjóðsins, eins og ég áður sagði. Er það auglýst, að jafnvel þótt þessi jörð væri hin heppilegasta fyrir elliheimili, væri þó þessi ráðstöfun engu að síður óverjandi. Skipulagsskráin er til þess gerð, að eftir henni sé farið, og henni verður ekki breytt, ef hægt er að framkvæma hana. Féð er gefið með ákveðnum skilyrðum, og það er trúnaðarbrot að brjóta þessi skilyrði gefandans. Þegar aðalstjórnandi sjóðsins selur sjóðnum sína eigin eign, sem hann þarf og vill losna við, er þar um að ræða óverjandi misbeitingu á embættislegri aðstöðu, til

Rífting kaupna á Reykjavíð.

Þess að koma þessari jörð ólöglega upp á sjóðinn. Eins og flestum er kunnugt, þá er jörðin auk þess alls ekki því verði kaupandi, er sjóðurinn var látinn kaupa hana, fyrir 90 þús. kr., því að samkv. fasteignamati var jörðin aðeins metin á 31 þús. kr. Vigfús Einarsson hefir að vísu síðan komið með nýtt mat á jörðinni, og kann það satt að vera, að umbætur hans ýmsar á jörðinni hafi kostað hann þá upphæð, en hitt er þó jafnvíst, að enginn kaupir jörðina þessu verði eða nálægt því fyrir peninga út í hönd. Þessi staður er og mjög óheppilegur fyrir gamalmennahæli. Bærinn stendur undir fjalli, sem skyggir á sólina úr suðri og vestri, og er sólargangur þarna mjög stuttur af þeim ástæðum; húsið, sem Vigfús Einarsson hefir látið reisa á jörðinni, var einskorðað við lúksuskröfur þessa efnaða manns og er þess vegna að öllu leyti mjög illa fallið til þess að því verði breytt í elliheimili. Um heita vatnið þarna er það að segja, að Vigfús Einarsson fékk greiddar 2000 kr. úr kirkjujarðasjóði og 500 kr. úr bæjarsjóði Reykjavíkur til þess að láta bora eftir vatninu. Var gert ráð fyrir, að ríkið mundi geta fengið heitt vatn til Mosfells, og Reykjavíkurbær áskildi sér forkaupsrétt að vatninu, ef til slíks kæmi, en vatnið reyndist minna en búizt var við, og hefir Vigfús Einarsson setið einn að vatninu, án þess þó að hann hafi endurgreitt ríkinu eða Reykjavíkurbæ þessar fjárhæðir. Vil ég vekja athygli á því í þessu sambandi, að ríkið á sjálft jarðir með hverahita til þess að nota í þessu skyni, sem allra hluta vegna lá betur við að nota, enda hefir hér eingöngu legið á bak við að þóknast skrifstofustjóranum, sem þurfti að afsetja jörðina á kostnað sjóðsins. Sú viðbára hæstv. dómsmrh., að tilgangurinn hefði verið að hafa þarna fávítahæli, er fjarstæða ein. Það mál var ekki komið á þann rekspól á síðasta þingi, að hægt væri að gera neinar ráðstafanir í því, því að það eina, sem þingið gerði í málinu, var að skora á stj. að undirbúa málið, rannsaka, hve margir fávitar væru á landinu, hvernig bezt yrði að þeim búíð o. s. frv. Slíkan nauðsynlegan undirbúning hefir hæstv. dómsmrh. þó látið fyrir farast með öllu. A. m. k. hefir hann ekki leitað sér neinna

leiðbeininga hjá læknastrétt landsins í þessu efni, en af eigin rammleik hefir hæstv. dómsmrh. ekki tök á að rannsaka þetta mál, ólæknislærður maður og ófróður um öll slík mál. Loks er sú afsökun hæstv. dómsmrh., að þetta hafi aðeins verið tilboð, sem háð var samþykki beggja fjv. Alþingis. Fæ ég ekki séð, að þetta geti skipt neinu máli. Ég hefi að vísu ekki séð þann samning, sem þeir gerðu um þessi kaup sín á milli hæstv. dómsmrh. og skrifstofustjórnin, 2. nóv. síðastl., en það segir sig sjálft, að fjv. hafa ekki neina heimild til að staðfesta slíkan samning fremur en hæstv. ráðh. að gera hann að tilskildu samþykki þeirra, enda kom það og á daginn, þegar málið var borið undir fjv., að þar vildu engin afskipti af málinu hafa.

Þótt það snerti ekki beint hæstv. dómsmrh., sem nú er, vil ég þó í sambandi við þetta mál fara nokkrum orðum um vörzlu þessa sjóðs yfirleitt, af því að það sýnir átakanlega, hvernig stj. hafa látið sér sæma að fara með opinbera sjóði. Er þar þá fyrst að nefna, að Vigfús Einarsson hafði áður en til þessara kaupna á Hlaðgerðarkoti kom fengið 30 þús. kr. lán úr sjóðnum hjá hv. þm. Str., er var ráðh. 1930 og 1931. Var það lán veitt til 40 ára og afborgunarlaust í 20 ár. 1926 hafði Vigfús Einarsson áður fengið 20 þús. kr. lán úr sjóðnum, með 5½% vöxtum, gegn fyrsta veðrétti í Fjólugötu 5. Aðalstjórnandi sjóðsins hefir þannig samtals fengið 50 þús. kr. lán úr sjóðnum, og þetta er ekkert bráðabirgðalán, því að eins og áður segir hefir hann fengið 30 þús. kr. til 40 ára, og meira að segja afborgunarlaust 20 fyrstu árin. Munu slík vildarkjör sem þessi mjög fátíð hér á landi. Þetta er og gert á sama tíma og ríkissjóður og bæjarfélög eru í hinni mestu fjárþröng, en hið opinbera hefir aðeins fengið eitt lán úr sjóðnum, til húsaþóta á Hallormsstað 1928, til þriggja ára, sem enn er ógreitt, 6000 kr., auk lána til Reykjavíkur og Vestmannaeyja, 32500 kr., alls 38500 kr. Er auðvitað skyldugt að ávaxta opinbera sjóði á sem allra tryggastan hátt, sem er með ríkisábyrgð á öllum þeim lánnum, sem úr þeim eru veitt, en það sýnir sig þó með þennan sjóð, og ég ætla, að svo muni reynast um

fleiri, ef þetta verður rannsakað, að hann hefir verið notaður til að styrkja með lánum kunningja og venzlafólks aðalstjórnanda sjóðsins og þeirra ríkisstj., sem setið hafa á hverjum tíma. Skál ég nú gefa hér yfirlit yfir þessi lán. 1919 fær Helgi Hjörvar 6700 kr. lán úr sjóðnum gegn fyrsta veðrétti í Suðurgötu 6. Vextir 5½%. Er þess látið getið um þetta lán, að „það muni hafa verið vilji sjóðstofnanda, að lánið var veitt“, en hvað er hæft í þessu, veit ég ekki. — 1925 fær Snæbjörn Jónsson bóksali 12 þús. kr. lán úr sjóðnum, gegn fyrsta veðrétti í Holts-götu 7. Vextir 5½%. — 1928 fær Þorsteinn Þorsteinsson hagstofustjóri 20 þús. kr. lán úr sjóðnum, gegn fyrsta veðrétti í Laufásveg 57. Vextir 6%, og svo er um öll þau lán, sem hér eftir verða talin upp. — 1928 fær Guðmundur Finn-bogason 10 þús. kr. lán úr sjóðnum, gegn öðrum veðrétti í Rauðará. — 1929 fær frú Anna Ásmundsdóttir 5000 kr. lán úr sjóðnum, gegn fyrsta veðrétti í Nönnu-götu 16. — 1930 fær Einar Hjartarson bóndi í Saurbæ í Skeggjastaðahreppi í Norður-Múlasýslu, nátengdur Vigfúsi Einarssyni, 3600 kr. lán úr sjóðnum, gegn öðrum veðrétti í jörðinni. — 1930 og 1932 fær Stefán Þorláksson bílstjóri, sá hinn sami og nú hefir keypt Hlaðgerðarkot af Vigfúsi Einarssyni, 15 þús. kr. lán úr sjóðnum, gegn fyrsta veðrétti í húsinu Laufásvegi 2. Er lánið til 10 ára, fyrsta afborgun 1932. — Af þessum lán-um öllum hefir ekkert verið borgað, en að visu vextirnir af þeim flestum.

M. ö. o. er það í kringum 120 þús. kr., sem hefir verið úthlutað til vana og venzlafólks þeirra, sem hafa stjórnað sjóðnum á hverjum tíma, og ég hygg, að ef meðferð fleiri sjóða væri rannsökuð. þá mundi þar koma í ljós svipað háttalag, þó að varla hafi þar verið gengið eins langt og núv. dómsmrh. og Vigfús Einarsson ætluðu að gera hér, þar sem þeir ætluðu bókstaflega að selja eign fyrir 90 þús. kr. úr sjóðnum og brjóta þar með skipalagsskrá sjóðsins og allan tilgang.

Nú hefir þessum kaupum verið ríftað, svo að það kemur ekki til þess fyrir Alþingi að gera það, sem annars hefði verið sjálfsagt. En þá er eftir þin hliðin, sem

snýr að þeim opinberu starfsmönnum, sem að þessu máli standa, sem sé dómsmrh. og Vigfúsi Einarssyni skrifstofustjóra, og hvernig þeir hafa farið að ráði sínu. Við jafnaðarmenn leyfum okkur því að bera hér fram svo hljóðandi rökst. dagskrá:

Þar sem kaupunum á Reykjavíki fyrir Minningarsjóð Jóh. Jóhannessonar og Sigurbjargar Guðnadóttur hefir nú verið rift og þáttill. hefir að því leyti verið fullnægt, en hinsvegar hefir framkoma dómsmrh. og skrifstofustjórans í atvinnumálaráðuneytinu í því máli verið óverjandi gagnvart hinu opinbera, ályktar Alþingi að lýsa yfir vantrausti á dómsmrh. og því áliti, að maður, sem hefir komið eins fram og skrifstofustjórinn í þessu máli, eigi ekki að gegna svo mikilsvarðandi opinberri trúnaðarstöðu, og tekur fyrir næsta mál á dagskrá.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Hv. 2. þm. Reykv. hefir nú hellt úr skálum reiði sinnar eins og honum er títt, og skál ég reyna að vera eins stutturður í svari mínu og ég get.

Ég vil þá fyrst taka það fram, að það er nokkuð óvanalegt, að á Alþingi sé flutt vantrauststill. á einn af embættismönnum ríkisins, sem kemur þinginu ekkert við. Þessum æsingasegg, hv. 2. þm. Reykv., hefði átt að vera nóg að láta vantraustið ná til mín, en ekki skrifstofustjórans í atvinnumálaráðuneytinu. Ég get ekki séð, af hverju hv. þm. hefir nitt hann svo mikið sem hann hefir gert í ræðu sinni, og það alveg að ástæðulausu, eins og ég mun nú sýna fram á.

Það var svo mikið óðagot á þessum hv. þm., að hann gleymdi alveg að skýra frá því, sem var tilefni þeirrar þáttill., sem hér liggur nú fyrir. Hann lét sér nægja að segja, að allt væri tekið til baka og skýrði rangt frá því öllu saman.

Ég skál þá byrja með því að minnast þess, sem gerðist á þinginu í fyrra. Þá var skorað á stj. eða samþ. dagskrá, þar sem gengið var út frá því, að stj. léti rannsaka það, sem þyrfti til undirbúnings undir stofnun fávitahælis. Nú sál ég, að þarna mundi allt standa á peningaleysi og engar líkur til, að hægt væri að koma þessu hæli upp í náinni framtíð, nema

Rifting kaupna á Reykjahlíð.

hægt væri að útvega stað og byggingar þar, án þess þó að ríkissjóður þyrfti beinlínis að leggja fram fé til þess nú til að byrja með. Með tilliti til alls þessa var það, að ég gerði samning við Vigfús Einarsson skrifstofustjóra um það, að gjafarsjóður Jóhanns Jóhannessonar og Sigurbjargar Guðnadóttur keypti af honum þessa jörð, sem hv. 2. þm. Reykv. nefndi, svo framarlega sem fjv. vildu, að lagt væri fram fé til rekstrar þessa hælís á þessari jörð. Eins og skrifstofustjórinn lýsti yfir nýlega í blaðagrein, var svo beinlínis um samið okkar í milli, að ef fjv. vildu þetta ekki, þá yrði ekkert úr kaupunum.

Það getur því ekki orkað tvímælis, hvað hér er á ferðum. Og þegar hv. þm. segir, að þetta komi fjv. ekkert við, þá er það auðvitað ekkert nema vitleysa, því að vitanlega þyrfti að bera það undir fjv., hvort veita skyldi fé til rekstrar fávítahælís eða ekki. Og samkv. skipulagsskránni sjálfri var fullkomlega heimilt að kaupa jörð, hvenær sem vildi. enda las hv. þm. það upp úr skipulagsskránni, sem tók þar af öll tvímæli. Þar stendur sem sé, að stjórnarráð Íslands ráði kaupum á jörð handa sjóðnum. Ég hefi borið þetta mál undir þann mann, sem samdi skipulagsskrána fyrir hlutað-eigandi gefanda, og hann sagði, að það hefði verið beinlínis um það talað þeirra á milli, að kaupa mætti jörðina löngu áður, ef það teldist heppilegra. (HV: Er það Eggert Claessen?). Já, það var hann, sem gefandinn gerði að trúnaðarmanni sínum. Hann fékk honum allar eignirnar til umráða, meðan verið væri að koma eignunum í peninga. Það sýnir, að gefandinn hafði fullkomið traust á þessum manni. Og það var hann, sem samdi skipulagsskrána fyrir gefandann.

Það, sem ég hefi gert í þessu máli, er því ekkert annað en það, að ég hefi tryggt það, að ríkið gæti fengið þarna keypta jörð, þar sem síðan væri svo hægt að reka talsvert myndarlegt hæli, ef Alþingi vildi svo vera láta. En þá rýkur hv. 2. þm. Reykv. upp, eins og framið hafi verið eitt-hvert stórkostlegt glapræði með því að gefa þinginu kost á þessu. Ég hefi aldrei vitað aðra eins fjarstæðu.

Þetta mál byrjaði þannig, að þessi hv.

þm. hringdi til mín til að spyrja mig um þetta mál. Hann vissi ekkert um það sjálfur. Hann sagði mér að fyrra bragði og áður en hann hafði fengið nokkrar upplýsingar, að hann ætlaði að ráðast á mig fyrir þetta. Síðan fékk hann daglega nýjar og nýjar upplýsingar um þetta mál frá mér. Hann hefir ekkert vitað um það, nema af þeim upplýsingum, sem ég hefi látið hann fá. Ég hefi ekki þurft að liggja á neinu, og ég hefi frá því fyrsta látið honum í té allar þær upplýsingar, sem hann hefir beðið mig um.

Af þessu, sem ég hefi nú tekið fram, er það auðsætt, að ég hefi hvorki gengið á rétt sjóðsins né þingsins, því að það var berum orðum til skilið, að ég mundi ekki halda þessum kaupum fram, ef fjv. vildu ekki leigja þessa eign hjá sjóðnum, þannig, að hún renti sig samilega fyrir hann. Og þó að það væri ekki neitt annað en hitinn, sem er þarna í jörðinni, þá hefði það eitt verið nóg til að borga þá leigu, sem sjóðurinn hefði krafist, leigu, sem hefði ekki verið hærri en það hefði kostað að hita upp hæli annarsstaðar, þar sem enginn hiti var.

Hv. þm. fjargviðráðist mikið út af því, hvað sjóðnum hefði verið illa stjórnað. Ég vil þá minna á það, að samkv. skipulagsskránni, sem var samin 1914, gerir gefandi sjóðsins ráð fyrir, að eignir þær, sem hann afhendir, séu 100 þús. kr. virði, en nú er sjóðurinn á 3. hundrað þús. (HV: Hann hefir ávaxtast síðan). Já, það er nú einmitt það, sem ég var að sýna fram á. Hann hefir ávaxtast það mikið frá 1914, að hann hefir vaxið úr 100 þús. og upp í á 3. hundrað þús. Þetta fé er mest í vörzlum stjórnarráðsins, en í vörzlum trúnaðarmanns sjóðsins, Eggerts Claessens, er ennþá eign, sem er í það minnsta 100 þús. kr. virði. Þá hefir sjóðurinn vaxið úr 100 þús. kr. og upp í á 4. hundrað þús. í 19 ár. Nú getur þessi hv. þm. komið og staðhæft, að þeim sjóði sé illa stjórnað, sem hefir vaxið svona mikið á ekki lengri tíma. En hver trúir honum? Ég á von á, að þeir verði ekki næsta margir.

Hv. þm. gerði vitanlega mjög lítið úr þeirri jörð, sem hér um ræðir. Hann nefndi hana alltaf Hlaðgerðarkot, af því að svo hét hún í byrjuninni. Hann gat

Þess náttúrlega ekki, að það voru keyptar undir þetta býli 60 dagsláttur af einhverju því bezta ræktunarlandi, sem talið er vera til hér í nánd, hinum svonefnda Mosfellsvíði. Þetta þótti hv. þm. ekki vert að benda á eða segja frá því, að nú er búið að rækta svo að segja allt þetta land, svo að á þessari jörð er nú 60 dagsláttna tún auk gamla túnsins. Þar eru einnig ágætar byggingar og stórar. Í húsinu eru undir 20 íbúðarherbergi. Útihús öll eru í ágætu standi. Þar er stór hlaða, fjós og haughús og hænsnahús fyrir 500 hænsni. Vermireitir eru þar einnig margir og í ágætu lagi. Í öllum húsum þar er hitaleiðsla. Ég verð yfirleitt að segja, að ég hefi ekki séð hér á landi öllu glæsilegri eign. Og ég get ekki hugsað mér neinn stað hentugri fyrir gamalmennahæli heldur en þennan. Staðurinn er mjög fallegur, og þarna geta gamalmennin fengið nógan hita hvern dag árið um kring, en ekkert er gamalmennum nauðsynlegra en að nógu heitt sé hjá þeim.

Mér skildist á hv. þm., að hann álti, að ekki mætti ávaxta fé sjóðsins í jarðeignum, af því að svo er ákveðið. að með fé sjóðsins skuli farið sem ómyndugra fé. Ég hélt, að hann væri ekki svo fáfróður, að hann vissi ekki, að ómyndugra fé má ávaxta í fasteignum. Og þótt hann haldi því fram, að eina rétta leiðin til að ávaxta fé opinberra sjóða sé sú, að ávaxta þá sem aðra peninga í sjóði, þá vil ég benda á það, að ég get ímyndað mér, að sumir opinberir sjóðir væru ríkari, ef fasteignir hefðu verið keyptar fyrir fé þeirra heldur en að láta þá liggja í bönkum og sparisjóðum. Krónan hefir lækkað hér um bil um helming, og þar með allir þeir peningar, sem í bönkum eru. En þetta verður ekki að því er fasteignir snertir. Ég segi fyrir mig, að ég hefi þá trú á moldinni, að ég vil miklu heldur eiga peninga mína í góðri jörð heldur en í sjóði, jafnvel þótt tryggur sé. Og eftirtektarvert er það, að þessi sjóður hefir átt eina fasteign og á ennþá. Þetta er hús hér í bænum, og það er sú eign, sem sjóðurinn hefir grætt langmest á. Húsið hefir hækkað stórkostlega í verði síðan 1914 og gefur einnig ágæt-an arð af sér. En eftir því, sem þessi hv.

þm. hefir haldið fram, þá ætti nú undir eins að rjúka til og selja þessa eign. Hann vill sjálfsagt koma með vantraust af því, að ekki er fyrir löngu búið að selja þessa eign, sjóðnum til stórskaða.

Hv. þm. fór ekki mikið út í það, hvers virði þessi jörð væri, en þó held ég, að hann hafi eitthvað drepíð á, að fasteignamatið væri lágt, og það er satt, því að það mun ekki vera herra en eitthvað um 30 þús. En þess ber að gæta, að síðan það mat var framkvæmt hafa verið gerðar stórkostlegar umbætur á jörðinni, ræktað afarmikið og byggingar auknar mjög mikið. Fasteignamatið er því mjög villandi. Mig minnir, að túnið sé talið 4 hektarar eða 12 dagsláttur, en það er aðeins gamla túnið. Síðan hefir verið ræktað svo mikið, að nú er túnið rúmlega 60 dagsláttur. Þessu vill hv. þm. auðvitað ekki skýra frá, en hann veit þetta vel, af því að það er búið að senda honum skýrslu um jörðina. En hann tekur aðeins það, sem „passar í hans kram“, en dettur ekki í hug að minnast á hitt.

Þá minntist hann á heita vatnið og sagði, að það væri illa fengið. Ég veit ekki, við hvað hann á með því. Ég veit ekki betur en að það sé fengið á sama hátt og annað vatn, sem upp úr jörðunni kemur. Hann var að tala um einhverja borgun fyrir að bora eftir því. Mér er alveg ókunnugt um það. Ég hefi engan þátt átt í því. Nei, hann veit vel, að ég hefi engan styrk greitt til þess, þó að hann vildi halda því fram, að ég hefði gert það. Hann talar hér eins og annarsstaðar móti betri vitund, bara til að blekkja aðra.

Þá segir hv. þm., að ef þessi kaup hefðu gengið fram, þá hefði of lítið fé verið eftir til að reka hælið. Ég hefi nú séð útreikninga frá hv. þm. sjálfum, þar sem hann heldur því fram, að með hæfilegum vöxtum verði sjóðurinn orðinn 2—3 millj., þegar hann tekur til starfa. En að þessari niðurstöðu getur hv. þm. ekki komið, nema hann vilji láta líta svo út, að þessi eign verði gagnslaus fyrir sjóðinn, og þá sennilega líka, að aðrir hlutar hans séu óávaxtaðir. Það er ekki nema eftir öðrum blekkingum hans að vilja láta líta svo út. En eins og ég sagði áðan, þá var ekki meiningin að

kaupa þessa eign, nema það opinbera vilji taka hana á leigu í sérstökum tilgangi, og þá ávaxtast fé sjóðsins, þar til hann tekur til starfa.

Ég heyrði, að hv. þm. vildi byggja mikið á því, að í skipulagsskránni stendur, að jörð skuli keypt á kostnað sjóðsins, en þar séu ekki nefnd nein hús. Ég veit ekki, hvort hv. þm. er svo skyni skroppinn, að hann haldi, að hann geti talið mönnum trú um, að sjóðurinn megí alls ekki kaupa jörð nema engin hús fylgi. Ég get ekki skilið, hvernig það á að vera frágangssök að kaupa jörð, þar sem hús eru, þó að þau séu ekki fullnægjandi fyrir gamalmennahæli.

Þá fór hv. þm. að skýra frá því, á hvern hátt ætti að byrja nauðsynlegar rannsóknir til undirbúnings fávitahælis. Hann sagði, að ætti að byrja á að rannsaka, hve margir fávitarnir væru í landinu. Ég verð að segja, að mér fyndist réttara að byrja á að athuga, hvort hægt væri að útvega nokkurn fjárhagslegan grundvöll fyrir þessa stofnun. Hitt er auðvitað aukaatriði, að fá skýrslu um, hve margir fávitarnir væru. Aðalatriðið er að koma málinu þannig fyrir, að hægt sé fjárhagsins vegna að koma upp þessu hæli, ef þingið vildi gera alvöru úr því, sem talað var þar um í fyrra.

Þá nefndi hv. þm. þau lán, sem Vigfús Einarsson hefir fengið úr þessum sjóði, og þótti alltortryggilegt. Ég hefi sagt hv. þm., að ég á ekki að svara til margra af þessum lánum, en ég get sagt honum það, að ég sé ekki, hvað er á móti því, að honum sé veitt lán út á þessa eign. Nú fyrir fáum dögum hefir þessi eign verið virt á 105—6 þús. kr. af trúnaðarmanni ræktunarsjóðsins, og eftir reglum hvaða banka sem er, og m. a. s. eftir reglum veðdeildarinnar er heimilt að lána þessa upphæð út á þessa jörð. Mér er því ómögulegt að sjá, að þarna hafi verið gengið lengra en hver einasti banki hefði talið sér heimilt að gera. Og ég get ekki séð, að það sé hægt að heimta frekari tryggingar fyrir þennan sjóð heldur en veðdeild Landsbankans mundi gera.

Þá nefndi hv. þm. lán frá 1926, sem skrifstofustjórinn hefir fengið út á húseign sína hér í bænum. Það er sennilegt, þó að ég muni ekki eftir því, að ég hafi

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

samb. þessa lántöku. En þá var Vigfús Einarsson alls ekki umráðamaður sjóðsins. Hann var þá ekki skrifstofustjóri, heldur aðeins aðstoðarmaður og hafði ekkert með veitingu lánsins að gera annað en að hann sótti um það. Ég held helst, að Oddur Hermannsson hafi þá verið skrifstofustjórinn, en man það ekki með vissu. Hv. þm. getur því ekki sagt með réttu, að Vigfús Einarsson hafi þar misbeitt embætti sínu.

Þá nefndi hv. þm. önnur lán, sem mér skildist, að hann áliti óforsvaranleg. Ég skal ekki fara langt út í það, því að mér virtist hann ekki heldur benda á, að eitt einasta af þessum lánum væri ótryggt. Hann sagði, að engar afborganir hefðu verið greiddar af neinum þessara lána, að mér skildist. Mér er ekki kunnugt um það, en ég hygg, að í öllum þessum skuldabréfum sé ákveðið, að segja megí upp með 6 mán. fyrirvara hvenær sem er, og er það svipuð aðferð og söfnunarsjóðurinn hefir. Úr slíkum sjóðum eru alls ekki veitt önnur lán en þau, sem eru algerlega trygg, en uppsagnarheimildin er til þess, að hægt sé að taka í taumana, ef verða kynni breyting á verðgildi veðsins.

Þá var hv. þm. að dylgja um aðra sjóði. Ég skal taka það fram, að síðan hann fór að ráðast á skrifstofustjórnann út af stjórn sjóðanna, sem eru eitthvað 23 talsins, hefir hann látið yfrendurskoðunarmann ríkisins, Jón Guðmundsson, endurskoða meðferð sína á öllum þessum sjóðum, frá því að hann tók fyrst við stjórn þeirra, og nú hefir endurskoðunarmaðurinn látið í té þá yfirlýsingu, að þar sé ekkert að athuga. Ég segi þetta ekki af því, að ég haldi, að hv. 2. þm. Reykv. hætti fyrir það að bera svivirðingar á skrifstofustjórnann, en ég vil, að aðrir viti, að hann er algerlega sýkn af þessum áburði þessa hv. þm.

Um vantraustið á mig ætla ég ekki að segja eitt einasta orð. Ég hefi rakið það mál, sem hér liggur fyrir, í stórum dráttum og er reiðubúinn að gefa nánari upplýsingar og svara hv. 2. þm. Reykv., þegar hann hefir aftur hrist úr klaufunum.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Ég held, að þessi síðasta samliking hæstv. ráðh.

ætti betur við hann en mig, svo nákominn sem hann telur sig landbúnaði og búpeningi, þó að einlægnin sé sjálfsagt svipuð þar og annarsstaðar.

Ég verð að segja, að ég get hvorki furðað mig á því né þakkað það, þó að Vigfús Einarsson hafi nú látið endurskoða sjóðina. Til þess liggur sama ástæðan og til riftingarinnar á Reykjahliðarkaupunum, sú, að flett var ofan af óhæfunum, og hann vissi, að ég hafði einmitt gert fyrirspurn um endurskoðun þeirra í stjórnarráðinu, en þeir höfðu þá engir verið endurskoðaðir. Það er auðvitað gott að heyra, að allt sé með felldu um þessa sjóði, enda hafði ég aldrei gert ráð fyrir, að þeim hefði verið beinlinis stolið, þótt það hefði auðvitað vel getað komið fyrir, þar sem þeir hafa ekki verið endurskoðaðir árum saman, en skrifstofustjórnarnir verið látnir valsa með þá til afnota fyrir sjálfa sig og vini og venzlamenn.

Ég vil skora alvarlega á fjmrh., að hann láti fara fram endurskoðun á öllum sjóðunum! Ég hygg óhætt að fullyrða, að ef árleg endurskoðun hefði farið fram á sjóði þeim, er hér ræðir um, hefði sú notkun peninganna, sem hæstv. dómsmrh. telur svo sjálfsagða, aldrei átt sér stað. Hefði almenningur vitað um útlán skrifstofustjórnans til vildarvina sinna, hefðu ef til vill verið settar skorður við slíku athæfi í tæka tíð, þótt hæstv. dómsmrh. telji allt eðlilegast, sem sviðrðilegast er. Þessi ráðh., sem ég verð víst skv. þingsköpum að kalla hæstvirtan — (Dómsmrh.: Þm. má gjarnan sleppa því.) — þá geri ég það framvegis.) — sagðist hafa ætlað að kaupa jörðina undir fávitahæli. Það er alkunnugt, að Vigfús Einarsson hefir um langan tíma reynt með öllu mögulegu móti að selja ríkissjóði jörðina. Hugmyndin um fávitahælið er miklu yngri en söluhugmynd Vigfúsar, og líklegast, að hún sé fundin upp nú, eftir að ljóstrað var upp samningamakki ráðh. og skrifstofustjórnans. Annars er undarlegt, að ráðh. skuli ekki fást til að lesa upp samninginn eða „sölu-tilboðið“, sem hann kallar. Hverju á að leynd þingið?

Það má segja, að margt sé undarlegt í sambandi við þessi fyrirhuguðu kaup á

Hlaðgerðarkoti. Gat sjóðurinn keypt jörðina? Hann kvað að visu nema 240 þús. kr. — en hann á sama og ekkert fé handbært. Hvaðan átti að taka peningana? Vigfús Einarsson skuldaði sjóðnum að visu 30 þús., en hvaðan átti að taka 60 þús.? Hvaða brask var hér á ferðinni á milli ráðh. og skrifstofustjórnans? Átti kannske einhver annar sjóður að lána gamalmennasjóðnum til að kaupa jörðina undir fávitahæli? Það er engu líkara en að vitlausir menn hafi farið með þetta mál, ef ekki annað verra. Þá er látið svo sem samþykki fjárveitinganefnda hafi átt að koma til. Æskilegt væri að sjá, hvort það ákvæði stæði í samningnum. Annars er það auðvitað ekkert annað en skálgaskjól að varpa því fram, að fjvn. ráði nokkru um rekstur fávitahælis. Slíku ræður vitanlega Alþingi eitt.

Engum dettur annað í hug en að kaupin hefðu gengið sinn gang, hefðu þau ekki vitnast, eins og raun varð á.

Ráðh. segir, að til að stofna fávitahæli hafi fyrst og fremst þurft peningalegan grundvöll. Þennan grundvöll átti að leggja með því að ræna fé úr öðrum sjóði og kaupa jörð með húsum, sem voru til alls annars ætluð. Ráðh. hafði ekki leitað sér neinna upplýsinga hjá læknum um þessi mál; hann hefir ekki einu sinni neina hugmynd um, hve fávitar hér á landi eru margir. Allt ber að einum brunni: að kaupin hafi átt að gera í þeim eina tilgangi að losa skrifstofustjórnann við jörðina á þennan líka þokkalega hátt.

Ráðh. segir, að ég hafi hringt sig upp og sagt, að ég ætlaði að ráðast á sig út af þessu máli. Fer hann hér með ósatt mál að vanda, þó að snefill af sannleika finnist í því. Ég spurði hann, hvort satt væri, að sjóðurinn hefði keypt jörðina fyrir þetta verð, 90 þús. Ráðh. spurði mig, hvort ég vildi kaupa hana. Ég neitaði því, en kvaðst mundi gera þessi kaup að opinberu umtalsefni, ef þau hefðu verið gerð. Ráðh. þykist hafa sýnt eitthvert frábært drengskaparbragð með því að láta mér upplýsingar í té um málið. Ég veit ekki, hvað er sjálfsagðara, enda átti ég sem þm. fulla heimtingu á slíku. Annars hefi ég hálfvegis orðið að toga þessar upplýsingar út úr honum og fékk einar í dag eftir þriggja vikna bið.

Rifting kaupna á Reykjahlíð.

Ráðh. lét sér tíðrætt um hitapytt þarna í landareigninni. Ég skal ekki fara langt út í þá sálma, en aðeins benda á, að ríkið á jarðir, þar sem saman fer meiri hiti og betra land, eins og Reyki í Ölfusi. Annars var Vigfúsi Einarssyni gefin borunin, svo að ég sé ekki ástæðu til, að sjóðurinn fari að borga honum hitann aftur. (ÓTh: Hitinn skapast þá við borunina!) Nei, en hann verður fyrst hagnýttur við það að heitt vatn kemur upp við borunina.

Ég vil spyrja dómsmrh. að því, hvort hann álitir, að gamalmennahæli, sem reist hefði verið fyrir 40 árum, myndi fullnægja kröfum nútímans. Hæli, sem nú væri byggt, myndi vitanlega ekki frekar fullnægja kröfum tímans 1973, en hvað sem því líður, var auðvitað skylt að fylgja skipulagsskrá sjóðsins. Þetta mál liggur svo ljóst fyrir, að ég hefi hér engu við að bæta. En ég get ekki séð neitt undarlegt í því, þótt álit þingsins á Vigfúsi Einarssyni komi fram í þáttill. þessari, þar sem hann er meðsekur dómsmrh. um meðferð sjóðsins, og jafnvel lengur sekur en hann. Menn, sem efla hag sinn á kostnað sjóða, sem eru í vörzlu þeirra, eiga ekki lengur að sitja í slíkum stöðum sem Vigfús Einarsson.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég held, að hv. 2. þm. Reykv. haldi, að þessir opinberu sjóðir séu margbrotnari en þeir eru í raun og veru. Sumir þeirra eru innstæður í söfnunarsjóði, og við þá þarf aldrei að leggja vexti árlega. En um hina stærri sjóði er ég á því máli, að sjálf-sagt sé, að þeir séu endurskoðaðir.

Það var helzt að heyra, að hv. þm. vildi kenna mér um allar lánveitingar úr sjóðnum. Ég hefi þegar skýrt frá, að ég á lítinn sem engan þátt í þeim, enda er þessi tegund af sanngirni engum samboðin, nema hv. 2. þm. Reykv.

Um „vantraustið“ á skrifstofustjórnann er það að segja, að Alþingi ræður engu um það, hverjir eru skrifstofustjórnar í stjórnarráðinu, og hefir þar því hvorki afsetningar- né veitingarvald.

Hv. þm. fannst undarlegt, að gamalmennasjóður keypti fávítahæli. Ég sé ekkert undarlegt við það, að sjóðurinn leigi ríkinu jörðina með fullum vöxtum.

Það er tekið fram í samningnum, að kaupin séu bundin því skilyrði að fjárveitinganefndir þingsins samþykki rekstrarfé til fávítahælis. Ég veit engin dæmi þess, að mál, sem fjvn. beggja deilda hafa orðið sammála um, hafi verið fellt á Alþingi.

Ég skal ekki fara langt út í samtal okkar hv. 2. þm. Reykv. Hann lýsti yfir því, að hann ætlaði að ráðast á mig út af þessu máli, og var þá með sömu skrudduna og hann er með nú. Ég svaraði öllum spurningum hans greiðlega, en annars töluðum við mest um varalög-regluna.

Hann spurði mig að því, hvort ég héldi, að hægt væri að nota byggingarnar í Reykjahlíð eftir 40 ár. Um þetta get ég ekki sagt, en býst jafnvel við, að svo verði ekki. En við því væri auðvitað ekkert að segja, ef sjóðurinn fengi sína vexti allan tímann. Ég ætla, að erfitt myndi að fá góða jörð húsalausa til slíkra afnota, og ég fyrir mitt leyti hefi hvergi séð eins vel og vandvirknislega frá öllu gengið og í Reykjahlíð.¹⁾

Umr. frestað.

Á 4. fundi í Sp., 10. marz, var fram haldið einni umr. um till.

Sveinn Ólafsson: Það má svo að orði kveða, að hv. 1. flm. till. á þskj. 37 hafi brotið skip sitt í lendingu og týnt öllum farmi. Hann hefir sem sé á síðustu stundu uppgötvað það, að tilefnið til ásökunar, sem í till. felst, er að engu orðið, og þess vegna er ekki hægt að fleyta henni áfram eftir sömu braut og ætlað var. Það, sem þó gegnir meiri furðu en þetta, er það, að hann hefir snúið sökum á hendur hæstv. dómsmrh. út af þessu slysalega strandi og snýr með dagskrá þáttill. í vantraust á hendur hæstv. dómsmrh. Það, sem fyrir liggur, er því að greiða atkv. um dagskrártill. — vantraustið — eða aðrar hliðstæðar till., er kynnu að koma fram, með því að þáttill. er að engu orðin.

Ég álit, að ef um það er að ræða að bera fram vantraustsýfirlýsingu, þá verði að koma fram veigameiri atriði til ásökunar

1) Hér vantar mikið aftan af ræðunni. M.G.

heldur en það, að nafn ráðh. hafi verið nefnt í sambandi við einhverjar bolla-
leggingar um þessi jarðarkaup. Frekari
röksemdir og fyllri verða að koma fram
til þess að forsvaranlegt sé að samþ. dag-
skrána, og tilefni þessarar till. er of lítið
og vafasamt til þess að byggja á því van-
traust. Ég get því ekki greitt atkv. með
dagskránni. Hinsvegar vil ég ekki láta
neyða mig til að greiða atkv. á móti henni,
og þannig að gefa óbeina traustsyfirlýs-
ingu.

Eins og nú er ástatt verður að halda
sér við það, sem fram er komið, og miða
við það eitt. Ásökunarefnið er úr sög-
unni, og þess vegna er það eitt viðeigandi
að vikja þáttill. frá með þeim rökstuðn-
ingi, að tilefnið til samþykktar sé horfið.

Í öðru lagi hefi ég það að athuga við
dagskrártill. hv. 2. þm. Reykv., að hún,
jafnframt því að vera vantraust á hæstv.
dómsmrh., lýsir einnig sökum og van-
trausti á hendur öðrum opinberum starfs-
manni. Það er óneitanlega óþingleg og
óvenjuleg aðferð að átella þannig opin-
bera starfsmenn. Mér finnst, ef þeir hafa
brotið af sér eða vanrækt skyldustörf, að
þeir eigi að sæta opinberri ákæru, en
þingið á ekki með þessum hætti að gripa
fram í starf, sem því er ekki viðkomandi.

Af því að ég get ekki greitt atkv. með
vantraustsyfirlýsingunni eins og hún er,
né á móti henni, leyfi ég mér að bera
fram þá brtt. við dagskrártill. hv. 2. þm.
Reykv., að hún orðist svo:

Með því að mál það, sem þáttill. tekur
til, er nú útkljáð án þess að koma þurfi
til aðgerða Alþingis eða ríkisstjórnar,
þykir ekki ástæða til að gera sérstaka á-
lyktun um það, og tekur þingið þess vegna
fyrir næsta mál á dagskrá.

Ég vil ekki tefja tímann með því að
fjölyrða frekar um þetta mál og álit það
ekki þess vert, að önnur þarfari mál verði
látin sitja á haka.

Jón Þorláksson [óyfirl.]: Ég tók eftir
því, að í forsendum sínum fyrir þessari
till. endurtók tillögumaðurinn, hv. 1. þm.
S.-M. það a. m. k. tvisvar sinnum, að
hann vildi ekki við atkvgr. um þetta mál
láta það koma fram, jafnvel ekki óbein-
línis, að hann greiddi hæstv. dómsmrh.
traustsyfirlýsingu. En það er eins og

kunnugt er, sá eini ráðh., sem Sjálfstfl.
á í samsteypustj. Ég tel sjálfsagt, að svo
framarlega sem þetta er sagt fyrir hönd
Framsfl. yfirleitt, þá verði Sjálfstfl. að
fara fram á það við hæstv. forseta, að
fundarhlé verði gefið áður en til atkv.
verði gengið til þess að flokkurinn geti
tekið afstöðu til þessa traustsskorts á
hæstv. ráðh., sem kemur fram í þessum
ummælum.

Sveinbjörn Högnason: Vegna dagskrár
hv. 1. þm. S.-M. vil ég taka það fram, að
hún er að visu rétt að því leyti, að ekki
mun hafa við þurft neinna verulegra að-
gerða Alþingis til að rifta gerðum hæstv.
dómsmrh. og þó mun það ekki hafa vald-
ið svo litlu um, að þessi áformuðu kaup
voru látin ganga til baka, áður en til veru-
legra aðgerða Alþingis kæmi, að nokkrir
alþingismenn höfðu látið í ljós óhug sinn
um það mál. — Ég tel því, að ekki sé
hægt að afgr. svo þetta mál, að eigi sé
látið í ljós af Alþingi, að þetta séu viti,
sem varast beri, en það séu ekki athafnir,
sem ætíð myndu látnar óátaldar. Er þá
hætt við, í næsta sinn, sem einhver ráðh.
hefði slíkt í hug, að hann myndi ekki láta
sitja við áformið eitt, heldur framkvæma
verkið fullkomlega í skjóli þeirrar kvitt-
unar, sem dagskrá hv. 1. þm. S.-M. gæfi
nú. Hinsvegar tel ég það rétt, að fleiri
atriði eigi að taka til greina í starfi þessa
hæstv. ráðh., ef Alþingi gefur honum
vantraust, og væri þá víst sumt ekki
veigaminna en þetta, að margra dómi. —
En eftir því, sem öllu því pólitíska við-
horfi er nú háttað, álit ég, að möguleikar
fyrir áframhaldandi veru hæstv. dóms-
mrh. í stjórn landsins verði að athugast
og afgreiðast á miklu viðari grundvelli
en þeim, sem till. hv. jafnaðarmanna
markar henni.

Ég get því fallizt á till. hv. 1. þm. S.-M.
að öðru en því, að mér finnst óhugsandi,
að Alþingi afgr. svo þetta mál, að það láti
ekki í ljós álit sitt um það, hvort hér hafi
verið gengið inn á óheppilega braut eða
ekki. Og ég er ófáanlegur til slíkrar af-
greiðslu.

Ég vil því bera fram svofellda brtt. við
dagskrá hv. 1. þm. S.-M.:

„Á milli orðanna „ríkisstjórnar“ og
„þykir ekki ástæða til“ komi: og í því

Rifting kaupna á Reykjahlið.

trausti, að slíkar stjórnarathafnir komi eigi fyrir framvegis“.

Ég vona, að hv. alþm. sjái, að hér er farið svo vægilega sem frekast er unnt um afgreiðslu þessa máls.

Jónas Jónsson [óyfirl.]: Þetta mál virðist vera að verða nokkuð flókið, því að uppi eru margar till. um að ljúka því. En í raun og veru eru ekki svo margar skoðanir um málið og till. eru. Það er víst ekki nema ein skoðun ríkjandi um það, að þetta verk sé fordæmanlegt að öllu leyti, að það sé vitavert, að einn af ráðh. landsins skyldi framkvæma þessa athöfn, sem hér um ræðir. Það er hér um bil sama, hvort dagskrártill. þessi er samþ. eða ekki, því að hún gefur í raun og veru ekki rétta hugmynd um það, hvaða hugsun og tilfinningar eru fyrir þessu máli hjá mönnum, án tillits til flokkskiptingar, því að þetta Reykjahliðarmál er svo almennt fordæmt, að ég veit ekki nema um einn íhaldsmann, sem vildi afsaka það. Ég vil gefa hæstv. dómsmrh. færi á því að afsaka þetta hér, ef hann treystir sér til, með því að við, sem vorum í stj. á undan honum, höfum gefið til efni til slíkra kaupna. En flokksbræður hæstv. dómsmrh. hafa á einn og annan hátt reynt að halda því fram, að ekki hafi verið vel um hnútana búíð, svo að fordæmi hafi skapast. Ég vil taka undir það að nokkru leyti með hæstv. dómsmrh., að hann lýsir býlinu rétt að því leyti, að Vigfús Einarsson hefir lagt mikið fé í umbætur á jörðinni.

Það er rétt, eins og hefir verið sagt um þessa jörð, að hún er skemmtileg fyrir ríkan mann að nota hana sem skemmtilegt óhóf, eins og það hefir verið orðað. Það er draumur hins efnaða manns. En jörðin — og þó sérstaklega húsin — er ekki heppileg til annara nota en sem sumarbústaður efnaðs manns.

Ég vil taka það fram, af því ég er óánægður yfir þeim þætti, sem skrifstofustjórinn á í þessu máli, sem ég álit, að hann eigi skilið, að þegar hann lagði út í ræktun á þessari jörð, þá ætlaði hann að fá þarna myndarlegt býli til eigin nota, og lagði því mikla vinnu í þessar umbætur. En áður en hann vissi af hafði hann lagt miklu meira fé í jörðina en nokkur

von var, að hún mundi renta, og lenti því í hálfgerðum vandræðum með þessa eign sína. Ég átti tal um þetta við hann meðan við vorum samverkamenn í stjórnarráðinu. Mér var það ljóst, að hér var um að ræða mann, sem hafði lagt í fyrirtæki, sem hafði gengið illa, og hann vildi sleppa frá því á hvern þann hátt, sem hann geti. Ég vissi það ekki fyrr en ég var kominn úr stj., að hann hafi gert tilraun til þess við menn, sem með mér voru í ríkisstj., að fá sjóð þennan til að kaupa af sér jörðina, en því hafði verið neitað. Við töluðum oft um það, hvort ekki mundi vera heppilegt, að landið keypti jörðina og hefði hana til opinberra nota. Töluðum við um það sérstaklega í sambandi við holdsveika sjúklinga, þar sem þeir væru orðnir svo fáir, að núv. spítali er orðinn allt of stór til þeirra nota. Fór hann þess á leit við mig, að ég styddi að því, að landið keypti jörðina í því augnamiði, að hún yrði notuð til þessara hluta, og neitaði ég því. Ég fann, að það var eðlilegt, að skrifstofustjórinn vildi losna við jörðina, en ég sá, að það var erfitt með öðru móti að fá lausn á þessu máli en að einhver ríkur maður keypti hana og notaði sem skemmtilegt óhóf fyrir sjálfan sig.

Ég skal þá víkja að því, sem almenn-ingur veit um þetta mál. Það höfðu borizt út fregnir um það, að þessi kaup hefðu verið gerð. Ég trúði því ekki, að þetta væri rétt. Vissi ég svo ekkert um þetta fyrr en ég las um það í Alþýðublaðinu. Það hafa sjaldan birzt í blaði hv. 2. þm. Reykv. greinar, sem vakið hafa eins mikla athygli og þessar greinar, og það var fyrir það, hvað þetta efni var nýstárlegt. Vinir skrifstofustjórans, Vigfúsar Einarssonar, munu í fyrstu hafa vonað, að þetta væri rangt, en þegar málið upplýstist betur, reyndist allt þetta vera rétt, sem hv. 2. þm. Reykv. sagði, og meira til. Ég efast ekki um, að ef þá hefði farið fram algerlega ópólitísk atkvgr. um það, hvort hæstv. dómsmrh. og Vigfús Einarsson ættu að sitja áfram í sínum embættum, þá hefðu þeir fengið sáralítið fylgi.

Ég vil þá leiða nokkur rök að því, að hæstv. dómsmrh. hefir áreiðanlega notað nokkur undanbrögð til þess að skjóta sér undan sökum í þessu máli, sökum,

sem hann sá, að mundu koma yfir sig, ef þessum kaupum yrði haldið áfram, og sem mundu baka honum óþægindi frá sínum eigin flokksbræðrum, utan þings sem innan. Það fyrsta er það, að þegar sá þm., sem mest hefir um þetta skrifað, hv. 2. þm. Reykv., spurði hæstv. dómismrh., hvort þetta væri afgert, sagði ráðh. já, og hvergi hefir komið fram neitun gegn því.

Það var fullt útlit fyrir, að Vigfús Einarrsson mundi engan kaupanda fá að þessari eign sinni. Enginn virtist vilja líta við henni, nema þá fyrir miklu minna verð, þriðjung hins umrædda verðs eða svo. Það var því engin hætta á, að landið mundi tapa þeim möguleika að eignast þessa jörð, þótt beðið hefði verið með að gera nokkurn samning þar til þing kæmi saman og gæfist kostur á að láta álit sitt í ljós. En þó er samningurinn gerður snemma í nóvember, og að því er allur líkur benda til, þá hefir hann verið gerður bindandi þá þegar. Allar líkur og reyndar sterk rök benda til þess, að allt hitt, um skilyrðin, muni vera seinni tíma tilbúningur. Á það bendir m. a. samtal hv. 2. þm. Reykv. við hæstv. dómismrh., sem þm. skýrði frá í Alþýðublaðinu. Og þó segja meg, að þar sé ekki fyllri sönnun en sú, sem maður er gegn manni, þá bendir allt annað, sem fram hefir komið í málinu, á þetta sama, að samningurinn hafi upphaflega verið gerður fyrirvara-laust. Það var líka alveg ástæðulaust að vera að gera samninginn fyrr en fullnægt var skilyrðum þeim, er talið var, að hefðu verið sett fyrir gildi hans. Auk þess var atriði sem þetta fjvn. Alþ. óviðkomandi sem slíkum og því ástæðulaust að blanda þeim inn í þessi kaup. — Líklegast er, að þegar einn af andstæðingum hæstv. dómismrh. tók að skrifa um málið, þá hafi hæstv. dómismrh. ætlað sér að afvopna árásina, með því að kalla þetta samnings-tilboð. Eða hvers vegna tók ráðh. það ekki strax fram við hv. 2. þm. Reykv., að hér væri eingöngu um samningstilboð að ræða? Það er líka annað atvik, sem bendir til hins sama. Hæstv. dómismrh. gerði um þessar sömu mundir aðra ráðstöfun, sem eins og þá stóð á gat orkað nokkurs tvímælis. Hann veitti þá Sigurði Eggerz bæjarfógetaembættið á Ísafirði. Sigurður

var þá undir sakamálskæru vegna stjórnar sinnar á Íslandsbanka. En um sama leyti beið mál ráðherrans sjálfs dóms, sem bráðlega var væntanlegur. Og þótt dómismrh. vænti sér sjálfsagt alls góðs frá hestarétti, þá var þó ekki víst, að hann skipaði þetta sæti langa stund. Með þetta fyrir augum er því ekki ólíklegt, að honum hafi þótt rétt að ganga sem vendilegast frá þessu áður en dómur félli í hans eigin sakamáli og hinn virðulegi eftirmaður hans tæki sæti í stjórninni. Síðan er alger þögn um þetta mál í hálfri missiri. Enginn virðist af því vita fyrst um sinn, aðrir en samningshafar sjálfir. En svo vitnast allt. Og sá stormur, sem um málið verður, um kaupsamninginn, hafði nær því feykst ráðh. úr sæti hans án þess að til þingsins kasta kæmi. Þá er þetta með fjvn. fundið upp, til að lægja ölduna, sem risin var. En öll rök hnigu að því, að það sé „seinna alda tilbúningur“, eins og sagnaritarar komast að orði, fundinn upp til að bjarga ráðh. úr þeirri klipu, er hann var kominn í. En það virðist þó ekki hafa bjargað til fulls, því enn kemur ný útgáfa til varnar hinum óaf-sakanlega samningi, en það er, að tilgangurinn hafi verið sá, að láta sjóðinn kaupa þessa jörð í þeim tilgangi að leigja landinu hana til rekstrar fávitahælis.

Því hefir nú nokkuð verið lýst, hve fjarstætt þetta var. Til grundvallar þeirri hugsun lá ekki annað fyrir en hálffallin till. frá síðasta þingi, því að vísa málinu til stj. án þess að binda hana við vissan tíma, er ekkert annað í eðli sínu en að drepa mál á mildan hátt. Stj. hafði heldur ekkert gert. Hún hafði ekki einu sinni orðað þetta við landlækni, né framkvæmt neinn annan undirbúning, hvorki kostnaðarlegan eða faglegan. Þessi jarðakaup voru því, einnig frá því sjónarmiði, hin mesta fjarstæða. Aðeins var nýrri sögu bætt við, til þess að bjarga úr klípunni, þegar sýnt var, að sú fyrri dugði ekki.

Ef þessi kaup hefðu náð fram að ganga á þann hátt, sem dómismrh. hafði gert samning um, þá hefði eitt af tvennu gerzt: Landið hefði setið uppi með óhæft hús til slíkrar starfrækslu, og þó orðið að greiða óhæfilega leigu fyrir, eða þá hitt, að þingið hefði alls ekki viljað láta landið nýta þetta, og hefði þá gjafasjóðurinn, sem lát-

inn var kaupna, orðið fyrir eigna- og rentu-
tapi, er numið hefði því, sem eignin var
of dýrt keypt. Er vafasamt, að hún geri
betur en borga vexti af $\frac{1}{3}$ kaupverðsins,
eða um 30 þús. kr. Þetta hefði vitanlega
hverjum skynbærum manni átt að vera
ljóst frá upphafi.

Þá er rétt að líta nokkru nánar á það
atriði, hvers vegna ráðh. býr það til, að
samningum skuli skotið undir úrskurð
fjvn., en ekki alls Alp., eins og þó hefði
verið hið eina, er réttmætt var. Hæstv.
dómsmrh. hlýtur þó að vita það sem
gamall og reyndur þm., að Alp. getur og
hefir fellt mál, sem fjvn. hefir lagt til, að
samþ. væru. Fjvn. hefir vitanlega ekkert
fullnaðarvald til þess, hvorki að ráðstafa
umræddum gjafasjóði né heldur að stofna
fávindahæli. Þingið eitt gat tekið ákvörð-
un um stofnun þess. Hið eina skiljanlega
hefði því verið, að samningurinn hefði
verið lagður undir samþykki Alp., ef eitt-
hvert slíkt ákvæði hefði upphaflega verið
sett í hann; en einmitt þetta, að ein-
ungis fjvn. eru tilnefndar. bendir á, að
það ákvæði hafi verið fundið upp seinna.
Hæstv. ráðh. vissi það vel, að samþykki
mundi hvorki fást hjá fjvn. né Alp. En
hefði málinu verið skotið til Alp. og fallið
þar, þá var hér um svo stórt politískt
brot að ræða, að óhugsandi var fyrir ráðh.
að sitja eftir þau úrslit, og hæstv.
ráðh. mátti vita og vissi, að hann mundi
tæplega fá nokkurn sinna manna með
þessu, hvað bá aðra. Hið var vægari að-
ferð, að tiltaka fjvn. En öll þessi saga ber
það glögglega með sér, að þetta allt er
síðari tíma tilbúningur frá upphafi til
enda. Það er örvæntingarfálm þegar út í
vandráði er komið.

Þegar hæstv. dómsmrh. sér, að út í ó-
efni er komið og að enginn leggur hon-
um lið. flýr hann á náðir fjvn., og svo
kemur nokkurskonar „bíó“ bar. Dóms-
mrh. kemur á fund fjvn. Nd. og segist
vera með bréf frá Vigfúsi Einarssyni í
vasanum, sem hann þó aldrei les upp.
Telur hann, að Vigfús í bréfi þessu biðji
fjvn. að gefa sér eftir kaupin. Þetta er
einna líkast því og ef einhver piltur hefði
lofið því upp, að hann væri trúlofaður
stúlku. Færi svo til stúlkunnar og bæði
hana að gefa sér eftir heitið. Ráðh. veit,
að enginn í þinginu hefir óskað eftir þess-

um kaupum. Og hann veit líka, að líklega
enginn þm. mundi líða það, að kaupin
stæðu. Samt kemur hæstv. dómsmrh. há-
tiðlega fram fyrir fjvn. og biður um sam-
þykki hennar til að mega rifta kaupunum.
Fjvn. mun öll í heild hafa haft hina
megnustu óbeit á öllu þessu og form.
hennar lýsti því yfir, að fjvn. kæmi mál
þetta ekkert við. En hæstv. ráðh. fannst
trúlofunin ekki fyllilega vera upphafin
með slíku svari og spurði því annars.
Hann spurði sem sé að því, hvort fjvn.
vildi leggja það til, að fávindahæli yrði
stofnað í Reykjahlið. — Það hefði vitan-
lega legið beinast við, að fjvn. hefði neit-
að því að verða við eða tala um þessa
bón ráðh. En hún leysti hann þó út með
því að segja, að fjvn. hefði aldrei dottið
í hug að leggja nokkurn eyri af landsins
fé í stofnun fávindahælis í Reykiahlið. Eins
og ég tók fram, las ráðh. bréfið frá Vig-
fúsi Einarssyni aldrei. Til þess brast
hann hug. Engir aðrir en hann og Vigfús
vita því, hvað í því var. Með þessu taldi
svo hæstv. ráðh. hinni ímynduðu trúlof-
un slitið. Í skjóli þess, að allt hafði farið
fram vitnalaust um fyrri samtöl hans,
taldi hann sig geta sloppið og fengið menn
til að trúa því, að aldrei hefði verið um
annað né meira en samningstilboð að
ræða. Hæstv. ráðh. hyggst því að fela sig
í skjóli vitnaleysisins. En eitt er bó. sem
stendur. Enginn hefir fengið að síá þennan
samning fyrr en nú allra síðustu daga.
En þá gat hæglega verið kominn fram nýrri
útgáfa af honum. þar sem hann var ekki
þinglesinn. Það væru svo sem ekki meiri
undanbrögð en annað, sem fram hefir
komið.

Það er líka til hliðstætt dæmi frá fyrri
árum, sem enn bendir í sömu átt. Alkunn-
ugt er orðið, að þegar núv. hæstv. dóms-
mrh. endaði stjórnarferil sinn 1927, þá
hafði hann gert ráðstafanir til þess að
gera öðrum síðði lík skil og þessum nú.
Það var Thorkillisióðurinn, sem hann þá
hafði ákveðið að leggja undir Oddfellow-
regluna. Hæstv. ráðh. er í beim félags-
skap og hafði ætlað að leggja síððinn
undir yfirráð félagsins í því skyni að
byggja fyrir fé hans timburkumbalda
utanbæjar. Þessu varð hó riftað, vegna
þess að stjórnarskipti urðu. En þetta sýnir,
að hæstv. dómsmrh. hefir ríka til-

hneigingu til að gerbreyta tilgangi sjóða til hagsbóta fyrir félagsbræður sína og bágstadda vini. Það má vera, að í þessu felist viss mildi hæstv. ráðh. En það er þó ekki sú mildi, sem heppileg er í fari þeirra, sem fara eiga með vörzlu opinberra sjóða eða gegna eiga öðrum slíkum trúnaðarstörfum.

Ég þarf ekki að fara mikið út í þá hlið málsins, að ráðh. var vitanlega alveg óheimilt að verja fé sjóðsins til stofnunar fávitahælis, né heldur út í það, hvaða heimild var til að stofna fávitahæli rannsóknarlaust og undirbúningslaust. Um þessar hliðar málsins er ekki deilt. Þær eru fordæmdar af flokksbræðrum hæstv. ráðh. sem öðrum. En það er einn þáttur þessa máls, er ég vil tala nánar um, og hann er sá, hvaða alþjóðlega þýðingu það mundi hafa, að stjórnarráðið komist í það álit, sem slík verk sem þetta benda til, ef framkvæmd eru. Það er þessi hlið málsins, sem er þjóðinni stórhættuleg. Menn fara að trúa því, að ráðh. og samstarfsmenn þeirra í stjórnarráðinu noti aðstöðu sína um vörzlu opinberra sjóða sér og vinum sínum til persónulegs framdráttar. Það er í alla staði hættulegt og vitavert að bregðast þannig embættisskyldum sínum, því skyldan er að ávaxta alla slíka sjóði sem bezt og tryggilegast og með hag alþjóðar fyrir augum.

Það er nú upplýst orðið, að því fer mjög fjarri, að þessum grundvallarreglum hafi verið fylgt með lán úr sjóði þeim, sem hér um ræðir. Það er raunalegt, að stærstu og beztu lánin úr þeim sjóði hefir skrifstofustjórinn veitt sjálfum sér og nánustu kunningjum út á hús og aðrar fasteignir, í stað þess að veita þau til almenningsþarfa. En þó er það hvergi nærri eins vitavert eins og aðgerðir dómsmrh. í þessu máli. Og ég vil fullyrða, að ekkert er eins hættulegt í okkar þjóðlífi og það, að fólkið almennt standi í þeirri trú, og það með rökum, að við eigum við að búa allsendis óhæfan dómsmrh. til að fara með málefni þessarar þjóðar, hvort heldur þau heyra til sjó eða landi. En um það gefst máske tilefni að ræða síðar á breiðara grundvelli, og skal því ekki farið lengra út í það nú.

Því má slá föstu í þessu máli, að dómsmrh. hefir hér framið óhæfu, sem

enginn vill taka ábyrgð á með honum. Þegar hann svo sér, hve málið er vonlaust, leitar hann ýmsra undanbagða til að bjarga sínum málstað, en sem eru ekki líklegri en það, að enginn festir trúnað á þeim. Ráðh. hefir með þessari framkomu sinni kastað bletti á stjórnarráðið og landsstjórnina og gefið undir-mönnum í embættisstétt hættulegt fordæmi. Traust alþjóðar til stjórnenda sinna hefir hann veikt og gefið tilefni til að ala á þeim hættum og óróa, sem svo mjög bryddir á á yfirstandandi tímum. Ég vil því enda mál mitt með því að lýsa yfir því, að þótt ég gefi þeim hv. þm. rétt, sem talað hafa um, að rétt væri, að vantrauststill. til dómsmrh. væri borin fram á breiðara grundvelli, sem er að visu eðlilegt, þar sem dómsmrh. hefir fleiri og stærri syndir á samvizkunni en þessa, þó engin sé máske eins almennt fordæmd — já, ég vil lýsa yfir því, að þó hér sé einungis um þennan eina hlut að ræða, þá er hann líka svo fordæmanlegur, að mér dettur ekki annað í hug en að greiða atkv. með vantrauststill. Og þótt færa mætti fram til varnar viðkomandi ráðh., að þetta hafi verið af brjóstgæðum gert við bágstaddan mann, þá vil ég þó sýna landi og þjóð, að ég vil á engan hátt viðurkenna það verk, er hann hér hefir gert.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég ætla að byrja með því að rifja upp, hvað gert hefir verið í þessu máli. Á síðasta þingi var stj. falið að undirbúa stofnun fávitahælis. Sá undirbúningur var framkvæmdur á þann hátt, að stj. tryggði það, að þingið gæti, ef það vildi, fengið fasteign, sem hægt væri að reka fávitahælið á. Þetta er þá það, sem hefir gerzt, og ekkert annað. Engu var slegið föstu, heldur átti vilji þingsins að ráða um, hvort þetta væri gert. Út af þessu er svo vantraustið komið. Það er komið af því, að stj. gerði það, sem þingið hafði lagt fyrir hana að gera, án þess þó að fastbinda nokkurn hlut.

Ég verð nú að segja, að þau fara nú að tíðkast hin breiðu spjótin, ef það á að sæta vitum, að stj. framkvæmi vilja þingsins. Og næsta undarleg verður hún, breytingartillaga hv. 2. þm. Rang., þegar

Rifting kaup á Reykjahlið.

hún er athuguð í ljósi þess, sem hefir gerzt, því hún segir þá blátt áfram, að það megi ekki koma fyrir oftari, að stj. fari að vilja þingsins. Ég held ekki, að í stuttu máli sé hægt að setja skýrar eða nánar fram, hvað fram hefir farið í þessu máli, en ég nú hefi gert.

Ég vil þá vikja nokkrum orðum til hv. 5. landsk., sem ég satt að segja beið eftir að „kæmi upp“ í þessu máli. Í ýmsum leikritum er eitt hlutverkið ætlað fifli. Og í þessu máli er það hv. 5. landsk., sem leikur fiflið. Afskipti hv. 5. landsk. af þessu máli byrja á því, að hann gefur Vigfúsi Einarssyni skrifstofustjóra skriflega yfirlýsingu um þessa eign. Skal ég með leyfi hæstv. forseta lesa hana upp. Hún er svona:

„Ég vil að gefnu tilefni taka það fram, að ég hefi skoðað jarðeign Vigfúsar Einarssonar skrifstofustjóra, Reykjahlið í Mosfellssveit, og virðist mér jörðin hin prýðilegasta, jarðhitinn mikill og góður, og byggingar, sem eru miklar, vel og traustlega gerðar, og tel ég, að jörðin mundi vel fallin til einhverra opinberra nota, svo sem fyrir gamalmennahæli eða eitthvað slíkt hæli, ef til kæmi.

Reykjavík, 21. júlí 1932.

Jónas Jónsson
frá Hriflu.“

Ég endurtek niðurlagsorðin, því ég er ekki viss um, að menn hafi heyrt þau fyrir hlátri: „... að jörðin mundi vel fallin til einhverra opinberra nota, svo sem fyrir gamalmennahæli eða eitthvað slíkt hæli, ef til kæmi.“

Þessa yfirlýsingu gefur hann nú 21. júlí í sumar. En svo þegar hann fréttir, að skrifstofustjórinn muni máske geta selt þessa eign sína, þá skrifar hann honum bréf og skipar honum, að viðlögðum æru- og embættismissi, að skila yfirlýsingunni aftur. Þetta er nú drengskapur hv. 5. landsk. Fyrst gefur hann vottorð um, að eignin sé á allan hátt hin prýðilegasta, byggingar ágætar, jarðhiti mikill og góður og að hún sé prýðilega fallin til opinberrar notkunar, t. d. sem gamalmennahæli. — Þegar hann svo heyrir, að búíð sé að festa kaup á jörðinni í svipuðum tilgangi, þá heimtar hann vottorðið aftur. Er nú þetta drengskapur? — Ég

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

get látið öðrum mönnum eftir að dæma um það. Eitt er víst. Þessi framkoma verður hv. 5. landsk. aldrei til sóma. Nú reynir hann að hanga í því, að jörðin hefði verið of dýrt seld á 90 þús. kr. Hana hefði ekki átt að kaupa fyrir meira en fasteignamat. En því ekki fyrir t. d. 10000 kr.? Svo mikil er löngun hans nú til að niða niður þessa eign, er hann þó var nýbúinn að gefa hin glæsilegustu meðmáli.

Hv. 5. landsk. hefir sagt, að þetta væri þrefalt fasteignamat á jörðinni. En þess er að gæta, að stórmikið hefir verið gert á þessari jörð eftir að fasteignamat fór fram, svo að ekki er við það að miða nokkurn skapaðan hlut. En nú skulum við samt halda okkur við þetta fasteignamat. Ætli það sé einsdæmi, að keypt sé jörð fyrir þrefalt fasteignamat? Við skulum athuga, hvað hv. 5. landsk. hefir gert sjálfur. Hann keypti kot hér austur í Ölfusi fyrir 100 þús. kr. Hvað voru þau metin að fasteignamati? Ekki $\frac{1}{3}$ af þessari upphæð. Og þó var það endanlegt fasteignamat, án viðauka síðar.

Annað dæmi vil ég nefna úr sögu hv. 5. landsk., kaupin á hálfu Laugarvatni. Það var líka keypt fyrir meira en þrefalt fasteignamat. Svo kemur hv. 5. landsk. á eftir og metur þessa háflendu á 300 þús. króna. Ég veit ekki, hvað hann vildi meta hitann í Reykjahlið á móti þessu, en undir 100 þús. gæti aldrei komið til mála. Svo að hvernig sem litið er á þetta frá hlið hv. 5. landsk., þá situr hann jafnilla í því.

Hv. 5. landsk. hefir nú sýnt kunningja sínum það drenglyndi, að eftir að hafa gefið honum vottorðið, sem ég las upp, þá heimtaði hann, að hann skilaði því aftur, þegar hann þurfti á því að halda. Vottorð þetta gæti gefið bezta tilefni til að álykta sem svo, að hv. 5. landsk. hafi meðan hann var ráðh. verið búinn beinlínis að lofa skrifstofustjóra því að kaupa jörðina fyrir gamalmennahæli. Fyrir slíkri ályktun þarf ekki að seilast. nándar nærri eins langt eftir röksemdum eins og hv. 5. landsk. gerir í þessu máli. Það var auðséð á því, sem hann sagði, að hann hafði talað mikið við skrifstofustjóra um málið. Þeir skoðuðu eignina saman og ræddu ákaflega greinilega um þetta allt

saman, og ég tel mig hafa falsverðar líkur til að ímynda mér, að þeir hafi verið komnir langt á veg að gera kaupin. Ég vissi það ekki fyrr en ég sá þetta bréf frá hv. 5. landsk., hvernig þessu máli var komið milli þeirra. En þá fór ég að ganga á skrifstofustjóra og fann það, að það var heilmikið, sem þeim hafði farið á milli.

Hv. 5. landsk. var að tala um það, að jörðin væri „prýðileg“, „ágæt“ og „skemmtilegt óhóf“ fyrir einhvern ríkan mann að vera þarna. En hvað segir vottorðið um þetta? „Ég tel það vera vel fallið til einhverra opinberra nota, svo sem fyrir gamalmennahæli“. Er þetta falsvottorð frá hv. 5. landsk., eða hvað? Hv. 5. landsk. segir, að það vildi enginn líta við þessari eign. En hvernig fór með þessa eign? Það er búið að selja hana og fyrir 90 þús. kr., móti fasteign hér í bænum, sem er látin með fasteignamatsverði. Nú er enginn maður hér í bænum, sem ég þekki, sem vill láta hús sitt með fasteignamatsverði. Þar af leiðir, að jörðin er í raun rétttri keypt hærra verði en 90 þús. kr. Og þó stendur hv. 5. landsk. hér upp og segir, að enginn vilji líta við henni. Þessi hv. þm. er ekki mikið að kæra sig um það, hvort það er rétt eða rangt, sem hann fer með.

Eitt var enn, sem hv. þm. var að klifa á og mjög er líkt hans aðferð yfirleitt, nefnilega allt hans skraf um þennan seinni tíma tilbúning, að málið hefði átt að bera undir fjvn. þingsins. Ég skal, til að slíta þrætu um þetta, lesa úr 7. gr. samningsins.

„Kaupsamning þennan skal bera undir fjárveitinganefndir beggja deilda Alþingis, og öðlast hann fyrst gildi, er þær hafa mælt með því, að kaupin fari fram samkvæmt honum“.

Það er náttúrlega hægt að segja eins og hv. 5. landsk. gerir, að þetta hafi verið falsað á eftir. En það er þá bezt fyrir hann að fara upp í stjórnarráð og vita, hvort hann finnur ekki frumritið af þessu. Ég gef honum hér með leyfi til að sjá það mín vegna. og ég þykist vita, að skrifstofustjóri lofi honum að sjá það. En svo vil ég ekki hafa þessar dylgjur hans um það, að hér sé fals á ferð. Ég vísa því til baka og tel það dæmalausa

ósóvifni af þessum hv. þm. að leyfa sér að gefa slíkt í skyn.

Hann kvað svo að orði um hina rökstuddu dagskrá viðvikjandi fávitahælinu í fyrra, að hún hafi hálffallið. Nú hefi ég þingtíðindin fyrir framan mig og sé, að hún var samþ. með 11:2 atkv.; ég hyggt, að annar þeirra væri flm. sjálfur, því að hann vildi fá till. samþ. Ég get um þessa atkvgr. til að sýna, hvernig hv. 5. landsk. fer með sannleikann. Þá hélt hann hér langan fyrirlestur um það, hvað gerzt hafi í fjvn. út af þessu máli. Ég skal náttúrlega ekki segja, frá hverjum hann hafði sínar skýrslur, en réttar voru þær ekki. Í fjvn. var ég þegar þetta mál kom fyrir, en ekki hv. 5. landsk. Ég las upp þetta bréf, sem hann nefndi, og n. gerði þá ályktun, sem ég bað hana um, og þar með var málið búið. Annars getur n. svarað sjálf, ef henni þykir þörf, þeim spurningum, sem mér skildist hv. 5. landsk. rétta að henni fyrir að hafa skipt sér af þessu máli. En ég sé ekki, að hv. 5. landsk. sé fær um að vera siðameistari fjvn. Nd.

Ég hirði lítið um ummæli hv. 5. landsk. um Oddfellowa og barnahæli þeirra. En ef segja á rétt frá, þá gerðist nú það, að sjóðnum átti að verja til að byggja barnahæli nálægt Reykjavík, hæli, sem á að vera sumardvalarstaður barna og einnig fyrir skóla á vetrum. En Thorkillisjóðurinn er myndaður til þess að útvega fátækum börnum úr Kjalnesþingi hinu forna gott uppeldi. Svo kemur hv. 5. landsk. hér og segir, að það sé brot á skipulagsskránni að fara svona með sjóðinn. Ég er hræddur um, að ef tekið verður að ræða lánveitingar úr þessum sjóði, þá geti skeð, að komi í ljós, að þær séu ekki allar betur í anda sjóðsins en þessi ráðstöfun. Og yfir höfuð að tala er ég ekki hræddur við samanburð á ráðstöfunum mínum á opinberum sjóðum og ráðstöfunum hv. 5. landsk. Það kemur kannske betur fram siðar, en það skal líka koma fram. Ég vænti, að hann sé sjálfur saklaus af því, sem hann bar skrifstofustjóra í atvmrn. á brýn, að hann hafi ekki hugsað um sína venzlamenn í lánveitingum. Vill hann neita því, að hann hafi veitt einhverjum sínum skyldmennum lán úr opinberum sjóðum? Það er

Rifting kaupá á Reykjahlíð.

best fyrir hann að kasta ekki þungum steini að skrifstofustjóranum; hann hefir ekkert saknæmt aðhafzt í þessu máli, — og ég veit heldur ekki til í öðru. Hann er einstakur sæmdarmaður, og er hart, að hann skuli vera dreginn inn í slíkar umr. á þingi sem þessar, þar sem hann er algerlega varnarlaus. Það hefir verið talið hingað til að vera niðingsverk að taka mann og skamma blóðugum skómmum á þeim vettvangi, þar sem hann hefir ekki tækifæri til að verja sig sjálfur.

Mér liggur í mjög léttu rúmi, hvað hv. 5. landsk. álitur um meðferð dómsmála og landhelgisgæzlu í mínum höndum. Ég hefi aldrei ætlað til, að hann væri á-nægður við mig. Það er allt annað, sem ég legg áherzlu á en hann í þeim efnum. Ég legg áherzlu á að sýna öllum sanngirni og réttlæti, en það gerði hv. 5. landsk. ekki meðan hann var í þessu embætti. Og um landhelgisgæzluna er það að segja, að það mun seint henda mig að taka varðskip hins opinbera til að flytja sjálfan mig til og frá í stjórnmalaleiðangrum í þágu sjálfs mín. Þetta hefir þessi hv. þm. gert, eins og allir vita, og eytt til þess stórfé.

Ég læt svo staðar numið hér að sinni, en skal svara hv. 5. landsk. fullum hálsi, þegar hann bunar úr sér næst.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Ég ætla mér ekki að skipta mér af deilum milli dómsmrh. og 5. landsk. En það virðist svo, sem það sé aðeins eitt atriði, sem ráðh. gangi upp í, en það er, að það hafi verið full ástæða til allra þessara ráðstafana til að stofna fávítahæli, sem þó er viðurkennt af öllum öðrum, að voru óverjandi og ómögulegar og brot á skipulagsskránni. Það er þess vegna rétt að taka það upp hér, sem flestum mönnum er kunnugt, hvernig gekk með þetta fávítahælistímál í fyrra. Þáttill. er á þskj. 29 í A-deild þingtiðindanna, og heitir till. til þál. um stofnun fávítahælis. Tillögu-gr. hljóðar svo: „Alþingi ályktar að fela ríkisstj. að koma upp hæli handa fávítum svo fljótt sem auðið er“. Flm. var 6. landsk.

Í framsöguræðunni getur frúin þess, að málið þurfi mikinn undirbúning. Og sá undirbúningur, sem fyrst og fremst

kæmi til greina, virðist aðallega í þessu fölginn, sem frsm. telur upp í ræðu sinni:

„1. Að fá fulla vitneskju um tölu, aldur og ásigkomulag allra fávíta í landinu.

2. Að fela hæfum manni að kynna sér fyrirkomulag, rekstur og allan útbúnað á þeim hælum erlendis, sem reynslan sýnir, að borið hafi góðan árangur.

Og þessum undirbúningi tel ég, að mætti ljúka fyrir næsta reglulegt Alþingi, og væri þá málinu haldið lengra, eftir því sem efni og ástæður leyfa.

Eitthvert fé mundi þurfa til að undirbúa málið á þann hátt, sem hér er að vikið. Hve mikið, fer sjálfsagt mjög mikið eftir því, hvernig maður væri valinn til að kynna sér erlend hæli og fyrirkomulag þeirra“.

Frá n. kemur till. um að vísa málinu frá með rökst. dagskrá, sem er á þessa leið:

„Í því trausti, að ríkisstj. láti fara fram þann undirbúning málsins, sem hún telur nauðsynlegan, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá“.

Þá kemur fram brtt. frá hv. 6. landsk., á þessa leið:

„Í trausti þess, að ríkisstj. láti fram fara nauðsynlegan undirbúning málsins fyrir næsta reglulegt Alþingi, tekur deildin fyrir fyrir næsta mál á dagskrá“.

Þetta var fellt, en till. n., sem talar aðeins um nauðsynlegan undirbúning, en nefnir ekkert næsta þing, er samþ. Frsm. er Jón Jónsson, og ræða hans hnigur í þá átt, að ekki sé hægt að ákveða með þáttill. að stofna slíkt hæli, án þess að undirbúa málið rækilega, enda væri ekkert vítað enn um kostnaðarhlíðina. Bjarni Snæbjörnsson talaði í sömu átt, að ekki væri tilætlunin, jafnvel þótt brtt. 6. landsk. kæmi til atkv., að ráðast í kostnaðarsöm stórvirki án undirbúnings. Ennfremur telur lækni-rinn, að við höfum nógu margar byggingar, sem nota mætti fyrir fávítahæli, og talaði um skólabyggingar í því sambandi.

Það er því engin ástæða út frá samþykktum frá í fyrra eða umr. um málið að fara að ráðast í stórkostleg jarðkaup, sem hefðu í för með sér stórkostleg útgjöld fyrir ríkissjóð árlega. Ráðh. vissi vel, að þótt tiltekið væri, að samþykki fjvn. væri skilyrði fyrir samn-

ingnum, þá mundi þingið a. m. k. aldrei samþ., að það heyrði undir fjvn. Dómsmrh., Vigfús Einarsson og blöð þeirra héldu því fram, að þetta væri ekki samningur, heldur tilboð. Að visu var í fyrstu gr. dómsmrh. talað um samning, en eftir það alltaf um tilboð. Nú vildi ég alvarlega skora á ráðh. að birta þennan samning í heyranda hljóði. Ég fór fram á það skriflega að fá samninginn í hendur. En í stað þess að fá aðgang að honum, sem ég álit, að ég eigi tilkall til, af því að hann er opinbert skjal, þó að hann sé ekki í gildi, þá hefi ég fengið bréf frá Vigfúsi, þar sem hann segir, að fjvn. hafi leyst sig undan skuldbindingu um að standa við samninginn, og segir síðar: „Ráðherrann samþykkti þetta vitanlega tafarlaust, eins og ég átti kröfu á, þar sem hér var um tilboð að ræða frá minni hendi, sem ekki var samþykkt.“

Þar sem samningur þessi er mín eign og eignir minar hafa enn ekki verið þjóðnýttar, ræð ég vitanlega, hvað ég geri við hann“.

Nú brýtur þetta í bága við það, sem dómsmrh. sagði við 5. landsk., að hann gæti gengið í stjórnarráðið og séð frumritið af samningnum, hvenær sem væri, af því að það lægi þar. Ég get ekki séð, hvernig það getur verið, að Vigfús fengi samninginn til eignar og umráða, og hann mundi samt liggja í stjórnarráðinu. Ég held það væri bezt fyrir dómsmrh. að lesa upp samninginn, til þess að engin deila yrði lengur um, hvað í honum standi, þar sem viðurkennt er af honum, að það sé bindandi samningur.

Ég hygg ég hafi þá gengið allrækilega frá þessu atriði. Þá er annað atriði viðkomandi söluverði jarðarinnar. Ég skal ekki segja neitt um mat jarðræktarsjóðs, en mér finnst einkennilegt, hvers vegna verið er að tala um slíkt mat, þar sem þó ekki hefir verið beðið um neitt lán úr jarðræktarsjóði. Hvers vegna er þetta „mat“ þá látið fram fara? En til marks um, að það hafi ekki haldið mjög vel, er fyrst og fremst það, sem dómsmrh. sagði, að jörðin var seld, ekki fyrir 105 þús. kr., eins og matið hljóðaði upp á, heldur 90 þús. kr. Þar næst er það, að jörðin er látin í makaskiptum fyrir bifreiðarskúra, sem hafa gefið undir 4 þús. kr. bruttó-

tekjur árlega, sem er rúm 4% af þessum 90 þús. — en nettótekjur af skúrunum hafa sjálfsgagt engar verið. Mér þætti a. m. k. gaman að sjá framan í þann húseiganda hér, sem segir sig ánægðan með 4% leigu af húsum sínum. En af byggingu eins og þessari væri heimtuð 15%, svo að verð á þessum bílskúrum ætti því í raun og veru að vera langt fyrir neðan fasteignamatið síðasta.

Út af þessari afgreiðslutilhögun málsins virðist það hafa komið í ljós hjá hv. 1. þm. S.-M., að hann og þeir, sem standa á bak við till., vilji á engan hátt sýna dómsmrh. traust. Og í öðru lagi, að hv. 2. þm. Rang. og þeir, sem væntanlega greiða hans till. atkv., álíta þessa stjórnarráðstöfun dómsmrh. það ámælisverða, að slíkt megi ekki framar eiga sér stað. Mér er ekki ljóst, í hverra trausti dómsmrh. situr hér í stjórnarsæti. Ég álit, að ef svo er komið, að meiri hl. þings greiðir þessum till. atkv., sem hér eru fram komnar, þá ætti hann tafarlaust að segja af sér, jafnvel þótt till. okkar jafnaðarmanna verði ekki samþ., sem ég tel vist, að verði borin fram fyrst, samkv. venjulegum fundarsköpum, — sú till., sem fyrst er fram komin og lengst gengur. Ég hygg, að hvernig sem þetta mál færi, verði dómsmrh. að segja af sér. En ef hann vill fullvissa sig um traust, ætti hann að leita trausts.

Sveinbjörn Högnason: Það er stutt aths. vegna ummæla hæstv. dómsmrh. um breyt., sem ég bar fram. Hann virtist vera hissa á því, að þingið vildi bera það traust til ráðh., að slíkt mál sem þetta kæmi ekki fyrir framvegis, af því að hann hefði ekki gert neitt annað en það, sem fyrirmæli þingsins hefðu legið fyrir um.

Ég verð að segja, að ég varð dálítið hissa á því, að maður, sem situr í svo virðulegu sæti og ábyrgðarmiklu sem hæstv. dómsmrh., skuli leyfa sér að koma með þessa blekkingu hér í áheyrn Alþingis. Ég vil þá spyrja, hvort þingið hafi mælt svo fyrir, í fyrsta lagi, að gerð yrði tilraun til að eyðileggja eða skemma sjód Jóhanns heit. Jóhannessonar.

Í öðru lagi vil ég spyrja, hvort Alþingi hafi mælt svo fyrir, að fjvn., sem nú

yrðu kosnar, skyldu ráða því einar, hvort fjárveiting yrði til fávítahælis.

Í þriðja lagi vil ég spyrja hæstv. ráðh., hvort Alþingi hafi mælt svo fyrir í fyrra, að tekin yrði fyrir fávítahæli jörð sú, sem ekkert lægi fyrir um, að væri til þess hæf.

Þetta er það, sem allir vita, að liggur fyrir í þessu máli, ráðstöfun af hendi stj. til að framkvæma þetta, og ekkert annað. Ég verð að segja, að eftir því, sem ég skil dagskrána frá í fyrra, sem hv. 2 þm. Reykv. hefir þegar lesið upp, þá sé ég ekki, að fyrirmæli séu frá þinginu um annað en það, að það skuli fara fram rannsókn og undirbúningur að þessu máli lútandi. Nú vil ég beina þeirri spurningu til hæstv. ráðh., hvaða undirbúningur hafi farið fram um þetta mál. Er það ekkert annað en það, að hægt væri að kaupa þessa jörð fyrir 90 þús. króna, ef fjvn. vildi þóknast að reka þar fávítahæli? Slíkan undirbúningur gat flm. þessa máls í fyrra gert þá þegar. Það hefði strax verið hægt að fá tilboð um álíka jörð fyrir 90 þús. Það liggur því alveg ljóst fyrir, að ekkert hefir verið gert af því, sem dagskráin frá þinginu í fyrra fór fram á, að ráðh. rannsakaði, eins og berlega kom í ljós af orðum í ræðu flm. þessa máls. Það er því svo í þessu máli, og því verður ekki mótmælt, að hæstv. ráðh. hefir ekkert gert af því, sem Alþingi lagði fyrir hann, en hefir á eigin spýtur fitjað upp á máli, sem Alþingi myndi ætíð vita hann fyrir, hvernig sem það væri skipað.

Mér virðist mjög einkennilegt, að það er eins og hæstv. dómsmrh. firrtist við, þó að ég beri það traust til hans, að ég voni, að hann með samstarfi við góða menn geti sett þann hemil á þessa einkennilegu tilhneigingu sína, að slíkt vandræðamál sem þetta komi ekki fyrir aftur, en einungis í því trausti til hans er brtt. fram borin.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Hv. 2. þm. Reykv. staðfesti það, sem ég sagði, að á þinginu í fyrra hefði verið samþ. rökst. dagskrá, þar sem stj. var falið að láta fram fara þann undirbúning undir stofnun fávítahælis, sem hún teldi nauðsynlegan (HV: Það var skýrt í

umr.). Já, m. a. það, að fá þyrfti upplýsingar um, hversu margir fávítar væru á landinu. En það var gert 1930. Það eina, sem hv. þm. þótti áfátt, var það, að ekki hafði verið sendur út maður til rannsóknar á málinu, og get ég vel skilið, að hv. þm. hefði langað til þess að fara. Það var rétt, sem ég sagði um samninginn; uppkastið að honum liggur uppi í stjórnarráði, og það var það, sem ég bauð hv. 5. landsk. að sjá. (HV: Áðan var það frumritið). Það er það frumrit, sem samningurinn var skrifaður eftir. Eftirrit það, sem ég er með nú, sýndi ég hv. 2. þm. Reykv. í gær, og las hann það allt. (HV: Með hvaða skilmálum?) Með því skilyrði, að þm. segði ekki frá því, Hann er búinn að sjá samninginn og þarf því ekki að sjá hann aftur. Ég fer alls ekki að sýna þetta óstaðfesta eftirrit, sem ég er með hér. Það er hægt að segja, að það sé falsað, eins og hv. 5. landsk. gaf í skyn áðan.

Þá sagði hv. þm., að það væri of hátt fasteignamat á eign þeirri, sem tekin var upp í Reykjahlíð. Sé svo, þá mun það einsdæmi hér í Reykjavík. Hitt mun venjulegra, að fasteignamatið sé of lágt. Hv. þm. mun því ganga illa að fá nokkurn til þess að trúa þessari staðhæfingu.

Það sem þessi hv. þm. vildi leggja upp úr orðum hv. 1. þm. S.-M., er bezt að biðja átekta með. Víta fyrst hvort hann hefir talað fyrir hönd flokks síns, eða aðeins fyrir sjálfan sig. (HV: Sitja á nú meðan sætt er). Já, ég býst við, að ég sitji lengur en hv. 2. þm. Reykv. vill Hann, sem vildi að ég færi um leið og ég tók við þessu embætti í vor. Annars get ég sagt hv. þm. það, að ég ætlast ekki til að hafa traust hans. Vil það hreint og beint ekki.

Þá vil ég víkja örfáum orðum að hv. 2. þm. Rang. Hann sneri alveg við því, sem ég sagði og verð ég því að segja við hann það sama og hann sagði við mig, að ég átti ekki von á, að maður í hans stöðu færi að rangfæra eins og hann gerði. Ég átti hreint ekki von á, að blessaður presturinn gæti ekki farið rétt með jafneinfalt mál og það, sem ég sagði. (SvbH: Hvað sagði hæstv. ráðh.?). Ég sagði, að það, sem um væri að vera, væri það, að láta mig fá vantraust fyrir það eitt að

framkvæma það, sem þingið hefði falið mér að gera.

Þá sagði hv. þm., að þingið hefði ekki átt að fá kost á að samþ. þessa óttalegu meðferð á sjóði Jóhanns Jóhannessonar. Út af þessum ummælum verð ég að endurtaka það, sem ég sagði áðan og staðfest hefir verið af skrifstofustjóranum, að það var alltaf meiningin, að ekkert yrði úr þessum kaupum, nema því aðeins, að fjvn. Alþingis vildu leigja af sjóðnum þessa eign fyrir fulla vexti af því fé, sem í hana var lagt. Hlýtur hv. þm. því að sjá, að með þessu var sjóðnum ekkert gert til tjóns. Því hefir nú verið haldið fram, að það væri ekki sama, sem fjvn. þingsins gerðu, og þingið sjálft. Það má vera, að hægt sé að halda þessu fram til þess að segja eitthvað. En fá munu dæmi þess að þau mál, sem landsstj. og fjvn. Alþingis eru sammála um, séu vond mál og nái ekki fram að ganga. Viti hann dæmi þess, skora ég á hann að nefna þau. En ég hygg, að honum muni veitast það erfitt að finna slík dæmi, því að þau eru engin til.

Þá vildi hv. þm. halda því fram, að staður þessi væri ekki góður eða hentugur fyrir slíkt hæli sem þetta. Ég verð nú að segja eins og kerlingin: „Ja, öðruvisi mér áður brá“. Ég hélt ekki, að þessi postuli og lærlingur hv. 5. landsk. teldi vottorð hans einskis virði. (Jónþ: Hann afneitar bara meistaranum). Já, hann gerir það með þessu, þó ég hinsvegar búist ekki við, að hv. 2. þm. Rang., þó mikill guðsmaður sé, fari í fót hins mikla postula, þó að honum yrði það á að afneita meistara sínum. Skal ég svo ekki lengja umr. þessar meira að sinni.

Jónas Jónsson [óyfirl.]: Ég skal fyrst athuga þann kafla í ræðu hæstv. dómsmrh., þar sem hann var að verjast þeim réttmætu ásökunum, sem á hann voru bornar, og sýna fram á, hve aumlega honum tókst vörnin. Bið ég þingheim þá fyrst að athuga það, að hann gerði enga tilraun til þess að verja það, hvers vegna hann gerði bindandi samning í miðjum nóv. um mál, sem hann í hæsta lagi átti að athuga. Hann reyndi heldur ekki að neita því, að hann hefði fyrst sagt við hv. 2. þm. Reykv., að samningur þessi væri

endanlegur og því væri ekki hægt að breyta honum.

Ég hefi bent á það áður, að á þessum tíma, sem hæstv. ráðh. gerir samning, þá trúir hann því sjálfur, að dagar hans í stjórnarráðinu séu taldir, og því veitir hann Sigurði Eggerz bæjarfógetaembættið á Ísafirði. Hann vill þar standa við gefin loforð, og er það í sjálfu sér ekki nema heiðarlegt. Þegar svo haldið er áfram að spyrja hæstv. ráðh., getur hann enga skynsamlega grein gert fyrir því, hvers vegna hann hafi talið réttara að bera samning þennan frekar undir fjvn. beggja deilda heldur en þingið sjálft. Það stendur því óhrakið, sem ég sagði um hinn seinni tíma tilbúning í þessu máli, og jafnframt það, að hann hefir ekki þor að að leggja gerning þennan fyrir þingið. Því reynir hann að skjóta fjvn. fyrir sig. Maður skyldi nú ætla, að hæstv. ráðh. hefði þá a. m. k. fullnægt þessu ákvæði samningsins, að bera hann undir fjvn. beggja deilda. En jafnvel það ákvæði brýtur hann, þar sem hann aðeins ber samninginn undir fjvn. Nd.

Þá hefir hv. 2. þm. Reykv. hrakið lið fyrir lið þann rétt, er hæstv. ráðh. taldi sig hafa til þess að undirbúa stofnun fávitahælis á þennan hátt.

Þau ummæli mín um dagskrártill. frá í fyrra, um undirbúning fávitahælis, sem ráðh. hefir haft fyrir skjöld í þessu máli, að hún hefði verið hálfvallin, byggði ég á því, að sú aðferð tíðkast mjög í þinginu, að drepa mál á þann veg, að vísa þeim til stj. Það dettur t. d. vist engum í hug. að þáltill. sú, er ég bar fram um daginn um sparnað við ríkisféhirðisstarfið, sé ekki með öllu úr sögunni. Þetta, að vísa málum til stj. með rökst. dagskrá, er því aðeins dálítið mildari aðferð heldur en fella þau hreinlega í þinginu. En hvorttveggja þýðir hið sama.

Þá minntist hæstv. ráðh. á síðustu útgáfuna í þessu hneykslismáli: Bilskúramakaskiptin. Þegar hann veit, að yfir honum vofir vantraust í þinginu og hann finnur engan griðastað neinstaðar, engar afsakanir og fordæmingin er alveg skilyrðislaus hjá öllum, og að kaupunum muni verða rift, þá byrja þessi yfirskinsmakaskipti með bilskúra suður í holtum, sem hv. 2. þm. Reykv. hefir sýnt fram á

Rifting kaupna á Reykjahlið.

og sannað, að muni vera einhver lélegasta fasteign í bænum. Þá eru gerðir einhverjir málamyndasamningar um þessar eignir, sem allir vita, að þýðir það sama og að skrifstofustjórinn verði að láta þessa umræddu eign sína upp í Mosfellsveit fyrir rétt fasteignamatsverð. Hitt finnst hæstv. ráðh. uppsláttur fyrir sig, að geta fundið einhverja eign, sem er dýr og rentar sig illa eins og Reykjahlið, til þess að geta skotið sér bak við. Þannig tekur hvert stigið við af öðru, sem sýnir öngþveiti ráðh. Að útvega tilboð vegna þessa fávitahælis var jafnvel óþarfi, hvað þá heldur að kaupa eign fyrir slíkt verð, að fádæmum sætir. (Dómsmrh.: Hitinn er þó alltaf mikils virði). Hann verður þó alltaf að renta sig. Það gerir hitinn á Laugarvatni a. m. k. Annars kem ég síðar að þessu hitaspursmáli.

Nei, því verður ekki móti mælt, að mál þetta er allt ein samfelld svindilkeðja frá upphafi til enda. Eitt lögbrotið á meðferð opinberra sjóða rekur annað hjá þessum fræga ráðh. Fyrst ætlar hann að breyta Thorkillisjóðnum í leikfang fyrir Oddfellowa, og hefði ég ekki fengið tækifæri til þess að koma í veg fyrir það skemmdarverk, myndu þessi frægu Reykjahliðar kaup hafa fengið gott fordæmi. Ég gerði þar það sama og hv. 2. þm. Reykv. gerði nú. Annars virðist hún alleinkennileg þessi tilhneiging hæstv. ráðh. að ráðstafa opinberum sjóðum, brjóta skipulagsskrár þeirra og verja þeim endanlega þvert á móti vilja gefendanna. Ég hefi viljað taka þetta fram hér, til þess að gera almenningi kunna þá veilu, sem alltaf kemur betur og betur í ljós hjá hæstv. ráðh., að fara illa með gjafabréf og sjóði, sem eru undir hans umsjá.

Þegar hv. 2. þm. Reykv. hafði hreyft máli þessu í vetur, þóttist ég sjá, að hæstv. ráðh. myndi reyna að skjóta sér bak við mig vegna þeirrar yfirlýsingar, sem ég hafði gefið skrifstofustjóranum í góðri trú, þegar hann var í miklum vandræðum. Skrifaði ég Vigfúsi Einarssyni bréf þegar daginn eftir og benti honum á, að um sögn mína hefði hann fengið undir fölsku yfirskini, og álitit ég heppilegast fyrir hann að skila henni aftur og láta öll þessi jarðakaup falla niður. Reynslan hefir nú staðfest það, að ég hefi verið honum

ráðhollur í þessu efni. Mun nú engum blandast hugur um það, að sásmra hefði verið fyrir skrifstofustjórann að rífa samning þennan strax, á meðan menn vissu ekki annað en að honum hefði gengið myndarskapur einn til ræktunar sinnar og umbóta á Reykjahlið, heldur en biða þar til öll þessi undirhyggjumál hans og hæstv. dómsmrh. urðu heyrnum kunn. Þessi skollaleikur, sem jafnvel þeir menn, sem unnu skrifstofustjóranum alls hins bezta, hafa einu sinni ekki getað mælt bót með einu orði.

Þá þykist hæstv. ráðh. hafa leikið á mig í þessu máli. Ætla ég því að hafa þann kjark að þola það, að um verði dæmt af almenningi, hvor okkar hafi hér betri málstað. Eins og ég tók fram áðan, var mér kunnugt um áhuga skrifstofustjórans á ræktun og umbætur hans á oftnefndri Reykjahlið. Hafði hann nokkrum sinnum farið inn á það við mig, meðan ég var í stjórnarráðinu, hvort ég treystist ekki að gera eitthvað til þess að greiða fyrir honum. Sérstaklega hafði hann stungið upp á því, hvort ekki mætti nota hús hans þarna fyrir þá holdsveiku menn, sem eftir væru í landinu. En ég treysti mér ekki að gera neina slíka hluti fyrir hann. Hinsvegar hafði ég samúð með honum eins og hverjum öðrum heiðarlegum manni, sem lent hafði í vandræðum. Það bar svo til nokkru eftir að ég fór úr stjórnarráðinu, er ég var að koma heim úr ferðalagi, að Vigfús Einarsson hringir til mín og tjáir mér, að hann þurfi nauðsynlega að tala við mig. Bað ég hann þá að finna mig heim. Þegar svo skrifstofustjórinn kemur og ég tek á móti honum, dregur hann upp úr vasa sínum skjal nokkurt, sem eru meðmæli með jörð hans Reykjahlið, skrifuð með hans eigin hendi, og spyr mig, hvort ég treysti mér til þess að skrifa undir þetta. Ég sá þegar, í hvaða vandræðum hann var staddur og að hann hefði gert þetta í einskonar örvæntingu. Benti ég honum því fyrst á, að ekki væri hægt fyrir mig eða aðra að skrifa undir meðmæli honum til handa, er rituð væru af honum sjálfum. Væri því hið fyrsta að láta vélrita skjalið; minna mætti það ekki vera. Leit ég svo yfir það og breytti 2—3 orðum. Að öðru leyti fannst mér skjalið geta gengið sem

Rifting kaupna á Reykjahlíð.

meðmæli til stofnana, sem vel voru sjálfum sér ráðandi. Hitt datt mér ekki í hug, að það myndi notað eins og hæstv. ráðh. hefir notað það núna.

Mér er því sama, hvað hæstv. ráðh. þykist hafa leikið á mig í þessu efni. Hann sendir skrifstofustjórnann til mín í slíku ástandi sem hann var þá. Ég vissi, að hann var í miklum vandræðum, og vildi gjarnan sýna honum samúð mína. Skrifaði ég því undir skjal þetta, en datt að sjálfsgöðu ekki í hug, að hann, skrifstofustjórninn, myndi gera neitt það, sem ekki væri mannlýtalaus. En þessi samningur er ekki mannlýtalaus.

Þegar ég svo sá sviksemina, sem bak við lá, að sendiför skrifstofustjórnans til mín var undirstungin af hæstv. dómsmrh., til þess að tryggja atkv. mitt. Þá ákvað ég að gera allt til þess að fletta ofan af þessu svindilmáli ráðh. og skrifstofustjórnans, láta þar koma krók á móti bragði.

Ég hefi ekki skrifað undir annað fyrir skrifstofustjórnann en það, að jörðin er góð fyrir það verð, sem hún getur rentað. Skrifstofustjórnunum voru boðnar fyrir hana 30 til 35 þús. kr. í sumar, af mönnum, sem vildu búa þar. Það er hið raunverulega verð, sem ég býst við, að megji hafa upp úr jörðinni, en meira ekki. Ég myndi því hiklaust greiða atkv. með því hér á Alþingi, að þessi jörð væri keypt fyrir hið gamla fasteignamatsverð, með þeim húsum, sem nú eru á henni, ef slíkt kæmi til mála. Það mætti nota hana til ýmsra hluta fyrir það verð. Um það er allt öðru máli að gegna heldur en að brjóta skipulagsskrár opinberra sjóða, snúa tilgangi þeirra við og gera hverja heimskuna ofan á aðra með það fyrir augum, að e. t. v. sé hægt að þvæla þingið í að samþ. allt eftir á. Það er í sambandi við slíkt athæfi, sem hæstv. dómsmrh. ætlaði sér að þína fram með lævísí sinni gögn frá mönnum í andstöðuflokki, sem gerðu það að verkum, að þeir gætu síður beitt sér á móti ráðstöfunum hans.

Þá reyndi hæstv. dómsmrh. að halda fram, að þessi 90 þús. kr. kaup á Reykjahlíð væru ekki verri en þau kaup, þegar þingið lét kaupa 5 jarðir í Ölfusi fyrir 100 þús. kr., eða þegar byggingarnefnd Laugarvatnsskóla keypti hálfa jörðina

Laugarvatn fyrir 16 þús. kr. Sá er þó munurinn, að fyrir sín Reykjahlíðarkaup er hæstv. dómsmrh. fordæmdur af öllum, sem ég veit um, nema einum íhaldsmanni, en Reykja- og Laugarvatnskaupin veit ég ekki betur en hljóti því meira fylgi, virðingu og viðurkenningu, sem lengra liður. Það er allt annað að kaupa 5 stórar jarðir með hundruðum af heitum uppsprettum heldur en býli eins og Reykjahlíð. Að vísu voru þessar jarðir húsalausar, og fasteignamatsverð þeirra því miklu lægra en kaupverðið. En það voru jarðirnar sjálfar, með sínum miklu náttúrugæðum, sem þingið gekk inn á að kaupa. Ég hefði gaman af að sjá hæstv. dómsmrh. koma því í gegn á Alþingi nú, að ríkið kaupi Hlaðgerðarkot fyrir 90 þús. kr. Það hefði e. t. v. mátt takast, ef jörðin hefði verið boðin fyrir 30 þús.

Hæstv. dómsmrh. lézt vera mjög móðgaður af því, að ég benti á, að engin sönnun væri fyrir því, að það væri hinn upphaflegi samningur, sem hann las hér upp úr. Ég geri hvorki að neita því eða játa, hvort svo er, því ég hefi ekki séð þennan samning. En hæstv. dómsmrh. verður að gá að því, að hann hefir ekki fært neinar skynsamlegar líkur fyrir því, hvers vegna hann sagði við hv. 2. þm. Reykv., að um endanlegan, fastan samning væri að ræða. Þar er hann kominn í mótsögn við sjálfan sig. Hann hefir heldur ekki gert neina grein fyrir, hvers vegna hann kallar þetta stundum samning og stundum tilboð, og hefir þannig gerzt tvisaga. Þetta er tortryggilegt. Ef hæstv. dómsmrh. litur á gögn sín eins og venjuleg sönnunargögn í máli, þá sér hann, að það er engin sönnun, þó hann segi, að það liggi gul pappírsörk uppi í stjórnarráði með þessu og þessu á. Það eina, sem hægt hefði verið að kalla sönnun, er það, ef samningurinn hefði verið færður inn í bréfabók í stjórnarráðinu, svo afstaða hans við önnur bréf sýndi, að hann væri gerður í nóvember. Hitt verður hæstv. ráðh. að viðurkenna, að getur orkað tvi-mælis. Og menn trúa því yfirleitt enn sem komið er, sem hæstv. ráðh. sagði í fyrstu, að þetta hafi verið samningur, fastmælum bundinn. Menn trúa ekki því, sem hann hefir sagt síðar, um tilboðið, fjárveitinganeindirnar og hin hagkvæmu skipti

á Hlaðgerðarkoti og bílskúrunum. Á það er litið sem seinni tíma uppspuna, sem tilraun hæstv. ráðh. til að bjarga sér út úr vandræðunum.

Ég býst við, að okkur hæstv. dómsmrh. gefist einhverntíma síðar tækifæri til að tala nánar um lánveitingar úr sjóðum, sem stjórnarráðið hefir umsjón með. Ég var svo forsjáll að taka afrit af þeim lánveitingum, sem ég var riðinn við, ásamt lánveitingum fyrirrennara minna, og þori hvenær sem er að leggja út í samanburð, alveg óhræddur. (Dómsmrh.: Það þori ég líka).

Hæstv. ráðh. reynir að slá á þá strengi, að ekki sé rétt að tala um aðstöðu skrifstofustjórans í þessu máli hér á Alþingi, af því hann geti ekki svarað fyrir sig. Skrifstofustjórinn verður að þola afleiðingarnar af því, að hann hefir komið þannig fram í þessu máli, að óhjákvæmilegt er að nefna hans framkvæmdir þegar um það er rætt. Ég hefi að minnu leyti sýnt honum fulla sanngirni. Ég hefi lýst vandræðum hans og þeirri eðlilegu hvöt, sem hann hafði til þess að losa sig við eignina. En það var jafnóhjákvæmilegt að hrekja þann blekkingavef, sem hæstv. ráðh. hefir í sína þágu ofið utan um skrifstofustjóran. Ég býst við, að áheyrendum hér sé það flestum ljóst, að ég, sem hæstv. ráðh. hefir reynt að bera fyrir sig sem skjöld í þessu máli, hefi ekki ástæðu til annars en skýra hlífðarlaust frá málavöxtum og leggja það undir dóm þjóðarinnar, hvor hefir komið hyggilegar fram gagnvart skrifstofustjóranum, ég, sem alltaf hefi unnað honum þess vel að geta selt jörðina fyrir það verð, sem hún rentar sig fyrir, eða hæstv. dómsmrh., sem hefir leitt hann til þess, sem hann mun hafa varanlega smán af.

Guðrún Lárusdóttir: Ég skal ekki bæta við þær deilur, sem hér hafa farið fram. Ég skil ekki í öðru en hv. þingheimi sé farið að leiðast þófið, og verð ég að láta í ljós það álit mitt, að tíma þingsins og fé þjóðarinnar sé illa varið, þegar hv. þm. rifast hér klukkutímum saman um þau efni, sem hægt væri að útkljá annarsstaðar í fullum friði.

En af því dregnar hafa verið inn í umr. till. um fávítahæli, sem ég hefi áður bor-

ið fram hér á þingi, langar mig til að nota tækifærið til að rifja það mál upp og brýna hv. þm. á nauðsyn þess. Ég vil bera það undir samvizku þjóðarfulltrúanna, hvort sem þeir kalla sig sjálfstæðis-, jafnaðar- eða framsóknarmenn, þetta mikla mannúðarmál. Það er hart fyrir íslenzku þjóðina að sitja einlægt hjá og horfa á aðgerðir annara þjóða á þessu sviði. Hver einasta menningarþjóð í Evrópu mun nú eiga hæli fyrir fávíta, nema vér Íslendingar. Frændþjóðir vorar á Norðurlöndum byrjuðu þegar 1840 að vinna að þessum málum. Þetta víta Íslendingar vel, en hafa samt ekkert aðhafzt enn.

Tildrög þeirrar þáttill., sem hér var nefnd hálffallna till. áðan, voru þau, að upp kom hér í bænum leiðinlegt mál, sem ég ætla ekki að fara að rifja upp. Það mál varð til þess, að kosin var n. til að athuga ástand og aðbúð barna og unglunga hér á landi yfirleitt. Á meðal þeirra upplýsinga, sem sú n. leitaði, var það, hvað mörg börn á landinu væru fávítar. Svörin, sem n. bárust víðsvegar að, báru það með sér, að allmörg fávítabörn eru til, og að frá mörgum heimilum mundi verða flúið á náðir fávítahælis, ef því yrði komið á fót.

Ég bar till. um fávítahæli fyrst fram á þinginu 1931. Vakti þá fyrir mér, að holdsveikraspítalinn væri tekinn fyrir fávítahæli, en byggt yfir holdsveika sjúklinga annarsstaðar. Sú uppástunga byggðist á því, að holdsveikraspítalinn var orðinn óþarflega stór, þar sem ekki eru nú orðnir nema 19—20 menn, sem þjást af holdsveiki. Þessari till. var vísað til n. og kom hún þaðan aldrei aftur.

Næsta skrefið í þessu máli var þáttill. sú, sem ég bar fram á síðasta þingi. Fól hún í sér aðeins það, að stj. væri falið að koma upp fávítahæli svo fljótt, sem auðið væri. Það víta allir, hvað ógurleg byrði fávítar eru sínum heimilum. Þeir, sem séð hafa mæður með smábörn, sem eru að vaxa upp til þess að verða fávítar, e. t. v. lítt víðráðanlegir vandræðamenn, hljóta að komast við og viðurkenna þörf á hæli fyrir slíka aumingja. Eitt neyðarópið barst Alþingi í fyrra frá stað, þar sem þannig var ástatt, frá aðþrengdum foreldrum 16 ára fávíta unglings, sem

var að verða heimilinu ofviða. Var farið fram á styrk til þess að senda hann á hæli í Danmörku, þar sem ekkert hæli er til fyrir slíka menn hér.

Það er búið að lýsa því hér, hvað gerðist í Ed. í fyrra í þessu máli. Ég hefði nú raunar getað skýrt frá því sjálf, án þess að fá hv. 2. þm. Reykv. til þess að lesa upp mín eigin orð, sem ég þá lét falla, en ég ætti nú samt e. t. v. að þakka honum fyrir ómakið. D. fór þá leið við afgreiðslu till., að samþ. rökst. dagskrá, þar sem stj. var falið að sjá um undirbúning málsins. Ég vildi bæta inn í dagskrána, að stj. skyldi leggja fyrir næsta þing árangur þess, er hún léti gera í málinu, en það var felld. Í umr. benti ég á, hvað fyrir mér vakti að gert yrði til undirbúnings því, að hælið kæmist á fót, og það hefir hv. 2. þm. Reykv. lesið hér upp. En í því fólst vitanlega ekkert lögmál, sem hæstv. ríkisstj. væri skyldug að fara eftir. Hún hafði alveg óbundnar hendur um það, hvort hún byrjaði á því að kaupa jörð fyrir væntanlegt hæli, senda mann til útlanda til að kynna sér rekstur slíkra hæla, eða safna skýrslum um, hvað margir fávitar væru í landinu. Allt þetta var henni heimilt að gera í málinu, og margt fleira. E. t. v. hefir ekki verið mest þörf in á að safna skýrslunum, þar sem nokkur vitneskja lá þegar fyrir um þetta efni. Einnig vil ég nú upplýsa það, að síðan í fyrra hefi ég komið að því, að við höfum þegar mann hér heima, sem starfað hefir 10 ár á fávitahælum erlendis, svo ekki hefði þurft að hlaupa langt né kosta miklum peningum til þess að fá mann með sérþekkingu á þessum málum, þegar staðurinn fyrir hælið var fenginn. Einnig get ég upplýst, að það er kona hér á landi, sem verið hefir á fávitahælum í Þýzka-landi og kynnt sér meðferð aumingjanna þar. Það hefir oft viljað brenna við hér hjá oss, að allt hefir þurft að verða svo dýrt. Stundum hefir þurft að láta einhverja hafa bitlinga, og þá hafa menn verið sendir út úr landinu til þess að kynna sér hitt og annað, og hafa þær sendiferðir stundum orðið alldýrar þjóðinni.

Þegar hér er komið sögu, komst málið í einskonar kyrrstöðu. Það er ekki hægt að segja, að mikið hafi verið fyrir það

gert síðan fyrrnefnd dagskrártill. var samþ. Þó vil ég ekki fylla þann flokk, sem býr sér til barefli á hæstv. dómsmrh. út af ráðstöfunum hans, þegar hann er að hugsa um, hvort ekki sé hægt að greiða eitthvað fyrir þessu máli. Það má alltaf deila um það, hvort þessi staður eða hinn sé heppilegur fyrir slíkar stofnanir, sem hér er um að ræða. Yfirleitt virðist mega deila um flest, sem til tals kemur hér á þessum virðulega stað. Hitt dylst mér ekki, að hæstv. stj. hefir séð, að eitthvað þurfti að gera, og um það er ég henni alveg sammála.

Í fyrra var þáttill. minni vísað til hv. allshn., og leitaði hún umsagnar landlæknis um málið. Ritaði hann þá bréf, sem prentað var sem fskj. með nál. Bréf þetta sýnir, að landlæknir álitur þetta aðkallandi nauðsynjamál. Og þegar stj. er falið að vinna að jafnmikilsverðu máli, kemur mér ekkert undarlega fyrir sjónir, þó hún vilja nota sér tilboð, sem getur orðið til að hrinda málinu í framkvæmd. Slíkt getur með engu móti talizt refsivert.

Ég óska þess og treysti því, að hæstv. stj. sýni það framvegis, að hún beri mikla umhyggju fyrir þessu máli, þó enn hafi það ekki komið berlega fram nema í þessu eina atriði. Og þó brtt. mín um að stj. skyldi leggja árangurinn af undirbúningnum fyrir þetta þing væri felld, þá vona ég, að hún komi málinu í það horf, að maður fái að sjá eitthvað frá henni um það efni fyrir þinglok. Ég segi ekki, að það sé skylda hæstv. stj. samkv. ákvörðun þingsins. En ég vona, að þeir, sem stj. skipa, séu þannig innrættir menn, að þeir sjái, hvað hér er um aðkallandi þörf að ræða, og að þeir vilji gera það, sem í þeirra valdi stendur, til þess að létta undir með þeim, sem þyngstar og sárastar bera byrðarnar vegna þessara aumingja fávita.

Ég lofaði í upphafi að þreyta ekki með langri ræðu. Og að lokum vil ég aðeins óska þess, að bæði þetta mál og önnur, sem þingið þarf að leysa, takist að leiða til lykta með friði og réttssýni. Ég óska, að allir hv. þm. megi vera sér þess meðvitandi, að þeir eru fyrst og fremst fulltrúar þjóðar sinnar, og að það er ekki ábyrgðarlaust starf.

Rifting kaupna á Reykjahlið.

Sveinn Ólafsson: Ég mun leiða hjá mér eldhúsdagsumr. þær, sem hér hafa farið fram. En ég get ekki leitt hjá mér að svara hv. 1. landsk. fáeinum orðum. Hann lét hér í ljós þá skoðun. að tor-tryggileg væri sú yfirlýsing mín, að ég vildi ekki láta hæstv. dómsmrh. í té óbeina traustsyfirlýsingu með því að greiða atkv. á móti vantraustsyfirlýsingu hv. jafnaðarmanna, ef hún væri fram borin í nafni míns flokks alls. Út af þessu vil ég taka það fram, að bæði það, sem fram kemur í dagskrártill. sjálfri og formála minum fyrir henni, er sagt fyrir minn eiginn reikning. Ég veit eigi, hvað margir af flokksbræðrum mínum munu greiða dagskrártill. minni atkv. og læt mig það litlu skipta.

Með þessum orðum hefi ég þá líka svarað hv. 2. þm. Reykv., sem einnig vék að því, hvort ég mundi hafa talað í nafni flokks míns, eða aðeins fyrir mig sjálfan.

Þessu til viðbótar vil ég svo aðeins segja það, út af umr. þeim, sem fram hafa hér farið, að mig furðar ekkert, þótt einstakir hv. þm. vilji gera grein fyrir atkv. sínu. Það hefir stundum verið gert, þó minna hafi verið tilefni heldur en nú.

Að því er snertir brtt. þá, sem fram er komin frá hv. 2. þm. Rang., get ég sagt honum það, að ég er ekkert mótfallinn þeirri hugsun, sem í orðum hennar felst út af fyrir sig. En ef þeim orðum er skotið inn í dagskrártill. mína á þann hátt, sem hv. þm. leggur til, þá virðist mér, að hún muni verða dálítið tvíræð eða jafnvel lítt skiljanleg. Umsögn dagskrártill. er komin þarna á undan, og yrði því innskot þetta torskilið og mætti jafnvel skilja það á annan veg en ætlað er til.

Það er aðeins þetta, sem ég hefi á móti brtt. hv. 2. þm. Rang. Ef koma ætti þessu innskoti fyrir í dagskrártill. svo vel fari, þyrfti að orða hana alla um. En á því sé ég ekki neina þörf. Finnst mér rétt, að dagskrártill. komi til atkv. í þeim hún-ingi, sem hún nú hefir. Hún segir blátt áfram og umbúðalaust, hvernig því máli er nú komið, sem upphaflega þáttill. ræðir um, og ákveður út frá því, að sleppa skuli frekari umr. um málið og að gera ályktun um það, þar sem það er ekki

lengur til í sinni upprunalegu mynd eða frambærilegt.

Ég þykist svo ekki þurfa að segja fleira þessu viðvíkjandi, og vil heldur ekki gefa tilefni til þess, að langt reiptog þurfi enn að verða um þetta mál.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson) [óyfirl.]: Í tilefni af ræðu hv. 1. landsk. og nokkrum ummælum hv. 2. þm. Reykv. vil ég minna á það, sem gerðist í lok síðasta þings, þegar hv. jafnaðarmenn báru fram vantraustsyfirlýsingu á ríkisstj. Kom þá í ljós, að stj. sat ýmist með stuðningi eða hlutleysi þm. Framsfl. og Sjálfstfl. að baki. Ég hygg, að svo muni vera enn, og því er ekki hægt að gefa neina eina yfirlýsingu um afstöðu allra þm. þessara flokka til stj. Þetta er ekkert nýtt, að stj. byggir setu sína ekki einungis á fullum stuðningi meiri hl. þings, heldur bæði á stuðningi og hlutleysi. Ég þarf í því sambandi ekki annað en minna á, hvernig afstaðan var áður en núv. stj. tók við völdum. Hv. jafnaðarmenn neituðu ávallt, a. m. k. hin síðari ár, að veita framsóknarstj. fyrrv. stuðning, og þar kom, að þeir neituðu einnig um hlutleysi. En það mun yfirleitt venja, að meðan stj. sjá ekki sjálfar ástæðu til að segja af sér, þá sitja þær þangað til þingið samþ. beina vantraustsyfirlýsingu. Hver sú afgreiðsla á vantrauststill., sem miðar að því að komast hjá að lýsa yfir vantrausti, hún sýnir þingvilja fyrir því, að stj. sitji áfram, eða a. m. k. segi ekki af sér að svo stöddu. Sama gildir að sjálfsögðu þegar um vantraust á einstaka ráðh. er að ræða.

Forseti (TrÞ): Þar sem nú er áliðið fundartímann og fleiri en einn hv. þm. hafa enn kvatt sér hljóðs, er sjáanlegt, að umr. getur ekki orðið lokið á venjulegum fundartíma. Vitanlegt er og, að boðaðir hafa verið deildarfundir að afloknum þessum fundi, sem þurfa að komast að áður en fundartíma er lokið. Eigi er heldur rétt að taka af fundartíma hv. fjvn. í eftirmiðdag; hún er nú langt komin með starf sitt, og væri bagalegt að valda henni töfum. Verður því að fresta umr. þessa máls að sinni, og tek ég það hér með út af dagskrá.

Rifting kaupna á Reykjahlið.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Ég vil óska eftir, að afgreiðslu þessa máls verði lokið í dag og að skotið verði á kvöldfundi til þess, ef með þarf. Beini ég þessum tilmælum til hæstv. forseta.

Forseti (TrÞ): Málið hefir þegar verið tekið út af dagskrá, og einnig næsta mál. Þar með er dagskrá lokið og segi ég því fundi slitið.

Umr. frestað.

Á 5. fundi í Sp., 13. marz, var enn fram haldið einni umr. um till.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Mér þykir einkennilegt, hve mikið far hæstv. forseti gerir sér um að tefja afgreiðslu þessa máls. Ég get ekki séð, að til þess geti verið nein ástæða, nema sú, að ósamkomulag sé um það meðal stjórnarflokkanna, og þá einkum innan Framsfl., hvernig eiga að bregðast við till.

Dómsmrh. sagði, að hann hefði sýnt mér þennan margumtalaða samning. Ég get hinsvegar lýst yfir því, að ég hefi alls ekki fengið að sjá samninginn sjálfan, heldur óstaðfest eftirrit af honum, og eftir öðrum heimildum dómsmrh. í þessu máli þykist ég alls ekki skyldugur til að leggja trúnað á gildi þess eftirrits. En þó að eftirritið væri rétt, stendur það óhaggað, að fjárveitinganefndir voru á einu máli um það, að samningurinn væri svo fjarstæður, að ekki kæmi til mála að samþ. hann, enda kæmi þeim málið ekkert við.

Ég vil þá víkja hér að öðru atriði, sem ég hefi áður gert fyrirspurn um, og það er, hvernig sjóðurinn átti að fara að borga V. E. jörðina. Eftir skýrslu hans sjálfs eru engir peningar í sjóðnum, því að þeim hefir hann varið til lána sjálfum sér, Stefáni Þorlákssyni, núverandi kaupanda Hlaðgerðarkots, og öðrum vildarvinum sínum. Fyrst átti sjóðurinn þá að taka við 30 þús. kr. láni frá sjálfum sér, er hvíldi á jörðinni, og 5 þús. kr. úr jarðræktarsjóði. 30 þús. áttu að greiðast strax út í hönd. En hvar átti að taka þá peninga? Ráðh. segir, að greiða hafi átt á 4. þús. kr. í bankavaxtabréfum og hitt í „öðrum verðbréfum“. Ef þetta er rétt, er næsta undarlegt, að þetta skuli ekki vera

tiltekið í samningnum. Þá eru eftir 25 þús. kr., sem V. E. átti að lána sjóðnum með 6% ársvöxtum. Hinsvegar skuldar hann sjóðnum 20 þús. kr. í húsi sínu, sem hann greiðir 5½% í vexti af. Þessar ráðstafanir eru í raun og veru alveg nægar til að lýsa þeim mönnum báðum, sem hér hafa verið að verki. Sjóðurinn lánar Vigfúsi fé á 5½%, sem hann lánar síðan sjóðnum á 6%.

6. landsk. talaði hér um nauðsyn á fátahæli. Ég get tekið undir það, að þörf sé á slíku hæli, en það réttlætir auðvitað á engan hátt þessar fátánlegu aðgerðir ráðh. 6. landsk. hélt því fram, að allur undirbúningur í þessum efnum væri óþarfur, þar sem við ættum mann, er væri sérfræðingur á þessu sviði. Eftir því, sem ég veit bezt, er sérfræði þessa manns fólgin í því, að hann hefir verið vöku- maður á hælum erlendis, og munu varla aðrir telja slíkt sérfræðistarf en þm. þessi.

1. þm. S.-M. sagði, að tillaga sín fæli ekki einu sinni óbeint traust, en bætti því við, sem allir vita, að er rangt, að hún væri frá sér einum runnin. Það er því ljóst, að þeir, sem greiða þeirri tillögu atkv., vilja ekki einu sinni lýsa óbeinu trausti á hæstv. ráðh.

Tillaga 2. þm. Rang. felur hinsvegar í sér ávitur í garð ráðh., sem hann getur ekki látið sér lynda, nema hann sé í meira lagi lítilþægur. Báðar till. virðast því vera komnar fram í því skyni að komast hjá því að votta ráðh. beint eða óbeint traust, og afleiðingum þessa raunverulega vantrausts á ráðh. að taka, ef önnurhvor þessi till. er samþ.

Sveinbjörn Högnason: Hæstv. dómsmrh. vildi beina því frá sér í síðustu ræðu sinni, að sínu embætti væri vansæmd í blekkingum, en kvað þær hinsvegar ósamboðnar minn starfi. Ég skal fúslega játa, að ég tel blekkingar mér ósamboðnar bæði sem presti og manni, og því vil ég láta það koma fram í till. minni, að ég tel framkomu hæstv. ráðh. í þessu máli hafa verið óheppilega, þó að ég hafi orðað þá skoðun mína eins vægilega og unnt er. Ég tel mér gersamlega ósæm- andi að fara með blekkingar um þá skoðun mína frammi fyrir alþjóð manna.

Rífting kaupá á Reykjahlið.

Hæstv. ráðh. sagði, að þess væru engin dæmi, að það, sem fjárveitinganefndir hefðu borið fram, hefði verið fellt á þingi. Ein blekkingin, svo ég ekki segi ósannindin enn frá hans hendi. Hann skákar nú sjálfsagt í því skjólinu, að ég hafi átt hér svo stutta setu, að ég sé okunnugur í þessum efnum. Mér er þó kunnugt, að 50 þús. kr. fjárveiting, sem fjvn. mælti með í fyrra, var lækkuð niður í 20 þús. kr. á þinginu. Ég er þess sjálfur fullviss, að hæstv. ráðh., með sína löngu þingsetu að baki, þekkir fjölmörg dæmi af þessu tægi. Til hvers eru þá allar þessar blekkingar?

Hæstv. ráðh. hélt því fram, að ég mætti gera mig ánægðan með undirbúning þann, sem stofnun fávitahælisins hefði fengið, þar sem hv. 5. landsk. hefði talið jörðina hæfa fyrir gamalmennahæli. Ég vil nú spyrja hv. 6. landsk., sem flutti þáttill. um þennan undirbúning um fávitahæli í fyrra, hvort það hafi verið tilætlun hennar, að undirbúningurinn væri í því einu fólgin, að leita umsagnar hv. 5. landsk., hvort einhver staður væri hæfur fyrir gamalmennahæli. Annars liggur engin umsögn fyrir frá honum um það, að Reykjahlið sé hentug fyrir fávitahæli.

Ég harma það, að fávitahælistamálið skuli byrja feril sinn á því að blandast saman við þetta leiðindamál, og kæmi mér ekki á óvart, þó að það yrði til að seinka framgangi þess um töluverðan tíma.

Tryggvi Þórhallsson: Till., sem fyrst var borin fram í þessu máli, getur ekki komið til atkv. af ástæðum, sem þingheimi eru kunnar. Flm. till. hafa því borið fram vantraust á hæstv. dómsmrh. í staðinn, og vil ég í sambandi við það bera fram nokkrar aths., og þá fyrst um formslið málsins.

Mín skoðun er sú, að vantraust á stjórn ætti jafnan að vera borið fram sérstaklega, en ekki vera hnýtt aftan í einstakrar þáttill. Vantraust á stjórn er jafnan svo merkilegt mál, að ég tel sjálfsagt, að það sé borið fram sérstaklega.

1923 var borin fram vantraustsyfirlýsing í sambandi við annað mál í Sp., og vísaði forseti henni frá. Hinsvegar hefir forseti Nd. tekið vantraustsyfirlýsingu, er

borin var fram á sama hátt, til greina. Mér er og kunnugt um, að í öðrum löndum er vantraustið stundum tengt við önnur mál. Ég treystist því ekki til að vísa þessu máli frá, en tel hinsvegar rétt að taka upp þá reglu framvegis, að vantraust sé borið fram sérstaklega.

Þá vil ég fara nokkrum orðum um efnishlið málsins. Á þessum erfiðu tímum hefir verið stofnað til samstarfs í stjórninni af hálfu tveggja aðalflokka-anna. Ég álit, að afstaðan gagnvart stj. eigi að miðast við hin stóru, vandasömu mál, er síðar verða tekin fyrir hér á þinginu. Þess vegna mun ég greiða atkv. með brtt. hv. 1. þm. S.-M., sem gengur út á að vísa þessu máli frá. Ég vil afgr. málið án þess að þeirri afgreiðslu fylgi nokkrir tituprjónar, eins og óneitanlega felst í brtt. hv. 2. þm. Rang. Ég er þess fullviss, að kjósendur ætlast til, að afstaðan til stóru málanna ráði því, hverjir fara með völd.

Ég vil geta þess, að þessi dagskrá er óvenjuleg að því leyti, að hún felur í sér ásakanir í garð embættismanns, sem ekki á sæti á þingi og getur því ekki borið hönd fyrir höfuð sér. Ég álit slíkt mjög óviðeigandi. Ég tel mér skylt að taka það fram, í tilefni af þessu, að ég hefi starfað með þessum manni í 5 ár og reynzt hann í alla staði framúrskarandi vandaður og góður embættismaður.

Jón Baldvinsson: Mikils þykir nú við þurfa, þegar forseti Sp. og einn merkasti flokksforingi Framsóknar stendur upp úr forsetastólnum til að reyna að slétta yfir misfellurnar hjá dómsmrh. Sjálfstæðisflokksins.

Ég verð að telja það fullkomlega rangt og óeðlilegt að bera fram brtt. við hreina vantraustsyfirlýsingu. En tilgangurinn með þessu er auðsær, og hann er sá, að hindra hv. þm. í að láta það í ljós, hvort þeir beri traust eða vantraust til dómsmrh.

Hæstv. forseti fór að lýsa afstöðu sinni. Hann hélt því fram — og óska ég eftir, að hv. 1. landsk. láti álit sitt á þeim ummælum í ljós —, að samsteyrustj. hefði verið mynduð til að leysa úr ýmsum vandamálum, og þá víst helst kreppumálum. Nú hefir hv. 1. landsk. og blöð

hans haldið því fram, að samsteypustj. hafi verið mynduð til þess eins, að leysa stj. skrármálið. Ummæli hæstv. forseta eru alveg í mótsögn við þetta.

Hæstv. forseti sagði, að ekki kæmi til mála að fara að stofna til stjórnarskipta út af þessu smámáli. Ég veit nú ekki, hvað hann kallar smámál, en vist er, að Framsókn hefir skipt um ráðh. fyrir minni sakir en þessar. Ég á við það, er Magnús Jónsson var flæmdur úr stjórninni hérna um árið. Virðist samvizka og sómatilfinning Framsóknar hafa verið næmari þá en nú.

Ég hefi engan heyrt mæla þessum kaupum bót, ekki einu sinni flokksmenn ráðh. Þeir hafa ávitað hann fyrir athæfið og kvartað sérlega undan því, hve seinheppinn hann hafi verið bæði í þessu og öðrum tilfellum. Þótt hæstv. dómsmrh. kæmi ekki þessum verknaði fram, af því að tekið var fram fyrir hendurnar á honum af almenningssálitinu, þá er hans sök í rauninni söm og á skilið þær ávitur, sem felast í till. okkar jafnaðarmanna, og einnig þær ávitur, sem felast í dagskrá hv. 1. þm. S.-M. Til þess eins, að hæstv. dómsmrh. geti áfram setið við stj. hafa nú 5 framsóknarmenn staðið hér upp og gert grein fyrir atkv. sínu. Hv. 1. þm. S.-M. talaði fyrst, og fyrstu ræðu sína flutti hann, að því er virtist, í umboði flokksins, og var hann ekki fánlegur til þess að víta gerðir ráðh. minnsta snefil, en sagðist koma með dagskrá sína til þess eins að þurfa ekki að láta neyða sig til að votta dómsmrh. traust, hvorki beint né óbeint. Seinna hefir sami þm. sagt, að þessi orð hafi verið töluð fyrir eigin reikning. En það hafa fleiri framsóknarmenn komið hér fram. Hv. 2. þm. Rang. flutti hér ávitunartill. sem brtt. við vantraust okkar jafnaðarmanna. Þessi till. gengur styttra og er mildari. Hv. 5. landsk. hefir talað hér fyrir fullu vantrausti á hæstv. dómsmrh. Svo kemur forsrh. og er að reyna að bræða þetta allt saman; en hans orð virtust ekki nægileg, því að hv. þm. Str. gekk úr forsetastóli til þess að hlynna að sambræðslunni. Við jafnaðarmenn mótmælum því, að forseti hagi atkvgr. þannig, eins og hann hefir skýrt frá, að hann muni gera, bera brtt. við dagskrána upp fyrst. Við krefjumst

þess, að vantraustið verði borið upp óskert út af fyrir sig, og verða menn þá að greiða atkv. með eða móti, eftir því sem þeim sýnist. En verði atkvgr. hag-að eins og hæstv. forseti lýsti, og brtt. hv. 2. þm. Rang. komi fyrst til atkv., þá munum við Alþflm. greiða henni atkv., því að hún felur í sér vantraust á ráðh. og vitir verknaðinn, og ráðh. gæti ekki setið, ef dagskráin yrði samþ. Þannig breytt. Að lokum vil ég segja það við hæstv. forseta, að ég álit vantraust geta komið fram á hvaða stigi máls sem er. Álit ég eins forsvaranlegt hér og annarsstaðar, að vantraust sé borið fram fyrirvaralaust og ekki þurfi langan tíma til að afgr. slíkt; í mesta lagi þurfa flokkarnir að fá dálítið fundarhlé til þess að athuga, hvernig snúast skuli við málinu. Vantraust á að geta komið fram í sambandi við hvaða mál sem er, og það er ekki til annars en tafar að útbýta því hátiðlega og láta liggja vikum saman þangað til forseta þóknast loksins að láta ræða það. Það er fullkomlega þingleg aðferð að bera slíkar till. fram á hvaða tíma sem er, og ég áleit það rangt þegar vantrausti var vísað frá fyrir nokkrum árum af forseta Sp., vegna þess að það var fram komið í sambandi við annað mál.

Forseti (TrÞ): Hv. 2. þm. Reykv. hefir nú talað þrisvar og auk þess gert aths.; get ég þó gefið honum leyfi til órstuttrar aths.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Það er óþarfi fyrir hæstv. forseta að vera með þennan formála. Hann veit vel, að það er venja, að menn fái tíma til fleiri en einnar aths. Annars ætlaði ég að svara nokkru í ræðu þm. Str. Eftir ræðu þm. að dæma, þá mun samstarfið milli Framsóknar og Íhalds nú eiga að fara að verða um ærið margt, ef það á líka að hafa samvinnu um lélegt eftirlit með opinberum sjóðum. En fyrir þá, sem hafa kynnt sér þessi mál, er afstaða þm. Str. skiljanleg. Hann hefir sjálfur allra manna mest vaðið í þennan sjóð, þótt það væri ekki á sama hátt og dómsmrh., sem ætlaði að þverbrjóta skipulagsskrá sjóðsins. Tryggvi Þórhallsson veitti 40 ára lán til Vigfúsar Einarssonar úr sjóðnum og 10 ára lán

Rifting kaupna á Reykjahlið.

til Stefáns Þorlákssonar o. fl. o. fl. Það er því skiljanlegt, að þm. vilji hlífa þeim, sem er honum samsekur, og gjarnan losna við ámæli. Það má þó e. t. v. virða fyrrv. atvmrh. þetta til vorkunnar, þar sem hann var að launa áður sýnda greiðvikni, því að það var Vigfús Einarsson, sem gaf honum hugmyndina að þingrofínu.

Lárus Helgason: Ég skal ekki tefja tímann lengi. Það er þegar búið að eyða of löngum tíma í þetta mál. Ég held, að þingið hafi annað við tímann að gera en ellast við mál eins og þetta, sem ekki koma því nokkurn skapaðan hlut við. Það er auðséð á vinnuaðferð þeirra manna, sem valdir eru að þessum óþörfu töfum og væringum, að þeir una illa samvinnu þeirra flokka, sem geta unnið saman, og kunna illa við að geta ekki rótað neinstaðar upp. Það er sýnilegt, að þeirra tilgangur er ekki sá, að koma í veg fyrir eitthvað, sem ekki á að eiga sér stað, því að þingið þurfti ekki að koma nærri þessu máli, því að vitanlegt er, að það er þegar úr sögunni. Það má alltaf um það deila, hvort þörf hafi verið á að gera eins mikinn hvell út af þessu máli og gert hefir verið, en það er illt fyrir þingið, að geta ekki komið í veg fyrir, að svona óþarfa tafir komi fyrir. Ég hélt helzt, þegar þessi dagskrártil. kom fram, að hún mundi koma til atkv. strax og hefði ekki skoðað huga minn um að greiða atkv. gegn henni, því að ég veit, af hvaða hvötum þetta er fram komið.

Jón Þorláksson [óyfirl.]: Það hafa ekki verið miklar málalengingar í þessu af hálfu okkar sjálfstæðismanna í þinginu hingað til; en ég get tekið undir það með hv. þm. V.-Sk., að það er illa farið með tíma þingsins að eyða honum til umr. um jafnómerkilegt mál og hér hefir verið borið fram. Ég hefi hlýtt á árásir manna á hæstv. dómsmrh. í máli þessu og varnir hans og ádeilur á andstæðingana eftir því sem þeir hafa gefið tilefni til. Og ég fæ ekki séð, að í þessu máli felist nokkurt árásefni eftir óhrakið. Hér hafa verið ráðgerð kaup á jörð upp í sveit handa sjóði Jóhanns Jóhannessonar og Sigurbjargar Guðnadóttur, sem ætli

áður er til að koma upp og standa straum af gamalmennahæli. Það er ómögulegt að gera þetta út af fyrir sig að árásefni með skipulagsskrá sjóðsins í höndum, því að hún mælir svo fyrir, að fyrir fé sjóðsins skuli kaupa jörð upp í sveit, sem hentug sé fyrir þessa stofnun, og það atriði skipulagsskrárinnar hefir ekki komið til framkvæmda ennþá, og er því ekki um annað að ræða en fullnægingu á því. Það, sem um mætti deila í þessu efni, er einungis tvennt, — annað það, hvort þessi jörð sé hentug fyrir stofnunina, og hitt, hvort verðið sé hæfilegt. Ég held, að enginn verði til þess að bera bríður á, að ef kaupa á jörð fyrir slíka stofnun, þá sé þetta býli til þess hentugt. Fyrir því liggja næg rök. Og hv. 5. landsk. sem að visu hefir gert sig að fifli í þessu máli, þarf ekki neitt að skammast sín fyrir þá yfirlýsingu, sem hann gaf um þessa jörð sem hentuga fyrir gamalmennahæli. Hún liggur vel við samgöngur, er nálægt Reykjavík, er ekki óþægilega stór, en hefir þó nóg landrými til búrekstrar fyrir hælið. Ennfremur er jarðhitinn, bæði til húsparfa og ræktunarparfa. Þetta er allt upp á hið ákjósanlegasta. Þá er spurningin um verðið. Það hafa engin önnur rök verið færð fyrir því, að verðið sé of hátt, en þau, að það sé hærra en fasteignamatið. Og þessu er svarað til fulls með því, að hér er í rauninni um nýbýli að ræða, sem gert er bæði að húsum og ræktun eftir að skýrslum þeim var safnað, er síðasta fasteignamat er byggt á. Að gera þannig samanburð á kaupverði og fasteignamati getur ekki sannað neitt um það, hvort kaupverðið er of hátt. Hinsvegar er það borið fram ómótmælt, að eigandinn hafi lagt fram til umbóta á jörðinni meira fé en kaupverðinu nemur, og það er strax atriði, sem bendir í þá átt, að kaupverðið sé þó innan skynsamlegra takmarka. Við það má bæta því tvennu, að þetta er jarðhitabýli, en þau eru ekki mörg, og hitinn verður þeim mun meira virði sem stærri stofnun er starfrækt þar, og svo hitt, að býlið liggur í þeirri nálægð við höfuðstaðinn og þéttbýlasta hluta landsins, að samkv. allri undanfærinni reynslu má gera ráð fyrir, að fasteignir á þessu svæði hækki í verði fremur en lækki. Ég vil ekki

Rifting kaupna á Reykjahlíð.

gera mig að endanlegum dómara um verð. Þingarnir komist í framkvæmd, og engum jarðarinnar, en ég slæ því föstu, að ekkert hefir komið fram hér, sem sýni, að þetta verð sé óhæfilegt, en aftur margt, sem bendir til hins gagnstæða.

Þá er næst að athuga kaupsamninginn. Hann var gerður með það fyrir augum og í þeim tilgangi að gera fjárveitingavaldinu mögulegt að koma þarna upp fávita-hæli án þess fyrst um sinn að þurfa að leggja fé ríkissjóðs í stofnkostnað við jörð og húsnæði. Nú get ég ekki séð neitt athugavert við það að nota opinbera sjóði um stundarsakir til þess að létta því af ríkissjóði að þurfa að festa fé sitt í stofnkostnaði við nauðsynleg fyrirtæki, ef það má verða þeim sjóði að skaðlausu og í samræmi við skipulagsskrána. Ef ríkissjóður hefði viljað taka þessa eign á leigu fyrst um sinn fyrir fávita-hæli, á meðan sjóður Jóhanns Jóhannessonar og Sigurbjargar Guðnadóttur var að ná þeirri stærð, sem hann þarf til þess að geta sjálfur staðið allan straum af sinni eigin stofnun, þá held ég ekki, að talizt geti neitt athugavert við það, verði álitíð, að sjóðnum hefði verið mjög vel tryggð sú leiga, sem ríkissjóður vildi undirgangast að greiða, og eignin á þeim stað, að engin hætta væri á að hún rýrnaði í verði eða að notagildi, þótt hún væri í notkun hjá ríkissjóði um nokkurt árabíl. Náttúrulega hefði mátt gera slíka ráðstöfun tortryggilega, ef henni hefði verið komið í fulla framkvæmd með einhverri leynd eða framhjá fjárveitingavaldinu eða löggjafarvaldinu. En því er ekki heldur til að dreifa, heldur er uppástungan um þetta gerð þannig, að hún fellur niður, ef báðar fjvn. þingsins samþ. ekki þessar ráðstafanir af ríkissjóðs hálfu, þ. e. a. s. að taka jörðina á leigu fyrir fávita-hæli. Enginn hefir borið það á hæstv. dómismrh. í sambandi við þetta mál, og hefir þó ekki vantað viljann til árása, að hann hafi gert hér nokkurn hlut vegna eigin hagsmuna eða óheildarleika. Enginn hefir leyft sér að bera honum slíkt á brýn. Og þegar það er upplýst, að það er samkv. skipulagsskránni og hagstætt fyrir sjóðinn að gera þessar ráðstafanir, og það er enn fremur lagt fyrir fjárveitingavaldið, hvort það vilji af hálfu ríkissjóðs gera það, sem þarf til þess að samn-

ingarnir komist í framkvæmd, og engum óhreinleika er til að dreifa, þá sé ég ekki, hvert er árása-refnið á hæstv. dómismrh. í þessu máli. En þar fyrir hefir þessi herferð haft sínar afleiðingar. Ég er m. a. hræddur um, að af henni hafi það leitt, að fjvn. hafi ekki gefið því nægilegan gaum, hve bagfelld uppástunga er hér í raun og veru á ferðinni. Herferðin hefir haft þær afleiðingar, að þessari uppástungu hefir verið vísað frá án þess að hún hafi fengið nægilega athugun. Mér kæmi ekkert á óvart, þótt þeir, sem eiga að stjórna þessum sjóði, sæju einhvern tíma í framtíðinni eftir því, að ekki varð af þessum kaupum fyrir sjóðsins hönd. Mér kæmi ekki á óvart, þótt þeir, sem áhuga hafa á því að koma hér upp fávita-hæli vegna þeirrar nauðsynjar, sem hv. 6. landsk. hefir réttilega lýst, sjái einnig eftir þessu þegar glímuskjálftinn er runninn af þeim. Munu þeir þá sjá, að þetta hefði verið heppilegri lausn á málinu en þurfa að leggja út í 200 þús. kr. kostnað til að byrja með. Ég tel það illa orðið, að þannig hefir verið farið af stað. En sökina á því eiga þeir, sem eru upphafsmenn þessarar árásar, og má þar fyrstan nefna hv. 2. þm. Reykv. Ég ætla í viðbót við það, sem ég hefi sagt um efni málsins, að slá því föstu, að þessi hv. þm. hafi ekki lesið þennan samning eins og hann sagði sjálfur í þeirri stuttu aths., sem hann fékk, en þrátt fyrir það gerir hann þetta að svo freklegu árása-refni. Ég get þar við bætt því, að hv. 5. landsk., sem líka gerði þennan samning að freku árása-refni, þurfti að slá því föstu, að hér væri um beina fölsun að ræða í einu atriði, þ. e. a. s. að ákvæðið um að bera samninginn undir fjvn. hafi verið bætt inn í á eftir. Svona veik er aðstaðan. Svona hæpinn er grundvöllurinn undir þessum árásum, að þeir, sem bera þær fram, verða annaðhvort að játa, að þeir hafi ekki lesið samninginn eða ganga út frá því, að hann hafi verið falsaður.

Hæstv. forsrh. lýsti því hér í ræðu, að sérhver afgreiðsla á vantrauststill. önnur en samþykkt hennar sé merki þingviljans um það, að sú stj. eða sá ráðh., sem henni er beint að, sitji áfram. Þetta er góð og gild regla, sem hæstv. forsrh. setur hér fram, en á í því sammerkt við aðrar

Rífting kaupá á Reykjahlíð.

reglur, að hún er ekki undantekningalaus; og undantekningin er sú hér, að ef afgreiðslan felur sjálf í sér vantraust, þá ber ekki að skoða hana sem lýsingu á þingviljanum um það, að stj. sitji áfram. En það er vel mögulegt, að þingmeirihl. vilji ekki samþ. vantrauststill., sem fram er borin, vegna þess, að hún gengur lengra en rétt þykir, en vill hinsvegar láta vanþóknun sína koma fram á annan hátt og vísa henni þá frá. Þannig leit ég á till. hv. 1. þm. S.-M. með þeim rökstuðningi, sem hann lét fylgja henni. Ég gat ekki litið á hana öðruvísi en svo, að hans sjónarmið væri það, að hann vildi að visu ekki greiða atkv. um fullkomið vantraust, en vikja till. frá á þann hátt, að hann sé ekki til þess neyddur að votta hlutaðeigandi ráðh. nokkurt traust, hvorki beint né óbeint. Og þetta gengur svo langt í mínum augum, að ég tel, að þegar komið er fram með slíkt, þá sé miklu betra, að vantraustið fái að koma til atkv. og skorið verði úr um það. Nú get ég sagt það fyrir mig, að það er ekki mitt fyrir eins eða neins ráðh. hönd að taka afstöðu til framkominnar till. Það gera þeir sjálfir. Þeir segja til, hvort þeir vilja una við eina eða aðra till., sem fram kemur; en ef ég fæ ekki ótviræð ummæli frá hæstv. dómsmrh. í þá átt, að hann vilji taka við till. hv. 1. þm. S.-M., þá mun ég ekki sjá mér fært að greiða atkv. með henni.

Loks þarf ég aðeins að segja örfá orð út af fyrirsprungu hv. 2. landsk. til mín. Hann vildi gera nokkrar takmarkanir á ummælum þeim, sem hv. þm. Str. hafði um verkefni samsteypustj. Og hv. þm. hafði það eftir mér og ef til vill fleiri mönnum úr Sjálfstfl., að flokkurinn hefði gengið inn í samsteypustj. vegna kjördæmamálsins. Þetta er að vissu leyti rétt. Ég held, að ekkert annað en kjördæmamálið hafi gert það að verkum, að Sjálfstfl. gekk inn á að leggja til mann í samsteypustj. í lok síðasta Alþingis. En jafnframt vil ég minna hv. 2. landsk. á það, að ég tók það skýrt fram í blaðagreinum, er ég ritaði um það leyti sem stjórnskríptin fóru fram, að auk þessa máls, sem væri grundvöllur samsteypustj., þá væru það einnig önnur mikilsverð mál, sem flokkurinn vildi gjarnan hafa samvinnu um við núv. hæstv. forsrh. Ég gerði

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

grein fyrir því, að eins og flokkaskiptingu væri nú háttað í landinu, þá væri aðeins um tvær leiðir að ræða til stjórnskríptarmyndunar, sem studd væri af meiri hl. kjósenda. Framsókn gæti ekki myndað þingræðisstjórn án samvinnu annaðhvort við sjálfstæðismenn eða socalista. Önnur leiðin væri því samvinna milli meiri hl. Framsfl. og Alþfl. hinsvegar; en hin leiðin væri aftur á móti samvinna milli núv. hæstv. forsrh. ásamt þeim hluta úr Framsóknarfl., sem honum stæði næst, og sjálfstæðismanna hinsvegar. Ég hélt því fram, að fyrir þessari staðreynd yrðu allir að beygja sig.

Núv. hæstv. forsrh. óskaði eftir samvinnu við Sjálfstfl., og ég get sagt það, að í okkar flokki var rík tilhneiging til þess að hefja samvinnu við þann hluta af Framsfl., sem fylgdi hæstv. forsrh. að málum. Það varð svo ofan á, að samvinnan hófst og við gátum sætt okkur við það, á þann hátt, að stj. starfaði á þingræðisgrundvelli. Við hefðum einnig getað veitt hæstv. forsrh. óbeinan stuðning til þess að mynda stjórn með þeim mönnum úr hans eigin flokki, sem honum stóðu næst, án þess að leggja sjálfir til mann í stj.

Þau ummæli, sem hv. 2. landsk. lét falla um þetta, eru rétt. Við sjálfstæðismenn völdum heldur þá leið, að láta mann úr okkar flokki í stj., heldur en að veita Ásg. Ásg. hlutleysi til þess að mynda flokksstjórn, og það gerðum við einmitt vegna kjördæmamálsins, til tryggingar því, að það yrði undirbúið af stj.

Nú hefir þessi samvinna staðið síðan í þinglok í fyrra. Og hvernig hefir hún verið? Að sumu eða a. m. k. einu leyti hefir hún verið með nokkuð undarlegum hætti, þannig að blöð þau, sem telja sig til Framsfl., hafa stöðugt allan tímann skrifað og túlkað öll málín fyrir þjóðinni eins og þau væru í fyllstu og fjandsamlegustu andstöðu við ráðh. Sjálfstfl. í stj. Aftur á móti hafa öll aðalblöð Sjálfstfl. tekið þá sjálfsögðu afstöðu að veita stj. í heild stuðning eða hlutleysi, eins og vera ber. Og þetta er vitanlega enginn tilviljun, heldur stafar það af því, að innan Framsfl. er megn ágreiningur um það, hvort þessi samvinna um stj. eigi að haldast. Öflin hafa verið að togast á í Framsfl., með og móti samsteypustj. og

um það, á hvora sveifina ætti að hafa samvinnu að því er snertir hina flokkana. En andstæðingar samsteypustj. virðast hafa blaðakost Framsfl. á sínu valdi.

Sjálfstfl. telur sig hafa fengið að sjá, með stjórnarskrárfv. því, er stj. hefir flutt, fyrsta ávöxtinn af samstarfinu og af því að hafa lagt til mann í stjórnina. Og eftir atvikum er flokkurinn ekkert óánægður með þann ávöxt, þó að æðimikið vanti á, að frv. sé samkv. óskum flokksins í því máli. Ég held, að það sé enginn ágreiningur innan Sjálfstfl. um að óska þess eindregið, að samvinnan haldi áfram, til þess að leysa þetta höfuðmál á þessu þingi, og önnur vandamál með viðunandi hraða. Það er auðvitað undirskilið, að stjórnarskrárfv. hljóti afgr. á þessu þingi.

Þær umr., sem hér hafa farið fram um þessa þáttill., eru í raun og veru ekkert annað en ómurinn og bergmálið af vilja þingmanna um það, hvort samsteypustj. eigi að starfa áfram eða ekki. Málefnisins vegna er ekkert áráðsarefni til á hæst- v. dómsmrh. Þetta er fullkomlega ljóst nú, eftir að umr. hafa farið fram, þó að það hafi ef til vill ekki verið áður. Grunn- tónninn í umr. er því deilan um það, hvor hluti Framsfl. verður sterkari, sá, sem hafna vill samvinnunni, eða sá, sem vill halda henni áfram. Ég fyrir mitt leyti, óska eftir því, að það komi skýrt í ljós við atkvgr., hvernig skiptingin er. Þess vegna tel ég heppilegast, að atkvgr. fari fram um dagskrártill. hv. 2. þm. Reykv., til þess að það sjáist, hvor hluti Framsfl. er sterkari.

Við sjálfstæðismenn erum reiðubúnir að sýna það, að við viljum halda samvinnunni áfram, og ef dagskrártill. kemur til atkv., munum við greiða atkv. á móti henni.

Guðrún Lárusdóttir: Út af ummælum, sem féllu í ræðu hv. 2. þm. Reykv., vildi ég aðeins segja nokkur orð. Hann þóttist hafa eitthvað eftir mér um það, að hér í Reykjavík væri sérfræðingur, sem gæti gefið leiðbeiningar um meðferð á fávitu- um. Ég held, að ég hafi ekki nefnt sérfræðing. En hitt get ég staðið við, að hér í bænum er nú staddur útlendur maður, sem hefir mikla þekkingu og æfingu í því

að meðhöndla fávita. Hann er ekki lærður læknir, en hefir margt til brunns að bera, sem gerir það að verkum, að hann er vel fær um þetta starf. Hann hefir kynnt sér meðferð þessa fólks á fávita- hæli erlendis og allan undirbúning og rekstur slíkra stofnana. Hann hefir starfað að hjúkrun sem diakon; sú list er einskonar þjálfun, sem er lítið þekkt hér á landi, en táknar sérstaklegan góðan undirbúning og leikni í meðferð sjúkra manna og fávita. Þessi maður hefir hlotið mikla menntun og æfingu í þeim efnum í mörg ár. Og þó að hann sé ekki formlega sérfræðingur, þá mun það ekki ofmælt, að hann hefir nægilega þekkingu til þess að annast um sjúkt og vangæft fólk.

Það mátti skilja hv. 2. þm. Reykv. á þá leið, að hann bæri ekki mikla virðingu fyrir starfi þessa manns. Að visu sagði hann það ekki beint, en mér virtist það auðfundið á orðum hans. Eins og ég áður minntist á, þá hefir þessi maður unnið á fávitaðæli erlendis sem vökumaður og hjúkrunarnemi, og vildi ég gjarnan fá tækifæri til að sýna hv. 2. þm. Reykv. þau meðmæli, sem hann hefir hlotið, bæði frá erlendum og innlendum læknum. Þessi meðmæli gefa hugmynd um, hversu fær hann er, og ég er viss um, að hann mundi reynast mjög vel einnig hér við samskonar störf.

Viðvíkjandi fyrirspurn hv. 2. þm. Rang. í sambandi við þá þáttill., sem hér liggur fyrir, vil ég taka það fram, að mér hefir aldrei skilizt, að meðmælabréf hv. 5. landsk. um jörðina Reykjahlíð til fyrrverandi eiganda hennar, Vigf. Einarssonar, hafi verið pantað af stjórninni. Sú fyrirspurn snertir því ekkert það mál, sem ég hefi hér rætt um. Og þess vegna er stj. ekkert bundin af mínum orðum um undirbúning þessa nauðsynjamáls, stofnun fávitaðælis, sem ég hefi talið og tel enn, að þurfi að komast sem fyrst í framkvæmd.

Haraldur Guðmundsson [óyfirl.]: Það gerast ýms skemmtileg tíðindi með þjóðvorri á þessum síðustu tímum. Fyrir nokkrum missirum síðan hefði það ekki þótt trúleg saga, að hv. þm. Str. mundi þeysa fram á vígvöll þjóðmálanna sem

Rifting kaupá á Reykjahlíð.

litilsháttar knapi til þess að skjóta skildi fyrir hæstv. dómsmrh. Svo mikils þykir honum við þurfa, að hann stigur úr forsetastóli til slíkra hreystiverka! — En það er synd að segja, að hv. þm. hafi tekizt vörninn fimlega, hvort sem það hefir stafað af því, að honum var hlutverkið óljúft, skal ég engum getum að leiða. Hv. þm. Str. hélt því fram, að hér væri aðeins um smámál að ræða, og þótti honum óhæfa, að það væri látið leiða til stjórnarskipta. En ég verð nú að segja, að þó ég geti fallizt á, að þetta eina mál, sem hér liggur fyrir, sé ekki nema miðlungi stór blóðmörskveppur í hinum stóra sláturpotti stj., þá er hann nægilega stór til þess, að hann meg verða hæstv. dómsmrh. að falli. Hér er um það að ræða, að opinberum sjóði, sem hæstv. dómsmrh. og starfsmanni hans, skrifstofustjóranum í atvmrn., er falið að varðveita og stjórna, er ráðstafað af þeim sjálfum þvert á móti skipulagsskrá sjóðsins á alveg óforsvaranlegan hátt.

Fyrst tekur skrifstofustjórinn um $\frac{1}{4}$ hluta sjóðsins og lánar sjálfum sér það fé, með aðstoð og samþykki fyrrv. atvmrh., Tryggva Þórhallssonar, og misnotar þannig aðstöðu sína sem fjárhaldsmaður sjóðsins. Því næst ver hann helm-ingnum af sjóðnum til þess að kaupa fyrir það jörð af sjálfum sér með óhæf-ilega háu verði. Þetta gerir hann fyrir til-stilli núv. hæstv. dómsmrh. og á hans á-byrgð. Það er augljóst, að þetta er bein-línis gert í þágu skrifstofustjórans, sem hefir vörzlu sjóðsins á hendi. Þetta er svo greipilega vítavert, að það verður ekki séð, að þingið geti sóma sins vegna gengið framhjá frv. eða látið það óátalið.

Hv. þm. Str. sagði, að hann teldi það ekki viðeigandi, að till., er lýsti vantrausti á stj., væri borin fram í sambandi við annað mál. Það kom ekki skýrt í ljós, hvort hann teldi þetta brot á þingsköp-um, en þó skildist mér, að hann ætlaði að liða þetta sem forseti, líklega af einhverri náð! Þetta þykir mér næsta undarlegt. Ég man ekki betur en að þessi hv. þm., sem nú er forseti Sp., hafi sjálf-ur eitt sinn sem stjórnarformaður komið sér undan því að taka á móti vantrauststill. með þingrofinu sællar minningar. Það er vitanlega þægilegt fyrir

stjórn að hafa forseta, sem hún getur stungið í vasann þegar henni liggur á. Þess vegna er það ekkert undarlegt, þó að þessum hv. þm. litist vel á þá aðferð, sem hann hefir sjálfur beitt áður með svo góðum árangri. En hvers vegna er þá hæstv. forseti að taka á dagskrá mál, sem hann telur eigi lögformlegt að afgreiða?

Hv. þm. Str. sagði, að í þessari dagskrártill. okkar jafnaðarmanna væri ráð-izt á utanþingsmann, sem ekki ætti þess kost að bera hönd fyrir höfuð sér á þess-um vettvangi. En þessi maður, skrifstofustjórinn í atvmrn., verður tæplega talinn varnarlaus, þegar hæstv. dómsmrh. og forseti Sp. skiptast svo bróðurlega á um að bregða fyrir hann skildi. Að visu er fremur væmið líkræðubragð að þess-um varnarræðum þeirra. Og keimurinn að hinum miður þokkalegu ráðstöfunum, sem lýst hefir verið, er þannig, að ég tel það í alla staði eðlilegt og sjálfsagt, að þingið víti slíka framkomu hjá mönnum í opinberri þjónustu. Ég man ekki betur en að þegar sildareinkasalan og lands-verzlunin voru hér áður til umr. á Alþingi, þá fengju starfsmenn þeirra stofn-ana ómilda dóma og hvassar árásir. Við því er auðvitað ekkert að segja, ef ástæða þykir til slíks, og þess vegna er ekkert undarlegt, þó að skrifstofustjórinn verði að þola hið sama.

Eitt atriði í ræðu hv. þm. Str. þótti mér mjög kynlegt. Hann taldi ekki hæfa að eyða tíma þingsins til andspyrnu gegn stj. út af slíku smámáli sem þessu, þar sem svo mörg stór og mikilvæg mál biðu úrlausnar Alþingis og afstaða þingmanna til stj. yrði að miðast við þau. En ég verð nú að lýsa því yfir, að hv. þm. á sem forseti mesta sök á því, hvað dregizt hefir að afgr. þetta mál. Það var í lófa lagið að ljúka málinu síðast þegar það var hér til umr., ef hæstv. forseti hefði þá ekki tekið það af dagskrá og frestað því. Annars vil ég í þessu sambandi beina einni fyrirspurn til hv. þm. Str.: Hvað liður stóru málunum? Þessi hv. þm. og hæstv. forsrh. eru stundum að varpa fram hér í þingsalnum óákveðnum stórræðum um þá höfuðnaðsyn þjóðarinnar, að leyst verði úr kreppunni, en helzt ekki nema í sam-bandi við stjórnarskrármálið eða undir umr. um vantraust á stj.

Hvenær koma kreppumálatill. frá mþn. í skuldamálum bænda? Þingið er nú bú-ið að sitja í mánuð og engin till. er enn fram komin í þessa átt. Ég lýsi hér með eftir þeim. Hv. þm. Str. er form. í kreppu-nefnd Nd., sem ég á sæti í, og hann er ekki enn farinn að kalla n. saman á fund.

Hv. þm. V.-Sk. var með einhverjar föðurlegar áminningar í garð okkar jafnaðarmanna út af því, að með flutningi þess-arar vantrauststill. á hendur hæstv. dómsmrh. séum við að spilla hinu góða samkomulagi stóru flokkanna í þinginu. En ég hygg, að það sé hv. 1. landsk., sem hefir sýnt mesta viðleitni í þá átt að kljúfa stærsta þingflokkinn (Framsfl.) og draga hann sundur í 2 dílka; og ég vil sannarlega styðja hann að því starfi. Þess vegna tek ég undir þau tilmæli hv. 1. landsk., sem hann beindi til hæstv. forseta, að hann beri fyrst undir atkv. vantrauststill. hv. 2. þm. Reykv., og gefi Framsfl.mönnum þannig tækifæri til að sýna, hverjir af þeim fylgja Sjálfstfl. að málum og hverjir Alþfl. Mér finnst rétt, að það komi skýrt í ljós, hverjir vilja samþ. traust á hæstv. dómsmrh. Ég vona, að afstaða hv. þm. V.-Sk. verði þannig, að hann greiði atkv. með vantraustinu, úr því að hæstv. dómsmrh. lét þessa ágætu samninga! um kaupin á Reykjahlið ganga sér úr greipum. Fylgi þessa hv. þm. við vantraustið byggist náttúrlega á allt öðrum forsendum en þeim, sem við jafnaðarmenn byggjum vantrauststill. á, en kemur þrátt fyrir það að sömu notum. — Hv. þm. kvaðst sem sé greiða atkv. á móti vantraustinu af þeirri ástæðu, að honum þóttu jarðakaupin svo álitleg. En þessi góðu kaup gengu til baka, og hæstv. dómsmrh. hefir glatað hinu ágæta tækifæri! Þetta athæfi hlýtur hv. þm. að telja tilefni til vantrausts, og verður hann því að fylgja þeirri till. okkar, þegar hún kemur til atkv.

Um rökstuðning hv. 1. landsk. í þessu máli er nákvæmlega hið sama að segja. Hann útmálaði það svo fagurlega í ræðu sinni, hvað hæstv. dómsmrh. hefði gert góð kaup á jörðinni Reykjahlið, og bætti því við, að eftirkomendur okkar mundu sjá ákaflega mikið eftir því, að þessu ágæta tækifæri til þess að stofna fávita-hæli hér á landi hefði verið sleppt. Eftir

alla þessa lofdýrð frá form. Sjálfstfl. um málið fer það að verða torskilið, að hæstv. dómsmrh. skyldi taka upp á því að rifta aftur kaupsamningunum. (Dómsmrh.: Ég hefi ekki gert það). Jú. (Dómsmrh.: Alls ekki). Hæstv. ráðh. bjó sér til yfirskins-ástæðu til þess að afturkalla jarðakaupin og lék mjög skemmtilegan leik í því sambandi við fjvn. Nd.

Hv. 1. landsk. sagði, að samkv. skipulagsskrá gjafasjóðsins væri stj. ætlað að kaupa jörð fyrir gamalmennahæli. En af einhverjum ástæðum féll það alveg úr frásögn hv. þm., að þessi kaup áttu ekki að gerast fyrr en eftir 40 ár. Það hefir sannarlega ekki átt að láta þessa framkvæmd brenna inni. Annars býst ég ekki við, að þau húsakynni, sem nú eru í Reykjahlið, verði beinlínis topp-móðins til afnota fyrir gamalmennahæli eftir 40 ár. (Dómsmrh.: Hvað segir skipulagsskráin?). Hún segir a. m. k. ekki, að það eigi nú að kaupa jörð eða reisa hús fyrir gamalmennahæli.

En um fávita-hælið vildi ég segja það m. a., að ég átti nýlega tal við góðan borgara hér í bænum, sem er samflokksm. hæstv. dómsmrh., og sagði hann, að þau húsakynni, sem nú eru í Reykjahlið, væru hvorki nógu fullkomin eða rúmgóð fyrir slíkt hæli. Og ef þau ættu að koma að notum, þá yrði að leggja timburhjalla, einskonar nýmóðins póla, beggja megin við húsin til íbúðar fyrir fávítana. Um byggingar- og rekstrarkostnað fávita-hælisins skal ég ekkert segja, en vitanlega hefði sú upphæð orðið þungur baggi á ríkissjóði. Það virðist hafa vakað fyrir hæstv. dómsmrh., að á þennan hátt gætu orðið nokkur not af jörðinni sjálfri, en húsin hefðu ekki getað staðið að verulegu gagni fyrir fávita-hæli.

Ég skal ekkert um það karpa, hvort þetta hafi verið kjarakaup eða ekki, en hitt er víst, að eigandi jarðarinnar hafði mikinn hug á því að losna við hana, jafnvel þó að söluverðið væri talsvert lægra.

Annars er það einkennilegt, að hæstv. dómsmrh. skuli ekki hafa beitt sér fastar fyrir stofnun þessa fávita-hælis, ef það er svo, að hann og flokksmenn hans álíta í alvöru, að þetta hafi verið hin mestu kjarakaup.

Þeir fóstbræðurnir, hv. þm. V.-Sk. og

hv. 1. landsk., fullyrtu, að næstu kynslóðir mundu harma það stórum, að þessum kjörum um kaup á Reykjahlíð var ekki sætt!

Hvernig stendur þá á því, segi ég, að hæstv. dómsmrh., sem er æðsti yfirmaður allra fávita í landinu, skyldi ekki samhliða því að gera þessi ágætu jarðakaup leggja sig fram um að útvega fjárveitingu til stofnunar og rekstrar þessu fyrirhugaða fávítahæli? Hann hefði að sjálfstöðu átt að leggja fyrir þingið frv. um stofnun fávítahælis og undirbúa málið á allan hátt með sínum ágæta málflutningi og hinum góðu stuðningsmönnum málsins í sínum flokki. En ekkert af þessu hefir hæstv. ráðh. borið við að gera. Sennilega hefir hann verið sér þess meðvitandi, að kjörin væru ekki eins ágæt og hv. þm. V.-Sk. og 1. landsk. vildu vera láta. Þá fór hv. 1. landsk. að vikja því að hv. 2. þm. Reykv., að þetta væri afskaplegur málaf lutningur frá hans hálfu, þar sem hann samkv. eigin yfirlýsingu hefði ekki lesið þann kaupsamning, sem um væri deilt; og vildi hann gera úr þessu höfuðsök á hendur hv. 2. þm. Reykv. En hv. 2. þm. Reykv. upplýsti það í umr., að samkv. bréfi frá skrifstofustjóranum (VE) sjálfum, hefði sér alltaf verið neitað um að sjá samninginn, þó hann hefði óskað eftir því. En að lokum hefði hann aðeins fengið að sjá óstaðfest afrit af svokölluðu samningsuppkasti hjá hæstv. dómsmrh.

Jafnvel þó að ekki sé litið á þessa hlið málsins, liggur fyrir yfirlýsing frá hæstv. dómsmrh. um það, að þær upplýsingar, sem hv. 2. þm. Reykv. hefir gefið í þessu máli, hafi hann fengið frá hæstv. dómsmrh. sjálfum, svo að það þarf ekki að vefengja mikið þær fréttir, sem þar eru fengnar!

Um þær almennu hugleiðingar hv. 1. landsk. væri freistandi að segja hér eitt og annað. Ég er honum að ýmsu leyti sammála í þessum hugleiðingum hans. Ég vil undirstrika það, sem hann sagði: „Ég held, að ekkert annað en stjórnarskrármálið hafi ráðið því, að við sjálfstæðismenn settum mann í samsteypustjórnina“. Mér var mjög mikil ánægja að fá þessa yfirlýsingu frá hv. 1. landsk., vegna þess að ég hefi nokkrum sinnum

verið að beina fyrirsurnum til samflokksmanna hans hér í hv. Nd. um þetta efni, en það hefir verið erfitt að fá nokkur svör. Hv. 1. landsk. sagði ennfremur, sem mér er ánægja að taka upp eftir honum, að fyrir sitt leyti vildi hann heldur samvinnu við Framsfl. um stj. og um lausn kjördæmamálsins með það fyrir augum, að stjórnarskrárfrv. fengist afgr. á þessu þingi. Mér var einnig ánægja að hafa fengið þessa yfirlýsingu frá þessum hv. þm. Samkomulaginu milli Framsfl. og Sjálfstæðisfl. og hvernig blöð Framsóknar eru að hnippa í hæstv. dómsmrh. get ég ekki verið að skipta mér af, því að það eru einskonar heimiliskritur, sem ekki er vert að blanda sér inn í.

Ég vil að lokum taka undir þau tilmæli hv. 1. landsk. til hæstv. forseta, að till. okkar jafnaðarmanna verði borin fyrst upp og komi fyrst til atkv. Ég tel óvirkvæmlegt að vísa vantrausti frá með brtt. við rökst. dagskrá.

Lárus Helgason: Það er ekki mér að kenna, þó að hv. þm. Seyðf. misheyrist — sé hættur að heyra —, og því síður, að hægt sé að reikna mér það til synda, þó að hann snúi út úr orðum mínum. Hann sagði, að ég hefði verið að tala um það, þegar ég stóð upp áðan, að ég teldi Reykjahlíðarkaupin ágæt. Það sagði ég ekki. Hitt sagði ég, að það myndi vera álitamál, hvort ástæða væri til að gera þennan mikla hvell út af kaupunum. Ég skal bæta því við, að frá mínu sjónarmiði hefir landsstj. á undanfórnum árum orðið að gera kaup, sem ekki hafa verið betri, kaupin við socalista, en ég tel, að þeir eigi nú erfiðari aðstöðu en þeir höfðu áður til að láta bjóða í sig.

Ég get mjög vel skilið, að þeir harmi þessa aðstöðu, enda er það sýnilegt, að þessir hv. þm. eru næsta óánægðir og vilja gjarnan reyna að grípa hvert tækifæri, sem unnt er, til að sundra samvinnunni milli stóru flokkanna. Mér finnst a. m. k. að það hafi yfirleitt ekki verið eins girnileg vara eins og vera hefði átt fyrir stj. að þurfa að gera boð í þessa hv. þm.

Bergur Jónsson: Ástæðan til þess, að ég stend upp og vil gera grein fyrir mínu

atkv., eru nokkur ummæli, sem féllu hjá hv. 1. landsk., form. Sjálfstæðisfl. Allmikill kafli úr ræðu hans snerist um einhverja skiptingu, sem hann sagði vera innan Framsfl., sérstaklega vegna afstöðunnar til samsteypustj. og samvinnunnar milli flokkanna til beggja handa. Ég skal ekki vera langorður um þessi almennu ummæli, en vil algerlega mótmæla þeim ummælum hv. þm., að sú atkvgr., sem hér á að fara fram, komi því máli nokkuð við.

Ég sé enga ástæðu til þess, að atkvgr. um þesskonar till. eins og hér liggja fyrir, sem eru settar í samband við ákveðið mál, eigi að geta sagt nokkuð til um það, hvort þm. innan flokkanna óski eftir samvinnu um samsteypustj. eða ekki. Ég hefi látið þá skoðun í ljós áður hér í þinginu, að ég álíti ekki rétta og formlega þá leið, að flytja vantrauststill. í dagskrárformi í sambandi við önnur þingmál. Ástæðan til þess er sú, að ég álit, að undir slíkum kringumstæðum sé hægt að setja ýmsa þm. í mikinn vanda. Það getur verið, að þeir vilji styðja það mál, sem um er að ræða; en óski jafnframt eftir því að samþ. vantraust. Geti þeir þá eigi hagað atkv. sinu þannig, að þeir brjóti ekki í bága við skoðun sína á annanhvorn veginn — annaðhvort verði þeir að fóna málinu fyrir löngun sína til þess að samþ. vantraustið eða fóna löngun sinni til vantraustsins fyrir málið. Hér vill svo til í sambandi við þetta mál, að þessi rökstuðningur kemur ekki til greina. Samt tel ég rétt, að þessi regla hefði verið tekin upp, að vantrauststill. kæmi fram sjálfstætt, án þess að hafa nokkur áhrif á afdrif annara þingmála. En úr því sem komið er vil ég taka það fram, að mér finnst, að afstaðan til svona till. hljóti að miðast við það, hvort hver einstakur þm. álíti, að framkoma ráðh. í því máli, sem um er að ræða, hafi verið þannig vaxin, að hann hafi persónulegt traust á honum á eftir, en ekki hvort hann hefir vantraust á honum pólitískt séð; enda hlýtur líka meiningin með þeirri till., sem er sett í samband við sérstakt mál, að vera sú, að fá álit þm. um það, hverja afstöðu hann tekur gagnvart því máli, en ekki öðrum málum. Við þetta mun afstaða mín til þessa máls miðast. Mér finnst, að af þessu

leiði, að það þurfi ekki að koma samsteypustj. eða samvinnunni milli flokkanna neitt við, þó að Framsfl. eða þm. hans væru sammála um að víta framkomu hæstv. dómsmrh. í þessu máli og höguðu atkvgr. þannig, að þeir lýstu yfir, að þeir væru ekki ánægðir með þetta. Ég teldi ekki rétt undir slíkum kringumstæðum, að flokkurinn færi að samþ. almennt vantraust á hæstv. ráðh., en léti í ljós, að hann vildi ekki leggja blessun sína yfir málið, og þá afstöðu vil ég hafa til málsins.

Vegna þess að þetta mál er í raun og veru úr sögunni út af fyrir sig og í sambandi við kaupin á Reykjahlið hefir ekkert tjón verið gert, hvorki sjóðnum né öðrum, þá tel ég ekki ástæðu til að gefa hæstv. dómsmrh. vantraust fyrir framkomu hans í málinu. Hinsvegar er það vitanlegt, að þetta mál er orðið leynt og ljóst hneykslismál; sumpart fyrir „agitation“ og sumpart vegna þess, að mönnum líkar ekki aðfarirnar í málinu, og þetta gildir ekki síður um fjöldann allan af flokksmönnum hv. 1. landsk. Það er vitanlegt, að það er fjöldi fólks hér í bænum, sem er mjög óánægður með aðgerðir hæstv. dómsmrh. í þessu máli og hneykslast mikið á því. Vitanlega gildir þetta ekki síður um andstæðinga hans.

Ég ætla ekki að fara að rekja sögu Reykjahliðarmálsins hér, en vil vísa til þess, sem ég hefi áður sagt, að ég tel ekki rétt, að þm., hvort sem þeir tilheyra flokki hæstv. dómsmrh. eða öðrum flokki, eigi að greiða atkv. þannig, að hægt væri að álykta, að þeir væru ánægðir með allar aðgerðir hæstv. ráðh. í málinu. Út frá þeirri hugsun tel ég rétt að fylgja brtt. þeirri við brtt. hv. 1. þm. S.-M., sem hv. 2. þm. Rang. flytur, þar sem það er tekið fram, að þingið óski ekki eftir þesskonar aðförum framvegis. Hinsvegar er þar farið eins vægt í sakirnar eins og hægt er, þar sem hæstv. ráðh. er ekki almennt vittur fyrir aðgerðir sínar í málinu, og mun ég greiða þeirri till. atkv., en ekki vantrauststill. jafnaðarmanna.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég vil reyna að vera stuttur, því að ég sé ekki betur en að kostnaðurinn við

þessar umr. fari að slaga hátt upp í andvirði Reykjahliðar, og þá fer líklega flestum að skiljast, að hv. 2. þm. Reykv. fer ekki betur með opinbert fé en ég.

Hv. 5. landsk. þarf ég litlu að svara. Hann var á svo hröðu undanhaldi í sinni seinni ræðu, að ég sé enga ástæðu til að elta hann á flóttanum langar leiðir. Ég vil bara segja honum það, að ef hann álitur, að ég hafi farið að senda skrifstofustjórnann til sín til þess að fá hjá honum þessa yfirlýsingu, sem ég las upp, þá er hann á algerðum villigötum. Ég get að visu tekið það vel upp hjá hv. 5. landsk., að hann haldi, að ég sé svo slægur, að ég hafi farið svona að, en ég get ekki viðurkennt, að ég eigi slíkt hól skilið. Ég hefi ekkert skipt mér af þessari ferð heim til hv. 5. landsk. og hafði ekki hugmynd um hana fyrr en löngu, löngu seinna, svo að allt, sem hv. 5. landsk. óf og spannt út af þessu, er ekkert annað en tómur mis- skilningur og endileysa, og hans yfirlýsing hefir ekki á nokkurn hátt haft hin minnstu áhrif á þær ákvarðanir, sem ég hefi gert í þessu máli.

Annað var það, sem ég vil líka leiðrétta í ræðu hans, og það voru hin mörgu ummæli hans um það, að Vigfús Einarsson skrifstofustjóri væri svo illa stæður, að það hefði þurft að hjálpa honum. Þetta er hin mesta fjarstæða. Ég veit ekki betur en að þessi maður sé vel stæður efnalega, og ef ég lit í útsvarsníðurlöngunina, sé ég, að hann hafði talsvert herra útsvar en hv. 5. landsk. meðan hann var ráðh., og er þó bert, að mikið er lagt á þessi ráðherralaun; það hefi ég reynt.

Auk þess hefir hv. 5. landsk. eins og kunnugt er stórar tekjur af bókasölu. Ég veit ekki til þess, að hægt sé að álíta, að hann sé í neinum sérstökum vandræðum, en eftir útsvarinu er það bert, að hv. 5. landsk. er fátækari en þessi maður, sem hann var að fjargviðrast um, að hafi verið svo illa stæður, en sem ég vil skilyrðislaust halda fram. að sé sæmilega efnaður maður og þurfi ekki að vorkenna honum neitt þess vegna.

Ég sagði það sem einskonar getgátu, af því að ég var óviðbúinn í minni fyrri ræðu, er ég svaraði hv. 5. landsk.. að ég héldi, að hann hefði keypt jarðir fyrir hönd þess opinbera fyrir þrefalt fast-

eignamatsverð. Ég hefi svo aðgætt þetta bæði að því er snertir kaupin á Reykjum í Ölfusi og hin önnur 4 kot, sem þar voru keypt. Ég hefi líka athugað það að því er snertir hálf Laugarvatnið, og ég hefi séð, að þetta er rétt, sem ég sagði, að það hef- ir verið keypt fyrir meira en þrefalt fasteignamat, og þó er ekki svo um þetta mat, að gerðar hafi verið nokkrar framkvæmdir, sem geri það að verkum, að fasteignamatið hækki. Slíkar framkvæmdir voru þó gerðar í Reykjahlið. Þriðja eða fjórða dæminu hefði ég getað bætt við, en það voru kaup á hitasvæði norður í Skaga- firði.

Þar er jörð, sem er metin á 4200 kr., og hann kaupir úr þessu landi örlitla skák, sem ég skil varla, að sé meira en 5 ha., eða fimmtugasti partur af landinu. Þetta kaupir hv. 5. landsk. fyrir 12 þús. kr. og borgar úr kirkjujarðasjóði algerlega heimildarlaust. Hann var ekki að gera þau kaup að áskildu samþykki fjn. þingsins eða einhverra annara. Nei!

Það, sem vinnst við þessar umr. allar, er þá sennilega ekki annað en það, að stöðvað verður með þessu nauðsynjamál, sem ég sé ekki, að hægt verði að sinna nú fyrst um sinn. Það er þetta fávitahæli. Ég er sannfærður um, að einasta leiðin til þess að geta sinnt því máli á næstunni var að útvega fasteign, þar sem hægt væri að reka þetta hæli án þess að ríkissjóður þyrfti að leggja fram stórfé. Ég er sannfærður um, að ég gat ekki komizt að betri kjörum en þeim að fá jörð með jarðhita, því að meira þyrfti ríkið ekki að borga eftir til að gera sjóðinn skaðlausan en að fá hitann fyrir ekki neitt. Ef ríkið ræki slíkt hæli, væri óhugsandi, að það þyrfti að borga minna fyrir bara hitann en 5 þús. kr. á ári. Að fá 5 þús. kr. á ári var nóg fyrir sjóðinn til að renta sína peninga, og þá hefði hið opinbera ekki þurft að borga meira en það, sem það hefði þurft að borga á öðrum stað fyrir hitann einan. Svo geta þessir þm. haldið hrókaræður „um þessa vitleysu“!

Ég er viss um, að jarðir kringum Reykjavík lækka ekki í verði. Ég þekki ekki dæmi þess. Hitt hefi ég séð frá landnámstið og til þessa dags, að þær eru að hækka í verði, og ég þekki engar eignir tryggari, hvorki fyrir einstaklinga eða

sjóði, en góðar fasteignir. Ef þær halda ekki sínu verði, heldur ekkert í heiminum sínu verði. Við höfum séð, hvernig farið hefir um okkar krónu, og við fréttum daglega, hvernig fer um gjaldeyri annara þjóða. Og hver getur svo komið og haldið því fram, að bezta og hagkvæmasta ávöxtunin á fé þessara sjóða sé að hafa þá í beinhörðum peningum og innstæðum í bönkum?

Það getur farið svo, að það komi í ljós síðar, hvort það hefði ekki verið eins viturlagt að festa dálítið af fé opinberra sjóða í fasteignum landsins.

Ég ætla, að ég hafi tekið það fram, að það er sú eign, sem hv. 2. landsk. vill láta selja, sem sjóðurinn hefir hagnast mest á, og hagnast á enn þann dag í dag. Það er hún, sem hefir auðgað sjóðinn svo, að hann getur haldið af stað með hinum mesta myndarskap, þegar hann tekur til starfa.

Hv. 2. þm. Reykv. veit það vel, að ég sýndi honum samning þann, sem hér er um að ræða, skömmu eftir að hann hað um það. (HV: Það er ekki satt). Jú, það er satt, og hv. þm. sá og vissi, hvernig á stóð, og nú stendur hann upp og segir, að þetta hafi verið óstaðfest eftirrit. Nú segi ég honum, að hann geti komið upp í stjórnarráð og séð uppkastið eða frumritið að þessum samningi. Hvað getur hann þá heimitað meira? Það er broslagt í raun og veru að sjá þennan hv. þm. standa hér upp og þykjast hafa þennan mikla áhuga fyrir fávitahæli, en gerir allt til þess að eyðileggja, að málið gangi fram. Hann veit vel, að ríkið hefir ekki peninga til þess að koma því hæli upp.

Viðvíkjandi vöxtunum af lánum V. E. sagði hann, að það væri undarlegt, að hann ætti að borga 5½%, en fá 6%. Það er ekkert undarlegt við það, þegar bréfin eru gerð með margra ára millibili, en þeir vextir, sem ákveðnir eru í hverju einstöku skuldabréfi, eru með tilliti til vaxta á þeim tíma, þegar bréfið er gefið út.

Hv. 2. þm. Rang. þarf ég litlu að svara. Hann er mér sammála í því, að það sé ósæmlegt að fara með blekkingar, og meira var ekki, sem ég ætlaðist til, að hann viðurkenndi, og vonast ég til, að hann lifi eftir því. Hitt er vitaskuld, að ég er honum algerlega ósamþykktur, þeg-

ar hann segir eins og hann orðaði það, að „slikur verknaður eins og þessi“ megi ekki koma fyrir aftur, en það þýðir, að það eigi ekki að fara eftir því, sem þingið hefir fyrirskipað.

Hv. 2. landsk. þarf ég ekki miklu að svara. Hann sagði það, sem fleiri hafa tekið upp eftir honum, að í mínum flokki myndu allir vera á móti mér í þessu máli. Ætli það sé ekki eins varlegt fyrir hv. þm. að biða með þessi ummæli þangað til eftir atkvgr., svo að hann verði ekki ber að ósannindum. Ég veit ekki til þess, eins og málið nú er upplýst, þá sé á móti mér einn einasti maður í mínum flokki.

Hv. þm. Seyðf. þarf ég að segja örfá orð. Hann álitur, að þetta hús, sem nú er þarna upp frá, sé ónothæft fyrir fávitahæli. Ég veit ekki, hvort hann hefir komið þangað. (HG: Jú). Finnst þá hv. þm., að þær stofur, sem þar eru, séu svo óvistlegar, að ekki sé hægt að nota þær fyrir slíkt héli? Það getur vel verið, að hv. þm. Seyðf. ætlist til að hafa þessa menn í einhverjum steinklefum. Ef svo er, þá þykir hv. þm. Seyðf. þessi bygging of góð fyrir þessa fávita.

Það er alveg rétt, að það er langt þangað til sjóðurinn á að fara að taka til starfa, en ef það er tryggt þangað til, að hans fé sé sæmilega ávaxtað, er ekkert á móti því að setja peninga í þá jörð, sem á að reka þetta héli á. Það munu allir sjá og skilja, og þó að keypt verði jörð seinna, geri ég ráð fyrir, að einhver hús verði á þeirri jörð. Fáar góðar jarðir er hægt að fá svo til kaups, að ekki sé talsvert af húsum þar; en það er eins og þessi hv. þm. áliti, að það sé einhver stórgalli á þessari jörð, að hún er framúrskarandi vel hýst.

Út af orðum hv. þm. Barð. vil ég taka það fram, að ég vil ekki fara að reyna að hafa áhrif á afstöðu hans. Henni ræður hann sjálfur. En ég tek það fram skýrt og greinilega, að ég mun segja af mér, ef innskot hv. 2. þm. Rang. nær samþykki, því að það er ekkert annað en hrein ósanngirni, sem þar kemur fram. Annars vil ég líka taka það skýrt fram, að ég sé ekki ástæðu til að taka Alþingi það illa upp, þó að það samþ. till. hv. 1. þm. S.-M. eftir að hafa heyrt, hvað hæstv. forseti sagði um hana. Hann, formaður stærsta

Rifting kaupna á Reykjahlið.

Þingflokksins í landinu, segir, að þetta sé smámál, sem ástæðulaust sé að taka ályktun um. Vill hann ekki, að samþykktinni fylgi neinir tituprjónar, eins og hann orðaði það. Ég er vel ánægður með þetta, og mun ég því ekki hreyfa mig úr þessum stól, þó að till. hv. 1. þm. S.-M. verði samþ. Þetta held ég, að sé nógu skýrt og sé ekki ástæða til að fara fleiri orðum um það.

Jónas Jónsson [óyfirl.]: Hv. 1. landsk. hélt því fram, að stj. sú, sem mynduð var í fyrravor, hafi verið mynduð um stjórnarskrármálið. Verð ég að segja, að hann er lítilþægur um þetta mál, sem hann setti á oddinn í fyrra og braut jafnvel þingreglur við það tækifæri, ef hann settir sig við, að eitthvert frv. verði borið fram einhverntíma í málinu, sem óvíst væri þó, hvernig yrði. Menn eru ekki almennt sammála um það, um hvað samsteypustj. var í raun og veru mynduð. Morgunblaðið segir, að það hafi verið vegna kjördæmamálsins. Aðrir segja til þess að leysa úr kreppumálunum. En ennþá er ekki komið fram eitt einasta þskj., sem bendir til, að nokkur áhugi sé fyrir þessum málum, nema stjfrv. eitt, sem lítur út fyrir að verði drepíð umsvifalaust við 2. umr. í Nd. Frv. þetta er þess efnis, að ekki megi víta ráðh. fyrir ávirðingar, sem öllum eru kunnar utan þings.

Viðvíkjandi því, að hv. 1. landsk. sagði, að íhaldsmenn, sem í samsteypustj. hafa verið, hafi ekki fengið nægan stuðning af hálfu Framsfl., má geta þess, að pressa hans flokks hefir alltaf reynt að skaða sem mest ráðherra annara flokka. Þegar Sigurður á Yztafelli var í stj. með Jóni Magnússyni, kom ekki út eitt blað í þeim herbúðum, svo að ekki væri ráðizt á þennan ráðherra Framsfl. Hefir aldrei verið gengið eins langt í því að rægja nokkurn ráðh. eins og þennan fyrsta bónda í ráðherrastól á Íslandi. Sem dæmi um bróðurkærleikann í blöðum hv. 1. landsk. skal ég benda á það, að hann hefir þar sjálfur verið að gera gys að kreppunni og vandræðunum, sem nú steðja að bændum, með því að segja, að bændur ættu að gefa sér upp skuldirnar sjálfir. Hann hélt því fram, að samvinnufélögin,

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

sem hafa verzlað með matvöru og byggingavöru við sanngjörnu verði, ættu að gefa bændum upp útistandandi skuldir. Þetta eitt hefir hann nú lagt til málanna.

Þá hélt hann því fram, að aðalblöð Sjálfstfl. hefðu verið mild við ráðh. Framsfl. Ég álit aðalblöð þessa flokks — meðal annara Heimdall og Storm, því að þau túlka innræti flokksins — hafa bæði verið mjög harðorð í garð Ásgeirs Ásgeirssonar og Þorsteins Briems. Framsfl. hefir aldrei orðið fyrir öðrum eins árásum af blöðum nokkurs þingflokks og íhaldspressunni, og hún hefir aldrei gert meira til að spilla samkomulaginu í þessu landi en síðan samsteypustj. var mynduð.

Þá vil ég víkja nokkru að orðum hæstsv. dómsmrh. Hann heldur því fram, að hann hafi gert góð kaup á þessari fasteign í Mosfellssveit og ber þau saman við þrenn kaup, er ég gerði, meðan ég var í hans stöðu. Kaupin á Reykjum í Ólfusi voru gerð eftir ákvæði Alþingis, en kaupin á Laugarvatni eftir till. byggingarnefndar skólans. Þessi kaup hafa fengið því meiri viðurkenningu, því lengra sem liðið hefir. En hann fékk ekki að sitja einn dag í friði fyrir sínum eigin flokksmönnum, eftir að hann gerði kaupin á Hlaðgerðarkoti. (Dómsmrh.: Hvernig veit hv. þm. það?). Bærin logaði allur af hatri og óvild, og meira að segja af fyrirlitningu á hæstsv. dómsmrh. út af þessu.

Að því er snertir kaupin á Reykjum get ég tekið það fram, að ýmsir spekulantar hér í Reykjavík, sem eitthvað hafa að segja hér innan þingsins, svo að ekki sé meira sagt, höfðu ætlað að kaupa þessa hveraorku. Ég keypti hana til þess að tryggja því opinbera það gagn, sem hún gæti látið í té. Er það mála sannast, að mér er ekki kunnugt, að nokkur stuðningsmaður hæstsv. ráðh. hafi kritiserað þessi kaup. Svo mikill búhnykkur voru þau álitin fyrir héraðið og landið. En aftur á móti hefir hæstsv. ráðh. ekki fengið nokkurn frið út af sínum kaupum, þangað til þau voru rifin niður. Er það rétt með naumindum, að hann getur setið, þó að nú sé búið að ónýta kaupin, og er hér því ólíku saman að jafna.

Ég hefi ekki slíkt traust á sannsögli

Rifting kaupa á Reykjahlíð.

hæstv. ráðh., að ég trúí því, að hann hafi ekki verið við það riðinn, er ég var fenginn til að segja álit mitt á jörðinni. En þó að ég hafi sagt álit mitt satt og rétt, að þetta væri lagleg jörð, þá hefði mér aldrei dottið í hug að gefa meira fyrir hana en það, sem hún var virt á samkv. fasteignamati. Er það óhugsandi, að Vigfús Einarsson hefði beðið mig um þessi meðmæli og talað um gamalmennahæli, ef hann hefði ekki verið kominn í samninga við hæstv. ráðh. um að hafa þar slíkt hæli. Hefir hæstv. dómsmrh. eflaust ætlað að tryggja sér að hafa andstæðing sinn með sér í þessu, en honum hefir þó ekki orðið kápan úr því klæðinu. Ég hefi alltaf síðan unnið að því að eyðileggja kaupin. Hefi ég alltaf verið sannfærður um, að hann myndi hafa minnkun af þessu máli, enda hefir svo orðið. Hann hefir orðið fyrir því óláni að gera tilraun til að fá andstæðing sinn til aðstoðar því, að hann gæti framið svivirðilega hluti. Almennigur hefir litið svo á, að þótt ýmsir af andstæðingum hans vilji ekki láta hann fara frá út af þessu máli, þá sé það einungis af því, að erfitt myndi að finna mann, er fremdi jafnmörg hneyksli og hann hefir gert, og myndi því hagkvæmast fyrir andstæðingana, að hann sæti fram að næstu kosningum.

Forseti (TrÞ): Hv. 2. þm. Reykv. hefir nú talað meira en þingsköp heimila, en af því að hann er flm. í málinu, vil ég leyfa honum að segja enn nokkur orð.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Dómsmrh. sagði, að ég hefði fengið að sjá samninginn rétt eftir að ég hefði beðið um það. En þetta er ekki rétt, því að 7. marz, þegar ég átti að fá að sjá hann, fæ ég bréf frá Vigfúsi Einarssyni, þar sem hann segir, að ég muni ekki fá að sjá samninginn. Hann sé nú kominn í sína eign, dómsmrh. hafi gefið sér hann. En þegar ég tveim dögum síðar fór þess á leit við dómsmrh. að fá að sjá samninginn, var mér sýnt þetta óstaðfesta eftirrit.

Dettur mér ekki í hug að halda, að þetta uppkast þarna uppi í stjórnarráðinu sýni samninginn eins og hann er í raun og veru.

Mér virðist dómsmrh. vera farinn að sækja í sig veðrið upp á síðkastið. Það er eins og honum finnist hann ekki hafa gert mikið af sér. Hann var að tala um það, hve góður ávöxtur sé af Fjalaketinum, sem er undir umsjá Eggerts Claessens. Ég staðhæfi nú, að hæstv. dómsmrh. muni ekki hafa haft eftirlit með þeim sjóði. Eftir skýrslum frá E. Claessen er ekki að sjá, að hann sé betur ávaxtaður en sjóður sá, sem hér er um að ræða. Held ég, að full þörf væri á því að rannsaka þann hluta sjóðsins, sem E. Claessen ávaxtar, og skora ég á hæstv. dómsmrh. að láta mér í té skýrslur um hann.

Þá ber hæstv. dómsmrh. saman 30 þús. kr. lán Vigfúsar Einarssonar úr sjóðnum með 6% vöxtum og 20 þús. kr. lán hans með 5½% vöxtum. En eftir skýrslum Vigfúsar Einarssonar er þetta síðara lán uppsegjanlegt með 6 mánaða fyrirvara. Er því ekki hægt fyrir hæstv. dómsmrh. að verja þetta, og má hrekja það allt fyrir honum.

Flokksmenn hans hér í bænum óska einskis frekar en að hann verði gefinn Framsfl. eftir því sem ég veit af tali við þá. Vera má, að svo verði, og sjást þó ekki forlög hans ennþá.

Jón Baldvinsson: Hv. 1. landsk. kom mannlega fram í Reykjahlíðarmálinu. Tók hann upp varnir fyrir flokksbróður sinn, því að hæstv. dómsmrh. hefir ekki komið með neinar varnir að gagni.

Hv. 1. landsk. harmar, að ekki skyldi verða úr kaupunum. Veit ég ekki, hvort hann hefir átt þarna hlut að máli, en hitt veit ég, að margir flokksmenn hæstv. ráðh. lögðu að honum um það að rifta kaupunum. Af þeim ástæðum m. a. riftaði hann kaupunum, þótt á síðustu stundu væri, og sjálfsagt ekki síður vegna þeirrar gagnrýni, sem þegar kom fram í opinberum blöðum. En nú ætlar hv. 1. landsk. að fara að klóra í bakkann, og harmar hann, að kaupin skyldu ekki fara fram. Hefði óneitanlega verið meiri mannsbragur að því hjá hæstv. dómsmrh. að fylgja því fast fram, sem hann var búinn að ákveða.

Hv. 1. landsk. var með fallega lýsingu á þessari jörð, talaði um jarðhita, gott býli

Rifting kaupna á Reykjahlið.

o. s. frv. En samt eru kaupin sannarlega 60 þús. kr. of há, eins og hv. 5. landsk. sagði. Húsið gat ekki komið að neinu haldi til fávitahælis. Þó að hæstv. dómsmrh. vilji bera fyrir sig ályktun síðasta þings, sem var neikvæð — því að þingið visaði málinu frá —, þó að hann vilji skjóta sér bak við það góða málefni, sem þar var á ferðinni, þá stoðar það ekkert, því að þingviljinn var því andstæður að hefja framkvæmdir í þessu efni.

Hv. 1. landsk. sagði, að verkefni samsteypustj. hefði fyrst og fremst verið það að leysa stjórnarskrármálið. Þetta er í samræmi við það, sem hann hefir áður sagt, og tel ég ánægjulegt, að hann skuli hafa sömu skoðun enn. Vænti ég þess, að þá fari ekki enn fyrir Sjálfstfl. eins og á tveimur undangengnum þingum, þar sem þeir hafa algerlega gengið frá yfirlýsingum sínum í þessu máli.

Hv. 1. landsk. sagðist hafa gert grein fyrir því í einu blaðinu, að verkefnið gæti líka verið annað. Aðalefni þess, sem hann sagði þar, var, að Sjálfstfl. ætti að kljúfa Framsókn í tvennt, skilja Jónas og hans lið frá Ásgeiri og hans liði. Þetta var þungamiðja í þessari blaðagrein. Veit ég ekki, hvernig þetta hefir tekizt, en það kemur eflaust bráðlega í ljós.

Ég er sannfærður um, að þegar hv. þm. Str. lýsir yfir þeirri ósk, að hann vilji samvinnu við Sjálfstfl., þá vakir fyrir honum, að kjördæmamálið leysist ekki. Hvort málið leysist, fer þá væntanlega eftir því, hvor verður sterkari í sambræðslunni, hv. 1. landsk. eða hv. þm. Str.

Hv. þm. V.-Sk. lýsti yfir óbilandi trausti á samsteypustj. Kom það ekki á óvart eftir afstöðu hans í Framsfl. upp á síðkastið.

Hv. þm. V.-Sk. hlakkaði mjög yfir því, að Framsókn þyrfti ekki að leita samvinnu við jafnaðarmenn. Það á sjálfsgagt vel við hv. þm. að þurfa þess ekki. Hann veit, hverjar kröfur okkar eru, sem sé, að ríkislögreglufrv. verði fellt og að alþýðutryggingafrv., sem lagt hefir verið fram í Ed., verði samþ. Við krefjumst opinberra framkvæmda til þess að bæta úr atvinnuleysinu og fjárfamlaga til bæjar- og sveitarfélaga, til þess að afstýra alvar-

legum vandræðum. Get ég trúað því, að hinum flokkunum þyki þetta ekki girnilegt til samkomulags. (Dómsmrh.: Ætlar Útvegsbankinn að skaffa peninga til alls þessa?). Ætlar stj. ekki að gera það?

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Það eru aðeins örfá orð, sem ég þarf að segja. Ég hélt, að hv. 5. landsk. mundi vilja sem minnst um kaupin á Reykjahliðinni tala, eftir að hann hefir nú látið undan siga í þessu efni. En hann hefir nú sýnt greinilega, hvernig hann lítur á sínar eigin gerðir þar, svo að það þarf enginn að gera annar. Það er öllum skiljanlegt, hvers vegna hann heimaði vottorðið aftur. (JónasJ: Ég heimaði það birt). Nei, hann heimaði, að það yrði sent sér strax af skrifstofustjóra, að viðlögðum missi æru og embættis. — Þá hefi ég ekki meira að segja við hv. 5. landsk. út af þessu máli.

Þá er það hv. 2. landsk. Hann sagði, að það hefði verið þingvilji í fyrra, að þetta yrði strax undirbúið, og er það einmitt hið sama og ég hefi haldið fram. (JBald: Þá kann hæstv. dómsmrh. ekki að lesa). Ég er eins vel læs og hv. 2. landsk. á Alþt., og jafnvel þótt það væru bankaseðlar. (JBald: Eða Behrensreikningar).

Hv. 2. þm. Reykv. þarf ég að svara nokkrum orðum viðvikjandi samningnum. Hann hefir nú viðurkennt, að hinn 7. marz hafi hann átt kost á að sjá samningana, en það vita allir, hvenær árásin var birt, og hann hefir enga tilraun gert til að fá að sjá þá fyrr en löngu seinna. (HV: Ég heimaði skipulagsskrána). Hún er birt í Stjtið. og ég er ekki skyldugur til að lesa þau fyrir hann. Hann skoraði á mig að gefa skýrslu um það, hvernig Eggert Claessen hefði farið með sjóð Jóhanns Jóhannessonar og Sigurbjargar Guðnadóttur. Eftir skipulagsskránni átti hann að fara með fé sjóðsins og gera reikningsskil á því til stjórnarráðsins, og taka laun fyrir eins og honum sýndist. Svona var traust gefandans mikið til hans. (HV: Hvar stendur það?) Það stendur í skipulagsskránni: „eins og hann telur hæfilegt“.

Hv. þm. talaði um, að mörgum flokksmönnum mínum fyndist bezt, að ég væri gefinn framsóknarmönnum. Einmitt það!

Ég verð að viðurkenna, að ég hefi aldrei heyrt það, að réttast væri að gefa hv. 2. þm. Reykv. Býst ég við, að tvær ástæður liggi til þess, að engum hefir dottið það í hug. Fyrst það, að ekki mundu margir menn vilja þiggja þá gjöf, og í öðru lagi mundi hv. þm. heldur vilja selja sig en gefa.

ATKVGR.

Brtt. 2. þm. Rang. felld með 25:11 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JónasP, StgrS, SvBH, VJ, BJ, BKr, HG, HV¹), IP, JBald, JónasJ.

nei: JörB, LH, MJ, ÓTh, PHerm, PHalld, PM, PO, SvÓ, ÁÁ, BSt, EÁrna, Gf, GÓ, GL, HStef, HSteins, HJ, JakM, JJós, JAJ, JónJ, JÓl, JónP, TrP.

MG, MT, ÞorlJ, BÁ, IngB greiddu ekki atkv.

Einn þm. (BSn) fjarstaddur.

Dagskrártill. 1. þm. S.-M. samþ. með 26:9 atkv., að viðhöfðu nafnakalli og sögðu:

já: BSt, BÁ²), EÁrna, Gf, GÓ, GL, HStef, HSteins, HJ, JakM, JJós, JAJ, JónJ, JÓl, JónP, JörB, LH, MJ³), ÓTh, PHerm, PHalld, PM, PO, SvÓ, ÁÁ, TrP.

nei: BKr, HG, HV, IP, JBald, JónasJ, StgrS, SvBH, VJ.

IngB, JónasP⁴), MG, MT, ÞorlJ, BJ greiddu ekki atkv.

Einn þm. (BSn) fjarstaddur.

Dagskrártill. 2. þm. Reykv. o. fl. þar með fallin.

1) HV: Þar sem hæstv. forseti hefir neitað að verða við till. okkar að bera fyrst upp vantraust okkar Alþfl.manna, en þessi brtt., sem er borin fram við brtt. hv. 1. þm. S.-M., liggur nærri vantrausti, þá kys ég heldur, ef brtt. hv. 1. þm. S.-M. verður samþ., að það sé með þeim hætti, sem þessi brtt. fer fram á. Segi ég því já, þótt ég sé í sjálfu sér mótfallinn aðalbreytingunni.

2) BÁ: Þegar ég greiði atkv. um þessar till., þá greiði ég atkv. um hana eins og hún hljóðar, en vísa á bug öllum þeim biblíulegu skýringum, sem hv. þm. hafa gefið á henni við umr., en ég þarf engrar hjálpar við til þess að skýra hana.

3) MJ: Minu atkv. fylgir fullkomið traust.

4) JónasP: Ég hefi þegar við atkvgr. um brtt. hv. 2. þm. Rang. látið í ljós viðhorf mitt til þessa máls, sem hér hefir í raun og veru verið til umr. Hinsvegar tel ég, að það mál eitt út af fyrir sig veiti ástæðu til þess að taka afstöðu með eða móti vantrausti á hæstv. ríkisstjórn eða einstaka ráðh., og greiði af þeirri ástæðu ekki atkv.

2. Björgunarstarf á Faxaflóa.

Á 20. fundi í Nd., 9. marz, var útbýtt: Till. til þál. um björgunarstarf og eftirlit með fiskibátum á Faxaflóa (A. 123).

Á 22. fundi í Nd., 11. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 24. fundi í Nd., 14. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 31. fundi í Nd., 20. marz, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Ég þarf ekki að fara mörgum orðum um þessa till. til viðbótar þeim ástæðum, sem fram koma í grg. Ég vil aðeins benda hv. þdm. á, að sjósóknin hér við Faxaflóa er nú orðin mjög mikil og jafnframt mjög hættusöm, bæði vegna þess, hvað hún er stunduð af miklu kappi, og að hún er einmitt stunduð á þeim árs, þegar veður eru hörðust, í skammdeginu og um miðjan veturinn. Fiskibátarnir eru nú orðnir mjög margir, eða 110, þó ekki séu taldir með smærri bátarnir.

Það mál, sem hér er um að ræða, er þrípætt. Það eru ráðstafanir til þess að vernda mannlífin og auka öryggi þeirra. Það eru ráðstafanir til þess að vanda veiðarfærin, og í þriðja lagi ráðstafanir til þess að gæta þess mikla verðmætis, sem landhelgin hefir í sér fólgin. Fyrir langa löngu hefir ríkisvaldið viðurkennt nauðsyn þessara ráðstafana. Fyrir allmörgum árum var gerður samningur við Vestmannaeyinga um það, að ríkið legði til skip til þess að gæta báta og veiðarfæra þeirra, gegn því, að Vestmannaeyjakaupstaður legði fram nokkra fjárupphæð árlega. Nú er það svo, að útgerðin hér við Faxaflóa er orðin nokkru meiri heldur en t. d. við Vestmannaeyjar, og hér er að öllu leyti sama nauðsyn á eftirliti með bátunum fyrir hendi.

Ég skal svo ekki fjölyrða um þetta frekar, en óska, að þessu máli verði vísað til hv. sjútn. Hér er næst á dagskrá mjög skyld till., sem að sjálfsögðu fer líka til

Björgunarstarf á Faxaflóa.

sjútvn. Vænti ég þess, að auk þess sem hv. n. tekur afstöðu til hvorrar till. fyrir sig, athugi hún í heild, hvað hægt er að gera til verndar útgerðinni eins og nú hagar til, og þá fyrst og fremst þar, sem þörfin er mest í því efni, sem vitanlega er þar, sem fiskiveiðarnar fara að langsamlega mestu leyti fram að vetrarlagi.

Jóhann Jósefsson: Það má af líkum ráða, að ég mun líta með fullri samúð á þá þáttill., sem hér er til umr., og eins þá, sem næst kemur á dagskránni, þar sem ég get talað af nokkurri reynslu um það, hversu mikilsvert er, að ríkið leggi fram þá aðstoð, sem í því er fólgin að halda uppi björgunarstarfsemi og landhelgisgæzlu á veiðistöðvunum.

Eins og hv. þm. Borgf. benti réttilega á, var gerður samningur milli ríkisins og Vestmannaeyinga fyrir nokkrum árum um það, að ríkið héldi uppi þessari eftirlitsstarfsemi á miðum Vestmannaeyinga, gegn því að þeir greiddu nokkra upp-hæð fyrir. Inngangur þess máls hefst með því, að Vestmannaeyingar keyptu björgunarskip árið 1919, sem þeir svo lögðu á sig mikil fjáruútlát til þess að halda úti. Vil ég enn þakka hv. Alþingi, hvað vel það hefir stutt Vestmannaeyinga í því efni. Árið 1926 var þannig um samið, að ríkið tæki við björgunarskipi Vestmannaeyinga og notaði það við landhelgisgæzluna, en tæki jafnframt að sér að rækja gæzlu- og björgunarstarfsemina við Vestmannaeyjar á sama hátt og gert var meðan Vestmannaeyingar höfðu skipið sjálfir. Aðaláherzluna átti þannig að leggja á björgunarstarfsemina, en hafa eftirlit með landhelginni og veiðarfærunum jafnframt. Þetta hefir verið gert, og vil ég þakka þeirri hæstv. stj., sem nú situr, og þeim, sem hafa farið með þessi mál fyrir hennar hönd, fyrir það, að hún hefir staðið mjög vel að því, að þessi starfsemi félli ekki niður. Ég þarf ekki að fara að rifja upp deilur þær, sem urðu við hv. fyrrv. dómsmrh. út af þessu máli, þegar Þór strandaði. Hv. Alþingi snerist þá vel við því að leiðrétta þann misskilning, er gripið hafði hug þess hæstv. ráðh. um rétt okkar Vestmannaeyinga til gæzlu framvegis. Veiðarfæragæzlan hefir nú tekið nokkrum breyt. til

hins verra, en frá því mun ég skýra nánar í sjútvn. Álit ég heppilegra að tala fyrst og fremst um þar misfellingur, sem um er að ræða, við nefndina.

Það eru 15 þús. kr., sem Vestmannaeyingum hefir verið atlað að greiða til þessarar eftirlitsstarfsemi, og sem þeir hafa greitt nokkurnvegin; ég held, að við séum aðeins á eftir um eitt ár nú. Nú sé ég, að ekki er gert ráð fyrir í till. þeim, sem hér liggja fyrir, að neitt sérstakt gjald sé greitt fyrir þá gæzlu, sem þar er farið fram á. Þetta er mjög eðlilegt, því bæði hér við Faxaflóa, Vestmannaeyjar og víðar stunda bátar alstaðar að af landinu veiðar, svo að öll héruð landsins hafa þar hagsmuna að gæta. Mér var falið af bæjarstj. Vestmannaeyjakaupstaðar að reyna að fá þetta gjald Vestmannaeyinga niður fært eða fellt niður með öllu. Mun ég ræða það mál við flm. þessara þáttill. og sjútvn., að Vestmannaeyingar verði gerðir jafnir öðrum landsmönnum í þessu efni, þannig að ef samskonar gæzla verður tekin upp á öðrum stöðum án þess sérstakt gjald komi fyrir, þá fái Vestmannaeyingar að njóta sömu hlunninda. Þykist ég mega vænta velvilja þings og stj. í þessu máli, þar sem vitanlegt er, að við Vestmannaeyingar höfum lagt mjög mikið á okkur til þess að halda þessari starfsemi í horfinu á undanförunum árum. Þessa vildi ég láta getið þegar við þessa umr.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Það ræður af líkum, að ríkisstj. telur sér skylt að reyna að láta verða eins mikið gagn að varðskipum ríkissjóðs eins og framast má verða. Það er líka auðsætt, að þingið verður að hafa hönd í bagga með, hvernig þessum skipum er ráðstafað. Mér dettur því ekki annað í hug en taka vel þeim till., sem hér liggja fyrir. Þó vil ég benda á, að með till. hv. þm. Borgf. er lagt fyrir stj. að hafa varðskip að staðaldri á ákveðnum stað. Það álit ég óheppilegt, því í því felst bein skipun um að hafa skip á þessum stöðvum, hvernig sem á stendur. Þessu legg ég því til, að sé breytt á þá leið, að skorað sé á ríkisstj., eins og venja er til í þáttill., að hafa skip á þeim stað, sem um er að ræða. Þá yrði ekki skoðað sem brot gegn þing-

viljanum, þó taka þurfi skipið burt til starfa annarsstaðar við landið, en það getur alltaf komið fyrir, þó stj. vilji gera allt, sem hægt er, til þess að uppfylla það, sem þáltill. fer fram á. Ég tel rétt að fresta umr. og vísa málinu til hv. sjútv. n. Vona ég, að hún breyti þá orðalagi till. á sínum tíma, því ég tel mjög óheppi-legt það skipunarform, sem hún nú er í.

Annars eru mestu örðugleikarnir á þessu sviði fölgirnir í því, eins og hv. þm. mun kunnugt, að hafa það fé, sem til þarf, ef halda á öllum varðskipunum úti árið um kring. En þess þarf vitanlega, ef fullnægja á öllum kröfum, og mun enda varla hrökkva til. Eins og nú standa sakir, er ekki fé til þess að halda öllum varðskipunum úti, og fjárveiting gildandi fjárl. er ekki miðuð við, að það sé gert. Þess vegna verður ekki hjá því komizt að draga úr kostnaðinum með því að láta ekki nokkuð af varðskipunum vera í gangi á hverjum tíma. Hversu mikið draga þarf úr landhelgisgæzlunni, fer vitanlega eftir því, hvað stj. fær mikið fé til umráða til hennar. Ég skal fullvissa hv. þdm. um það, að stj. er öll af vilja gerð til þess að uppfylla allar sanngjarnar kröfur, sem fram koma, að svo miklu leyti sem hægt er innan þess fjárhagsramma, sem stj. verður að fara eftir og sniðinn er af þinginu sjálfu.

Flm. (Pétur Ottesen) [óyfirl.]: Ég vil taka undir það með hæstv. dómsmrh., að réttast mun vera að hafa þá tilhögun á afgreiðslu þessa máls, að fresta nú umr. og vísa málinu til nefndar. Ég vil engan veginn einskorða till. við það orðalag, sem hún nú hefir, heldur mun ég fallast á, að því sé breytt á þann veg, sem betur þykir fara, þó mér sé hinsvegar óljúft að ganga inn á að orða till. á þann veg, að það dragi úr þýðingu hennar.

Hæstv. dómsmrh. talaði um, að ríkissjóður væri þess ekki megnugur nú að halda úti öllum varðskipunum. Það verður auðvitað, því miður, að taka undir það, að mjög miklir erfiðleikar eru á því fjárhagsins vegna að halda úti þremur skipum til landhelgisgæzlu eins og nú standa sakir. En hitt verður þó að benda á líka, hvað ákaflega mikið er í húfi, þar sem um eins mikinn bátaútveg er að ræða eins

og hér við Faxaflóa, sem stundaður er á þeim tíma, þegar öll sjósókn er jafnhættuleg eins og á tímabilinu frá því í nóvember og fram eftir vetri. Það liggur stórfé í veiðarfæratjóninu einu, sem bátarnir verða fyrir af völdum botnvörpunganna. Því það kemur ósjaldan fyrir, að vörpur eru dregnar yfir alla lóðasyrpuna og lóðirnar kubbaðar niður. Verða bátarnir þá fyrir geysilega miklu aflatjóni, auk þess sem veiðarfærin eyðileggjast. Á þetta verður að líta og hafa alltaf hliðsjón af því, hvað í húfi er, þegar ákveðið er, hvað hægt er að spara og hvað má spara af útgerðarkostnaði skipanna. Það verður alltaf að ganga eins langt eins og framast er unnt á hverjum tíma fjárhagsins vegna í því að veita útgerðinni nauðsynlegan stuðning og nauðsynlegt öryggi.

ATKVGR.

Till. vísað til sjútv. með 19 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 45. og 47. fundi í Nd., 5. og 7. apríl, var till. tekin til frh. fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 52. fundi í Nd., 18. apríl, var fram haldið fyrri umr. um till. (A. 123, n. 257).

Frsm. (Bjarni Ásgeirsson): N. hefir fyrir löngu athugað þetta mál og gefið út nál. á þskj. 257. Henni var ljóst, hvílik nauðsyn er á því, að komið sé skipulagi á björgunarstarfseminu á þeim stað, þar sem smábátaútgerð er mest stunduð, eða hér við Faxaflóa. Þeim málum verður ekki komið í fullkomlega gott horf, fyrr en hægt er að gera út sérstakan, hentugan björgunarbát, sem gæti fylgt fiskibátunum úr höfn og í. En því miður er ástæðum ríkissjóðs og landsmanna þannig háttað nú, að n. telur ekki unnt að ráðast í slíkt fyrirtæki að sinni. En þá er ekki nema eðlilegt, að gripið sé til þess ráðs að skora á ríkisstj. að láta strandvarnarskip annast þessa gæzlu, eins og áður hefir verið ákveðið gagnvart Vestmannaeyjaflotanum. En undanfarin ár hefir ekki verið hægt, vegna fjárskorts, að halda úti að staðaldri báðum björgunarskipunum, heldur hafa þau

verið látn annast eftirlitsstarfsemina til skiptis, til þess að spara útgerðarkostnaðinn. Hefir tekizt að færa hann allmikið niður hin síðustu ár. Vegna áframhaldandi fjárhagsörðugleika má búast við því, að svo verði einnig að haga því næsta ár, því að það mundi skapa mjög mikinn aukinn kostnað að láta annað landhelgisgæzluskipanna fylgja þessum flota að staðaldri.

Það er kunnugt, að góð samvinna hefir verið milli Slysavarnafél. Ísl. og yfirstjórnar varðskipanna um að leita að og hjálpa bátum, sem hafa verið í hættu staddir. N. treystir því fyllilega, að svo verði áfram. Og í því trausti, að sú samvinna verði framvegis framkvæmd með eins mikilli lipurð og verið hefir hingað til, leggur n. til, að málið verði afgr. með þeirri rökst. dagskrá, sem hún flytur á þskj. 257.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin á þskj. 257, frá sjútn., samþ. með 12:4 atkv.

3. Þingvallaprestakall.

Á 72. fundi í Ed., 15. maí, var útbýtt: Till. til þál. um veitingu Þingvallaprestakalls (A. 681).

Á 73. fundi í Ed., 16. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Forseti lagði til, að höfð yrði ein umr. um málið, en 2. landsk. þm. andmælti því og lagði til, að hafðar yrðu tvær umr.

Jakob Möller [óyfirl.]: Mér finnst þetta óbarfa deila. Þessi till. er frá hendi flm. stíluð sem ályktun Ed. Alþingis, og er ekki ætlað til, að hún gangi nema í gegnum þessa d. Liggur því í hlutarins eðli, að gildi ályktunarinnar verður eftir því, en ekki slíkt og yrði, ef till. hefði náð samþykki beggja d. við tvær umr. í hvorri d. Það er því ástæðulaust, þar sem till. verður aðeins rædd í annari d. þingsins, að láta fara fram tvær umr. um till.

Jón Baldvinsson: Það er ekki einsdæmi, þótt till. hafi verið borin fram af

flm. til þess aðeins að ræðast í annari d. þingsins, að sú d., sem till. var lögð fyrir, hafi ákveðið, að till. skyldi ræðast í báðum þingdeildum. Liggur það á valdi d. að ákveða þetta.

Forseti (GÓ): Það er rétt hjá hv. 2. landsk., að bera má þetta undir d., og þótt ég sé sammála hv. 1. þm. Reykv. um það, sem hann sagði, mun ég til samkomulags bera það undir d., hvort gert skuli, enda treysti ég d. fullkomlega í þessu máli.

Flm. (Guðrún Lárusdóttir): Ég vil taka það fram, að fyrir mér vakti það eitt með þessari till. að fá d. til að skora á stj. að auglýsa prestakallið á Þingvöllum, sem nú er laust. Læt ég mig það litlu skipta, hvernig það verður gert, sem ég álit. að með þurfi til þess að laga það, sem laga þarf í þessum efnum, ef till. aðeins verður samþ. í þessari d.

Jón Baldvinsson: Ég vil leiða athygli að því, að komið gæti fyrir, að Nd. fyndi upp á því að gera þveröfuga ályktun við þessa, og tel ég því rétt, að till. verði rædd við tvær umr. hér í d., en gangi síðan til Nd., til þess að ræðast við tvær umr. þar.

ATKVGR.

Till. forseta, að fram færi ein umr. um till., samþ. með 7:3 atkv.

Á 79. fundi í Ed., 23. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 80. fundi í Ed., 24. maí, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Guðrún Lárusdóttir): Þessi þál. till., sem hér liggur fyrir, er að efni til í tveimur liðum. Aðalatriði hennar er það, að skora á ríkisstj. að auglýsa Þingvallaprestakall til umsóknar svo fljótt sem við verður komið. Ætla ég að fara örfáum orðum um þann lið fyrst.

Það var lagt allmikið kapp á það fyrir alþingishátíðina 1930 að leggja Þingvallaprestakall niður. Lesi maður umr. um það mál í Alþt. frá 1928, liggur við, að manni finnist á orðum sumra hv. þm.

Þingvallaprestakall.

hér í Ed., að þeim hafi fundizt enga þjóðhátíð hægt að hafa á Þingvöllum, ef prestur væri látinn vera þar. Það skal játað, að sú leið að bera fram frv. um að leggja Þingvallaprestakall niður var fullkomlega lögleg. En frv. var harðlega mótmælt af viðkomandi söfnuði. Eigi að siður var það samþ. í Ed. með 8 atkv. gegn 5, en í Nd. sofnaði það fyrir fullt og allt. Það er vel til, að hv. þm. hafi þá verið farið að skiljast, að það mundi ekki vinsælt verk að leggja niður Þingvallaprestakall rétt fyrir þjóðhátíðina. Enda þóri ég að fullyrða, að þorri landsmanna hefði ekki gert sig ánægðan með þá ráðstöfun, og ennþá mun almennt talið mjög óviðeigandi að leggja niður prestakallið á Þingvöllum.

En þá var farin önnur leið til þess að útiloka a. m. k., að prestur sæti á Þingvöllum. Presturinn, sem þar var, sótti burt. Tildrögin til þess ætla ég ekki að rekja. Voru þá kosnir þeir menn í svokallaða Þingvallanefnd, 24. ágúst 1928. Meiri hl. þeirrar n. taldi það m. a. hlutverk sitt að láta prestinn rýma sessinn og láta umsjónarmann setjast að á Þingvöllum í staðinn. Form. n. komst að góðum samningum við kirkjumálaráðh., eða m. ö. o. við sjálfan sig, því hann gegndi þá því embætti, og hafði þannig bæði töglin og hagldirnar í þessu máli. Lét hann fresta veitingu brauðsins um óákveðinn tíma, og sá tími er nú orðinn 4 ár. Hafa tveir nágrannaprestar sinn úr hvorri áttinni verið látnir þjóna brauðinu. Þessi ráðstöfun fór í bága við gildandi lög og var þvert ofan í vilja safnaðanna í Þingvallasveitinni og þvert á móti vilja alls þorra landsmanna, er alveg óhætt að segja. Því að Þingvellir eru annað og meira en venjulegt fámennit og fátækt prestakall innan fagurs fjallabringis. Þeir eru helgistaður þjóðarinnar allrar, og þeir Íslendingar, sem leggja vilja rækt við þann helgistað, láta sér ekki lynda, að traðkað sé á helgustu minningunni, sem við hann er bundin, sem er minningin um kristnitökuna árið 1000. Þingvellir eru sameign allrar þjóðarinnar; þar eiga allir Íslendingar sameiginlegar minningar. Og ég get ekki nóg samlega undirstrikað það, að þýðingarmesti atburðurinn, sem gerzt hefir á þeim fornhelga

stað, er einmitt kirstnitakan. Andspænis minningunni um þann atburð finnst mér lítt sæmandi að hlúa ekki sem bezt að þessu prestakalli, m. a. með því að hafa prest á staðnum sjálfum, eins og verið hefir í aldaraðir. Líti maður á sögu Þingvallastaðar, þá hefir maður heimildir fyrir því, að þar hefir staðið kirkja frá því árið 1116. Og að öllum líkindum hefir einnig verið þar prestur síðan, þó ekki sé hann nafngreindur fyrr en 1175, að Guðmundur Grís Ámundason sat þar. Ólafur helgi gaf viðinn í Þingvallakirkju árið 1115, og hefir sú gjöf og kirkjubýggingin sennilega verið til minningar um hinn mikla viðburð, kristnitökuna. Mundi konungi þeim hafa þótt harla ólíklegt, að á Alþingi Íslendinga mundi nokkru sinni eiga sæti menn, sem greiddu atkv. með því að leggja prestakall Þingvalla alveg niður og slá þannig einskonar striki yfir þá minningu, sem kristnu fólki í landinu er helgust af þeim, sem við Þingvöll eru tengdar.

Margir telja, að það ætti vel við að veita Þingvallastað eins og sérstakt heiðurssæti einhverjum afburðamanni úr prestastétt, rithöfundi, listamanni eða skáldi, sem gæti með heiðri og sóma mætt fyrir hönd íslenzku kirkjunnar á þeim stað, þar sem grundvöllurinn var lagður að kristindóminum í landinu. Það er þjóðinni til sóma að hlúa sem bezt að minningum sínum, ekkert siður hinum kirkjulegu heldur en öðrum. Ég er hrædd um, að sögufróðum útflendingum, sem komu til Þingvalla hátíðarsumarið, hafi þótt einkennilegt að mæta hvergi presti staðarins, mönnum, sem vita, hvað þar hefir fram farið á umliðnum öldum.

Nú er látið heita svo, að ekki sé hægt að veita brauðið, vegna þess að Þingvallanefndin hafi umráð yfir hinu friðlýsta svæði, og prestssetrið sé innan þess svæðis. Þetta er mesti misskilningur. N. getur auðvitað kveðið á um, hvaða jarðarafnot væntanlegur prestur má hafa. Þau skilyrði mætti auglýsa jafnframt og brauðið yrði auglýst til umsóknar, svo presturinn vissi, að hverju hann hefði að ganga. Setjum svo, að n. hefði bannað alla mannabústaði á hinu friðlýsta svæði; þá hyggt ég þó, að kirkjustj. hefði verið skylt að sjá presti safnaðarins fyrir bú-

stað einhversstaðar annarsstaðar utan svæðisins, því prestakallið hefir alls ekki verið lagt niður að lögum. Og ég vil bæta því við, að það hefði ekki farið verr á því að byggja yfir prest þarna utan girðingar heldur en yfir sprúttisalann í Svartagili. Þar stendur nú húskumbaldi mikill, þeim til smánar, sem að stóðu.

Ég held því hiklaust fram, að það sé alls ekki lögum samkv. að hafa Þingvallakall prestlaust, og ég mótmæli því fastlega, að Þingvallanefndin sem slík geti nokkuð haft yfir brauðinu að segja.

Um síðari hluta till. get ég verið fáorð. Það sjá allir, hvað það lýsir fádæma lítilli búmennsku að ráða sérstakan mann fyrir á 5. þús. kr. laun til að gegna starfi, sem prestur hefði vel getað sinnt sem aukastarfi, en láta hinsvegar tvo presta, sinn úr hvorri áttinni, þjóna brauðinu og greiða þeim fyrir 1000 kr. hvorum. Auk þess nýtur umsjónarmaðurinn hlunninda, sem ekki hafa verið boðin nokkrum presti.

Ég ætla ekki að orðlengja um þetta að sinni. Ég þykist vita, að hér í hv. d. séu menn, sem hafa svo gott vit á fjármálum, að þeir sjái, hvað hér er óhyggilega ráðið. Þó er það ekki aðalatriðið fyrir mér, heldur hitt, að söfnuðir, sem krafizt hafa að fá sinn prest og eiga fullan rétt á því, fái prestinn hið bráðasta.

Atvmrh. (Þorsteinn Briem): Það er rétt hjá hv. flm. þessarar till., 6. landsk., að þeir söfnuðir, sem hér eiga hlut að máli, hafa óskað þess eindregið, að það kæmi prestur í þetta prestakall. En um leið og sú áskorun kom til kirkjumálaráðuneytisins var mér það ljóst, að ef það ætti að sjá Þingvallaprestakalli fyrir kennimanni, þá yrði sá kennimaður að vera sérstökum hæfileikum búinn. Hann þyrfti að einhverju leyti að bera af öðrum um menntun og myndarskap. Hann yrði og að vera kennimaður svo mikill, að hann gæti dregið að sér og náð hlustum hinna mörgu sumargesta, sem Þingvöll heimsækja og dvelja þar á staðnum.

Þegar lá fyrir að útvega að Þingvöllum sérstakan afburðamann að kennimennsku og öðrum hæfileikum, þá var því það eitt ekki nægilegt til þess að geta valið úr Alpt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

mönnum, að bjóða þau kjör að vísa á prestlaunin eingöngu, eins og þau eru lág. Og það því síður, ef hann ætti að sitja sem þurrabúðarmaður í hrjóstugri og strjálbýlli sveit. Ég hefi þess vegna ekki gert mér von um að geta fengið neinn úrvalsmann að þessu gamla og fornhelga prestssetri, ef ekki fylgdu því a. m. k. hlunnindi til jafns við það, sem flestir aðrir prestar landsins njóta. Þau hlunnindi eru, að því er sveitapresta snertir, bújörð stærri eða minni og húsakostur með þeim kjörum, sem prestar eiga kost á samkv. lögum um hýsingu prestssetra. Hvað húsnæðið snertir ætla ég, að það gæti verið á valdi ríkisstj. að útvega presti á Þingvöllum nokkurnveginn hæfilegan húsakost. Því að ég verð að líta svo á, að ríkisstj. hafi a. m. k. þann umráðarétt yfir hinum nýja steinbæ á Þingvöllum, að hún gæti tekið nægilega stóran part af honum fyrir prestsibúð. Því að eftir lögum um friðun Þingvalla hefir Þingvallanefnd fyrir hönd Alþingis að visu yfirstjórn hins friðlýsta lands, en þar er ekki talað um, að hún hafi yfirstjórn húsa á því landi. Ríkissjóður lagði fram fé til Þingvallabæjarins, en kirkjujarðasjóður lagði einnig fram mikið fé til þeirra húsa, sem á staðnum voru áður og rifin voru niður. Og þar sem mjög skammur tími leið frá því þau hús voru keypt til viðbótar eldri húsum, þangað til þau voru rifin niður og steinbærinn byggður, þá verður að líta svo á, að kirkjujarðasjóður eigi kröfu til allmikils hluta af bænum í stað þess verðmætis, sem hann hafði lagt fram til húsanna, sem rifin voru. En um bújörðina verð ég að geta þess, að samkv. l. um friðun Þingvalla frá 1928 er Þingvallanefndinni fyrir hönd Alþingis falin yfirstjórn hins friðlýsta lands, og ég lit því svo á, að það geti a. m. k. verið álitamál, hvort ríkisstj. hefir heimild til, nema önnur ríkari heimild komi frá Alþingi, að ráðstafa landi prestssetursins, því sem er innan takmarka hins friðlýsta lands, án þess samningar fari fram við Þingvallanefndina um það efni.

Hinsvegar lit ég svo á, að það þyrfti ekki á neinn hátt að raska þeirri friðlýsingu, sem lögin mæla fyrir um, þó prestinum væri fengið til afnota hið rækt-

aða land, sem þarna er, og nú er orðið allmiklu meira en hið gamla tún staðarins, og enn má auka að miklum mun. Ég sé ekki neina frambærilega ástæðu til þess að ætla, að landið yrði neitt verr friðað þó að prestur sæti á staðnum og hann nytjaði þetta ræktaða land og framleiddi um leið á það áburð, heldur en þó nytjar þess séu fluttar burt af staðnum og notaðar til skepnufóðurs annarsstaðar, en í þess stað keyptur erlendir áburður dýrum dómum, eins og nú er. En hér kemur fleira til greina heldur en þessar nytjar einar. Þó prestur gæti að miklu leyti fengið beit fyrir þá áhöfn, sem hann yrði að hafa á jörðinni, utan girðingarinnar, þá býst ég við, að ýms atriði þar að lútandi yrðu að vera samningsmál milli Þingvallanefndarinnar og ríkisstj. Ég get ekki ætlað, að samningar sem þessi atriði verði látnir stranda á smámunum. Verð ég að vænta þess, að slíkir samningar takist. Ég hefi talað nokkuð um þetta efni við sérstaklega tvo menn úr Þingvallanefndinni. Annar þeirra hefir að visu ekki tekið undir þetta svo sem væri það sjálfsagt mál, en ég hefi skilið hann svo, að hann vildi ræða þetta mál nánar við mig eða ráðuneytið.

Einmitt vegna þess, að ég lít svo á, að þarna þurfi að nást samningar, sem báðir aðilar gætu verið ásáttir um, þá hefir orðið nokkur dráttur á því, sem hv. flm. þessarar till. er að átelja, að ekki hefir verið gert. Ég vil vera vongóður um, að þegar málið hefir verið rætt nánar við Þingvallanefndina, þá megi finna eitt-hvert fyrirkomulag á þessu, sem báðir aðilar gætu við unað, ef til þess er góður vilji á báðar hliðar. Og um það ætla ég ekki að efast að svo komnu.

Jónas Jónsson [óyfirl.]: Ég er hræddur um, að hv. flm. þessarar þáttill. sé ekki eins kunnugur þessu máli eins og hann ef til vill þykist vera. Kenndi þess á ýmsan hátt í ræðu hans, eins og líka í till. sjálfri.

Ég vil þá fyrst taka það fram, að ef fallizt er á þessa málaleitun eins og hún er flutt hér fram og hugsuð, er það sama sem að gerbreyta þeirri stefnu, sem Alþingi tók 1928, þegar það friðaði Þing-

völl. (GL: Fyrir prestum!). Það er þegar byrjað að bæta úr þeirri niðurníðslu, sem Þingvöllur var kominn í, og sem fór vaxandi undir umsjón og áhrifum þeirra, er þar þjuggu, sem voru prestarnir. Það, sem Alþingi gerði 1928, var að taka Þingvöll úr því ófremdarástandi, sem hann var kominn í, þjóðinni til minnkunar. Þessum merkilega sögustað hafði verið spillt af vanþekkingu og smekkleysi forráðamannanna. Fossinn var skemmdur, vegur sprengdur gegnum gjána, og vegur lagður yfir sjálfa vellina. Skógurinn næst prestssetrinu var gersamlega eyðilagður. Eins og eðlilegt var, var skógurinn mest höggvinn frá prestssetrinu, því það var stærsta heimilið. Og bærinn, sem hæstv. kirkjumálaráðh. minntist á að þar hefði verið, hann var sem fyrirmynd þeirra niðurníðdu húsa, sem skapazt höfðu hér á landi eftir að hætt var að byggja torfbæi og áður en farið var að byggja almennt úr steini. Þar var hver skúrinn við annan, allt svo grautarlega saman sett, smekklaut og vesalt sem framast mátti verða. Þingvallanefndin sá sér ekki fært að láta slíkt hróf standa yfir 1000 ára hátíðina; hún taldi ekki forsvaranlegt að sýna útlendingum Þingvelli í því ástandi, sem forráðamenn þeirra höfðu skilið við þá í. Og ég held, að það sé almenn ánægja yfir því meðal þjóðrækinna manna í landinu, sem gert var til að má þann blett af, sem forráðamennirnir höfðu skilið eftir á staðnum. Ekki hafði sá guðræknir hv. þm., sem þessa till. flytur, sýnt smekk sinn í því að benda á það sem borgari í landinu, að laga þyrfti neitt til á Þingvöllum, til þess að sómi væri að staðnum, einnig frá kirkjulegu sjónarmiði. Hin stórfellda viðrétting Þingvalla, sem gerð var frá 1928 til 1930, var til þess að gera staðinn hæfan fyrir Alþingishátíðina. Sú viðrétting átti sinn þátt í því, að hátíðin varð þjóðinni til sóma. Útliti staðarins, að því leyti sem til manna kemur, var þannig, að að því var ekki fundið.

En það stóð líka á bak við þessa viðrétting Þingvalla eldri hreyfing. Hreyfing, sem byrjaði með Fjölismönnum, þegar þeir vildu fá þingið til Þingvalla, og sem kom fram í því, að þjóðlegir menn héldu ávallt þar sína áhrifamestu fundi til að fylgja eftir málum þjóðar-

Þingvallaprestakall.

innar, frá því sjálfstæðisbaráttan hófst. Þingvellir voru þannig pólitískur helgi- staður, þar sem menn unnu sín heit. Svo var það nokkru eftir aldamótin, að ung- mennafélagsshreyfingin byrjaði, einskonar ný Fjölismannahreyfing. Frá sjónar- miði æskunnar úti um land var m. a. skógræktarmálið stór liður í endurreisn- arstarfinu. Og Þingvöllur var í hugum ungmennafélaga staður, sem þeir vildu hlúa sem best að á allan hátt. Því var það, að þegar þessi nýja frelsishreyfing hafði ástæður til að láta til sín taka, þá fyrirvarð hún sig fyrir arfinn, sem henni var skilinn eftir á Þingvöllum, og hún hafði rétt til að fyrirhlíta þá, sem að hon- um stóðu. Æskan hafði fulla ástæðu til að skammast sín fyrir Þingvallastað eins og honum var skilað.

Þá höfðu þeir menn afsökun í fátækt landsins. Nú hefir síðan skipt um. Þing- velli, þessum fornhelga stað, hefir nú verið sýndur meiri sómi en áður, það hefir orðið stefnubreyting um meðferðina á Þingvöllum. Fyrir alþingishátíðina urðu umráðendaskipti á þessum stað og síðan hefir hann verið hafinn úr því 18. ald- ar kultúrleysi, sem hann var í. Það þýðir ekki annað fyrir hv. 6. landsk. en að við- urkenna, hvernig allt var útlits á Þing- völlum í tíð fyrrv. umráðamanna staðar- ins, hvernig niðurniðslan og ómenningin hékk við allt á þessum stað í tíð íhalds- stj., en þá var það, að æskan í landinu vaknaði, hún fann, að meðferðin á þess- um stað var óþolandi, og æskan í land- inu sagði, við viljum ekki og við ætlum ekki að þola þessa svívirðingu, þola þennan helga stað svo vanhirtan. Í þess- um anda var hafizt handa um endurreisn þessa staðar, og ég get í þessu sambandi svarað útúrsnúningi hv. 6. landsk., er hún spurði, hvort það hefði verið prestinum á Þingvöllum að kenna, hve staðurinn var vanhirtur. Ég get svarað hv. þm. því, að það var einmitt presturinn og forráð- amenn jarðarinnar, sem stóðu gegn öll- um umbótum. Fyrir eitthvað 8 árum gerðu þeir hv. þm. Borgf. og Árni Jóns- son, þáv. þm. N.-M., fyrir hönd Alþingis tilraun til þess að komast að samningum við prestinn á Þingvöllum, sem hafði umráð yfir jörðinni, tilraun til að upp- hefja þennan merkilegasta stað þjóðar-

innar úr þeirri sáru eymd og niðurlæg- ingu, sem hann var fallinn í, en sú til- raun bar engan árangur. Presturinn var harður í horn að taka og bannaði öll af- skipti frá hinu opinbera, og þar við sat, þangað til svo skipaðist, að presturinn lét af embætti og deilan féll niður af sjálfu sér. Um það bil hófst undirbúning- ur alþingishátíðarinnar, og þá var tekið til óspilltra mála að reisa við þennan fornhelga en niðurnidda stað. Íbúðin á prestssetrinu var endurbyggð og gerð sómasamleg og boðleg hinum tignu gest- um. Hin litla fátæklega kirkja var endur- bætt, svo að hún væri ekki þjóðinni til vansæmdar, og Alþingi ákvað að friða skóglendið og hraunið með því að girða það og búa svo um, að búfé gerði ekki usla á landinu, eins og verið hafði frá landnámstíð. Það var ákveðið, að leggja skyldi niður búskap á Þingvöllum, prest- ur skyldi ekki hafa þar setu, og umsjón- armaður var settur til þess að gæta stað- arins.

Fyrir hinni kirkjulegu hlið málsins var og vel séð. Presturinn, sem þjónað hafði, flutti ekki lengra burt en það, að hann gat haldið áfram að þjóna kirkjunni. Auk þess var um það samið, þegar presta- skipti urðu á Mosfelli í Mosfellssveit, sem er næsta prestakall við Þingvelli, að þeir yrðu annexía frá Mosfelli og bættust við það prestakall án sérstaklegrar borg- unar frá ríkissjóði. Hinn helmingur Þing- vallaprestakalls, Grafningurinn, var lagður við Grímsnesprestakall.

Skylda prestsins á Mosfelli, sem er síra Hálfðan, sonur biskupsins, til að þjóna Þingvallasókn hefir að visu enn ekki verið framkvæmd. Það má ef til vill reikna mér það til óguðlegheita, að ég veitti hon- um undanþágu frá þessari skyldu í bráð, en þegar hann kom að Mosfelli, voru að- stæður þar ekki góðar; húsakynni voru léleg, vegur til Þingvalla mjög slæmur, svo ég sá ekki ástæður til að hraða svo mjög framkvæmd þessarar ráðstöfunar. Síðan þetta var hefir verið byggt á Mos- felli með þeim skilningi, að presturinn tæki við Þingvallakirkju. Ennfremur hef- ir verið lagður ágætur vegur frá Mosfelli til Þingvalla, svo nú er kominn tími til, að presturinn á Mosfelli taki að sér Þing- vallakirkju fyrir ekki neitt. Þessir tveir

prestar, á Mosfelli í Mosfellssveit og Mosfelli í Grímsnesi, munu vera í náðinni hjá hv. 6. landsk., enda eru þeir almennt taldir merkisprestar og hefir aldrei verið kvartað um það, að þeir ræktu ekki vel sitt starf. Það er því alveg fullkomlega séð fyrir hinni kristilegu þörf safnaðanna af tveimur völdum prestum, og vantar því alveg ástæðuna fyrir því að vilja gera á þessu fyrirkomulagi róttæka breytingu. Slik till. yrði vitanlega að byggjast á því, að það væri ekki nægilega vel séð fyrir þörf safnaðanna, en slíku er ekki til að dreifa, eins og ég hefi þegar sýnt fram á. Auk þess mundi breytingin leiða af sér aukinn kostnað fyrir ríkið, en það hefir hv. 6. landsk. ekki vitað, að hægt er hvenær sem er að spara hálf prestslaun með því að láta prestinn á Mosfelli taka við Þingvalla-sókn. Þetta er þá í stuttu máli sú hliðin, sem að kristninni snýr, og ég hygg, að það verði erfitt fyrir hv. þm. að sanna það, að á nokkurn hátt sé í kirkjulegum efnum búið svo að því fólki, sem þarna á hlut að máli, að yfir því sé hægt að klaga.

Hv. 6. landsk. flytur þessa till. líka í sparnaðarskyni. Þm. vill koma þessum helga stað í sama ástandið, sömu niðurniðsluna og hann var í meðan presturinn sat þar undir stjórn Jóns Magnússonar. Hv. þm. vill láta afnema eftirlitið með Þingvöllum og eyðileggja það viðreisnarstarf, sem þar er hafði, úr því hann þykist flytja sína till. í nafni sparnaðar. En ef prestur yrði settur þangað, þá þyrfti þar annan vinnukraft, ef eftirlitið ætti að halda áfram. Þar er girt skóglendi, sem þarf að planta og grísa. Umferð er þar mikil af gestum, bæði innlendum og útlendum. Það er óhugsandi, að presturinn tæki að sér að passa upp á, að hliðin við Bolabás og Hrafnagjá séu alltaf lokuð, að reka út fé og gripi, sem slæðast inn í girðinguna, hreinsa rusl eftir gestina og sjá um, að þeir skemmi ekki skóginn eða fornar menjar. Þetta land, sem áður var bezta beitiland á Suðurlandi, hefir Alp. ákveðið að friða. Það er stærsti friðaði bletturinn á landinu, og það er óhjákvæmilegt að hafa þar sérstakan eftirlitsmann, engu síður en á Vöglum og Hallormsstað. Ég ætla, að hv. þm. verði mér

sammála um það, að ekki verði hægt að búast við því, að presturinn, einkum sá prestur, sem hv. 6. landsk. og hæstv. ráðh. vilja koma þangað, vilji taka að sér að hafa eftirlit með þeim ferðamannastraum, sem til Þingvalla liggur, og því slarki öllu, er þar fylgir með. Ég býst ekki við, að hann vildi taka að sér að bjástra þar við dauðadrukknna menn og hafa eftirlit með þeim, en það yrði hann að sætta sig við, ef hann tæki að sér eftirlit með þessum stað, eins og hv. þm. vill, en það mundi enginn prestur taka að sér. Þess vegna er síðari liðurinn í till. hv. 6. landsk. fram kominn vegna vantandi kunnugleika á þessu starfi. Ég ætla líka að leiðrétta það, sem hv. þm. sagði um 5 þús. kr. laun umsjónarmannsins á Þingvöllum og stafaði af ókunnugleika, að þessi maður hefir ekki svo há laun. Hann hefir nákvæmlega sömu laun og hann hafði sem barnakennari hér í Rvík, og hv. þm. fer nærri um, hve há laun barnakennara eru, og mun þá sjá það við nánari athugun, að ekki muni hann setja landið á höfuðið vegna launanna.

Ég ætla, að ég hafi nú sýnt fram á það, að till. hv. 6. landsk. er fram kominn fyrir ókunnugleika á þessu máli, og að hv. þm. mundi ekki hafa færzt þetta í fang, ef hún hefði vitað, að hér er hvorki um meira né minna að ræða en það, að snúa hjólinu alveg við, leggja niður eftirlitið, setja upp búskap á Þingvöllum og eyðileggja þá friðun, sem þegar er kominn á.

Ég vil þá víkja að þeirri hugmynd, sem hefir vakað fyrir ýmsum mönnum, að þessi sérstaki heiðursstaður þjóðarinnar ætti að vera aðsetursstaður fyrir úrvalsprest þjóðarinnar á hverjum tíma. Það er hlutur, sem rétt er að tala um. En þá er einnig rétt að rekja fleiri þræði þess máls. Það hefir verið sagt, að hefði Mattías Jochumsson verið á miðjum aldri nú, á þeim aldri, þegar kirkjan var að reyna að bola honum úr sinni þjónustu og þegar sálmarinn hans fengust ekki prentaðir í sálmaðókinni, þá hefði hann ekki verið settur á Þingvöll sem höfuðprestur þjóðarinnar. (GL: Þetta kemur nú ekki málinu við). Það kemur málinu við í sambandi við þá drýldni, sem hv. þm. sýnir í flutningi sinnar till. Það er ekki hægt að neita því, að farið

Þingvallaprestakall.

var með Matthías Jochumsson eins og farið var með Þingvelli meðan þeir voru undir umsjón fylgismanna hv. þm. (GL: Matthías Jochumsson er mitt skáld). Þegar sálmannir hans voru ekki teknir í sálmaþókina, það sýnir, að Matthías hefði ekki verið settur á Þingvöll nú, þó hann hefði lifað. (GL: Þetta segir nú hv. þm. af því Matthías er dauður). Ég býst við, að ég hafi betri skilning á Matthíasi heldur en fylgismenn hv. þm., sem vildu flæma hann frá kirkjunni. En það hefir líka verið talað um að setja á Þingvöll einhvern af mestu andans mönnum þjóðarinnar, þó ekki væri prestur, t. d. skáld eða listamann, svo sem Stefán G. Stefánsson, Einar Jónsson, Einar Kvaran eða Ásgrím Jónsson, en það hefir komið í ljós, að það mundi ekki verða neitt sérstaklega auðvelt að fá slíka andans menn til að vilja búa á Þingvöllum sumar og vetur. Fólk er þannig gert, að það kærir sig ekki um að vera einangrað uppi í afdal yfir háveturinn, ef annars er kostur. Ég geri ráð fyrir, að hvorki Einar Jónsson eða Einar Kvaran eða Matthías Jochumsson, þó hann yrði vakinn upp úr gröf sinni, mundu kæra sig um að flytja þangað, til þess að tína bréf og rusl, sem ferðafólk skilur eftir, eltaf við kyr og kindur og loka hliðum fyrir ferðafólk, eða dvelja þar einangraðir á vetrum. Til þess fást ekki úrvalsmenn þjóðarinnar. En ef till. hv. þm. er tekin úr umbúðunum, þá kemur það fram, að tilgangurinn er ekki neitt í þessa átt. Hugmyndin er að setja á Þingvöll aðeins venjulegan prest. En hvað ynnist við það? Ég efast um, að með því yrði betur séð fyrir kirkjulegri þörf safnaðarins heldur en nú er gert, meðan sonur biskupsins þjónar þar, og ég neita því, að hægt verði að fá þangað nokkurn af andans mönnum þjóðarinnar til þess að taka á móti þeim skríl, sem þangað safnast á sumrin. (GL: Vill ekki hv. þm. segja Reykjavíkurskril?). Það getur verið, að hv. 6. landsk. sé ekki ókunnug því dóti, sem þangað safnast héðan úr Reykjavík og liggur í spýju sinni og þörf er að líta eftir. Þess vegna er þessi draumur hinna þjóðlegu manna, sem vilja halda uppi virðingu Þingvalla með því að setja þangað mesta andans höfðingja þjóðarinnar,

byggður á vanþekkingu; það er hvorki hægt að fá þangað listamann, og það verður ekki heldur frá kirkjunnar hlið neitt til þess gert að setja þangað neinn úrvalsprest. Eins og hæstv. kirkjumálaráðh. veit, þá yrði það ekki hægt nema með því að setja sérstök lög um prestsveitingu á Þingvöllum. Presturinn yrði að hafa stjórnarveitingu og vera launaður eins og erkibiskup, ef sæmilegur prestur ætti að fást þangað með því skilyrði, að hann mætti ekki stunda búskap. Þess vegna er till. hv. þm. árás á friðun Þingvalla, ekki af því, að prestur er settur þangað, heldur af því, að það er búið að friða landið með því að leggja þar niður allan búskap, og sú friðun er eyðilögð, ef á að fara að hefja þar búskap aftur. Ef presturinn hefði þar t. d. 20 kyr, þá veit hæstv. ráðh., að það yrði nokkuð skritin friðunin, ef ætti að fara að beita þessum nautgripum í skóginn og láta hann klippa vaxtarbroddana af nýgræðingnum. Enginn mannlegur máttur getur varnað því, ef farið verður að búa þar aftur með sauðfé og nautgripum, að þá er friðun skógarins eyðilögð. Friðunarmálið byggist á algerðri friðun, plöntun og vernd. Ég vil út af ræðu hæstv. ráðh. benda honum á það, að landsstj. getur notað Þingvallabæinn til þess eins, sem hægt er að nota hann, fyrir heiðursbústað á sumrin handa tignum gestum eða þeim börnum þjóðarinnar, er hún vill sérstakan heiður sýna. Eftir alþingishátíðina voru skilin þar eftir nokkur af þeim húsgögnum, er gestirnir notuðu þá, og síðan hafa þau verið notuð handa þeim gestum, er stj. hefir boðið þangað til dvalar. Ég get af þeim gestum nefnt bæði Sigríð Undset og Gunnar Gunnarsson, sem bæði voru heiðruð með því að fá þeim þennan stað til dvalar, einnig danskan málara, sem þar dvaldi við að mála myndir fyrir danska þingið af Friðrik VIII. og Hannesi Hafstein. Ég get einnig nefnt frú Önnu Borg, eina af mestu listamönnum Íslands. Á þennan hátt hafa Þingvellir verið notaðir til þess að gera hróður landsins meiri, með því að sýna tignum gestum þann sóma að leyfa þeim að búa þar. Og ég hefi séð það á blaðagreinum eftir þessa menn, að þeir hafa metið mikils þann heiður og velvild, sem þeim var

með þessu sýnd, og ég get sagt það hér, að ég hefi nýlega sem formaður Þingvallanefndar fengið bréf frá útlendu skáldi, sem þar hefir dvalið, þar sem spurt er: Mætti ég gefa öll mín verk í góðu bandi í bæinn á Þingvöllum sem þakklætisvott til islensku þjóðarinnar fyrir þann heiður, er hún hefir sýnt mér sem gesti sínum? — Ég hefi unnið að því, að vísindamenn tækju sér aðsetur á Þingvöllum, og ég hefi átt tal um það við bankastjórnirnar, að fjármálamenn, sem hingað koma, tækju sér þar dvöl.

Ég verð að hryggja hæstv. ráðh. með því, að allar þær bollaleggingar, sem með till. á að reyna að gera að veruleika, eru brot á þeirri friðunarhreyfingu, sem vakin er um þennan helga stað, nema ef hægt væri að láta prestinn búa á Brúsastöðum eða Kárástöðum, því um leið og farið er að búa á Þingvöllum, þó þar sé hvorki haft sauðfé eða geitur, en auðheyrt, að ætlað er til, að presturinn stundi þar nautgriparækt, þá er það sýnt, að allt eftirlit með friðun staðarins er búið.

Ég fyrir mitt leyti er ekki á móti því, þó að prestur komi í Þingvallasveitina, en ég sé enga nauðsyn þess. Það er séð fyrir kirkjulegum þörfum þess fólks, er þar býr, og ef presturinn yrði settur á Þingvöll, þá mundi honum líðast að leika hinn helga stað jafngrátt og hann var leikinn, áður en friðunin komst á, alveg eins og þeim ágætu mönnum með samskonar skoðanir og stuðningsmenn „Bjarma“ leiðst það á sínum tíma að halda Þingvöllum í slíkri niðurniðslu, að erlendir gestir, sem meira höfðu til að bera af listasmekk og tilfinningu fyrir sögulegum verðmætum heldur en góðgírni til Íslendinga, skemmtu sér við það að taka myndir og gefa út póstkort af þessum stað, til þess að sýna eynd og niðurlægingu hans og þeirrar þjóðar, er þannig gleymdi vöggu þingræðisins.

Ég veit ekki til, að nokkurt kirkjulegt timarit hafi komið með ósk um það, að Þingvelli ætti að búa svo út, að af því væri sómi og heiður, að umbúðirnar væru eins og hið góða innihald, sem ég veit, að hv. þm. álitur, að þar eigi að vera.

Ég vil þess vegna leyfa mér að halda því fram, að þann dag, sem þing eða stj. byrjar aftur á því að leggja Þingvelli

undir búskap og það eftirlitsleysi, sem þar áður var, þá sé búið að brjóta niður það starf, sem unnið hefir verið til verndunar Þingvöllum.

Ég vil sérstaklega segja það við hinn vitra kirkjumrh. (ÞBr), og segi það í fullri alvöru, þó að mér finnist, að honum hafi skjátlazt í þessu efni, að þó að honum í góðri meiningu takist að breyta þessu, þá er spá mín, að það standi ekki lengi.

Það er orðin svo sterk alda á bak við Þingvelli, að það tekst aldrei að gera þá að því, sem þeir áður voru.

Umr. frestað.

Á 81. fundi í Ed., 26. maí, var fram haldið einni umr. um till.

Flm. (Guðrún Lárusdóttir): Ég þarf ekki að eyða löngum tíma til að svara hæstv. atvmrh. Ég vil aðeins þakka honum fyrir hans vinsamlegu undirtektir og góða meðferð þáttill., sem ég hefi borið hér fram. Hann hefir játað því, að söfnuðir prestakallsins hafi farið fram á, að aftur yrði settur prestur á staðinn, og viðurkennir fyllilega þessa réttmætu kröfu og lýsti einnig yfir því sem sínu álitu, að kirkjustjórnin hefði það mikil ráð yfir prestssetri Þingvallaprestakalls, að þar gæti prestur setzt að hvenær sem væri. Ennfremur tók hæstv. ráðh. mjög líklega í þá uppástungu mína eða þau orð mín, að viðkunnaþegra væri, að Þingvallabrauð væri einskonar heiðursmess fyrir heiðursklerka íslensku þjóðkirkjunnar. En um það þarf vitanlega nýja löggjöf um prestakall Þingvalla, sem ekki liggur fyrir nú. Ræði ég það því ekki frekar. En mér þykir vænt um að heyra af vörum hæstv. kirkjumálaráðh., að honum virðist eins og mér, að þetta vera allvel til fallið. Ég bjóst alltaf við þessum undirtektum frá þessum hæstv. ráðh. — Hann ber fyrir brjósti velferð hinnar íslensku þjóðkirkju og vill ekki vita þar af nokkurri afturför. Ég er sem sagt afar ánægð með það, sem hann hefir hér viðurkennt, það tvennt, sem er aðalatriðið fyrir mér. Hann drap einnig lítið eitt á það, að hann hefði átt tal við Þingvallanefndarmann um málið og að hann væri

Þingvallaprestakall.

ekki vonlaus um, að samkomulag fengist um hið eina, sem Þingvallanefnd hefir nokkur umráð yfir, og það eru afnot Þingvallajarðar. Jarðarafnotin eru vitanlega á valdi Þingvallanefndar að vissu leyti, eins og vitað er samkv. þeim l., sem sett voru á Alþ. um það efni. En það er líka allt og sumt, því að um prestakallið er það að segja, að það hefir aldrei verið lagt niður með l., og um prestssetrið yfirleitt stendur í l. nr. 46 16. nóv. 1917: „Þar sem presturinn hefir hingað til haft ákveðið prestssetur, heldur hann ábúðarrétti framvegis. Og ennfreður: „Hreppstjóri hefir umsjón með öllum jörðum, sem liggja í hreppi hans, að undanskildum prestssetrum“. Ég bendi á þetta til þess að undirstrika það, að fullskýr lagafyrirmæli séu fyrir því, að prestssetrið og prestakallið sé undanþegið umsjón Þingvallanefndar. Mig furðar á því, úr því svo er málum háttað, að kirkjustj. skuli þá ekki hafa fundið ástæðu til að heyra bænar safnaðanna, sem munu á mjög eindreginn hátt hafa látið í ljós skoðanir sínar. Og mig furðar einnig á því, að ekki skuli hafa verið tekið tillit til þessa ákveðna vilja, sem aðalfundur Prestafélags Íslands lét í ljós seinasta sumar á Þingvöllum, þar sem fundurinn samþ. eindregna áskorun til ríkisstj. um, að hún hraðaði því að veita prestakallið á Þingvöllum. Ég ætla að vona, að úr því svona er komið, þá láti kirkjustj. það ekki dragast allengi úr þessu að taka til greina vilja þeirra manna, sem þarna eiga fyrst og fremst hlut að máli, en það eru söfnuðir prestakallsins. Vænti ég þess fastlega, að Þingvallanefndin, sem hefir umráð yfir afnotum jarðarinnar á Þingvöllum, sýni fulla sanngirni í samningum við kirkjustj. og komi þar fram sjálfri sér til sóma, og að ekki verði erfitt fyrir ríkisstj. að fá bújörðina sem óskertasta í hendur prestinum, þegar þar að kemur. Annars vil ég halda því fram sem minni skoðun, að ég álit, að kirkjustj. þurfi engan samning að gera við Þingvallanefnd um þetta mál, því að prestssetrið og prestakallið er ekki undir hennar yfirráðum, og hygg ég, að kirkjustj. hafi nægileg ráð til þess, ef hún vill, að bæta prestinum þann skaða, sem hann biður sökum þeirrar skerðingar, sem varð á jörðinni,

vegna þess að taka þurfti af landi hennar til almenningsþarfa, vegna þjóðgarðshugmyndarinnar og friðunarstarfseminnar á Þingvöllum. Þar að auki mætti bæta prestinum þann tekjumissi, sem af þessu leiðir að öðru leyti, með því að fela honum að einhverju eða öllu leyti umsjón staðarins og gjalda honum fyrir það þóknun eftir samkomulagi. Vera má, að það sé um of, að prestur staðarins hafi algerlega á hendi umsjónina, sérstaklega að sumarlagi, en þá eru dæmin til þess, að til Þingvalla hefir verið sendur maður til gæzlu og mun öll umsjónin hafa farið fram á þann hátt á árunum 1921—1924. Var til þess valinn barnakennari úr Reykjavík. Ég vil því halda því fram, að hið stóra atriði í málinu sé ekki samningurinn við Þingvallanefnd um jarðarafnotin, heldur þetta, að kirkjustj. noti þau ráð, sem fyrir hendi eru, til þess að bæta prestinum það, að bújörðin hefir misst töluvert af ágæti sínu. Hefi ég þegar bent á leið til þessa, hvort sem öðrum finnst hún fær eða ekki. Og ég vil enn benda á aðra leið, sem mér finnst ekki fjarri lagi, en það er, að presturinn hefði einhverskonar fræðslustörf með höndum — ungmenna eða fólksins yfirleitt —, því að í þessum góðu húsakynnum er það mjög á hinum yndislega stað vel til fallið að fara með fræðslustörf. Ég held því, að þetta mál þyrfti ekki að stranda á samningaundirtektum við Þingvallanefnd. En ef endilega verður álit, að á því þurfi að halda, þá er nauðsynlegt, að gott samkomulag fáiist um það á báðar hliðar.

Ég læt þá útrætt um þessa hlið málsins og sný mér að hv. 5. landsk. Hann hélt hér allanga ræðu í fyrradag og kom nú lítið nálægt efni því, sem hér liggur fyrir til umræðu. Verð ég því fyrir fram að biðja d. afsökunar á því, þótt mín ræða sem svar til hans fari þá nokkuð út fyrir það aðalefni, sem hér er á dagskrá. — Hv. þm. hóf mál sitt á því að tala um fákænsku mína í þessu máli og eyddi allöngum tíma til þess að bera mér það á brýn, að ég væri hér með árás á friðunarstarfið, ég vildi færa allt til verri vegar og koma Þingvöllum í sama tortímingarástandið sem verið hefði fyrir aðgerðir prestanna og þess stjórnmalaflokks, sem

ég tilheyri. Þennan fagra tilgang minn rakti ræðumaður allýtarlega og kom víða við, og fléttaði mörgu inn í ræðu sína, sem kom málinu alls ekkert við. En mér hefir verið sagt af kunnugum mönnum, að það sé nú vani þessa hv. þm. að tala sem minnst um sjálft málið, sem fyrir liggur, en þvæla úr einu í annað. Og þeir, sem harðast urðu fyrir barðinu á hv. þm., voru auðvitað prestarnir. Þess vegna skil ég það, eftir því áliti, sem birtist í ræðu hans á starfi þeirra á Þingvöllum, að fyrsti þáttur friðunarstarfsins hlaut að verða sá, að láta prestinn vikja. Sjálfur hefir þessi hv. þm. sagt í ræðu um prestakallsmálið á Þingvöllum, sem lá hér fyrir 1928, að „því einu á að útrýma, sem staðnum er til tjóns og óvirðingar“, og ekki hefir borið á öðru meir, sem útrýmt hefir verið, en einmitt prestinum, a. m. k. mest um það talað. Mér dettur auðvitað ekki í hug að efast um, að hv. þm. hafi miklar mætur á Þingvallastað og vilji fegra hann og friða, og ég hefi meira að segja heyrt hann sjálfan minnst á það, að það væri mjög vel við eigandi að byggja á Þingvöllum veglega kirkju. En hvers vegna lét þá ekki þessi hv. þm., á meðan hann hafði aðstöðu til þess, kirkjubygginguna sitja fyrir því að rífa íbúðarhús síra Guðmundar Einarssonar, sem hann hafði fengið 5000 kr. lán til að byggja? Heldur reisti á staðinn 70 þús. kr. hús, þar sem ekki virtist nein brýn þörf á byggingu í bili. Því þá ekki langtum heldur að byggja kirkju? Hún hefði ekki þurft að kosta 70 þús. kr. Ég geri lítið úr þeim ráðagerðum, sem ekki fylgir meiri alvara en þetta. — Hv. þm. lagði mikið upp úr því, að útlendir ferðamenn hefðu verið að koma á þessa staði og taka myndir af bænum, til þess að sýna í öðrum löndum, sem merki þess, hve íslenzk prestssetur væru burðug, og þá ekki sízt á þessum stað. En myndu þá þessir menn ekki með sínar myndavélar geta staðnæmzt hjá kirkjuskriflinu, sem nú sýnist ennþá ljótara og lágrúrulegra en áður við hliðina á þessu nýja fina húsi? Enn í dag geta þeir borið þann vott um íslenzkan amlóðahátt út um löndin. Heldur þá hv. þm. ekki, að þeir hefðu enn getað tekið myndir af kirkjunni til þess að sýna, hve vel er búið að guðshúsinu á þeim

stað, þar sem kristni landsins var lögtekin? Og það geta þeir gert enn í dag. Hefði hann notað aðstöðu sína sem ráðh., þá hefði guðshúsið á Þingvöllum mátt lita öðruvísi út og vera honum og þjóðinni til sóma, og fremur séð í gegnum fingur við allt byggingarbrask þessa hv. þm. á meðan hann var ráðh., og þann gífurlega kostnað, sem af því leiddi.

Þá fór hv. þm. að tala um síra Matthías Jochumsson og sálmaðókina og hve kirkjan hefði farið illa með síra Matthías. Mér er ekki kunnugt um, að kirkjan sem heild hafi nokkurntíma farið illa með þennan mæta mann, hvað sem hann kann að hafa átt í brósum við einstaka menn. Það eru flestir, sem lenda einhverntíma í einhverju slíku, sérstaklega þeir, sem starfa á opinberum svæðum þjóðfélagsins. Það kemur ekki kirkjunni við. — Þá minntist hv. þm. á, að hann hefði ekki einu sinni fengið sálma sína inn í sálmaðókina! Veit þá hv. þm. ekki, hvað hann á þar marga sálma, og veit hann ekki, að síra Matthías var kjörinn einmitt af hálfu kirkjunnar í sálmaðókarnefndina og vann þar í átta ár? Ég vil segja hv. þm. það ennfremur, að meðan séra Matthías Jochumsson bjó hér í Reykjavík mun hann hafa stundað verk sín með sóma sem sálmaðókarnefndarmaður, en eftir að hann fluttist að Odda 1881, mun hann frekar hafa slegið slöku við það starf, og það af eðlilegum ástæðum, þar sem hann hafði þar miklu verri aðstöðu, langt í burtu frá meðnefndarmönnum sínum. Hver einasti sálmur, sem síra Matthías kom með til nefndarinnar var tekinn í sálmaðókina, nema einn, og það var af því, að hann sjálfur óskaði eftir, að hann væri ekki birtur. Þetta var nú öll ósanngirnin, sem þm. varð svo skrafdjúgt um. Annars verð ég að taka það fram, að þetta mál, um sálma Matth. Joch., er álíka skylt þáttill. eins og t. d. K. F. U. M. í Ameríku, þótt honum kæmi til hugar að blanda því saman í ræðu hér í deildinni.

Þá sagði hv. þm., að vel væri séð fyrir kristilegri þörf safnaðanna með þeirri prestþjónustu, sem þeir nú hafa. Mér dettur ekki í hug að efast um ágæti þessara tveggja presta, sem nú þjóna Þingvöllum; langt frá því. Þeir eru báðir ágætir menn og sjálfsagt vel vaxnir starfi

Þingvallaprestakall.

sinu, en ég verð að segja, að hv. þm. getur ekkert um það borið, hvort sú prestsþjónusta, sem hann hefir útvegað þessu prestakalli, fullnægir hinni kristilegu þörf safnaðanna; um það getum við hvorugt, ég eða hv. þm., dæmt. Við rannsóku-um hvorki „hjörtun eða nýrun“. Ennfremur sagði hv. þm., að það væri hægðarleikur að þjóna Þingvöllum frá Mosfelli. Það getur verið að sumarlagi, en ég held, að síra Hálfðán sé ekkert öfundsverður af vetrarferðum sínum til Þingvalla. Þær geta orðið býsna örðugar, þegar vond er færð og illa viðrar.

Það segir sig sjálft, að það fólk, sem á annað borð vill hafa prest, kys heldur að hafa prestinn nálægt sér, innan sóknarinnar, heldur en í öðrum prófastsdæmum. Hv. þm. talaði um „kulturleysi“ prestanna. Í þessu sambandi vil ég minna háttv. þingmann á, að prestsheimilin voru til skamms tíma, eins og öllum er kunnugt, aðalmenningarstöðvar þessa lands. Prestsheimilin íslenzku voru skólar fyrir alþýðufólkið, meðan ekki var völ á skólamenntun nema að sáralitlu leyti. Voru það kannske ekki prestarnir, sem alloftast bjuggu unglingana undir skóla? Prestsheimilin voru griðastaður, þar sem hver safnaðarlimur var velkominn. Þangað var leitað í gleði og sorg, þar var leitað ráða í hverskonar vandræðum. Því segi ég það, að þegar sóknarmenn eru sviptir slíku heimili, þá eru þeir miklu sviptir. Ég þori að segja, að prestarnir á Þingvöllum hafi ekki verið neinar undantekningar í þessum efnum. Þar hafa verið menn fram af manni valinkunnir sæmdarmenn, svo að safnaðarfólkinu er mikill söknuður að slíkum mönnum og bregður við þegar slíkt heimili leggst niður. Enda mun safnaðarfólkinu í Þingvallaprestakalli hafa brugðið við æðimargt, og ekki átt því að venjast, að hreppsnefndin væri krafín um þóknun fyrir kaffiveitingar handa kirkjigestum; en það mun umsjónarmaður Þingvallanefndar hafa leyft sér að bjóða söfnuðinum upp á. Ef einhver vill bera brögður á þessi orð mín, get ég ofurvel birt bréfið, sem Guðmundur Davíðsson skrifaði hreppsnefndinni í Þingvallasveit, og fór fram á 50 kr. þóknun fyrir kaffi handa kirkjigestum. Mér fannst nú skörin fyrst

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

færast upp í bekkinn, þegar hv. þm. fór að tala um sparnað. Fyrst og fremst hefir mér ekki þótt þessum hv. þm. vera sérlega laginn neinn sparnaður, hvorki á Þingvöllum eða annarsstaðar. Þegar hann fór að tala um, að þessi ráðstöfun á Þingvöllum væri gerð af sparnaðarástæðum, þá ofbauð mér alveg. Hv. þm. minntist á, að umsjónarmaðurinn á Þingvöllum hefði venjuleg barnakennaralaun. Þetta er alls ekki satt. Það eru engin meðalbarnakennaralaun, sem umsjónarmaðurinn á Þingvöllum hefir. Barnakennararnir okkar fá fæstir 350 kr. á hverjum mánuði, auk allskonar friðinda. Barnakennararnir okkar verða sannarlega að vinna fyrir sinu kaupi. Þeir fá enga aukaborgun fyrir aukaverk sín. Til þess að skýra þessi orð mín get ég tekið til dæmis, að það er ekki lengra en síðan 22. des. síðastl., að það varð að borga aukreitis fyrir að setja bátinn Grím Geitskó í hús. Ég held, að þetta hafi kostað nærri því 400 kr. Ég veit ekki, hvort þessi umsjónarmaður á að inna aukastörf af hendi, en mér finnst það liggja í hlutarins eðli, að hann hefði átt að aðgæta, að báturinn eyðilegðist ekki á vatninu. Annars skil ég ekki, að þörf sé á neinum barnakennara til þess að vera umsjónarmaður þarna á Þingvöllum. Ég hefi þekkt margan ágæt-an smala, sem hefir verið ágætur til þess að reka úr girðingum hesta og kindur, þó hann hefði ekki gengið í kennaraskólann. Það þurfti engan barnakennara til þess. Hitt er annað mál, ef barnakennarinn hefði verið notaður til þess að kenna börnum, þegar litið var að gera og ekkert fé í girðingunum. En ráðsmennskunni er ekki svo viturlega hagað, að það sé gert! Annars gæti ég lofað hv. þdm. að heyra, í hverju sparnaðurinn, sem hv. þm. talaði um, er fölginn.

Umsjónarmaðurinn hefir 4200 kr. laun á ári. Hann hefir fri kol, 7½ tonn, og það kostar 12 kr. undir hvert tonn austur að Þingvöllum. Hann hefir fría steinolíu og fría íbúð. Hvers virði myndu hv. þdm. meta íbúðina í nýja fína sjöttu þúsund króna húsinu á Þingvöllum? (JakM: 7 þús. kr. metur skattanefnd það). Það var gott að fá þær upplýsingar. Þegar þar við bætist prestsþjónusta, sem verður að kaupa aukreitis við allt þetta, þúsund kr.

til hvors prests, þá finnst mér ekki hægt að segja, að þetta sé sérlega mikil sparnaðarráðstöfun frá venjulegu búmanns-sjónarmiði. Ég hefi bent á, að það mætti láta prestinn bæta við sig umsjónarmannsstarfinu fyrir einhverja þóknun, og ég hefi sýnt fram á, að með þeirri tilhögun hefði sparazt á ári hverju ekki svo litil fúlga. En það er annað, sem einnig hefði sparazt, og það er sannarlega meira virði heldur en nokkrar krónur, það hefði sparazt ósátt og illindi á meðal safnaðar-fólksins og umsjónarmannsins. Það er opinbert leyndarmál, að þar logar allt í ófriði, af því að fólkinu líkar svo illa við umsjónarmanninn. Þetta veit hv. 5. landsk. ekki síður en ég, að er satt.

Þá minntist hv. þm. á útlenda heiðurs-gesti, sem hefðu dvalið á Þingvöllum á ríkisins kostnað. Hann taldi það þýðing-armikið menningaratriði fyrir okkar þjóð, að n. gæti fengið að ráða því, að í þessum húsakynnum mættu menn ann-ara þjóða njóta gestrisni. Ég vil taka það fram, að ég lasta það ekki, að landið taki vel og risnulega á móti því fólki, sem það á skilið, en ég tel það varhuga-verða ráðstöfun að láta privatmenn eins og hv. 5. landsk. veita gestum á ríkisins kostnað þann beina, sem honum sýnist. Ég álit, að þegar um heiðursgesti sé að ræða, sem koma hingað á landsins veg-um, þá sé það ríkisstj. ein, sem eigi að taka á móti slíkum mönnum og ráðstafa þeim, meðan þeir dvelja hér á landi. Ég skal ekki segja, eftir hvaða reglum Þing-vallanefnd vinnur sín störf, en ég þykist sjá, að þetta geti valdið óþægindum. Við skulum segja, að einn maður væri boðinn af hæstv. dómsmrh., annar af hv. 2. landsk. og þriðji af hv. 5. landsk. Ætli það gæti ekki rekizt á? (JBald: Það er góð samvinna í n.). Ekki betri en það, að mér hefir verið sagt, að þetta hafi rekizt á einu sinni, ef ekki tvisvar. Ég tel það mjög óhyggilega og illa stefna í fjármál-um að fela privatmönnum, enda þótt þeir séu kosnir af Alþingi, fjárveitingarvald utan fjárlaga og utan Alþingis. Ég sé ekki, að það nái nokkurri átt. Í þessu sambandi er vert að láta þá ósk sína í ljós, að Þingvallanefnd legði öll sín plögg á borðið og sýndi hv. þm., hverju hún hefði eytt til starfsemi sinnar á Þingvöll-

um. Menn eiga heimting á að fá að vita þetta, fyrst og fremst þm. og svo öll þjóð-in. E. t. v. er það aðeins litill hluti af því fé, sem farið hefir forgörðum í allskyns bruðl og brass, en eigi að síður er það skylt, að almenningi sé gefinn kostur á að kynnast því, hvernig forráðamenn-irnir fara með eigur þjóðarinnar.

Hv. 5. landsk. hélt loks ræðustúf um Sigríð Undset. Hann minntist á hana sem einn heiðursgestinn, sem hefir dvalið á Þingvöllum. Ég þarf ekki að spyrja hv. þm. um, hverja tegund skáldsagnagerðar Sigríð Undset leggur aðallega stund á. Hann veit, að það eru fornsöguleg fræði, ekki síður kirkjuleg en veraldleg, og fær-ir þau í búning skáldsagnalistar og snilld-ar. Heldur þá hv. þm., að Sigríð Undset hefði verið nokkur ógreiði gerður, þó að hún hefði fengið að tala um slík áhuga-mál sín við prestslærðan mann á þessum stað? Svo var þó helzt að heyra á hv. þm., að skáldkonunni hefði ekki orðið vart á staðnum, ef prestur hefði verið þar. Vera má, að ég hafi misskilið þm., en þannig komu orð hans mér fyrir eyru. — Það var svo margt, sem hann drap á, að það er varla, að ég geti eltzt við það allt. Hv. þm. minntist á „fylliskríl“, sem myndi verða erfiður viðfangs fyrir prest-inn. Það var á honum að heyra, eins og það væri eitt aðalviðfangsefnið fyrir prestinn að berjast við þessa fyllirafta. Ég verð að segja, að mér finnst það sitja illa á þessum hv. þm. að fara mjög hörð-um orðum um „fylliskríl“, þar sem hann hefir einmitt gert sitt til þess að fjölga þessháttar fólki í Þingvallasveitinni, með því að hlutast til um að byggja stærðar-hús yfir stærðarbruggara í Svartagili. — Ég get svo látið útrætt um þetta að sinni, en vil að lokum mæla harðlega á móti því, að ég hafi ráðizt á friðunarstarfið á Þingvöllum með þáttill. minni. Ég verð að segja, að sá staður er mér allt of dýr-mætur til þess, að ég vilji í nokkru hnekkja sóma hans og álit. Hv. þm. get-ur ekki sannað það, að ég hafi nokkru sinni gert nokkurn skapaðan hlut til þess að skerða eða spilla friðun Þingvalla. Slíkur áburður frá þm. í þingsæti er í raun og veru vitaverður og verður ekki dæmdur nema á einn veg. Ég hefi engu haldið fram öðru en því, að Þingvallastað

væri enginn ósómi sýndur, þó að þar fengi að vera prestur. Allt og sumt, sem ég fer fram á í þáttill. minni, er það, að réttur safnaðanna, sem hefir verið fyrir borð borinn, fáið aftur og að bænir þeirra manna og kvenna austur í Þingvallasveit, sem hafa skrifað ríkisstj. og beðið hana um prest aftur, verði heyrðar og óskir þeirra verði uppfylltar. Ég sé því ekki, að ég þurfi í raun og veru að segja neitt annað en þetta. Ég hefi borið fram þessa þáttill. í því trausti, að þarna náist leiðrétting mála, sem í raun og veru þyrfti að vera búð að leiðrétta fyrir löngu. Það er nú allt og sumt. Ég hefði aldrei farið að minnast nokkurn skapadán hlut á umsjónarmann þann, sem nú gegnir því starfi, ef hv. 5. landsk. hefði ekki gefið mér fullkomið tilefni til þess. Hann má því sjálfum sér um kenna, ef ég hefi sagt eitthvað af því, sem hann hefði viljað, að ósagt hefði verið.

Jónas Jónsson [óyfirl.]: Ég vil reyna að vera stuttur, af því að ég býst ekki við, að það verði miklu við bætt í þessu máli. Þetta er gamall kunningi hér. Frá því 1919 hefir í báðum d. og Sp. verið stór barátta um þetta mál. Það var hafin ný stefna, sem gekk út á að vernda Þingvelli. Nú liggur till. fyrir, sem stefnir í þá átt, að Þingvellir komist í samskonar niðurniðslu og þeir voru komnir í. Hér hafa verið, þó í litlu sé, einskonar átök milli kirkjunnar og ríkisvaldsins. Þetta hafa verið einskonar Staðamál í litlum stíl. Það er rétt að nefna það atvik, sem kom fyrir, þegar brauðið losnaði eftir fráfall síra Jóns heitins prests þar. Þá lá fyrir beinlínis skipun þingsins um það, að Þingvallabrauð skyldi ekki veitt skilyrðislaust, eða jörðin skyldi ekki vera byggð nema til stutts tíma. Biskupinn yfir Íslandi hefir sennilega ekki vitað um þetta, því að hann auglýsti brauðið þvert ofan í bann Alþingis, og ríkisstj., sem þá var, gætti ekki að þessu fyrr en um seinan og ekki varð við snúið, og brauðið var veitt síra Guðmundi Einarssyni, þvert ofan í vilja Alþingis. Ennfremur hafði presturinn heldur ekki gætt vilja Alþingis, því að hann hafði byggt tvær af þessum jörðum, sem átti að friða, upp á lífstíð, og sú gleymaska hans eða vöntun á

samstarfi við Alþingi varð til þess síðar meir, að það varð að kaupa bændurna fyrir allmikið fé til þess að hætta búskap þar. Það er rétt, að hv. þd. viti um þessi átök, því að þau sýna, að það er fyrr en nú, að um þetta hafa verið tvær skoðanir. Kirkjan hefir viljað halda í gamlan vana í þessum efnum og haldið í það með meira forsi en sanngjarnt var eins og hér stóð á. Ég hygg, að það hafi verið 1925, sem Alþingi kaus n., sem reyndi að ná samkomulagi við prestinn á Þingvöllum. Það voru flokksmenn hv. tillögumanns, hv. þm. Borgf. og Árni Jónsson ritstjóri, sem stóðu fyrir þessu. Það tókst ekki að ná samkomulagi við prestinn um aðstöðu til þess að þingið gæti haft þar sína hátíð, og þannig stóð það þegar ég kom í stj. Hátíðarnefndin sendi ályktun til þingsins og bað um, að þannig yrði losað um hnútana á Þingvöllum, að Alþingi gæti komið þar fram sínum nauðsynlega vilja í sambandi við hátíðina og annað mál, friðunina. Eins og hv. tillögumaður veit, var þáv. þm. Seyðf., Jóhannes Jóhannesson, form. alþingishátíðarnefndar. Það kemur fram í umr. 1928, að n. hafði óskað eftir þessu. Hann sagði, að það þyrfti að athuga betur, hvort það þyrfti að leggja niður brauðið, en vildi ekki greiða atkv. um það. Þá kom það fram í umr., að presturinn, sem var á Þingvöllum, hafði verið búinn að krefja bæði núv. hv. 1. landsk., sem fjmrh. og forsrh., og hv. þm. Str., sem síðan varð forsrh., um 1200 kr. leigu eftir stjórnarhúsið á Þingvöllum. Þetta og önnur atriði urðu til þess, að þingið ákvað, að nú skyldi úr því skorið, að Þingvellir væru fyrst og fremst staður þingsins, en annars hafði enginn neitt við það að athuga, að þar væri kirkja og kristnihald. Þingin, sem staðið hafa frá 1919, hafa litið svo á, að það væri Alþ., sem ætti að hafa umsjón og vernd Þingvalla með höndum. Hinsvegar hefir aldrei verið þrengt þar að kristilegri starfsemi, eins og líka hefir komið fram í umr. hér, þegar um það var deilt, hvort það ætti að vera presturinn, sem gæti sett Alþingi og ríkisstj. stólinn fyrir dyrnar, t. d. með húsaleigu, með því að byggja jarðir, þar sem átti að friða skógin, o. fl. Þetta verður til þess, að á Al-

þingi 1928 kemur fram frv. um að leggja niður prestakallið, og var það bein afleiðing af frv., sem samþ. var á þinginu 1927, sem ég minntist á í fyrradag, þar sem stofnað var nýtt brauð hér í Mosfellssveitinni. Þeir, sem vildu vinna að verndun Þingvalla, vildu hlynnast að málinu með því að setja prest að Mosfelli til þess að stunda andlegar þarfir Þingvallasveitar líka.

Á Alþingi 1928 gengu fyrst fram friðunarlög, sem skáru úr um þetta efni og sýndu, hvað Alþingi ætlaðist til. Þegar búið var að samþ. friðunarlög, þá var horið fram frv. af tveimur þm. um að leggja niður brauðið á Þingvöllum. Þetta mál gekk í gegnum Ed. og hefði gengið í gegnum Nd., ef ekki hefði staðið svo á, meðan málið var fyrir Nd., að presturinn, sem þá var á Þingvöllum, fékk annað brauð, sem hann vildi heldur, Mosfell í Grímsnesi. Við það leystist málið. Þingið var alveg sannfært um, að það myndi engum manni detta í hug eftir hátiðina, að þar yrði farið að hugsa um búskap eða það yrði farið að byrja á þeirri ágengni við Alþingi, sem komið hafði fyrir áður. Sést það á meðferð þessa máls á Alp. 1928, hvað Alþingi var sannfært um, að það gæti ekki komið til mála að hafa þarna ábúð, sem gengi á móti anda friðunarstarfseminnar. Ed. var búin að samþ. og Nd. hafði gengið inn á það við 1. umr. að borga prestinum á Þingvöllum 2 þús. kr. biðlaun í 5 ár til þess að sýna honum þá fyllstu sanngirni, ef hann yrði að hverfa frá jörðinni. Sú eina ástæða til þess, að málið gekk ekki fram, var, að maðurinn fékk annað brauð: annars hefði því verið haldið lengra áfram. Þá vil ég leiðrétta misskilning, sem kom fram í ræðu hestv. kirkjumálaráðh. í fyrradag og sem aftur var endurtekinn og gert meira úr af hv. tillögumanni. Það er sá misskilningur, að Þingvallanefnd hafi í raun og veru ekki neitt að segja um bæinn á Þingvöllum. Þangað sé hægt að setja prest hvenær sem er. Ég vil, til þess að skýra þetta, vitna í friðunarlög in frá 1928. Þó að þau kveði ekki beinlínis á um þetta, sýna þau samt greinilega anda þingsins. Þar segir svo: „Frá ársbyrjun 1930 skulu Þingvellir við Óxará og grenndin þar vera friðlýstur helgi-

staður allra Íslendinga“. Svo er sagt, að þetta svæði eigi að vera undir vernd Alþingis, Þingvallanefnd ráði yfir öllu þessu svæði. Á hinu friðlýsta svæði og í landi fjöggra eða fimm jarða, sem nefndar eru, má ekki gera neitt jarðrask, húsa-byggingar, vegi, rafleiðslur eða önnur mannvirki, nema með leyfi n.

Detur hestv. ráðh. það í hug, að n. komi húsin á Þingvöllum ekki við? Ég jata það, að ég hafði búið við öðru af hestv. ráðh., og er hræddur um, að hann hafi ekki kynnt sér málið nógu vel. En raunar ræður n. öllum hlutum þarna og notum af þeim, þar til l. um friðun Þingvalla hefir verið breytt. Ég tek það fram, að það hefir verið fastur vilji Alp. undanfarin ár, að þessi friðun Þingvalla yrði framkvæmd á sem beztan og fullkomnastan hátt. T. d. má n. láta taka með eignarnámi jörð austan við friðunarsvæðið, ef hún telur það nauðsynlegt. Það er Þingvallan., sem hefir öll yfirráð á þessu svæði, og það er Þingvallabær, sem á þetta land. Og vilji ráðh. athuga þetta betur, þá mun hann sjá, að allir leigusamningar um þessa jörð eru gerðir af Þingvallan. Hún er svo mikill húsbóndi þarna, að ekki má gera smáskurð á friðunarsvæðinu án vilja hennar og vitundar. Þessi misskilningur hestv. ráðh. er eðlilegur, þar sem hann hefir ekki starfað á þingi fyrr en nú. Hann hefir ekki fylgt með því, hvernig Alp. síðan 1919 hefir alltaf verið að draga í sínar hendur yfirráðin yfir Þingvöllum. Og það var yfirleitt álitið óhappaverk, þegar biskup auglýsti brauðið til umsóknar í trássi við þingið. Og enn er í gildi þál. frá Sp. um það, að ekki skuli auglýsa brauð þannig. En ég vil benda hv. till. manni á það, að þó að presturinn sitji ekki á Þingvöllum, geta þessar 100 sálir þarna í sveitinni fengið prestsþjónustu. Presturinn gæti verið búsettur á annari jörð. T. d. er nú laus lítill en góð jörð, Arnarfell, sem liggur vel fyrir prestssetur í þessum sóknunum. Ég talaði í gær við hreppstjórnann í Þingvallasveit, m. a. um þessa jörð, og óskaði eftir því, að þessi jörð yrði ekki byggð, eða a. m. k. ekki byggð svo fast, að Alp. gæti ekki tekið hana sem prestssetur, ef því sýndist svo. Og sé hv. flm. alvara með að fá prest þangað, en ætli

sér ekki aðeins að hefja stríð við Alp. út af friðuninni, þá er þarna opin leið, sem Alp. gæti farið í þessu máli.

En ég get sagt bæði hæstv. ráðh. og hv. 6. landsk., að þótt prestur yrði skipaður nú í Þingvallasveit, með aðsetur á Þingvöllum, þá yrði hann húsvilltur. Honum yrði úthýst á Þingvöllum. Og það er vist, að Alp. lætur þetta mál ekki niður falla, þó að biskup veitti þetta brauð í trassi við vilja þess. Eins og heimatrúboðið danska, sem í 25 síðustu árin hefir verið að reyna að þrengja sér inn hér á landi án þess að ná nokkrum árangri, eins mun þetta ekki verða alveg varnarlaus sókn. En eigi að troða fótum vilja Alp. í þessu máli, mun það taka til sinna ráða. En ég ætti að segja hæstv. ráðh. og hv. flm., hvað menn úr Þingvallasveitinni segja mér um þörfina á presti þar. Þar var messað annanhvern sunnudag, og venjulegast komu til kirkjunnar þetta 4—5 manneskjur, af næstu bæjunum. Þó var presturinn ágætismaður og góður prestur. En sóknin er svo fámenn, að þar er eiginlega ekkert að gera fyrir prest, og því síður nú. Þegar útvarpið flytur stöðugt ræður héðan úr Reykjavík.

Nei, þessi till. er komin fram af hreinpólitískum ástæðum. Hún á að verða vopn gegn friðuninni, og er það áframhald af stefnu Íhaldsflokksins í þessu máli, sem alltaf hefir verið á móti friðun Þingvalla. Sá ágæti fyrirrennari hv. flm., fyrsti kvenfulltrúi okkar, sem að mínu áliti stóð hv. 6. landsk. að öllu leyti fram, komst í svo mikinn ham, er rætt var um þetta hér á þingi, að hún sá ástæðu til þess að biðja afsökunar fyrir hörku í málssókninni. — Það er vitað, að umrædd sveit hefir ekki þörf fyrir fleiri messur en hún fær nú, og að margir af þeim, sem skrifa undir áskorunina um prest, lýsa því yfir privat, að þeir muni ekki frekar sækja kirkju hér eftir en hingað til. Það eru prestarnir sjálfir, sem þarna hafa hönd með í bagga. Þeir vilja af atvinnuástæðum, að fjölgi í stétt sinni, og smala svo slikum undirskriftum undir áskoranir um fjölgun presta og komið hafa fram í þessu máli. Fólk skrifaði undir þetta af búngæzku, en ekki sannfæringu.

Hv. þm. stakk upp á því, ef presturinn

skyldi hafa lítið að gera á Þingvöllum, gæti hann séð um barnafræðslu í sveitinni. Það yrði líkt með það og kirkjustarfseminu, að það eru ekki mörg börn þar til þess að sækja skóla. Enda er miklu betra húsnæði til kennslu á næsta bæ, sem ekki er einu sinni notað til fullnustu, sökum þess hvað börnin eru fá.

Hv. þm. gaf í skyn, að ég væri á móti prestum. Ég vil mótmæla þessu. Hvað snertir hina pólitísku hlið kirkjumálastjórnarinnar, þá var ég í kirkjumálan. hér á árunum, og sú n. undirbjó þau einu kirkjulegu l., sem sett hafa verið hér á landi síðan 1910. Þó að aðrir ráðh. hafi ef til vill staðið nær heimatrúboðinu danska, eða farið oftár í kirkju en ég, hafa þeir þó ekki stutt kirkjuna með sanngjörnu löggjafarstarfi eins og ég. Og ég vil í því sambandi beina nokkrum orðum að hæstv. kirkjumrh. Hann veit, að sá flokkur, sem ég tilheyri, fékk aðkast frá flokksmönnum hv. 6. landsk. fyrir starf sitt í þágu kirkjumálanna. Það, að Framsfl. notaði aðstöðu sína til þess að bæta kjör prestanna, var notað til árása sem eyðslusemi, en í raun rétttri var það aðeins uppfylling á sanngjörnum kröfum prestastéttarinnar. Og mér eru það vonbrigði, ef hæstv. kirkjumálaráðh. ætlar nú að fara að leggja út í stríð við þann flokk, sem þannig hefir staðið á verði um kirkjuleg málefni og hagsmuni prestastéttarinnar. Það er ekki rétt, að ég sé að reyna að verja Þingvelli fyrir prestum, heldur er mér umhugað um, að þessi þjóðgarður okkar Íslendinga sé varinn fyrir ágangi. Og hæstv. kirkjumálaráðh. ætti að vita það, að ekki þýðir neitt að leggja út í slíka baráttu við Alp., þar sem þingið síðan 1919 alltaf hefir barizt fyrir því að vernda friðun Þingvalla undir öllum kringumstæðum. Og ég vil í þessu sambandi láta þess getið, að þótt ég sé ekki kirkjurækinn eða áhangandi Bjarmastefnunnar, þá hefir það hrifið mig djúpt, þegar ég hefi séð þau miklu og voldugu guðshús, sem liðnar kynslóðir hafa byggt úti í löndum, ég hefi fundið áhrifin frá byggingunum sjálfum, þá stemningu, sem byggingameistararnir hafa vitað af og ætlað til að hrifi hugi safnaðanna í samræmi við kenningar kristindómsins. Hér á landi hafa ekki ver-

ið byggðar fallegar kirkjur, og veldur því sennilega vöntun á hentugu byggingarefni. Sú eina fallega kirkja, sem til er hér á landinu, er byggð af erlendu trúarbragðafélagi, sem hér á fremur lítil i-tök. En það er einn staður á Íslandi, sem alltaf hefir sömu áhrif á mig og dómkirkjur Suðurlanda. Og það eru Þingvellir. Staðurinn hrifur menn djúpt með há-tign sinni, og má sjá þess bezta merki við hátíðahöldin 1930. Þá var það svo með marga Íslendinga, að þeir þekktu varla sjálfa sig, svo breyttir voru þeir. Þeir, sem annars voru vanir að þamba áfengi við öll hátíðleg tækifæri, drukku ekki vín, af því að þeir vildu ekki rjúfa helgi staðarins. Það er þessi æðri skilningur á gildi Þingvalla, sem liggur á bak við allar friðunarráðstafanirnar. Það hefir vakað fyrir mönnum að láta náttúruna njóta sin sem bezta, og því væri það goðgá að fara nú að byrja aftur búskap á Þingvöllum, sem gæti orðið til þess að eyðileggja útlit staðarins. Ég vil taka t. d. eitt atriði úr baráttunni með og móti friðuninni. Það var með naumindum, að það tókst að hindra, að sett yrði rafstöð í gjána og Öxarárfoss virkjaður. Ég er hræddur um, að lítil þryði hefði orðið að slíku mannvirki. Því var það tekið fram í friðunar-l., að engin mannvirki eða jarðrask mætti gera á Þingvöllum án leyfis n. Alp. 1928 vildi ekki, að Öxarárfoss yrði virkjaður. En það var hægt að gera áður með því að presturinn leyfði það. — Hv. þm. átal-di það, að ég hefði átt þátt í því, að bærinn var byggður á Þingvöllum. En það var hátíðarn., sem heimtaði, að það yrði gert. Hún taldi ekki fært að sýna staðinn eins húsaðan og hann var. Það kom ríkinu við. En ríkinu sem slíku kom ekki við að byggja þar kirkju. Það er mál safnaðarins, og hátíðarn. gat ekki farið að gera mál safnaðarins að sínu máli. (Dómsmrh.: Er kirkjan safnaðarkirkja?) Það má vera, að hæstsv. dómsmrh. vildi gangast fyrir kirkjubyggingu þarna og leggja einar 70 þús. kr. í það fyrirtæki. Annars finnst mér, að þarna ætti að koma fram trúarskörungseðli hv. flm. till., og hún ætti að gangast fyrir því, að þeir ríku íhaldsmenn í Reykjavík, sem þrasæknastir eru í kirkjurnar, legðu á sig gjafir til kirkjubyggingar á Þingvöllum.

(GL: Það þýðir lítið að fá þar kirkju, ef enginn prestur má vera þar). Ja, þó hefir nú verið byggð stór kirkja á Grund í Eyjafirði án þess að þar sé nokkur prestur.

Um sálma síra Matthíasar get ég verið fáorður. Það vita allir, að það lá við borð, að kirkjustjórnin ræki síra Matthías frá embætti. Og officielt hefir kirkjan ekki fengist til þess að gefa út sálma hans. Sálmaþókin hefir verið prentuð upp aftur og aftur full af óendanlega miklum leirburði, af því að kirkjustjórnin hefir forsmáð sálma síra Matthíasar og annara góðskálda. (GL: Vill ekki þm. nefna dæmi upp á leirskáldin?). Ég vil biðja hv. þm. að athuga sjálfa sálmaþókina, telja sálma síra Matthíasar og telja svo saman, hver muni eiga þar flesta sálmana. Og sá, sem á þar flesta sálmana í hlutfalli við síra Matthías, er mesta leirskáldið.

Hv. þm. talaði um menningarstarfsemi prestanna. Ég veit það, að prestar unnu talsvert að menningarmálum áður fyrr, þegar þeir voru einu lærðu mennirnir í sveitunum. Nú hefir þetta breytzt, svo að þeir munu hafa lítið annað að gera en að sinna sínum störfum. Ég veit ekki nema um einn prest, sem vinnur nú kappsamlega að uppfræðslumálum, en það er sr. Sigtryggur Guðlaugsson að Núpi. Hann hefir fórnað mjög miklum tíma í uppfræðslustörf, en það mun nú annars orðið fátítt. Og á Þingvöllum er varla þörf fyrir slíkt.

Hv. þm. þótti það ljóður á ráði núverandi umsjónarmanns á Þingvöllum, að hann gæfi ekki kaffi eins og verkast vildi. En það var einn hv. alþm. að hvísla því að mér rétt í þessu, að presturinn á Sauðanesi, sem mun vera allnákomin hv. 6. landsk., hafi auglýst það á kirkjuhurðinni, að þar yrði ekki gefið kaffi eftir messu. Svo það er auðséð, að þessi ljóður getur líka verið á ráði presta. Ég er ekki að lasta prestinn neitt fyrir þetta, heldur aðeins að minnast á það til sam-anburðar.

Þá var hv. þm. að tala um það af mikilli vandlætingu, að umsjónarmaðurinn á Þingvöllum skyldi ekki setja upp bátinn á Þingvallavatni á haustin. Þessi bátur rúmar 40—50 manns, og verður ekki settur á land nema með dráttarvél, sem ekki

er til við Þingvallavatn. Og það er eins ósannjarnt að ætlast til þess, að umsjónarmaðurinn setji þennan bát upp, eins og það, að ætlast til, að hv. 6. landsk. gerði það.

Hv. þm. gat ekki neitað því, að umsjónarmaðurinn hefir sömu laun og hann hafði sem kennari hér í Reykjavík, og um 80 kennarar hér hafa nú þetta kaup. Þessi maður fór burt frá sinu kennarastarfi hér og tók að sér þetta starf, þótt gera mætti ráð fyrir, að hann verði rekinn þaðan fyrirvaralaust, ef flokksmenn hv. 6. landsk. komast í meiri hl. á þingi. Þessi maður hefir áreiðanlega meiri og betri tilfinningu fyrir Þingvöllum en hv. 6. landsk. Þessi maður á hugmyndina að þjóðgarði á Þingvöllum, og það er þessi maður, sem hefir gróðursett flest grenitrén þar, sem nú vaxa um 40 cm. árlega. Hann er búinn að gróðursetja þarna á Þingvöllum nokkur þúsund tré. Ég vil í því sambandi minnst þess með þakklæti, að sr. Jón Thorsteinsson gróðursetti nokkur tré við bæinn á Þingvöllum. Nú eftir 28 ár, eru þessi tré orðin 3 mannhæða há. Og þetta er eini lifræni votturinn, sem prestarnir á Þingvöllum hafa látið eftirkomendum í té.

Sú ástæða með till. er einskis virði, að Þingvallasveitarbúar séu prestlausir. 2 ágætir prestar þjóna þessu brauði. Enda er aðaltilgangurinn ekki sá, að fá prest á Þingvöll, heldur leyfi til þess að setja þar upp kúabú.

Þá segir hv. þm., að það sé ófriður og ósætti á Þingvöllum. Þar til er því að svara, að það er aðallega frá Reykjavík; frá flokki hv. þm. er haldið uppi látlausri agitation á móti friðun Þingvalla. Það eru skrifaðar greinar um menn í Þingvallasveit í íhaldsblöðin hér og allt gert til þess að espa menn upp á móti friðuninni.

Það er eitt dæmi, sem hefir komið fyrir nýlega, sem sýnir það bezt. Það er það, að tveir bændur höfðu haft allmikinn sauðfjárbúskap inni í girðingunni, og það var búið að borga þeim til þess að hætta búskap þarna allmikið fé. (GL: Hvað mikið?). Það getur hv. þm. vitað. (Dómsmrh.: 15500 kr. — GL: Úr kirkjujarðasjóði?). Það var það, sem það var metið. Það er a. m. k. gert í ákveðnum til-

gangi að bjarga Þingvöllum frá ániðslu þessara manna. En hvað var svo gert undir áhrifum manna hér í Reykjavík? Það, að þessir menn, sem var búið að borga 15500 kr. fyrir að hætta búskap, gerðu það ekki. Þeir hafa haft féð þar í vetur í skóginum, og Þingvallanefndin hefir síðast fyrir fáum dögum, á mildan og föðurlegan hátt, gert ráðstafanir til þess, að slíkt kæmi ekki fyrir aftur. Heldur hv. þm., að það sé ekki ófriður að þessu gagnvart Þingvöllum? Heldur hann, að það sé óeðlilegt, þó að umsjónarmaðurinn, sem er að reyna að vinna að því, að Þingvellir klæðist skógi, vilji ekki láta slíkt liðast?

Ég er ekki að ásaka þessa bændur. Þetta er náttúrlega ekki nema dugnaður, en mér hefir aldrei dottið í hug, að þeir leyfðu sér að gera þetta nema undir áhrifum fólks héðan úr Reykjavík, sem reynir að gera allt, sem það getur, til þess að friðunin verði sem erfiðust.

Ég er búinn að taka það fram, að hvergi eru brotin eins mörg hlið eins og á Þingvöllum. En hverjir eru það, sem gera það? Það eru þeir, sem vilja ekki friðun Þingvalla, það er að segja þjóðernishreyfingin, sem er að hreyfa sig í landinu. Þar kemur fram sá „kultur“, sem þetta nýja kristilega þjóðerni er byggt á hér á landi. Það er sá niðingsskapur við mannvirkni á Þingvöllum.

Hv. þm. sagði, að það væri ill stefna, sem hefði verið hafin á Þingvöllum í fjármálum, og nefndi fyrst og fremst, að bærin á Þingvöllum hefði kostað 70 þús. kr., og svo væri girðingin þar að auki. Ég get sagt hv. þm. það, að í slétturarnar, sem kýrnar eiga að lifa á, eyddi hátíðarnefndin 15 til 20 þús. kr., en þær eru prýði á Þingvöllum, í staðinn fyrir að þýfið gerði þá ljóta og óeðlilega, og einnig er girðingin og trjáplönturnar til mikillar prýði, og Þingvöllur er nú meir og meir að færast í það horf, sem hinir þjóðlegu menn vilja hafa hann. Honum hefir verið meir og meir breytt í betra horf heldur en hann var meðan íhaldið hafði þar öll ráð.

Það getur vel verið, að hv. 6. landsk. telji eftir þennan kostnað við Þingvelli. En ég þykist vita, að hv. þm. telji ekki eftir, þó að svindlararnir hér í Reykja-

Þingvallaprestakall.

vik, vinir hv. þm., búi margir í 100 til 150 þús. kr. húsum, þeir mega sukka og eyða eins og þeir vilja. (GL: Nöfn þessara vina minna). Hv. þm. hlýtur að vita, hvaða flokksbræður hans eiga þessi fínu hús. En ég tel, að þessu fé væri engu lakar varið til þess að friða Þingvelli heldur en að byggja villur yfir sprúttisala í bænum, sem byggja yfir sig fyrir 100 til 150 þús. kr., sem svo kaupa unglinga til skemmdarverka fyrir þá peninga, sem þeir spara frá sprúttisölunni til þess að leggja út í þennan hernað.

Þá er bezt að minnst á Svartagil um leið, af því að þar var tekinn maður fyrir bruggun nýlega. Það hafði vist fundizt hjá honum ein flaska. Jón heit. Magnússon hafði búið við, að þessi jörð yrði lögð í eyði. En mér þótti það ekki rétt, og vildi styðja að því, að þarna kæmist upp nýbýli. Þarna var byggður bær fyrir nokkrum árum. Ég þykist vita, að hv. þm. kunni illa við þetta, en þessi fátæki maður, sem hv. þm. vill vera að kasta steini að hér í þingsalnum, mun hafa verið sveitlægur hér í Reykjavík. En hv. þm. hefir verið fátækrafulltrúi til skamms tíma, og eftir því, sem kunnugir menn segja, þá hefir þessi vesalings bóndi verið afvegaleiddur af vinum sínum hér, því að eitt af því, sem hefir verið aðalúttekt hans hér í bænum, hefir verið ger og syk-ur, sem sagt er, að sé aðaluppistaðan í þeim iðnaði, sem hv. þm. minnst á, svo ég verð að leyfa mér að ásaka fátækra-nefnd Reykjavíkur fyrir að spilla þessum landseta á Þingvöllum, og það á svo mjög áberandi hátt.

Þá sagði hv. þm., sem mun hafa stafað af nokkuð eðlilegum ókunnugleika, að Þingvallanefndin hafi haft veitingar handa þessum heiðursgestum, sem þar voru. Þetta er mesti misskilningur hjá hv. þm. Nefndin hefir ekki haft neinn kostnað af gestunum á þennan hátt. Það er aðeins bústaður, sem þar er. Og það er gistihús á staðnum, þar sem menn geta fengið mat. En einstaka maður, eins og t. d. Gunnar Gunnarsson, hafa haldið hús í þessum herbergjum þar. En þetta þarf hv. þm. ekki að telja eftir, þó að landið hafi sýnt heiður nokkrum mætum mönnum útlendum og íslenskum, með því að þeir byggju þar, byggju þar á rólegan hátt

á þessum fagra stað. En þar hefir ekki verið nein matarvist af landsins hálfu.

En að því leyti, sem hv. þm. minnst á Sigrid Undset, þá er það rétt, að hún er mikið skáld, að visu ekki kirkjulegt skáld, af því hún skrifar talsvert mikið af bókum, sem snerta katólska tímann í Nor-egi, enda er hún sjálf katólsk. En ég ef-ast yfirleitt nokkuð um, þótt svo hefði viljað til, að Sigrid Undset hefði hitt prest á Þingvöllum, að hann hefði getað kennt henni neitt sérstaklega það, sem henni væri nauðsyn á að fá að vita. Ég efast um, að hún hefði óskað eftir því, að yfir henni væri haldinn kirkjulegur fyrirlestur, þó að hún væri þar nokkra daga til þess að sjá staðinn. Ég held, að það sé algerður misskilningur hjá hv. þm., hvernig skáld eins og Sigrid Undset velja sér féлага. Heldur hv. þm., að þessir Nobelsverð-launamenn fari í skóla til okkar smæl-ingjanna, og það til prestanna okkar?

Ég hefi þá gengið í gegnum ræðu hv. þm., og ég vonast eftir því, að það sjá-ist í þingtiðindunum, að þar standi ekki steinn yfir steini af því, sem hv. þm. hélt fram. Það, sem stendur fast eins og áður, er það, að Alþingi er búið að friða Þing-velli, búið að sjá fyrir hinna kirkjulegu þörf staðarins, og yfirleitt búið að sjá vel fyrir öllu. Hinsvegar á að vera þar þjóð-garður, en ekki búskapur, sem vinnur á móti skógræktinni, og þess vegna er það, að það er ekki hægt að samþ. þessa till. hv. þm., nema því aðeins, að þingið vilji hjálpa til að rífa niður það starf, sem þar hefir verið unnið síðan árið 1919.

Atvmrh. (Þorsteinn Briem): Herra forseti! Ég er bundinn við annað mál í hv. Nd. og óska því eftir, að þetta mál verði tekið út af dagskrá.

Umr. frestað.

Á 83. fundi í Ed., 29. maí, var enn fram haldið einni umr. um till.

Atvmrh. (Þorsteinn Briem): Það eru nú komnar allmiklar umbúðir utan um þetta mál hér í umr. Út í þær ætla ég ekki að fara. Ég ætla hvorki að fara að ræða um kaffibolla á Þingvöllum eða norður á Langanesi, né koma inn á önn-

Þingvallaprestakall.

ur óskyld atriði, sem dregin hafa verið inn í þessar umr.

Það, sem hér skiptir máli, er það, að Grímsnespresturinn er orðinn það full-orðinn maður, að búast má við, að hann innan skamms tíma verði ekki lengur fær um að bæta á sig fimmtu kirkjusókninni, því að þar er líka um að ræða erfiða leið, þar sem snjóþyngsli eru mikil á vetrum. Arnarbælisprestur er líka orðinn roskinn maður og mundi ekki verða hægt að ætla honum þjónustu Úlfjótssvatnssóknar. En þegar svo er komið, að hvorugur nágrannapresturinn getur tekið að sér þjónustu þeirrar sóknar, þá tel ég ófært að veita ekki Þingvallaprestakall, með því líka, að áskoranir hafa komið um það frá íbúum beggja sóknanna. Það er hinsvegar fráleitt að ætla Þingvallapresti lakari kjör og aðstöðu en öðrum prestum í sveit. Og þarf hann því að hafa nokkur jarðarafnot. Ég tók það fram í fyrri ræðu minni, að til þess að prestur gæti fengið aðgang að nokkrum jarðarnytjum á Þingvöllum, þyrfti að komast á samkomulag við Þingvallanefndina. Ég skal taka það fram, til þess að fyrirbyggja misskilning, að þar á ég ekki við, að presturinn eigi að fá heimild til að stunda sauðfjárrækt inni á friðlýsta svæðinu eða beita 20 kúm í skóginn eða gera nokkuð það, sem raskar friðun staðarins, enda mætti setja honum ströng skilyrði um það efni. Hitt þætti mér sjálfsgætt, að presturinn fengi afnot af því ræktaða landi, sem á staðnum er. Tel ég það friðuninni meinlaust og ekkert í veginum, að heyið sé notað þar heima, í staðinn fyrir að flytja það burt af jörðinni, eins og nú er gert.

Viðvíkjandi beitalandi er það að segja, að ég geri ekki ráð fyrir, að presturinn þyrfti að hafa stórbú. Um annað en kúabú væri ekki að ræða, og þó hann hefði einar 4 til 5 kýr til heimilisþarfa, sé ég ekki annað en komast mætti að samkomulagi um afmarkaðan bithaga fyrir þá gripi. Tel ég vist, að rækta mætti bæði til heyframléiðslu og beitar á efri völlum, og ætti Þingvallanefnd að geta fallið á, að þá mætti girða af í því augnamiði. Vænti ég þess því fremur, þar sem ég sé það í þingtiðindum frá þeim tíma, er lögin um friðun Þingvalla voru sett, að núv.

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

form. Þingvallanefndar, hv. 5. landsk., hefir sjálfur haldið því fram, að reka mætti kúabúskap í allstórum stíl á jörðunum innan hins friðlýsta svæðis. Það kemur fram, að hann gerir þá ráð fyrir kúabúi á Þingvöllum og talar um, að mjólkursala geti orðið auðveld til Reykjavíkur, þegar nýi Þingvallavegurinn sé kominn um Mosfellsdalinn.

Sem sagt virðist þetta ekki vera mjög erfiður hnútur að leysa frá minum bæjarðyrum séð. Vænti ég, að þegar menn athuga þau skilyrði, sem hægt er að setja prestinum um afnot landsins, án þess að friðun staðarins sé í nokkru spillt, þá þurfi þetta mál ekki að verða erfitt úrlausnar, ef sanngirni er gætt á báðar hliðar.

Viðvíkjandi því, ef presturinn þyrfti að gera eitthvert jarðrask eða byggingar, þá væru lögin vitanlega eftir sem áður í gildi, því að að sjálfsögðu má hvorki prestur né annar spilla staðnum á nokkurn hátt. Yrði prestur að haga byggingunni í samrámi við ráðuneytið, sem vitanlega tæki fullt tillit til álits Þingvallanefndar og tillagna hennar. Vil ég ekki trúá því að óreyndu, að ekki megi finna góðan samkomulagsgrundvöll. Hitt sé ég aftur á móti ekki, ef Grímsnespresturinn hefir ekki heilsu til að þjóna fimmtu sókninni, hvernig á með hana að fara, ef ekki kemur prestur í Þingvallakall. Því að eins og ég sagði áðan, er Arnarbælispresturinn líka orðinn roskinn maður, og hefir margar kirkjur fyrir, þar á meðal mjög erfiða annexiu, þar sem er Selvogurinn. Og sé góður prestur valinn til Þingvalla, mun það ekki verða margra manna mál, að hann sé staðnum til óprýði eða rýri þá helgi, sem á að vera yfir Þingvöllum sem friðlýstum helgistað þjóðarinnar.

Einar Árnason: Mér virðist ekki laust við, að það kenni nokkurrar keppni í þessu máli, og hafa umr. hnigið allmikið í þá átt. Er þó sennilega það kapp jafnvel meira heldur en ennþá hefir komið upp á yfirborðið. Ég vil ekki blanda mér inn í þær kappræður, sem hér hafa farið fram. Mér er málið ókunnugt að því er til þess kemur, hvað á bak við það liggur. Mér er ókunnugt um, hverjar óskir hlut-

Þingvallaprestakall.

aðeigandi söfnuðir kunna að hafa um þetta efni.

Því hefir verið haldið fram í þessum umr., að prestsþjónusta Þingvallasókna væri óforsvaranleg eins og henni er nú fyrir komið. Ég ætla, að það hafi ekki við fullkomin rök að styðjast. Ég hygg, að þjónusta Þingvallasókna sé ekki óforsvaranleg fremur en víða annarsstaðar úti um land, þar sem erfiðleikar eru á að hafa presta. Ég skal t. d. benda á einn stað norður í landi, Þönglabakkaprestakallið gamla. Það er ólíkt erfiðara um prestsþjónustu þar heldur en á Þingvöllum, og ég hefi ekki heyrt neinar sérstakar óánægjuraddir út af því frá sóknarbörnunum þar.

Að hve miklu leyti þetta muni spilla sálarheill hlutaðeigandi safnaða, skal ég ekkert segja um. En ég hefi ekki verulega trú á því, að það sé aðalatriðið, sem á bak við till. liggur.

Ég er hræddur um, að sitthvað persónulegt sé á bak við í þessu máli, sem ekki beinlínis hefir komið fram. En það er aukaatriði; hitt er aðalatriði, hvaða gagn er hægt að hafa af því, að slík þál. verði samþ. Ég álit, að hv. flm. nái ekki tilgangi sínum, jafnvel þó hún verði samþ. eins og hún er, því ég hygg, að það sé ómögulegt fyrir stj. að framkvæma það, sem fram á er farið, nema með því að ná samkomulagi við þá menn, sem þingið hefir skipað til umsjónar með friðun Þingvalla. Lögin um friðun Þingvalla eru nokkuð skýr í því efni, að Þingvallanefndin hefir sjálf öll umráð yfir jarðeignum ríkisins á þessu svæði. Þess vegna finnst mér það mjög vafasamt, að gagn sé af samþykkt þessrarar till. Ég geri ráð fyrir því, að þingið vilji nú eins og fyrr halda fast við friðun Þingvalla út af fyrir sig, en láti það ekki sérstaklega til sín taka, hvort prestur væri þar eða ekki. Aðalatriðið er, að friðunin haldist. Með þessu er ég ekki að segja, að friðun Þingvalla geti ekki haldizt, þó prestur sé þar. En um þetta allt þarf að semja. Út af þessu vil ég leyfa mér að bera fram rökst. dagskrá í þessu máli, sem hljóðar svo:

Í því trausti, að samningar takist með ríkisstjórn og Þingvallanefnd um prestssetrið á Þingvöllum og afnot þess, enda

sé friðun Þingvalla að engu spillt, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.

Flm. (Guðrún Lárusdóttir): Eins og ég bjóst við, þá var ræða hv. 5. landsk. eintómur útúrsmúningur frá aðalefninu. Hann lét svo, að deilan stæði um það, hvort eigi að friða Þingvöll eða ekki. En hv. þm. veit vel, að þetta er ekki satt; deilan stendur ekki um það. Það er því ástæðulaust fyrir hv. þm. að vera alltaf að hamra á því, að samþykkt þáttill. sé sama og að rífa niður friðunarstarfið á Þingvöllum. Ég hefi gert ljósa grein fyrir því, hvað fyrir mér vakir, og ég hygg, að ég þurfi ekki að taka það fram oft en ég hefi þegar gert. Og því, að mér sé borið það á brýn hér á hinu háa Alþingi, að ég vilji rífa niður friðunarstarfið á Þingvöllum, vil ég algerlega vísa heim til föðurhúsanna. Það, sem verið er að tala um, er ekki annað en þetta: á að taka tililit til óska safnaðarins, sem samkv. sínum fyllsta rétti fer fram á að hafa prest í prestakalli, sem ekki hefir verið lagt niður að lögum. Ég held því, að flestir muni sjá, að það er lítil sanngirni í því að halda þessu svo fast fram eins og hv. 5. landsk. hefir gert, að ég sé að veðsetja friðunarstarfið á Þingvöllum. Það er langur vegur frá því, og ég vona, að hv. dm. sjái það með mér, að ég fer ekki fram á, að raskað sé eða rótað neitt við því, sem þar hefir verið starfað, þó ég vilji halda fram rétti safnaðarins.

Hv. þm. kvað harðan dóm upp yfir öllum prestum, sem um þúsund ára skeið hafa starfað á Þingvöllum, og dómur hans var fólgin í þessum orðum, sem ég skrifaði hjá mér: „Hið eina lífræna, sem eftir þá lifir eftir þúsund ára starf, eru trjáhrislurnar, sem síra Jón Thorsteinsson gróðursetti við húsið á Þingvöllum“.

Ég kalla þetta harðan dóm, og vil bæta því við, að hér kemur skýrt fram skilningur hv. þm. á andlegri starfsemi presta. Og ég vil einnig minna hv. þm. á það, að einhversstaðar standa þessi orð: Dæmið ekki, svo þér verðið ekki dæmdir. Því líkur dómur og þér fellið yfir öðrum, mun yfir yður felldur verða. Ég hygg, að þessi orð hafi svo oft sannað sjálf sig, að ég þurfi engu við þau að bæta, en ég

vil bara segja það, að ég hygg, að engum, hvorki hv. þm. né öðrum, sé til heiðurs að hnýta í látna menn. Hv. þm. stimplaði það skáld, sem ort hefir flesta sálmana í sálmaþókinni, þeir sem kunnugir eru sálmaþókinni, vita, hver þar á flesta sálmana, og er ekki um það að villast, hver það er, sem hv. þm. telur stærsta leirskáldið. Ég ætla mér ekki að fara að meta skáldlegt gildi andlegra ljóða þessa manns, en svo mikið vil ég segja, og það í fullri alvöru, að sálmar þessa manns hafa huggað marga hrellda sál á raunastundum lífsins, og hver veit nema sál hv. þm. eigi eftir að finna frið og huggun í þessum ljóðum. Hver veit? Enginn veit sína æfina fyrir en öll er.

Þá var hv. þm. það enginn smáræðis fengur, þegar annar þm. gekk að eyra hans og hvíslaði því að honum, að einu sinni hefði prestur í Sauðanesi látið auglýsa, að hann gæfi ekki kaffi við kirkju. Ég greip þá fram í, en það er nú víst ekki kurteist eða samboðið hinu háa Alþingi, og sagði þetta vera ósatt. En hv. þm. lagði þá aðeins þyngri áherzlu á orð sín og nefndi nafn prestsins, Jóns Halldórssonar, sem var prestur og prófastur í Sauðanesi, og sagði, að það hefði einmitt þm. verið að segja sér það núna á þessari stundu. Út af þessu leyfði ég mér að senda svo hljóðandi skeyti málsmetandi mönnum á Þórshöfn: Á Alþingi dag sagði þingmaður sr. Jón Halldórsson Sauðanesi hefði auglýst, að kirkjugestir fengju ekki kaffi. Er þetta satt? Svar óskast morgun undirritað fullum nöfnum kunnugra“.

Mér þótti það ekki skipta svo litlu máli, að fá sannleikann fram hér. Símskeytið, sem ég fékk, hljóðaði svo: „Vegna ummæla á Alþingi lýsum við yfir, að heimili prófests Jóns Halldórssonar var ætíð opið öllum aðkomandi sóknabörnum og öðrum, eins og hver ætti þar föður heim að sækja. Algerlega tilhæfulaust hann hafi nokkurn tíma auglýst kirkjugestum yrði ekki gefið kaffi, utan einu sinni, vegna sykurlæsis, enda heimilið annálað fyrir gestrisni og höfðingskap“. Herborg Friðriksdóttir, Guðmundur Vilhjálmsson, Syðra-Lóni, Stefania Friðriksdóttir, Salome Jónasdóttir, Jón Jónasson, Ytra-Lóni, Matthildur Jó-

hannesdóttir, Sigríður Jónsdóttir, Guðrún Jóhannesdóttir, Jónas Aðalmundarson, Aðalmundur Jónsson, Kristján Jónsson, Eldjárnsstöðum, Sigurður Sigvaldason, Grund, Jónas Helgason, Ásseli, Margrét Halldórsdóttir, Arnþrúður Danielsdóttir, Arnþrúður Guðmundsd., Halldór Benediktsson, Guðmundur Björnsson, Hallgilsstöðum, Dýrleif Kristjánsdóttir, Halldóra Halldórsdóttir, Kristján Halldórsson, Þorsteinn Einarsson, Syðri-Brekkum, Davíð Vilhjálmsson, Sigurður Magnússon, Syðri-Brekkum, Ingimar Baldvinsson, Jónína Kristjánsdóttir, Ásta Vigfúsdóttir, Ása Aðalmundardóttir, Jóhann Tryggvason, Ari Jóhannesson, Sigríður Þorsteinsdóttir, Jóhannes Jóhannesson, Margrét Metúsalemsdóttir, Þorvaldur Pálsson, Þórshöfn.

Alls hafa undirritað og mótmælt á annað hundrað. Undirskriftirnar sendast með Esju. — Jón Björnsson“.

Réttar undirskriftir staðfestir Ingimar Baldvinsson stöðvarstjóri.

Það kann að vera, að einhverjir hv. þm. séu svo skapi farnir, að þeim finnist það broslagt, að þm. reynir að verja sig og látinn ættingja sinn með því að leita vitnisburðar, en ég er ekki svo skapi farin, að ég geti hlegið að sannleikanum, í hvaða mynd sem hann birtist, og þó að þetta sé ekki stórvægilegt atriði, þá sýnir það þó sannleikann. Og þó að hv. 5. landsk. hafi ekki mikið álit á íslenskum prestum samkv. orðum hans um þúsund ára starfsemi þeirra á Þingvöllum, þá eru til íslenskir bændur, sem ekki láta það orðalaust viðgangast, ef hnýtt er í minningu látins prests þeirra.

Hv. þm. sagði eina setningu, sem ég hjó eftir, ekki þó af því, að hún væri svo merkileg í sjálfu sér. Hann var að tala um Sigríð Undset og fannst það í raun og veru hlægilegt að hugsa sér slíka konu á tali við íslenskan prest! Mér skildist á hv. þm., að það væri svo mikill munur á þessari konu og prestunum hér. En ég vil spyrja hv. þm., í hverju hann áltí, að ávextir sannrar menningar eigi að koma í ljós. Í hroka og gikkshætti? Nei, ég hygg, að sönn menntun komi fram í því, að maður viðurkenni bæði í framferði sínu og viðtali, að því meir sem hann veit, því betur finnur hann til þess, hve lítið hann

Þingvallaprestakall.

veit, og ég hygg, að Nobelsverðlaunamenn séu engin undantekning frá því, og ég ætlast til þess, að þeir skari fram úr öðrum með litillæti, sannri auðmýkt og hógværð, því það eru fegurstu ávextir sannrar menntunar.

Þá kem ég að því, sem ég hefði helzt ekki viljað fara út í, en ég neyðist til þess, af því að hv. þm. blandaði fátækra-stjórn Reykjavíkur inn í búskapinn á Svartagili. Ég hefði m. a. viljað hlifa manninum, af því að búskapur hans hefir gengið illa. Það var heldur ekki við öðru að búast á þessu harðbalakoti.

En mér ofbauð, að það skyldi vera byggt hús á slíkum stað, þar sem varla kemur stingandi strá upp úr jörðu.

Viðvikjandi því, sem hv. þm. sagði um úttekt þessa manns í reikning bæjarins, sem hefði verið mest þúðursýkur og ger, þá get ég lýst því yfir, að það eru rakalaus ósannindi. Hv. þm. er velkomið að fara niður á bæjarstjórnarskrifstofu og athuga úttekt þessa fátæka manns fyrir bæjarfé. Ég gat ekki farið að leggja reikningana fram, því ég vildi hlifa manninum í lengstu lög, og ég tel engan varða um, hvað hann hefir fengið til styrks sér og sínum. En hv. þm. vildi það ekki, og það lá í hlutarins eðli, að ég yrði að taka þetta upp og hreinsa heiður fátækraneftdarinnar fyrir þeim áburði, að hún standi fyrir því, að keypt sé efni til bruggunar.

Að lokum talaði hv. þm. um það, að umsjónarmaður Þingvalla ætti þakkir skilið fyrir verk sitt, og skal ég ekki hafa af honum neinn heiður í því. Ég veit, að hann er áhugasamur, en ég held, að það sé annar maður, sem á meiri þakkir skilið, og það er Matthías Þórðarson fornminjavörður. Hann var búinn að starfa mikið á Þingvöllum áður en hv. 5. landsk. kom til skjalanna og sá umsjónarmaður, sem hann réð að Þingvöllum. Hefði Matthías Þórðarson verið látinn ráða meiru, þá hugsa ég helzt, að tilkostnaðurinn hefði orðið minni og allt fyrirkomulag einfaldara.

Auðvitað kennir hv. þm. Reykvíkingum um allt ósamkomulagið á Þingvöllum. Það var ekki nema það, sem maður gat búizt við. Og í því sambandi fór hann nokkrum vel völdum orðum um „vini“

mína, „svindlarana“ í „finu villunum“. En þar auglýsti hv. þm. bezt fáfræði sína um mig og mína vini. Þeir búa fæstir í finum „villum“. Jafnframt skoraði hann á mig að láta þessa ríku vini mína aura saman í kirkju á staðnum, en þá gleymdist hv. þm., að kirkjan á Þingvöllum er ríkiseign, og það er ríkið, sem á að sjá um hana.

Annars á ég erfitt með að skilja, hverskonar fitungur hleypur í hv. þm. út af þessu og hvers vegna honum er striðni í því, að prestakallið verði veitt og söfnurinn fái að hafa prestinn sinn hjá sér, eins og hann hefir haft um allar þessar aldir, frá því fyrst að prestakall varð til á Þingvöllum, sem ég hygg að verið hafi árið 1175.

En samt sem áður vil ég unna hv. þm. þess sannmælis, að honum er annt um friðunarstarfið á Þingvöllum. Okkur er báðum annt um friðunarstarfið, en mér er einnig annt um andlegu hlið málsins, að þessi afskekkti söfnuður, sem býr uppi á fjöllum, fái að njóta starfs góðs prests, sem sé vinur safnaðarins og sálusorgari. Ég fæ ekki skilið, hvers vegna við hv. þm. fáum ekki mætt á miðri leið með þessi áhugamál okkar beggja, hann með áhugamál sitt fyrir friðuninni og ég með áhugamál mitt, sem gengur í sömu átt, en aðeins það lengra, að ég hugsa einnig um andlegu hlið málsins. Ég ætla því að vona, að við getum viðurkennt hvors annars rétt í aðalatriðum málsins, þó okkur hafi borið þetta á milli.

Hv. 2. þm. Eyf. mælti hér fáein orð, og mér heyrðist á honum, að hann óttaðist, að á bak við þessa till. lægi eitthvað persónulegt. Ég fæ ekki skilið, hvað hann á við með því, eða hvaða ástæðu hann telur til þess, að ég beri fram þessa þáttill. af einhverjum persónulegum ástæðum. Ég vil biðja hv. þm. að útlista það fyrir mér, hvað fyrir honum vakir. Hv. þm. bar saman aðstöðu Þingvallaprestakalls og prestakalls norður í landi, þar sem erfitt væri um prestsþjónustu. En hvað sem því líður, þá hljóta Þingvellir alltaf að hafa sérstöðu í þessum efnum, þar sem kristni var þar lögtekin og Alþingi háð um nær þúsund ára skeið. Það er því ekki hægt með sanngirni að bera saman venjulegt prestakall við þetta prestakall. Mér finnst

það liggja í hlutarins eðli og kalli nánast á Íslendingseðli okkar sjálfra að hafa þarna prest, fulltrúa þeirrar stofnunar, sem þar var fyrst stofnuð.

Þessi dagskrártill., sem hv. þm. ber fram, er kannske betri en ekki neitt. Það er ekki nema satt, að jarðarafnot, sem prestssetrinu fylgja, heyra undir Þingvallanefnd og það verði ekki hjá því komizt að semja um afnot bújarðarinnar. En ég held ekki, að það sé nein ástæða til að halda því fram, að það þurfi að semja um prestssetrið sjálft, eins og fram kemur í dagskrártill. Prestssetrið heyrir til prestakallinu og Þingvallanefnd hefir ekki frekar umráð yfir prestssetrinu en yfir prestakallinu sjálfu og kirkjunni, enda hefir Þingvallanefndin ekki haldið því fram, svo ég viti til, að hún ráði neinu um kirkjuna sjálfa. Hvað d. gerir við dagskrártill., ræður hún sjálf. Ég hefi sagt mitt álit á henni, að ég álit hana betri en ekki neitt. En hvers vegna ekki að samþ. þáttill. eins og hún liggur fyrir? Ég sé ekki, að málið sé nær takmarki sinu fyrir það, þó dagskrártill. sé samþ., enda þótt ég játi, að hún hnígur í sömu átt og þáttill. þó ég hinsvegar geti ekki gefið henni atkv. mitt.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég skal ekki tefja mikið umr. um þetta mál. En út af orðum hv. 5. landsk. vildi ég segja það, að það er ekki einróma álit Þingvallanefndar, að hún hafi eins óskorað umráð yfir öllu, sem er á Þingvöllum, eins og hann vildi vera láta. Ég hefi lesið vel og vandlega þessi l. um friðun Þingvalla, og ég finn hvergi, að þeir séu friðaðir fyrir prestum. Það getur ekki komið til mála, að það sé óheimilt að setja þar prest vegna ákvæða l. Og ég verð að segja, að úr því að ríkið er húið að byggja þarna stóra og dýra byggingu og notar dýran umsjónarmann, þá sé ég ekki, hvað er á móti því að hafa þarna prest. Húsið er meira að segja svo stórt, að bæði prestur og umsjónarmaður geta verið þar. Ég tala ekki um þá firru, að það sé Þingvallanefnd, sem eigi að ráða yfir því, hvaða gestir landsins væru þar. Það er enginn nema ríkisstj., sem ræður því, hverjir búa þar sem gestir landsins. Það var svo í ráðh.tíð hv. þm.,

að hann réð því, a. m. k. án þess nokkru sinni að bera það undir mig, og mér skildist á ræðu hans áðan, að hann teldi, að hann ætti eftir sem áður að ráða því, þó að hann ætti ekki sæti í stj. Það kemur svipað fram hjá hv. þm. nú eins og kom fram viðvíkjandi hæstaréttarfrv. í fyrra. Meðan hann var dómsmrh. vildi hann hafa það undir dómsmrh. að ráða öllu um, hverjir væru dómarar, en þegar hann er ekki lengur ráðh., þá flytur hann till. um, að það sé þingið, sem eigi að kjósa þá.

Hv. þm. talaði um það, að ekki mætti vera kúabú á Þingvöllum. En hvar er það bannað í friðunarl.? Ég veit ekki betur en að bændunum í Skógarkoti, Hrauntúni og Vatnskoti sé heimilað að hafa kúr. En svo væri líka hugsanlegt að hafa þar prest, án þess að setja þar á stofn kúabú um leið, svo að þessi röksemdafærsla um kúabú útilokar alls ekki það, að prestur sé fenginn á staðinn.

Viðvíkjandi þeim orðum hv. þm., að bændurnir í Hrauntúni og Skógarkoti hefðu brotið friðunarl., þá vil ég upplýsa, að þetta er rangt. Þeir hafa ekki gert annað en að láta nokkrar kindur vera á gjöf í húsum inni. En Þingvallan. sjálf hefir vafalaust brotið friðunarl. með því að láta þau ekki koma til framkvæmda á réttum tíma. Ég á sæti í Þingvallan., og ég hefi ekki orðið þess var, að hún gerði mikið. Fundir hafa ekki verið haldnir síðan 1931 fyrr en um daginn, að einhver fjörkippur kom í hv. 5. landsk., sem er form. n., og hafa 2—3 fundir verið haldnir síðan. — Um kostnaðinn við aðgerðirnar á Þingvöllum vil ég sem minnst tala. Þar hefir verið sóað hundruðum þúsunda króna í ýmsar framkvæmdir, og eru margar þeirra svo ópraktistar, að einsdæmi munu vera. T. t. hvað girðingunni viðvíkur, þá segja bændur í Þingvallasveit, að aldrei hafi verið eins margt fé á friðlýsta svæðinu og síðastl. sumar. Því gengur vel að komast inn, hliðin eru skilin eftir opin af ferðamönnum, eins og alltaf var spáð, en svo finnur féð ekki hliðin aftur, og flækist í girðingunni allt sumarið. Það er svo yfirleitt um þetta mál, að það er ekki eins glæsilegt, ef það er skoðað niður í kjölinn, og hv. 5. landsk. vill láta líta út hér í þingsalnum.

Þingvallaprestakall.

Magnús Torfason: Tveir hv. landsk. þm. hafa nú hafið hér vilsöngva út af þessari þáttill., og ætla ég ekki að taka þar undir, enda virðist nú vera farið að draga úr hljóðum beggja þeirra. Nú munu menn unna minum elskulegu kjósendum í Þingvallasveitinni allrar þeirrar sálubótar, sem þeir með nokkru móti geta tekið við. Því er það, að mér þykir það hálfskritið, að menn þarna að austan skuli vera að fá konu úr Reykjavík til þess að flytja þessa þáttill. fyrir sig. Þetta hefir ekki verið nefnt við mig, og að því er ég bezt veit, ekki heldur við samþm. minn. Í þessu sambandi skal upplýst, að þegar lagt var til á þingi, að leggja niður Þingvallaprestakall, var það stutt af meiri hl. manna í heimasókninni, en jafnsýnilegt er, að þessum mönnum hefir snúizt hugur. Nú hafa komið raddir um það, að fá þangað prest aftur, og mun ég fúslega styðja það. Þó get ég ekki fylgt þessari þáttill., sem hér er verið að ræða um, eins og hún er orðuð nú. Þar er m. a. sagt, að stj. eigi að hlutast til um, að tilvonandi sóknarprestur á Þingvöllum eigi að fara með umsjónarmannsstarfið þar. Mér er vel kunnugt um þetta umsjónarmannsstarf. Þar var í mörg ár sérstakur umsjónarmaður undir mínu eftirliti. Og ég held, að það sé ábyggilegt, að það starf geti ekki samrimast prestsstarfi. Ég get ekki hugsað mér mann öllu betur fallinn til þess að gegna þessu umsjónarmannsstarfi en síðasta prestinn á Þingvöllum. En hann vildi alls ekki koma nærri því. Og yfirleitt fannst mér gestagangurinn á Þingvöllum gera honum lífið talsvert súrt, og mér er ekki grunlaust um, að það hafi verið ein af orsökunum til þess, að hann sótti þaðan. Samt veit ég ekki neinn prest, sem hefir verið glaðari yfir því að koma að sinu prestakalli en einmitt þennan. Ég held því, að ekki sé vert að hafa prest sitjandi á Þingvöllum, betra sé að flytja hann eitthvað burt úr skarkalanum. Hinsvegar get ég ekki séð, að það þurfi að fara saman, að Þingvallasveitarmenn fái prest og að sá prestur sitji á Þingvöllum. Það er nóg jarðnæði í Þingvallasveit, sem Þingvallahreppur og ríkissjóður gætu haft ráð á, og væri allt eins heppilegt prestssetur og Þingvallajörð. Ég skal þar fyrst tilnefna

Svartagil. Þar er langt komið að byggja svo vænt steinhús, að það mundi nægja hverri meðalfjölskyldu. Þar má vel auka ræktun, og sauðfjárland er þar gott, enda munu ábúendur þar alltaf hafa komizt vel af. Ég játa það, að þetta kot er dálítið út úr, en þó ekki meira en svo, að þaðan er um 5 mín. akstur frá Þingvöllum. Þar er fagurt umhverfi og þekkielegt í alla staði.

Þá vil ég nefna aðra jörð, sem ríkið á ráð á, en það er Arnarfell. Þetta er ágætis bústaður, þar má hafa 2 kýr og 100 fjár, og þessi jörð liggur líka einkar hentugt fyrir þjónustu prestakallanna, Þingvalla og Grafnings. Í þriðja lagi vil ég nefna Gjábakka. Það er bezta kot, af sumum talin bezta jörð sveitarinnar. T. d. hefir ábúandinn á Kárastöðum tjáð mér, að hann telji Gjábakka betri jörð en Kárastaði. Og með þessa jörð stendur svo á, að í l. um friðun Þingvalla er gert ráð fyrir því, að ríkið megi kaupa Gjábakka. Alla þessa staði mætti gera að prestssetrum, ef þurfa þætti. Því get ég fyllilega verið með því, að Þingvallasveitarmenn fái sinn prest aftur, en ég vil taka það skýrt fram, að ég vil ekki á nokkurn hátt stuðla að því, að þeirri friðun, sem nú hefir verið komið á um Þingvelli, verði raskað. Og ég hefi ekki getað fundið aðra ástæðu borna fram fyrir því, að presturinn eigi að sitja á Þingvöllum, en þá, að þetta væri svo merkilegur staður, að þar yrði að vera prestssetur. Því er nú til að svara, að mörg af okkar góðu og gömlu prestssetrum, sem fræg eru orðin, eru ekki lengur prestssetur. Og þó að Þingvellir hafi á sér meiri helgi en flestir aðrir staðir á landinu, þá eru þó tveir staðir aðrir, sem fyllilega muna jafnast á við Þingvelli í kirkjulegu tilliti, en það eru biskupssetrin fornu, Skálholt og Hólar. Meðan svo er litið á, að þar þurfi ekki að vera prestssetur, sé ég ekki brýna þörf á því, að það sé á Þingvöllum. Það er satt hjá hæstv. ráðh., að presturinn í Grímsnesprestakalli er orðinn gamall, og mun eiga talsvert erfitt með að þjóna Þingvallaprestakalli. En þó hafa þeir erfðileikar minnkað síðan lagður var bílvegurinn að Úlfliótsvatni, og bílvegurinn að Efri-Brú bættur. En hvað þennan prest snertir, þá er hann svo farinn að heilsu,

Þingvallaprestakall.

að ég geri ráð fyrir, að hann endist ekki lengi í embætti sínu hér eftir.

Ég get fallizt á þá dagskrártill., sem fram er komin í þessu máli, og held, að því sé bezt borgið með samþykkt hennar. Verði hún samþ., skilst mér, að hér sé mætt á miðri leið, eins og hv. flm. var að tala um.

Jón Baldvinsson: Ég vil byrja með yfirlýsingu þess efnis, að ég er mótfallinn dagskrártill. hv. 2. þm. Eyf., og vil engu trausti lýsa á tilvonandi samkomulagi milli stj. og n., þó að vitanlegt sé, að með því að samþ. dagskrártill. er málið fellt á mildan hátt.

Hæstv. dómsmrh. byrsti sig mjög og spurði, hvar það stæði í l., að ekki skyldi hafa prest á Þingvöllum. En ég vil spyrja, hvar stendur það í l. um friðun Þingvalla, að það skuli vera prestur á Þingvöllum? Það lítur svo út, sem ráðh. haldi, að honum sé allt það leyfilegt, sem ekki er tekið fram í l., að bannað sé. Við þá yfirlýsingu hæstv. ráðh. verða ýms atvik úr stjórnskið hans skiljanlegri en áður. Hann hefir t. d. jatað að hafa tekið fé til ríkislögreglunnar algerlega í heimildarleysi, og svo getur verið um fleira.

Ég vona, að aldrei komi til ósamkomulags milli stj. og Þingvallan. um það, hverjir gestir skuli búa á Þingvöllum. Ég skil ekki í því, að hæstv. stj. fari að bjóða nokkrum þeim að dvelja þar sem heiðursgestum ríkisins, er n. geti ekki fallizt á, að tilhlýðilegt sé. En annars held ég, að hæstv. ráðh. misskilji vald stj. í þessum efnum. Þegar stj. er búin að afhenda einhverja stofnun í umsjá eins manns eða n., þá getur hún ekki gripið þar inn í hvenær sem er og ráðstafað þessari stofnun á annan hátt en þeir réttmætu umráðendur kynnu að kjósa.

Hæstv. ráðh. ásakaði Þingvallan. fyrir að hafa ekki látið friðunarhl. koma til framkvæmda nógu snemma, en sú ásökun hittir líka hæstv. ráðh. sjálfan, þar sem hann er einn nefndarmanna. En hæstv. ráðh. er hreint og beint mótfallinn þessari friðun Þingvalla, sem nú m. a. sýnir sig í því, að hann telur stj. hafa heimild til ýmsra ráðstafana, sem beinlínis liggja innan verksviðs n.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Hv. 2. landsk. sagði í upphafi ræðu sinnar, að það ætti ekki að vera prestur á Þingvöllum, fyrst það stæði ekki í friðunarhl. Þingvalla. Það standa ekki nein ákvæði um presta í þessum l., en ég vil benda hv. þm. á l. nr. 45 frá 16. nóv. 1907. Þar eru talin upp þau prestaköll, er skuli vera á Íslandi. Og þar stendur skýrum stöfum: Þingvellir: Þingvalla- og Úlf-ljótsvatnssóknir. Og ég vil spyrja hv. 2. landsk.: Hvenær hafa þessi l. verið numin úr gildi? Mér vitanlega aldrei. Og því aðeins, að Þingvallafriðunarhl. brytu í bága við þessi l., hefði sú skoðun, að Þingvellir væru friðaðir fyrir prestum, við eitthvað að styðjast.

Það er nokkuð langt seilzt hjá hv. þm., að blanda ríkislögreglunni inn í umr. um þetta mál. Ég hefi aldrei viðurkennt, að það fé, sem á síðastl. ári var veitt til varalögreglunnar í Reykjavík, hafi verið tekið í heimildarleysi. Ég álit það þvert á móti fyrstu skyldu hverrar stj. að gera allar nauðsynlegar varnarráðstafanir á óróatímum.

Viðvíkjandi brotum á friðunarhl. Þingvalla er það að segja, að það var einmitt ég, sem kom í veg fyrir, að farið væri í mál út af mjög vafasömum „brotum“ á þessum l., og fylgdi hv. 2. landsk. mér þá að málum í n.

En hvað viðkemur umráðunum yfir húsum ríkisins á Þingvöllum, er það auðvitað fjarstæða að halda því fram, að Þingvallan. gæti meinað stj. að hafa þar þá gesti, sem henni sýnist. Það leiðir auðvitað af sjálfu sér, að stj. hefir heimild til þess að heimta, að gestir landsins fái að vera í þessu húsi á Þingvöllum. Það er náttúrlega rétt hjá hv. þm., að ég hefi ávallt beygt mig fyrir vilja meiri hl. nefndarinnar. En framkvæmdir hennar hafa oftast verið gerðar að óvilja mín- um og gegn mínum andmælum.

Jónas Jónsson [óyfirl.]: Þetta, sem hæstv. dómsmrh. sagði um, að nefndin hefði ávallt framkvæmt sínar fyrirætlanir gegn hans vilja, skýrir alveg tilætlu- ina með till. og það, sem bak við hana liggur, nefnil. að hans flokkur hefir ávallt verið mótfallinn friðuninni, og þessi þál- till. er aðeins einn liðurinn í því að vinna

Þingvallaprestakall.

á móti friðuninni. Hæstv. kirkjumrh. sagði, að erfitt væri fyrir prestinn á Mosfelli að þjóna líka á Þingvöllum. Presturinn hefir ekki svo ég viti kvartað undan því að sér væri á nokkurn hátt ofþyngt með þessu. En hinsvegar var alltaf gert ráð fyrir því, að presturinn að Arnarbæli þjónaði þarna.

Út af því, sem haldið hefir verið fram um bann við nautpeningi í Skógarkoti, vil ég upplýsa, að það er ekki lögbannað því að þingið vildi frekar halda aftur af þessari friðunarstarfsemi, en hinsvegar hefir nefndin gert samning eða samkomulag við bændurna, að þeir fjölguðu ekki nautpeningi, því að það er álitid hættulegt, að geldfénu fjölgi. Nú hagar svo til, að túnastærðin gerir það fyllilega kleift að hafa þarna stór kúabú, en það eina, sem barizt hefir verið fyrir, er að koma meiri nautpeningi á Þingvelli, og það er sannarlega ekki í anda friðunarlaganna, og árangurinn er auðséður hverjum þeim, sem á staðinn kemur, allt eytt og skemmt af völdum aukinnar beitar stórgripa.

Hæstv. kirkjumrh. minntist ekki á greiðann, sem ég gerði kirkjustj. með því að sjá um, að Arnarfell yrði ekki byggt, ef í ráði væri að gera það að prestssetri. Þessi skoðun var líka vel rökstudd af hv. 2. þm. Árn., er hann sagði, að vel mætti leysa þetta prestsspursmál með hinni litlu og fallegu jörð. Út af dagskrártill. hv. 2. þm. Eyf. vil ég geta þess, að þótt hún visi málinu frá og felli það þar með, þá vil ég helst fella það hreinlega, og greiði því atkv. á móti. En hinsvegar vil ég fúslega bjóða hæstv. stj. mína samvinnu til þess að þetta mál verði leyst á sæmilegan hátt, til þess að ekki vakni upp aftur gömlu deilurnar um ábúðina.

Hv. 6. landsk. gat auðvitað ekki hrakið það, að engar ytri menjar er að sjá á Þingvöllum eftir prestana þar, annað en þessi tré, sem ég var að hrósa næstsíðasta presti fyrir að hafa gróðursett. En hv. þm. veit vel, að bæði í Skálholti og á Hólum eru allar slíkar menjar þurrkaðar burt, og það er ekki nema sögulegri vanþekkingu hv. þm. um að kenna, að hann skilur ekki, að þarna eru engar fallegar kirkjur, engin falleg minnismerki eftir miðaldakirkjuna að finna. Hinsvegar er

þarna allur gróður eyðilagður í kringum stærsta búið, svo að varla verður hætt. Þetta getur hver maður séð, sem stendur á vestri barmi Almannagjár og horfir yfir lágina, og það er ekki fyrr en Alþingi tekur málið upp, að farið er að hlúa að staðnum.

Hv. þm. hefir farið langt yfir skammt í þessu molakaffismáli. Hv. þm. veit vel, að hann réðst sjálfur á tilhögun þá, sem einn prestur hafði um veitingu handa kirkjufólki, og því var ekki nema sjálf-sagt, að honum væri bent á annan prest, sem jafnillt hafði komið fyrir hjá, ef ekki meira. Hv. þm. veit líka vel, að einn hv. þm., sem sæti á í Nd., sá þetta sjálfur, og í viðræðum milli þessara tveggja hv. þm. hefir það ljóslega komið fram, að báðum er málið jafnkunnugt. Enda hefir hv. 6. landsk. rekið rembiðnúttinn á sönnunina í þessu máli með hinu langa símskeyti, sem hann las upp hér í deildinni. Það er ákaflega víða hér á landi, að fólk er gefið molakaffi og jafnvel sykurlaust kaffi, og kemur það sér oft vel, ef fólk þarf að halda á sér hita, en hinsvegar hefi ég ekki heyrt um, að nokkursstaðar á bæjum hafi verið fest upp slík auglýsing, sem hér getur um, jafnvel þó að sykurlaust væri um nokkurn tíma.

Þá var hv. þm. mikið að tala um, að ég hefði brigzlað bóndanum á Svartagili með þeim ummælum, er ég viðhafði um, hvernig hann hefði notað sveitarstýrkinn, og að sú árás væri hvorki réttmæt né drengileg. Eins hélt hann því fram, hve mikil hjálp það hefði verið, að maðurinn fór og byggði þetta nýbýli. Nú verður hv. þm. að gæta þess, að þetta er gömul jörð, nýlega lögð í eyði, og ætti því að vita, að ekki þurfti svo mikið til þess. Um fátækrastyrk þessa manns er það að segja, að kunnugir menn halda fast við það, að hann hafi birgt sig upp af þessum vörum, og hv. þm. hefir sjálf leitt þetta mál inn í umr. og viðurkennt, að maðurinn hafi þegið stuðning til þess af fátækraneðndinni.

Í svari sínu til hv. 2. landsk. var hæstv. dómsmrh. með einhverja útúrsnúninga, að ekki ætti að friða Þingvelli fyrir prestum. Lögin frá 1928 ganga út á að friða þá fyrir skaðlegum ágangi og eyðslu af völdum fjár o. fl., og meira að segja

var þál., sem hæstv. ráðh. er vel kunnugt um, þess efnis, að bannað væri að auglýsa brauðið þegar það losnaði. Og það má telja meiri háttar brot að gera það í banni Alþingis. Ég er alveg á nákvæmlega sömu skoðun um, að Þingvallanefndin sé fullvaldur landsdrottinn á staðnum fyrir ríkisstj. hönd; þess vegna er það alger misskilningur, að ég hafi í nafni stj. boðið gestum eins og Gunnar Gunnarssyni og Sigríð Undset að vera á Þingvöllum, heldur var það sem Þingvallanefndur og í samráði við nefndina yfirléitt. Með þeirri venju í þessum málum, sem Þingvallanefnd hefir komið á, er það óhugsandi, að stj. geti komið út í það að bjóða gestum, sem ekki eru þess verðugir, til Þingvalla. Stj. verður auðvitað að sætta sig við úrskurð nefndarinnar. Það er alveg að sinu leyti eins og ef hæstv. dómsmrh. væri kirkjumálaráðh. og ætlaði upp á eigin spýtur að fara að ráðstafa prestssetrinu á Glaumbæ í Skagafirði; það gæti hann alls ekki án þess að samþykki þingsins kæmi til.

Hæstv. ráðh. minntist á búskapinn í Hraunkoti. Það er alkunna, að eins mikið var vandað og hægt var til girðingarinnar, og það tók auðvitað langan tíma að koma henni í lag. En þegar því verki var nokkurn veginn lokið, þá leit ég svo á, og nefndin með mér, að ekki væri sanngjarnt að meina þessum tveim mönnum að hafa þar kindur yfir veturinn, sem þeir höfðu heyjað um sumarið, og frá mínu sjónarmiði var heldur ekki um lögprot að ræða, því að girðingin var ekki nærri fjárheld; þar að auki felst í þessu sú sjálfsagða sanngirni, sem við á að hafa, þegar ný lög eða lagabreytingar koma, að ekki sé strax farið með hörku eftir lagabókstafnum, heldur að menn séu smávandir á að framfylgja þessu og kynnist því. En þegar komið var fram á vorið og bændur höfðu þegið bætur fyrir þetta, þá var ekki til nein afsökun fyrir að brjóta lögin, og alveg sjálfsagt af umsjónarmanninum að kæra yfir því. Enda höfðu þessir menn skrifað undir samninga um að þeir ætluðu að hætta öllum fjárbúskap, en á öðru heimilinu voru þó 100 fjár og á hinu um 200. Nú hafa þessir menn gefið Þingvallanefnd skriflegt loforð, sem þeir undirskrifuðu hér í þing-

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

inu, um að láta þetta aldrei koma fyrir aftur, því að þeim er kunnugt, að það varðar sektum. Ég margtók það fram, að ég óskaði eftir því, að þeir yrðu ekki látnir seta sektum, því að ég hugsa, að þeir hafi ekki grætt svo mikið á þessu, en lögin og samninga þurfti að framkvæma, svo að ekki varð hjá því komið.

Þessi aths. mín mun vera orðin nokkuð löng, en ég vil þó að endingu geta þess, að lögin frá 1919 um bann við því að auglýsa prestakallið munu vera í gildi enn, og ég álit, að ef kirkjustjórn og Þingvallanefnd er þetta kappsmál, þá sé hægt að leysa það á annan hátt, og greiði ég þess vegna atkv. gegn dagskráartill. En að lokum vil ég aðeins minna hæstv. ráðh. á það, að Þingvallanefnd er kosin til þess að vernda Þingvelli, og er því auðvitað nauðbeygð til þess að halda sér fast við friðunarlögin á meðan þau eru í gildi.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson):

Þessi aths., sem ég nú flyt, er mjög stutt, a. m. k. í samanburði við hina löngu ræðu hv. 5. landsk. Ég vil segja hv. 5. landsk. það, að ef hann nú iðrast eftir að hafa ekki algerlega bannað nautgripahald á Þingvöllum, þá má hann þar sjálfum sér um kenna, því að það var hann, sem undirbjó lögin 1928. Ég hefi heldur ekki heyrt það fyrr en nú, að bannað sé að fjölga nautgripum í Hrauntúni og Skógarkoti. (JónasJ: Það eru bara samningar um það). Já, hv. 5. landsk. segir, að það séu bara samningar um það, en þá samninga veit ég ekkert um, og er ég þó í nefndinni. Hinsvegar er það viðurkennt af honum, að heimilt er að hafa nautgripi á Þingvöllum. En ég endurtek það, að ríkisstj. ráði því, hverjir séu gestir á Þingvöllum. Það nær ekki nokkurri átt að halda þeirri vitleysu fram, að stj. mundi senda þangað einhverja óvætti, sem hafi þar í frammi ógurleg spellvirki.

Þessir menn, sem um var talað, eiga nú að hætta sauðfjárbúskap eftir samningum, sem þeir hafa gert, en það heyrir alls ekki undir sauðfjárbúskap að hafa féð í húsi og gefa því hey og brynna því, heldur er þar átt við, að það gangi úti. Það er rangt, að þessir menn hafi viðurkennt að hafa brotið í nokkru, heldur lofuðu þeir að hætta, vegna þess að þeir

Þingvallaprestakall.

sjá sér náttúrlega ekki fært að halda þessu háttalagi áfram, að hafa kindurnar standandi alltaf inni og brynna þeim og hafa þær á heyi.

Það er einkennilegt, að hv. 5. landsk. segir, að þál. frá 1919 banni að auglýsa Þingvallaprestakall, en í sömu andránni sagði hann, að þál. hefði aldrei neinar lagabreyt. í för með sér. En hvað sem um þá mótsögn er, þá er það vist, að í lögum um skipun prestakalla er ákveðið, að biskup auglýsi embætti undireins og það losnar.

Atvmrh. (Þorsteinn Briem): Í lögum nr. 37 1927 segir svo: „Ef breytt verður skipun prestakalla þannig, að sókn úr öðru prestakalli verði sameinuð Mosfellsprestakalli í Mosfells sveit, þá er Mosfellspresti skylt að taka að sér prestsþjónustu í þeirri sókn“. En sú breyt. á skipun prestakalla hefir aldrei verið gerð, og það ákvæði er því ekki enn gengið í gildi. Viðvíkjandi aðstöðu nágrannaprestanna austanfjalls til þess að þjóna hinna annari sókn Þingvallaprestakalls, Úlfhljótsvatnssókn í Grafningi, get ég skýrt frá því, að ég átti tal við annan þeirra nú rétt áðan um málið, og sagði hann, að læknir sinn teldi heilsufar hans ekki svo gott, að hann þyldi að taka á sig erfiðari störf en þau, sem hann þarf að gegna nú í sínu eigin prestakalli, og ég býst við, að hann geti haft á reiðum höndum vottorð um þetta efni frá læknum. Um þann prestinn, sem þá væri næstur til að þjóna Úlfhljótsvatni, Arnarbælisprestinn, veit ég það, að hann er líka orðinn mjög roskinn maður og viðbúið er, að hann geti ekki tekið að sér erfiða sókn til viðbótar við það, sem hann nú hefir. Það mun því reka að því innan skamms, að óhjákvæmilegt verður að setja prest aftur í Þingvallaprestakall, ef a. m. k. önnur sóknin á ekki að verða svipt allri prestsþjónustu.

Þá er deilan um það, hvar þessi prestur eigi að hafa aðsetur. Um „jörðina“ Svartagil verð ég að segja, að það tel ég sít heppilegan stað fyrir prest, því að „jörðin“ er mjög afskekkt, þarna uppi í fjöllum, og er í sjálfu sér svo léleg, að hún getur varla kallast jörð, og litlir eða engir möguleikar eru til þess að auka

gæði hennar svo að nokkru nemi. Það er alveg víst, að þangað fæst aldrei sá úrvalsmaður, sem þyrfti að koma að Þingvöllum, þar sem jörðin er eitt hið ömurlegasta fjallakot á landinu, þó að þar hafi verið reist dýrt hús, sem þó er aðeins hálfgerð. Að hinni jörðinni, sem nefnd hefir verið Arnarfell, er nú mjög kreppt. Hún hefir misst flest sin gæði, og það mundi eflaust verða afardýrt fyrir stj. að byggja hana svo, að hún geti talizt samilegt prestssetur. Þar er svo illa ástatt, að sá maður, sem þar býr nú, ungur og dugandi bóndi, er að því kominn að flýja jörðina, vegna þess hve jarðnæðið er ónógt og lélegt. Þingvellir eru því fyrir allra hluta sakir ákjósanlegasti staðurinn. Þar eru hús, sem ríkið hefir reist fyrir 70 þús. kr. og eru að mestu ónotuð um 10 mánuði ársins. Þar er allmikið ræktað land, en áburðarvana, og enn meira land, sem hægt er að rækta og þarf að rækta, til þess að fegurð staðarins njóti sín. Þar er einn hinn elzti kirkjustaður á landinu. Þar er enn prestssetur að lögum, eins og verið hefir um margar aldir. Þar er auðvelt að hafa prestssetur án þess að friðun Þingvalla sé í nokkru spillt. Ég sé því ekki, að hér sé nokkurt raunverulegt atriði í vegi fyrir því, að samningar takist um málið. Því að enn hafa ekki nein lög verið sett um það á Alþingi, að þar megi ekki prestur vera, sem kristni var lögtekin.

Jón Baldvinsson: Mér lízt nú ekkert á að svo stöddu, að samkomulag muni fást um þetta prestsskipunarmál milli hæstv. stj. og Þingvallanefndar. (**Atvmrh.:** Samningarnir þurfa ekki endilega að fara fram hér í þessum sal!). Nei, auðvitað ekki, en nú eru kosningar væntanlegar og nýtt þing kýs menn í nefndina, og ekki er unnt að ganga að því visu, að það verði sömu mennirnir og nú sitja í henni.

Hæstv. ráðh. þóttist ná sér niðri með því að vitna í l. frá 1907. En í framkvæmdinni hefir verið gerð talsverð breyt. á skipun þessara 108 prestakalla síðan. Ennfremur hefir Alþingi með l. frá 1927 ætlað til, að prestur væri ekki á Þingvöllum, með því að setja þau skilyrði um Mosfellsprestakall, sem á hefir verið minnzt í umr. Þar kemur vilji

þingsins fram. Það er því ekki nema eðlilegt, að Þingvallaprestakall standi óveitt, þegar þingið er búið að láta þann vilja sinn í ljós, og búið er að sjá prestakallinu fyrir þjónustu nágrannaprests. En það getur komið annar þingvilji, sem vill annað. En hann er bara ekki til enn. Þá verður að breyta l. um friðun Þingvalla um yfirráð staðarins og annað slíkt, sem í þeim l. felst.

Þá ætlaði ég að segja fáein orð við hæstv. dómsmrh. (JakM: Var þm. ekki að tala við hann?). Það var nú svo lítið, en nú þykir mér meiru skipta, að hann heyri mál mitt, þegar ég vik að rétti Þingvallanefndar. (Dómsmrh.: Getur hann aldrei haldið ræðu, nema ég sé við!). Það er svo margt að athuga við þennan hæstv. ráðh., og hann er viss með að segja, að hann hafi ekkert um þetta heyrt, ef hann er ekki við.

Þingið hefir sett þau l., að ekkert jarðrask megi gera á Þingvöllum. Síðan kemur í 4. gr.:

„Hið friðlýsta land skal vera undir vernd Alþingis og æfinleg eign íslenzku þjóðarinnar“.

Og í 5. gr.:

„Þingvallanefnd, skipuð þrem alþingismönnum, hefir fyrir hönd Alþingis yfirstjórn hins friðlýsta lands og annara jarða í ríkiseign, sem til eru greindar í 2. gr. Þingvallanefnd skal kosin með hlutfallskosningum í sameinuðu Alþingi í lok hvers þings eftir nýafstaðnar kosningar, í fyrsta skipti á þingi 1928“.

Þetta eru sterk ákvæði. Þingið skilur þetta mál út úr öllum öðrum málum og lætur sérstaka n., sem það sjálft kys, fara með umráð yfir húsum, jarðeignum og öllum byggingum þarna. Nú veit ég, að hæstv. ráðh. kemur með sinn lestur á l. og segir, að hvergi standi þar „hús“. (Dómsmrh.: Ætli það ekki!). Þetta er alveg eftir honum að vera með þessa smásmugulega og naglalegu útúr-snúninga, eins og „prokuratorar“ tíðka, þ. e. a. s., þeir smærri og lélegri; en góðir lagamenn fara eftir eðlilegum skilningi laganna, og þar er n. eftir skipun Alþingis veittur þessi óskoraði réttur, að ráða yfir jarðeignum, húsum og öllum byggingum, sem heyra undir byggingarnefnd. Ég er sannfærður um, að enginn

virkilega góður lögfræðingur leggur annan skilning í þetta ákvæði.

Hæstv. ráðh. sagði m. a. áðan, sem ég vona, að hann standi við: Stjórnin hlýtur að hafa heimild til að ráða, hvaða gestir eru þarna. — En í orðalaginu og framsögu orðanna var veila, þar sem hann segir: „stjórnin hlýtur“ o. s. frv., og þetta þýðir, að hann er í raun og veru sannfærður um, að stj. hefir ekki þetta vald. En hann vill gjarnan leggja vald sitt sem víðast. En ekki skil ég, að ríkisstj. vilji halda þessu til streitu, þótt henni þyki æskilegt að hafa valdið. En ég vona, að það verði samkomulag milli stj. og Þingvallanefndar, hverjir gestir megi þarna vera, og treysta mætti, að ríkisstj. tæki ekki aðra en þá, sem Þingvallan. telur samilegt, að þar dvelji sem gestir landsins.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Fáein orð til hv. 2. landsk. Hann tók sér fyrir hendur að lesa upp meginhlutann af friðunarákvæðunum og lagði mikla áherzlu á, að ekkert jarðrask mætti gera, og að allar jarðirnar væru undir umráðum Þingvallanefndar. (JBald: Jarðeignirnar!). Það stendur ekki þar. Og ég er hræddur um, að ef hv. þm. fer svona í skýringar sínar sem bankastjóri, þá komi hann heldur óþægilega niður á stundum. Það er nefnil. hvergi ákveðið, að umráð yfir húsum á hinu friðlýsta svæði á Þingvöllum heyri undir Þingvallanefnd. Kannske hann haldi, að hann hafi umráð yfir Valhöll? (JBald: Hún stendur í Brúsastaðalandi). Eru ekki Brúsastaðir innan hins friðlýsta svæðis? (JBald: Með sérstökum samningi við Þingvallanefnd). Nei, hv. þm. ræður ekki nokkurn skapaðan hlut yfir Valhöll. Heldur hann þá, að hann ráði yfir ráðherrabústaðnum þar? (JBald: Já). Og sumarhústöðum ýmissa manna? (JBald: Já, byggingu þeirra). Svo byggði landið steinhús á Þingvöllum; ætli það heyri ekki undir yfirráð Þingvallanefndar! Nei, skýringar hv. 2. landsk. eru svo gersamlega út í loftið, og skil ég ekki, hvernig nokkur bankastjóri lætur sér sæma að setja þær fram.

Viðvíkjandi gestum getur verið, að samkomulag fáiast alltaf; en ég tel ekki, að stj. þurfi leyfi að sækja til Þingvalla-

nefndar; en víst þarf að vita um það hjá Þingvallanefnd, hvort húsið sé laust fyrir þennan og þennan mann. Nefndin þarf ekki að setja sig á svo háan hest að ákveða, hverjir skuli vera gestir landsins. Eiginlega þarf n. að fá heimild stj. til þess að ráða nokkuð yfir þessu. En af því að ég er svo sanngjarn maður, þá vil ég lofa hv. 2. landsk. að vasast í þessu, af því að hann langar svo mikið til þess, að því leyti sem heimilt er innan ramma laganna. Lengra má hann ekki fara. (JBald: Ég skal halda mér við löginn).

Fm. (Guðrún Lárusdóttir): Hv. 2. þm. Árn. kvaðst vera hlynntur því, að söfnuðurinn fengi prest, og er ég honum þakk-lát fyrir það. En hann taldi tormerki á, að presturinn byggi á Þingvöllum, og nefndi Arnarfell, Svartagil eða Gjábakka sem æskilegt prestssetur. Nú hefir það komið í ljós við þessar umr., að a. m. k. tvær af þessum jörðum eru mjög lélegar og þar að auki illa í sveit settar sem prestssetur, eins og t. d. Svartagil, sem er afskekkt kot uppi í fjöllum. Enda þótt komast megí á bíl þangað á sumardegi, þá hygg ég, að þegar snjóa leggur eins og gerist í Þingvallasveit, muni örðugt að komast þangað. Þykir mér og óviðfelldið, ef söfnuðurinn á að fela prestinn sinn í jafnafviknu skúmaskoti eins og Svartagil er.

Hér er um að ræða söfnuð, sem vill fá prest, og það er ekki eins og prestssetrið vanti í raun og veru, langur vegur frá því. Þingvellir hafa einmitt verið prestssetur frá alda öðli, og á Þingvöllum ætlast þjóðin til, að prestssetur sé áfram. Þjóðin á þar minningar einmitt í sambandi við kirkju á Þingvöllum og prestssetur, og einmitt á þeim minningum byggi ég að mjög miklu leyti þessa þáttill. Og söfnuðinn á fullan rétt á að fá prestinn á þennan stað. Hv. 2. þm. Árn. gat því sparað sér að benda á aðra staði. Það er aðeins einn staður, þar sem presturinn hefir jafnan haft aðsetur, og það eru Þingvellir sjálfir.

Þá kvað hann erfitt fyrir prestinn að hafa umsjónarstarfið með höndum. Ég veit ekki betur en að þar hafi verið hafður fastur umsjónarmaður allt sumarið, sem hv. 2. þm. Árn. gaf skipunarbréf sem

nokkurskonar lögreglustjóra á staðnum. Ég vona, að ég fari rétt með, að þetta var kennari úr Reykjavík, og heiti Gísli Sigurðsson. Ég hygg einnig, að þetta skipunarbréf sé ekki búíð að taka af honum ennþá. Það var því langt frá því, að presturinn væri einn um starfið. Ég held ég hafi þá ekki fleira við ræðu hv. þm. að athuga.

Þetta mál liggur alveg ljóst fyrir mér og meiri hl. íslenzku þjóðarinnar, að það þætti a. m. k. óþrýði á staðnum, ef prestinum er alveg útskúfað af Þingvöllum, af þeim einföldu ástæðum, sem ég rakti hér. Íslendingar eru ekki frábrugðnir öðrum þjóðum í því að vilja varðveita gömul verðmæti og hlúa að fornum minningum. Að visu eiga þeir sökum sinnar fátæktar færri verðmæti að geyma frá liðnum öldum, en ég vil segja, að því færri sem minningarnar eru, því meiri ástæða er til að halda sem allra fastast í þær.

Annars geri ég ekki ráð fyrir, að hv. 2. þm. Árn. setji fótinn fyrir það, að prestur sé á Þingvöllum, sökum þess að hann viðurkennir að prestur eigi að vera í prestakallinu, og að mér skilst þarna í nánd, fyrst hann nefndi þessar þrjár jarðir.

Að lokum fáein orð til hv. 5. landsk. Hann hélt sínu máli mjög til streitu, en runninn var þó af honum mesti móðurinn með kaffið, enda held ég hann hljóti að sjá eftir að hafa flutt þessa slúðursögu sem hann hafði eftir ónefndum þingmanni. Við þann þm. vildi ég sagt hafa, að þetta mátti sízt á honum sitja, svo mikils góðs sem hann mun hafa notið á því heimili sem gestur.

Hv. þm. kvað þetta mína sök, af því að ég hefði verið svo djörf að nefna kaffiveitingar. En ég nefndi þær einungis í sambandi við hans eigin orð um það, að ekkert gerði til, hvort presturinn væri á staðnum eða ekki. Þetta stendur vonandi svart á hvítu hjá skrifurunum. Þá kom ég að því, að umsjónarmaðurinn á sjálfur að hafa sent hreppsnefndinni reikning yfir veitingar, og skildi ég ekki, að það hafi skeð fyrr á landinu. En viðvíkjandi glósum hv. 5. landsk. hefi ég fengið svar og lesið það. Og í sambandi við þessa einu undantekningu vil ég geta þess, að sú var tíðin, á stríðsárunum, að margar

Þingvallaprestakall.

vörur — og ekki sízt sykur — voru af mjög skornum skammti hjá öllum þorra manna. Hitt er kunnugt, að í öllum öðrum tilfellum en þessu alls eina naut hver einasti kirkjugestur góðgerða á þessum stað, enda var heimilið orðlagt gestrisnheimili í hvívetna.

Hv. þm. sagði, að það hefði verið mikill gróði fyrir Reykjavík, að þessi maður fékk að búa á Svartagili. En ef hún er eins mikil nytjajörð og henni er lýst hér, þá hefði ekki þurft að styrkja hann eins mikið og raun ber vitni, og skírskota ég hér með til reikninga á bæjarstjórnarskrifstofunni um þetta efni.

Ég nenni nú ekki að hirða fleira af því, sem hv. þm. tindi fram, og mun ekki leggja fleira til málanna. Ég vona, að þótt hv. 5. landsk. skilji aldrei, að nokkur maður geti haft áhuga á slíku máli sem þessu, þá sé þó svo mikið Íslendingseðli í öðrum hv. þm., að þeir skilji fullkomlega, að Þingvellir við Óxará eru staður, sem þjóðin á að sýna fullan sóma, m. a. með því, að þar sitji góður, vel menntaður og skörulegur prestur.

Magnús Torfason: Ég þóttist hafa hag- að orðum mínum þannig, að ekki væri ástæða fyrir hv. þingfrú að ákalla mig. (GL: Það gerði ég nú heldur ekki!). Ég þóttist hafa lagt henni lið, heldur en hitt. En ég kemst ekki hjá að svara nokkrum orðum, og þar með hæstv. kirkjumálaráðh. Ég stend við það, að Svartagil er samlegl. bújörð fyrir prest. Prestar hafa ekkert að gera við nú orðið að hafa stór bú. Ábúandinn, sem nú er, hefir, að því sem borið er hér í hv. d., yfir 100 fjár og tvær kýr. En ég hefi búizt við, hvort sem presturinn situr niðri í Þingvallasveit eða ekki, þá mundi hann að sjálfsgöðu njóta forgangsréttar um að heyja á Þingvöllum. Og jarðirnar eru þannig settar allar saman, að þetta er mjög hægt fyrir hann.

Annars lit ég á þessar jarðir með framtíðina fyrir augum, og veit það, að eins og þar er góð beit, þá geta þær orðið hagar, þægilegar og gagnsamar bújarðir, ef þeim er nokkur sómi sýndur.

Ég sé nú ekki, að sérstök ástæða sé til, að prestur sitji á Þingvöllum. Það ætti þá að vera kristnitakan, sem þar gerðist. Ég veit ekki til, að Þingvallaprestur hafi

komid þar nærri, né að getið sé neinna afreka presta á Þingvöllum í kristnaisögu landsins. Þegar maður talar um það mál allt saman, þá getur maður sagt í sem fæstum orðum, að sá stóri sómi, sem þjóðin nýtur af kristnitökunni, hann á hún því að þakka, að Íslendingar hafa þá sýnilega staðið ofar flestum öðrum þjóðum að stjórnkænsku, sem ekki var nema eðlilegt, þar sem goðarnir voru í sjálftu sér nokkurskonar konungar hver í sínu ríki. Þess vegna var stjórnkænska útbreiddari á Íslandi en annarsstaðar, eins og sögunar bera svo fagurlega vott um.

Þá vil ég taka það fram, að það er ekki hægt eins og stendur að setja prest á Þingvöll. Í friðunarlögunum stendur, að umsjónarmaðurinn eigi að vera á Þingvelli. Og án þess að ég vilji, að orð mín séu færð til verri vegar, þá vil ég satt að segja ekki prestinum á Þingvöllum svo illt, að ég óski þess, að hann vilji vera í nábýli við umsjónarmanninn á Þingvöllum. (Hlátur. — JakM: Þetta er vel mælt!). Ég á við hvern sem er. Þeir mundu ekki komast fyrir, og ef presturinn ætti að vera á Þingvöllum, yrði að reisa þar hús. Svartagil nefndi ég sérstaklega, af því að þar hefir þegar verið reist hús.

Það er verið að tala um, að umsjónarmaðurinn, sem áður var á Þingvöllum, hefði umboð sitt ena. En ég veit ekki betur en að með friðunarlögunum frá 1928 sé Þingvallanefnd falin umsjá Þingvalla og að ráða umsjónarmann þangað. Þar með var ráðning á þessum manni fallin niður. En þó að þessi umræddi myndarlegi prestur og mikli maðndómsmaður hefði þennan maðnd með sér, þá var hann fullsaddur á að þurfa að skipta sér af gestunum.

Að síðustu vil ég til huggunar hv. þingfrú geta þess, að mér er kunnugt um það, að frændi hennar í Sauðanesi, sem nefndur var, var mætismaður og gestrisinn maður, eins og hans ágæta ætt.

Það er eitt, sem mér kom eiginlega illa fyrir, — hvernig þetta mál var upp tekið. Ég get ekki neitað því, að mér finnst upp-taka þessa máls í deildinni minna á það, þegar flutt var frv. um „mýrina“ þarna fyrir sunnan Skerjafjörðian. Það mál var

flutt dálítið persónulega. En ég hefi ekki litið svo á, að það mundi verða til sigurs. neinu máli að blanda persónum inn í það. Þegar ég hefi flutt mál á þingi, þá forðast ég á allan hátt að koma nærri nokkrum manni. Í því efni held ég, að hv. þingfrú gæti lært af mér hógværð og lítillæti — svona í viðlögum.

Jón Baldvinsson: Ég kann ekki við þær hnútur, sem hv. 6. landsk. kastaði í ræðu sinni að umsjónarmanninum á Þingvöllum, því að hann hefir marga kosti til að bera. Hann er algerður bindindismaður og reglusamur í bezta lagi. Hann er og skógfræðingur, og því sérstaklega vel til þess fallinn að annast skóginn. (HSteins: Er hann sérfræðingur í því?). Um mjög langt skeið var hann m. a. einn af undirmönnum Koefod-Hansens og hefir þekkingu í bezta lagi, svo að þeir kostir gera það að verkum, að sjálfsagt er, að hann sé þarna umsjónarmaður.

Út af ræðu hæstv. dómsmrh., sem var eintómur útúrsnúningur frá upphafi til enda, þar sem hann reynir að misskilja l. og snúa út úr þeim. Þrátt fyrir það, að Alp. hefir falið 3 alpm. að hafa yfirstjórn Þingvalla þá kemur ráðh. og spyr, hvort Þingvallanefnd ráði yfir Valhöll og sumararbústöðunum, sem byggðir hafa verið. Það er þannig, að n. hefir ákveðið, og hefir heimild til þess, að leigja lóðir undir sumarbústaði og ákveða teikningarnar á tilsvarendi hátt og byggingarnefndin í Rvík. Þetta er vald n. yfir húsunum, en af því að ráðh. var í þessu sambandi að minnast á Þingvallabæ, sem er eign ríkissjóðs og undir stj. Þingvallanefndar, þá er það ekki sambærilegt, því að eftir að n. hefir leyft einhverjum manni að byggja þarna, þá hefir hún ekki vald til að segja, að Magnús Guðmundsson megi ekki fá að gista hjá þessum manni eða ráða því, hverjir eða hvaða maður eru teknir þar til gistingar í sumarhústaðinn; ekki er heldur hægt að ráða því, hverjir koma í gistihúsið, úr því einu sinni hefir verið veitt leyfi til að reka gistihús á Þingvöllum. Nefndin hefir ráðið því, hvar gistihúsið var sett. Þetta er einstakra manna eign; landið er leigt úr Brúsastaðalandi, og veit ég ekki annað en að ábúandinn þar sé fullkomlega samþykkur þeim

samningum og skilmálum, og innan næstu daga mun koma skriflegur samningur frá honum um þetta. Hinsvegar hefir Þingvallanefnd full umráð yfir Þingvallabæ og er af Alp. sett yfir hann. Þetta vald n. er frá Alp., og ríkisstj. getur ekki tekið það af henni, hvernig sem dómsmrh. leggur sitt lagavit fram í að snúa út úr l.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég viðurkenni, að ég hefi meiri möguleika til þess að skýra lög en hv. 2. landsk., og þess vegna er miklu meira að marka það, sem ég hefi sagt um þetta, enda staðfesti hann það, því að hann talaði um, að vald Þingvallanefndar væri yfir landinu, og það er rétt, en hún ræður ekki yfir húsunum. Það er líka rétt, það tók ég fram. (JBald: Útúrsnúningur). En víðvíkjandi þessu eina húsi, sem deilan er um, þá má benda á, að húsið var byggt eftir að lögin voru sett og með samþykki n., en sá sem byggir hefir síðan umráð yfir því, sem byggt er. Og það er ríkisstj. sem byggði. Þetta vona ég, að hv. 2. landsk. skilji. (JBald: Þingvallan. byggði, en ríkissjóður greiddi). Það var Alþingishátíðanefndin, sem lét byggja húsið. (JBald: Með samþykki nefndarinnar).

Ejarni Snæbjörnsson [óyfirl.]: Ég ætlaði ekki að taka til máls í þessu máli, enda eru umr. þegar orðnar langar og margt kyndugt komið fram, þótt margt mætti segja víðvíkjandi þeim skoðanamun, sem fram hefir komið, og sérstaklega einkennileg orð, sem mér fyndist, að bændur landsins ættu að taka sér til ihugunar síðar meir, en þau eru, að engin vegsummerki sjáist eftir þeirra verk og verði ekki til neinna nota, ef þeir gróðursetja ekki einhver tré í húsagarði sínum. Túnin sýna ekki framtak þeirrar kynslóðar eða ræktun yfirleitt í landinu. Á m. k. kom það berlega fram hjá hv. 5. landsk., að hann lagði ekki mikið upp úr ræktun landsins að öðru leyti en að gróðursetja einhver tré á einhverjum stað. En aðallega stóð ég upp vegna ummæla hv. 2. þm. Árn. Hann minntist á frv., sem ég bar fram snemma á þessu þingi um land, er Hafnfirðingar vildu njóta til ræktunar, og taldi, að ég hefði farið of persónulega í því atriði, nefnt einstaka menn og þar

fram eftir götunum. En mér er spurn: Hvernig í ósköpunum var hægt að koma fram með frv. um að taka eignarnámi landspildu, nema að minnast á þá menn, sem hafa landspilduna? Mér er alveg óskiljanlegt, hvernig ég hefði átt að koma fram með frv. á annan hátt. En það, sem gert var persónulega hér í d., var ekki frá minni hálfu, heldur hv. 5. landsk., sem mótmæltu þessu þá. En það, sem er sameiginlegt með frv. mínu og þessari þáttill., er að víta gerðir hv. 5. landsk. í garð skjólstaðinga sinna í trássi við vilja Alþ. Og ef þd. og Alþ. álíta, að þetta sé samboðið þingviljanum, að hafa þetta þannig og láta þessum manni haldast uppi það, sem hann hefir gert, þá ber þingið ábyrgð á því, og er sennilega í augum hv. 2. þm. Árn. þinginu til sóma, að það sé þannig. Það er alveg víst, að hvorki frv. mitt né þessi þáttill. hafa verið of persónuleg frá flytjendanna hálfu, heldur einungis af því, að þarna á maður hlut að máli, sem er mikilsvarðandi og sem stór þingflokkur hefir ekki ennþá viljað sparka í.

Flm. (Guðrún Lárusdóttir): Ég trúi því, sem hv. 2. þm. Árn sagði. Ég veit, að ráð svo mæts manns hljóta að vera mikils virði, og ég vil fegin læra hjá honum hógværð og auðmýkt. Ég á ekki svo mikið af því. En hann hélt því fram, að hann gæti ekki samþ. þessa till. vegna þess, hvað hún væri persónuleg. (**HSteins:** Af því að hún er ekki flutt af hv. 2. þm. Árn.). Ég skil ekki í hverju það liggur. Honum kann e. t. v. að líka eitthvað illa í grg., en till. sjálf getur ekki verið þm. ógeðfelld, þar sem hann hefir tjáð sig hlynntan því, að þessir sýslubúar hans fái prest að sinni ósk.

Viðvíkjandi því, sem hv. 2. landsk. sagði, að hann vildi áminna mig fyrir hnútur til umsjónarmannsins á Þingvöllum, þá vil ég spyrja: voru það nokkrar hnútur? Hafði þá sannleikurinn í sér fólgnar hnútur? Ég sagði aðeins það, sem satt er um framkomu hans. En annars mun það vera álitamál, hve heppin Þingvallanefnd hefir verið í valinu á umsjónarmanni, og vil ég beina því til Þingvallan., sem nú mun öll vera stödd hér, því að ég álit, að samkomulagið sé þar svo vont,

að sú n., sem á að gæta friðar og sáttar á þessu friðlýsta svæði, verði þá að gæta þess að vera ekki sjálf völd að mestu friðspjöllunum á „friðlýsta svæðinu“. Því það á næsta illa við á sjálfum helgistað þjóðarinnar, að þar sé rifrildi og illindi manna á milli eins og þar á sér stað nú.

Magnús Torfason: Ég hafði ekkert látið uppi um það, að þessi þáttill. væri persónuleg, og ég hafði heldur ekkert látið uppi um það, að frv. um Garðamýrina væri persónulegt. Það, sem ég átti við, var það, hvernig málin væru flutt af viðkomandi flm., og þá dettur mér ekki í hug að draga neitt úr því, að ég fann ekki betur en að háðar framsöguræður flm. væru persónuleg árás á 5. landsk. En ég hélt, að hægt hefði verið að flytja þau mál öðruvísi, og þó með fullri einurð. Annars nefndi ég ekki hv. þm. Hafnf. í þessu sambandi. Mér er skylt að geta þess, að núv. umsjónarmaður með Þingvöllum hefir, að því er ég veit bezt og eftir því, sem hann hefir getað við komið, farið umsjónin þrýðilega úr hendi. Hann hefir mikinn áhuga á sínu starfi og vill gera það eins og honum er unnt, en hinu er ekki að neita, að hann hefir átt erfitt uppdráttar á ýmsan hátt og þess vegna lent í erjum við menn. En ég er ekki í vafa um það, að hver, sem verður umsjónarmaður á Þingvöllum nú fyrst um sinn, kemst ekki hjá því að eiga í erjum við menn út af því.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin frá 2. þm. Eyf. samþ. með 9:3 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: PM, BSn, EÁrna, IP, JakM, JónJ, JónB, MT, GÓ.

nei: HSteins, JBald, JónasJ.

GL, PHerm greiddu ekki atkv.

4. Fylgiskjöl ríkisreikninga.

Á 76. fundi í Ed., 19. maí, og á 78. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um rétt alþingismanna til að athuga fylgiskjöl með reikningum ríkisins (A. 726).

Á 7. fundi í Sp., 29. maí, var till. tek-in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 2. júní, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Hv. þm. er kunnugt um, hvaða tilefni er til þessarar till., og þarf ég ekki að ræða það mjög lengi. Það er tilkomið út af beiðni, sem ég sendi til hæstv. dómsmrh. um að fá sundurliðaðan kostnað við ríkislög-regluna, ásamt nöfnum mannanna, sem í henni eru, og hve mikið hverjum hafi verið greitt, og annan kostnað nákvæmlega sundurliðaðan. Mér skilst, að það muni vera í fyrsta sinn, sem þingmanni er neitað um slíkt, og þær ástæður, sem hæstv. dómsmrh. hefir borið fyrir sig, hafa ekki við nein rök að styðjast. Ég hefi því borið fram þessa till. um rétt alþingismanna til að hafa aðgang að fylgiskjölum með greiðslum úr ríkissjóði. En þessi réttur er þó takmarkaður við þing-tímann, og er það í rauninn of vægt í farið.

Ég vænti þess, að þingmenn meti þó einhvers rétt þeirra manna, sem þetta þing sitja, og sjái, að það er nokkurs virði að geta frá fyrstu hönd kynnt sér það, sem gert er, með því að athuga fylgiskjölin, og samþykki því þessa till.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég skal ekki vera margorður um þessa till. Það er búið að ræða hana svo mikið áður. En ég vil geta þess, að ástæðan til, að ég vildi ekki láta hv. 2. þm. Reykv. fá sundurliðaða skýrslu um kostnað við ríkislögregluna með nöfnum þeirra, sem í henni eru, var eingöngu sú, að eins og kunnugt er, þá hefir verið reynt af hálfu hv. 2. þm. Reykv. að sjá um, að þeir menn, sem eru í ríkislögreglunni, fengju ekki vinnu. Ég spurði hv. 2. þm. Reykv., hvort það væri meiningin að meina þeim að vinna, og ef hann vildi gefa yfirlýsingu um það, að svo væri ekki, þá skyldi hon-um vera frjálst að fá þetta. Annars hefir hann alltaf fengið að vita um heildar-kostnaðinn, hvenær sem hann hefir spurt að því.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Ég hefi látið það í ljós áður, að mér er ekki nægi-legt að fá að vita, hvaða upphæð hefir verið greidd alls, því að af því einu get ég ekki dæmt um, hvernig fénu er varið. Til þess þarf sundurliðaðan kostnað, en hann hefir hæstv. ráðh. ekki viljað láta í té. Það er því ekki eingöngu, að hann hafi viljað dylja nöfn þessara manna, heldur líka, hve mikið hver maður hefir fengið. Hann hefði getað það án þess að gefa upp nokkur nöfn. En ég held því fram, að þm. eigi að hafa rétt til að afla sér upplýsinga sem þessara.

Viðvikjandi nöfnum varalögreglumann-anna, þá er það ekki svo nauðsynlegt fyr-ir mig að fá þau, því að þau hafa svo að segja öll verið birt í Alþýðublaðinu, en ég sé ekki ástæðu til að vera að dylja það, hverjir hafi fengið fjárhæðir úr rík-issjóði. Hinsvegar gat ég ekki gengið inn á það skilyrði ríkisstj., að gefa yfirlýs-ingu um að ofsækja ekki þessa menn. Ég hefi ekki ofsótt þá á neinn hátt og því er slík yfirlýsing ástæðulaus, en það er hins-vegar samb. í félögum skipulagsbundinna verkamanna að vinna ekki með þeim, og ég, sem er formaður slíks félags, fylgi því auðvitað fram, en að öðru leyti hefi ég ekki haft afskipti af þessum mönnum, nema að láta í ljósi skoðun mína á þeirra athæfi, sem mér hlýtur að vera frjálst.

Það má nokkuð dæma vilja þingmanna af þessu, því að ef svo skyldi fara, að þingið neitaði þessu, þá mundi almennt litið svo á, að þm. ættu alls ekki aðgang að fylgiskjölum með reikningum ríkis-ins, en það kann að vera, að hæstv. dóms-mrh. vilji gefa einhverja yfirlýsingu fyrir sitt leyti um að gefa slíkar upplýsingar með ákveðnum skilyrðum, er binda hlut-aðeigandi þingmann, en það álit ég alls ekki fullnægjandi fyrir þingið.

Vilmundur Jónsson: Ég vildi mega bera fram brtt. við þessa till., með því að mér þykir hún ekki ganga nógu langt. Ég hygg, að almennt hafi verið litið svo á, að þm. eigi jafnan aðgang að fylgiskjöl-um við reikninga ríkisins, hvort sem er um þingtímann eða endranær. Með sam-þykkt till. óbreyttrar mætti líta svo á, að þm. afsöluðu sér þeim rétti. Ég vil því mælast til þess við hæstv. forseta, að hann

leyfi mér að bera fram skrifl. brtt., svo hljóðandi:

Í stað orðanna „meðan á þingi stendur“ komi: jafnan.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Það er í fyrsta skiptið, sem ég heyri það frá hv. 2. þm. Reykv., að hann kæri sig ekkert um að fá að vita nöfn lögreglumannanna. Hann segir, að engin ofsókn hafi verið gerð gegn þessum mönnum. Það er nú eftir því, hvað álitid er ofsókn. Þeim hefir verið meinað að vinna, og það má hver sem vill leggja sinn skilning í það, hvort eigi að telja það ofsókn eða ekki. Ég tel það ofsókn. Það hefir ekki verið mín meining að halda því fram, að þingmönnum væri bannað að sjá reikninga yfirleitt, en ég held því fram, að það geti verið undir sumum kringumstæðum rétt að neita um það. Það er vitanlegt, að það verður að borga lögreglumönnum miklu meira úr ríkissjóði af því, að þeim hefir verið bægt frá vinnu flestum þeirra. Nú er spurningin, hvort á að leggja hv. 2. þm. Reykv. gögn upp í hendur, til þess að gera skaða ríkissjóðs enn meiri. Ég geri það ekki, nema þingið skipi svo fyrir.

Um brtt. hv. þm. Ísaf. þarf ég ekki að ræða neitt.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 939) leyfð og samþ. með 25 shlj. atkv.

Jón Þorláksson [óyfirl.]: Mér finnst ástæða sú, sem hæstv. dómsmrh. færir fyrir því að vilja ekki sýna hv. 2. þm. Reykv. nöfn þeirra manna, sem þegið höfðu kaup fyrir starf sitt við varalög-regluna, alveg fullnægjandi. Það er á allra vitorði, að fyrir forgöngu hv. 2. þm. Reykv. varð til hin harðsnúna starfsemi, sem síðan lögreglan var stofnuð hefir verið haldið til streitu, að hindra það, að starfsmenn hennar fái atvinnu eða haldi henni. Oft hefir verið farin sú leiðin, að reka þessa menn úr verkalýðsfélögunum, og þó hafa þeir ekkert gert af sér, heldur haldið bæði lög og kauptaxta félaganna. Þetta var gert með atkvæðagreiðslum, og þó engan veginn ágreiningslaust, því að mikill hluti verkamanna var því mótfallinn, að menn væru ofsóttir fyrir engar

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

sakir og með harðræði bolað frá vinnu. Ég tel alveg sjálfsagt að neita um þá vitneskju, sem í því felst, að geta séð nöfn þeirra manna, sem hér eiga í hlut. Af því að ég hefi nú séð, að rök hæstv. ráðh. eru alveg fullnægjandi, ber ég fram till. til afgreiðslur þessa máls, og legg fyrir hæstv. forseta rökst. dagskrá, sem svo hljóðar:

„Með því að eigi þykir hafa komið fram nægilegt tilefni til þessarar ályktunar, tekur Alþingi fyrir næsta mál á dagskrá“.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Hv. 1. landsk., sem var nú að bera fram þessa dagskrártill., veit ekki mikið, hvað gerist í verkamannafélögunum hér í bænum. Hann taldi, að það hefði engan veginn verið ágreiningslaust, að þeim fáu varalög-reglumönnum, sem í félögunum voru, var vikið þaðan. En það er vitað og hefir líka komið fram í blöðunum, að það var samþ. á fjölmönnum fundum í einu hljóði, ekki eitt einasta atkv. var greitt á móti. Það er heldur ekki rétt, að þeir hafi haldið lög félagsins, því að þeir hafa iðulega reynt að brjóta kauptaxta og aðrar samþykktir félagsins, og það þykir ríkisstj. víst svo veglegt verk, að sjálfsagt sé að veita því vernd. En annars væri það mjög æskilegt að fá það skýrar fram tekið hjá hæstv. dómsmrh. og hv. 1. landsk., sem er form. Sjálfstfl., hvort þessar reglur gildi aðeins um mig, eða hvort þær gildi um allan Alþfl., eða alla flokka eftir því, sem hæstv. ráðh. sýnist. Það er hættulegt að vísa máli eins og þessu frá, að afleiðingum óyfirveguðum. Eftir því þarf þá ekki annað en að ráðh. segi: „Ja, þessum manni gengur ekki gott til, hann vill ekki fá að sjá þetta vegna almenningsheilla“, og í þessum málum er hann þá sjálfur dómari um það. Í hvert skipti, sem honum kynnir að koma það illa að þurfa að sýna fylgiskjölin, þá getur hann neitað. Það er svo dæmalaust að ætla sér að vísa þessu máli frá, að ég get ekki annað en lýst yfir fyrirlitningu minni á þeim hugsunarhætti, sem liggur bak við það.

Jón Þorláksson [óyfirl.]: Ég vil taka það fram út af síðustu ummælum hv. 2. þm. Reykv., að mér er kunnugt um, að menn hafa verið reknir úr verkalýðsfélögunum og tilraunir gerðar til þess að

Fylgiskjöl ríkisreikninga.

hindra þá í að fá vinnu, án þess að þeir hefðu nokkuð aðhafzt, sem kom í bága við samþykktir félaganna eða lög, heldur fyrir það eitt, að þeir gengu í varalög-regluna. (HV: Var það ekki brot á samþykktum, og kemur það annars málinu nokkuð við?).

ATKVGR.

Rökst. dagskráin frá 1. landsk. þm. samþ. með 18:13 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BSn, GÍ, GL, HSteins, JakM, JAJ, JónJ, JÓl, JónÞ, LH, MG, MJ, P-Halld, PM, PO, SvÓ, ÁÁ, BÁ.

nei: BKr, GÓ, HStef, HG, HV, IP, JónasJ, JónasÞ, JörB, SvB, VJ, BJ, ÞorlJ.

Ellefu þm. (TrÞ, BSt, EÁrna, HJ, IngB, JJós, JBald, MT, ÓTh, PHerm, StgrS) fjarstaddir.

Haraldur Guðmundsson: Þar sem Alp. hefir ekki þótt ástæða til þess að samþ. þessa ályktun, þá vil ég beina því til

hæstv. dómsmrh., hvort ég geti ekki fengið að sjá skjölin.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég get sagt hv. þm. Seyðf., að hann getur fengið skjölin, auðvitað með sömu skilyrðum og hv. 2. þm. Reykv.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Ég kem með málið aftur á næsta þingi og hætti ekki við fyrr en það er útkljáð. En nú spyr ég hæstv. dómsmrh., hvort hann vilji gefa mér upp sundurliðaðan kostnaðinn, þó án þess að nöfn mannanna séu tilgreind.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Á næsta þingi býst ég ekki við, að ástæða verði til þess að fitja upp á þessu, því að þá verður burt fallin hvötin til að ofsækja þessa menn. Já, hv. 2. þm. Reykv. getur fengið skjölin hvenær sem hann uppfyllir sett skilyrði.

Þingsályktunartillögur, vísað til ríkisstjórnarinnar.

1. Ríkisféhirðisstarfið.

Á 4. fundi í Ed., 18. febr., og á 4. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um að leggja niður ríkisféhirðisstarfið (A. 39).

Á 2. fundi í Sp., 21. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 3. fundi í Sp., 6. marz, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Það mun vera almennt álit manna, að á þessum erfiðu tímum sé full þörf á því að færa saman kviarnar með starfsmannahald landsins, þar sem því verður með nokkru móti við komið. Ég geri ráð fyrir því, að síðar á þessu þingi muni koma fram ýmsar till. sem fari í þessa samfærsluátt. Þar sem nú stendur svo á, að maður sá, sem gegnt hefir starfi ríkisféhirðis, hefir horfið frá því starfi, vildi ég benda á það sparnaðartækifæri, sem felst í þáltill. minni.

Svo sem kunnugt er, annaðist Landsbankinn áður fyrr féhirðisstörf ríkissjóðs, en síðar var búið til sérstakt embætti til þessara starfa. Ég álit, að sú breyt. hafi verið gerð ófyrirsynju, og mun fyrst athuga það litillega, hvað þessi störf kosta landið nú.

Hvorki ríkisbókhaldið eða féhirðisstarfið hefir komið fyrir í sjálfu stjórnarráðshúsinu, og hafa báðar þessar stofnanir aðsetur sitt í hinni nýju skrifstofubyggingu ríkisins. Aðalvinnan fyrir utan afgreiðsluna er bókhaldið. Við það vinna

nú 2 menn með 10 þús. kr. launum samanst. En við gjaldkerastörfin er miklu meira mannahald. Þar er fyrst og fremst gjaldkerinn sjálfur, og þar að auki 3 konur, eða jafnvel 4. Það virðist því gert ráð fyrir, að við útborganir ríkisins séu að jafnaði starfandi 5 manns. Kostnaðurinn við þetta mannahald er um 19 þús. kr. á hverju ári. Nú er þessi kostnaður 2500 kr. lægri, sökum þess, að einn starfsmannanna er farinn burtu um stundarsakir. Hvað væri hægt að spara þarna mikið með öðru fyrirkomulagi, er ekki hægt að segja um fyrr en á reynir, en það er tvímælalaust ástæða til þess að athuga, hvort þarna þurfi allt þetta fólk. Öllum er það kunnugt, að hér í Rvík fer meginhluti allra útborgana fram um mánaðamót, 2—3 fyrstu daga hvers mánaðar, en þess á milli er fremur lítið að starfa. Og færu þessar útborganir ríkisins fram í banka, þyrftu þær ekki að vera líkt því eins umfangsmiklar og þær nú eru. Ég geri ráð fyrir því, að verði þetta starf falið Landsbankanum, muni það skapa einhverja aukavinnu þar, en samt tiltölulega miklu minni en við mætti búast.

Ég get bent á það, að miklu meiri fjárgreiðslur en þær, sem hér um ræðir, t. d. launagreiðslur frá risaverzlunarfyrirtækjum erlendis, eru afgr. þannig, að hver starfsmaður hefir sína sparisjóðsbók, svo er borgað inn í þær rétt fyrir útborgunardag, og starfsmennirnir geta þá tekið út úr þeim hvenær sem þeim þóknast. Þessu fyrirkomulagi er ekki hægt að koma við, meðan ríkisféhirðir hefir sína sérstöku skrifstofu, en ef útborganirnar væru í sambandi við banka, þá væri ekkert hægara. Sjálfsagt væri að reyna fyrst að ná samningum við þjóðbankann, en

tækist það ekki, álit ég rétt að reyna við einhverja smærri banka. Mér finnst það ekki orka neins tvímælis, að reyna þurfi að gera þessa vinnu sem kostnaðarminnsta. Og samþykki hv. Alþ. það, að betra sé að hafa þarna 4—5 menn á föstum launum en að spara nokkrar þúsundir, þá er það vegna þess, að hv. Alþ. gerir sér ekki ljóst, hvað yfirstandandi kreppa er alvarleg. Nema þá að þingið líti á þessi störf sem atvinnubótavinnu! Það væri í raun og veru eina skynsamlega ástæðan, sem hægt væri að færa fram gegn till. minni.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Eins og kom fram í ræðu hv. 5. landsk., er nú laust embætti ríkisfóhirðis. Því starfi hefir gegnt ágætur maður, sem mikil eftirsjá er að. Ástæðan til þess, að hann hætti starfi sínu sem ríkisfóhirðir, var sú, að honum bauðst betur launuð staða í Landsbankanum. Það eru nú orðin 23 ár síðan Landsbankinn hafði ríkisfóhirðisstörfin með höndum. Þá neitaði Landsbankinn að hafa þetta lengur á hendi, og var þá fenginn sérstakur maður til starfans, sem þó starfaði undir yfirstjórn Landsbankastjórnarinnar. Það mun hafa verið árið 1918, að ríkið gerði ríkisfóhirðisstarfið að sjálfstæðri stofnun. Við það varð að visu engin önnur breyt. En sú, að kostnaðurinn við starfið greiddist ekki lengur um hendur Landsbankans. 1930 var svo byggt yfir ríkisfóhirði eins og margar aðrar stofnanir landsins. Á þeim tíma, sem liðinn er frá því að Landsbankinn neitaði að hafa þessi störf með höndum, hygg ég, að störfin hafi sízt minnkað, hvorki hjá ríkisfóhirði eða í Landsbankanum. Allir þeir, sem starfa hjá ríkisfóhirði, hafa fullt starf. Ég hefi átt tal um þetta bæði við fráfarandi fóhirði, Jón Halldórsson, og núv. settan eftirmann hans, sem unnið hefir við stofnunina í 23—24 ár við bezta orðstír. Fólkið, sem vinnur þarna, er lágt launað, mun lægra en starfsmenn Landsbankans. Ætti nú að flytja þetta starf í bankann, yrði að fjölga þar starfsmönnum að sama skapi og fækkað er á hinum staðnum, og yrði varla sparnaður að því, eftir því sem ég hefi áður upplýst um laun í þessum tveim stofnunum.

Ef á að fela gjaldkerastörfin öðrum en ríkisfóhirði, yrði ríkisbókhaldið að flytja með. Ég hefi út af fyrir sig ekkert á móti því að fela einhverri sérstakri stofnun þessi störf, en sé ekki ástæða til þess, nema eitthvað yrði hægt að spara með þeirri ráðstöfun. En eftir upplýsingum þeim, sem ég hefi fengið, eru engir möguleikar fyrir slíkum sparnaði. Hvorki Landsbankinn, Búnaðarbankinn eða aðrar slíkar stofnanir mundu taka þessi störf að sér á eigin kostnað, og þótt það væri sumum þægilegt að fá laun sín greidd í Landsbankanum, þá er ekki síður þægilegt að hafa skrifstofu ríkisfóhirðis í sama húsi og aðrar opinberar skrifstofur ríkisins. Í grg. segir, að Landsbankinn sé nú raunverulega fóhirðir ríkisins. Þetta er vægast sagt mjög villandi. Samband ríkisfóhirðis og Landsbankans er nú ekki annað en það, að fóhirðirinn hefir hlaupareikning hjá Landsbankanum eins og hvert annað fyrirtæki.

Það situr auðvitað sízt á stj. að neita að athuga sparnaðarmöguleika. T. d. mætti láta aðalendurskoðanda ríkisins athuga mannahald og aðra kostnaðarliði hjá bókhaldinu og fóhirði, en ég geri mér engar vonir um það, að takist að spara á þessum liðum, nema ef það væri með breytingum frá því skipulagi, sem upp var tekið fyrir tveim árum. Hinn ágæti fráfarandi fóhirðir, Jón Halldórsson, gætti þess vel að stilla svo í hóf bæði kaupgreiðslum og öðrum kostnaði, að það yrði ríkinu ekki of þungur baggi.

Ég tel það góða afgreiðslu á þessari till. að vísa henni til stj. Stj. gæti þá látið athuga, hvort nokkrir möguleikar eru þarna til sparnaðar. Ég jata það, að núv. stj. er hikandi við að reka fólk úr vist ríkisins og út á gaddinn. En hún leitast við að beita því ráði, að ráða ekki nýja menn, þegar starfsmenn falla frá, heldur færa menn milli stofnana, þegar unnt er og stöður losna. Starfsfólk landsins hefir ekki síður rétt á sér en starfsmenn einstakra fyrirtækja, og ríkið má ekki koma þannig fram við fólk sitt, að hægt sé að telja það þann atvinnuveitandann, sem óvægnastur sé. — Skoðun mín er sú, að sá sparnaður sé beztur, að ekki sé gert of mikið að því að fjölga starfsmönnum í góðærunum, enda þarf þá ekki að svipta

**fólk atvinnu hópuim saman, þegar illa ár-
ar.**

En sé þeirri reglu fylgt, að hópa mönnum að opinberum störfum og stofnunum, þegar vel árar, og reka svo í vondu árunum, skapast af því öryggisleysi, sem getur orðið þess valdandi, að ríkið eigi erfitt með að fá góða krafta í þjónustu sína til ábyrgðarmikilla starfa.

Fhm. (Jónas Jónsson): Mér varð það ekki alveg ljóst af ræðu hæstv. ráðh., hvort hann væri með eða móti þessari till. minni. Það kom fram í ræðu hans, að hann vildi spara sem mest, en það sannar ekki mikið, því að það vilja allir ráðherrar. Nú stendur svo á, að starf er laust, og eftir þeirri reglu, sem hæstv. ráðh. gaf þá hefði hæstv. stj. einmitt átt að gripa þetta tækifæri til samfærslu og sparnaðar. Nú virðist samt svo, sem þetta vaki ekki fyrir hæstv. stj., þar sem hún vill láta vísa málinu til sín. Svo ætlar hún að fá mann til þess að athuga það, og hafa svo óbundnar hendur um það, sem gera skuli. Það mun rétt vera, að fyrir 23 árum, þegar Landsbankinn óskaði eftir að losna við þessi gjaldkerastörf fyrir ríkið, hafi bæði Landsbankinn og útborganir ríkisins verið miklu minni en nú er. En á það má einnig benda, að nú hefir Landsbankinn 3 gjaldkera í stað þess eina, sem hann hafði þá. Og með því fyrirkomulagi, sem ég benti á, að hafa mætti á útborgunum, ef þær færu í gegnum banka, er vafalaust hægt að spara álitlega fjárupphæð, því að það mundi auka störfin í bankanum tiltölulega mjög lítið. — Ég ber þessa till. fram af því, að féhirðirinn lét af starfi sínu, og þurfi að bæta við einni eða tveimur stúlkum í Landsbankanum vegna þessarar breytingar, þá lægi auðvitað næst að taka eitthvað af þeim stúlkum, sem unnið hafa hjá ríkisféhirði, en ég held því fastlega fram, að aðalstarfið megi spara. Nú eru liðnar nokkrar vikur síðan þessi ágæti og duglegi féhirðir fór, og að því er ég bezt veit hefir útborgunarstarfið gengið alveg normalt með þeim þremur stúlkum, sem eftir eru, og sýnir það greinilega, að ekki er bein þörf á öllum þeim vinnukrafti, sem þar hefir verið. — Hæstv. ráðh. sagði, að væri gjaldkerinn fluttur, yrði að flytja ríkis-

hökhaldið líka. Það má vel vera, að svo sé. En mér blöskrar það ekkert, þó að 1 eða 2 menn séu við ríkisbókhaldið, en hinu held ég fram, að ekki þurfi 4—5 við útborganirnar. — Nú er það öllum ljóst, að ríkisbókhaldið væri bezt komið í stjórnarráðshúsinu sjálfu, en þar eru húsakynnin bæði slæm og ónóg, svo að því verður ekki við komið. En gott er, að bókhaldið sé sem næst stjórnarráðinu, en útborganirnar mega gjarna fara fram í banka niðri í miðjum bæ.

Ég hefi orðið þess var, að ýmsir hv. þm. hafa litið svo á, að einhver dulin meining lægi í þeim orðum grg., þar sem talað er um hið nána samband ríkisstj. og Landsbankans. Í þessum orðum liggur ekkert frá minni hendi annað en sá almenni skilningur, að Landsbankinn sé sú hjálparhella, sem ríkið styðst við. Það má telja, að ríkisgjaldkeri sé nokkurskonar útibú frá Landsbankanum, þangað er allt aðalpeningamagnið flutt, og þaðan er það sótt. En milli ríkisfjárhirzlunnar og Landsbankans er sambandið ekkert nánara nú en áður, svo að augljóst er, að þessi ummæli grg. áttu ekkert sérstaklega við núv. kringumstæður.

Ég lit svo á, að þeir, sem greiða atkv. með því að vísa till. til stj., hjálpi til þess að drepa málið, og vildi ég því mælast til, að þeir, sem á móti málinu eru, greiði hreinlega atkv. á móti því, en drepji það ekki með því að gefa dagskrártill. hæstv. forsrh. atkv. sitt.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Hv. 5. landsk. lét það í ljós, að hann byggði litið á þeirri athugun, sem stj. mundi láta fara fram á þessu máli. Ég játa það, að trú stj. á það, að hér séu möguleikar fyrir miklum sparnaði, er ekki mikil. Hjá ríkisféhriði hefir ekki verið fjölgað fólki í tíð núv. stj. Allir starfsmenn þar eru arfur frá fráfarandi stj., sem hv. 5. landsk. sat i. Allir þeir, sem vinna við þessar stofnanir, unnu þar í tíð fráfarandi stj., og gerði hún engar ráðstafanir til sparnaðar á þessu sviði.

Það er rétt, að Landsbankinn hefir nú fleiri gjaldkera en áður, 2 fasta og einn til vara, en þeir hafa allir nóg að starfa fyrir bankann sjálfan.

Hvað mannahaldið hjá ríkisféh. snertir, þá hefir þar engin breyt. orðið á önnur en sú, að stúlka, sem unnið hefir að þessu starfi í 23 ár, hefir verið sett aðalgjaldkeri, en svo auðvitað bætt við einni stúlku í hennar stað til bráðabirgða, svo að hægt væri að anna störfunum. Það er rangt, að störf gjaldkera séu aðallega fólgin í því að sækja peninga í Landsbankann og afhenda þá, heldur eru þar samfara margþættir útreikningar og bókfærsla.

Hv. 5. landsk. taldi ekki ljóst af ræðu minni, hvort ég væri með eða móti þessari þáttill. hans. Ég þykist hafa sýnt fram á það, að möguleikarnir til sparnaðar eru ákaflega litlir, ef ekki engir, hvað þessar stofnanir snertir. Ég get því ekki séð, að hér sé um neina hjargræðisráðstöfun að ræða.

Bjarni Ásgeirsson: Ég skal engan dóm á það leggja, hvað væri hægt að spara mikið við þessa ráðstöfun, sem hér er rætt um. Hefði verið starfandi n. hér í Sp., þá hefði verið sjálfsagt að vísa þessu til hennar til frekari athugunar. En fyrst því er ekki að heilsa, tel ég heppilega afgreiðslu að vísa till. til hæstv. stj.

En fari svo, að þingið fallist á þessa lausn, sem í till. felst, þá vildi ég benda á, hvort ekki væri heppilegra að leita samninga við Búnaðarbankann en Landsbankann um þetta mál. Mér er kunnugt um það, að marga daga er slík ös í Landsbankanum, að þar virðist bæði starfskröftum og húsrúmi ábótavant. Þó að Búnaðarbankinn sé vaxandi stofnun, þá álit ég, að hann hefði miklu betri aðstöðu til þess að taka þetta starf að sér, og mun flytja skrifl. brtt. við þáttill. þess efnis, að í stað Landsbankans komi Búnaðarbankinn.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 107) leyfð og samþ. með 27:2 atkv.

Jón Þorláksson [óyfirl.]: Þegar ég las þessa till., hnykkti mér við og spurði, hvað nú myndi við taka, þegar fara ætti að fella niður ríkisféhirðisstarfið, og hvort nú ætti ekki lengur að gæta ríkissjóðsins. En þegar ég kom lengra aftur í till., sá ég, að þarna var aðeins á ferð

hinn venjulegi óskýrleiki hv. flm. Hann átti alls ekki við, að starfið skyldi lagt niður, heldur yrði Landsbankanum falið það, og ekki rækja það miður en hingað til hefir verið gert. Nú álit ég alveg rétt, að hæstv. stj. athugi það, þegar svo hefir borið við, að embættismaður þessi hefir nú látið af þeim störfum, hvort ekki sé unnt að koma starfinu fyrir á ódýrari hátt og þó fullnægjandi. Ég er hræddur um, að þótt einhver leið fengist þarna til sparnaðar, myndi sú ekki reynast greiðfær, sem benti í þá átt, að fela Landsbankanum starfið. Og það er vegna þess, að eins og húsrúmi bankans er nú háttáð, mun reynast ókleift að bæta þar við afgreiðslustörfum svo að viðunandi megi verða, og hefir flm. bent á þetta. Þá hefir komið fram brtt. um að setja þarna „Búnaðarbanki“ í stað „Landsbanki“. Sýnir þessi till. vel, hve málið er óhugað.

Ég vil leyfa mér að mæla með till. hæstv. forsrh., að þessu máli verði vísað til stj., en jafnframt vil ég vísa til baka að því er mig snertir öllum hugleiðingum hv. flm. um, hvernig eigi að skilja atkvgr. mína eða annara þm. í sambandi við þetta mál. Hv. flm. getur gert grein fyrir sínu atkv. í þessu máli, en aðrir fyrir sínu, ef þurfa þykir.

Flm. (Jónas Jónsson): Hæstv. ráðh. sagði, að það mannahald, sem nú væri hjá ríkisféhirði, væri arfur frá fyrrv. stj. Ég ætla að gefa þá skýringu, að í tíð fyrrv. stj. var breytt bókhaldi ríkissjóðs og það aðskilið meira en áður frá afgreiðslunni. Því var hægt að ætla, að töluvert minni starfskrafta þyrfti nú en áður vegna afleiðinga þessarar breyt., sem voru um það bil að koma í ljós þegar hæstv. núv. fjmrh. tók við umsjón þessara mála. Hann einn getur því bezt um það sagt, hver áhrif þetta hafði. En við því var að búast, að efling sjálfstæðs bókhalds myndi hafa þau áhrif, að hægt væri að koma við meiri sparnaði við útborganirnar. — Þá sagði hæstv. ráðh., að óþarfi hefði verið að flytja bókhaldið í skrifstofubýgginguna eða byggja yfir það. Þar til er því að svara, að bygging þessi er ekki miðuð við neina sérstaka skrifstofu, heldur miðuð við, að á henni megi gera breytingar eftir því sem skrif-

stofurnar breytast, og það hefir t. d. verið mjög ofarlega á baugi hjá þeim mönnum, sem með Búnaðarbankann hafa að gera, að þeir myndu flytja burt bráðlega, þótt ekki hafi orðið af því ennþá. — Enginn veit það betur en hæstv. stj., að full þörf væri á því fyrir stjórnarráðið að geta haft eitthvað af sínu óhjákvæmilega starfsliði í skrifstofubyggingunni, og það var á engan hátt tekið sérstakt tillit til ríkisfóhirðis við þessa byggingu, nema hvað þar er peningaskápur, sem ég býst við, að t. d. brunadeildin eða ýmsir aðrir vildu gjarnan hafa.

Þá hefir komið fram brtt. frá hv. þm. Mýr., þess efnis, að í stað Landsbankans komi Búnaðarbankinn. Ég vil styðja þetta, því að min till. miðast hvorki við það að styðja eða skaða Landsbankann, heldur aðeins koma þessu fyrir á sem heppilegastan hátt. Vildi ég leggja til, að hv. þm. Mýr. breytti till. sinni þannig, að þar stæði „Landsbankinn eða Búnaðarbanki Íslands“. (BÁ: Ég er því samþykkur). Það álit ég sé heppilegast fyrir hæstv. stj., því að þá getur hún ráðið fram úr þessu, að athuga um að fela öðrumhvorum þessara banka starfið. Ég geng inn á þær röksemdir hv. þm. Mýr., að vel geti verið, að hægt verði að komast að betri samningum við Búnaðarbankann en Landsbankann, en þó álit ég, að rétt sé að fylgja síðari till.

Hv. 1. landsk. þarf ég ekki að svara, því ekkert sérstakt efni var í ræðu hans.

Bjarni Ásgeirsson: Ég ætla að koma með ofurlitla breyt. við till. mína áðan, að slá ekki föstu, hvort þetta yrði Búnaðarbankinn, eða eftir atvikum annaðhvort hann eða Landsbankinn. En þá er mér bent á það, að seinustu orðin í tillgr. eigi þá ekki við lengur og ættu því að falla burt. — Þá verður brtt. þannig:

a) Á eftir „Landsbankann“ komi: eða Búnaðarbanka Íslands.

b) orðin „eins og áður var“ í lok tillgr. falli niður.

Þá leyfi ég mér að leggja till. fram þannig endurbætta og aukna.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 108) leyfð og samþ. með 27:5 atkv.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Hv. 5. landsk. sagði, að almennt hefði verið búizt við, að hægt myndi að fella niður einhver störf hjá ríkisfóhirði, úr því bókhaldinu var breytt. Ég hefi ekki heyrt þetta áður. Enginn starfsmaður, sem áður var hjá ríkisfóhirði, mun hafa flutzt yfir í ríkisbókhaldið. Bókhaldararnir tveir hafa haft nóg að starfa, og í sumar barst mér málaleitun um að bæta þar við einum manni. Þá voru engir starfskraftar aflögu hjá ríkisfóhirði. Ég stóð á móti því, að bætt væri við starfsmanni, og lauk málinu þannig, að keypt var rit- og samlagningavél, sem flýttir mjög fyrir störfum. Þetta er hið eina, sem gerzt hefir um fækkun eða fjölgun síðan ég settist í það sæti, sem ég nú skipa. Ég skal játa það, að ég get ekki sjálfur dæmt um það, hvort einhversstaðar er einum manni of margt eða fátt. Við verðum í því efni að treysta á umsögn þeirra manna, sem forustan er falin í hinum ýmsu stofnunum, og ég treysti fyllilega bæði núverandi og fráfandi ríkisfóhirði og umsögnum þeirra.

ATKVGR.

Brtt. 107 tekin aftur.

Till. um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 24:14 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BSt, BÅ, BSn, GÍ, GL, HStef, HSteins, HJ, JakM, JJós, JAJ, JónJ, JÓL, JónP, JörB, LH, MG, MJ, ÓTh, P-Halld., PM, PO, ÁÁ, TrP.

nei: BKr, HG, HV, IngB, IP, JBald, JónasJ, JónasP, StgrS, SvBH, SvÓ, VJ, ÞorlJ, BJ.

Fjórir þm. (EÁrna, GÓ, PHerm, MT) fjarstaddir.

Brtt. 108 kom ekki til atkv.

2. Björgunarstarf á Vestfjörðum.

Á 23. fundi í Nd., 13. marz, var útbýtt: Till. til þál. um björgunarstarf og eftirlit með fiskibátum á Vestfjörðum (A. 144).

Á 24. fundi í Nd., 14. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Björgunarstarf á Vestfjörðum.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 25. fundi í Nd., 15. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 31. fundi í Nd., 20. marz, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Jón Auðunn Jónsson): Ég þarf litlu við það að bæta, sem í grg. till. stendur. Ég vil aðeins benda á það, að ekki ætti mikill kostnaðarauki af því að stafa, þó till. þessi sé samþ., því varðskip þurfa hvort sem er að vera að staðaldri við Vestfirði á tímabilinu ágúst—desember, og jafnvel fram í janúar, þar sem langflestir togararnir, bæði erlendir og innlendir, fiska þar á þeim tíma ársins.

Ég vil geta þess til viðbótar því, sem í grg. till. stendur, að nú er svo komið, að allmargir Norðlendingar senda báta sína til Vestfjarða til þess að stunda þaðan sjó á vetrarvertíðinni. Nú eru t. d. 8—12 bátar frá Siglufirði og Akureyri á Ísafirði við veiðar. Eftir því sem bátarnir verða fleiri, er nauðsynin meiri á því að hafa eftirlit með þeim, fyrst og fremst til þess að koma í veg fyrir, að mannslíf tapist, sem hefir komið sorglega oft fyrir á undanförunum árum. Ekki er tiltölulega langt síðan tveir bátar fórust á þessum slóðum, með 12—14 mönnum hvor. Vissulega hefði einhverjum af þeim mönnum verið bjargað, ef skip hefði þá verið til eftirlits.

Í öðru lagi hafa togararnir sýnt óvenjulega ágengni nú upp á síðkastið, einkum síðan í haust. Það hefir stundum komið fyrir, að yfir 20 bátar hafa misst nál. öll sín veiðarværi í einu af völdum erlendra togara.

Vænti ég svo, að þessi till. mín fái sömu afgreiðslu og sú till., sem var næst á undan á dagskránni (till. um björgunarstarf á Faxaflóa).

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Ég get vísað til þess, sem ég sagði um næsta mál á undan. Ég vil aðeins gefa þær upplýsingar viðvikjandi því veiðarfæratapi, sem hv. þm. talaði um, að það er ákaflega erfitt að girða fyrir, að það geti átt sér stað, því þessar lóðir eru lagð-

ar fyrir utan landhelgi. Það hafa komið kvartanir um þetta efni og skip verið send á staðinn til þess að aðvara togarana, því vitanlega hefir ekki verið hægt að hafa skipin yfir lóðunum að staðaldri; það yrði allt of dýrt. Togararnir segjast hafa það sér til afsökunar, að þeir væru utan við landhelgi, og af því ekki væru ljósbaujur nema á sárafaum af lóðunum, þá sé ekki svo gott að varast þær.

Ég vildi aðeins benda á þetta til þess að sýna, hvað erfitt er að fást við þessi mál og hvað ósanngyarnt er að heimta af stj., að hún fyrirbyggji spellvirki eins og þessi, þó vitanlega komi þau mjög hart niður á þeim fiskimönnum, sem fyrir þeim verða, og sjálfsagt sé að gera það, sem hægt er, til að fyrirbyggja þetta.

Flm. (Jón Auðunn Jónsson): Það er sjálfsagt rétt, sem hæstv. dómsmrh. sagði, að það er næsta erfitt að koma í veg fyrir þessi veiðarfæraspjöll, en það er sannfæring okkar á Vestfjörðum, að ef varðskip væri þarna alltaf — þó kannske ekki alveg að staðaldri — og látið aðvara togarana um það, hvar lóðirnar lægju — því það er mest lagt á sama staðinn dag eftir dag —, þá mundu togararnir frekar skirrast við að toga yfir línuna. Mér er kunnugt um það, að alltaf eru minnst 5—6 ljósbaujur á línunni og hún er löng, allt upp í 10 þús. faðmar. Það mundi áreiðanlega draga úr þessum feikna veiðarfæratöpum, ef varðskip léti togarana vita um það, að veiðarfærin væru lögð á vissa staði. Náttúrlega mætti gera það fyrir heila viku í einu, með því að varðskipið sendi út fregnir til togaranna, sem nú hafa allir móttökutæki.

En að öðru leyti er það nú svo, að það þyrfti að vera varðskip að staðaldri fyrir Vesturlandi, vegna þess, að allur togaraflotinn er þar einmitt á þessum mánuðum.

ATKVGR.

Till. vísað til sjútvn. með 14:1 atkv. og umr. frestað.

Á 45. og 47. fundi í Nd., 5. og 7. apríl, var till. tekin til frh. fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 52. fundi í Nd., 18. apríl, var fram

Björgunarstarf á Vestfjörðum. — Stjórn varðskipanna.

haldið fyrri umr. um till. (A. 144, n. 258).

Frsm. (Bjarni Ásgeirsson): Ég vil í þessu máli aðeins skirskota til þess, sem ég sagði um málið, sem verið var að afgreiða (till. um björgunarstarf á Faxaflóa), því að það er samskonar mál, og n. var sammála um að afgr. það á sama hátt. Þarf því ekki neinu við það að bæta. N. leggur til, að málinu verði vísað til stj.

Jón Auðunn Jónsson: Ég hefi getið þess við umr., að yfirgangur togara, einkum erlendra, hefir aukizt mikið við Vesturland. Á síðustu haustvertíð kvað svo að því, að sjómenn og útgerðarmenn hafa áreiðanlega misst afla og veiðarfæri af þessum orsökum sem svarar 60—70 þús. kr. Þarna er mjög aflasælt frá því í september og þangað til í janúar, og nálega allir togarar, sem ísfiskveiðar stunda hér við land á þeim tíma, sækja þangað afla sinn. Það er því fyllsta þörf á því, að eitt skip sé að staðaldri á þessum tíma fyrir Vesturlandi, til að annast ásamt landhelgisgæzlu björgunarstarf og eftirlit með fiskibátum og veiðarfærum þeirra. Ég býst við, að till. n. um að vísa þessu máli til stj. verði samþ. En ég vil leyfa mér að leggja hæstv. stj. það á hjarta, að þarna er að ræða um hagsmuni allra landsmanna, þar sem um svo mikla útgerð er að ræða, og að auk þess er hægt, án verulegs kostnaðarauka, að framkvæma þetta eftirlit samhliða landhelgisgæzlunni. Ég sé ekki ástæðu til að orðlengja þetta frekar, því að í grg. fyrir till. hefir það verið tekið skýrt fram, svo og við umr., hve nauðsyn á aðgerðum í þessu máli er aðkallandi.

ATKVGR.

Till. á þskj. 258, frá sjútn., um að vísa málinu til ríkisstj., samþ. með 12:4 atkv.

3. Stjórn varðskipanna.

Á 32. fundi í Nd., 21. marz, var útbýtt: Till. til þál. um að fela skipaútgærd ríkisins stjórn varðskipanna (A. 212).

Alpt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

Á 34. fundi í Nd., 23. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 39. og 44. fundi í Nd., 29. marz og 4. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 45. fundi í Nd., 5. apríl, var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Björn Kristjánsson): Tilgangur okkar flm. með þál.till. á þskj. 212 er tvennskonar. Annarsvegar vakir fyrir okkur sparnaður á útgjöldum ríkisins og hinsvegar það, að koma betri skipun á stjórn varðskipanna.

Það hefir verið upplýst, að skrifstofustjórinn í dómsmrn. hefir fengið 4000 kr. árlega greiðslu fyrir yfirstjórn varðskipanna. Í þeirri yfirstjórn er ekki fólgið reikningshald eða innkaup þeirra vegna, heldur aðeins það, að gefa fyrirskipanir um, hvernig þau eigi að haga strandgæzlunni og björgunarstarfsemi sinni á hverjum tíma. Meðan útgerðarstjóri ríkisskipanna hafði þessa yfirstjórn á hendi, var starfið unnið án nokkurrar sérstakrar borgunar, og þess vegna ríkinu kostnaðarlaust, því að hann hafði aðeins sín föstu laun. Væri yfirstjórn varðskipanna aftur falin skrifstofu ríkisskipanna, mundi starfið áreiðanlega verða unnið kauplaust, á sama hátt og áður, og ríkinu þar með sparað 4000 kr. árleg útgjöld. En sparnaðurinn yrði að öllum líkindum eitthvað meiri en þetta. Eins og kunnugt er, hafa skipin síðustu árin mjög oft verið fengin til þess að bjarga fiskibátum, sem í hættu hafa verið staddir, og er sú björgunarstarfsemi nú orðin mjög þýðingarmikill þáttur í starfi þeirra. Þegar báta vantar í einhverri veiðistöð, er snúið sér til yfirstjórnar varðskipanna, annaðhvort beint eða gegnum slysavarnafélagið, og getur það vitanlega komið fyrir jafnt á nóttu sem degi, að slíkrar hjálpar sé leitað, og er það þess vegna mikil nauðsyn, að hægt sé á öllum tíma dags eða nætur að ná til yfirstjórnar skipanna, því oft geta fleiri eða færri mannslíf oltið á því, að hægt sé að bregða við nægilega fljótt til hjálpar.

Af þessari ástæðu var það fyrirkomu-

Stjórn varðskipanna.

lag upp tekið meðan skipaútgerðin hafði yfirstjórn varðskipanna, að hafa mann á verði við simann utan skrifstofutíma, og um nætur var jafnan símasamband við forstjórnann. Fyrir þetta var heldur engin sérstök þóknun greidd, því að útgerðarstjórinn og starfsmenn skrifstofunnar töldu þetta skyldustarf og einn þátt í yfirstjórn skipanna, sem þeim bæri ekkert aukagjald fyrir.

Nú er það vitanlega jafnnauðsynlegt eins og áður, að einhversstaðar sé haldinn vörður í þessu augnamiði, enda mun svo vera enn, að starfsmenn skipaútgerðarinnar sjá um það. En hitt er óvíst, að þeir telji sér skylt að annast það starf endurgjaldslaust, eftir að yfirstjórn varðskipanna er öðrum falin, og þykir mér miklu sennilegra, að meðan sú skipun helst, muni ekki verða hjá því komið að borga eitthvað fyrir það. Hinsvegar mætti áreiðanlega komast hjá þeim útgjöldum, með því að færa aftur útgerðarstjórnina í hið fyrra horf.

Starfsemi varðskipanna er, eins og allir vita, ákaflega þýðingarmikil fyrir þjóðina, og ef hægt væri að færa sterkar líkur fyrir því, að þeim mundi verða betur stjórnað af skrifstofustjóra dómsmrn., þá væri ekki horfandi í nokkur þúsund kr. aukakostnað. En ég hygg, að því sé ekki svo farið.

Útgerðarstjóri ríkisskipanna er á bezta aldri, ötull og duglegur maður. Hann hefir um mörg ár verið í siglingum kringum landið sem yfirmaður á skipum Eimskipafélagsins og skipaútgerðar ríkisins og hlýtur því að vera mjög kunnugur allri strandlengjunni hér við land. Skrifstofustjórinn í dómsmrn. hefir hinsvegar enga sjómansþekkingu og er auk þess orðinn aldraður maður og skortir þess vegna að líkindum áhuga og dugnað á við útgerðarstjórnann. Virðist samanburður þessara manna síður en svo benda til þess, að stjórn skipanna sé betur komin í höndum skrifstofustjórans. Segi ég þetta ekki af því, að ég efist um góðan vilja hans í þessu efni, heldur vegna hins, að mér sýnist útgerðarstjórinn hafa miklu betri skilyrði til að leysa starfið vel af hendi.

Kröfurnar um aukna björgunarstarfsemi skipanna fara stöðugt vaxandi. Hafa á þessu þingi komið fram í tveim þál.till.

áskoranir til stj. um að hafa varðskipin að staðaldri í Faxaflóa og við Vestfirði í þessu augnamiði, og víðsvegar að af landinu berast óskir um svipaða aðstoð. Ef nú vegna sparnaðarráðstafana verður ekki hægt að gera út nema eitt varðskipanna, þá er vitanlega nauðsynlegra en nokkru sinni áður, að yfirstjórn þeirra sé sem best og haganlegust.

Hæstv. dómsmrh. hefir óskað eftir því, að umr. um þessa þál.till. yrði frestað og till. vísað til n. Kveðst hann muni leggja fyrir n. ýmsar upplýsingar viðkomandi þessu máli. Hefi ég ekkert á móti þessu og tel það rétt, ef málið gæti á þann hátt orðið betur skýrt. Vil ég því leggja til, að þál.till. verði vísað til allshn.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Það er rétt, að ég hefi óskað eftir því, að umr. yrði frestað og málinu vísað til n. Ég hefi ýmsar upplýsingar, sem ég óskaði eftir, að kæmu fremur fram í n. heldur en við umr. En mér finnst réttara, að málið fari til sjútn. heldur en til allshn., því að það heyrir beinlínis undir sjútn., og þætti mér rétt, ef fengist yfirlýsing frá hv. aðalfm. þess efnis, að hann væri því ekki mótfallinn, að málinu yrði vísað til sjútn. (BKr: Ég get vel fallið á það og geri það ekki að neinu sérstöku kappsmáli, hvort því verður vísað til allshn. eða sjútn.). Þá skal ég ekki fara lengra út í þetta að sinni, en vona að fá að leggja fram aths. mínar í hv. n.

ATKVGR.

Till. vísað til sjútn. með 16 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 87. fundi í Nd., 30. maí, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 88. fundi í Nd., 31. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 212, n. 450).

Sveinn Ólafsson: Af því að hv. frsm. er hér ekki nærstaddur, finn ég mér skylt að koma í hans stað og segja nokkur orð í sambandi við till.

Eins og eðlilegt er, er þessi till. flutt af mönnum úr þeim landshlutum, sem hafa á síðastl. árum farið mest á mis við eftirlit varðskipanna. Ég hefi orðið þess var, að einstaka menn eru óánægðir með till.

Stjórn varðskipanna.

og vilja gjarnan, að hún annaðhort falli eða sé tekin aftur. En mér finnst engin ástæða til þess, því ég fyrir mitt leyti er sannfærður um það, að það mundi betur vera séð fyrir strandvörnum, sérstaklega á Austur- og Norðurlandi, ef staðkunnugur maður hefði eftirlit með strandvörnum, maður, sem á hverjum stað væri kunnugur ströndum landsins og væri sjálfur sjómaður. Ég veit, að afturför um eftirlit með strandvörnum á þessum svæðum strandarinnar, sem ég hefi nefnt, stafar að meira eða minna leyti af því, að þennan kunnugleika hefir vantað. Það er auðvitað líka meðfram af því, að á síðasta ári hefir ekki nema annað varðskipið verið úti að staðaldri. Og sú samvinna, sem komin var á 1930—31 á milli útgerðar skipanna og hafna þarna, sem á hverjum tíma gátu aðstoðað um eftirlitið, er niður fallin. Slík samvinna gerði mikið til þess, að strandvörn varð að meiri almennum notum, því svo var um húið, að svo að segja hver veiðistöð hafði samtök með sér og innbyrðis um að aðstoða eftirlitið með því að gefa bendingar, annaðhvort með skeytum eða á annan hátt, bendingar, sem ekki var hægt að fiska upp eða hagnýta sér af þeim, sem óheimilt er að nota landhelgina.

Þessi tilmæli, sem felast í till., um að staðkunnugur maður eða menn, og þá um leið vanir sjómennsku, hafi framkvæmdina á hendi, eru frá hendi okkar flm. með öllu hlutlaus, þó till. hafi verið túlkuð svo af einstökum mönnum, að hún væri einhverskonar árás á þann mann, sem nú hefir þetta eftirlit sérstaklega á hendi. En því fer fjarri, að svo sé. Það kemur ekkert málinu við, hvort sá maður, sem nú hefir á hendi stjórn ríkisskipanna, verði þar áfram eða ekki, en það verður að gera ráð fyrir, að því starfi verði samt sem áður látinn gegna sá maður, sem þennan kunnugleika hefir til að bera. Og fyrir því teljum við flm., að bezt fari á því, að þar sé eftirlit með varðskipunum. En auðvitað verða þau eftir sem áður undir dómsmrn., eins og þau hafa alltaf verið.

Ég ætla svo ekki að fara frekar út í þetta að sinni. Ég held, að ég hafi skýrt nægilega, hvað fyrir okkur flm. vakir með þessari breytingu.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Í þessari till. er farið fram á það að fela skipaútgerð ríkisins að stjórna skipunum við landhelgisgæzlu og björgunarstarfsemi. Nú er það auðvitað, að það getur ekki verið átt við sjálfa stjórnina á skipunum, því hún er falin öðrum mönnum, skipstjórunum, og þá er ekki nema um það að ræða, að það sé skipaútgerð ríkisins, sem á að stjórna því, hvar skipin eru á hverjum tíma, hvar þau eigi að hafa eftirlit og þar fram eftir götunum. Allir vita, að skipaútgerðin hefir með höndum allt, sem við kemur sjálfri útgerðinni á skipunum, annast innkaup og útborganir þeirra vegna. En það eina, sem lagt er undir stjórnarráðið er það að ákveða, hvar skipin séu á hverjum tíma og hvernig þau haga sínu eftirliti.

Ég vil minna á það í þessu sambandi, að varðskipin eru okkar lögregla á sjónum. Það væri næsta hjákátlegt að taka nokkurn hluta lögreglunnar og fela hana skipaútgerð ríkisins. Auk þess er svo það, að það eru fleiri skip, sem annast strandgæzluna hér, en þau íslenzku. Það er danskt varðskip hér mestan hluta ársins, og það verður auðvitað að hafa samband á milli skipanna, til þess að þau séu ekki að flækjast hvert fyrir öðru á sömu slóðum og geri þannig miklu minna gagn. Af þessu leiðir það, að óhjákvæmilegt er fyrir stjórnarráðið, sem ræður ferðum varðskipisins danska, að vita jafnframt, hvar hin íslenzku varðskip eru. Þess vegna væri það ekki nema óþarfa milliliður að fela þetta skipaútgerð ríkisins, og það væri líka ókleift fyrir ráðh., t. d. um þingtimann og oft endranær, að verða sjálfur að ráða því, hvar skipið er á hverjum tíma. Hann verður að fela það einhverjum sinna starfsmanna, og ég sé ekki, að því sé betur fyrir komið annarsstaðar en í dómsmrn.

Ég hefi líka rekið mig á, að það er engu minni ánægja hjá þeim, sem við skipin skipta, yfir þessu en áður var. Skál ég því til sönnunar lesa hér upp bréf frá Slysavarnafélagi Íslands. Það er svo hljóðandi: „Í tilefni af framkominni till. til þál. í Nd. Alþingis um að fela skipaútgerð ríkisins stjórn varðskipanna, vil ég leyfa mér að taka eftirfarandi fram um björgunarstarfsemi varðskipanna og sam-

Stjórn varðskipanna.

vinnu við Slysavarnafélag Íslands í þeim efnum: Vér höfum ávallt fyrirvara- laust getað náð í núverandi skrifstofu- stjóra í dómsmálaráðuneytinu, sem hef- ir haft á hendi stjórn varðskipanna, ann- aðhvort í skrifstofu hans í ráðuneytinu eða á heimili hans hér í bænum. Vér höf- um ávallt fengið glögg og ákveðin svör, þegar til hans hefir verið leitað um aðstoð varðskipanna við eftirlit og leit að bát- um í vondum veðrum. Hann hefir jafnan á nóttu sem degi verið fús til þess að láta alla þá aðstoð og hjálp varðskipanna í té í þeim efnum, sem auðvitað hefir verið og óskað hefir verið eftir.

Reynsla og samvinna, sem fengizt hef- ir í þessu efni, er mjög mikils virði fyr- ir slysavarnir og hefir margoft komið að notum. Væri hægt að nefna ýms dæmi því til sönnunar. Vér viljum óska. að hæst. Alþingi vilji lofa þessari sam- vinnu að haldast og að vér megum fram- vegis snúa oss til núv. skrifstofustjóra í dómsmálaráðuneytinu um aðstoð varð- skipanna í slysavarnaerindum eins og að undanfögnu“.

Þetta sýnir nú það, vænti ég, að slysa- varnafélagið hefir ekki neitt út á þessa samvinnu að setja og telur hana eins góða og betri en áður var. Það er líka kunnugt um þann mann, sem hefir þetta starf á hendi, skrifstofustjórnann í dóms- málaráðuneytinu, að hann er svo að segja aldrei fjarverandi og því nær aldrei annarsstaðar en í stjórnarráðinu eða heima hjá sér eða þá á leiðinni úr stjórn- arráðinu og heim eða á leiðinni heiman að og í stjórnarráðið. Þess vegna er allt- af hægt að ná í hann. Hann hefir sím- ann hjá sér á nóttunni. Þetta staðfestist nákvæmlega af þessu bréfi slysavarna- félagsins. Slysavarnanna vegna er því ekki ástæða til að gera þetta. Því slæ ég hér með föstu. Svo er það viðvikjandi strandvörn landsins. Þar hefi ég líka yf- irlýsingu frá skipherranum á Óðni, þar sem hann lætur í ljós það álit sitt, að fyrirkomulagið sé betra nú en áður. Þetta bréf hljóðar svo: „Þér hafið, hr. dómsmrh., óskað þess, að ég léti uppi á- lit mitt um þáttill. þá, sem fram er kom- in um að fela skipaútgerð ríkisins stjórn varðskipanna. Út af þessu vil ég leyfa mér að láta í ljós eftirfarandi: Þar sem

starf skipstjóra varðskipanna heyrir að lögum undir dómsmrn., og fyrirskipanir, sem verulegu máli skipta, hlytu að koma þaðan, þá virðist það ekki geta orðið til hagræðis að skapa millilið milli dóms- málaráðuneytisins og skipstjóra varð- skipanna, enda tel ég, að fyrri reynsla bendi ekki í þá átt, að leggja beri að nýju stjórn varðskipanna undir umráð skipaútgerðar ríkisins. Með þessu á ég auðvitað ekki við það, að útveganir til skipanna og reikningshald eigi að tak- ast undan skipaútgerðinni, heldur að stjórnin á varðskipunum við landhelgis- gæzluna heyri beint undir dómsmálaráðu- neytið“.

Ég hefi líka bréf frá skipherranum á Ægi, en hirði ekki að lesa það upp, því það er nokkru lengra, en gengur í svipaða átt, og get ég lofað að sjá það þeim, sem þess óska.

Ég held, að það sé algengur misskiln- ingur að halda, að það, að fyrirskipa, hvar skipin skuli vera á hverjum tíma, þurfi að vera komið undir sjómennsku. Það hlýtur að vera undir öllum kring- umstæðum skipherrans, sem ber ábyrgð á öllu því, sem sjómennsku við kemur. Allar fyrirskipanir úr landi um slíka hluti eru þýðingarlausar. Við skulum taka t. d. björgunarstarfsemi. Hvað get- ur maður í landi, hversu vel sem hann er að sér í þeim málum, sagt um það, hvenær er hægt að leggja út í að bjarga skipinu og hvenær eigi að hætta við það. Það verður skipherrann að gera og get- ur enginn annar gert.

Ég breytti til í þessu, af því að ég fann, að það var ekkert annað en óþarfa fyrir- höfn að þurfa alltaf að leita upplýsinga hjá skipaútgerðinni um það, hvar skipin væru og hvernig ferðum þeirra væri hátt- að. Það var ekkert nema óþarfa milli- liður, sem ekki gerði annað en að valda timatöf.

Hv. þm. (SvÓ) sagði, að till. væri flutt af mönnum, sem orðið hafa sérstaklega varhluta af strandvörnum á síðasta ári. Ég held ekki, að þeir hafi farið þar meira varhluta hlutfallslega en aðrir landsmenn. En það er eins og mönnum stundum gleymist, að út af kreppunni og fjárhagsvandráðunum varð að draga úr strandgæzlunni, og auðvitað hlaut það

Stjórn varðskipanna.

að koma einhversstaðar niður. Og auðvitað er hægt með rökum að segja, að ekki hafi alstaðar verið jafnmikil gæzla eins og áður var. Hv. þm. sagði, að það vantaði mann við þetta, sem kunnugur væri öllum ströndum landsins. En eru skipherrarnir það ekki? Ætli þeir séu ekki kunnugastir ströndum landsins? Til hvers er að segja varðskipunum að vera þennan og þennan dag í þessari og þessari vik? Það verður að fara eftir atvikum, og skipherrarnir eiga að vera þesskonar menn, að þeir geti hagað ferðum sínum eins og skynsamir og viti-bornir menn.

Hv. þm. áleit þörf á að taka það fram, að þessi till. væri hlutlaus. Ég hefi ekkert um það að segja, en ég leyfi mér að efast um það og dreg það af ummælum í grg. till., þar sem verið er að tala um tugi þús., sem gætu sparast við þetta. En má ég spyrja hv. þm. að því, hvers vegna hann hefir aldrei á undanförnum árum gert neina umkvörtun um, að það hafi verið borgaðar þessar 4000 kr., sem hann nefnir í grg., hvort sem þetta starf hefir verið innt af hendi af hlutaðeigandi manni eða ekki. Það getur ekki verið, að hv. þm. hafi verið ókunnugt um það, því ég upplýsti það hér í d. í fyrra. Nei, mig grunaði það strax, að þessi till. stæði í sambandi við árás, sem blað eitt „Tíminn“ gerði á mig, vegna greiðslu til skrifstofustjórans. En það hefir nokkuð slegið á það síðan ég upplýsti, að þetta hefir verið greitt öll þau ár, sem fyrirrennari minn var í dómsmálaráðh.embætti.

Ég hygg, að ekki sé ástæða til að samþ. þessa till. Veigamestu rökin fyrir þessari till. eru náttúrlega þau, að það þarf að hafa samstjórn á öllum skipum, sem hér annast strandgæzlu, þar á meðal er danska varðskipið. En að skipa því að fara til skipaútgerðar ríkisins er ekki til neins, því það hefir beina skipun frá danska hermálaráðuneytinu um að vera í samráði við íslenskku stj. og enga aðra.

Hannes Jónsson: Mér þætti nú farið verr, ef þessi þáttill. væri felld hér í þessari d. Í grg. till. er bent á það, að meðan þetta starf var undir skipaútgerð ríkisins, þá hafi hún, að mér skilst, tekið upp nokkuð nýja háttu um stjórn

varðskipanna, sem leitt hafi til bóta. En mér er ekki vel kunnugt um það, hvort þetta muni virkilega vera svo, en ef það er rétt, þá er ekki vafi á því, að sú ráðabreytni, sem gerð var, að setja stjórn varðskipanna undir skipaútgerð ríkisins, hefir leitt til góðs. En hitt er annað mál, hvort ekki megji taka sér bendingar af framkvæmd skipaútgerðarinnar, þó skipin haldi áfram að heyra undir dómsmálaráðuneytið.

Ég vil því leggja til, af því að mér finnst það hafa við nokkur rök að styðjast, að þetta mál sé látið heyra undir stjórnarráðið, þar sem það verður að stjórna einu skipi til, sem ekki er hægt að vísa til skipaútgerðarinnar, að þessu máli verði vísað til ríkisstj. og hún taki það svo til athugunar, hvort ekki væri hægt að halda rekstri skipanna í svipuðu horfi eins og var hjá skipaútgerðinni.

Einnig vildi ég láta stj. athuga það, hvort ekki væri hægt að komast af með minni kostnað við þessa starfrækslu heldur en verið hefir, bæði meðan skipaútgerðin hafði hana á hendi og eins síðan.

Þetta er nú kannske aukaatriði, en hitt skiptir ef til vill mestu máli, að þar sem stj. á nú við svo mikla örðugleika að stríða um það að láta ríkisbúskapinn bera sig, þá hefir hún allan veg og vanda af því, hvað mikið er hægt að spara á þessari starfsemi ríkisins.

Ég fyrir mitt leyti er því mjög fylgjandi og vil gera allt í því efni til þess að skapa stj. sem bezta aðstöðu í þessu efni, þó að hvorki hún eða deildin hafi tekið undir þær till. mínar, sem ég hefi áður flutt í sambandi við fjárlagafrv. En þrátt fyrir það, þó að hún vildi ekki taka í þá útréttu hönd, þá vil ég ekki í þessu máli fremur en öðrum kippa að mér hendinni, og er það í samræmi við mína aðra afstöðu í fjármálum þjóðarinnar. Og ég legg til, að þetta mál verði hvorki samþ. eða fellt, því að það mætti líta svo á, ef till. væri felld, að það væri ábending um, að ekki bæri að taka neitt til eftirbreytni þær nýjungar, sem teknar voru upp meðan skipaútgerðin hafði þetta með höndum.

Stj. getur bezst séð það, hversu mikið

Stjórn varðskipanna.

er hægt að spara á þessari starfsemi án þess að það valdi tjóni á öðrum sviðum, á þann hátt, að eftirlitið verði ekki nægilegt.

Ég ætla svo ekki að fjölyrða um þetta frekar, en vænti þess, ef þessi till. mín um að vísa þessu til stj. verður samþ., að stj. taki það til rækilegrar yfirvegunar, á hvern hátt hún getur sem best unnið í sambandi við skipaútgerðina um starfrækslu þessara mála.

Björn Kristjánsson: Mig langar til að gera nokkrar aths. við ræðu hæstv. ráðh. Ég missti af byrjuninni af hans ræðu, svo að aths. mínar ná ef til vill ekki til alls, sem hann sagði. Þegar ég kom hér inn, var hann að tala um, að lögreglu-eftirlitið á sjónum þyrfti að vera á einni hendi. Ég sé ekkert við það að athuga, að þó að danska stjórnin hafi gefið strandgæzluskipinu, sem hún hefir hér við land, þær fyrirskipanir að fara eftir bendingum íslenzku ríkisstj., þá geti hún þrátt fyrir það falið skipaútgerð ríkisins umsjá þess fyrir sína hönd. Ég get ekki séð, að danska stj. geti haft nokkuð á móti því. Í öðru lagi býst ég við því, að það sé létt verk að stjórna þessu eina skipi, og gagnið af starfi þess svo lítið, þar sem það hefir ekki tekið togara í fleiri ár, að það megi einu gilda, þó að yfirstjórn þess væri á annara hendi.

Þá var hæstv. ráðh. að lesa upp bréf frá Slysavarnafélagi Íslands, þar sem því var lýst yfir, að samvinnan við skrifstofustjórnann í dómsmrn. væri svo góð, að félagið óskaði ekki eftir breytingu, jafnvel því gagnstæða. Þetta getur vel verið, en þó held ég, að það muni liggja í augum uppi, að það hljóti í mörgum tilfellum að vera þægilegra að ná til skrifstofu skipaútgerðarinnar, sem er opin alla virka daga og þar sem forstjórnin er alltaf í nætursímasambandi, heldur en til skrifstofustjórnans, þó hann sé oftast hér í bænum, þar sem hann er hlaðinn öðrum óskyldum störfum. Þar að auki finnst mér þetta bréf frá slysavarnafélaginu bera það með sér, að það sé ekki óhlutdrægt í þessu máli, þar sem talað er um það, að samvinnan hafi jafnan verið betri við skrifstofustjórnann heldur en skipaútgerð ríkisins, en talar þó ekkert

um, hvað það sé, sem á hefir brostið meðan skipaútgerðin hafði þetta með höndum. Þess vegna finnst mér, að þessi umsögn sé ekki óhlutdræg, og þess vegna lítið á henni að byggja.

Þá svaraði hæstv. ráðh. hv. form. sjútvn. því, sem hann hafði sagt um samvinnu um landhelgisgæzluna við menn úti um land, að þessa samvinnu mætti alveg eins hafa, þó að útgerðarstörfin færðust til skrifstofustjórnans. Það má vera, að þetta sé hægt, en að það hefir ekki verið gert síðan breytt var til um yfirstjórnina, bendir til þess, að einhverjir annmarkar séu á því. Það liggur í augum uppi, að sú samvinna er mun betri, þar sem um er að gera skrifstofu, sem hefir mörgum starfsmönnum á að skipa, heldur en skrifstofustjóra í stjórnarráðinu, sem er hlaðinn öðrum störfum, alveg óskyldum.

Þá vildi hæstv. ráðh. ekkert gera úr því, að það þyrfti sjómannspekkingu til þess að hafa þessa yfirstjórn á hendi. Um þetta má deila hér í deildinni, þar sem fæstir hafa sjómannspekkingu til að bera, en þó finnst mér það liggja í hlutarins eðli, að sú stjórn ætti að fara betur úr hendi hjá manni, sem er þaulkunnugur allri strandlengjunni hér við land og veit allar vegalengdir, heldur en hjá skrifstofustjóra, sem hefir enga slíka þekkingu til að bera. Mér virðist það augljóst, að sá maður, sem hefir svona kunnugleika til að bera, hljóti að vera betur fær um að gefa skipunum fyrirskipanir þegar þau þurfa að aðstoða við björgun eða eitthvað því líkt, heldur en skrifstofustjórnin. (Dómsmrh.: En skipstj. varðskipanna, hafa þeir enga þekkingu til að bera?). Jú, en það getur verið nokkuð mikilsvert, að sá maður, sem gefur fyrirskipanirnar hér í Rvík, sé kunnugur á þeim stað, sem þarf að aðstoða við björgun, því að það getur líka verið nauðsynlegt að gefa fyrirskipanir um aðstoð úr landi á þeim stað, sem báturinn eða skipið, sem bjarga þarf, er í hættu. Þá vil ég benda á það til frekari sönnunar því, að yfirstjórn varðskipanna sé fullt eins vel komin í höndum skipaútgerðarinnar eins og skrifstofustjórnans, að samningar um laun fyrir björgun skipa hafa verið óhagstæðari síðan skrifstofustjórnin tók við. Eins og kunnugt er, er það ekki svo

Stjórn varðskipanna.

litill þáttur í starfsemi skipanna að ná á flot og bjarga strönduðum skipum. Árið 1931 björguðu varðskipin á þennan hátt nokkuð mörgum skipum og fengu fyrir það allverulegar upphæðir, sem urðu til þess að létta mikið undir með rekstri skipanna. Nú hefir, að ég hygg, engu skipi verið bjargað síðan skrifstofustjórinn tók við yfirstjórn varðskipanna, nema einu útlendu skipi, og er það vitanlega ekki honum að kenna, en björgunarlaunin fyrir það voru miklu lægri heldur en áður hafði verið. Eru líkur til, að skrifstofustjórinn, vegna ókunnugleika á þessu sviði, sé miður fær til þess að ná hagkvæmum samningum um þetta heldur en forstjóri skipaútgerðarinnar.

Ef ég man rétt, þá voru björgunarlaunin meðan skipaútgerðin hafði yfirstjórnina 20 til 30% af matsverði skipsins, sem bjargað var. En fyrir þetta síðasta skip, sem bjargað var og skrifstofustjórinn samdi um, voru þau ekki nema 15%.

Hæstv. ráðh. minntist lítið á í ræðu sinni það, sem við flm. lögðum megináherzluna á, en það er sparnaðurinn, sem af því mundi leiða að fela aftur skipaútgerðinni yfirstjórnina. Skipaútgerðin fékk enga sérstaka borgun fyrir yfirstjórnina, en til skrifstofustjórans í dómsmálaráðuneytinu hefir verið borgað 4000 kr. á ári. Nú er það að visu svo, að hann hefir líka fengið þessa greiðslu fyrir þau ár, sem hann ekki hafði þetta starf með höndum. En það að borga 4 þús. kr. fyrir starf, sem ekki er unnið, það er fjarstæða, sem alls ekki getur komið fyrir hér eftir. Má því telja það víst, að spara megi þessar 4000 kr. með því að breyta aftur til í hið fyrra horf, og á vandræðatímum eins og þeim, sem nú eru, þegar alla hluti þarf að spara til að draga úr útgjöldum ríkisins, þá virðist það óforsvaranlegt með öllu að borga skrifstofustjóranum þessa upphæð að óþörfu, en nota ekki aðra starfskrafta, sem engin aukagjöld kosta. Þetta er aðalástæðan fyrir því, að við fluttum þessa þál.till.

Hv. þm. V.-Húnv. lagði til, að þessu máli væri vísað til stj. Ég get fyrir mitt leyti alls ekki fallið á það, ég vil miklu heldur láta atkv. ganga um till., þó það yirði til þess að fella hana, því að ég heyri á undirtektum hæstv. dómsmrh., að ekki

muni líkur til, að þessu verði breytt, ef till. væri vísað til stj. Og þar sem ég tel, að þessi breyting eigi fullan rétt á sér, að spara þessar 4 þús. kr., þá get ég ekki fallið á að vísa henni til stjórnarinnar.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Það eru aðeins fá orð, sem ég þarf að víkja til hv. þm. N.-Þ. Hann álitur, að það væri hægt fyrir islenzku stjórnina að vísa danska varðskipinu til skipaútgerðarinnar. Ég get vel trúað því, að hv. þm. álitir þetta, en ef hann þekkti eitthvað til, mundi hann líta öðruvísi á þetta. Hinir dönsku varðskipsforingjar líta þannig á þetta, að þeir standi beint undir dómsmálaráðuneytinu og þeir séu ekki skyldugir til að fara neitt annað til þess að fá fyrirskipanir, en ef þetta fyrirkomulag, sem stungið er upp á í þál.till., er tekið upp, þá mundi það aðeins verða til þess að skapa óþarfa millilið í þessu máli, sem ég sé ekki, að sé neitt hágræði að.

Ennfremur sagði hv. þm. N.-Þ., að þessi umsögn slysavarnafélagsins hlýti að vera hlutdræg. Ég get ekki skilið, hvernig hann leyfir sér að álíta, að slysavarnafélagið skrifi svona bréf, ef það álitur, að slysavörnunum sé verr komið en áður. Hann sakar með þessu slysavarnafélagið um að svikjast um að rækja mannúðarverk, sem það hefir tekið að sér. Ég finn ekki ástæðu til þessa. En hitt veit ég, að slysavarnafélagið hefir aldrei fyrr mætt eins mikilli samúð og hjálpfýsi eins og hjá skrifstofustjóra, og það segir, að bezt sé að ná í hann allra manna, sem það hefir átt við í þessu efni, og er það af þeirri einföldu ástæðu, að hann er venjulega annaðhvort heima hjá sér eða þá í stjórnarráðinu, eða þá á leiðinni fram eða aftur.

Þá nefndi hv. þm. samningana um björgunarlaunin og sagði, að þau hefðu verið hærri 1931 heldur en síðar. En hvað sannar þetta? Eins og skipströnd séu jafntíð á hverju ári. (BKr: Ég meinti ekki þetta). Það var þetta, sem hv. þm. sagði, og að það hefði verið samið um lægri björgunarlaun. (BKr: Það var það, sem ég meinti). En heldur hv. þm., að það sé sama að bjarga í öllum tilfellum? Heldur hann, að það sé alltaf jafnerfitt að bjarga? Hvaða sanngirni er í því? Þessu getur enginn maður haldið fram með

neinni sanngirni. Að því er snertir samningana um björgunarlaunin, þá er það frekar skrifstofustjórinn, sem er lögfræðingur, sem getur útbúið þá, heldur en ólögfróður maður. En það er venjulega svo, að skrifstofustjórnarnir gera samning við hlutaðeigandi skip áður en björgunin fer fram. En stundum er það ekki hægt að gera samning, því að það þarf þá að vinda svo bráðan bug að björguninni, en þegar það er gert, er alltaf fenginn lögfræðingur til að gera þann samning.

Það hefir auðvitað komið fyrir síðan stjórnarskiptin urðu, að varðskip hafi bjargað öðrum skipum, og í vetur var í blaði einu sveigt að því, að það hefði verið klaufaskapur, að ekki var bjargað skipum, sem strönduðu einhversstaðar í N.-Þingeyjarsýslu. Þar urðu 2 strönd með stuttu millibili. Okkar varðskipum heppnaðist ekki að ná þeim út, en svo var sent enskt skip, og reyndi það í nær því heilan mánuð, og heppnaðist ekki heldur. Það er jafnan svo, að það er undir hælinn lagt hverju er hægt að bjarga. Það er ekki undir manninum hér í Rvík, sem hefir á hendi yfirstjórn skipanna, komið, hvort tekst að bjarga, heldur þeim mönnum, sem fást við það, og auðvitað aðallega hinu, hvernig strandið hefir borið að, hve langt skipið er komið upp og hvernig botninn er.

Svo sagði hv. þm., að aðalatriðið fyrir sér í þessu efni hefði verið borgunin til skrifstofustjórans. Ja, öðruvísi mér áður brá. Hv. þm. hefir aldrei fyrr en nú talið, að það væri rangt að borga þetta. Það er búið að borga þetta í 5 ár af minum fyrirrennara, hv. 5. landsk., sem er fylgismaður hv. þm. N.-Þ., jafnvel þó að starfið hafi alls ekki verið unnið. Þá sagði hv. þm. ekki nokkurt orð, svo það eru þýsna ólíkar kröfur, sem hv. þm. gerir til mín eða fyrirrennara míns í þessu efni.

Það, sem hv. þm. ætlast til með þessu, er ekki annað en að það sé ofurlítið breytt til, til hins verra. Annars er þetta fyrirkomulagsatriði, sem ekki heyrir undir þingið, og það er rétt að vísa þessari till. til stjórnarinnar. En að því er borgunina snertir, þá fer það náttúrlega eftir samningi, hve mikil hún er, og það er ekki að búast við því, að nokkur vilji gera þetta fyrir ekki neitt, því að það er oft,

sem sá er starfinu gegnir, er vakinn upp á naturþeli, og þá verður kannske að senda skeyti í allar áttir. Og þau samskeyti koma sannarlega eins til skila, þó að það sé skrifstofustjóri í stjórnarráðinu, sem sendir þau, eins og einhver annar hefði gert það.

Jóhann Jósefsson: Ég er á sama máli og þeir hv. þm. og ráðh., sem telja, að þessi till. sé ófyrirsynju fram komin. Það er ekki neitt nýtt, eins og þegar hefir verið upplýst, að stjórn landhelgisgæzlunnar sé í höndum dómsmálaráðuneytisins. Hún var það að því er Ísland snerti löngu áður en Íslendingar eignuðust nokkurt varðskip. Allar málaleitanir viðvíkjandi varðskipunum verða að ganga gegnum dómsmálaráðuneytið, og varðskipalögin kveða svo á, að þessi gæzla heyri undir dómsmálaráðuneytið, enda er það ekki nema eðlilegt og skiljanlegt, þar sem þetta er löggæzla á hafinu, að hún heyri undir dómsmálaráðuneytið. Mér virðist því, þar sem farið er fram á í till. að fela skipaútgerð ríkisins þetta starf, að það sé alveg í mótsögn við þá eðlilegu framþróun, sem landhelgisgæzlan tekur hér á þessu landi eins og í öðrum löndum. Halda hv. flm. þessarar till., að það viðgangist í öðrum löndum, að yfirstjórn lögreglunnar sé falin á hendur leikmönnum? Halda þeir, að einhverri skipaútgerð sé falið að stjórna þeim mönnum, sem eiga að halda uppi lögum og reglu á hafinu?

Ég hefi talsverða reynslu af því, hvernig er að leita til þeirra manna, sem stjórna landhelgisgæzlunni, með öðrum orðum dómsmálaráðuneytisins eða skrifstofustjórans, sem hefir það mál með höndum. Ég get tekið undir það, sem kemur fram í bréfi Slysavarnafélags Íslands, um lipurð og hjálpfýsi skrifstofustjórans í öllum greinum, sem snerta þau málefni, er ég sem formaður Slysavarnafélags Vestmannaeyja hefi leitað til hans með, annaðhvort snertandi landhelgisgæzlu eða björgun. Og ég vil um leið segja það, að meðan skipaútgerð ríkisins var meir í fyrirsvari, sem var um nokkurt árábil í tíð fyrrv. stjórnar, að þá mætti ég ávallt góðvild í þessu efni. Ég vil taka það fram til þess að forðast allan misskilning. En mér virðist að því er þetta snertir, að það

Stjórn varðskipanna.

sé ekki nokkur ástæða til að fara að breyta til úr því horfi, sem er, að dómsmálaráðuneytið sjái um þetta sjálft. Mig minnir líka, að það hafi komið ljóst fram hér á þinginu fyrir nokkrum árum, að skrifstofustjórinn í dómsmálaráðuneytinu þótti sérstaklega heppinn í úrlausn ýmissa mála, sem snertu ýmist þetta starf eða eftirlit með smygli á skipum. Ég hygg, að þessu megi finna stað hér á þinginu, og eins vjl ég minna á það, að hæstv. fyrrv. dómsmrh. hefir fundið ástæðu til þess að láta þess getið, að skrifstofustjórinn hafi sýnt mikinn dugnað í þessu starfi.

Þá vil ég aðeins minnast á meðferð þessarar till. hjá sjútn. Þegar till. kom fram, kom fram í ræðu hjá hæstv. núv. dómsmrh., að hann óskaði eftir því, að áður en nefndin afgreiddi þetta mál fengi hann áheyrn með sitt álit, og þegar n. tók málið fyrst fyrir á fundi 18. apríl, var till. rædd, en þó ekki tekin ákvörðun um hana, og þá drap ég á við form. n., að dómsmrh. hefði óskað eftir því, að við veittum honum áheyrn áður en þetta mál yrði afgr.

Næst var málið tekið fyrir á fundi n. 20. apríl, en þá var svo ástatt, að við 2 sjálfstæðismennirnir í n. vorum fjarverandi. Það var hv. þm. G.-K. og ég. Ég hafði farið heim í páskafríinu, og veiktist ég þá og lá í nokkra daga. Gat ég þess vegna ekki komið, er þess getið í fundarbókinni. Um hv. þm. G.-K. er þess getið, að hann hafi verið á fundi annarsstaðar og þess vegna ekki getað komið. Þetta gæti gefið tilefni til að ætla, að okkur væri sama um þessa till. En svo er alls ekki. Við lítum báðir svo á, að þetta sé eigi einungis óþörf till., heldur sé hún beinlínis til þess að færa úr lagi landhelgisgæzluna.

Sá fundur sjútn., sem afgreiddi þetta mál, var eini fundurinn, sem okkur báða, mig og hv. þm. G.-K. vantaði á. Við vorum báðir löglega forfallaðir. En meiri hl. hirðir ekki um það, heldur skellir út nál., án þess að bera það undir okkur. Ég vildi geta þessa, þar sem við gáfum ekki út neitt sérstakt nál., heldur kusum að biða með okkar skýringu þar til málið kæmi fyrir. Mér virðist það koma ljóslega fram, að mál þetta er sótt af meira kappi en

Alþt. 1933. D. (46. lögjafarþing).

forsjá. Og þótt ég teldi reyndar réttast, að málið yrði fellt, þá mun ég þó greiða atkv. með till. hv. þm. V.-Húnv.

Björn Kristjánsson: Ég verð að svara hæstv. dómsmrh. nokkrum orðum. Hann misskildi orð mín, þar sem hann lagði mér í munn- þau orð, að ég hefði sagt, að björgunarlaun varðskipanna hefðu orðið minni fyrir það, að færri skipum varð bjargað. Þetta datt mér ekki í hug að segja. Ég sagði að samningar þeir, sem gerðir hefðu verið um björgunarlaun, hefðu verið óhagstæðari nú en áður. Þá sagði hæstv. ráðh., að björgunarlaun miðuðust við það, hve erfitt væri að bjarga. Þetta kom mér mjög á óvart. Mér hefir verið tjáð, að hin erlendu váttryggingarfélag hafi samið um að borga £20 á dag fyrir árangurslausar björgunartilraunir, en þegar heppnaðist að bjarga skipinu, þá væru björgunarlaunin viss hluti af virðingarverði skipanna eins og þau eru þegar búið er að bjarga þeim. Samningar þeir, sem skrifstofustjórinn hefir gert fyrir þann eina togara, sem bjargast hefir síðan hann tók við yfirstjórninni, eru okkur óhagstæðari, minni hundraðshluti af virðingarverðinu en áður var. — Það er naumast svaraverður misskilningur, að ég hafi kennt skrifstofustjóranum það, hve illa hefir gengið að bjarga strönduðum skipum. Ég veit vel, að hann er þar sjálfur hvergi nærstaddur og ræður hvorki veðri eða straumum. Það er einnig útírsnúningur hæstv. ráðh., að ég hafi sveigt nokkuð að skipherrum varðskipanna. Ég hefi nokkurn kunnugleika af þeim báðum, og ekki annað en góð kynni.

Þá er það borgunin fyrir yfirstjórn varðskipanna. Ég sagði, að höfuðástæðan fyrir till. væri sparnaður, sem hægt væri að framkvæma án þess að yfirumsjón skipanna yrði verr af hendi leyst. Skipaútgerðin tók ekkert fyrir verk sitt, meðan hún hafði á hendi yfirstjórn skipanna, en skrifstofustjóranum eru greiddar 4000 kr. fyrir það. — Að vísu var honum greitt þetta áður, og hæstv. ráðh. sagði, að ég hefði átt að beina skeytum mínum að fyrrv. ráðh. En þáttill. okkar var eingöngu miðuð við framtíðarsparnað, en ekki við liðinn tíma. Í því fólst engin ásökun, hvorki til hæstv. núv. dómsmrh.

rh. né fyrirrennara hans, fyrir það, sem liðið er, heldur áskorun um að koma þessu betur fyrir framvegis. Það var að vísu rangt, sem hann og þeir gerðu, að greiða þetta að óþörfu. En ég vildi þó ekki láta það koma fram í þessari þáttill. — Hæstv. ráðh. og aðrir hafa engin rök fært fram, er afsanna, að till. sé réttmæt. Allir þeir hv. þm., sem vilja spara óþörf útgjöld, hljóta því að vera með henni. Í þessu sambandi vil ég benda á það, að skrifstofustjórinn hefir svo há laun, að óþarft er þess vegna að láta hann hafa þennan aukabíling.

Þá sagði hæstv. ráðh., að sérstaklega þægilegt væri að ná í skrifstofustjórnann, þegar aðstoðar væri leitað við björgun, hvort heldur væri á nótt eða degi. Þetta þykir mér dálítið einkennilegt. Ég hefi séð bréf frá skrifstofustjóranum til skipa-útgerðarinnar, skrifað í október síðastl., að mig minnir, þar sem skipaútgerðinni er falið að annast vörzlu á nóttum, eins og áður hafði verið.

Hv. þm. Vestm. var að bera þetta saman við flotamálastjórn annara ríkja og sagði, að aðrir en ráðuneytin hefðu ekki þá stjórn þar. En vitanlega er yfirstjórn strandvarnanna okkar á engan hátt sambærileg við flotamálastjórn útlendra hervelda, svo þessi samanburður sannar ekkert.

Hv. þm. bar skrifstofustjóranum þann vitnisburð, að hann væri lipur og góðgjarn, er hans væri leitað um björgun. En hann tók einnig fram, og þótti mér vænt um það, að hinu sama hefði hann átt að mæta hjá skipaútgerðinni. Mér er kunnugt um það, að meðan hún hafði stj. varðskipanna, var mikil alúð lögð við það að leyndu ferðum varðskipanna og láta þau sem sjaldnast senda loftskeyti, svo togararnir væru þess sem bezt duldir, hvar þau hefðust við, til varnaðar því, að þeir færu í landhelgina. Ég tel þetta eina af sönnununum fyrir því, að þetta starf hefði verið í góðu lagi hjá ríkisskipum og betur af hendi leyst en hjá skrifstofustjóranum. En aðalrök fyrir till. er þó sparnaður, eins og ég hefi áður tekið fram.

Ég get ekki fallið á, að þessu máli verði vísað til stj. Ég þykist vita, að yfirstjórnin muni þá verða áfram í sama horfi og áður, en það tel ég alveg ófært.

Sveinn Ólafsson: Ég þarf ekki að hafa mál mitt langt. Ég get látið svör hv. þm. N.-Þ. að mestu nægja. En þar sem hv. þm. Vestm. bar sakir á sjútvn., eða meiri hl. hennar, þá verð ég að geta þess, að þessi till. var a. m. k. þrisvar tekin til umr. á fundum n., áður en hún væri afgr. frá nefndinni. Ég man nú ekki gjörla, hvort hv. þm. Vestm. var í öll skiptin við, en það sýnir fundarbókin. En þar sem önnur mál, er fyrir n. lágu, þóttu meira aðkallandi, þá dróst fund af fundi, að málinu væri lokið. Það má því heita stakleg tilviljun, ef hv. minni hl. hefir ekki getað mætt þrjá fundi í röð, því að málið hafði verið dregið tvo fundi vegna fjarveru minni hl. Það er vissulega engin nýlunda, að mál séu afgr. frá meiri hl. n., og veldur sjaldan illindum. Hér var nú heldur ekki um neitt stórmál að ræða. Það gat því ekki virzt neitt athugavert, þó þetta smámál fengi afgreiðslu frá meiri hl. n. eftir langa bið. Það var búið að liggja í n. nokkrar vikur, og mátti jafnvel álykta af tömlæti og fjarveru minni hl., að hann léti sér í léttu rúmi liggja, hvernig um það færi. Ég get heldur ekki séð, að nál. sé á neinn hátt villandi, eins og hv. þm. Vestm. segir, að það sé. Þar er hreinskilnislega sagt frá gangi málsins og engin ásökun til minni hl. Þó er þess getið í nál. og fundarbók, að annar minnihl. manna mundi veikur vera. Hinn var á engan veg forfallaður. Ásak-anir hv. þm. eru því ástæðulausar. Ekkert það hefir gerzt í meðferð n. í þessu máli, sem ekki endurtekur sig iðulega í n. Og engu tækifæri er heldur spillt fyrir þessa hv. n.-menn, að koma fram sínu álitum þegar málið er nú til meðferðar.

Út af orðum hæstv. dómsmrh. vil ég segja það, að það er hvergi ráðgert í till., að stjórn varðskipanna eigi að hverfa undan dómsmrh. Undir hann heyra þau fyrst og fremst. En till. lýtur að því, að hann noti þá ráðunauta, sem líklegt er, að vegna sérþekkingar hefðu bezt tök á stjórn skipanna, og óneitanlega stendur skipaútgerðin um þá hluti langbezt að vígi. Eins og tekið hefir verið fram, er forstjóri hennar manna kunnugastur umhverfis land allt. Og hann hefir auk þess á hendi stjórn annara skipa, sem að nokkru gagni geta komið við landhelgi-

Stjórn varðskipanna.

gæzluna. Ég hefi sjálfur séð, að póstskipin gera töluvert til þess að ýta veiðipjófum frá lendhelginni, með því einu að fylgja markalinunni. Þegar togaraflostin sér til þeirra, leggur hann ætíð til hafs, ef hann hefir verið allnærri landhelgilínunni. Þess vegna getur oft verið nokkur samvinna milli varðskipa og póstskipa við strandvörn. Einnig af þeirri ástæðu getur því verið heppilegt, að skipaútgerðin hafi þetta starf með höndum, undir yfirstjórn ráðh.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Meðan ég hefi yfirstjórn varðskipanna á hendi og ábyrgð á því verki, þá lít ég svo á, að ég hafi fullt leyfi að velja hvern, sem ég vil, til að hafa þetta starf á hendi. Þetta er einfalt fyrirkomulagsatriði. Og það eru engar útásetningar til forstöðumanns skipaútgerðar ríkisins, þótt ég telji heppilegra að hafa mann við hliðina á mér, sem er þessu vanur og kunnugur og hefir auk þess umsjón með danska varðskipinu, þegar það er hér. Ekkert orð hefir heldur fallið um það, að þessu starfi sé ekki vel gegnt af skrifstofustjóranum, og það gleður mig. Í frásögn sinni af gangi þessa máls í sjútvn. nefndi hv. 1. þm. S.-M. ekki allt, því ég hafði beðið n. að veita mér tækifæri til að koma á hennar fund, er það yrði tekið fyrir. (SvÓ: Ég hefi ekki heyrt það). Ég bað um það hér í deildinni, að mér yrði veitt viðtal við n. áður en málið yrði afgr. þaðan. Einhver úr n. hefir hlotið að hafa heyrt það. En þetta var ekki gert. Hefði það þó a. m. k. verið kurteisara.

Það getur vel verið misskilningur hjá mér, þetta um björgunarlaunin, eins og hv. þm. N.-Þ. vildi halda fram. En samningur sá, sem gerður var, tryggir varðskipunum dagpeninga, þegar þau eru að björgunarstarfi. En vitanlega verða björgunarlaunin misjöfn, því mismunandi tími og fyrirhöfn fer í hverja björgun. En það er þá líka misskilningur, að ég hafi talið hann segja, að það væri skrifstofustjóranum að kenna, að ekki yrði mikið af ströndum.

Hv. þm. segir, að í grg. till. sé engin á-

sökun. En þar segir þó, að ókunnugt sé um ástæðuna fyrir því, að yfirstjórn varðskipanna var færð, en jafnframt er þess getið, að færslunni fylgi 4000 kr. aukakostnaður. En hv. þm. veit, að þetta hefir ávallt verið greitt. Hvar er þá kostnaðaraukinn? Er það hlutlaust að segja rangt frá? Enginn, sem les grg., kemst hjá því að álykta öðruvísi en að breytt hafi verið um til þess að auka kostnaðinn um 4000 kr. Hið sanna er, að launin eru ekki meiri en þau hafa ávallt verið áður.

Viðvíkjandi því, að ferðunum sé haldið leyndum, þá er það nú ávallt gert. Hv. 1. þm. S.-M. sagði, að stjórnari varðskipanna þyrfti nauðsynlega að hafa kunnugleika af ströndum landsins. Þetta er misskilningur. Þann nána kunnugleika þurfa ekki aðrir að hafa en skipherrar skipanna sjálfra. Sá kunnugleiki, sem þarf að hafa, er að þekkja, hvar togarar haldi sig helzt í landhelgi á hverjum tíma árs. Og skrifstofustjórnin, sem haft hefir stjórn varðskipanna með höndum í 2 tugi ára, er vitanlega þaukunnugur þessum málum.

Það getur vel verið, að strandferðirnar komi að einhverju gagni til strandvarna. En það kemur ekki þessu máli við. Þau fylgja opinberri áætlun og togararnir vita vel um ferðir þeirra og geta hagað sér samkvæmt því.

Annars vonast ég til, að umr. geti farið að styttest og að gengið verði til atkv.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 91. fundi í Nd., 1. júní, var enn fram haldið einni umr. um till.

ATKVGR.

Till. frá þm. V.-Húnv. um að vísa málinu til stjórnarinnar samþ. með 15:11 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu já: JJós, JAJ, JÓL, LH, MG, MJ, ÓTh, PHalld, PO, ÁÁ, BSt, GÍ, HStef, HJ, JörB.

nei: HV, IngB, StgrS, SvBH, SvÓ, VJ, ÞorlJ, BJ, BÅ, BKr, HG.

Tveir þm. (JónasÞ, TrÞ) fjarstaddir.

Pingsályktunartillaga tekin aftur.

Símagjöld í Reykjavík.

Á 59. fundi í Ed., 29. apríl, og á 61. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till til þál. um símagjöld í Reykjavík
(A. 488).

Á 6. fundi í Sp., 18. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 7. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Það mun vera komið fullt samkomulag um þetta

mál við ríkisstj., og ég get þá tekið þessa till. aftur.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Það er auðvitað ekkert annað við þessa till. að gera en að taka hana aftur, því að fullt samkomulag er komið um þennan taxa, sem um var að ræða, en auðvitað ekki á þann hátt, sem rætt er um í till.

Flm. (Héðinn Valdimarsson): Ég vil aðeins geta þess, að það var heldur ekki á þann hátt, sem ríkisstj. hafði hugsað sér upphaflega.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Það var heldur ekki á þann hátt, sem hv. 2. þm. Reykv. hafði hugsað sér.

Þingsályktunartillögur ekki útræddar.

1. Lyfjafræðinám læknis.

Á 11. fundi í Nd., 27. febr., var útbýtt:
Till til þál. um styrk handa lækni til
að nema lyfjafræði (A. 56).

Á 12. fundi í Nd., 28. febr., var till. tek-
in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær
umr.

Á 13. fundi í Nd., 1. marz, var till. tek-
in til fyrri umr.

Flm. (Vilmundur Jónsson): Ég ætla
ekki að hafa mörg orð um þessa till., en
óska, að umr. verði frestað og málinu
vísað til allshn.

Tryggvi Þórhallsson: Ég leyfi mér að
gera að till. minni, að málinu verði vísað
til fjvn., því að þar á það heima.

Flm. (Vilmundur Jónsson): Ég geri
það ekki að ágreiningsefni, í hvora n.
málið fer. Náttúrlega á það heima í alls-
hn. En hinsvegar mætti auðveldlega, ef
þurfa þætti, hafa samvinnu milli beggja
þessara n.

Magnús Jónsson: Ég vil aðeins benda
á það út af ummælunum um það, að þetta
mál eigi heima í fjvn., að það hefir ekki
alltaf verið siður að vísa til fjvn. málum,
sem fela í sér fjárveitingar, heldur er
það skylda samkv. þingsköpum að bera
undir hana fjárhagsatriði málsins.

Tryggvi Þórhallsson: Þetta er óvenju-
leg aðferð, a. m. k. nú á síðari árum, og

ég fyrir mitt leyti held fast við, að þetta
mál eigi heima í fjvn.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson):
Ég held, að það sé eðlilegast að fara að
eins og hv. þm. Str. leggur til, að vísa
þessu máli til fjvn., því að hér er um
beina fjárveitingu að ræða, og þess
vegna væri eðlilegast, þegar einhverjir
þm. vildu koma fram með svona fjárveit-
ingu, að það kæmi fram sem till. við fjárl.
Það er mjög óheppilegt, að það komi fram
till. um miklar fjárveitingar í þál. Ég
vildi beina þeirri ósk til hv. flm., að hann
samb., að þessu máli verði vísað til fjvn.

Flm. (Vilmundur Jónsson): Þetta mál
er þannig vaxið, að farið er fram á þriggja
ára fjárveitingu. Ákvæði fjárl. eru að
jafnaði ekki bindandi nema til eins árs.
En eins og ég sagði áðan, geri ég ekki að
deiluatriði, í hvora nefndina málið fer,
og sætti mig við það, sem ofan á verður
í því efni.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson):
Það hefir nokkrum sinnum komið fyrir,
að teknar hafa verið upp í fjárl. fjárveit-
ingar, sem ætlað er til, að gildi lengur
en til eins árs. Í fjárl. hefir það þá verið
fyrsta greiðsla af þremur, og þá hefir
verið tekin upp fjárveiting á næsta eða
næstu þingum. Ég vildi benda á, að það
er varhugavert að samb. till. til fjárveit-
inga í öðru formi en lagaformi, og engin
stjórn er skyldug til að borga út eftir
öðru en l.

ATKVGR.

Till. um að vísa málinu til allshn. felld
með 15:6 atkv.

Lyfjafræðinám læknis. — Launakjör starfsm. ríkis og ríkisstofn. — Innfl.höft (afnám eða rýmkun).

Till. vísað til fjvn. með 17:1 atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

2. Launakjör starfsmanna ríkis og ríkisstofnana.

Á 44. fundi í Nd., 4. apríl, var útbýtt: Till til þál. um launakjör embættis- og starfsmanna ríkis og ríkisstofnana (A. 328).

Á 47. fundi í Nd., 7. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 48. fundi í Nd., 8. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 52. fundi í Nd., 18. apríl, var frv. aftur tekið til einnar umr.

Flm. (Jörundur Brynjólfsson): Þessa till. til þál. hefi ég leyft mér að bera fram ásamt hv. þm. V.-Húnv. Ætlazt er til, að hæstv. ríkisstj. taki til ihugunar launakjör embættismanna og starfsmanna ríkis og ríkisstofnana og athugi, hverjar leiðir sé hentugar til þess að samríma þetta. Orsökina til þessa er fyrst og fremst breyttir tímar, breytt verðlag og breyttar aðstæður. Jafnframt liggja til þess aðrar ástæður, t. d. mikið ósamræmi í þessum sökum af hálfu hins opinbera, og er það ekki hvað sízt að finna í launakjörum starfsmanna stofnana hins opinbera. Þegar svo stendur á sem nú um stundir, að erfiðleikar ríkja og bjargræði er af mjög skornum skammti, er fyllsta ástæða til þess að taka til ihugunar og samræma sem hagkvæmast reynist launagreiðslur ríkisins. Nú hefir því verið skotið að mér, að hv. fjvn. hafi þegar tekið þetta efni til athugunar og hafi í hyggju að bera fram þáttill. um það. Nefndin hefir undanfarið verið að rannsaka þetta og undirbúa, og höfum við flm. orðið ásáttir um að vísa okkar till. til fjvn. Nefndin ber

þá fram, að öllum undirbúningi loknum, þá eða þær ráðstafanir, sem hún telur, að heppilegastar reynist. Hinsvegar treystum við því, að þetta verði rækilega og vel af hendi leyst og að sá tilgangur, sem við kepptum að með flutningi okkar, náist ekki síður fyrir atbeina nefndarinnar. Mælist ég því til, að umr. um þessa till. verði frestað og málinu vísað til fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 15 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

3. Innflutningshöft (afnám eða rýmkun).

Á 51. fundi í Nd., 12. apríl, var útbýtt: Till. til þál. um afnám eða rýmkun innflutningshafta (A. 403).

Á 52. fundi í Nd., 18. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 53. fundi í Nd., 19. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Málið er svo alkunnugt, að ég vil ekki eyða tíma hv. deildar með því að vekja umr., en legg til, að þessari umr. verði frestað og málinu vísað til fjhn.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 16 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 87., 88., 91. og 92. fundi í Nd., 30. og 31. maí, 1. og 2. júní, var till. tekin til frh. einnar umr. (A. 403, n. 830).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

4. Alþýðufræðslulöggjöf.

Á 66. fundi í Nd., 5. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um að skora á ríkisstj., að hún láti fara fram endurskoðun á alþýðufræðslulöggjöf landsins (A. 542).

Á 67. fundi í Nd., 6. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 69. og 87. fundi í Nd., 9. og 30. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 92. fundi í Nd., 2. júní, var till. enn tekin til einnar umr.

Frsm. (Sveinbjörn Högnason): Menntm. var sammála um, að tími væri til kominn að endurskoða alþýðufræðslulöggjöf landsins. Það er vitað, að á síðustu árum hefir orðið ör vöxtur og margar breyt. á alþýðufræðslustarfi í landinu. En það hefir engin heildarskipun verið gerð um þau mál síðan 1907, sem fræðslulögin eru frá, með nokkurri bót frá 1926. 1930 voru sett l. um héraðsskóla í sveitum og gagnfræðaskóla í kaupstöðum, og þá myndaðist nýr liður í alþýðufræðslustarfseminni hér á landi. En þegar þessi liður í alþýðufræðslunni hefir bætzt við, kemur hann ekki eins og eðlilegur liður í heildarstarfseminni, heldur er þvert á móti æðimikið misræmi um þennan lið sjálfan út af fyrir sig, t. d. gagnfræðaskólarnir. Þar er samræmið ekki meira en það, að sumstaðar eru gagnfræðaskólarnir 3 og jafnvel 4, og samstarfið hjá þeim er ekki betra en það, að sumir hafa sérréttindi til þess að útskrifa menn sem gagnfræðinga og láta þá ganga upp í æðri skóla án frekara prófs, en fjöldinn allur er útilokaður frá því. Á Akureyri hefir annar gagnfræðaskólinn þessi sérréttindi, án þess að hægt sé að sjá í raun og veru nokkra ástæðu til þess. Í Reykjavík hafa 2 gagnfræðaskólar þessi réttindi, en 1 ekki. Um starfsvið virðist ekki vera sérstaklega ákveðið innan þeirra.

Um barnafræðsluna í landinu gilda nú 3 eða 4 fyrirkomulög, þar sem er eftirlitsfræðsla, farkennsla, fastir skólar og

heimavistarskólar. En það fer eftir staðháttum, hvað framkvæmt er á hverjum stað, en þó alls ekki alltaf eftir því, sem aðstæður mundu helzt kalla að. Auk þess er þannig komið, að skólaskyldan er mismunandi. Í kaupstöðum allviða er tekin upp skólaskylda til 8 ára, sem vel getur verið, að þörf sé á eftir breyttum aðstæðum heimilanna, en í l. frá 1907 er skólaskyldan ákveðin til 10 ára, sem virðist gilda úti um sveitir landsins. Það má vel vera, að það sé einhver nauðsyn fyrir slíkri skólaskyldu og að það opinbera hafi eitthvert eftirlit með fræðslu barna fyrir innan 10 ára aldurs úti um sveitirnar. Það var svo, að prestarnir litu eftir þessari undirbúningskennslu áður en skólaskyldan kom út um sveitir landsins, en þetta hefir verið fellt niður, svo þeim er ekki lengur gert að skyldu að gera það. En mér er kunnugt um, að sumir þeirra gera það engu að síður, og ég er sannfærður um, að þeir gera mikið gagn með því fyrir sína sveit, því það mun vera algengt, að börn komi ólæs í skólann og fákunnandi í reikningi 10 ára að aldri. Mér virðist ekki vera óviðeigandi, að sú athugun fari fram, hvort ekki væri rétt að veita prestunum rétt til þess að hafa þetta eftirlit með höndum, sem vildu það af fúsum vilja og án endurgjalds, aðeins fyrir sinn áhuga á þessu starfi.

Það skal að visu frá minni hendi ekki vera fullyrt neitt um það, hvað sá árangur er mikill frá hinum mörgu skólum til þess að auka alþýðufræðsluna í landinu, en ég tel vist, að þeir komi að meira og minna liði. En það þori ég öruggt að fullyrða, að með betri skipun og samstarfi milli skólanna en verið hefir megi ná ennþá betri árangri fyrir það fé og stofnanir, sem upp hafa verið settar.

Það, sem ætlazt er til, er eins og till. ber með sér, að reynt verði að koma á heilsteyptu skipulagi um þessa hluti og samstarfi milli hinna einstöku stofnana, og að reynt verði, eftir því sem kostur er á, að takmarka tilkostnaðinn, án þess að kennslustarfsemin bíði nokkuð tjón af, með því að hagnýta betur þá krafta, sem fyrir eru, heldur en hingað til hefir átt sér stað. Ennfremur vakir fyrir okkur, að meira tillit þurfi að taka til staðháttanna. Það hæfir ekki það sama fyrir margbýlið

Alþýðufræðslulöggjöf.

í kaupstöðunum og strjálbýlið úti um sveitirnar. Það þarf vissulega að vera sveigjanleiki í því, hvernig þetta er framkvæmt, og ekki einskorðað við það, sem gert er í fjölmönnum löndum og þar, sem bezt hagar til í kaupstöðunum, sem eru að vaxa hér upp. Í þessu tilliti er ég sannfærður um, að hægt er að nota starfskrafta prestanna meira en gert hefir verið.

Á síðustu árum hefir löggjöfin stefnt að því að útrýma prestum og áhrifum þeirra. Það er ekki hægt á móti því að bera. Það hefir meira að segja verið reynt að bægja þeim frá því að vera próf-dómarar. En ég er viss um, að slík stefna er í óþökk mikils fjölda alþýðumanna úti um sveitirnar.

Ég tel vist, að prestar geti víða á landinu framkvæmt þetta eftirlit á ferðum sínum og styrkt mjög skólastarfið og að ekki sé vert að slá hendinni á móti þessari hjálp, því í mörgum tilfellum eru þessir menn mjög vel menntaðir og vel til þess hæfir að leiðbeina um þessi efni, og engu síður en fjöldinn af kennurum, án þess að þeir séu nokkuð lastaðir. Auk þess höfum við sett í till., að athugað yrði með skólaskyldualdurinn, hvort ekki mundi heppilegast að hafa hann mismunandi. Eftir að þessir nýju liðir komu inn, gagnfræðaskólarnir og héraðsskólarnir, þá er ég sannfærður um, eftir þeirri reynslu, sem ég hefi haft í þessum málum, að 1 ár í unglingaskóla eða alþýðuskóla er alveg eins mikið og 2—3 ár á aldrinum 9—12 ára hvað þekkingu og þroska snertir.

Ég get hugsað mér, að heppilegra væri að láta börnin ekki byrja mjög ung í skólanum, heldur láta skólaskylduna ná nokkuð fram á unglingsaldurinn. En það er sannarlega full þörf þess, að þetta sé athugað og reynt að koma einhverri heildarskipun á það.

C-liðurinn er um takmörkun námsgreinafjöldi. Ég held, að það sé ekki ofmælt, að kennslan er skemmd nú fyrir börnum með því að láta þau strax í byrjun fara að grauta í mörgum námsgreinum. Afleiðingin verður sú, að undirstöðuatriðin lærast illa, og sá grautur, sem þau hafa fengið í sig úr þessum mörgu námsgreinum, gleymist fljótt. Á fyrstu árun-

um þarf að leggja alla áherzlu á það að kunna vel fáar námsgreinar.

Í 3. lagi fer till. fram á, að það sé athugað, hvort ekki sé hægt að leggja meiri stund á hagnýt námsefni en verið hefir. Þessa er mikil þörf, og í þessu efni hefir víðast hvar átt sér vanræksla stað.

Síðan þessi þáttill. okkar kom fram hafa menntmn. Nd. borizt mótmæli gegn henni frá settum fræðslumálastjóra og Kennarasambandi Íslands. Mótmæli gegn því, að alþýðufræðslul. landsins væru endurskoðuð! Ég verð að segja, að ég er mjög undrandi yfir því, að nokkur stótt, sem lætur sér annt um sitt starf og tekur við öllum fánægum styrkjum úr ríkissjóði til þess að geta rækt starf sitt, skuli mótmæla því, að löggjöf landsins viðvikjandi starfssviði hennar sé endurskoðuð. Í bréfi fræðslumálastjóra er það tekið fram, að óheppilegt sé að setja ströng l. um þetta efni, því að betra sé að fara eftir reglugerðum!

Ég held, að þetta sé ekki viturlegt fyrirkomulag og að það sé mjög illa farið, að yfirmenn kennarastéttarinnar séu að vekja tortryggni til þeirra manna, sem vilja gera sitt til þess, að alþýðufræðslan geti komizt í sem bezt horf. — Í bréfinu frá stj. kennarasambandsins segir m. a., að þetta sé „dulbúin tilraun til að koma fram niðurskurði á alþýðufræðslu landsins. Afleiðing þeirra yrði hnignandi alþýðumenntun, einkum meðal hinna fátækari stétta, laklegri undirbúningur undir framhaldsnám, framkvæmd þeirra mundi verða til þess að draga allt skólakerfi landsins skör lægra en nú er“. Og þó er samræmið ekki meira en svo, að í upphafi bréfsins stendur, að þetta séu viturlegar till. og ágætar.

Ég vil segja þessum góðu mönnum, að það sé nógur timi til þess að fara að mótmæla og gera okkur tortryggilega, þegar búið er að leggja fram þær till., sem yrðu afleiðing þeirrar rannsóknar, sem hér er ætlazt til, að fari fram. Og ég skal taka það fram, að ég mun halda áfram að vinna að bættri alþýðufræðslu af öllum mínum kröftum, þrátt fyrir öll mótmæli þeirra.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Ég þarf að tala langt mál um þetta efni,

en þar sem svo er orðið áliðið fundartímann, vil ég aðeins mótmæla þeim ómaklegu orðum, sem hv. síðasti ræðumaður lét falla um kennarastéttina og samtök hennar. Og ég mun sýna fram á, að það ósamræmi, sem hv. þm. þóttist finna í bréfinu frá stj. kennarasambandsins, er þar alls ekki til. Um 1. og 3. tölulið till. er það sagt, að þeir séu góðir og viturlegir, en hinir hlutar till. eru kritiseraðir, og er það afbökun á bréfinu að fara eins með það og hv. þm. gerði. Ég vil benda á það, að í ræðu hv. þm. bar nokkuð á óeðlilegum eljuríg milli prestastéttarinnar og kennarastéttarinnar, og ég tel þau orð hv. þm., að slegið hafi verið á framrétta hönd prestanna til uppfræðslustarfs, algerlega ástæðulaus. Hv. þm. taldi, að prestarnir gætu endurgjaldslaust gert mikið að barnafræðslu. Ég hefi aldrei orðið var við, að þeim hafi verið meinað slíkt. En prestunum hefir aldrei verið ætluð barnafræðslan hér á landi, heldur aðeins eftirlit með henni fram til viss aldurs. Og í flestum prestaköllum mun það vera ógerningur fyrir prestana að annast barnafræðsluna ásamt starfi sínu. Og þess vegna er algerlega óþörf þessi afbrýðissemi prestanna við kennarana, og allt skrafið um það, að verið sé að slá á framrétta hönd prestanna og því um líkt.

Þá gat ég ekki fundið, að ádeila hv. þm. á núverandi skipulag barnafræðslunnar væri á miklum rökum byggð. Þó að sé fernskonar háttur á barnafræðslunni, þá sýnir það ekkert ósamræmi, heldur tilraun til þess að laga sig eftir staðháttum. Bæjum og sveitarfélögum hefir verið fengin heimastjórn í þessum efnum, og ekki er hægt að grípa þar inn í fyrirvaralaust. Í þessu skipulagi á ýmis konar smávegis ósamræmi í uppfræðslunni, sem hv. þm. talaði um, orsök sína.

Ég sé, að hæstv. forseti er orðinn óþolinmóður. En ég á sennilega eftir að tala í klukkutíma a. m. k., svo líklega er bezt að fresta umr. nú.

Umr. frestað.

Till. var ekki á dagskrá tekin framar.

5. Útrýming fjárkláða.

Á 81. fundi í Nd., 23. maí, var útbýtt:
Till. til þál. um ráðstafanir til útrýmingar fjárkláða (A. 770).

Á 82. fundi í Nd., 24. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 84. fundi í Nd., 27. maí, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Bjarni Ásgeirsson): Fyrir landbn. hafa legið tvö erindi frá sýslunefndum um að gangast fyrir útrýmingarböðun vegna fjárkláðans. Annað erindið er frá sýslunefnd Rangárvallasýslu og hitt frá sýslunefnd Mýrasýslu, sem beinir svo hljóðandi áskorun til þingsins:

„Sýslunefndin skorar á Alþingi að fyrirskipa útrýmingarböðun fjárkláða um land allt, að undangenginni rannsókn á, hvaða baðlyf væri bezt til útrýmingar“.

Landbn. hefir haft málið til meðferðar, en treystist ekki til að leggja til, að útrýmingarböðun fari fram nú þegar. En ef slíkt yrði gert, þá væri sjálfsagt, að böðun færi fram um land allt, eins og sýslunefnd Mýrasýslu stingur upp á, því að ef gangskör ætti að gera um útrýmingu fjárkláða, sem lifir um land allt, þá er þýðingarlaust að framkvæma böðun á takmörkuðu svæði, heldur yrði að baða um land allt. Það hefir gengið örðuglega að útrýma fjárkláðanum. Þegar útrýmingarböðun hefir átt sér stað á einhverju svæði, þá hefir hann horfið aðeins um stuttan tíma, en gosið upp aftur. Þetta kemur til af slægu eftirliti, og gefur að skilja, að ekki þýðir fyrir einn hrepp eða eina sýslu að láta fara fram samvizkusamlega böðun, ef svo nærliggjandi hreppar eða sýslur skeyta því litlu. Ef þetta á að koma að notum, verður rannsókn að fara fram um land allt. Þess vegna ber ég nú fram þáttill. um, að næsta haust fari fram ýtarleg skoðun um land allt. Er ætlað til, að sláturhússtjórnar styrki þessa starfsemi með því að rannsaka og gefa skýrslur um, hvað mikið af sjúku fé kemur til sláturhús-

Útrýming fjárkláða.

anna næsta haust. Ef kæmi í ljós við þessar rannsóknir, að fjárkláðinn sé ekki eins útbreiddur eins og menn ætla, þá gæti komið til mála að binda útrýmingarboðunina við takmarkað svæði. En ef hinsvegar kæmi í ljós, að líklegt væri, að fjárkláði væri mjög víða á landinu, þá er ekki eftir neinu að bíða lengur með útrýmingarboðunina. Þetta mundi hafa allmikinn kostnað í för með sér, því verður ekki neitað, en það er líka kostnaðarsamt að endurtaka með stuttu millibili kákböðun, sem ekki kemur að tilætluðum notum. Það verður ekki hjá því komizt, að ríkisstj. taki þetta mál í sínar hendur samkv. heimild í l. nr. 40 frá 1909, og sjái um, að samvitzkusamleg boðun fari fram um land allt, eða a. m. k. hvert samgöngusvæði tekið fyrir og allt fé baðað undir ströngu eftirliti.

Ég skal svo ekki fara um þetta fleiri orðum, en vænti, að hv. d. sjái nauðsyn þessa máls og samþykki þáttill.

Atvmrh. (Þorsteinn Briem): Ég get verið á sama máli og hv. flm. um, að eftirgrennslan og skoðun á fjárkláða sé nauðsynleg, og nægir þar til framkvæmd laga frá 1901. Það er nauðsynlegt að safna greinilegum skýrslum um þetta af öllu landinu og sjálfsagt að fá til þess hjálp sláturhússtjóranna. En ekki mundi ég telja mér skylt, þó að þáttill. yrði samþ., að fyrirskipa, að fengnum skýrslum, útrýmingarboðun um land allt, vegna þess mikla kostnaðar, sem slíkt hefði í för með sér, og sýnist mér rétt, að Alþingi taki sjálft ákvörðun um það áður.

Hinsvegar er hægt að afla fyrir næsta þing glöggra skýrslna um útbreiðslu fjárkláðans, og er stj. skylt að leggja fyrir næsta þing tillögur, en fjárveitingarvaldið sjálft verður að taka ákvörðun um þær kostnaðarsömu framkvæmdir, sem þá gæti orðið um að ræða.

Þorleifur Jónsson: Af því að hér er um stórmál að ræða og umþráttáð á fyrri þingum, en lítið undirbúið fyrir þetta þing, þá finnst mér eðlilegt, að þm. fengju tíma til þess að athuga málið. Það er fyrst nú á síðustu dögum þingsins, að þáttill. kemur fram um þetta mál, og ætla ég, að réttast væri, að þessari umr. yrði

frestað og till. vísað til landbn., sem hefir með þetta mál að gera.

Um 3. lið till. er það að segja, að hann getur haft viðtækar afleiðingar, þar sem í honum er í raun og veru fyrirskipuð útrýmingarboðun á öllu landinu.

Um skoðunina get ég tekið það fram, að ég tel nauðsynlegt, að hún fari fram alstaðar þar, sem nokkur minnsta hætta er á fjárkláða. En á öllu svæðinu frá Jökulsá á Sólheimasandi að Jökulsá á Fjöllum hefir ekki orðið vart við nokkurn fjárkláða í mörg ár. Á öllu þessu svæði efast ég um, að nokkur skoðun þyrfti að fara fram. Það er trú manna, að það sé klaufaskap almenninga að kenna, að ekki er hægt að halda fjárkláðanum í skefjum með almennri góðri þrifaböðun, og ég er smeykur um, að þær séu vanræktar í þeim sveitum, sem fjárkláðinn helzt við ár eftir ár.

Ég skal játa, að hér er merkilegt mál á ferðum og mikilsvert fyrir alla fjárrækt, að þessum vágesti sé útrýmt með öllu. En hitt sýnist mér óþarft og óráðlegt að fyrirskipa útrýmingarboðun um land allt með þeim kostnaði, sem af því leiddi, þar sem vitað er, að helmingur landsins er alveg laus við fjárkláða.

Ég hefði álitnið réttast, að tvær umr. hefðu verið hafðar um þetta mál, með því að ef 3. liður verður samþ., þá er stj. heimilt að fyrirskipa boðun um allt land, og leiðir af því mikil fjárútlát fyrir ríkissjóð, en um slíkar till. er venja að hafa tvær umr. A. m. k. legg ég til, að umr. verði frestað og þáttill. vísað til landbn., svo að hægt sé að taka málið til nákvæmari athugunar.

Forseti (JörB): Ég vil beina því til hv. flm., hvort hann geti ekki fallizt á till. hv. þm. A.-Sk.

Flm. (Bjarni Ásgeirsson): Ég get gengið inn á að vísa málinu til n., ef hæstv. forseti lofar því að taka þáttill. á dagskrá strax á mánudag.

Forseti (JörB): Ég get lofað því að taka hana á dagskrá á mánudag, en get hinsvegar ekki ábyrgzt, að málið komi til umr.

Útrýming fjárláða. — Millipinganefnd um jarðeignakaup ríkisins.

ATKVGR.

Till. vísað til landbn. með 16:1 atkv. og umr. frestað.

Á 86. fundi í Nd., 29. maí, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

6. Millipinganefnd um jarðeignakaup ríkisins.

Á 33. fundi í Ed., 24. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um skipun millipinganefndar til að gera tillögur um kaup hins opinbera á jarðeignum þeim, sem nú eru einkaeign (A. 245).

Á 35. fundi í Ed., 27. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 37. fundi í Ed., 29. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jón Baldvinsson): Við athugun, sem fram hefir farið í sambandi við störf mþn., er unnið hefir að málefnum landbúnaðarins á undanförunum árum, kom það í ljós, að nokkuð mikill hluti af jarðeignum landsins er í leiguabúð. Eftir þessum upplýsingum voru 45% af jörðum í leiguabúð, og þá rösklega helmingur í sjálfsabúð. Þetta hafa sjálfsagt verið nokkuð óvæntar upplýsingar fyrir þá, sem hafa mest talað og barizt fyrir ágæti sjálfseignarabúðarinnar, og einkum þegar tillit er tekið til þess, að jarðeignir hins opinbera hafa um langt áraskeið verið seldar í stórum stíl. Að visu mun nokkur hluti þessara jarða, sem í leiguabúð eru, vera eign ríkissjóðs eða kirkjujarðasjóðs. Það er talið, að 800 jarðir séu opinber eign. En ekki er hægt að sjá skiptingu á þeim milli ríkissjóðs og kirkjujarðasjóðs, og ekki heldur, hvort jarðir, sem eru eign bæjar- og sveitar-

félaga, eru taldar með, en líklegt er þó, að svo sé.

Á síðustu árum hefir nokkuð verið unnið að undirbúningi þess að bæta kjör leiguliða. Fyrir undanförunum þingum hefir legið í frv. formi stór lagabálkur um endurbætur á þessu efni. Er sá lagabálkur kominn frá mþn. Það hefir komið fram í nál. um þetta mál, að hjá leiguliðum ríki hin mesta óvissa yfirleitt um framtíð sína. Stuttur ábúðartími, óhæg aðstaða vegna jarðnaðis, sem er einstaklingseign. Og þótt gengið væri svo frá ábúðarl., að þau tryggðu lífstiðarabúð, forkaupsrétt og fleiri slík friðindi, þá er hægt að fara í kringum þau ákvæði. Það má t. d. selja jörðina, og verðið getur verið hærra en svo, að leiguliði fái við ráðið. Það þarf ekki að nefna mörg dæmi þess, að jarðir hafi verið seldar hærra verði á undanförunum árum en svo, að þær gæti svarað vöxtum af kaupverðinu. Þau dæmi eru alkunnug. Ég vil aðeins minna á eitt: Stór og góð jörð, með góðum byggingum og vel hirt og sem auk þess hafði talsverð hlunnindi, var seld árið 1909 fyrir 7 þús. kr. Árið 1931 er hún líka seld og undan henni tekin hlunnindin, sem meta mátti 50% af kaupverði. En þá er jörðin seld á 30 þús. kr., hlunnindalaus. Mörg slík dæmi má finna, að jarðir hafa verið seldar svo háu verði, að bændur hafa þess vegna komizt í hærri skuldir en svo, að búreksturinn beri þær. Þessi atriði tvö, ótrygg ábúð leiguliða og jarðakaup bænda fyrir of hátt verð, hafa mjög þrengt að kosti þeirra. Einkum er þetta áberandi eftir að verð á afurðum búanna stórféll. Það væri þó ekki hið versta, ef þetta væri aðeins stundarfyrirbrigði, sem varaði jafnlengi kreppunni. Hitt er alvarlegra, að margir, þar á meðal bændur, eru farnir að sjá, að allt þetta strit, sem lagt er í sölurnar til þess að teljast sjálfseignarbændur, er ekki eins heppilegt fyrirkomulag og menn höfðu vænzt, er sú stefna hófst. Menn eru farnir að sjá, að eignarrétturinn á jörðunum kostar einstaklingana og bænda-stéttina í heild mikið fé. Hver kynslóð, ein eftir aðra, verður að kaupa jarðirnar. Þótt jarðir gangi frá foreldrum til barna að erfðum, þá er oftast svo, að systkinin eru mörg, og verður þá barnið, er jörð-

ina hlýtur, að leysa hana út til systkina sinna. Við það kemst sá, sem að jörðinni situr, í skuldafjötra, sem hann losnar seint og jafnvel aldrei úr. Og í sumum tilfellum er jörðin tekin upp í skuldir. Einhver annar kaupir, og sami leikurinn hefst á ný. Og mikið af þeim peningum, sem bændur eru sí og æ að greiða fyrir jarðirnar, flyzt burt úr sveitinni og dregst út úr landbúnaðinum á einn eður annan hátt.

Það er af þessum ástæðum, að kaup hins opinbera á jarðeignum landsins er komið á dagskrá þjóðarinnar. Frá upphafi voru að vísu til menn á Alp., sem voru mótfallnir þjóðjarða- og kirkjujarðasölunni, einkum þó hin síðari ár. En nú er þetta mál mikið rætt af bændunum sjálfum, og jafnvel rætt á þingmálafundum. Ég minnst þess, að í einni þingmálafundargerð hefi ég séð, að samþ. var áskorun til þingsins um, að ríkið kaupi allar jarðeignir af bændum landsins og tryggi þeim afnotarétt jarðanna með erfðaábúð, gegn viðráðanlegri leigu. Ég hefi því, til þess að hrinda málinu af stað, borið fram þáttill. um, að skipuð verði mþn., sem athugi þetta mál og geri till. um það, á hvern hátt kaup ríkisins á jarðeignum bændna geti farið fram. Það er efalaust vandamál að koma þessu fyrir svo vel sé, ef kaupa á upp allar jarðeignir, sem nú eru einstaklingseign, og greiða þær, einkum ef þetta á að gerast á skömmum tíma. Og þótt tillögur hafi komið fram um þetta frá ýmsum mönnum landbúnaðarins, t. d. frá Páli Zóphóniassyni ráðunaut, um fyrirkomulag á þessu, þá vildi ég samt heldur velja þá leiðina, að þetta væri athugað í mþn., en að héra nú þegar ákveðnar till. fram í frv. formi.

Ég geri ráð fyrir því, að þetta þyki svo mikilsvert mál, að rétt sé að það verði athugað í n. Mér hefir helzt dottið í hug að leggja til, að því verði vísað til landbn., þótt ég játi, að það gæti líka átt heima í fjhn. — Ég vil vænta þess, að hv. d. leyfi, að málið verði rannsakað í n., og vona, að sú n., er fær það, leggi rækt við athugun þess. Ég fyrir mitt leyti tel, að hér sé að ræða um þýðingarmikið spor, er gangi í þá átt að gera landbúnaðinn öruggari hér á Íslandi, ef það kemst í framkvæmd.

Jón Jónsson: Hér er um svo stórt og þýðingarmikið mál fyrir landbúnaðinn að ræða, að ég kann ekki við, að það fari órætt gegnum þessa umr. Þetta er vitanlega stórt stefnumál, er fer í alveg öfuga átt við stefnu undanfarandi ára, þar sem þjóðin hefir verið að selja í hendur einstaklinga þær jarðir, er hún hefir sjálf átt. Um réttmæti þess má vitanlega deila, en þetta hefir verið stefnan. En nú er lagt til, að alveg verði snúið við blaðinu og ríkið látið kaupa allar jarðir landsins, þær sem það ekki á nú. Þetta er vitanlega mál, sem skiptir landbúnaðinn afarmiklu. Og ég held, að réttast væri, að almennar óskir væru fram komnar frá bændastétt landsins, áður en málið er borið fram á Alp. En mér er ekki kunnugt um, að slíkar almennar óskir hafi komið fram. Hið eina, sem hægt er að skjóta sér á bak við sem vörn fyrir, að þetta mál er fram borið nú, er núv. neyðarástand. Í einstaka héraði hafa kannske nokkrir menn fyllzt æðru og ekki séð aðrar útgöngudyr en þær, að biðja landið að hlaupa undir bagga á þann hátt að taka af sér jarðirnar. En það væru meira en lítil ósköp, að nota sér svo neyð bændna, að farið sé að taka af þeim jarðirnar, og það með slæmum skilmálum fyrir þá, því annað yrði ekki hægt á þeim erfiðleikatímum, er nú standa yfir. Og ég býst við, að bændunum mörgum hverjum mundi verða þetta viðkvæmt mál, sem sannarlega er að vonum.

En á þetta mál ber einnig að líta frá þjóðhagslegu sjónarmiði. Það er nú einu sinni svo, að eiginhagsmunahvötin er töluvert sterkur þáttur til að hvetja menn til dáða og framtaks. Því er það, að þær jarðir eru meira bættar, sem eru í sjálfsábúð, en þær, sem eru í leiguábúð. Till. þessi fer að því leyti inn á varhugaverða braut. Menn segja að vísu, að þetta megi tryggja betur með bættri ábúðarlöggjöf. En þótt um þetta hafi verið rætt, þá er þetta þó svo skammt á veg komið enn, að við höfum enga reynslu í því efni. Mér þykir það ólíklegt og trúi því ekki, að erfðaábúð veki sömu hvöt til dugnaðar og framtakssemi eins og sjálfs eignarábúð. Að jarðirnar séu eign bændanna sjálfra, ætti að skapa festu í þjóðfélaginu og festa menn við hyggðina. Er

það mikilsvert atriði fyrir landbúnaðinn, að þar sé ekki allt á hverfanda hveli.

Hv. flm. gat þess, að allt að helmingi jarða væri í leiguabúð. Það er rétt, að þetta er alvarlegur hlutur. Þingið hefir líka tekið þetta til athugunar og hefir á undanförunum þingum verið að undirbúa vandaða landbúnaðarlöggjöf, sem tryggir á mikilsverðan hátt rétt leiguliða. Vona ég, að þessu Alp., er nú situr, takist að reka smiðshöggvið á það mikla verk, sem þar er verið að vinna. En hitt teldi ég illa farið, ef þingið færi nú að láta undirbúa ríkisrekstur á jörðunum. Ég held, að bændum kæmi það nokkuð á óvart og mundi líka það illa. Það er jafnvel sær-andi fyrir bændur, ef að því ráði yrði horfið nú, þegar þeir eru í hinum mestu erfiðleikum, sem yfir þá hafa komið um langt skeið.

Jón Þorláksson [óyfirl]: Fyrst umr. voru teknar upp um þetta mál, þá vil ég ekki láta hv. 3. landsk. standa hér einan uppi með þá skoðun, að hér sé verið að fara af stað með mjög ómaklega tilraun um að nota kreppuástand landbúnaðarins til að gera byltingu á búnaðarástandinu, sem alveg er óséð, hverjar afleiðingar muni hafa. Ég kannast að visu við það, að raddir hafa heyrzt úr sveitunum hin síðustu ár, að menn vildu helzt losna við jarðir sínar á einhvern hátt. Og ef ekki væri hægt öðruvísi, þá á þann hátt, að hið opinbera keypti þær fyrir eitthvert verð. En þetta er áreiðanlega kreppufyrirbrigði, og ekkert annað. Og það kemur fram nú, af því menn eru í vandræðum með að láta búskapinn bera sig hér á landi sem annarsstaðar, vegna þess að sveiflurnar á gengi verðmælikvarðans hafa tekið stöðvun á þann hátt, sem landbúnaðinum er sérstaklega óhagstæður. Hv. flm. nefndi eitt dæmi — og ætlast til, að löggjöfin stefni að því að fyrirbyggja slíkt. Hann nefndi jörð, sem seld hafði verið árið 1909 á 7000 kr., en 1931 hafi sama jörð verið seld á 30000 kr., og þó tekið undan henni eitthvað af hlunnindum. Þetta er nú ekkert ákaflega sannfærandi dæmi, ef það er brotið til mergjar og borið saman við annað, er gerzt hefir á þessu 22 ára tímabili, sem líður á milli þessara tveggja söluára. Verðið í krónutali hefir

að visu rúmlega ferdaldazt, og eitthvað hefir verið tekið undan. En sé það nú borið saman við verkakaupið í Rvík, þá sést, að það hefir hækkað á sama tíma úr 25 aurum upp í 136 aura eða meira á klukkustund. Þetta er hækkan í aura- og krónutali, en þýðir í rauninni það, að þrátt fyrir allt umrót á gildi verðmælikvarðans, þá hefir verðið á fasteignum haldizt í hlutfalli við önnur verðmæti í þjóðfélaginu. Þetta hefir verkamannakaupið gert líka. Það hefir sexfaldazt á þessum 22 árum og svarar því fullkomlega til þeirrar verðhækkunar, sem orðið hefir á jörðunum. Þetta dæmi er því ekkert annað en ímynd þeirrar verðbreytingar, sem á öllu hefir orðið síðan 1909.

Þegar því farið er fram á að losa bændurna við jarðir sínar, þá er í raun og veru verið að tala um það, að losa bændastéttina við að eiga verðmæti, er halda gildi sínu á hverju sem veltur, og fá verðbréf eða annað í staðinn, sem reynslan hefir sýnt, að fallið getur niður í $\frac{1}{6}$ af upphaflega verðgildi sínu á 22 árum. Það getur verið, að sumir bændur hafi ekki áttað sig á þessu enn. En ég er sannfærður um, að ef farið verður inn á þessa braut, þá verður það einungis til ógagns þeim atvinnurekstri, sem nú er talinn þurfa að losa sig við jarðeignirnar. Ég þykist nú reyndar vita, að þótt þessi till. gengi fram nú, að bændastéttin mundi átta sig á þessu áður en til framkvæmda kæmi af völdum till. Þeir mundu átta sig á því, að það er ekkert, sem tryggir eins vel framtíð bændastéttarinnar eins og eignarréttur hennar á fasteignum. Engar aðrar eignir eru eins öruggar að halda verðmætum sínum eins og fasteignirnar, hverju sem á gengur. Min sannfæring er sú, að ef sú neyð, sem nú ríkir í landbúnaðinum, væri notuð til þess að stiga þetta ógæfuspor, að losa bændur við jarðirnar, þá væri um leið höggvið á þá langsterkustu taug, er heldur fólki við sveitirnar. En hinsvegar skil ég það vel, að hv. flm., út frá sínu sjónarmiði og þess flokks, er hann fyllir, vilji nota það tækifæri, sem núv. neyðarástand veitir, til að höggva þetta skarð í eignarrétt einstaklinganna. Það kippir sér vitanlega enginn upp við það, þó svoleiðis till. komi úr þeirri átt.

Flm. (Jón Baldvinsson): Það, sem var uppistaðan í ræðum þeirra tveggja hv. þm., er andmæltu till., var það, að þær raddir, sem uppi væru meðal bænda um að heppilegra mundi vera, að allar jarðir væru opinber eign, væru fram komnar vegna þess neyðarástands, sem margir bændur eiga nú við að búa. Þessu er þó alls ekki svo farið, Ýmsir höfðu séð þetta áður. Kreppan hefir aðeins máske orðið til þess, að menn hafa betur komið auga á þennan algilda sannleika: öryggisleysi það, er leiguliðar eiga við að búa, og erfíðleika sjálfseignarbændanna við að borga jarðir sínar, og jafnframt hversu ótryggt það er, að börn ráði við að taka og leysa út ættaróðal sitt. Það er því alvel ósatt, að þetta sé fram komið til þess að nota sér núv. neyðarástand bænda. Næg sönnun þess er, að þegar Alþf. tók þetta mál upp, þá var ekki um neitt neyðarástand hjá bændum að ræða. Háttv. þm. getur því ekki með neinum rétti borið mér það á brýn, að till. sé fram komin nú til þess að nota sér núv. kreppuástand.

Þá skildist mér á hv. 3. landsk., að hann líta svo á, að eiginhagsmunahvötin væri aðalskilyrðið til þess, að bændur og aðrir björguðu sér áfram. En ég hygg, að öruggasta leiðin til þess að hjálpa bændum í framtíðinni verði einmitt þetta, að ríkið kaupi jarðirnar. Þá verður hagsmunum þeirra betur borgið en ef jarðirnar eru einkaeign. Það gerir afkomu þeirra öruggari. Annars býst ég við, að það verði sama, hvaða ábúðarlög þingið setur; eigendur jarðanna munu alltaf finna einhverja smugu til þess að koma leiguliðum sínum burtu, ef þeir þurfa, til þess að geta selt jarðirnar. Ég get vel skilið, að einstaka bóndi, sem tekið hefir ástfóstri við jörð sína, verði þetta viðkvæmt mál, en slíkt má ekki taka til greina, ef málið er þess eðlis, að almenningsheill krefji hins.

Þá gerði hv. þm. ráð fyrir, að bændur myndu yfirleitt sitja jarðirnar betur, ef þeir ættu þær sjálfir, heldur en ef þær væru leiguliðar. Þetta kann að vera rétt að einhverju leyti. Hitt veit þó hv. þm. sjálfsagt, að leiguliðar fara líka vel með jarðir sínar. Til þess að fá sönnun fyrir því þarf hann ekki annað en ganga upp á hæðirnar hérna fyrir austan bæinn og

líta í kringum sig og sjá ræktunina þar. Þá eru heil hverfi í Reykjavíkurbæ byggð á leigulóðum. Blettirnir kringum húsin sanna það bezt, hvernig margir leiguliðar hirða leigubýli sín.

Í þessum málum hefir orðið nokkur stefnubreyt. hér á seinni árum, og það einmitt fyrir tilstilli jafnaðarmanna. Áður þekktist ekki annað en að menn keyptu lóðir undir hús sín dýrum dómum, áður en þeir fóru að byggja. En nú vilja allir fá leigulóðir, sem eðlilegt er, heldur en byrja á því að leggja út fleiri þús. fyrir lóðir undir húsin. Alveg það sama gildir um bændur. Maður, sem t. d. gæti lagt fram 10 þús. til þess að kaupa niðurnidda jörð, myndi ólíkt betur settur, ef hann notaði það fé til þess að kaupa sér bústofn fyrir, og til. ræktunar. Það myndi bæta lífsafkomu hans og gera búskap hans samilega tryggan, í stað þess, ef það væri bundið í jörðinni, myndi það sitja þar fast og koma honum aðeins að litlum notum. Þá taldi hv. þm. réttara, að um mál þetta væri fyrst leitað álits bænda, áður en það væri borið fram á Alþingi. Út af þessum ummælum vil ég benda honum á, að bændur eiga fulltrúa hér á Alþingi, sem hafa aðstöðu til þess að láta uppi álit sitt um málið. Hinu hefi ég t. d. ekkert á móti, þó n. sú, sem málið fær til meðferðar hér, sendi það Búnaðarfélagi Íslands og búnaðarþinginu til umsagnar. Annars hefir mál þetta verið á dagskrá hjá þjóðinni undanfarin 7—8 ár, svo fjöldi bænda hefir þegar myndað sér ákveðnar skoðanir um það. Ég hefi t. d. heyrt marga framsóknarmenn halda því fram, að þetta sé mesta nauðsynjamál, að ríkið kaupi jarðirnar af bændum. Það geri búskapinn miklu öruggari.

Alveg sama uppistaðan var í ræðu hv. 1. landsk. Hann komst svo að orði, að þetta væri ómakleg tilraun á þessum tímum til þess að nota sér neyðarástand bænda. Þessum ummælum hv. þm. vísa ég algerlega á bug. Hann vildi ekki gera mikið úr dæminu, sem ég nefndi um jörðina, er seld var 1909 fyrir 7 þús. kr., en fyrir 30 þús. kr. 1931, og þá án allra hlunninda, sem taldin voru um 50% af jarðarverðinu. Verð jarðarinnar að meðtöldum hlunnindum hefði því átt að vera 45 þús. kr. Það hljóta nú allir að sjá, að

Þessi verðhækkun jarðarinnar er miklu meiri en hún svari til þeirrar almennu verðhækkunar, sem orðið hefir á þessum tíma. Þetta dæmi er þó aðeins eitt af fjölda slíkra dæma, sem mætti nefna. Þannig mætti t. d. benda á, að árið 1933 var seld jörð hér á milli Reykjavíkur og Hafnarfjarðar, að sjálfsögðu alveg á móti anda þjóðjarðasölulaganna. Nú er það talið, að eigandi þeirrar jarðar muni fá eins mikið fyrir skæklana af henni og hann gaf fyrir hana alla fyrir 9 árum. Ef þessi sala hefði farið fram milli bænda, þýddi hún helmingshækkun á jarðarverðinu, eða jafnvel meira á þessum stutta tíma. Annars eru þessi dæmi um verðhækkun á jörðum gegnum sölu alveg óteljandi, og það er staðreynd, að fjöldi bænda er alveg að sligast undir hinum miklu vöxtum af þessum dýru jörðum, sem þeir hafa náð eignarhaldi á. Á þessu verður alls ekki ráðin bót, nema með því, að ríkið kaupi jarðirnar, og jafnframt verði sett í lög, að þær verði leigðar út miðað við notagildi þeirra, og þá helzt eftir sérstöku mati.

Skal ég svo ekki hafa þessi orð mín fleiri, en vænti þess, að hv. þdm. taki þessu stóra máli vel. Ég segi stóra máli, því að ég býst við, að hvorki hv. 3. landsk. eða aðrir neiti því, að það sé mikilsvert atriði að fá það rannsakað, á hvern hátt hægt sé að gera atvinnuveg bændanna í landinu sem tryggast. Ég fyrir mitt leyti álit þetta, að ríkið kaupi af þeim jarðirnar, eitt aðalráðið til þess. Því er það, að ég tel málið fyllilega þess vert, að það sé athugað.

Jón Jónsson: Hv. 2. landsk. vildi ekki kannast við það, að neyðarástand það, er nú ríkir hjá bændastéttinni, væri aðalorsök þess, að hann hefði komið fram með þáttill. þessa nú. Þetta kann rétt að vera. En þó er það grunsamlegt, að þetta skyldi vilja svona til. Annars má vel vera, að hann hafi rætt þetta eitthvað í flokki sínum áður.

Þá benti hv. þm. á ýms dæmi þess, að leiguliðar færu vel með jarðir sínar og leigulönd. Mér dettur ekki í hug að mótmæla þessu; það er sem betur fer í mörgum tilfellum rétt. Jafnframt benti hv. þm. á það, að hversu góð löggjöf sem

sett væri um ábúðarrétt manna á jörðum, þá yrði þó réttur leiguliðans alltaf ótryggari en réttur eigandans. Þetta er að sjálfsögðu rétt hjá honum, og það enda þótt allmjög megi bæta rétt leiguliðans frá því, sem nú er, því svo mun jafnan verða, að „ríkari verði eign en umboð“.

Þá vildi hann halda því fram, að það í sumum tilfellum gæti verið ægilegt fyrir foreldra að hugsa til þess, að börn þeirra tækju við jörðunum. Þarna held ég, að hv. þm. fari villur vegar, því ég get miklu frekar hugsað mér það, að það sé ánægjuleg tilhugsun fyrir foreldrana að láta börn sín taka við jörðunum. Hitt getur frekar átt sér stað, að það barnið, sem fær jörðina, fari betur út úr skiptunum en hin. Annars er það svo, að eftir því sem ræktunin fer í vöxt, þá verður auðveldara að skipta jörðunum. Geta þá fleiri börn en eitt notið sömu jarðarinnar, og það verður það æskilegasta.

Þá benti hann á, þeirri staðhæfingu til sönnunar, að leigujarðir og leigulönd væru jafnvel betur hirt en þau lönd, sem væru í eigin ábúð, ýms býli, sem risið hefðu upp hér í Rvík og kringum Rvík. En þetta sannar bara ekki neitt af því, sem hv. þm. vildi láta það sanna. Hér er aðstaðan allt önnur en annarsstaðar á landinu. Já, svo allt önnur, að slíkt þolir engan samanburð.

Þá sagði hv. þm. eftir mér, að ég hefði talið rétt að leita álits bænda um þetta mál. Þetta voru alls ekki mín orð, en hinu hélt ég fram, að það væri ekki venja að flytja á Alþingi slíkt mál sem þetta, nema þau kæmu frá bændum sjálfum. Annars vil ég að síðustu undirstrika það, að ég teldi það neyðarúrræði fyrir bændastéttina í landinu, ef jarðirnar yrðu gerðar að opinberri eign, eins og nú standa sakir.

Dæmin, sem hv. þm. nefndi um verðhækkun jarðanna, sýna aðeins það, að það er ekki alltaf skaði fyrir bændur að eiga jarðir sínar.

Páll Hermannsson: Ég skal játa það, að hv. 2. landsk. er laginn stjórnámaður og kann að nota heppileg tækifæri til framdráttar stjórnámalaskoðunum sínum. Þó að ég hafi þetta álit á hv. þm., er ekki þar með sagt, að sú hafi verið ástæða-

Milliþinganefnd um jarðeignakaup ríkisins. — Yfirlæknir við geðveikrahælið á Kleppi.

an fyrir því, að hann flutti þáltill. þessa nú, að hann vildi nota sér hið erfiða ástand landbúnaðarins, sem nú ríkir. Því verður nefnil. ekki neitað, að allviða — og þ. á m. í hópi bænda sjálfra — hefir bólað á þeirri skoðun, sem liggur til grundvallar fyrir þáltill. þessari. Þetta þótti mér rétt að láta hv. 2. landsk. heyra hér í d., og má hann af því ráða, að ekki líta allir svo á, að þáltill. þessi sé einungis hrekkjabragð frá hans hendi.

Eins og kunnugt er, þá er um að ræða þrennskónar ábúð fyrir bændur. Í fyrsta lagi sjálfsábúð, sem er algengust. Í öðru lagi ábúð á jörðum, sem eru í opinberri eign, og í þriðja lagi ábúð á jörðum, sem eru einkaeign. Að undanförmu hefir sú skoðun verið almenn, að bezt færi á því, að hver bóndi ætti sjálfur ábyli sitt. Að þetta hafi verið ríkjandi stefna bæði hjá einstaklingum og þjóðfélaginu, sést bezt á hinni miklu sölu þjóðjarðanna. Á síðustu árum hafa svo nokkuð skipzt skoðanir um það, hvort betra muni fyrir bændur að búa á eignarjörð eða jörð, sem væri opinber eign, og því verður tæplega neitað, að sú skoðun hafi frekar farið í vöxt, að heppilegra myndi fyrir bændur að vera í leiguábúð hjá hinu opinbera heldur en rogast undir stórskuldum vegna ábýla sinna. Ég verð því að telja fyllilega réttmætt, að mál þetta sé athugað í nefnd.

Ég mun alls ekki á þessu stigi málsins fara að ræða það í einstökum atriðum, og það því síður, þar sem ég á sæti í n. þeirri, sem sennilega fær það til meðferðar. Þó get ég ekki varizt því, að láta mér detta í hug, að ábúð á sjálfseign sé ekki svo mjög ákjósanleg, ef sú verður reynslan, þegar á reynir, að þeir kvarti

minna, sem á þjóðjörðum búa, heldur en hinir, er búa á sínum eigin jörðum. Mér er það að sjálfsögðu ljóst, að margir þeir, sem eignarrétt hafa á jörðunum, hafa lagt í mikinn kostnað vegna umbóta á þeim og stynja nú undir þeirri byrði. Hvort úr því rætist þegar þær þrengingar hverfa, sem svo mjög þjaka landbúnaðinn nú, er engin víska. Tel ég sjálfsagt, að mál þetta gangi til landbn. til nákvæmrar athugunar.

ATKVGR.

Till. vísað til landbn. með 7 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

7 Yfirlæknir við geðveikrahælið á Kleppi.

Á 87. fundi í Nd., 30. maí, og á 85. fundi í Ed., 31. maí, var úthýtt frá Sp.:

Till. til þál. um skipun yfirlæknis við geðveikrahælið á Kleppi (A. 863).

Á 8. fundi í Sp., 1. júní, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 2. júní, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

Fyrirspurnir.

1. Gjaldþrot Sildareinkasölu Íslands.

Á 60. fundi í Nd., 28. apríl, var útbýtt: Fyrirspurn til atvnrh. út af gjaldþroti Sildareinkasölu Íslands (A. 474).

Á 61. fundi í Nd., 29. apríl, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 16 shlj. atkv.

Á 73. fundi í Nd., 13. maí, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að atvnrh. hafði tjáð sig reiðubúinn til þess að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 76. fundi í Nd., 17. maí, var fyrirspurnin aftur tekin á dagskrá.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 77. fundi í Nd., 18. maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar.

Fyrirspyrjandi (Jóhann Jósefsson): Ég hefi leyft mér að bera fram fyrirspurn í þessari hv. d. vegna gjaldþrots sildareinkasölunnar og þess, hvað skeður í því máli og hvaða útlit sé fyrir að niðurstaðan verði.

Á síðasta þingi voru borin upp til staðfestingar bráðabirgðalög, sem þáv. stj. hafði gefið út til að stöðva starfsemi sildareinkasölunnar og taka bú hennar til skipta.

Ég vil drepa stuttlega á, hvað þáv. atvnrh. (TrÞ) sagði um þetta efni. Hann sagði svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Ég vil aðeins rifja það upp, sem öllum er kunnugt, að á fundi þeim, er haldinn Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

var í nóv. 1931 til þess að kjósa stjórn sildareinkasölunnar, kom fram bráðabirgðayfirlit um hag fyrirtækisins, sem var þá þannig komið, að ég varð að líta svo á, að ekki væri líklegt, að fyrirtækið gæti staðið lengur á eigin fótum, ef það ætti að standa við allar sínar skuldbindingar gagnvart lánardrottnum. Einhver meiri eða minni skellur hlaut að verða af rekstri sildareinkasölunnar. Langsamlega hæstu kröfurnar á hendur henni átti ríkissjóður í sínum ábyrgðarskuldbindingum, og svo Landsbankinn, svo að ríkisstj. hlaut að vera hér á verði.

Að öllu athuguðu þótti sýnt, að einkasöluna mundi fyrr en seinna reka upp á sker, og þá þótti það viturlegra að gera til þess ráðstafanir strax, að upplausn hennar mætti verða á sem eðlilegastan hátt og fyrirbyggja það, að harðvitugir kröfuhafar gætu þvingað fram gjaldþrotaskipti á búi einkasölunnar og með því gert henni stóran óleik“.

Þetta eru þá þær ástæður, sem hæstv. ráðh., sagði, að hefðu legið til grundvallar fyrir þessum stjórnarráðstöfunum, sem gerðar voru í desember 1931.

Um málið var mikið rætt á þinginu, sem eðlilegt var. Þm. rifjuðu upp það, sem gerzt hafði allt frá því á Alþingi 1927, þegar einkasalan var stofnuð, og þar til í desember 1931, að stj. sá þann kost vænstan að leggja hana niður og gefa út bráðabirgðalög um það, svo að ekki hlytist af enn meira tjón.

Ég ætla ekki að þessu sinni að rifja það upp, sem sagt var um þetta á síðasta þingi, en vísa í því efni til hinnar skýru og gagnorðu ræðu hv. þm. G.-K., þar sem hann lýsir aðförum þeirra flokka, sem stóðu að lagasetningunni um sildareinka-

söluna, Framsfl. og Alpfl. Þessir flokkar stóðu öll þessi ár á móti öllum þeim breyt., sem sjálfstæðismenn vildu gera. Þessi ræða er í B-deild Alþt. 1932, dálki 1150—1157.

Sú skoðun kom í ljós á síðasta þingi, að það hefði verið réttara að fara aðra leið til að gera upp bú sildareinkasölunnar en að skipa þessa skilaneftnd. Ennfremur kom það í ljós, að menn álitu, að þeir menn, sem skipaðir voru til þess að vera í skilaneftndinni, hefðu ekki allir það traust, sem æskilegt væri, að þeir menn hefðu, sem áttu að vinna úr gögnum þeim, sem fyrir hafa legið, og koma í peninga reytum einkasölunnar. Þessar aðfinnslur koma þegar fram á þingi í fyrra, og ennfremur var fundið að því af hálfu okkar sjálfstæðismanna, að skilaneftndin væri farin að ganga út á þá braut í sildarverkun, sem sé afvötnun, sem Alþingi hefir nú lýst vanþóknun sinni yfir, a. m. k. þessi d., með því að hanna útlutning afvatnaðrar sildar.

Það varð þegar ljóst á því þingi, að tap rikissjóðs yrði mikið vegna ábyrgða og ógreiddra tolla, og svo stórmikið tap óbeint, og hæstv. ráðh. lýsti því yfir, að stj. hefði orðið að gripa þar inn í, áður en tapið hefði orðið enn meira. Tölur voru ekki nefndar nema sem ágizkanir, en í Ed. sagði hv. 2. landsk., Jón Baldvinsson, að tapið gæti tæplega orðið meira en 1200 þús. kr. Enn er dulið, hvað þetta tap hefir orðið mikið, hvað tap rikissjóðs hefir orðið mikið og hvað samanlagt tap einkasölunnar hefir orðið.

Þá kemur það einnig til greina, hvað lánardrottinnar sildareinkasölunnar hafa orðið fyrir miklu tapi. Í því sambandi má minna á frv. það, sem liggur fyrir þessari d. og flutt er af hv. 1. þm. S.-M. og hv. þm. Seyðf., um greiðslu á víxilskuldum á Austfjörðum vegna Sildareinkasölu Íslands, þar sem þeir fara fram á, að greitt verði af forgangskröfufé rikissjóðs í bú sildareinkasölunnar andvirði víxla þeirra með áföllnum kostnaði, sem einkasalan hefir ábyrgzt fyrir sildareigendur á Austfjörðum 1931. Í grg. er skýrt frá því um leið og bent er á, hvað keyrt hafi fram úr hófi árið 1931 með misrétti við viðskiptamenn sildareinkasölunnar, að á Austurlandi hafi enginn útgerðarmað-

ur fengið eyrisvirði út á sildina, en útgerðarmenn hafi, eftir að sildareinkasalan ábyrgðist greiðslu á bankalánum í þessu skyni, tekið víxla í útibúum bankanna þar eystra fyrir 80—90 þús. kr., sem voru samþ. af sildareigendunum sjálfum í trausti greiðslutryggingar einkasölunnar, en hún hafi brugðizt, og nú séu útgefendur og samþykkjendur þessara víxla lögsóttir af bönkunum um greiðslu á víxlunum. Þetta frv. kom fram á öndverðu þingi, og síðan hefi ég ekki heyrt á það minnt. Sennilega er hér að ræða um eina af kröfum af hálfu lánardrottina sildareinkasölunnar, sem óleyst er úr, hvernig fara muni um.

Það kann að vera, að í hugum sumra manna sé farið, að fyrnast ýmislegt af því, sem fór fram meðan sildareinkasalan var í blóma. En hjá útgerðarmönnum, sjómönnum og öðrum þeim, sem urðu beinlínis fyrir tjóni af ráðsmennsku þeirra manna, sem að einkasölunni stóðu, er þetta mál ófyrnt enn. Þess vegna eru þær kröfur okkar útgerðarmanna réttlátar, að það komi skýrt fram í dagsins ljós, sem gerzt hefir við stjórn einkasölunnar, og svo í því að greiða úr þeirri skuldaflækju, sem sildareinkasalan lét eftir sig. Ekki sizt eiga þeir menn heimtingu á þessu, sem árum saman hafa staðið hér á þingi og bent þingmeirihlutnum á — þó því væri aldrei sinnt, hvorki af framsóknar- né jafnaðarmönnum —, hvaða ófæru var stefnt út í með stofnun sildareinkasölunnar, og þó einkum með aðgerðum þingsins 1928.

Nú munu vera liðnir 17 mánuðir síðan skilaneftnin var sett á laggirnar, og enn hefir ekkert birzt um það opinberlega, hver hin endanlega niðurstaða muni verða. Hinsvegar hafa menn fengið hraflupplýsingar, eins og t. d. í frv. því, sem ég gat um, og svo ýmislegt, sem menn vita um aðgerðir skilaneftndarinnar, t. d. um þessa afvötnun, sem nú hefir verið bönnuð af þinginu. Þessar upplýsingar hafa menn fengið óbeinlínis, en um flest, er snertir þetta fyrirtæki, er enn allt á huldu.

Eitt fyrsta hneykslissporið í sögu sildareinkasölunnar var það, þegar forráðamenn hennar, í staðinn fyrir að semja beint við Svía, sneru sér til dansks

gyðingafélags og höfðu það fyrir milliðið og gerðu við það þann endemissamning, sem öllum hv. þdm. er kunnugt um og skýrt var frá í ræðu hv. þm. G.-K. á þinginu í fyrra, sem ég gat áður um. Samningurinn við þetta félag, „Brödrene Levy“, var gerður mjög snemma á starfstíma einkasölnunnar. Forráðamenn hennar þrættu fyrst fyrir, að þessi samningur hefði verið gerður, en urðu þó vitanlega að viðurkenna það síðar. En það er eins og þessi hv. skilaneftnd hafi litið svo á, að þetta danska félag hefði ekki fengið nóg friðindi á sínum tíma með samningnum við sildareinkasöluna, því að þegar skilaneftndin var sett á laggirnar og fór að selja eigur sildareinkasölnunnar, þá voru þær eigur vitanlega helzt óseld sild og óselt salt og tunnubirgðir. Þá voru umboðsmönnum þessa sama danska firma seldar 10 þús. tómar tunnur fyrir 2 kr. hverja, þrátt fyrir það, að þá var mikil eftirspurn eftir tunnum meðal íslenzkra útgerðarmanna. M. ö. o., skilaneftndin gaf þarna þessu danska firma tækifæri til að græða ennþá nokkur þúsund á Íslendingum án þess að leggja nokkurt fé í hættu. Ég hefi það fyrir satt, að þetta danska firma hafi svo selt íslenzkum útgerðarmönnum tunnurnar fyrir 3 kr., og sumpart yfir það. Hefir þá ágóði þess af þessari tunnuverzlun verið minnstur um 10 þús. kr. Mér finnst, að það hefði út af fyrir sig ekki verið úr vegi, að íslenzkir útgerðarmenn fyrir norðan hefðu fengið að sitja að þessu eins og þetta danska firma. En það er eins og það hafi verið einhver tryggð við Brödrene Levy, sem hafði gengið í erfðir til skilaneftndarinnar frá stjórn hinnar margumtöluðu og illræmdu einkasölu, og þarna hafi valdið úrslitum.

Þá hefi ég líka leyft mér að varpa þeirri spurningu fram, hvaða orsakir hafi legið til gjaldþrotsins. Það kom greinilega fram í umr. á síðasta þingi, að menn óskuðu almennt eftir, að grafizt yrði fyrir það, af hvaða ástæðum einkasalan mistókst svona hrapallega. Ég vil í því sambandi minna á það, sem hv. þm. Borgf. sagði í ræðu sinni á síðasta þingi um þetta mál. Hann sagði svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Þá vil ég hreyfa því í þessu sambandi, að bornar hafa verið miklar sakir á þá

menn, sem haft hafa með höndum stjórn sildareinkasölnunnar. Hefir verið látið svo um mælt, að ríkt hafi hin mesta óstjórn á einkasölnunni á öllum sviðum. Sildareinkasölustj. hafi sýnt ófyrirgefanlegan trassaskap um vöruvöndun, látið nota lélegar tunnur og skemmt salt og verið skeytingarlaus um verkun sildarinnar. Þá hafi það og komið að miklum бага, og beinlínis valdið tjóni, hve oft það var, að vantaði bæði tunnur og salt yfir veiðitímann. Á öðrum tímum hafi hinsvegar verið hafðir svo óhæfilegir aðdrættir af hvorutveggja, að orðið hafi að geyma það til næstu vertiðar, og hafi þetta haft í för með sér mikla rýrnun og skemmdir á þessum hlutum. Þá er það og ennfremur borið á sildareinkasölustj., að hún hafi gert vítaverð innkaup, stofnað til óhöflegs kostnaðar, falsað reikninga fyrirtækisins, beitt hlutdrægni í öllum greiðslum, og auk þess hafi verið óskiljanlegt ólag á söltuninni“.

Þetta er það, sem hv. þm. Borgf. bendir á í ræðu sinni á síðasta þingi. Þessar sakir hafa verið bornar á stj. sildareinkasölnunnar, og í sambandi við það mætti spyrja, hvers vegna hér hafi ekki verið farin sú leið, sem á við um gjaldþrota fyrirtæki, að fyrirskipa réttarrannsókn. Þáv. atvmrh., þm. Str., svaraði þessu því, að sér væri að vísu kunnugt um þessar ásanir úr blöðum og ræðum, en stjórnarráðinu hefði ekki horizt beinlínis ákæra í þessu máli. Hann taldi þetta sér til afbötunar, að hann hefði skipað skilaneftnd, en ekki látið þetta fara samkv. lögum. Hæstv. ráðh. minntist á það í ræðum sínum um þetta mál, að það mundi fara eftir því áliti, sem skilaneftndin á sínum tíma skilaði, hvað stj. gerði í þessu efni.

Úr þessu er svo óleyst enn, eftir því sem ég bezt veit. Það hefir ekkert verið birt um það og ekkert álit komið fram frá skilaneftndinni eftir þetta 17 mánaða starf. Þetta hlýtur þó að koma allt í ljós á sínum tíma. Ég tel það enn vera óafgert mál, hvort eigi ekki að fyrirskipa þá reglulegu rannsókn í þessu efni, svo sem gjaldþrotalögin fyrirskipa, að gera skuli við einstaklinga. Það fer að verða varhugaverð braut fyrir það opinbera að innleiða allt annan og slappari „móral“

fyrir forráðamenn svona stofnana heldur en gildir samkv. landslögum fyrir einstaka menn.

Þá vildi ég að síðustu spyrja hæstv. ráðh., hvaða kostnaður hafi orðið af starfi skilaneftndarinnar. Ég hefi ekki látið prenta þá spurningu hér, en mér þykir líklegt, að það þyki rétt, að það verði líka opinbert mál, hvaða laun skilaneftndarmennirnir fá fyrir starf sitt. Það starf hefir tekið langan tíma, og skal ég engu um það spá, hve langan tíma þarf enn til að koma þessum reytnum út, en þegar þess er gætt, hve mikið tjón sildareinkasalan hefir bakað sjómönnum og útgerðarmönnum, þá er nógu gaman að fá að heyra, hvað það kostar nú ríkissjóðinn, sem ég geri ráð fyrir, að verði að borga þetta, að vinna þessi störf, sem skilaneftndin hefir með höndum. Ég hefi heyrt sagt, að þessir skilaneftndarmenn séu tveir, en hvort þeir vinna einir öll þessi störf, veit ég ekki um, en ég vona, að hæstv. ráðh. geti gefið upplýsingar í þessu efni.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Hv. þm. Vestm. hefir nú gert grein fyrir fyrirspurn sinni, og mun ég nú svara henni, en tek það jafnframt fram, að þær upplýsingar, sem ég hér kann að gefa, hefi ég fengið frá skilaneftnd sildareinkasölnnar, því að eins og nærri má geta er ég ekki persónulega kunnugur þessu málefni.

Fyrirspurn hv. þm. er í 4 liðum, og mun ég leitast við að svara hverjum þeirra fyrir sig. Fimmta liðnum hefir hann bætt við í framsögu sinni, og mun ég einnig svara honum, en síðast.

Fyrsta spurningin er um, hvað liði störfum skilaneftndarinnar.

Eins og kunnugt er, tók skilaneftndin til starfa í desember 1931, og átti einkasalan þá óseldar um 109 þús. tonn. Þar af

hér á landi	62000
í Hamborg	16000
í Gautaborg	13000
í Stokkhólmi	10500
í Kaupmannahöfn	3500
í Stettin	tæpar 2000
í Danzig	rúmar 2000
	109000

Við alla þessa sild hefir skilaneftndin getað losað sig, nema 3000 tonn af fódursild, sem boðnar hafa verið á 5.50 hver, og 6000 tonn, sem sildareigendur hafa ekki viljað afhenda, en teljast verðlausar. Það er því svo að sjá, sem skilaneftndin hafi komið í peninga um 100 þús. tonnum af sild. Auk þess hefir verið selt nokkuð af tunnum og eitthvað af salti. Til þess að koma sildinni í peninga varð annar skilaneftndarmaðurinn að fara utan, enda þurfti hann að reka samtímis ýms önnur erindi fyrir einkasöluna.

Því miður var mikið af sildarbirgðum léleg og skemmd vara, sem hefir selzt lágu verði. Auk þess áttu sumir umboðsmenn einkasölnnar hjá henni talsvert fé, sem þeir höfðu greitt fyrirfram upp í sildina, svo að nefndin hefir ekki fengið greitt til protabúsins nema tiltölulega lítið af andvirði þeirrar sildar, sem seljanleg var.

Nokkuð af sildinni, sem var hér innanlands, var skemmd, og af henni var selt til fódurbætis það, sem kostur var á, en hitt var selt til útlanda. Nokkuð af sildinni var selt á þýzkum markaði og sumt í Ameríku. En þrátt fyrir þetta var enn talsvert óselt vorið 1932, og var það af því, sem virtist óseljanlegt, tekið til bræðslu. Innihaldið úr tunnunum mun ekki hafa gert betur en borga bræðslu- og flutningskostnað, svo að það, sem vannst við þetta, var fyrir protabúið ekki annað en verð tunnanna, sem voru seldar fyrir 2 kr. stykkið. Nýjar tonnur voru seldar fyrir 4 kr. stykkið.

Þetta eru þá þær upplýsingar, sem ég get gefið um sölu á eignum einkasölnnar, og eru þær auðvitað aðeins í stórum dráttum.

Annað meginstarf skilaneftndar hefir verið að gera upp og lúka hinum margháttuðu viðskiptum einkasölnnar. Er það að sjálfsgöðu ærið starf, og er ekki fært að fara út í það hér.

Þriðji meginþátturinn í starfi skilaneftndar hefir verið að undirbúa og reka eða láta reka dómsmál, sem höfðuð hafa verið af eða móti einkasölnni. Mér telst svo til, að þar sé um 13 mál að ræða, og skal ég skýra frá þeim í fám dráttum.

Veturinn 1930—1931 (í marz) var gerður samningur við 4 stór sildarfirmu í Svíþjóð um fyrirframsölu á 13500 tn.

sildar, en þessi firmu vildu ekki taka við upp í samning þennan nema rúml. 3500 tn., er þeir vissu um hina geysilegu miklu söltun 1931. Báru því við, að síldin væri ekki samningshæf. Gegn öllum þessum firmum hefir verið höfðað mál, og telur nefndin góðar vonir um að fá álitlega fúlgdu dæmda einkasölunni í þessum málum. Nefndin hefir gert kröfu um 2–3 hundr. þús. kr., en sjálfsagt fæst ekki svo mikið.

Í Svíþjóð eru ennfremur rekin 2 önnur mál, annað gegn umboðsmanni einkasölnnar, en hitt út af sérstökum samningi.

Þegar skilanefndin tók við störfum, voru fyrir dómstólum 2 mál, sem ekki er enn lokið. Var áfrýjað.

Skilanefndin hefir unnið mál gegn umboðsmanni einkasölnnar í Hamborg, og hefir hafzt upp úr því 25600 kr.

Gegn einkasölunni hafa af hálfu sildarsaltenda og sildareigenda verið höfðuð 3 mál, til þess að reyna að fá greidd söltunarlaun o. fl. Dómur í þeim mun koma áður langt liður.

Þá er 13. og stærsta málið. Það hefir Landsbankinn eða útibú hans á Akureyri höfðað gegn einkasölunni, og krefst bankinn, að viðurkennd verði sem forgangsskuld kr. 391658,99, sem bankinn veitti einkasölunni til rekstrar hennar. Bankinn styður kröfu sína við ákvæði 5. gr. laga nr. 61 1929, sem er svo hljóðandi (1.—2. mgr.):

„Framkvæmdarstjórninni í samráði við útflutningsnefnd er heimilt að taka fé að láni til þess að kaupa tunnur, salt og annað efni til sildarverkunar, svo og til þess að greiða framleiðendum upp í síld þá, er þeir hafa afhent einkasölunni, eftir réttum hlutföllum við síldarmagn þeirra. Slíkt lán má taka út á síldina, hvort heldur fyrirfram eða jafnótt og hún er fullverkuð.

Lánstofnanir, sem veita einkasölunni slík lán, hafa sameiginlegt lögveð í allri síld, sem einkasalan hefir til sölumeðferðar á hverjum tíma, svo og í birgðum hennar af tunnum, salti og öðru efni“.

Samkvæmt þessu telur bankinn sig hafa lögveð fyrir upphæðinni, sem því sé forgangsskuld, en skilanefndin hefir ekki viljað viðurkenna þetta án dóms.

Að sjálfsögðu dettur mér ekki í hug að láta uppi neitt álit um, hvernig þetta mál muni fara.

Af því, sem ég nú hefi sagt, er auðsætt, að langt er í land þangað til skiptum á búi einkasölnnar getur orðið lokið. Það getur ekki orðið fyrr en öll málaferli eru á enda kljád, og það getur dregizt lengi.

Þetta verð ég að láta nægja um 1. lið fyrirspurnarinnar.

Þá kem ég að 2. lið fyrirspurnarinnar um tap ríkissjóðs af einkasölunni.

Skuld einkasölnnar við ríkissjóð fyrir útflutningsgjöld, vörutoll o. fl. er um kr. 254000,00. Auk þess er ríkissjóður í ábyrgð gagnvart Landmandsbanken fyrir d. kr. 351856,08, samkv. heimild í lögum. Þetta er samtals kr. 605856,08. Ef Landsbankinn fær sér dæmda kröfu sína, sem er nærri 400000 kr., þá næmi þetta allt sem næst 1 millj. kr.

Í búi einkasölnnar hefir verið lýst skuldum, sem samtals nema um 1600000 kr. Af þeim kröfum telur skilanefnd ekki, að viðurkenndar muni verða nema um 1200000 kr. Viðurkenndar kröfur ýmsra manna ættu þá að nema um 200000 kr.

Skilanefndin hefir í peningum fyrir selda síld o. fl. um 290 þús. kr. og á um 20 þús. kr. útistandandi. Eftir því yrði hallinn tæp milljón, ef ekki verður meira viðurkennt af skuldum en nefndin telur og ef ekkert hefst upp úr málaferlunum. Hversu mikill skaði ríkissjóðs verður, er því ennþá ómögulegt að segja. Það veltur á úrslitum málanna. Útflutningsgjalds- og tollkrafa ríkissjóðs er forgangskrafa, en hún er ef til vill í hættu vegna kröfu Landsbankans.

Þriðja lið fyrirspurnarinnar, um hversu mikið verði tap annara lánardrottna, er í rauninni svarað með því, sem ég þegar hefi sagt, að svo miklu leyti, sem hægt er að svara honum eins og nú stendur. Úrslitin í þessu velta á úrslitum dómsmálanna, eins og allir geta séð.

Þá kem ég að 4. lið fyrirspurnarinnar, sem sé um orsakir gjaldþrotsins. Ég get ekki af eigin þekkingu dæmt um þær, og sé ég ekki annað réttara og óhlutdræga í þessu efni en að lesa hér upp kafla úr bréfi skilanefndar til mín, dags 5. þ. m. Sá kafla er svo hljóðandi:

„Eins og nefndin áður hefir skýrt hinu

háa atvinnumálaráðuneyti frá, hefir hún ekki orðið þess vör, að um nokkurn fjárdrátt hafi verið að ræða af hendi framkvæmdarstjórnar einkasölnunnar og bókfærslan hefir reynzt í fullu lagi. Ástæðurnar til hins bágborna fjárhags einkasölnunnar eru sjálfsgat margar, en nefndin telur þær fyrst og fremst það, hve óforsvaranlega mikið var saltað sumarið 1931, er gerði töluverðan hluta sildarinnar verðlausan, þannig að tunnur, salt og allur annar kostnaður tapaðist. Það skal tekið fram, að yfirstjórn einkasölnunnar mun hafa valdið þessu, en ekki framkvæmdarstjórnin, er lagði mjög á móti þeirri aukningu á söltunarleyfum, er samþykkt var.

Hin viðtæka starfsemi einkasölnunnar í sambandi við kaup á tunnum og salti mun einnig hafa aukið mjög áhættu þessa fyrirtækis, sérstaklega eins og fór um sildarsöluina 1931. Ennfremur höfðu orðið ýms mistök með fyrirframsölu á sild 1929, er bökuðu einkasölnunni skaðabótaskyldu.

Loks reyndist starfrækslan mjög kostnaðarsöm, sem vitanlega orkar mikils, þegar illa gengur.

Nefndin vill benda á í sambandi við þetta, að framleiðsla útlendinga utan landhelgi var orðin mjög mikil, er myndaði samkeppni, er erfitt var að fylgjast með í, og hefir auglýsingalega ruglað dómgreind stjórnenda að einhverju leyti, en mikið af þeirri framleiðslu mun hafa komið á erlenda markaði snemma á sölutímanum og bakað verðfall og örðugleika fyrir einkasöluina.

Eins og hinn upplesni kafli ber með sér, telur skilanefnd þessar 5 aðalástæður: 1) Óforsvaranlega mikið saltað 1931. 2) Viðtæk starfsemi um kaup á tunnum og salti. 3) Ýms mistök í fyrirframsölu sildar 1929 og þar af leiðandi skaðabótaskylda. 4) Kostnaðarsöm starfræksla. 5) Samkeppni vegna sildar, veiddrar utan landhelgi.

Um laun skilanefndar er þetta að segja:

Þegar skilanefndin tók til starfa 1931 var af þáv. stjórn ákveðið, að hvor skilanefndarmanna skyldi hafa 1200 kr. laun á mánuði. Þessi laun tóku nefndarmenn í 12 mánuði, en síðan 800 kr. á mánuði

hvor. Húsnæði hefir skilanefndin leigt í húsi S. Í. S.

Einhverjir erlendir kröfuhafar munu hafa haft á orði að höfða mál gegn ríkissjóði til greiðslu á því, sem þeir fá ekki greitt af kröfum sínum úr búinu, sökum þess, að einkasalan hafi í rauninni verið ríkisstofnun. Hvort úr þessu verður, skal ég ekki spá neinu um, en sjálfsgat kæmi slík málssókn ekki til, fyrr en eftir að skiptum þrotabúsins er lokið, því að þá fyrst er hægt að tiltaka fjárhæðirnar.

Út af þeim orðum hv. fyrirspyrjanda, að rannsókn hafi ekki farið fram á gjaldþroti einkasölnunnar, vil ég segja það, að ég veit ekki betur en að svo hafi verið.

Ég tel mig svo, í bili a. m. k., ekki hafa tilefni til að segja meira, en er reiðubúinn til að gefa hv. fyrirspyrjanda frekari skýringar, ef ég get.

Fyrirspyrjandi (Jóhann Jósefsson): Ég þakka hæstv. ráðh. þá skýrslu, sem hann hefir gefið og á margan hátt var merkileg. M. a. upplýsti hæstv. ráðh. það, að framundan er fleiri ára starf fyrir skilan., ef hún á að sitja áfram sem slík, þar til öllum sökum og gagnsökum er lokið í þessu máli.

Það er eftirtekarvert í sambandi við aðrar ófarir sildareinkasölnunnar, að það er hvorki meira né minna en 13 mál, sem eru á döfinni vegna skipta hennar við innlenda og útlenda menn. Hæstv. ráðh. minntist sérstaklega á þrettánda og stærsta málið, sem útibú Landsbankans á Akureyri hefir höfðað gegn einkasölnunni út af ca. 400 þús. kr. skuld, og taldi hann það skipta miklu fyrir útkomuna, hvort það mál ynnist eða ekki. (Dómsmrh.: Gagnvart ríkissjóði). Ég sé engan mun á því fyrir þjóðina hvort tapið lendir hjá Landsbankanum eða ríkissjóði. Tapið er komið fram og er tap landsins á einkasölnunni, á hvorum staðnum, sem það lendir. — Mér skildist á hæstv. ráðh., að það væri viðurkennt, að um eða yfir 1 millj. kr. tap hefði orðið á einkasölnunni, og bæti maður þessum 400 þús. kr. við, er tapið komið upp í hátt á aðra millj. kr., sem að visu getur lækkað eitthvað, ef þeim, sem fara með mál einkasölnunnar gagnvart útlendingunum, skyldi tak-

ast að vinna inn fé fyrir einkasöluna í þeim málaferlum.

Mér heyrðist hæstv. ráðh. segja, að réttarrannsókn hefði farið fram á gjaldþroti einkasölnunnar l. samkv., en eins og ég tók fram, var því haldið hér fram á síðasta þingi, að stj. væri skylt að láta fara eins að við einkasöluna og við önnur gjaldþrot, þótt stj. hefði valið þá leið að skipa þessa skilan. Það er þá sennilega fyrir þær raddir, sem á þinginu komu fram, að stjórnin hefir fyrirskipað rannsókn.

Á síðasta þingi var ýmsu um það spáð, hvernig fara mundi fyrir sildarútveginum eftir að ríkisvaldið hafði sleppt af honum hendinni, eftir þau frægu afskipti, sem einkasalan fyrir ríkisins hönd hefir haft af þessari atvinnugrein. Fyrirv. dómsmrh., hv. 5. landsk., lét svo um mælt þá: „Ég hefi enga trú á, að kraftur verði í útgerðinni í sumar eða yfirleitt fyrr en skipulag kemur aftur, með hvaða hætti, sem það verður“. Alþýðublaðið tók í sama streng og kvað það útilokað, að nokkurt vit væri í því fyrir útgerðarmenn að stunda sildveiðar áfram. Í þveröfuga átt hnigu ummæli hv. þm. Ak., sem lét svo um mælt hér á síðasta þingi: „Eins og nú er komið, hefi ég beztá trú á framtaki einstaklingsins. Ef það dugir ekki til að rétta við sildarútveginn, þá dugir ekkert annað“. Gæti verið nógu gaman að athuga þessa spádóma og þá reynslu, sem fengizt hefir af því, að einkasalan var lögð niður. Ég held, að allir hafi verið við því búnir á síðasta þingi, að útvegsmenn væru svo lamaðir eftir einkasöluna, að ekki mundi verða neinn kraftur í útgerðinni 1932. A. m. k. var ég við því búinn, að afdrif einkasölnunnar hefðu lamandi áhrif á sildarútveginn. Sem betur fór varð þó sú raunin á, að útkoma ársins 1932, þegar framtak einstaklingsins fékk að njóta sín óhindrað af ríkisvaldinu, var öll önnur og betri en ársins þar á undan og síðustu árin, sem einkasalan starfaði. Hæstv. ráðh. skýrði frá því, að 109 þús. tn. hefðu verið óseldar, þegar einkasalan tók við. Þetta ár, 1931, voru saltaðar og sérverkaðar 212 þús. tn., svo að það var meira en helmingurinn, sem einkasalan átti eftir að koma í peninga, þegar skilan. tók við. Árið 1932, þegar

Alþýðublaðið taldi útilokað, að nokkurt vit væri fyrir útgerðarmenn að stunda sildveiðar, voru saltaðar og sérverkaðar 247 þús. tn., eða 35 þús. tn. meira en síðasta ár einkasölnunnar, og var framleiðslan að kalla öll seld um síðustu áramót, að því er ég bezt veit. Aðeins óseldar nokkur hundr. tn. Á síðasta ári einkasölnunnar fengu sjómennirnir 2 kr. á tn., en er fyrirsjáanlegt var um hið mikla tap einkasölnunnar, mun skilan. hafa viljað heimta þessar 2 kr. inn aftur, þótt hún hyrfi frá því aftur, af því að ríkisstj. mun hafa lagt á móti því. 1932 hefir afkoman orðið öll önnur og betri; þannig mun hafa verið greitt 5,50 til 6 kr. fyrir ferska sild, og alls hefir andvirði seldrar sildar í fyrra numið 2½ millj. kr. meira en árið 1931. Þá er ekki síður ástæða til að minnst á það, hvað verkuninni hefir fleygt áfram undir hinu frjálsa fyrirkomulagi. Þannig er mér kunnugt um það, að firma eitt í Hamborg hefir skrifað viðskiptamönnum sínum í Skotlandi, að íslenzka sildin frá árin 1932 hafi verið svo vel verkuð, að hún sé að verða hættulegur keppinautur fyrir skozka sild á þýzka markaðinum. Þetta sýnir það, að strax og einkasalan sleppir hendinni af atvinnugreininni, batnar hagur þeirra, er að henni vinna, og verkunin er bætt, svo að við fáum betri fótfestu á markaðinum.

Ástæðurnar fyrir óföllum einkasölnunnar, sem skilan. tekur fram, eru aðeins endurtekning á því, sem velunnarar einkasölnunnar, jafnaðarmenn og framsóknarmenn, hafa áður sagt í því máli. Þar er ekki minnst á, að nein mistök hafi verið á stjórn einkasölnunnar, né heldur á það, að einkasalan notaði skemmt salt og lélegar tunnur, sem hvorttveggja olli stórum skemmdum á vörunni. Þeir, sem berja vilja í brestina fyrir óstjórn einkasölnunnar, minnst lítið á þetta, nema þeir séu til neyddir þeir tala jafnan um of mikla söltun árið 1931, sem sé sök alls ófarnaðar. En þetta er í meira lagi villandi. 1932 var saltað miklu meira, en þó fór allt vel, að ég hygg mest vegna þess, að engir þeirra, sem afskipti höfðu af stjórn einkasölnunnar, voru riðnir við verkun eða útflutning sildar það ár, og verða vonandi aldrei framar.

Ég skal svo ekki orðlengja þetta öllu

Gjaldþrot Sildareinkasölu Íslands. — Tekjumat eigin húsnæðis til tekjuskatts.

meira. En trúað get ég því, að mörgum útvegsmanninum muni þykja fróðleg skýrsla sú, sem hæstv. ráðh. hefir gefið.

Það er líklega ekki hægt að hraða störfum skilaneðndar meira en gert er. Hún verður vist að fá að vinna áfram um stund, fyrir sjálfa sig og föðurlandið, á rústum hins mesta vandræðafyrirtækis, sem sögur fara af í seinni tíð. Sú bót er þó í máli, að nefndarmennirnir vinna ekki fyrir gýg. Þeir fá hátt launað starf árum saman, og mun a. m. k. framsóknarmönnum þykja það vel farið. Ekki tel ég nú samt útilokað, að þessa vinnu hefði mátt leysa af hendi fyrir eitthvað hóflegra gjald.

Dómsmrh. (Magnús Guðmundsson): Út af síðustu ræðu hv. fyrirspyrjanda vil ég taka það fram, að kaup skilaneðndarmannanna hefir minnkað, eftir því sem störf þeirra minnkuðu, og mun að sjálf-sögðu verða svo áfram.

Það, sem sérstaklega kom mér til þess að standa upp, var það, að hv. fyrirspyrjandi sagði, að útlit væri fyrir, að tap einkasölunnar mundi nema 1½ millj. kr. En það lítur ekki út fyrir, að það muni verða mikið yfir 1 millj. króna. Það er búið að lýsa kröfum í búið upp á 1,6 millj., en skilaneðndarmenn telja, að af þeirri upphæð sé 0,4 millj. ranglega lýst.

Ég get tekið undir það með hv. fyrirspyrjanda, að það sé að nokkru leyti sama, hvort það er Landsbankinn eða rikissjóður, sem tapar, en af því að fyrirspyrjandi spurði um tap rikissjóðs, þá svaraði ég honum eins og ég gerði. Annars er það svo, eins og kunnugt er, að rikissjóður og Landsbankinn hafa algerlega aðskilinn fjárhag, og að því leyti er það ekki sama, hvor stofnunin tapar, þó að eiginlega sé um sama aðila að ræða.

Fyrirskipunin um rannsóknina var ekki gerð fyrir en eftir að þær umr. höfðu átt sér stað hér í þinginu, sem fyrirspyrjandi las upp.

Um orsakir gjaldþrotsins tel ég ekki rétt að segja neitt frekar en það, sem ég las upp úr bréfi skilaneðndar. Ég tel mig eiga að svara beint eins og ég var spurður, án þess að fara að leggja sérstakan dóm á málið, burtséð frá því, hvað ég kann að halda sjálfur um ýms atriði.

Fyrirspyrjandi (Jóhann Jósefsson): Hæstv. dómsmrh. minntist á rannsókn. Hvaða rannsókn var það? Hvenær var hún fyrirskipuð? (**Dómsmrh.:** Það var réttarrannsókn fyrirskipuð samkv. gjaldþrotaskiptalögnum).

2. Tekjumat eigin húsnæðis til tekjuskatts.

Á 60. fundi í Nd., 28. apríl, var útbýtt: **Fyrirspurn til fjmrh. um mat tekna af eigin húsnæði til tekjuskatts (A. 482).**

Á 61. fundi í Nd., 29. apríl, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 16 shlj. atkv.

Á 91. fundi í Nd., 1. júní, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að fjmrh. hafði tjáð sig reiðubúinn til þess að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 92. fundi í Nd., 2. júní, var fyrirspurnin tekin til meðferðar.

Fyrirspyrjandi (Pétur Halldórsson) [óyfirl.]: Herra forseti! Ég þarf ekki að bæta mörgum orðum við þessa fyrirspurn til skýringar. Hún skýrir sig að mestu leyti sjálf. En það er að sjálf-sögðu, að þeir skattþegnar, sem búa í eigin húsum, verði að telja sér tekjur af því húsnæði, sem þeir nota sjálfir, og er þetta einn liðurinn í þeirra skattskyldu tekjum. Nú er það svo, að því er mér hefir skilizt, að venjan hefir verið hér í Rvík síðustu árin að meta þennan lið í tekjum manna á þann hátt að miða við brunabótavirðingu húsanna, m. a. vegna hverri hundraðstölu bætt á þessa virðingu, til þess að fá út þá upphæð, sem talin er til tekna fyrir húsnæði. Það mætti e. t. v. í sjálfu sér telja það aukatriði, hvernig þetta er reiknað, ef það er gert á sama hátt á öllum stöðum á landinu, en þó þykir mér óviðkunnalegt að meta þetta með hundraðshluta af brunabótavirðingu húsanna, og ein-

Tekjumat eigin húsnæðis til tekjuskatts.

þess, að þá kemur ekki til greina í matinu, hvar húsið stendur, hvort það er á dýrri eða ódýrri lóð, stórri eða lítilli, og það er þó að sjálfsgöðu atriði, sem alltaf verður að taka tillit til í þessu sambandi. En aðalatriðið er það fyrst og fremst, að framkvæmd á þessu atriði skattalöggjafarinnar sé lík á öllum stöðum á landinu, og efni fyrirspurnarinnar er það, að fá upplýst, hvernig þessu sé varið hér í Rvík, og þá til samanburðar um þær reglur, sem fylgt er annarsstaðar á landinu. Ég tel ekki rétt, áður en hæstv. ráðh., sem góðfúslega hefir viljað svara þessu, hefir gefið sitt svar, að fara lengra út í málið. En ef svar hans gefur að einhverju leyti til efni til þess, þá vil ég eiga kost á því að segja nokkur orð á eftir.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Eins og kunnugt er, þá er svo til ætlað í tekju- og eignarskattslögum, að leiga sé metin fyrir eigin íbúð, og mun vera svo ákveðið í hinni almennu reglugerð, að hún skuli metin eftir samanburði við leigu á sama stað. Hér í Rvík mun þetta hafa verið framkvæmt þannig, að þar, sem hægt var að fá samanburð við aðra leigu, þá er sú regla höfð, að meta húsnæðið til tekna eftir því, hvað fást myndi fyrir það, ef það væri leigt út. Hinsveg- ar mun það vera svo, að það er æðimik- ið af íbúðum, og þá einkum hinar svo- nefndu „villur“, sem hafa stórar lóðir og stóra íbúð, sem erfitt eða ókleift er að fá samanburð um, vegna þess, að hlið- stætt húsnæði er ekki leigt út. Hér er því gripið til þess að miða leiguna við hundraðshluta af brunabótavirðingu hússins, og hefir það venjulega reynzt 8—10% — oftast 10% af brunabótamati. Þessi hundraðstala er og miðuð við það, að flest hús, sem á annað borð eru leigð út í bænum, eru leigð fyrir töluvert hærra verð. Nú mun í ár hafa verið miðað við 9% af brunabótavirðingu, og hefir það lækkað úr 10% í 9%, vegna þess að almennt mun húsaleiga hafa lækkað á ár- inu 1932. Þetta mat á „villum“ er að nokkru leyti gert með tilliti til þess, að slíkir bústaðir eru ekki eins og annað fé. Þessar reglur munu gilda hér í Rvík, en hvort hinar sömu eða hvaða reglur gilda

Alþt. 1933. D. (46. löggjafarþing).

annarsstaðar, er mér ekki fullkunnugt um.

Skattanefndinni hér í Reykjavík og skattstjóranum er það ljóst, að vart muni vera samræmi um framkvæmd tekju- og eignarskattslaganna að þessu leyti í R- vík og annarsstaðar á landinu. Þessum lögum er hvergi strangar eða öllu held- ur réttar framfylgt en hér í Rvík, og sum- staðar mun vera nokkurt sleifarlag á framkvæmd þeirra. Stafar það sumpart af ókunnugleika og sumpart af því, að engin allsherjarregla er til að fara eftir, því reglugerðir og lög ná ekki út yfir öll atriði, sem til greina koma. Þess vegna voru á síðasta þingi samþ. lög um sam- ræmingu á framkvæmd skattalaganna, en það eru lögin um ríkisskattanefnd. Höfuðatriði þeirra laga var að setja rík- isskattanefnd, til þess að úrskurða og samræma skattana í hinum ýmsu héruð- um. Þessi nefnd var skipuð í fyrria, en starfi hennar er ekki lokið allt í einu. Hinar almennu reglur, sem nefndin hefir sent til yfirsikattanefnda, eru í bréfi til þeirra, sem ég vil leyfa mér að lesa, með leyfi hæstv. forseta:

„Ríkisskattanefndin veit, að í mati á húsaleigu eftir íbúðir til eigin afnota rík- ir hið mesta ósamræmi, og henni er ljóst, að viðast er leiga metin of lágt. Kveð- ur svo rammt að vanrækslu skatta- nefnda og yfirsikattanefnda í því að hafa eftirlit með þessum tekjulið manna, að sumstaðar er engin leiga metin til tekna eftir eigin íbúðir og sumstaðar svo lág, að mikið tap kemur fram á rekstri húsa, sem að öllu eða verulegu leyti eru not- uð af eigendum. Nær slíkt vitanlega engri átt. Samkv. skattalögum ber að meta leigu eftir eigin íbúðir eins og sams- konar íbúðir eru leigðar á hverjum stað. Skattanefndum ætti að vera svo kunnugt um húsaleigu í umdæmunum, að auð- velt ætti að vera fyrir þær að færa húsa- leigumatið til leiðréttingar hjá gjaldend- um. Til hliðsjónar við mat á húsaleigu, einkum þar, sem lítið er leigt af húsnæði, ber að hafa raunverulega kostnaðarleigu gjaldandans og reikna þá með eðlileg- um vöxtum af stofnkostnaði íbúðarinn- ar“.

Þá segir ríkisskattanefnd, að yfirsikatta- nefndum beri að hafa eftirlit með því, að

skattanefndir gangi vel fram í því að koma þessu í lag:

„Að svo stöddu sér ríkisskattanefndin sér eigi fært að gefa alveg fastar reglur um mat á húsaleigu á eigin íbúðum, en hún leggur hér með fyrir yfirsattanefndirnar að gera á næsta vori till. um þetta atriði til ríkisskattanefndar“.

Upp úr þessu eiga að spretta ráðstafanir um betra samræmi en áður, og á það að vera komið í kring áður en næsta árs skattur verður lagður á. Það er því þegar kominn skriður á það mál að koma á því samræmi, sem lögin ætlast til. Og á því samræmi eiga vitanlega allir skattgreiðendur heimtingu.

Forseti (JörB): Þess hefir verið óskað, að fundarhlé yrði veitt um stund, og verður því fundi frestað til klukkan 10. — [Fundarhlé].

Fyrirspyrjandi (Pétur Halldórsson): Ég get þakkað hæstv. forsrh. fyrir svör hans við fyrirspurn minni, sem felast í því, að hann gerir ráð fyrir, að ríkisskattan. myndi láta sér annt um, að samræmi komist á í þessu efni um allt land. Aðalatriðið er, að skattal. verði framkvæmd eins alstaðar á landinu. Hingað til hafa þau verið framkvæmd í Rvík harðar en annarsstaðar. Því er það ekki annað en það, sem vissa er fyrir, þegar sliki fyrirspurn kemur fram, að hæstv. ráðh. tjái sig fúsan til að koma því til vegar, að einn landshlutinn sé ekki órétti beittur öðrum fremur. Í svari hæstv. ráðh. kom fram, að honum er það ljóst, að landshlutum hefir verið mismunað nokkuð í þessu efni. En eitt þótti mér undarlegt í ræðu hæstv. ráðh. Hann sagði, að hér í Rvík hefði jafnan verið miðað við brunabótamat, þegar reiknaðar hafa verið tekjur manna af eignum. Hér í Rvík er það mat ósanngjarnast af þeim matsgerðum, sem um gæti verið að ræða. Fasteignamat er til þess að miða við það skatta og gjöld af fasteignum. En brunabótamat er hér í Rvík óheppilegt að leggja til grundvallar, því að mjög er mislangt síðan það mat fór fram á hinum einstöku húseignum hér í bæ. Fyrir nokkru var reyndar látið fara fram skyldumat, því að þá hafði verðlag breytzt mjög, en ein-

stakir húseigendur ekki haft framtak til að láta meta húseignir sínar. Síðan hefir ekki farið fram almennt brunabótamat, og er því meiri munur en svo á mati þeirra húsa, sem ekki hafa verið metin síðan 1922—23 og þeirra, sem nýmetin eru, að hægt sé að byggja á því skatta. T. d. myndi brunabótamat, sem fram færi í ár, verða miðað við núv. kostnaðarverð. Því er það óhentugur grundvöllur.

En þá kemur hitt, hvernig fara skuli að því að viðhafa sama fasteignamat um allt land og framkvæmt á sama tíma. Er þá að finna þá hundraðstölu, sem sanngjarn sé að leggja til grundvallar við það mat. Ef það er ætlun hæstv. ráðh. að breyta þessu í það horf, að miðað verði við fasteignamat, þá vil ég leyfa mér að spyrja, hvaða hundraðstölu megi telja líklegt, að ráðuneytið samþykki, sem notuð yrði við þetta skattmat. Aðalatriðið er að sjálfsögðu, að samræmi fáið og að rétt hundraðstala verði fundin. Og það er mikils virði, að hæstv. ráðh. hefir gert d. grein fyrir því, að fasteignamat muni framvegis verða lagt til grundvallar.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Það var ekki minn tilgangur að skýra frá því, hvernig þessu mati myndi verða hagnað í framtíðinni. Hafi ég sagt, að fasteignamat myndi verða lagt til grundvallar, þá hefir það verið mismæli. Ég hefi ekki hugsað mér að gera við þessa umr. neinar skuldbindingar í þessu efni. Um samræmingu matsins er nú allt í fullum gangi. Hitt er annað mál, að ég get engar skuldbindingar gefið um það, hvaða breyt. gerðar kunni að verða á gildandi reglum. Er ekki gott að kveða á um það, fyrr en ríkisskattan. hefir fengið nauðsynlegar upplýsingar. En fyrirspurnin verður til þess, að málinu verður meiri gaumur gefinn en ella.

Það má hafa tvær reglur um það, hvað lagt skuli til grundvallar um mat í húseignum. Reglan er nú sú, að ekki er gerður munur á leigjendum og eigendum húsa, þegar um tekjuskatt er að ræða. Þessi regla á ekki að íþyngja neinum, ef leigan er sanngjörn. En ef það kemur fyrir, sem oft hefir viljað við bera í Rvík, að leigan sé of há, þá kann þessi regla að orka tvímælis. Nú er þó leigan

Tekjumat eigin húsnaðis til tekjuskatts.

yfirleitt að lækka, og ef hún kemst í samræmi við kostnaðarverðið, þá má við þetta una. Hin regan er sú, að áætla mönnum sömu tekjur af eigin húsnaði og þær, sem þeir myndu hafa af því, ef þeir notuðu það ekki sjálfir. En ókosturinn við þessa reglu er sá, að ef maður vill heldur eiga peninga og ávaxta þá, sleppur hann betur en ef hann setti þá í húsnaði, nema hann þurfi að leigja alldýrt hjá öðrum. Samræming fæst ekki nema með réttlátari húsaleigu. Ég hygg, að brunabótamatið sé í beztu samræmi við kostnaðarverðið. Aftur hefir fasteignamati verið haldið hér niðri nokkuð lengi, sumpart af því, að það liða tíu ár milli þess að metið er.

Mér er kunnugt um, að í vissum löndum hefir verið beitt enn annari reglu, sem sé þeirri, að láta eiganda sjálfan meta þau verðmæti, sem hann hefir undir höndum. En svo hvíli sú kvöð á honum, að ríki eða bær hafi jafnan rétt til að kaupa eignirnar við því verði, sem eigandinn hefir metið þær til skatts. Þetta er fullt réttlæti. Menn myndu gefa upp það verð, sem þeir væru fúsir til að selja eignina fyrir, og er þetta nokkurskonar Salómonsdomur um skattskyldu.

Ef ósamræmi er í brunabótamati, þá getur annarhvor aðili óskað endurmats, svo að samræmi komist á. Mun ég svo ekki fara fleiri orðum um þetta mál, en allt þetta skal verða vandlega athugað í sambandi við samræmingarreglur þær, sem fyrir ríkisskattan. liggja og ég gat um.

Jón Auðunn Jónsson: Ég held, að það sé ekki í samræmi við það, sem annarsstaðar gerist, að leggja brunabótamat til grundvallar. Er alstaðar þar, sem ég þekki til, fasteignamat lagt til grundvallar, enda meira ósamræmi í brunabótamati að öllum jafnaði.

Eignir í kaupstöðum voru árið 1909 metnar til brunabóta. Síðan voru þær ekki metnar fyrr en 1919, og var þá allt í miklu hærri verði. Mitt hús á Ísafirði var þá metið á 42000 kr. Í fyrra fór ég fram á endurmat, og var það þá fært niður í 23000 kr. Flestir sátu við sama mat þangað til í fyrra, er breyting varð á brunabótal., enda hefði ekkert bruna-

bótafélag fengizt til að greiða mönnum hina fyrrmetnu upphæð, því að nú var verðlag aftur orðið svo miklu lægra. Það er svo, að þó að matið sé á einum tíma neðan við sannvirði, þá er það á öðrum tímum aftur þar fyrir ofan. En fasteignamat mun að jafnaði vera nálægt jafnaðarverði, meðan það stendur. Það geta komið smásveflur, upp eða niður, en það munar aldrei miklu.

Sumum þykir gott, að hús þeirra séu metin hátt, einkum ef þeir þurfa að taka stór lán út á þau, en gæta þess þá síður, að þegar þeir eiga að borga skatt af þessum húseignum, þá geta þeir orðið illa úti. Ég veit, að allar húseignir hafa verið færðar mikið niður í mati síðan árið 1919.

Fors.- og fjmrh. (Ásgeir Ásgeirsson): Það mun rétt, að oft líður langt á milli, að allsherjarbrunabótamat fari fram. En þá má breyta þeirri hundraðstölu, sem notuð er til að finna leigutekjur manns, sem notar eigin eign til íbúðar. Henni hefir nú verið breytt úr 10% í 9% hér í Rvík, með tilliti til þeirrar verðlækkunar, sem orðið hefir. Ef miðað er við leigu almennt, verður útkoman sæmileg, þó að um brunabótamat sé að ræða, því að í leigunni kemur fram sú verðbreyting, sem hv. síðasti ræðumaður taldi með réttu nauðsynlegt, að til greina kæmi.

Fyrirspyrjandi (Pétur Halldórsson) [óýfirl.]: Mér mislíkar, að hæstv. ráðh. virðist nú aftur hneigjast að þessari aðferð til þess að reikna tekjur manna af húseignum. Hann sagði, að brunabótamat væri líklega næst kostnaðarverði húsanna. Það á við, þegar hús eru nýmetin. En á verðbreytingatímum þarf ekki lengi að biða, þangað til þetta er orðið öðruvísi. Hús hafa hér í Rvík oft verið metin 30—40% hærri en kostnaðarverðinæmi. Annað, sem taka ber tillit til, er það, hvar húsið stendur. Ef maður á lítið hús á dýrri lóð hérna í miðbænum, er ekki rétt að telja honum sömu tekjur af því og samskonar húsi á Grímsstaðaholti. Af þessari ástæðu er líka óhæft að miða við brunabótamat.

Þá er líka annað. Segjum, að brunabótamatið sé hið sama, hvar sem húsið

Tekjumat eigin húsnæðis til tekjuskatts. — Endurtrygging fyrir Brunabótafélag Íslands.

stendur, hvort sem það er t. d. hér í Rvík eða á Hvammstanga. En fasteignamatið er e. t. v. ekki það sama. Sé svo, þá er ekki sanngjarnt að telja eigendum sömu tekjur af þessum húsum. Verður þá að taka tillit til þessa mismunandi fasteignamats.

Hæstv. ráðh. varðist þess að segja, hvar hann vildi láta festa hundraðstöluna, sem beita ætti í þessu efni um allt land. Ég skil vel, að hann er ekki reiðubúinn að svara því og vill fyrst eiga kost á að heyra, hvað ríkisskattan. og yfirskattan. í Rvík segir um það. Hann lofaði að veita þessu atriði sérstaka athygli, og er þá mínum tilgangi náð: að stuðla að því, að landsmönnum sé ekki visvitandi mismunað í þessu efni, eftir því, hvar þeir búa.

3. Endurtrygging fyrir Brunabótafélag Íslands.

Á 74. fundi í Nd., 15. maí, var útbýtt: Fyrirspurn til ríkisstj. um endurtryggingu fyrir Brunabótafélag Íslands (A. 687).

Á 76. fundi í Nd., 17. maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 19 shlj. atkv.

Með bréfi, dags. 17. maí, sendi forseti Nd. atvmrh. fyrirspurnina og beiddist jafnframt vitneskju um, hvenær hann teldi sig viðlátinn að svara.

Við þessu bréfi barst aldrei svar, og var fyrirspurnin því ekki á dagskrá tekin framar.

VIÐBÆTIR

Alþingisreikningur

frá 1. janúar til 31. desember 1932.

(Vfirlit).

TEKJUR:

I. Fyrir seld Alþingistíðindi, Landsreikninga o. fl.	kr.	633.00
II. Fyrir selt Alþingismannatal 1845—1930 (frá aðalútsölnunni)	—	1256 55
III. Vextir af innstæðu í hlaupareikningi við Landsbankann	—	70.26
IV. Ávísað úr ríkissjóði samkvæmt ávísana- og gjaldabókum þingsins	—	253055.09
	Samtals	kr. 255014.90

GJÖLD:

I. Þingfararkaup alþingismanna (sjá fylgiskjal)	kr.	78730.42
II. Goldið starfsmönnum:		
a. Föst laun o. fl. [laun skrifstofustjóra kr. 5780 + húsaleigustyrkur kr. 1200.00; laun fulltrúa kr. 5280.00]	kr.	12260.00
b. Lausum starfsmönnum [skrifst. og prófarkal. (þar í aðstoð við útgáfu á umræðum) kr. 8014.00, skjalavarzla og afgreiðsla kr. 1404.00, lestrarsalgæzla kr. 1370.00, innanþingsskriftir kr. 16832.00, dyra- og pallavarzla kr. 4237.50, þingsveinssiðrf kr. 2160.00]	—	34017.50
		— 46277.50

III. Útgáfukostnaður Alþingistíðinda og Landsreikninga og önnur prentun:

A. Útgáfukostnaður Alþingistíðinda:

1. Skjalapartur og þingskjöl:

- 1.—19. örk skjalaparts (stjfrv.), án sérprentana,
á kr. 131.45, hefting kr. 268 47 kr. 2766.02
- 20.—196. örk + álimingsblað og a—e-örk,
með sérprentunum og heftingu = 181³/₄ örk

á kr. 184.80; 10 kápur á kr. 16.50; auka- líming á 10 hefti á kr. 18.00; álimingsopna (þingmannaskrá) kr. 114.25.	—	34046.65	
c. Uppprentun lausra þingskjala og viðbótar- prentun	—	187.75	
d. Pappír í skjalapart, í sérprentanir og kápur.	—	3164.50	
			kr. 40164.92
2. Umræðupartur:			
a. B-deild, 154 $\frac{1}{4}$ örk á kr. 142.30, hefting kr. 1968.50; a—f-örk + álimingsblað (aðalefnisyfirlit) = 6 $\frac{1}{4}$ örk á kr. 228.00, hefting kr. 88.90; 9 kápur á kr. 16.50; aukalíming á 9 hefti á kr. 18.00	kr.	25742.70	
b. C-deild, 105 arkir á kr. 142.30, hefting kr. 1346.20; 5 kápur á kr. 16.50; aukalíming á 5 hefti á kr. 18.00	—	16460.20	
c. D-deild, 28 $\frac{1}{2}$ örk á kr. 142.30, hefting kr. 368.30; kápa kr. 16.50; aukalíming kr. 18.00	—	4458.35	
d. Pappír í umræðupart með kápum	—	3197.00	
			49858.25
3. Útsending [burðareyrir kr. 2415.25, afgreiðsla og útburður kr. 600.00, umbúðir kr. 19.10]	—	3034.35	
			kr. 93057.52
B. Útgáfukostnaður Landsreikninga ásamt launum yfirskoðunarmanna:			
1. Laun yfirskoðunarmanna fyrir yfirskoðun LR 1931, 3 × 1000 kr. + dýrtíðaruppbót (25%)	kr.	3750.00	
2. Til Hannesar Jónssonar alpm., ferðakostn., húsaleiga o. fl. vegna yfirskoðunar LR 1931	—	339.48	
3. Til Péturs Þórðarsonar í Hjörsey, viðbótarþóknun fyrir sérstök aukastörf og aukakostn. vegna yfirskoðunar LR 1930	—	500.00	
4. Prentun og hefting LR 1930	—	4208.85	
5. Greitt fyrir vélritun á aths. við LR 1931	—	30.00	
			8828.33

- C. Önnur prentun [prentun dagskráa kr. 1181.25, lagaprentun o. fl. kr. 1791.35, prentun á þingmannaskrá, mælendaskrá o. fl. kr. 603.70, fjölrítun á nefndaskrá, yfirlitum um úrslit þingmála o. fl. kr. 131.50] — 3707.80

IV. Bókbætur (kr. 213.00), bækur (kr. 845.90), ritföng (kr. 505.48) — 105593.65

V. Ljós, hiti, ræsting og viðhald á húsi og munum:

1. Ljós (kr. 1028.74) og ljósfæri (kr. 112.91)	kr.	1141.65	
2. Hit	—	2320.70	
3. Ræsting [ræstingarvinna kr. 2533.45, ræstingarvörur kr. 351.33]	—	2884.78	
4. Viðhald á húsi (kr. 825.64) og munum (kr. 641.45)	—	1467.09	
			— 7814.22

VI. Önnur gjöld:

1. Aðstoð og aukavinna [þar af kr. 1200.00 til Péturs Lárussonar fyrir aukavinnu á árinu 1931, kr. 225.00 til Erl. Erlendssonar fyrir vinnu í bókasafni þingsins, kr. 72.80 til Árna S. Bjarnasonar fyrir vinnu við upplag Alþt., kr. 60.00 til söngflokks fyrir aðstoð við setningu Alþingis (guðspjónustu) og kr. 20.00 fyrir þýðingar]	kr.	1577.80	
2. Kostnaður við einstakar nefndir [þar af þóknun til skrifara fjárveitinganefnda, Jónasar B. Bjarnasonar, kr. 959.50, til skrifara utanríkisráðgjafar, Stefáns Þorvarðssonar, kr. 1200.00, ferð fjárveitinganefndar Nd. til Sandgerðis og Grindavíkur í mál kr. 76.00 og ferð fjárhagsnefndar Nd. í Rauðhóla í s. m. kr. 12.00]	—	2247.50	
3. Símagjöld Alþingis [afnotagjald af sínum kr. 960.00, símtöl og símskeyti frá forsetum og skrifstofunni kr. 18.78]	—	978.78	
4. Símanot þingmanna [símtöl og símskeyti kr. 3341.00 (sjá <i>fylgiskjal</i>) símavæðsla kr. 1130.00]	—	4471.00	
5. Þinghúsgarðurinn	—	288.32	
6. Opinber gjöld [vatnskattur]	—	603.12	
7. Ýms gjöld:			
a. Minning látinna manna [blómsveigar og minningargjafir]	kr.	193.68	
b. Greitt ríkisútlápinu fyrir útlápin umræðna frá Alþingi	—	387.55	
c. Ferðastyrkur til tveggja þingmanna auk ritara Íslandsdeildar þingmannasambands Norðurlanda til þess að sækja fulltrúabing sambandsins í Osló sumarið 1932, og til millipingaforseta sameinaðs þings til þátttöku í íslensku vikunni í Stokkhólmi	—	3400.00	

d. Til Einars próf. Arnórssonar fyrir samningu yfirlits um íslenska löggjöf 1932 í Árbók þingmannasambands Norðurlanda . . .	—	296 00		
e. Risnukostnaður forseta	—	400.88		
f. Ljósmyndasafn Alþingis	—	76.00		
g. Kostnaður af þingskrifaraprófi	—	64 00		
h. Auglýsingar (kr. 44.10), leiga fyrir póstbox 1933 (kr. 6.00) . .	—	50.10		
			—	4868.21
				15034.73
			<u>Samtals</u>	<u>kr 255014 90</u>

Skrifstofu Alþingis, 28. marz 1933.

Jón Sigurðsson.

Viðbætur.
Alþingisreikningur 1932.

Þingfararkaup alþingismanna 1932

og símanot á kostnað Alþingis s. á.

Nöfn	Dagpeningar og verðstuðulsuppbót			Ferða- kostnað- ur ¹⁾	Þing- fararkaup alls	Símanot á kostnað Alþingis
	Dagpen- ingar	Uppbót 17 1/3%	Dagpen. og uppbót alls			
	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
1. Ásgeir Ásgeirsson, þm. V.-Ísf.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	9.00
2. Bergur Jónsson, þm. Barð.	1464.00	253.76	1717.76	332.00	2049.76	38.20
3. Bernharð Stefánsson, 1. þm. Eyf.	1464.00	253.76	1717.76	426.50	2144.26	157.55
4. Bjarni Ásgeirsson, þm. Mýr.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	40.55
5. Bjarni Snæbjörnsson, þm. Hafnf.	1356.00	235.04	1591.04	280.00	1871.04	12.65
6. Björn Kristjánsson, þm. N.-Þ.	1488.00	257.92	1745.92	555.00	2300.92	199.66
7. Einar Arnórsson, 2. þm. Reykv.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	»
8. Einar Árnason, 2. þm. Eyf.	1452.00	251.68	1703.68	423.00	2126.68	94.45
9. Guðbrandur Ísberg, þm. Ak.	1440.00	249.60	1689.60	387.00	2076.60	161.55
10. Guðmundur Ólafsson, þm. A.-Húnv.	1416.00	245.44	1661.44	380.00	2041.44	83.60
11. Guðrún Lárusdóttir, 6. landsk. þm.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	69.25
12. Halldór Stefánsson, 1. þm. N.-M.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	24.90
13. Halldór Steinsson, þm. Snæf.	1392.00	241.28	1633.28	411.00	2044.28	152.65
14. Hannes Jónsson, þm. V.-Húnv.	1488.00	257.92	1745.92	480.00	2225.92	50.20
15. Haraldur Guðmundsson, þm. Seyðf.	1464.00	253.76	1717.76	340.00	2057.76	200.00
16. Héðinn Valdimarsson, 3. þm. Reykv.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	50.65
17. Ingólfur Bjarnarson, þm. S.-Þ.	1488.00	257.92	1745.92	474.00	2219.92	186.05
18. Ingvar Pálmason, 2. þm. S.-M.	1452.00	251.68	1703.68	371.00	2074.68	71.85
19. Jakob Möller, 1. þm. Reykv.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	»
20. Jóhann Jósefsson, þm. Vestm.	1428.00	247.52	1675.52	321.00	1996.52	200.00
21. Jón Auðunn Jónsson, þm. N.-Ísf.	1452.00	251.68	1703.68	350.00	2053.68	200.00
22. Jón Baldvinsson, 2. landsk. þm.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	7.80

Alþingisreikningur 1932.

Viðbætur.

23. Jón Jónsson, 3. landsk. þm.	1512.00	262.08	1774.08	520.00	2294.08	198.65
24. Jón Ólafsson, 1. þm. Rang.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	31.65
25. Jón Þorláksson, 1. landsk. þm.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	»
26. Jónas Jónsson, 5. landsk. þm.	1356.00	» ²⁾	1356.00	»	1356.00	24.55
27. Jónas Þorbergsson, þm. Dal.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	25.15
28. Jörundur Brynjólfsson, 1. þm. Árn.	1404.00	243.36	1647.36	380.00	2027.36	70.85
29. Lárus Helgason, þm. V.-Sk.	1488.00	257.92	1745.92	655.00	2400.92	99.90
30. Magnús Guðmundsson, 2. þm. Skagf.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	12.55
31. Magnús Jónsson, 4. þm. Reykv.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	24.60
32. Magnús Torfason, 2. þm. Árn.	1404.00	» ²⁾	1404.00	316.00	1720.00	45.80
33. Ólafur Thors, þm. G.-K.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	»
34. Páll Hermannsson, 2. þm. N.-M.	1560.00	270.40	1830.40	550.00	2380.40	96.00
35. Pétur Magnússon, 4. landsk. þm.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	19.75
36. Pétur Ottesen, þm. Borgf.	1392.00	241.28	1633.28	305.00	1938.28	132.50
37. Steingrímur Steinþórsson, 1. þm. Skagf.	1440.00	249.60	1689.60	482.00	2171.60	137.00
38. Sveinbjörn Högnason, 2. þm. Rang.	1404.00	243.36	1647.36	380.00	2027.36	106.85
39. Sveinn Ólafsson, 1. þm. S.-M.	1440.00	249.60	1689.60	290.00	1979.60	36.85
40. Tryggvi Þórhallsson, þm. Str.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	42.34
41. Vilmundur Jónsson, þm. Ísaf.	1356.00	235.04	1591.04	»	1591.04	68.65
42. Þorleifur Jónsson, þm. A.-Sk.	1452.00	251.68	1703.68	400.00	2103.68	130.85
43. Þingmannafélagið	»	»	»	»	»	24.10
44. Fjhn. Nd.	»	»	»	»	»	1.85
Samtals	59148.00	9773.92	68921.92	9808.50	78730.42	3341.00

1) Í ferðakostnaðinum er fólgin húsnaðiskostnaður í Reykjavík um þingfmann, 70 kr. á mánuði fyrir hvern utanbæjarþingmann, samkvæmt úrskurði þingfararkaupsnefndar.

2) Afsalaði sér uppbót.

